DE WERELDOORLOG.

DOOR: Dr. A. ZIJP.

1

UITGAVE VAN
N.V. v.h. JOH. DE LIEFDE. UTRECHT.

DE WERELDOORLOG.

= DE =

WERELDOORLOG.

— DOOR —

DR. A. ZIJP.

UITGAVE VAN

JOH. DE LIEFDE — UTRECHT.

VOORWOORD.

De groote Europeesche oorlog, door velen reeds lang verwacht, maar door evenveel anderen een onmogelijkheid geacht, is uitgebroken.

Snel, als donderslagen in een zware onweersbui, zijn de oorlogsverklaringen over en weer op elkaar gevolgd. Die van Oostenrijk aan Servië was het schijnbaar onbeduidende begin. Laten ze daar in het Oosten maar vechten, als ze er lust in hebben, was de meening van bijna iedereen in Nederland. Men greep wat sneller naar de krant, men besprak de kans op uitbreiding van den oorlog, waaraan echter weinigen geloofden, en daarbij bleef het. Zelfs door het bericht, dat Rusland zijn grenstroepen mobiliseerde, ontstond nog weinig onrust, zoodat het werkelijk ten slotte was als een bliksemstraal bij helderen hemel, toen plotseling de Servisch-Oostenrijksche vonk bijna geheel Europa in lichterlaaie zette.

Duitschland verklaarde aan Rusland den oorlog, toen dit doorging met zijn tegen Oostenrijk gerichte mobilisatie, waarop Frankrijk, krachtens vroeger gesloten verdragen, zijn bondgenoot te hulp kwam.

Nog mocht het hierbij niet blijven. Met schrik en angst vervulde ons de verschrikkelijke tijding, dat onze ongelukkige nabuurstaat België door Duitschland aangevallen werd, omdat het zijn neutraliteit niet wilde prijsgeven ten bate van den machtigen Oostelijken buurman. Onmiddellijk trad nu ook Engeland op, dat wel bevriend met Frankrijk was, maar zonder de schending van het Belgische grondgebied toch niet zou meegedaan hebben, en verklaarde op zijn beurt aan de Duitschers den oorlog.

Erger kon het niet, zoodat de later komende berichten, dat Montenegro zich bij Servië had aangesloten, en eindelijk, dat ook Japan Duitschland ging aanvallen, met een glimlachje werden vernomen. Een meer of minder, wat deed het er immers nog toe?

De wereld is dus vrijwel in twee strijdende partijen verdeeld: Duitschland met Oostenrijk[1]) ter eene, Frankrijk met Engeland, België, Rusland, Servië, Montenegro en Japan ter andere zijde. Er ontbreekt slechts

1) Thans ook Turkije.

nog één staat en dat is Italië, Duitschland's bondgenoot, die ontrouw schijnt te zijn.

Millioenen soldaten, duizenden kanonnen, tientallen dreadnoughts en andere oorlogsschepen zijn gereed om elkaar te vernietigen, zijn daar thans reeds mede bezig.

Ook onze militaire macht, te land en ter zee, is op oorlogsvoet gebracht; gelukkig niet om mee te strijden, maar om te verhoeden, dat we daartoe gedwongen worden. Onze forten en versterkingen zijn bezet en onze soldaten staan aan de grenzen. Ieder gezin schier heeft één of meer leden moeten afstaan. En erger nog! Vele bedrijven staan stil, of zullen spoedig stopgezet worden. Werkeloosheid en armoede, met al haar treurige gevolgen, bedreigen duizenden onzer nijvere burgers.

Wat zal de toekomst brengen? Hoe lang zal het duren? Wie zal het winnen? Dat zijn de vragen, die bij een ieder, die aanspraak maakt op den naam van denkend mensch (en wie doet dat tegenwoordig niet), opkomen. Ook wil ieder wel weten, hoe deze vreeselijke oorlog ontstaan is.

Om al deze vragen geleidelijk aan te beantwoorden en om een beter, gemakkelijker te volgen overzicht van de gebeurtenissen te geven, dan de couranten dat kunnen doen met haar overstelpende massa's berichten, dag in, dag uit, bieden wij het Nederlandsche volk dit boek aan.

HOOFDSTUK I.

De politieke verhoudingen in Europa.

Het is nu juist vier en veertig jaren geleden, dat voor het laatst het kanon in West-Europa bulderde. Toen waren het alleen Frankrijk en Duitschland, welke ook nu weer tegenover elkaar in het veld staan, die elkaar trachtten te vernietigen. De ouderen onder ons zullen zich de gebeurtenissen van toen, de slagen, om er maar een paar te noemen, van Wörth, van Mars la Tour, van Gravelotte en van Sédan, nog wel herinneren. De jongeren, waaronder ook wij ons rangschikken, hebben stellig wel eens het één en ander daarover gelezen.

Ongeluk op ongeluk trof toen het Fransche leger, totdat de eene helft er van opgesloten was in de vesting Metz en na eenige maanden zich moest overgeven, de andere helft, waarbij ook keizer Napoleon III, Napoleon de Kleine, zooals men hem wel eens spottend ter onderscheiding van zijn grooten oom genoemd heeft, bij Sédan omsingeld werd en al dadelijk in krijgsgevangenschap naar Duitschland werd gevoerd. Daarna kwam het beleg van Parijs, de schitterende wereldstad, de stad van kunst en weelde, van musea, comedie's, opera's en modemagazijnen, die na maanden van belegering en bombardement den vijand de poorten moest openen.

De namen van de zegevierende Duitsche aanvoerders, de Koning, weldra Keizer Wilhelm I, zijn Rijkskanselier Bismarck, zijn opperbevelhebber von Moltke, waren op ieders lippen, maar ook verschillende Franschen, een Thiers en een Gambetta, die getracht hadden te redden, wat nog te redden viel, hebben zich een plaats verworven in de boeken der Geschiedenis.

Ook toen was er mobilisatie in ons vaderland, al ging dat niet zoo vlug en goed als ditmaal. Ook toen was er vrees, dat wij in de menschenslachterij zouden worden betrokken. Doch gelukkig ging die ramp aan ons voorbij en in het begin van 1871 werd het weer vrede tusschen de twee volken, of liever tusschen de twee Staten, want een onverzoenbare haat tusschen de volken was het blijvend gevolg.

Die haat is één der resultaten, die er voor ons het meest op aankomen, want tot op zekere hoogte is die ook nu weer een der belangrijke oorzaken van den oorlog.

BISMARCK.

Daarnaast was het hoofdgevolg, dat de Duitsche Staten, die voor dien tijd nog gedeeltelijk ieder op zich zelf gestaan hadden, zich reeds tijdens den oorlog verbonden hadden tot het Duitsche keizerrijk, en dat daardoor de grondslag was gelegd voor de groote macht door de Duitschers tegenwoordig uitgeoefend.

Het eertijds zoo machtige Frankrijk, dat weer den republikeinschen regeeringsvorm aangenomen had, en ten prooi was aan nauwelijks bedwongen revoluties en later partijtwisten tusschen koningsgezinden van teeërlei soort, Bonapartisten en republikeinen, scheen voor goed uit de rij der groote mogendheden geschrapt. Het had twee schoone provinciën, Elzas en Lotharingen, verloren en moest een oorlogsschatting van 5.000.000.000 francs betalen, een schuld, waaronder het, naar men meende, zou moeten bezwijken. Maar ziet, in enkele maanden reeds hadden zij die reusachtige som ten volle betaald en beijverde de bevolking zich weer om de door den oorlog geleden schade te herstellen, en slaagde ook daarin spoedig. De gedachte van spoedig een wraakoorlog tegen Duitschland te kunnen beginnen vatte post in alle Fransche harten. Velen zelfs waren ongeduldig, hoe eerder hoe liever, was hun leus, maar de meer verstandigen, die de meerderheid vormden, zagen in, dat slechts nieuwe rampen daarvan het gevolg konden zijn en ze begroeven de wraakidée diep in hun hart: eens, hoopten ze, zou de tijd komen, dat ze hun „revanche" (wraak) zouden kunnen nemen, dat ze hun schoone provinciën, hun prachtige steden, Straatsburg en Metz,

VON MOLTKE.

in Elzas en Lotharingen, op den veroveraar zouden kunnen heroveren.

Europa ging dus een tijd van rust en vreedzame ontwikkeling tegemoet, want Duitschland wilde den vrede en niemand durfde zich tegen dien wil verzetten. Trouwens twee der machtigste Europeesche Staten, Rusland en Oostenrijk, waren zijn bondgenooten.

Bismarck, Duitschland's geniale kanselier, arbeidde door, nu niet meer om te stichten, maar om zijn stichting in stand te houden en tot een ongekenden bloei en macht te brengen. Handel en industrie kwamen tot ontwikkeling, koloniën werden verworven en zoo werd Duitschland ook in dit opzicht de eerste staat van Europa's vasteland.

De maatregelen van de Fransche regeering, die zijn Oostgrens ging versterken met machtige vestingwerken en groote legerkorpsen, beantwoordde hij met gelijke munt, zoodat weldra aan weerszijden van die grens als het ware één groote vesting ontstond.

Echter de vrede tusschen beide genoemde Staten was niet voldoende om de rust in Europa te handhaven. Er waren meer factoren, die invloed uitoefenden op de wereldgeschiedenis. Er waren elders gevaarlijke kwesties, die ook den Europeeschen vrede in gevaar konden brengen.

In de eerste plaats was dat de Oostersche kwestie, d. w. z. de toestand op het Balkan-Schiereiland, dat toen nog grootendeels Turksch was. Het Turksche rijk was echter reeds aan een ruïne gelijk: de niet oorspronkelijk Turksche bevolking streefde naar onafhankelijkheid en maakte opstanden, die op de vreeselijkste wijze weer in bloed gesmoord werden, terwijl Oostenrijk en Rusland het vuurtje brandende hielden, om op die manier het land voor zich te krijgen.

Het jaar 1877 bracht daar een geweldigen opstand, dien weer het gewone lot zou getroffen hebben, als niet Rusland aan den sultan den oorlog verklaard had. Na een moeilijken strijd behaalde het eerste rijk een volledige overwinning. Zijn legers kwamen tot vóór de poorten van Constantinopel en dwongen de Turken tot den vrede van San Stephano. Alleen nog maar Constantinopel met omgeving en het tegenwoordig zoo goed bekende Albanië zouden Turksch blijven, de rest zou onafhankelijk worden. Zoo ontstonden Montenegro, Servië en Bulgarije, welk laatste staatje het machtigste was en tot aan de zee in het Zuiden zou reiken. Natuurlijk zou die onafhankelijkheid slechts in naam bestaan en zou in werkelijkheid Rusland er de lakens uitdeelen. En het is gemakkelijk te begrijpen, dat Oostenrijk zulks niet prettig vond. Ook Engeland zag er een gevaar voor zich zelf in, daar Rusland op deze manier macht zou kunnen uitoefenen in de Middellandsche Zee en zooals men weet: de zee moet Engelsch zijn, was steeds zijn leus. Beide staten begonnen erg krijgslustig te doen en met den sabel te rammelen. Er dreigde een groote oorlog. Dat was een moeilijk geval voor Duitschland. Neutraal blijven zou afbreuk doen aan de machtige positie, die het innam. Partij kiezen dus in den oorlog? Maar zoowel Rus-

land als Oostenrijk waren zijn vrienden. Bovendien had Bismarck, zooals hij zeide, voor de heele Balkankwestie het leven van geen enkelen Pommerschen grenadier over. Hij wilde dus een oorlog voorkomen en zijn machtwoord: geen oorlog, maar een algemeen congres in Berlijn, dwong de twistzoekers tot gehoorzaamheid. Deze bijeenkomst van gezanten der verschillende groote mogendheden bracht ten slotte een verdrag tot stand, dat gedurende 30 jaar lang den politieken toestand op het Balkan-Schiereiland regelde, doch ook grooten invloed uitoefende op de politieke verhoudingen in geheel Europa.

Rusland toch moest een groot deel der behaalde voordeelen prijsgeven. De Balkanstaatjes bleven wel bestaan, doch met veel kleiner grondgebied. Vooral was dat het geval met Bulgarije, dat bovendien zelfs nog afhankelijk van den Sultan bleef. De laatste behield een groot deel van zijn gebied, maar moest toelaten, dat een deel er van, de gewesten Bosnië en Herzegowina door Oostenrijksche troepen bezet zouden worden, wat, zooals de geschiedenis zelf geleerd heeft, gelijk stond met een afstand van dat gebied.

Het geheele tractaat was dus een bittere pil, die Rusland van zijn vriend Duitschland te slikken kreeg en maakte dan ook een einde aan die vriendschap. Hierdoor werd de grond gelegd voor de verbonden, die tot op den huidigen dag onder de groote Europeesche Staten bestaan. Reeds in het volgende jaar 1879 werd een verbond tusschen Duitschland en Oostenrijk gesloten, waarbij rekening gehouden werd met een mogelijk bondgenootschap van Rusland met Frankrijk. Er werd n.l. afgesproken, dat Duitschland aan Rusland den oorlog zou verklaren wanneer dat land de Oostenrijksche politiek in het Balkan-Schiereiland met geweld wilde tegengaan, terwijl omgekeerd Oostenrijk zijn bondgenoot te hulp zou komen, wanneer Rusland in een nieuwen Fransch-Duitschen oorlog de partij van Frankrijk koos.

In 1881 sloot Italië zich bij dit verbond aan, uit vijandschap tegen Frankrijk, dat zich meester gemaakt had van Tunis in Noord-Afrika, dat Italië zichzelf toegedacht had. Heel hecht kon dit nieuwe verbond echter niet zijn, want even gebeten als de Italiaansche regeering op Frankrijk was, waren de Italianen dat op Oostenrijk, terwijl trouwens ook uit het oog verloren werd, dat de Italiaansche belangen in den Balkan lijnrecht tegenover die van Oostenrijk stonden. Hoe het zij, het verbond was tot stand gekomen en werd sinds den Driebond genoemd, die in naam nog altijd bestaat, hoewel Italië niet van plan is zijn bondgenooten bij te springen.

De neigingen van Rusland tot Frankrijk leidden eerst in 1891 tot een werkelijk verbond, den Tweebond, die nadien bij verschillende gelegenheden steeds vaster aangehaald werd. Veel waarde had dit echter voorloopig nog niet. Wel profiteerde Rusland ervan door zich telkens en telkens weer millioenen van Frankrijk ter leen te verschaffen, maar

het weigerde de plannen van dat land tegen Duitschland in de hand te werken. Het had n.l. het oog gericht op Oost-Azië, waar het zijn gebied gedurig uitbreidde, totdat door den oorlog met Japan, waarin het geweldig klop kreeg, paal en perk aan die uitbreidingen werd gesteld.

Aartshertog FRANS FERDINAND, de vermoorde Oostenrijksche troonopvolger, met gezin.

Voorloopig hadden de verbonden dan ook voor Europa geen andere directe gevolgen, dan het opvoeren van de legersterkten, het opdrijven der oorlogsbegrootingen. Voor „Sijmen" dus. dat hij steeds meer moest betalen.

Tot nu toe hebben we nog niet gezien, dat Engeland met één der beide partijen in verbinding stond. Dat was dan ook niet het geval.

Het volgde geheel zijn eigen weg en bemoeide zich zeer weinig met de algemeene Europeesche zaken. Alleen van tijd tot tijd deed het zich gelden en sloot zich dan nu eens bij de eene, dan bij de andere partij aan, naar gelang in dat bijzondere geval zijn belangen het vorderden.

Doch op den duur kon dat niet zoo blijven. Het dankte, en dankt nog altijd, zijn machtige positie in de wereld aan zijn ligging als eilandenrijk, aan zijn groote vloot, die het de heerschappij over de zeeën verschaft, aan zijn machtigen handel en bloeiende indrustrie. In een staat, die in dat alles zijn concurrent werd, moest het op den duur zijn vijand zien. En dat was het geval met Duitschland. Sind 1871 ontwikkelde zich de Duitsche industrie geweldig, zoodat zelfs in de staal- en ijzerfabricage de Engelsche er door in de schaduw gesteld is. In verband daarmee ging ook de handel met reuzenschreden vooruit, en werden Hamburg en Bremen de mededingers van Londen en Liverpool. Tegelijk daarmede begon het de hand te leggen op enkele streken in Afrika en Australië, om ook koloniaal bezit te hebben. En toen het alzoo een handels- en koloniale mogendheid was geworden, moest er ook een oorlogsvloot zijn, om de Duitsche belangen ter zee te behartigen. In de laatste 20 jaar is dan ook de Duitsche marine geweldig versterkt, en volgt thans in sterkte dadelijk op die van Engeland.

Dat alles maakte, dat Engeland geleidelijk aan vijandelijker jegens Duitschland gezind werd. Het zag zijn industrie overvleugelen door gene. Het moest gedoogen, dat zijn kooplieden van allerlei markten gedrongen werden door de Duitsche. Het moest ten slotte bekennen, dat het niet langer onaangevochten de baas ter zee was. De openbare meening, voorgelicht door de pers, begon voor Duitschland te vreezen, en dwong de regeering maatregelen te nemen. Eerst uitte zich dat alleen in het nog meer versterken van de vloot, maar weldra ook begon het in de politiek merkbaar te worden. Telkens en telkens weer nam Engeland de partij op voor Duitschland's vijanden en ten slotte kwam het tot verdragen met Frankrijk en Rusland, waardoor de zoogenaamde Triple Entente of Entente Cordiale (zeer vriendschappelijke verstandhouding) tusschen deze drie Staten ontstond.

De 6 groote Europeesche Staten waren dus in twee groepen verdeeld, wier doel was versterking van de tegenpartij tegen te gaan, die dus feitelijk vijandig tegenover elkaar stonden. Tegelijk echter werd er een soort evenwichtstoestand in het leven geroepen, die voor den vrede bevorderlijk was, terwijl bovendien ook dikwijls botsingen voorkomen werden, doordat ieder zijn eigen bondgenooten naar de oogen had te kijken en door deze dikwijls gedwongen werd zijn eischen jegens de tegenpartij te matigen.

Een paar maal evenwel stond het er uiterst gevaarlijk voor. Vooral was dat het geval tijdens de zoogenaamde Marokko-affaire, die zich als volgt toegedragen heeft:

In 1904, toen Engeland en Frankrijk begonnen met de wederzijdsche toenadering, werd afgesproken, dat Frankrijk Marokko, een vrij groot Mahommedaansch rijk op de Noordkust van Afrika, zou mogen inpalmen, in ruil waarvoor het Engeland zijn gang zou laten gaan in Egypte. Duitschland had ook op het bezit van eerstgenoemd gebied ge-

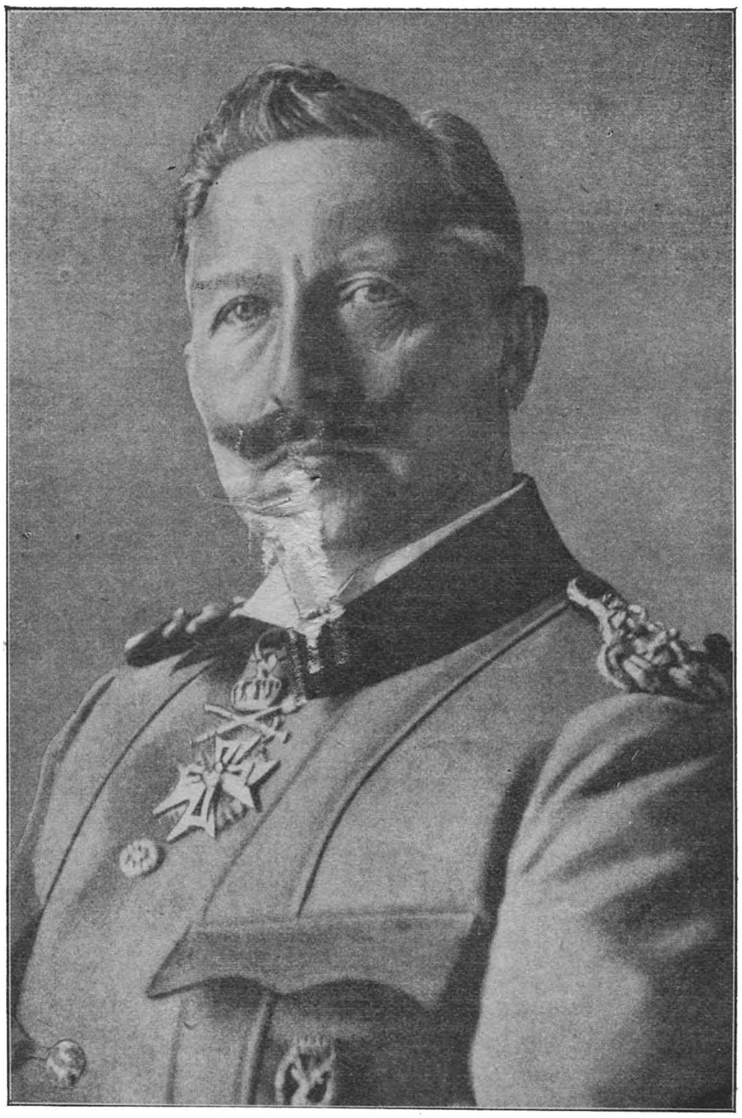

WILHELM II van Duitschland.

vlast en was nu natuurlijk ten hoogste vertoornd. Het verzette zich tegen de Fransche plannen en eischte voor zich zelf gelijke rechten. Er dreigde een oorlog, die voorkomen werd, in 1906, door de bijeenkomst van Algeciras, een stad aan de zuidkust van Spanje, dicht bij het Engelsche Gibraltar. Daar werd Duitschland, dat bovendien binnenslands moeilijkheden had in den Rijksdag, in den steek gelaten

door zijn bondgenoot Italië, zoodat het met wrok in het hart moest toelaten, dat Frankrijk grootendeels zijn zin kreeg.

Daarbij bleef het evenwel niet. In 1911 begon Frankrijk met het zenden van een groote troepenmacht naar Marokko, om het geheel in te lijven. Dit was niet in overeenstemming met de afspraak, zoodat Duitschland zich andermaal er tegen verzette. Al weer was gedurende enkele weken de toestand uiterst gespannen. Vermoedelijk stuurde Engeland op een oorlog aan, in de hoop daardoor den Duitschen handel en industrie een gevoelige klap te kunnen toebrengen. Noch Duitschland, noch Frankrijk evenwel schenen daar lust in te hebben en weldra werden beide het na afzonderlijke onderhandelingen met elkaar eens: Frankrijk zou Marokko mogen inlijven, behalve het noordelijke gedeelte, dat aan Spanje zou komen, doch moest daarvoor aan Duitschland een gedeelte van de Fransche kolonie Fransch-Congo afstaan. We zien dus in dit geval, dat de Duitsche koloniën-honger vooral den vrede in gevaar bracht. Maar geheel euvel duiden kan men dat streven niet. Een Duitscher, met wien ik daarover sprak, gaf met enkele woorden de stemming weer, die in dit opzicht in Duitschland heerschte: „Jelui, Engelschen, Franschen en Hollanders, hebt goed praten, jelui hadden allen reeds koloniën, voordat het Duitsche Rijk bestond. Nu komen wij aan de beurt om de overgeschoten brokjes voor ons te krijgen."

Naast deze koloniale verwikkelingen leverde in de laatste jaren de Balkankwestie voor Europa weer velerlei moeilijkheden op, vooral sinds het jaar 1908. Het Turksche rijk was door binnenlandsche onlusten, revoluties en wanbestuur, hoe langer hoe zwakker geworden, en werd slechts op de been gehouden door den onderlingen naijver der groote mogendheden.

Plotseling in 1908, toen Turkije hervormingen ging invoeren, tastte Oostenrijk toe en annexeerde het sinds 1878 bezette Bosnië en Herzegowina, terwijl vorst Ferdinand van Bulgarije zijn land onafhankelijk verklaarde en zichzelf voortaan Czaar der Bulgaren noemde. Erg naar den zin van Rusland en Engeland was dat niet, maar hoewel Servië bij Rusland aandrong op een oorlogsverklaring aan Oostenrijk (het wilde zelf de genoemde gewesten hebben), verzetten ze zich niet, uit vrees voor Duitschland. Rusland was niet gereed voor een oorlog, wegens de groote verliezen, die het in den krijg tegen Japan (1904—1905) geleden had.

Rustig werd het evenwel niet in Turkije, ja de onlusten namen zelfs hand over hand toe.

Weerloos moest het dan ook toezien, dat Italië in 1911 een inval deed in Tripolis, dat nog altijd aan Turkije behoorde. En hoewel Italië slechts de kustplaatsen bezetten kon, daar de inboorlingen zelf zich met hand en tand verdedigden, moest Turkije inderdaad in 1912

vrede sluiten en het gebied afstaan, om het hoofd te kunnen bieden aan nieuwe vijanden.

Die nieuwe vijanden waren de Balkanstaten, Bulgarije, Servië, Montenegro en Griekenland, die de onderlinge geschillen op zijde gezet, en een verbond gesloten hadden ter vernietiging der Turksche macht.

NICOLAAS II van Rusland.

Het is hier niet de plaats, en bovendien is het nu de tijd er niet voor, om een beschrijving van dezen krijg te geven. Genoeg te vermelden, dat de Turken overal verslagen werden, en dat bijna hun geheele gebied in Europa weldra in handen van de bondgenooten was.

Hielden de groote mogendheden zich buiten den oorlog? Ja en

neen! Rusland en vermoedelijk ook Italië, hadden waarschijnlijk wel de hand in het uitbreken er van, waardoor beider belangen gediend werden. Oostenrijk moest het tandenknarsend aanzien, dat vooral het zwakgemeende Servië, zoo schitterende overwinningen behaalde. Zijn belangen eischten een zwak Servië, maar zoolang Rusland zich er buiten hield, moest het beloven niets te ondernemen. Het waren Duitschland, Frankrijk en Engeland, die zich beijverden om den oorlog binnen den Balkan beperkt te houden. Wel mobiliseerden Rusland en Oostenrijk op de wederzijdsche grenzen, doch overwinningen van de Balkanstaten maakten Rusland's optreden onnoodig, zoodat het zich weldra, op verzoek van Oostenrijk's ouden keizer Frans Jozef, bereid verklaarde zijn soldaten naar huis te zenden, mits deze het ook deed. En zoo geschiedde.

Toch is het deze oorlog, die feitelijk de groote Europeesche van thans heeft tengevolge gehad, zooals uit het volgende zal blijken.

Reeds bij het onderhandelen over den vrede nam Oostenrijk maatregelen, om het verbond tusschen de Balkanstaten uiteen te doen spatten. Het verbood, verbonden met Italië, aan Servië en Griekenland de inlijving van Albanië, waarom deze beide Staten bij Bulgarije aanklopten om schadeloos gesteld te worden met een deel van het oorspronkelijk daaraan toegestane gebied. Doch, vermoedelijk daartoe aangezet door Oostenrijk, weigerde het, zoodat al dadelijk een tweede Balkanoorlog uitbrak, nu van Griekenland en Servië, gesteund door Turkije en Rumenië, tegen Bulgarije. Het resultaat was nadeelig voor Oostenrijk. Servië, dat het zoo gaarne zwak wilde maken, kwam zegevierend uit de worsteling te voorschijn en zag zijn grondgebied nog aanmerkelijk uitgebreid. Reeds toen was het duidelijk, dat eens een directe oorlog tusschen deze beide Staten moest uitbarsten, te meer daar de Servische overwinningen tengevolge hadden een opleving van de zoogenaamde Groot-Servische idée, d. w. z. de vereeniging van alle Serviërs, van wie een paar millioen Oostenrijksche onderdanen waren en nog zijn, onder de Servische vlag.

De Oostenrijksche bemoeiing had dus geen ander gevolg, dan het uitéénvallen van den Balkanbond, waarvan Bulgarije zich voortaan nader bij Oostenrijk dan bij Rusland aansloot, en bovendien de stichting van het onafhankelijke koninkrijk Albanië. Dat dit laatste een doodgeboren kindje was, weet ieder, die gelezen heeft van de lijdensgeschiedenis der Nederlandsche officieren aldaar, en het sneuvelen van onzen kranigen overste Thomson.

De telkens dreigende verwikkelingen evenwel hadden nog andere gevolgen gehad en wel legerversterkingen in alle Europeesche Staten. Duitschland gaf het sein daartoe, door in 1912 de vredessterkte van zijn leger van 544.000 op 661.000 man te brengen, waarvoor 1.000.000.000 mark in eens noodig waren. Frankrijk volgde door den tweejarigen

actieven diensttijd van het leger in een driejarigen te veranderen. Oostenrijk, Rusland en België en nog meer Staten namen dergelijke maatregelen.

Reeds in het begin van het jaar 1914 verschenen er aanwijzingen, dat de politieke toestand niet gunstig was. Vooral tusschen Duitschland en Rusland was het niet rooskleurig. De wederzijdsche pers publiceerde allerlei artikelen, die getuigden van grooten haat. Niemand echter dacht toen, dat de uitbarsting reeds zoo nabij was: men was immers al zoo lang gewend aan politieke crisissen, die toch op niets uitliepen.

Het was dan ook bijna al weer vergeten, toen de tijding kwam, dat den 28sten Juni te Serajewo, de hoofddstad van Bosnië, de Oostenrijksche troonopvolger, Aartshertog Frans Ferdinand en zijn gemalin, de Hertogin van Hohenberg vermoord waren. Hun moordenaar en zijn medeplichtigen waren Serviërs, doch Oostenrijksche onderdanen, die echter, zooals spoedig bleek, in verbinding stonden met het hoofdkwartier van de bovengenoemde Groot-Servische beweging in Servië zelf.

Men begreep overal, dat het niet zou kunnen blijven bij de bestraffing der daders alleen, en erkende het recht van Oostenrijk, om van de Servische regeering de bestraffing van de medeplichtigen en de onderdrukking van elke tegen Oostenrijk gerichte beweging te eischen.

Maar Oostenrijk wilde verder gaan. De oude vredelievende keizer Frans Jozef, moest zwichten voor den aandrang van de militaire partij, wier hoofd de vermoorde kroonprins geweest was. Deze toch achtte het oogenblik gekomen, om de Servische macht voor goed te vernietigen, daar geen West-Europeesche staat zich zou willen compromitteeren door voor een volk van moordenaars in de bres te springen. Alleen Rusland zou niet dulden, dat zijn invloed op het Balkan-Schiereiland door den val van Servië zou vernietigd worden ten bate van Oostenrijk. Maar daarvoor had men den Duitschen bondgenoot, die den Oost-Europeeschen kolos wel in bedwang zou houden. Want Duitschland's keizer, Wilhelm II, moet aan Oostenrijk zijn toestemming hebben gegeven tegen Servië op te treden, met de belofte elke Russische inmenging tegen te zullen gaan. Vermoedelijk heeft hij gemeend, dat een bedreiging voldoende uitwerking zou hebben, daar het bekend was, dat noch Rusland, noch zijn vriend Frankrijk voor een oorlog gereed waren. Want het is niet mogelijk, dat hij willens en wetens de oorlogsfurie heeft ontketend.

HOOFDSTUK II.

Hoe de wereldbrand uitbrak.

Er kwam nu de stilte, die aan den storm voorafgaat. Ieder verwachtte een optreden tegen Servië, maar voorloopig gebeurde er niets. Oostenrijk stelde een uitgebreid onderzoek in, onderhandelde met Berlijn en nam waarschijnlijk in het geheim reeds allerlei militaire maatregelen.

Eindelijk, den 23sten Juli, stelde het aan de Servische regeering een ultimatum. Binnen 48 uur werd van Servië de inwilliging van de daarin gestelde eischen gevorderd. Al die eischen hadden betrekking op de bestraffing van Servische onderdanen, die medeplichtig waren aan samenzweringen tegen Oostenrijk en dus gewettigd. Evenwel waren er een paar onder, waardoor de onafhankelijkheid van Servië ernstig bedreigd werd.

Men kan dan ook gerust aannemen, dat het niet alleen de bedoeling was om de schuldigen te straffen. Het was duidelijk, dat aangestuurd werd op een vernedering van Servië, waardoor tegelijk Rusland gedwongen zou worden kleur te bekennen. Want dit zou voor de keus staan, of Servië in den steek te laten, of het te hulp te komen.

Liet het Servië in den steek, dan zou dit zich òf zonder slag of stoot moeten onderwerpen, òf alleen den ongelijken strijd met Oostenrijk moeten uitvechten, waarbij het waarschijnlijk het onderspit zou delven. In beide gevallen zou Oostenrijks positie op het Balkan-Schiereiland aanmerkelijk versterkt, die van Rusland daarentegen verzwakt, zoo niet geheel vernietigd worden. Sprong het daarentegen voor Servië in de bres, dan haalde het zich een oorlog op den hals, niet alleen met Oostenrijk, maar ook met diens bondgenoot Duitschland, volgens de in het 1ste Hoofdstuk vermelde afspraak, en in een dergelijken oorlog zou het niet twijfelachtig zijn, of het zou een geweldige nederlaag lijden.

Geen wonder dus, dat Rusland met zijn vrienden Frankrijk en Engeland pogingen deed om tijd te winnen. Aan den eenen kant gaven ze aan Servië den raad om zooveel mogelijk toe te geven, aan den anderen kant vroegen ze aan Oostenrijk verlenging van den termijn, binnen welken geantwoord moest worden. Dit laatste evenwel was vergeefs.

Den 25sten Juli overhandigde Serviё zijn antwoord aan den Oostenrijkschen gezant te Belgrado. Het bevatte een bijna volledige inwilliging ervan, met uitzondering van het tweetal bovenbedoelde eischen, die ze voorloopig weigerden, doch voorstelden te onderwerpen aan een

ALBERT I van België.

scheidsrechterlijke uitspraak van het Hof van Arbitrage in den Haag.

De Oostenrijksche gezant vond, in verband met zijn instructies, die hem voorschreven slechts met een volledige inwilliging genoegen te nemen, dit antwoord onvoldoende, en verliet zijn standplaats: de diplomatieke betrekkingen tusschen Oostenrijk en Serviё waren dus afge-

broken. Een ernstig iets voorwaar, maar toch wanhoopte men in Europa nog niet aan de mogelijkheid den vrede te bewaren.

Onmiddellijk begonnen onderhandelingen tusschen Oostenrijk en Rusland, terwijl de Engelsche Ministers Asquith en Sir Edward Grey dadelijk pogingen in het werk stelden om Duitschland, Frankrijk en Italië over te halen tot een beraadslaging, hoe men een oorlog zou kunnen vermijden. Duitschland weigerde evenwel. Oostenrijk en Rusland moesten het samen maar bedisselen, de anderen ging de zaak niet aan, vond het. Doch tusschen die twee staten wilden de onderhandelingen niet vlotten.

Ondertusschen werd zoowel in Oostenrijk als in Servië reeds gemobiliseerd, terwijl Belgrado al door het Hof, de Regeering en de Banken verlaten werd, om niet bij het uitbreken van den oorlog in een open grensstad te zijn. Servië wilde niet toegeven, het rustte zich ten oorlog uit, daarbij klaarblijkelijk rekenende op krachtigen steun van Rusland.

Zoo kwam het tot de oorlogsverklaring van Oostenrijk aan Servië op den 28sten Juli, dadelijk gevolgd door militaire maatregelen van Rusland op zijn westgrens.

Evenals in den Balkanoorlog togen nu de andere mogendheden aan het werk, om den strijd tot de twee eerste Staten te beperken. Vóór alles moest getracht worden Rusland er buiten te houden; ook nu weer maakte vooral de Engelsche regeering zich daarbij verdienstelijk. Zoo had dit b.v. tengevolge, dat de Oostenrijksche regeering de verklaring aflegde, dat het geen stukje van Servië zou inlijven en dat het alleen een militaire straf-expeditie bedoelde.

Ook dit was echter vergeefs. Ook hierdoor zouden de Russische belangen geschaad worden. Het Russische volk werd meer en meer oorlogszuchtig en steeds talrijker werden de geruchten van geheime mobilisatie, die uit Rusland overwaaiden. De eerlijk bedoelde pogingen van de Engelsche regeering, geholpen door de Fransche, waren niets dan de stem van een roepende in de woestijn. Duitschland hield zich uiterst gereserveerd. Het was er blijkbaar vast van overtuigd, dat het tot een grooten strijd moest komen, zooals duidelijk blijkt uit een telegram van den Engelschen gezant in Berlijn aan zijn regeering, waarin hij mededeeling deed van voorstellen, hem door den Duitschen Rijkskanselier Von Bethman-Hollweg gedaan in den nacht van 28 op 29 Juli en dat ongeveer het volgende inhield:

„Von Bethman-Hollweg deelde mij mede, dat Duitschland zijn bondgenoot Oostenrijk zou te hulp komen, als Rusland dien aanviel. Hij vreesde, dat dan ook Frankrijk zich bij Rusland zou aansluiten, maar hoopte verder, dat Engeland zich neutraal zou houden. En daar Duitschland wist, dat Engeland nooit een verzwakking van Frankrijk zou kunnen dulden, beloofde hij, dat Frankrijk, hoe het ook verslagen mocht

worden, nooit gedwongen zou worden tot den afstand van een deel van zijn grondgebied. Toen ik hem vroeg, of hij hetzelfde kon beloven betreffende de Fransche koloniën, bleef hij het antwoord schuldig. Wel beloofde hij, dat Duitschland de neutraliteit van Nederland zou eerbiedigen, als de tegenpartij dat ook deed. Wat evenwel België aanging, als de Fransche krijgsoperaties het noodig maakten, zou Duitschland niet aarzelen door België heen naar Frankrijk te trekken. Als Engeland zich neutraal hield, zou na den oorlog de Belgische onafhankelijkheid weer volledig hersteld worden."

Duitschland's plannen stonden dus reeds vast, en opdat ze des te beter zouden slagen, moest Engeland er buiten blijven, want daardoor zou Duitschland meester ter zee zijn en niet alleen zijn handel kunnen gaande houden en den invoer van levensmiddelen verzekeren, maar ook de kust van Frankrijk bedreigen.

Engeland's antwoord echter was een weigering om op deze voorstellen in te gaan, die enkele dagen later door minister Asquith „schandelijk" genoemd werden. En wat betreft het gedeelte daarvan, dat over België handelt, kunnen ook wij ze niet anders vinden. Met Engeland en Frankrijk toch had Duitschland indertijd plechtig beloofd altijd de neutraliteit van België te zullen handhaven, en nu trachtte het Engeland te verlokken toe te laten, dat het zijn belofte schond en daardoor het arme landje tot het tooneel van den krijg maakte. Zoo is de politiek van de groote militaire mogendheden. De belangen van kleinere en zwakkere staten zijn ondergeschikt aan de hunne. Duitschland achtte het in zijn belang een inval in België te doen, welnu, dit had dat te dulden, of als het zich verzette, dan zou het voor die geweldige brutaliteit gestraft worden, zooals weldra zou blijken.

Natuurlijk werden van dit oogenblik af ook de betrekkingen tusschen Engeland en Duitschland zeer gespannen, nog niet evenwel werden ze geheel afgebroken. Nog gingen telegrammen van Londen uit naar alle Europeesche hoofdsteden, om voor den vrede te pleiten. Een oogenblik zelfs scheen het, alsof het oorlogsgevaar met één slag zou kunnen worden afgewend. Er werd n.l. bekend, dat Czaar Nicolaas II van Rusland aan Keizer Wilhelm II verzocht had zijn invloed bij Oostenrijk aan te wenden, om den vrede te bewaren. We weten echter niet, of dit eerlijk gemeend was. Zelfs komt het ons meer waarschijnlijk voor, dat het niets was dan een poging om Duitschland aan den praat te houden en daardoor nog ongestoord met de geheime mobilisatie voort te kunnen gaan. Immers toen Duitschland bezig was de gevraagde stappen in Weenen te doen, kwamen van den Duitschen gezant in Rusland zeer alarmeerende berichten omtrent de militaire maatregelen daar. Het gevolg was, dat de bemiddelingspogingen gestaakt werden en dat den 31sten Juli een ultimatum aan Rusland werd gesteld, waarin onmiddellijke demobilisatie geëischt werd.

Nu begreep iedereen, dat het oorlog zou worden. Onze regeering besloot, om op alle gebeurtenissen voorbereid te zijn, tot algeheele mobilisatie van militie en landweer. Ieder herinnert zich dien laatsten dag van Juli, het was een Vrijdag, toen de oproepingsplakkaten verschenen en op veel plaatsen de klokken geluid werden en velen een schrik op 't lijf gejaagd werd: wat zal het lot van ons vaderland zijn? België was ons reeds vóór geweest, doch het had niet zijn geheele leger onder de wapenen geroepen.

De gebeurtenissen volgden elkaar nu snel op:

Den 1sten Augustus besloot Duitschland tot algemeene mobilisatie van zijn millioenenleger, en verklaarde, daar het geen gunstig antwoord uit Rusland ontvangen had, den oorlog aan dien staat.

Frankrijk volgde dadelijk met 't mobiliseeren van zijn geheele legermacht, waarop het van Duitschland een nota ontving, die de vraag inhield, welke bedoelingen het daarmee had. Twee dagen later, den 3den Augustus, volgde daarop de oorlogsverklaring.

Ondertusschen had de Duitsche regeering reeds den 1en Augustus, tegelijk met de plotselinge bezetting van het neutrale, legerlooze Luxemburg, geschied op grond van de omstandigheid, dat de spoorwegen het eigendom van Duitschland waren, aan België een ultimatum gezonden, waarin gevraagd werd of België zich niet wilde verzetten tegen een Duitschen opmarsch door zijn gebied, daar dat voor de Duitsche krijgsplannen, in geval van een oorlog met Frankrijk, noodzakelijk zou zijn. Als België zich daartegen verzette, zou Duitschland verplicht zijn geweld te gebruiken.

Als ooit een gebeurtenis een overweldigende verontwaardiging gewekt heeft, dan is het deze. Ieder voelde: het was machtsmisbruik van een reus tegen een dwerg op de meest brutale manier.

Koning Albert van België stelde dadelijk Engeland en Frankrijk in kennis met den Duitschen eisch en verzocht vooral de tusschenkomst van eerstgenoemd land. Tevens antwoordde hij den machtigen eischer, dat België zich neutraal wenschte te houden in den meest strikten zin van het woord. Dat Frankrijk de verzekering gegeven had die neutraliteit te zullen eerbiedigen en dat hij vertrouwde, dat ook Duitschland het vroeger gegeven woord gestand zou blijven. Indien niet, dan zou het Belgische leger elken duim van het grondgebied aan den invaller betwisten.

Zooals te verwachten was, richtte Engeland dadelijk een waarschuwing aan Duitschland, dat het elke schending van de Belgische neutraliteit als een vijandige daad zou beschouwen. Aan deze bedreiging werd kracht bijgezet door de mobilisatie van de Engelsche vloot.

Alweer vergeefs evenwel, den 4den Augustus moest ook Engeland aan Duitschland den oorlog verklaren, daar Duitsche troepen den inval in België begonnen waren.

Zoo was dan de wereldbrand uitgebroken! Wie was de brandstichter? De aandachtige lezer zal aarzelen het antwoord te geven. Hij zal de schuld zoeken bij Oostenrijk, bij Duitschland, bij Rusland, bij den Driebond en bij de Triple Entente. Misschien zal hij ten slotte zeggen, dat allen min of meer schuldig zijn. Zeker, zoo is het. De oorzaak is te vinden in de zucht van elk der groote mogendheden om den baas te zijn, de eerste macht in Europa. Men noemt dat wel eens het imperialisme. Het duikt telkens en telkens weer op. In Duitschland en Oostenrijk neemt het den vorm aan van Pan-Germanisme, d. w. z. de overheersching van het Germaansche, lees Duitsche, ras. In Rusland en bij de Slavische Balkanstaten treedt het op als Pan Slavisme, de bevrijding van alle Slavische volken en de stichting van vrije Slavische staten onder de heerschappij van Rusland. Vooral deze twee stroomingen zijn het, die het oorlogsspook hebben te voorschijn geroepen. Het waart nu rond door Europa, door de akkers en wouden van Oost-Pruisen, door de uitgestrekte velden van Galicië, op de eens lachende beemden van België en Frankrijk, over de golven van de Noordzee. Ja, zelfs Azië, Afrika en Australië zijn op kleine schaal het tooneel van den strijd. Zelfs een Aziatische staat als Japan heeft het noodig geoordeeld zijn kanonnen in den Pan-Europeeschen oorlog mee te laten bulderen. Te land, ter zee, in de lucht, overal dreigen dood en verderf. En midden tusschen de strijdenden, als het nest van den ijsvogel, rustig te midden der woedende baren, ligt ons lieve vaderland, vredelievend, maar tot de tanden gewapend, gereed den eersten den besten, die ons het lot van België zou willen doen deelen, met man en macht af te weren.

Geve God, dat het voor ons niet noodig zal zijn ook maar één schot te lossen, want dàt ééne schot zou ook voor ons beteekenen: oorlog, dood en vernieling.

HOOFDSTUK III.

De strijdmacht der oorlogvoerende Staten.

De teerling was dus geworpen, de wapenen zouden beslissen. Alweer eens zou niet het recht, de rechtvaardigheid worden betracht, maar zouden de krachten gemeten worden, om te leiden tot de overwinning van den sterkste.

De vreeselijke oorlogsmachines der verschillende staten moesten, alvorens gebruikt te kunnen worden, eerst gemonteerd worden, d. w. z. de legers, die op vredessterkte waren, zooals gewoonlijk het geval is, moesten aangevuld worden tot de oorlogssterkte verkregen was, de manschappen moesten hun oorlogsuitrusting ontvangen, de artillerie nagezien, de paarden opgevorderd, de oorlogsschepen bemand worden.

De mobilisatie-telegrammen vlogen de wereld door, niet alleen in het binnenland, maar overal, waar zich in den vreemde kolonisten uit de oorlogvoerende landen bevonden. Duitschers, Franschen, of wat ge oók zijt, verlaat uw werk, uwe gezinnen! Nijvere landman, laat uw koren staan, zwarte mijnwerker, verlaat de duistere gangen in het binnenste der aarde, koopman, sta op van de bureaustoel, laat anderen uw werk doen, als dat mogelijk is: gij wordt geroepen voor anderen arbeid! Den ransel op den rug, het geweer op schouder moet ge uitrukken, den dood tegemoet, die velen uwer zal treffen, dien gij onder uw vijanden zult verspreiden, om het vaderland te verdedigen!

Duizenden, neen honderduizenden moeten afscheid nemen van al wat hen het liefst is op aarde. Hoe zwaar zal aan de meesten dat afscheid vallen, vooral aan de huisvaders, die misschien voor het laatst hun vrouw en kinderen in den arm drukken, niet wetend, wat de toekomst voor hun lievelingen zal brengen, wie hun later brood zal geven, als de man en vader verminkt, of misschien in 't geheel niet terugkomt.

Tranen zullen er gestort zijn binnenshuis, maar buiten, in het publiek hebben ze wel ernstige, maar vastberaden gezichten getoond, want állen, van welke nationaliteit ze ook zijn, hebben het besef: het vaderland is in gevaar; op ons rust de zware taak, de verheven plicht om het te redden.

De uitslag van de worsteling is behalve van factoren, die eerst later aan het licht komen, als daar zijn de bekwaamheid der aanvoeders, de geoefendheid der manschappen, de regeling van den verplegingsdienst, voor een goed deel afhankelijk van het aantal troepen, dat

FRANZ JOZEF, Keizer-Koning van Oostenrijk-Hongarije.

beide partijen in het veld kunnen brengen, van het aantal oorlogsschepen, dat gereed ligt om zee te kiezen. En bovendien: in de wereldworsteling, die op handen is, en waarin geweldige legers en vloten elkaar zullen bestrijden, is het noodig zich rekenschap te geven van de sterkten en van de eenheden, waaruit ze zijn samengesteld. We

Belgisch officier, drager van de Luik-medaille.

moeten dus een oogenblik de aandacht vragen voor een vervelende opsomming, die we echter meenen onzen lezers niet te kunnen onthouden.

DE LEGERS.

Een leger, bijna iedereen weet dat, is een verzameling van soldaten van allerlei soort, infanterie, artillerie, cavalerie en genie (ingenieurs met vaklieden van allerlei aard, als timmerlieden, smeden, telegrafisten, enz.). Elk dier soorten, wapenen zegt men, is gerangschikt in vaste afdeelingen onder officieren. De kleinste daarvan zijn de compagnieën, bij de ruiterij eskadrons en bij de artillerie batterijen genoemd, onder bevel van kapiteins. Eenige van die compagnieën vormen samen een bataillon, onder een majoor, waarvan weer een drie of viertal een regiment uitmaken, dat door een overste of kolonel wordt aangevoerd. Deze worden dan nog samengevoegd tot brigades, divisies en legercorpsen van verschillende sterkte. Bestonden de eerste afdeelingen uitsluitend uit soldaten van één wapen, de divisies en dus ook de legercorpsen zijn samengesteld uit regimenten van alle wapenen: het zijn dus kleine legers op zichzelf.

Deze indeeling komt in hoofdzaak overal voor, kleinere verschillen doen weinig ter zake, zoodat we hierop niet meer behoeven terug te komen en ons uitsluitend kunnen bepalen tot de legersterkten der verschillende staten.

D u i t s c h l a n d: In dit militaire land bij uitnemendheid wordt het leger gevormd door algemeenen dienstplicht, d.w.z. ieder burger, die niet afgekeurd of om andere redenen vrijgesteld wordt, is dienstplich-

Eén der befaamde Duitsche Doodskophuzaren.

tig Hij komt op zijn 20ste jaar onder de wapenen en blijft dan gedurende 2 jaar (bij de bereden wapens 3 jaar) in actieven dienst, waarna hij nog 5½ jaar lang behoort tot de reserve van het actieve leger, dus ongeveer tot zijn 28ste jaar. Hij gaat dan over tot de landweer, waarin hij blijft tot zijn 39ste jaar. Deze drie afdeelingen, actieven, reservisten en landweermannen vormen het eigenlijke leger, dat voor den dienst te velde gebruikt kan worden. Het aantal daarvan zouden we kunnen stellen op drie à vier millioen soldaten, onderofficieren en officieren. Evenwel kunnen deze niet in hun geheel tegelijk aan den strijd deelnemen. Een groot gedeelte is noodig voor den verplegingsdienst en voor het bezetten van vestingen, bruggen, grenzen van neutrale mogendheden, enz.

Evenwel is daarmede Duitschlands soldatenvoorraad nog lang niet uitgeput. Behalve de genoemde afdeelingen is er nog de landstorm. Deze bestaat uit twee onderdeelen of klassen, n.l. de mannen tusschen 39 en 45 jaar, die vroeger gediend hebben, en alle andere mannen van 17 tot 45, die niet soldaat geweest zijn, dus die, of nog niet den leeftijd van 20 jaar bereikt hebben, of om verschillende redenen van den dienst vrijgesteld werden. De eerstgenoemde afdeeling kan onmiddellijk naar het front gezonden worden, als dat noodig is, doch zal practisch alleen voor bezettingsdoeleinden te gebruiken zijn, de andere is gedeeltelijk slechts bruikbaar voor burgerlijke diensten, gedeeltelijk echter, voor zoover de jongere elementen betreft, is deze bestemd om gedrild te worden en daarna als aanvulling voor eventueel te lijden verliezen te dienen.

Alles bij elkaar genomen, is dit leger dus een geweldig oorlogsinstrument. Gerekend op ongeveer 5.000.000 geoefenden of onmiddellijk te oefenen manschappen zal het gemakkelijk gedurende maanden een macht van twee à drie millioen soldaten op de slagvelden kunnen stellen.

Natuurlijk behooren daarbij ettelijke tienduizenden paarden en duizenden kanonnen, terwijl een ongelooflijk aantal vrachtwagens, automobielen, rijwielen en motorrijwielen het leger vergeezllen.

Onder de kanonnen bestaat groot verschil van kaliber, van de kleine machinegeweren af, die door een paar man gedragen kunnen worden, tot het zware belegeringsgeschut toe, dat duizenden kilogrammen weegt en projectielen van meer dan 500 kilo gewicht vijftien kilometer ver slingert.

Naast dit reuzenleger zal ook strijden dat van Duitschland's bondgenoot Oostenrijk, dat wel aanmerkelijk kleiner, maar toch een macht is, waarmede rekening gehouden moet worden.

In hoofdzaak geldt daar hetzelfde legersysteem en het totaal van de in het veld te brengen manschappen zal ongeveer 1.500.000 bedragen, die allen goed geoefend en van goede geweren en kanonnen voorzien zijn.

Een Turco met zijn Franschen wapenmakker.

Evenwel heeft dit leger een groot gebrek. Het bestaat n.l., evenals het rijk zelf, uit een bonte mengeling van volkeren, die nu juist niet bijzonder eensgezind zijn, ja die zelfs voor een gedeelte scherp vijandig tegenover elkaar staan. Een paar groepen, n.l. de Serviërs uit Bosnië en Slavonië, en de Roethenen uit Galicië staan er zelfs voor bekend, dat ze meer voor Servië en Rusland voelen, dan voor den staat onder wiens bestuur ze staan.

Aan dezen kant staan dus ongeveer 4.000.000 krijgers in het eerste gelid, met geweldige reserves daarachter, allen gereed tot den strijd en wel verdeeld over drie verschillende krijgstooneelen. Een groote legermacht zal in het Westen moeten strijden tegen de vereenigde macht van Frankrijk, België en Engeland, een ander in het Oosten tegen Rusland, terwijl een kleiner in het Zuid-Oosten den strijd tegen Servië zal moeten aanbinden.

Daarbij heeft deze partij het voordeel, dat zoo noodig troepen van het eene naar het andere tooneel overgebracht kunnen worden, wat door middel van de spoorwegen zeer snel zal kunnen geschieden.

De tegenpartij mist dat voordeel: elk der drie groepen daarvan is geheel op zichzelf aangewezen, tenzij men zou trachten eenige legerafdeelingen te transporteeren langs den zeeweg benoorden Scandinavië om, over de Russische haven Archangel, wat echter practisch vrijwel onuitvoerbaar is.

De verbondenen:

Op het Westelijk slagveld zullen, zooals gezegd is, de Franschen, verbonden met de Engelsche en Belgische legers, tegen de Duitschers strijden. De eersten brengen van die vereenigde macht het overgroote gedeelte op de been. We dienen dus in de eerste plaats onze aandacht aan hen te wijden.

Hoewel Frankrijk nog niet een 2/3 van de bevolking van Duitsch-

land heeft, beschikt het over een leger, dat niet veel kleiner dan het Duitsche is. Ieder Franschman, en het aantal vrijstellingen is veel geringer dan in het andere land, komt op zijn 20ste jaar voor drie jaar onder de wapenen. Na volbrachten diensttijd blijft hij elf jaar lang in de reserve, dan nog zes jaar in het territoriale leger (te vergelijken met de Duitsche landweer) en ten slotte nog zes jaar in de reserve daarvan.

Tellen we alles samen, dan komen we op een aantal van 4 à 4½ millioen manschappen, waarvan evenwel 1 millioen, als gelijkwaardig aan den Duitschen landstorm, buiten rekening moet gelaten worden. De rest levert na aftrek van de noodige vestinggarnizoenen en bewakingstroepen een veldleger van hoogstens 1½ millioen, dat evenals het Duitsche gedurende langen tijd voldoende aangevuld kan worden. Vermoedelijk zal het nog versterkt worden met troepen uit de Afrikaansche koloniëen van Frankrijk. Zouaven en Senegaleezen, dappere en goedgeoefende inlandsche soldaten, wier waarde in een Europeeschen oorlog evenwel nog bewezen moet worden.

De Belgische legermacht is uit den aard der zaak zwak, te meer daar eerst in den laatsten tijd uitbreidingswetten zijn aangenomen, die echter nog niet doorgewerkt hebben. Het geheel bedraagt ongeveer slechts 230.000 man, waarvan meer dan de helft noodig is voor de bezetting van de drie groote vestingen des lands, Luik, Namen en Antwerpen (in laatstgenoemde alleen 80.000 man), zoodat voor het veldleger niet meer dan 100.000 man overblijft. Als aanvulling kan men daarbij nog rekenen op de lichting 1914, ruim 30.000 manschappen, die evenwel bij het begin van den oorlog nog opgeroepen moesten worden en dus eerst nog geheel geoefend dienden te worden. Er kan echter gerekend worden op eenige duizenden min of meer geoefende vrijwilligers.

Behalve het gewone leger is er nog de Garde Civique of Burgerwacht, te vergelijken met onze vroegere schutterij, waarmede er genoeg van gezegd is. Behalve voor bewakings- en politiediensten, zal slechts een zeer klein deel er van voor de verdediging van de vestingen gebruikt kunnen worden.

Ten slotte de Engelsche krijgsmacht, die uit geheel andere elementen dan de andere Europeesche legers samengesteld is. Er bestaat n.l. geen dienstplicht, maar vrijwillige dienstneming zooals in ons Indische leger. De vrijwilligers zijn verplicht zoowel in Engeland als in andere deelen der aarde te dienen, en zoo zullen ze nu ook naar Frankrijk en België gezonden worden.

Hun aantal is betrekkelijk gering, zoodat slechts 120 à 130.000 man dadelijk beschikbaar zijn. Evenwel kan dit getal vergroot worden door troepen-afdeelingen uit Engelsch-Indië, die uit zeer krijgshaftige Indische stammen bestaan. Bovendien is het de bedoeling om een nieuw

veel grooter leger aan te werven, waardoor de expeditionaire macht kan aangevuld en later zelfs versterkt worden. Het is dus mogelijk, dat later een grooter, misschien wel het dubbele aantal aan den oorlog zal deelnemen.

Voor de verdediging van Engeland zelf zorgt in de eerste plaats

GEORGE V van Engeland.

de vloot en mocht toch nog een vijandelijke macht er in slagen te landen, dan bestaat er een zoogenaamd territoriaal leger, ook uit vrijwilligers bestaande, die evenwel, zonder hun toestemming, niet buiten Engeland gezonden mogen worden.

Samengevat kunnen de verbondenen dus op het Westelijk oorlogs-

moeten bijna alle oorlogvoerenden een belangrijk gedeelte van de voor de volksvoeding benoodigde levensmiddelen en van de grondstoffen voor de vervaardiging van krijgsmateriaal van elders en over zee aanvoeren. De partij, die ter zee het sterkst is, kan den invoer van den vijand beletten, tevens zijn geheelen handel stopzetten en eindelijk ook hem zijn koloniën ontnemen.

Van de oorlogvoerenden hebben allen, behalve België, Servië en Montenegro oorlogsvloten. Evenwel, die van Japan komt alleen in zooverre in aanmerking, als daardoor het kleine Duitsche eskader in Oost-Azië onschadelijk wordt gemaakt. Daarom zullen we die niet bespreken, evenmin als we dat deden met het Japansche leger, dat vermoedelijk alleen gebruikt zal worden om de Duitsche bezetting in China, Kiau-Tsjau, te veroveren. (Hetgeen reeds geschied is).

Een moderne zeemacht bestaat uit verschillende soorten van schepen, allen, op enkele uitzonderingen na, van zware pantseringen voorzien:

1ste. De slagschepen, bestemd om den eigenlijken zeeslag te leveren, groote, sterk gepantserde vaartuigen, bewapend met de zwaarste kanonnen. De grootsten daaronder, schepen van 20.000 ton en meer, dragen den naam van dreadnoughts (vrees-niets, naar een Engelsch schip, het eerste van die soort, dat dien naam droeg).

2de. De kruisers, meer bestemd om den vijand op te zoeken of te vervolgen, jacht te maken op koopvaardijschepen, enz. Pantsering en bewapening zijn minder zwaar dan van de slagschepen, de snelheid is daarentegen in den regel veel grooter. De afmetingen vertoonen groote verschillen; naast zeer kleine zijn er, die even groot zijn als de dreadnoughts.

3de. Torpedo-jagers en torpedobooten. Dit zijn betrekkelijk kleine schepen, zelden grooter dan ongeveer 800 ton. Hun hoofdwapen zijn de torpedo-buizen, waardoor de gevaarlijke torpedo's gelanceerd worden, die eenmaal afgeschoten, door eigen kracht recht op het doel, het vijandelijk schip, afgaan, dit onder den waterspiegel treffen en dan ontploffen. Dikwijls is een enkele torpedo voldoende om een groot oorlogsschip te doen zinken.

De torpedojagers zijn grooter dan de booten en hebben behalve genoemde buizen, ook nog enkele lichte kanonnen aan boord. Ze dienen vooral voor aanvalsdoeleinden vèr van de havens, terwijl de booten meer dicht bij de kust blijven en dus bestemd zijn om die tegen aanvallen te beschermen.

4de. De onderzeeërs, eveneens torpedobooten, doch die het vermogen hebben om onder water te varen, waarbij dan een dunne buis met spiegeltjes boven het water uitsteekt, de zoogenaamde periscoop, die den commandant in staat stelt te zien, of zich vijandelijke schepen in de nabijheid bevinden.

5de. Hulpkruisers, allerlei soorten van mailbooten, die tijdelijk

terrein een leger van 1½ à 2 millioen manschappen tegen Duitschland in het veld brengen.

In het Oosten staat tegenover de vereenigde macht van Duitschland en Oostenrijk, die van Rusland. Dit reusachtige rijk, met een bevolking van meer dan het dubbele van die van Duitschland, heeft een leger, dat in vredestijd reeds 1.400.000 soldaten telt. Minstens 5 millioen aan geoefende reserves, die in het veld bruikbaar zijn, kunnen daaraan toegevoegd worden. Evenwel geldt ook hier, dat sterke afdeelingen ter bezetting moeten achterblijven, vooral in woelige gedeelten van het rijk, zooals Turkestan en Kaukasië, verder langs de kusten der Oostzee en als vestinggarnizoenen. Bovendien is het practisch onmogelijk om meer dan 2 of 3 millioen tegelijk naar de grenzen te zenden, daar anders de spoorwegen te kort zouden schieten in 't aanvoeren van de noodzakelijke levensmiddelen en ammunitie. Het spoorwegnet is nl. nog weinig ontwikkeld en de afstanden, die de transporten moeten afleggen, zijn veel grooter dan elders. Met ongeveer 2½ millioen in het front blijven er natuurlijk geweldige reserves achter.

Eindelijk staan in het Zuid-Oosten de vereenigde legertjes van Servië en Montenegro. In naam hebben deze twee staten respectievelijk 400.000 en 40.000 man beschikbaar. Evenwel zijn in den laatsten Balkanoorlog daarin groote bressen geschoten; duizenden zijn daarin gedood of door wonden voor verderen krijgsdienst ongeschikt geworden. Bovendien zullen sterke afdeelingen noodig zijn om in het pas verworven gebied de orde te bewaren en de Bulgaarsche en Albaneesche grenzen te bewaken, waar tegenover staat, dat die nieuwe gedeelten thans ook hun recruten voor het leger geleverd hebben. Als we dus de gezamenlijke sterkte op ongeveer 400.000 goed geoefende en reeds van oorlogservaring voorziene manschappen schatten, dan zullen we niet vèr bezijden de waarheid zijn.

Alles te samen zullen dus de bondgenooten 4½ à 5 millioen krijgslieden in het vuur kunnen brengen, dus iets meer dan de tegenpartij. Tegenover het voordeel van de centrale ligging aan de zijde van den laatste, staat dus dat van het aantal aan de zijde van de eersten, zoodat we vrijwel kunnen zeggen, dat beide ten naaste bij tegen elkaar opwegen.

DE VLOTEN.

Hoewel het voornaamste deel van den oorlog te land zal worden uitgevochten, moeten we de beteekenis van de marinekrachten van beide partijen niet te laag aanslaan. Een beslissende overwinning ter zee toch, stelt den overwinnaar in staat troepenlandingen te bewerkstelligen op de kusten van zijn vijanden en die dus te dwingen hun veldleger te verzwakken door er korpsen voor de bewaking der havens aan te onttrekken. Bovendien, en dit is aanvankelijk van nog meer gewicht,

van een paar kanonnen voorzien zijn, om jacht te kunnen maken op vijandelijke koopvaarders; verder mijnenleggers en -vegers, kanonneerbooten enz.

Verreweg de grootste marine ter wereld is die van Engeland, en dat is geen wonder, als we in aanmerking nemen, dat de veiligheid van dit land geheel van zijn vloot afhangt en dat tevens de geweldige handel en uitgestrekte bezittingen in andere werelddeelen er door beschermd moeten worden. Overal, op alle zeeën, zijn een groot aantal Engelsche oorlogsschepen verspreid, die samen reeds een geweldige macht vormen. Daarnaast evenwel ligt de eigenlijke oorlogsvloot in Engeland zelf. Deze bestaat uit 3 groote afdeelingen, waarvan de eerste voortdurend dienst doet en uit de nieuwere schepen bestaat, samen ongeveer 30 dreadnoughts, evenveel kruisers en 85 torpedojagers en -booten. De tweede vloot wordt in oorlogstijd onmiddellijk daaraan toegevoegd, terwijl de derde als reserve dienst doet. Samen tellen deze beide ongeveer 25 slagschepen, 48 kruisers en een honderdtal torpedojagers en -booten. Deze schepen zijn gemiddeld kleiner en ouder dan die der eerste vloot, doch als we in aanmerking nemen, dat slechts 10 er van ouder zijn dan het jaar 1902 en de rest jonger, dan kunnen we constateeren, dat ook deze twee vloten een groote gevechtswaarde hebben. Totaal heeft Engeland dus voor den strijd tegen Duitschland in de Noordzee een macht van 55 slagschepen, 78 kruisers en 180 à 200 torpedobooten en -jagers, en verder nog een onbekend aantal onderzeeërs beschikbaar. Hulp van de Fransche marine krijgt Engeland daarbij niet, daar die ongeveer geheel in de Middellandsche Zee gestationneerd is.

Admiraal Sir JOHN RUSHWORTH JELLICOE, de opperbevelhebber van de Engelsche vloot.

De Duitsche admiraliteit heeft in de laatste jaren met grooten ijver gewerkt aan de stichting van een zeemacht, die niet al te veel in de minderheid bij de Engelsche zou zijn. En dat haar werk succes gehad heeft, kan uit de volgende cijfers blijken. De vloot telde n.l. bij het uitbreken van den oorlog in 't geheel 37 slagschepen, 48 kruisers, 180 à 200 torpedo-jagers en -booten, met vele onderzeeërs. Hiervan moet echter een aantal afgetrokken worden, dat dienst doet in

de Middellandsche Zee, in Oost-Azië, Australië en Afrika. Daarmede rekening houdende, blijft een macht over van respectievelijk 35, 40 en 150 bodems, waarvan, evenals in Engeland, een gedeelte uit oudere schepen bestaat.

Generaal VON MOLTKE, Chef van den Grooten Generalen Staf in Duitschland. 1)

Evenwel moet Duitschland, behalve in de Noordzee tegen Engeland, ook strijden tegen Rusland in de Oostzee. Die Russische Oostzee-vloot, (er bestaat ook een Zwarte-Zee-vloot, doch die kan niet aan den oorlog

1) Wegens ziekte later vervangen door Generaal van Falkenhayn.

deelnemen, tenzij tegen Turkije, als dat zich bij Duitschland en Oostenrijk voegt[1]) is slechts klein, daar in den oorlog tegen Japan (1904—1905) de toenmaals bestaande zeemacht zoo goed als geheel in de Oost-Aziatische wateren vernietigd is.

Eerst in de laatste jaren is de regeering aan het scheppen van een nieuwe vloot begonnen, met het resultaat, dat thans 4 groote slagschepen, een 10-tal kruisers en ongeveer 50 bruikbare torpedojagers en -booten aanwezig is. Natuurlijk is deze vloot in normale omstandigheden te zwak om een aanval op Duitschland te doen, doch zij dwingt de Duitschers om een gedeelte van hun oorlogsschepen in de Oostzee te laten kruisen.

Met het oog daarop is het niet waarschijnlijk, dat de Duitsche vloot aanvallend zal optreden. De hoofdmacht, d. w. z. de groote slagschepen en kruisers zullen zich blijven ophouden in den hoek, achter het eiland Helgoland, dat van geweldige vestingwerken voorzien is en waar zich bevinden de Elbe- en Weser-monden met hunne havens, het Marinestation Wilhelmshafen en het Kaiser-Wilhelmskanaal, dat een veilige verbinding vormt tusschen Noord- en Oostzee en waaraan de groote oorlogshaven Kiel gelegen is. De kleinere schepen, torpedojagers en onderzeeërs, zullen kruistochten in beide zeeën maken, om de bewegingen der Engelschen en Russen te bespieden en, als zich een gunstige gelegenheid voordoet, hun slag te slaan. Een Engelsche aanval op de Duitsche vloot achter Helgoland in bijna onmogelijk, daar behalve de schepen, ook de vestingwerken op dat eiland en de tallooze mijnen in het vaarwater, den toegang verdedigen. Een dergelijke aanval zou den aanvaller op groote verliezen komen te staan, zonder de zekerheid van een overwinning te verschaffen.

Het tweede terrein van den zeeoorlog wordt gevormd in de Middellandsche Zee, speciaal een onderdeel daarvan, de Adriatische Zee, die tusschen Italië en de Oostenrijksche en Albaneesche kust ligt.

Hier zullen tegenover elkaar kunnen strijden de Fransche vloot, versterkt door een vrij sterk Engelsch eskader, en die van Oostenrijk met mogelijk een drietal Duitsche schepen.

De Fransche vloot is na die van Engeland en Duitschland de sterkste in Europa en telt ongeveer 23 slapschepen, waarvan 3 dreadnoughts, 32 kruisers, 220 torpedojagers en -booten en een 50-tal onderzeeërs, die, zooals reeds gezegd is, voor het grootste gedeelte zich in de Middellandsche Zee bevinden, behalve een aantal kruisers en torpedojagers, die in den Atlantischen Oceaan en elders de Fransche kusten en koopvaarders beschermen en jacht maken op die der Duitschers.

Oostenrijk kan daar slechts een aanmerkelijk zwakkere macht te-

---

1) Hetgeen ntusschen gebeurd is.

genover stellen, n.l. 15 slagschepen (waarvan 3 dreadnoughts), 11 kruisers, een 70-tal torpedojagers en -booten en ongeveer 6 onderzeeërs. Deze vloot moet zich dus geheel tot een verdedigende houding bepalen.

Samengevat kan dus vastgesteld worden. dat ter zee het voordeel zal zijn aan den kant van Engeland en zijn bondgenooten. Alle zeeën, behalve de Oostzee, zullen door hen beheerscht worden. Te verwachten is dus, dat de Duitsche koloniën langzamerhand door hun vijanden bezet zullen worden, dat de Duitsch-Oostenrijksche zeehandel geheel stopgezet zal worden en dat de invoer van over zee in beide landen, tenzij mogelijk via aangrenzende staten, zal verhinderd worden.

Behalve te land en ter zee, zal ook de lucht gebruikt worden voor de krijgsbedrijven. Alle oorlogvoerenden hebben vliegmachines, enkele ook bestuurbare luchtschepen. Wat de eerstgenoemden betreft, staat vermoedelijk Frankrijk boven aan; het land bij uitnemendheid voor de vliegsport. Duitschland is door zijn Zeppelins de baas op het gebied der luchtschepen, reusachtige gevaarten, die kleine kanonnen en een groote hoeveelheid springstoffen kunnen medevoeren. De laatsten zullen dus vooral gevaarlijk zijn voor belegerde steden, terwijl de vliegmachines dienst zullen doen als verkenners. Hoog zwevende boven 't land, zullen ze ontdekken, waar en hoe de vijand zich heeft opgesteld, hoe sterk hij is en ook welke bewegingen bij hem plaats vinden. Ook zullen zij kunnen aangeven, waar de vijandelijke kanonnen opgesteld zijn, en dus aanwijzen in welke richting en op welken afstand gevuurd moet worden. Voor dit laatste doel zijn evenwel ook in gebruik de zoogenaamde Ballons Captifs, gewone, niet-bestuurbare luchtballons, die door een langen kabel met den grond verbonden blijven.

De aantallen van al deze toestellen voor de verschillende Staten op te geven is ondoenlijk, daar die in den regel geheim gehouden worden.

We eindigen nu dit hoofdstuk met een opsomming van de verschillende opperbevelhebbers, die elkaar zullen bestrijden. We behoeven dan later daarop niet meer terug te komen.

D u i t s c h l a n d: het opperbevel over alle legers berust bij den keizer, bijgestaan door den chef van den Grooten Algemeenen Staf, Generaal von Moltke. Zij leiden het geheele leger en beslissen over de bewegingen der geheele krijgsmacht. Onder hen staan de bevelhebbers der verschillende legers, onder wie de meest bekende zijn: de Duitsche- en de Beiersche Kroonprins, Hertog-troonopvolger Albracht van Wurtemberg, veldmaarschalk von der Goltz en de generaals von Kluck, von Heeringen, von Bülow, von Haussen von Emmich, von Einem, von Hindenburg en de Minister van Oorlog, generaal von Falckenhayn. De voornaamste aanvoerders van de Duitsche Zeemacht zijn de opperbevelhebber admiraal von Ingenohl, verder Prins Hendrik van Pruisen, admiraal von Koester en de Minister van Marine, admiraal von Tirpitz.

O o s t e n r ij k: Ook hier berust in naam het opperbevel bij den kei-

ver, voor wien vroeger de vermoorde kroonprins optrad. Thans treden het meest op den voorgrond de tegenwoordige Aartshertog-troonopvolger en de generaals Danckl en von Auffenberg. Vermoedelijk zal op den duur het oppercommando komen te berusten bij den Grooten Duitschen Generalen Staf. De vloot wordt aangevoerd door admiraal Haus.

Generaal JOFFRE. Opperbevelhebber van het Fransche Leger.

Frankrijk: De opperbevelhebber van het geheele Fransche leger, die tevens de opperleiding van de troepen der verbonden mogendheden op het Westelijk oorlogstooneel zal hebben, is generaal Joffre. Onder hem staat als Chef van den Staf generaal de Castelnau, verder de generaals Pau, Michel, Percin, enz.

De vloot in de Middellandsche Zee staat onder commando van admiraal Boué de Lapeyre.

B e l g i ë. In naam is hier de koning de opperbevelhebber. In werkelijkheid berust het opperbevel bij de verschillende generaals, bevelhebbers van de vestingen en van het veldleger, o.a. den commandant van Luik, generaal Leman.

E n g e l a n d: De ministers van Oorlog en van Marine, Lord Kitchener en Winston Churchill, de laatste, bijgestaan door de zoogenaamde „Sea Lords", hebben de opperleiding van leger en vloot. Het commando over de naar Frankrijk en België te zenden legermacht is opgedragen aan generaal Sir John French, die evenals Lord Kitchener, bekend is uit den Boerenoorlog, terwijl admiraal Sir John Jellicoe het opperbevel voert over de geheele Engelsche zeemacht.

R u s l a n d: De Czaar, die in alle opzichten absoluut heerscher is, heeft tot opperbevelhebber van het leger benoemd Grootvorst Nicolaas, die reeds lang een belangrijke plaats daarin bekleed heeft. Onder hem dienen o.a. de generaals Rennenkampf, Roesjki en Iwanoff.

De vloot wordt gecommandeerd door admiraal Gregorowitch, tevens minister van Marine.

S e r v i ë en M o n t e n e g r o: Evenals in den Balkan-oorlog, zullen de koning van het laatste en de kroonprins van het eerste land de opperleiding van het leger hebben, bijgestaan door generaals als Martinovitz, Jankovitz e.a., die allen hun sporen in genoemden oorlog verdiend hebben.

HOOFDSTUK IV.

De eerste drie weken: de voorbereiding tot den eersten grooten slag.

Na het uitbreken van een oorlog verloopen er steeds enkele weken tusschen de oorlogsverklaring en den eersten veldslag van beteekenis. Wij zullen zien hoe dat komt.

Zoodra de toestand kritiek werd, hebben beide partijen reeds hun grensvestingen versterkt en kleine afdeelingen op de toegangswegen tot hun land geplaatst. Ze moeten waken tegen een eventueele overrompeling. Tusschen deze kleine wachtposten worden natuurlijk van het oogenblik af, dat de oorlog verklaard wordt, schoten gewisseld, terwijl bovendien ruiterij-patrouilles trachten over de grens te komen en daar verkenningen te doen, bruggen of tunnels te bezetten, voordat de vijand die in de lucht heeft doen vliegen.

In het binnenland heeft dan de mobilisatie plaats. De reservisten hebben hun oproeping ontvangen. In groote landen als Duitschland en Frankrijk is het niet zooals bij ons, dat alle mannetjes op één en denzelfden dag opkomen, maar is dat verdeeld over eenige opeenvolgende dagen. Ieder weet op welken dag en waar hij zich moet vervoegen. Zoo worden dan de legerafdeelingen, compagnieën, bataillons, regimenten, brigades, divisies en ten slotte de legercorpsen gevormd. Zoo'n legercorps is een leger op zichzelf met infanterie, cavallerie, artillerie, genie en legertrein. De mobilisatie van zoo'n corps, dat uit een 40 à 50.000 man bestaat, vordert natuurlijk vrij wat tijd, vooral daar onbruikbare deelen der uitrusting dikwijls nog door nieuwe uit de magazijnen moeten vervangen worden.

Is alles gereed, dan wordt het aldus gevormde corps vanuit zijn standplaats naar zijn operatie-basis overgebracht, d. w. z. naar het punt dicht bij de grens, vanwaar het den opmarsch tegen den vijand zal beginnen. Ook dat vordert tijd. Ongeveer 160 lange, propvol geladen treinen zijn noodig voor dat vervoer. Die kunnen natuurlijk niet allemaal tegelijk vertrekken. Het gaat één voor één, met de noodige tusschenruimte. Het inladen van paarden en kanonnen vooral kost ook veel tijd. En als men zich herinnert uit het vorige hoofdstuk, hoeveel honderd-

duizenden de legers der verschillende staten tellen, dan begrijpt men. dat er vrij wat dagen noodig zijn, om allen en alles naar hun plaats te brengen, te meer waar de afstanden, die afgelegd moeten worden, soms zeer groot zijn. Van Berlijn of Hamburg naar Metz bijv., is een lange reis.

Op de plaats van bestemming aangekomen, moeten de troepen dan nog nader geordend worden en dikwijls te voet afmarcheeren naar het hun aangewezen punt. En als dan dat alles eindelijk geschied is en ondertusschen ook de dienst van de legerverzorging geregeld is, dan eerst kan de opmarsch tegen den vijand een aanvang nemen, en waar op de Fransch-Duitsche grens de troepen dan reeds op vrij korten afstand van elkaar genaderd zijn, kan dan ook spoedig een belangrijk treffen plaats vinden.

Een geheel bijzonder geval is het nog met Rusland. Dat land is zoo geweldig groot, de verkeersmiddelen nog zoo weinig talrijk, dat het na een maand nog niet mogelijk is, om alle troependeelen op de grens te hebben. De belangrijke gevechten daar zullen dus aanmerkelijk later komen dan in het Westen.

Over de eerste drie weken van den oorlog, die in dit hoofdstuk zullen behandeld worden, zou dan ook niet veel bijzonders te vermelden zijn, als zich ditmaal geen buitengewone gebeurtenissen hadden afgespeeld. Ik bedoel den aanval der Duitschers in Luxemburg en België. Wat daarbuiten valt, alle gevechten, die de telegrammen ons in deze periode gemeld hebben als groote overwinningen, steeds behaald door de partij, die het wereldkundig maakte, zijn van geen of weinig beteekenis geweest, schermutselingen, waarin van weerszijden slechts enkele honderden van de honderd-duizenden tegenover elkander stonden. Daaronder behooren alle gevechten in de Vogezen, het gebergte, waarover het Zuidelijk gedeelte van de Fransch-Duitsche grens loopt, eveneens alle gevechten op de grenzen van Luxemburg, op die van Rusland en Servië.

Een uitzondering alleen dient gemaakt te worden voor de gebeurtenissen in het uiterste Zuid-Westen van Duitschland, in den Elzas. In dit gebied, dat in 1871 door Duitschland aan Frankrijk ontnomen is, en waar de bevolking voor een groot deel nog Franschgezind is, hebben de Franschen al in de eerste oorlogsweek een inval gedaan met eenige duizenden manschappen. Zij drongen 8 Augustus door tot voorbij de groote open stad Mühlhausen, doch werden dadelijk weer door de Duitschers daaruit verdreven, om evenwel den 19den andermaal vooruit te dringen. Hun doel zal geweest zijn een poging om dit gebied te heroveren en het de bevolking mogelijk te maken voor Frankrijk partij te kiezen, in de hoop, dat dan Lotharingen dat voorbeeld zou volgen. Men behoeft zich slechts de geschiedenis van de onlusten in Zabern te herinneren, om te weten hoe anti-Duitsch de gezindheid van een deel der bevolking daar is. Veel succes evenwel hebben de invallers er niet mede behaald.

Meer behoeven we dus over al die schermutselingen niet te schrij-

ven en terwijl we de millioenen-legers zich rustig laten verzamelen, zullen we ons in dit hoofdstuk bepalen tot een verhaal van de gebeurtenissen, die zich zoo dicht bij onze eigen grenzen, in België hebben afgespeeld. En hoewel deze gebeurtenissen in belang verre overtroffen zullen worden door de latere, zullen we bij den strijd in België wat langer stilstaan, daar de rampen, die het zoo na verwante volk troffen, ons veel meer aan het hart gaan, dan al het andere. Onze Lim-

De ⊛ stellen groote vestingen voor de ✱ kleinere en de ×× zijn forten.

burgers en Brabanders hebben zelf het bulderen van de kanonnen gehoord, het branden van hoeven en heele dorpen aanschouwd. Ze hebben de arme vluchtelingen, de van have en goed beroofde bewoners liefderijk opgenomen en verpleegd. In geheel Nederland werden en worden nog steeds gelden opgebracht om het lot van die stakkerds te verzachten. We willen dus ook precies weten, wat daar gebeurd is.

Waarom moest België in den oorlog betrokken worden? Deze vraag is gemakkelijk te beantwoorden: omdat het voor Duitschland noodzake-

lijk was. Omdat een directe aanval op Frankrijk geen kans op spoedig succes bood, moesten ze het wel trachten aan te vallen door Luxemburg en België heen. Een dergelijke bewering moet natuurlijk bewezen worden. Ook dat is gemakkelijk. Ieder, die een atlas bij de hand heeft, een kleine, zooals de kinderen op school gebruiken, is voldoende, sla daarin op de kaart van Frankrijk of Duitschland. Men ziet dan, dat de Fransch-Duitsche grens niet zoo heel lang is en zich uitstrekt van Zwitserland tot Luxemburg. Voor de helft loopt die grens door een gebergte, de Vogezen, dat daar een aanval op grooten schaal onmogelijk maakt. Ten Zuiden er van ligt een smalle, meer vlakke strook, de z.g. Bourgondische poort. Deze streek is uitstekend geschikt voor troepenbewegingen. Echter, en wel om twee redenen, is ook hier een hoofdaanval van Duitschland op Frankrijk uitgesloten.

Die Bourgondische poort toch is smal en kan dus door een betrekkelijk geringe macht verdedigd worden, te meer daar de toegangswegen afgesloten worden door de sterke vesting Belfort. De tweede reden is, dat van hier naar Parijs al weer gebergten den weg versperren, en juist daarheen moeten de Duitschers trachten te komen.

Meer Noordelijk evenwel maakt de grens een groote bocht naar het Westen en loopt niet langer langs het gebergte, maar over de hoogvlakte van Lotharingen. Door dit gebied loopen de groote wegen van Duitschland naar Parijs. Hier zou dus de hoofdaanval der Duitschers moeten plaats vinden, evenals dit in 1870 het geval was.

Doch juist hier hadden de Franschen hun hoofdmacht opgesteld, terwijl een lange reeks van vestingen langs de rivieren Moezel en Maas: Nancy, Toul, Verdun, enz., de gelegenheid biedt om langen tijd, desnoods aan een veel sterkeren vijand het hoofd te bieden. En dien langen tijd kon Duitschland niet verliezen, want in het Oosten zou het gevaar voor een inval der Russen met den dag grooter worden. Zoo spoedig mogelijk moest met Frankrijk afgerekend worden, om een deel van het leger uit het Westen naar de Oostgrens te kunnen vervoeren. De Noord- en Noord-Oostgrens van Frankrijk is hier en daar ook wel versterkt, doch in veel mindere mate, zoodat van Luxemburg en België uit, veel gemakkelijker een inval in Noord-Frankrijk kan worden gedaan. Bovendien loopt het bergland van de Ardennen slechts tot aan de Maas, ten Noorden en Westen daarvan ligt slechts heuvel- en laagland, het terrein bij uitnemendheid voor den opmarsch van 'n groot leger.

We kunnen dan ook gerust aannemen, dat het plan van een doortocht door België reeds lang kant en klaar op de bureaux van den Grooten Generalen Staf in Berlijn lag.

Ook hierbij evenwel mocht geen tijd verloren gaan. België moest zich er niet tegen verzetten, of indien het dat wel deed, moest het door een snellen aanval overrompeld worden, voordat het gereed was den aanvaller te lijf te gaan.

Vandaar het ultimatum van den 1sten Augustus en vandaar ook, toen dit geweigerd werd, den plotselingen inval en den stormaanval op Luik. België moest opgeofferd worden aan het belang van Duitschland. Het recht van den sterkste moest gelden. Verdragen en beloften werden tot scheurpapier verklaard.

De beweringen van Duitsche zijde, als zouden reeds vóór hen, Fransche en Engelsche troepen de Belgische grenzen overschreden hebben, wordt ons inziens voldoende gelogenstraft door het feit, dat deze in 't geheel niet meegeholpen hebben om den invallers hun opzet te verhinderen.

Reeds terwijl de onderhandelingen met België nog gaande waren, in den nacht van den 1sten op den 2den Augustus ,kwamen plotseling

De door de Belgen opgeblazen Maasbrug te Visé.

treinen en automobielen met Duitsche soldaten het onzijdige Groothertogdom Luxemburg binnen en namen onder protest der autoriteiten de spoorwegen en stations in bezit. Dit geschiedde, zooals verklaard werd, om Duitschland het bezit daarvan (ze zijn door Duitschland aangelegd) te verzekeren. Onder de officieren werden er verschillende herkend, die te voren als spoorwegbeambten in Luxemburg gevestigd geweest waren. Deze troepen werden spoedig gevolgd door meerdere en sinds dien zwijgen de berichten over dit deel van Europa. Evenwel, het was duidelijk, dat het plan der Duitschers was, om gedeeltelijk langs dezen weg de Fransche grens te bereiken, om zoodoende geen last te hebben van de gevaarlijke fortenlinie van Verdun, Toul en Nancy.

In België schijnt het bericht hiervan geruststellend gewerkt te hebben. Men scheen te denken, dat hierdoor voor Duitschland de weg door

dit land onnoodig geworden was. Evenwel zorgde de regeering er voor, dat de betrekkelijk korte grenslijn tusschen België en Duitschland, van Luxemburg tot de Nederlandsche grens bewaakt werd, maar vooral werd koortsachtig gewerkt om de vestingwerken van Luik en Namen die door de Duitschers bij een inval gepasseerd moesten worden, zoo veel mogelijk te versterken. Vooral was dat het geval bij Luik, waar de verschillende spoorwegverbindingen met Duitschland samenkomen en dat slechts door een smal, betrekkelijk laag heuvelland van de Duitsche grens gescheiden is. Het was daarom te verwachten, dat hier de gevreesde inval zou plaats vinden. De forten kregen hun oorlogsbezetting en werden geapproviandeerd, terwijl loopgraven en tusschenbatterijen in de open ruimten tusschen de forten werden opgeworpen, om de stelling zoo sterk mogelijk te maken. De vesting Luik bestaat uit een kring van 13 grootere en kleinere forten rondom de stad, waarboven zich de beroemde citadel verheft, eens een geweldige sterkte, doch thans niet meer bestand tegen de uitwerking van het geschut. Ten Noorden van de vestinglinie, met name van de forten Pontisse en Barchon, ligt een smalle strook, waarin de dorpen Argenteau, Visé en andere, die zich uitstrekt tot de Nederlandsche grens en die met uitzondering van het Noordelijk gedeelte door de kanonnen dezer vestingen bestreken wordt.

Nederlandsch-Duitsche grenswacht.

Veel tijd tot het voltooien der schansen werd den Belgen evenwel niet gelaten, want reeds in den morgen van den 4den Augustus rukten de eerste Duitsche troepen langs verschillende wegen het land binnen. De voorhoede van het 7de legercorps, uit soldaten in automobielen, gevolgd door ruiterij, bestaande, drong dicht langs de Nederlandsche grens door tot aan de Maas. Het doel van deze tocht was een poging om door overrompeling zich meester te maken van de bruggen bij de dorpen Visé en Argenteau. Ze kwamen evenwel te laat: de Belgische soldaten hadden die bruggen laten springen en ontvingen de in-

dringers met een krachtig geweervuur, waardoor ze gedwongen werden terug te trekken.

Het duurde echter niet lang, of nieuwe troepen trokken langs onze zuidgrens, vooral cavallerie, maar spoedig ook infanterie en artillerie: een geheel legercorps, het 7de, rukte aan op de Maas en op de Noord-Oostelijke forten van Luik, mogelijk nog wel niet geheel op oorlogssterkte, doch in dat tekort werd voorzien door de talrijke ruiterij-afdeelingen, die er aan toegevoegd waren. De commandant, generaal von Emmich sommeerde de vesting om zich over te geven, wat, zooals van zelf spreekt, geweigerd werd door generaal Léman, den bevelhebber van Luik.

Ondertusschen waren ook meer Zuidelijk andere legercorpsen in België binnengetrokken. Eén daarvan, het 10de, kreeg blijkbaar bevel het 7de voor Luik te hulp te komen, zoodat weldra de fortenlinie beoosten de Maas geheel omsingeld was. Mogelijk heeft ook nog een derde legercorps voor Luik gestreden.

Den 5den Augustus werden met nieuwen moed en veel talrijker strijdkrachten de aanvallen op de vesting en de pogingen om over de rivier te komen, hernieuwd. Stormloop op stormloop werd gedaan tegen de Belgische loopgraven, doch daar ze niet ondersteund werden door zwaar geschut, werden ze telkens weer door de Belgische infanterie, geholpen door de kanonnen der forten, met zware verliezen teruggeslagen. Datzelfde geschiedde aanvankelijk aan de rivierzijde, waar de bruggen, door de Duitschers geslagen, vernield werden door de granaten van Barchon en Pontisse, terwijl de Belgische infanterie van de heuvels aan de overzijde, een levendig vuur onderhield.

De dorpen tusschen Luik en de Nederlandsche grens evenwel werden, na harden strijd, waarbij ook de bewoners zich niet onbetuigd lieten, door de Duitschers bezet. Zelfs werden op verschillende plaatsen na die bezetting nog schoten uit de huizen gelost. Tot straf daarvoor werden tientallen mannen gefusileerd, anderen als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd, terwijl de ongelukkige dorpen, zooals Berneau, Visé, Argenteau en Mouland, geheel of gedeeltelijk in vlammen opgingen.

Hoopen vluchtelingen, mannen, vrouwen en kinderen, sommigen zelfs gewond, overdekten de wegen en snelden, de handen in de hoogte, naar Eysden, om op Nederlandschen bodem het veege lijf, maar ook niet meer dan dat, te redden. Tot die vluchtelingen behoorden ook eenige duizenden Duitsche en Oostenrijksche inwoners van Luik, die door de regeering verbannen waren. Deze laatsten werden zoo spoedig mogelijk doorgezonden naar Duitschland.

Op het einde van den dag slaagden de aanvallers er in om vasten voet op den Westelijken Maasoever te krijgen. Buiten het bereik van de Luiksche kanonnen werd een pontonbrug geslagen en een sterke

troepenmacht ging over de rivier, om ook van dien kant tot den aanval op de vesting over te gaan, terwijl de ruiterij uitzwermde in de richting van Tongeren, om te waken voor een mogelijken overval van die zijde.

Met verbittering werd aan beide zijden gestreden, zoodat, naar ooggetuigen meldden, de velden als bezaaid lagen met dooden en gewonden, die zoo spoedig mogelijk door het Roode Kruis opgenomen en gedeeltelijk ook naar Maastricht en Eysden gebracht werden.

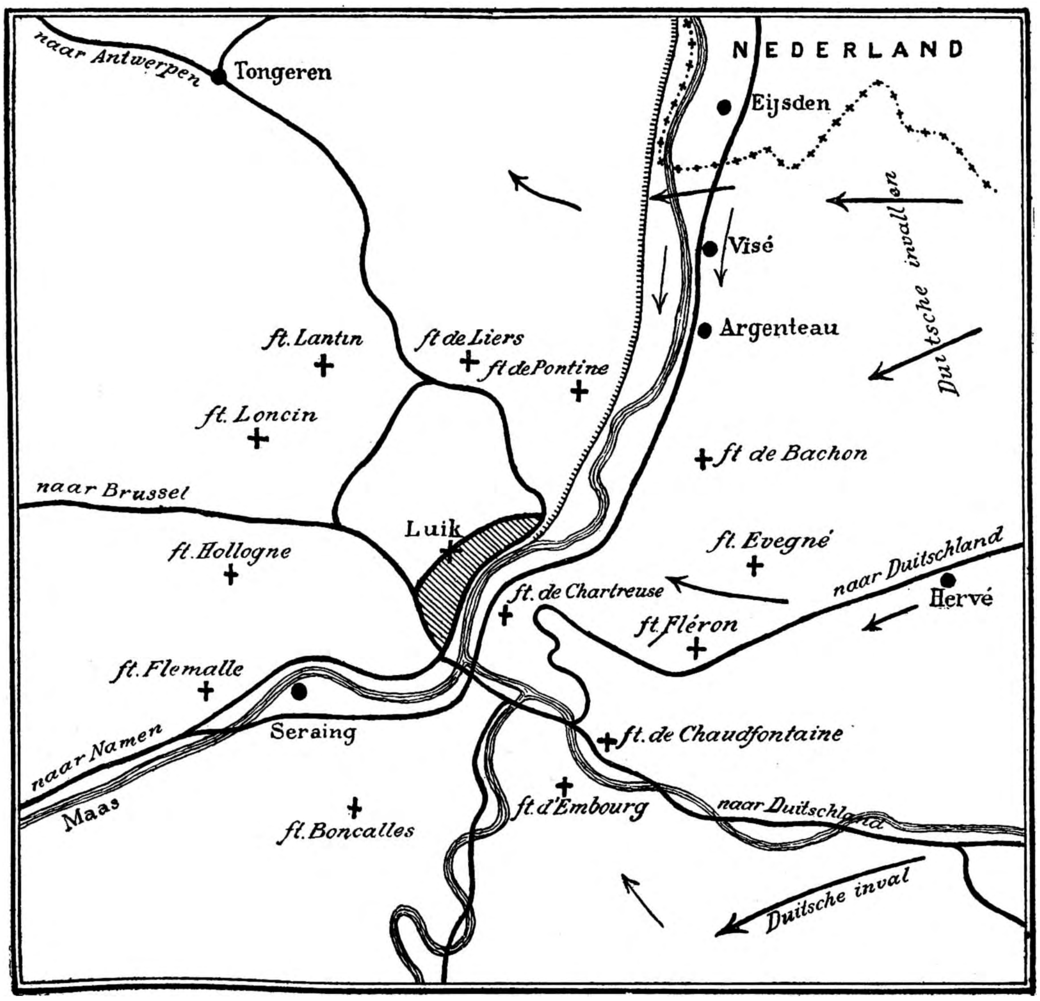

Daarheen kwamen ook een aantal vluchtende of verdwaalde soldaten van beide partijen, die ontwapend werden en tot het einde van den krijg geïnterneerd werden, de Duitschers in de buurt van Alkmaar, de Belgen in het Gaasterland.

Losse paarden, wier berijders ergens waren neergevallen, holden door de terreinen; ook daarvan werden er op Nederlandsch gebied een aantal opgevangen.

Met het einde van den dag begon de drukte langs onze Zuider-

grens te verminderen; de strijd verplaatste zich meer Zuidwaarts; alleen hoorde men nog in de verte het bulderen der kanonnen.

De toestand van de vesting werd hoe langer hoe benarder, het aantal der vijanden werd steeds grooter en daarmede hun aanval gevaarlijker. Onophoudelijk trokken nieuwe Duitsche troepen over de grens. Kennissen uit een klein plaatsje in den Eifel schreven ons, hoe nacht in nacht uit nieuwe manschappen bij tientallen tegelijk ingekwartierd werden, allen vol geestdrift voor den zegetocht naar Parijs, die ze zich voorstelden te maken. Arme kerels, hoevelen zullen dat doel, gesteld dat het bereikt wordt, bereiken. Hoevelen zullen niet op den langen weg door het doodelijk lood getroffen worden en begraven in vreemden bodem, of met smartelijke wonden, voor altijd verminkt, teruggebracht worden naar het vaderland, dat ze zoo juichend verlieten.

De duistere nacht maakte geen einde aan den strijd. Integendeel, juist die duisternis maakte het mogelijk om onbemerkt te naderen. Langs het fort Fléron wisten de Duitschers de Belgische verdedigers uit hun loopgraven te verjagen, een afdeeling ruiterij slaagde er zelfs in tot aan de stad door te dringen, welke stoutmoedigheid haar duur te staan kwam. De aanvallers werden door terstond aangesnelde reserves tot buiten den fortenkring teruggedreven.

De 6de Augustus bracht al weer nieuwe aanvallen, waarbij weldra de eerste granaten in de stad begonnen te vallen. Nieuwe ellende dus. De inwoners begonnen te vluchten in de richting van Brussel, of kropen, om zich te beveiligen, in de kelders hunner woningen.

Hoe het terrein, waar in de vorige dagen gevochten werd, er uitzag, wordt ons door allerlei ooggetuigen beschreven. Overal verbrande hoeven, andere nog overeind, maar doorzeefd met kogelgaten, verschillende dorpen half in ruïnes veranderd. Daartusschen geen bewoners, slechts angstig dooreenloopend vee. Langs de wegen liggen nog de lijken van gesneuvelde soldaten, van burgers, die doodgeschoten waren, omdat ze verdacht werden aan den strijd te hebben deelgenomen, of bij ongeluk tijdens hun vlucht geraakt.

Overal renden ruiters, vlogen auto's met officieren langs de wegen, op verschillende plaatsen waren kampementen opgeslagen, waar de veldkeukens het eten gereed maken en de soldaten met gedempte stem spraken over de makkers, die ze uit hun midden hadden verloren.

Lange reeksen ambulancewagens voerden hun droeven last Oostwaarts; hier en daar in het veld waren enkele gewonden bijeengebracht, waar ze door doktoren en Roode Kruissoldaten voorloopig verbonden werden.

De oogst, die te velde stond te wachten op den maaier, was vertrapt onder de hoeven der paarden, onder de lichamen der voortkruipende infanteristen. Als de oorlog voorbij is, zal er voor de arme boeren niets meer te oogsten vallen.

Generaal LéMAN, de verdediger van Luik.

Ondertusschen begon het Belsche commando te begrijpen, dat de stad Luik weldra ingesloten zou zijn, wat op den duur de overgave, en dus de gevangenneming van de geheele bezetting, tengevolge zou hebben. De vesting toch was niet ingericht op een langdurige belegering, doch slechts om dienst te doen als sperfort, d. w. z. om een invaller zoo lang mogelijk tegen te houden, opdat het veldleger zich ongehinderd zou kunnen samentrekken en de gelegenheid te geven tot het in staat van tegenweer brengen der Antwerpsche fortenlinie.

En daar zich in Luik niet alleen de gewone vestingtroepen bevonden, maar ook de 3de divisie van het veldleger (dit telt in het geheel 6 divisiën), moest deze tijdig gered worden. Terwijl dus de achterhoede, geholpen door de forten, de Duitsche troepen, die langs de Maas op beide overs naderden, zoo lang mogelijk tegenhield, ontruimde de hoofdmacht de stad en trok zich terug in de richting van Namen en Brussel.

Den volgenden morgen capituleerde de stad, die nu weldra door de Duitschers bezet werd. De forten evenwel waren nog allen, of ten minste voor het grootste gedeelte, in handen der Belgen.

Het doel was bereikt, drie dagen lang waren de invallers door de stad opgehouden, terwijl ze gedacht hadden misschien reeds na enkele uren, doch in elk geval na één of twee dagen, hun marsch te kunnen voortzetten.

Wel waren sterke afdeelingen ruiterij in Westelijke richting opgerukt, maar daar ze niet ondersteund werden door infanterie, hadden ze zich op de Maas moeten terugtrekken.

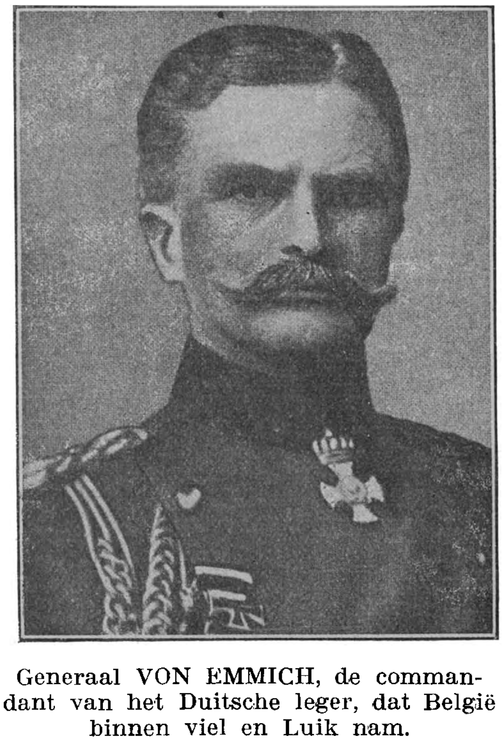

Generaal VON EMMICH, de commandant van het Duitsche leger, dat België binnen viel en Luik nam.

En daarmede was het nog niet afgeloopen. Zooals we gezegd hebben, hielden de forten den strijd nog steeds vol. Daardoor werden de Duitschers gedwongen zware artillerie aan te voeren, om de geweldige pantserkoepels te vernielen en een voldoend sterke macht achter te laten ter verdediging daarvan.

De berichten over den verderen strijd tegen de Luiksche forten zijn schaarsch. Het Duitsche legerbestuur had dadelijk den val van de vesting wereldkundig gemaakt en zweeg verder over de beschieting, die nog volgde. Slechts enkele malen drongen tijdingen tot de buitenwereld

KAMPLEVEN. Een officier van gezondheid verbindt de verwonde hand van een Duitsch Uhlanen-officier.

door, tegelijk met de berichten over de gebeurtenissen, die onmiddelijk aan de overgave vooraf waren gegaan, waarvan we het verhaal hier laten volgen. In den nacht van den 6den op den 7den Augustus wisten de Duitschers door te dringen tusschen de forten Evegnée en Fléron en daarna een gunstige stelling voor hun veldgeschut in te nemen, niet ver van de Chartreuse. Vandaar uit werden eenige granaten op de stad afgevuurd, om den schrik er in te brengen en dus de overgave te bespoedigen. Enkele huizen werden getroffen, een paar zelfs vernield, menschenlevens waren daarbij, buiten een tweetal kinderen, niet te betreuren.

Na de zaak aldus voorbereid te hebben, zond de Duitsche bevelhebber, generaal von Emmich, een officier als parlementair, om de stad en de vesting op te eischen. Langdurige onderhandelingen volgden, daar generaal Leman de forten niet op wilde geven. Ten slotte, nadat nog enkele bommen in de stad waren geschoten, werd men het er over eens. De Duitschers zouden ongehinderd langs bepaalde wegen de stad mogen bezetten, doch de forten daarbij niet benaderen.

Wat nu verder den strijd in deze streken aangaat ,bleven de aanvallers voorloopig buiten het bereik van de zware kanonnen der forten, in afwachting totdat hun belegeringsgeschut werd aangevoerd. Toen dit er eenmaal was, geweldige stukken, die projectielen van 28, 32 en zelfs van 42 c.M. middellijn, vele kilometers ver konden slingeren, nam het bombardement der forten een aanvang. Een bestorming werd niet meer beproefd, doch dat was ook niet noodig. Eén voor één werden de sterkten tot overgave gedwongen, sommige niet eer, voordat de koepels geheel vernield waren door de ontzettende kracht van de erop geslingerde bommen.

Vermoedelijk duurde dit alles tot den 16den Augustus. Men had in Duitschland dus wel wat al te vroeg gejuicht. Want al was de inneming der stad op zichzelf reeds een groot succes, door het nog negen dagen lang stand houden der forten, was het onmogelijk op grooten schaal den marsch langs de Maas naar Namen en Frankrijk en over die rivier tegen het Belgische veldleger voort te zetten. Immers, zoolang in hun rug de spoorwegen bij Luik nog onbruikbaar waren, zouden ze te groote moeilijkheden hebben met het aanvoeren van levensmiddelen voor het verder rukkende leger. Bovendien was het er noodig door geworden grootere troepenmassa's naar België te zenden, en die waren nog niet beschikbaar, daar voor het einde der eerste drie weken de mobilisatie en de concentratie van het leger nog niet voltooid konden zijn. En ten slotte was afwachten ook nog geboden, omdat bij een eventueele nederlaag in België of op de Fransche grenzen, de terugtrekkende troepen Luik zouden moeten passeeren, wat, zoolang de forten daar nog in Belgische handen waren, tot een ramp aanleiding kon geven.

Hiermede wordt dus voldoende verklaard, dat voor den 16den Augustus geen sprake kon zijn van groote gebeurtenissen verder in België. Alleen trokken nu overal de Duitsche troepen naar de Maas in de richting van Namen en Dinant, terwijl door een groote massa ruiterij, die benoorden Luik de rivier gepasseerd was, het Belgische leger verhinderd werd naar het Oosten op te rukken. Groote veldslagen hadden daarbij niet plaats. In den regel trokken de ruiters, als sterkere vijanden hen aanvielen, onmiddellijk terug. Doch daarbij behaalden ze vermoedelijk toch een belangrijk succes.

De tegenpartij toch werd in den waan gebracht, dat het niet

in de bedoeling der Duitschers lag, verder in België door te dringen, maar dat alleen langs Maas en Sambre tot den inval in Frankrijk zou worden overgegaan en het dus niet noodig was troepen naar Brussel te zenden, om het Belgische leger te ondersteunen. Het Belgische leger meende men, zou niet verder aangevallen, doch alleen in bedwang gehouden worden door een Duitsch observatie-leger.

De Fransche hoofdmacht hoopte zich dus op langs de Duitsche, Luxemburgsche en Belgische grenzen, in dier voege, dat de uiterste linkervleugel zich bevond in den hoek, gevormd door Sambre en Maas, terwijl de Engelschen in plaats van in België te landen, in Fransche havens ontscheept werden.

De berichten uit deze dagen vermelden talrijke schermutselingen, vooral tusschen de wederzijdsche cavaleristen, tusschen Franschen en Duitschers in Belgisch Luxemburg en tusschen Belgen en Duitschers in Noord- en Midden België.

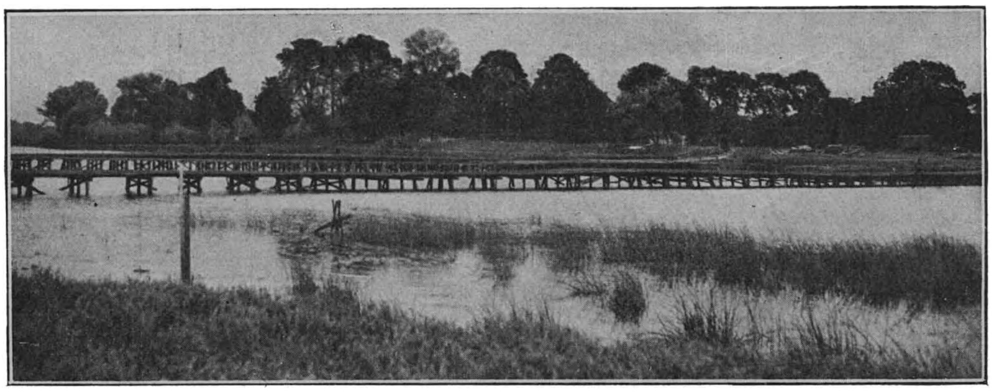

De door de Duitschers bij Lyxhe (even ten Zuiden der Limb. grens) over de Maas gelegde brug, waarover enorme troepenmassa's België verder binnentrokken.

Het schijnt, dat deze laatste ruiterij, na aanvankelijk weer op de Maas te zijn teruggetrokken, den 9den en 10den Augustus andermaal over de noodbrug ten Noorden van Visé oprukte in de richting van Tongeren, dat den 9den reeds bezet werd en waar eenige duizenden francs uit de kassen van de gemeente en het postkantoor werden in beslag genomen.

Terwijl we dus de Duitschers om de Luiksche forten hun vernielingsswerken laten verrichten, zullen we hen volgen bij hun verderen opmarsch in België.

Welke hun bedoeling was, bleek in de eerste dagen nog niet. Waarschijnlijk waren en bleven zoowel de Franschen en Engelschen als de Belgen zelf er van overtuigd, dat alles wat bewesten de Maas gebeurde, slechts een schijnbeweging was, om de aandacht af te leiden van het eigenlijke meer Zuidelijk gelegen oorlogsterrein.

Thans evenwel is het duidelijk, dat al die vermoedens slechts op

een vergissing, of liever een misrekening steunden. Zeker, de Duitsche troepen, die sinds den 9den Augustus over de brug bij Visé de rivier overschreden, waren niet zoo heel sterk in aantal en bestonden grootendeels uit cavalerie en hun bewegingen hadden niet veel meer beteekenis dan die van verkenningstochten op uitgebreide schaal. Maar men vergat, dat de rechtervleugel van hun leger onmogelijk vooruit kon trekken, alvorens de geheele Maaslinie door België heen, dus van het Nederlandsche Eysden tot bezuiden het Belgische Dinant, in hun macht

Kijkje in een der straten van het totaal verwoeste Visé.

was. Zoolang Luik, Namen, Dinant nog in handen der Belgische- en Fransche troepen waren, zou een vooruitrukkende Duitsche rechtervleugel groot gevaar loopen tusschen twee vuren te geraken.

Eerst volgde dus de opmarsch van vele Duitsche legercorpsen door het Groot-Hertogdom Luxemburg en de Belgische provincie van dienzelfden naam naar de Maas. Van dit oprukken vernamen we weinig. Vermoedelijk werden ze daarbij slechts in geringe mate bemoeilijkt door de Fransche voorposten, die wel hier en daar plaatselijke successen

boekten, in de oorlogstelegrammen groote overwinningen genoemd, maar die door de achter de teruggedreven voortroepen aanmarcheerende hoofdmacht spoedig teruggejaagd werden.

Dat ondertusschen in de omgeving van Luik alles voor een verder optreden in gereedheid gemaakt werd, daarop wezen de telkens grootere afdeelingen, die van uit Aken oprukten, en ook de aanleg van meerdere en betere bruggen.

Die aanleg en dat oprukken werden nog steeds bemoeilijkt door het geschutvuur van het fort Pontisse, welks bezetting door vliegeniers werd ingelicht over de plaatsen, waar de Duitschers zich bevonden. Nederlanders waren er in de buurt van Eysden getuigen van, hoe op den 10den Augustus een Duitsch kampement beschoten werd, zoodat het ijlings moest verplaatst worden, terwijl ook herhaaldelijk de bruggen getroffen werden, waarbij echter slechts zeer geringe schade toegebracht werd, die onmiddellijk hersteld kon worden.

Dat het hinderlijke daarvan door de Duitschers ingezien werd, blijkt uit het feit, dat ze voor alles trachtten zich meester te maken van dat fort, of ten minste het tot zwijgen te brengen.

De schermutselingen meer westwaarts namen steeds grooter afmetingen aan, vooral in de buurt van Hasselt, St. Truyen, Diest en Thienen. De Duitsche ruiterij bezette den 11den eerstgenoemde stad, waar ze een belangrijken buit in geld behaalden, doch reeds denzelfden dag moesten ze weer terugwijken, om den volgenden morgen versterkt terug te komen en zelfs nog verder door te dringen. Daarbij schijnen ze uiterst onverschrokken, om niet te zeggen roekeloos, te werk te zijn gegaan, waarvan het gevolg was, dat ze bij Haelen, in de buurt van Diest, en bij Eghezee, meer zuidwaarts, met betrekkelijk groote verliezen werden teruggedreven. Volgens de Belgische berichten was het een poging om onverhoeds door te breken in de richting van Leuven en Brussel. Men was evenwel op zijn hoede en bij een riviertje, de Geethe, werden ze door verdekt opgestelde Belgische troepen met artillerie afgewacht. Toen de Duitschers dichtbij gekomen waren, werd het vuur op hen geopend. Niettegenstaande dat, bleven ze voortrukken en beproefden ze zelfs een vermetelen aanval, waarbij gansche rijen der ruiters door de Belgische mitrailleurs weggemaaid werden. Ten slotte moesten ze zich terugtrekken, evenwel niet ver, daar ze slechts zwak achtervolgd werden. Het slagveld, of liever het terrein der schermutseling, bood, volgens ooggetuigen, naderhand een vreeselijk schouwspel. De grond zou als bezaaid geweest zijn met dooden en gekwetsten. Dat zal natuurlijk wel bij wijze van spreken geweest zijn, want, waar volgens de berichten hoogstens 5000 man aan den slag deelgenomen hadden, zouden minstens alle Duitschers daar gelegen moeten hebben. We zullen goed doen, het aantal der gevallenen op eenige honderdtallen te stellen, en dat is vreeselijk genoeg.

Hoe weinig invloed deze gevechten hadden, blijkt uit het feit, dat den volgenden dag de Duitschers de slechts iets Oostelijker gelegen plaatsjes Hasselt en St. Truyen bezet hielden. Alleen traden ze voortaan voorzichtiger op, zoodat dergelijke ongelukken vermeden werden. Vermoedelijk had het ook tengevolge, dat meerdere infanterie de ruiterij kwam versterken, om te verhinderen, dat de Belgen verder voordeel van hun overwinning zouden kunnen behalen. Althans werden vanaf Eysden verschillende afdeelingen er van waargenomen op weg naar het Westen.

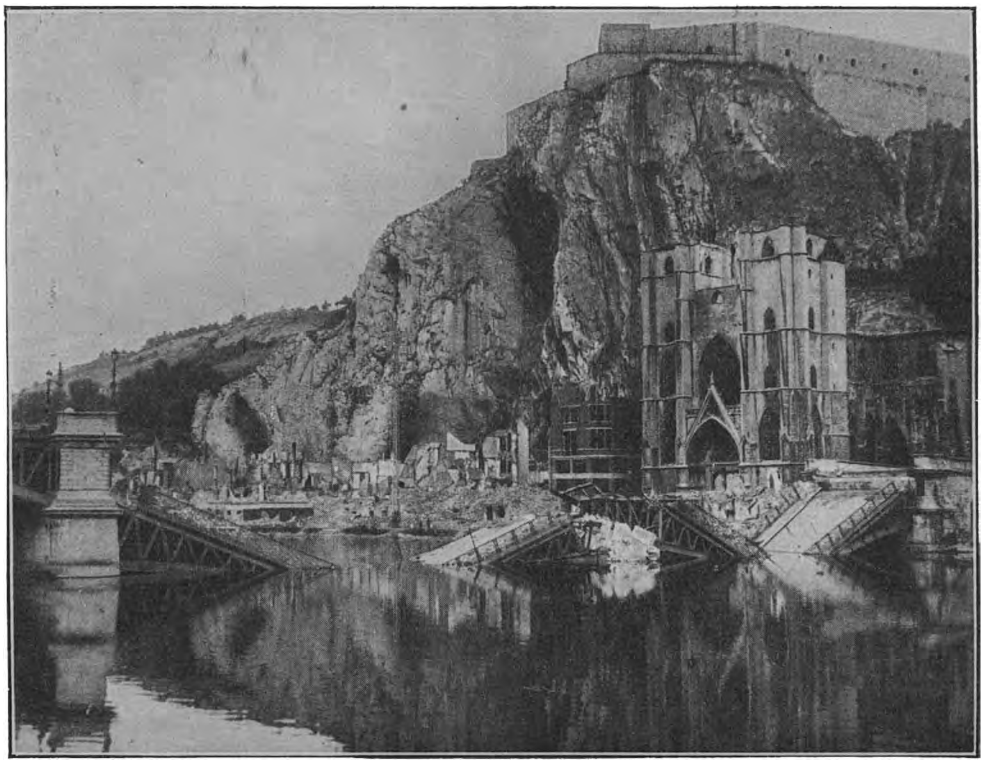

De verwoesting van 't bekende toeristen-oord Dinant, aan de Maas in België. 't Stadje werd hevig gebombardeerd, omdat, volgens Duitsche lezing, franc-tireurs van de omliggende hoogten op de Duitsche troepen hadden geschoten.

Daar in Eysden bemerkte men in deze dagen meer van den oorlog. Groote troepen vluchtelingen n.l. kwamen de grens over, uit het dorp Visé, dat men in de verte kon zien branden. Het was een strafoefening. De Duitschers beweerden namelijk, te recht of ten onrechte, dat door inwoners op hen geschoten was. Tot straf werden enkelen doodgeschoten, de andere mannen grootendeels als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd. Vrouwen en kinderen werden uit de huizen verdreven, en die in brand gestoken. Van het geheele dorp bleef niet veel meer dan een ruïne over.

Ook in de volgende dagen werden allerlei kleine gevechten geleverd, waarbij sommige Duitsche ruiters zelfs tot Aerschot, bewesten Diest gelegen, doordrongen.

Belangrijker evenwel was het gevecht, dat in deze dagen geleverd werd bij Dianant. Deze oude, schilderachtige stad, ten Zuiden van Namen gelegen, was door Fransche troepen bezet. Deze werden door Duitschers, die dus den marsch door beide Luxemburgen volbracht hadden, aangevallen en uit de stad verdreven. Groote afdeelingen kunnen er aan beide kanten niet gestaan hebben, trouwens, de telegrammen noemen o.a. het cijfer van 500 Franschen. Deze werden evenwel spoedig daarop versterkt en kregen hulp van geschut, dat in een bosch opgesteld was. Nu werden de Duitschers op hun beurt teruggedreven, al weer, naar het heet, met zeer groote verliezen. Het schijnt evenwel, dat ze niet lang daarna toch de beide oevers der Maas bij Dinant hebben kunnen bezetten, ten minste de berichten zwijgen van verderen strijd in deze buurt.

Ook begonnen de Duitschers blijkbaar aanstalten te maken tegen de vesting Namen op te treden. De forten daarvan waren nog niet alle gereed, toen de oorlog begon, maar daarin was door in der haast opgeworpen versterkingen voorzien. Hier werd door hen niet dezelfde tactiek toegepast, die hun voor Luik zulke zware verliezen had berokkend. Langzamerhand werd de vesting door hun troepen omsingeld, in afwachting van de komst van het zware geschut, dat aanvankelijk nog bij Luik dienst deed, maar dat na den 16den Augustus, toen de laatste der Luiksche forten overgegeven, en andere door de bezetting opgeblazen waren, natuurlijk naar Namen gebracht kon worden.

Zoo kunnen we dus vaststellen, dat de Duitschers meester waren van den lijn Dinant—Namen—Diest, hoewel daarin het garnizoen van de tweede stad zich nog bleef verdedigen. Tegenover die linie moeten we ons denken het Fransche leger in het Zuiden, evenwel zoo, dat slechts betrekkelijk zwakke voortroepen zich op Belgisch grondgebied bevonden, en in het Noorden het Belgische veldleger, dat geen Fransche of Engelsche hulptroepen te midden van zich had. Waarom dat niet het geval was, kan vermoedelijk verklaard worden uit de meening, dat de Duitschers geen groote troepenmacht tegen het Belgische leger zouden laten oprukken, maar ook uit de omstandigheid, dat het Fransche hoofdkwartier wist, dat zeer sterke troepenafdeelingen door Luxemburg trokken. Daartegen diende het Fransche leger geconcentreerd te worden, terwijl meer Noordwaarts gezonden corpsen bij een eventueele overwinning der Duitschers in het Zuiden gevaar zouden loopen van Frankrijk te worden afgesneden. Vandaar, dat de Belgen alleen werden gelaten, en dat hun bondgenooten slechts weinig vooruittrokken over de Belgische grenzen tusschen Maas en Sambre, en slechts een betrekkelijk zwakke macht lieten verzamelen bewesten de plaats waar de Sambre uit

Frankrijk in België stroomt, d. w. z., bij de vesting Maubeuge. Deze laatste macht bestond in hoofdzaak uit het Engelsche leger.

Thans was dus voor de Duitschers de tijd aangebroken om hun rechtervleugel vooruit te brengen, wat bovendien mogelijk werd, doordat hun leger langzamerhand geheel gemobiliseerd begon te worden, en dus nieuwe troepen beschikbaar werden. Den 18den Augustus werd dan ook gezien, dat de opmarsch van Duitsche troepen over de bruggen bij Visé, die eenige dagen gestaakt was, opnieuw begon. Datzelfde moet gebeurd zijn tusschen Luik en Namen, zoodat een aanzienlijke Duitsche troepenmacht geconcentreerd werd in de richting van Brussel. Het Belgische leger begon gevaar te loopen, door deze overmacht overvleugeld te worden en nadat in een paar als moorddadig betitelde gevechten de kracht van den tegenstander ondervonden was, werd het besluit genomen om den weg naar Brussel vrij te laten en met de hoofd-

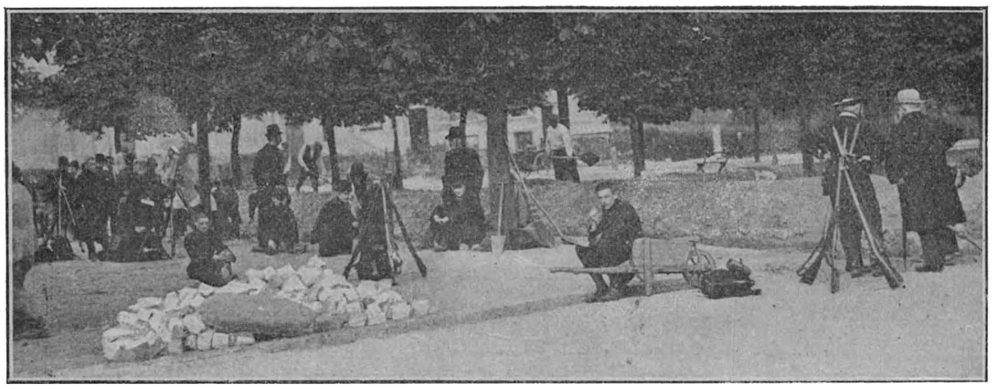

De Burgerwacht te Brussel brengt de stad in staat van verdediging door het opwerpen, van verschansingen enz.

macht meer Noord-Westwaarts terug te trekken, in de richting van Antwerpen en Mechelen. Zoo was den 19den Augustus de geheele Belgische krijgsmacht in vollen aftocht, behalve enkele detachementen, die een te snel opdringen van den vijand moesten verhinderen. De eerste teekenen van den Duitschen opmarsch waren de tallooze troepen radelooze vluchtelingen uit de dorpen beoosten Leuven en uit die stad zelf, die zich Westwaarts spoedden. Daar bij Leuven kwam het tot een gevecht tusschen de achtergelaten achterhoede en de Duitsche voortroepen, dat slechts kort duurde en eindigde met den terugtocht der Belgen, die echter niet achtervolgd werden. De aanvallers rukten kalm voorwaarts, overal het terrein onderzoekende en steeds afwachtende tot verkenners geconstateerd hadden, dat de op den weg liggende dorpen niet bezet waren. Leuven was spoedig door hen bezet en hun voorhoede trok verder, zoowel in de richting van Brussel, als in die naar Mechelen. Ook daar evenwel werd hun nog weerstand geboden,

zoodat eerst in den loop van den 20sten Brussel door hen bereikt werd.

In die stad had men sinds eenige dagen zich gereed gemaakt tot een verdediging; barricaden en prikkeldraadversperringen waren aangelegd bij alle toegangen en bezet door de Brusselsche burgerwacht. Al

De Duitsche Kroonprins.

deze toebereidselen hadden blijkbaar geen ander doel gehad, dan te waken voor een ontijdige verrassing en ook om de bevolking een gevoel van veiligheid te geven. Hoe het beoosten de stad gesteld was, daarvan wisten de Brusselaars niets. De regeering had geen enkel bericht doorgelaten en men meende, dat de Duitschers reeds gedwongen waren,

of ten minste spoedig zouden worden, om het Belgische grondgebied geheel te verlaten. De overwinningsberichten hunner eigen troepen, die schermutselingen als groote veldslagen voorstelden, hadden daartoe niet weinig bijgedragen. Men kan zich dus voorstellen wat een teleurstelling en schrik gewekt werden, toen de regeering het besluit nam om voor meêrdere veiligheid naar Antwerpen te vertrekken, en toen er een proclamatie afgekondigd werd, waarin de burgerij tot kalmte aangemaand werd, indien de stad door den vijand werd bezet, opdat geen wraakoefeningen het gevolg zouden zijn, terwijl bovendien de burgerwacht gedeeltelijk ontwapend, gedeeltelijk per trein naar Gent werd doorgezonden. Vrijwel een paniek ontstond. Duizenden namen de vlucht, vooral naar Gent en Ostende, de eenige richting, waarin treinen voor het publiek liepen. Anderen vluchtten in auto's, op rijwielen, ja, te voet zelfs.

Burgemeester MAX.

Den volgenden morgen trokken de Duitsche ruiters de stad binnen, zonder dat er ook maar in het minst gevochten werd. De achtergebleven bevolking wachtte in vreezen en beven de dingen af, die komen zouden. Er waren in de dagen van de eerste spanning en woede ramen ingegooid van Duitsche winkels en restaurants; zouden de soldaten daarvoor geen wraak nemen? Evenwel die vrees werd niet bewaarheid. Alvorens de stad officieel bezet werd, hadden onderhandelingen plaats tusschen den burgemeester Max en den Duitschen bevelhebber. Daarbij werd de door beide partijen te volgen gedragslijn bepaald en werd o.a. aan de stad een groote oorlogsschatting opgelegd. Het burgerlijk bestuur zou blijven in handen van den burgemeester en de verdere Belgische autoriteiten, die te zorgen hadden voor het bewaren der orde en te voorkomen, dat door burgers iets tegen de bezetting of de doortrekkende troepen werd ondernomen.

Eerst toen kwam de hoofdmacht de stad binnen, en van dat oogenblik afaan trokken steeds nieuwe troepen door of ook langs de stad, zoowel in Westelijke als in Zuidelijke richting.

En daarmede was het voorspel van den grooten volkerenkrijg ten einde. De legers waren op oorlogssterkte gebracht en geconcentreerd op de plaatsen, vanwaar de hoofdslag een aanvang kon nemen.

Slechts met het Russische leger was dat nog niet geheel het geval, hoewel reeds aanzienlijke troepenmassa's van de Oostzee tot de Zwarte Zee, dicht bij de grenzen van Duitschland en Oostenrijk waren samengetrokken.

Alvorens nu tot de 2de periode over te gaan, dienen we nog even aan te toonen, hoe de verschillende posities waren, soms ook tengevolge van welke gebeurtenissen die verkregen waren en eindelijk, wat ter zee en buiten Europa gedurende de eerste drie weken plaats gevonden had.

In de eerste plaats zullen we den toestand op het Westelijke oorlogsterrein bespreken, dat voorhands het meest belangrijke zou blijken te zijn.

De Duitsche gevechtslinie strekte zich in deze dagen uit van iets benoorden Bazel tot iets ten Westen van Brussel. De hoofdmacht daarvan moeten we ons denken in het midden, n.l. de legers, aangevoerd door de Kroonprinsen van Beieren en Duitschland en door den Hertog-troonopvolger Albrecht van Wurttemberg. De linkervleugel, daar ten Zuiden van, werd gecommandeerd door Maarschalk von Heeringen, terwijl de rechtervleugel, die zeer sterk was, bestond uit de legermachten onder bevel van de generaals von Hausen, von Bülow en von Kluck.

Hoe deze laatste drie er in geslaagd waren, de op de kaart aangegeven stellingen in te nemen, is reeds besproken. Maarschalk von Heeringen was er niet in geslaagd post te vatten op Fransch grondgebied. Integendeel, hij was door sterkere vijandelijke krachten van de grens teruggedrongen tot voorbij, d. i. ten Oosten van Mühlhausen, in den Elzas. Over die gevechten is ook reeds met een enkel woord gewag gemaakt. Hier waren niet de Duitschers, doch de Franschen de aanvallers. Den 7den Augustus overschreden ze van Belfort uit de grens en verdreven bij Altkirch de Duitsche bewakingstroepen. Den volgenden morgen bereikten de aanvallers al strijdende de groote, maar open stad Mühlhausen, die ze onder de kreten: „naar Berlijn!" bezetten. Een ooggetuige zag hen doortrekken en zegt, dat hun sterkte ongeveer een legercorps bedroeg. Lang duurde het evenwel niet. Reeds den volgenden dag kwamen de Duitschers tot dicht bij de stad terug. Wel werden ze voorloopig nog door de Franschen tegengehouden, doch hun granaten vielen er binnen en verwoestten vele huizen. Op den duur wonnen ze terrein en den 10den ontruimden de Franschen de stad weer. De verliezen aan beide zijden waren naar verhouding tot het aantal vrij groot, trein op trein met gewonden moesten vandaar hun droeve lading vervoeren.

De inval der Franschen eindigde evenwel hiermede niet, ze bleven op het Duitsche grondgebied, terwijl ze dat meer Noordelijk door de passen der Vogezen, o. a. die van Saales, eveneens betraden. Ze wisten daarbij op de vooruitgeschoven troepen uit de vesting Straats-

burg het meegebrachte geschut te veroveren. Ook een paar vaandels vielen bij een enkele van al deze gevechten in hun handen, terwijl ten slotte de tweede bezetting van Mühlhausen er het gevolg van was, zoodat op het einde van deze periode hun geheele rechtervleugel op vijandelijk grondgebied stond.

Tegenover den kroonprins van Beieren, die door de zoogenaamde

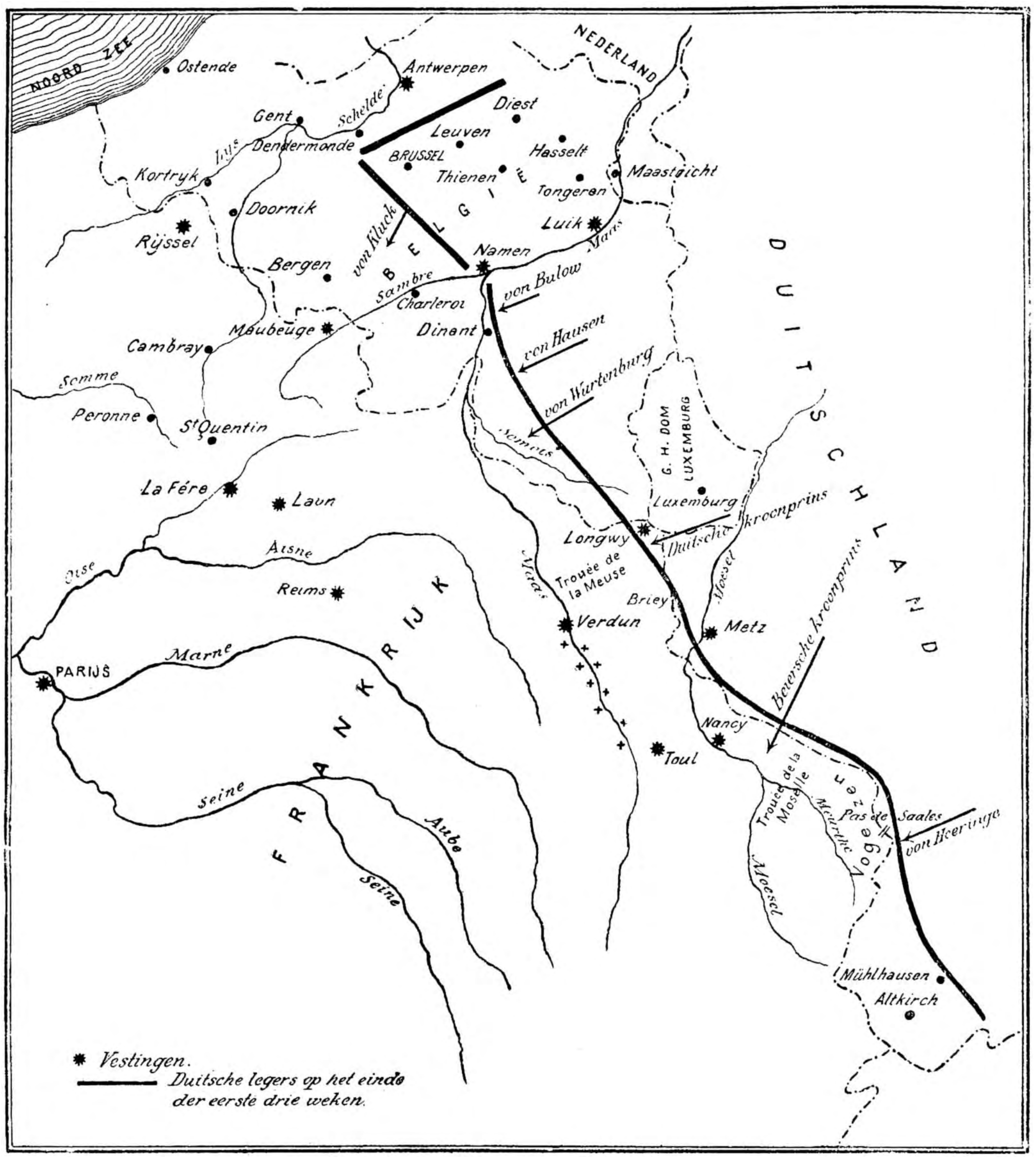

Trouée de la Moselle, d. w. z. den toegangsweg tot Frankrijk langs de Moezel, trachtte op te rukken in de richting van de vestingen Nancy en Toul, behaalden de Franschen niet zooveel successen. Aanvankelijk zelfs drongen de Duitschers hier in Frankrijk door en bombardeerden het stadje Pont à Mousson, aan de Moezel, ten Noorden van Nancy. Een paar dagen later evenwel werden ze teruggedrongen en bezetten

Kroonprins van Beieren.

de Franschen enkele plaatsjes over de grens, waarbij ze een deel van de bagage hunner vijanden zouden bemachtigd hebben. Doch ook die voordeelen waren niet van blijvenden aard, want in denzelfden tijd, dat ze Mülhausen voor den tweeden keer innamen, werden ze Noordelijker over de grens teruggedreven. Den 21sten Augustus stonden dus beide partijen evenwijdig met de grens, elk op eigen grondgebied.

Het leger van den Duitschen kroonprins had daarentegen meer succes in zijn strijd tegen de Fransche afdeelingen, die hem den opmarsch betwistten. Hij rukte op ten Noorden van Metz, gedeeltelijk over Duitsch, gedeeltelijk over Luxemburgsch en Belgisch gebied. Al spoedig wist hij de grens bij Briey te overschrijden en dat stadje te bezetten. Een paar dagen later trok hij, onder allerlei schermutselingen, voorbij de kleine Fransche vesting Longwy, die ingesloten werd. Onder de schermutselingen waren de belangrijkste die bij de Othain, een klein riviertje, dat Westelijk van Longwy stroomt en later zich in de Maas stort, en bij Lagarde. Bij dit dorp werd door de Franschen een hardnekkigen tegenstand geboden, waarbij ze zich in huizen en loopgraven verschanst hadden. Tot zelfs op den kerktoren stonden mitrailleuses. Het Duitsche geschut bombardeerde het dorp, dat grootendeels platgeschoten werd, en na een bajonet-aanval en een flankbeweging werden de Franschen op de vlucht gedreven.

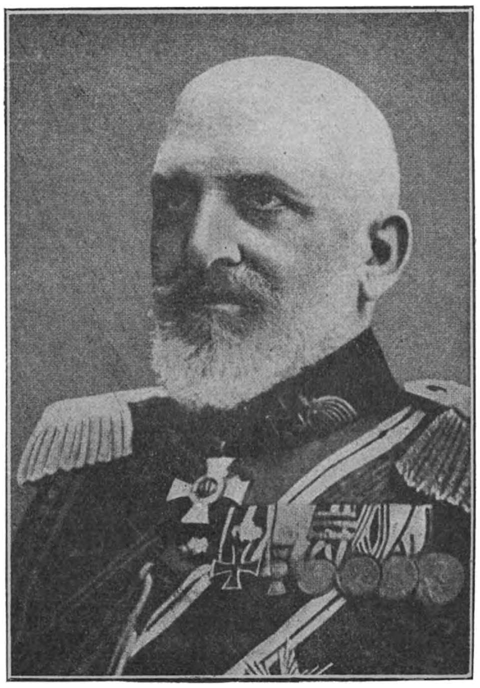

Generaal VON HEERINGEN.

Aansluitende aan het gevechtsfront van zijn Beierschen collega, stond kroonprins Wilhelm dus ten slotte gedeeltelijk op Fransch, gedeeltelijk op Belgisch grondgebied, terwijl voor hem, vooral op het laatstgenoemde, dicht bij de Maas, een terrein lag, dat niet zoo gemakkelijk

Hertog ALBRECHT VAN WURTTEMBERG.

te verdedigen was en waar dus door de zoogenaamde „Trouée" van de Maas of van Stenay een toegangsweg naar Frankrijk loopt. Achter hem bleef echter de vesting Lonkwy zich nog eenige dagen moedig verdedigen.

Rechts van dit leger was de Hertog van Württemberg langzaam Westwaarts opgerukt, zonder veel strijd, maar des te meer bemoeilijkt door het zware bergachtige terrein, dat het moest passeeren. Ook hij stond op het einde der eerste drie weken vlak bij de Maas, welke rivier door zijn rechterburen, von Hausen en von Bülow, zelfs reeds bereikt was, doch om die te bereiken, moest hij eerst nog een zijtak, de Semois, over trekken.

Het Fransche leger stond overal vlak tegenover al deze legermachten, zooals door de vele kleine gevechten voldoende aangetoond is. Meer Westwaarts, tegenover von Kluck, zal de tusschenruimte wat grooter geweest zijn. Sterke afdeelingen zullen op deze uiterste linkervleugel van de Franschen niet gestaan hebben. Evenwel marcheerden daarheen de Engelsche landingstroepen, die met de grootst mogelijke geheimzinnigheid in Havre, Boulogne-sur-Mer en Duinkerken aan wal gebracht werden en wier aanwezigheid eerst bekend werd, toen ze reeds in het vuur geweest waren. Tevens kan met stelligheid worden aangenomen, dat ook Fransche versterkingen hierheen gezonden werden.

Zooals ook reeds opgemerkt is, valt er van het Oostelijk oorlogsterrein in deze periode weinig belangrijks te vermelden, daar de legers zich hier op groote afstanden van elkaar concentreerden. Evenwel dient het terrein hier eenigszins uitvoerig besproken te worden. Zooals op de kaart te zien is, dringt Rusland in het midden diep in het ge-

Generaal VON KLUCK.

zamenlijke gebied van Duitschland en Oostenrijk door. Dit allerwestelijkste deel van Rusland, Polen genaamd, ligt dus uiterst gevaarlijk, daar het van drie zijden gelijktijdig binnengetrokken kan worden. Om het verlies van dit gebied tegen te gaan, heeft de Russische Generale

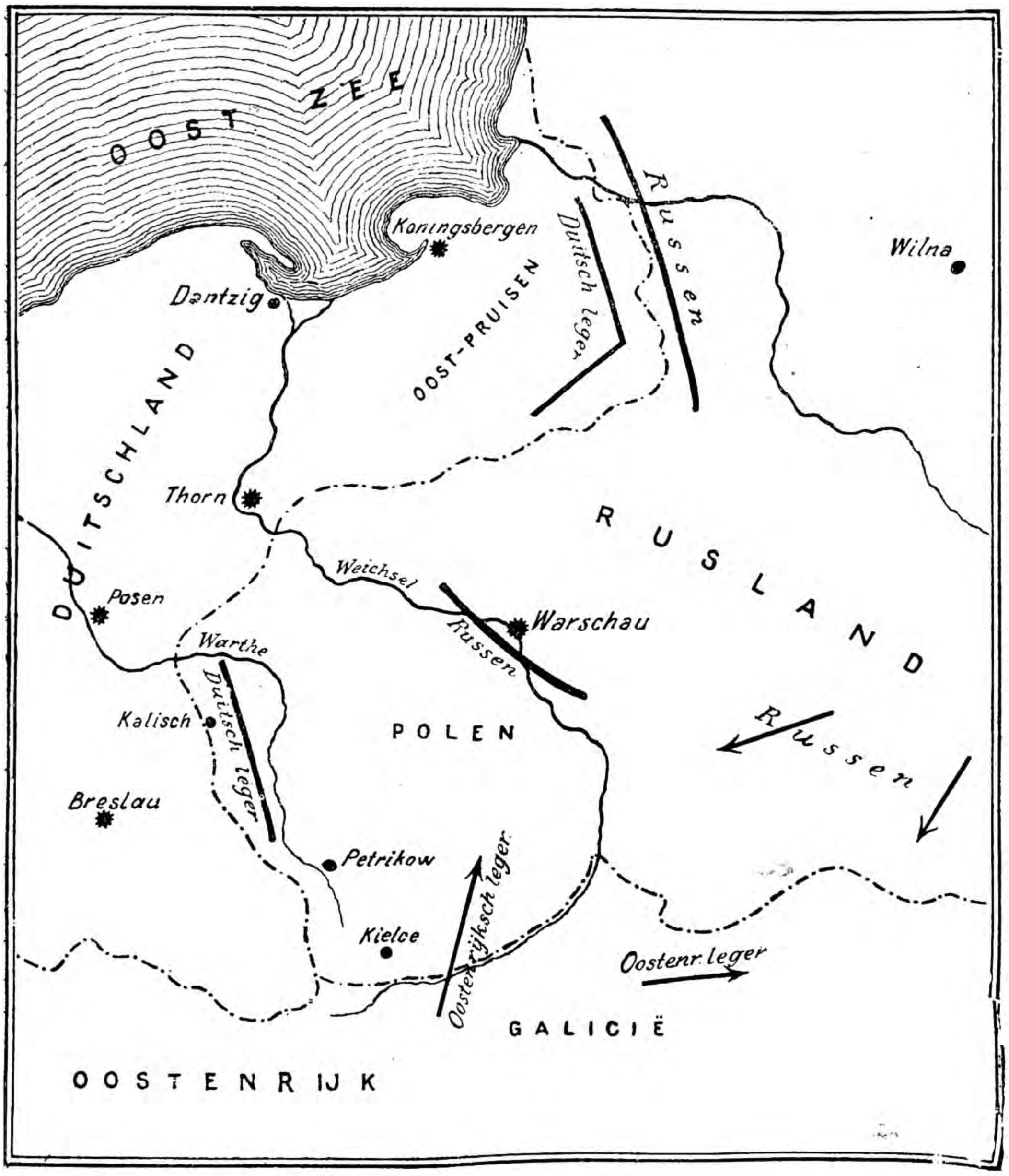

Staf van de hoofdstad Warschau een groote en sterke vesting gemaakt, waar voortdurend een groot garnizoen ligt, en waar in oorlogstijd onmiddellijk eenige legercorpsen ter verdediging gemobiliseerd worden. Een aanval kan van Warschau uit in het eerste gedeelte van den oorlog niet gedaan worden, vandaar dat de Duitsche en Oosten-

rijksche grenzen ten Westen, ten Noorden en ten Zuiden ervan aanvankelijk geen gevaar loopen. Duitschland, dat gedurende dien tijd in de eerste plaats voor zijn Westgrens heeft te zorgen, kan dus hier volstaan met zwakke afdeelingen, die zelfs nog wel aanvallend te werk zullen kunnen gaan. In het Noorden daarentegen ligt de Pruisische provincië Oost-Pruisen gevaarlijk, daar het een zeer lange grenslijn tegen Rusland heeft en wel tegen enkele van de dichtstbevolkte deelen daarvan, waar Wilna een belangrijk middelpunt is van spoorwegen en dus een voornaam centrum voor de concentratie der troepen.

Het is dus te verwachten, dat Duitschland in dit gebied een aanval zal hebben te doorstaan, waarbij waarschijnlijk, echter niet voordat de eerste maand van den oorlog voorbij is, sterke Russische legers gelijktijdig van uit het Noorden, Oosten en Zuid-Oosten zullen aanrukken. Al dadelijk zal ook de Russische ruiterij trachten zoo diep mogelijk in Oost-Pruisen door te dringen, om de spoorwegen en telegraaflijnen te vernielen en den Duitschers moeilijkheden te veroorzaken bij het verzamelen van hun leger en het approviandeeren daarvan. Tevens ook om zooveel mogelijk den te velde staanden oogst te vernietigen, om de voedingskwestie in Duitschland, waarvoor Oost-Pruisen een belangrijke korenschuur is, moeilijker te maken.

Daarom zal Duitschland in dit gebied het grootste gedeelte van zijn voor de Oostgrens beschikbare macht moeten samenbrengen, en daarmede een vijandelijke opmarsch zoo mogelijk tegenhouden, totdat door een beslissende overwinning in het Westen meerdere troepen beschikbaar worden, en een tegenaanval ondernomen kan worden. Die verdediging wordt gemakkelijk gemaakt door de vesting Königsbergen en door den aard van het land, dat zeer moerassig is, vol meren en hier en daar begroeid met groote wouden.

In het Zuiden bevindt zich de Oostenrijksche provincie Galicië Ook deze ligt blootgesteld voor een Russischen aanval, waartoe de troepen uit geheel Midden- en Zuid-Rusland aangevoerd kunnen worden. Evenwel daar Oostenrijk spoediger gereed kan zijn dan zijn tegenstander, zal van hier uit, speciaal van uit het Westelijk gedeelte er van, vermoedelijk een inval in Polen worden gedaan, om Warschau te nemen, waarbij ze hulp kunnen krijgen van, wel is waar zwakke, Duitsche troepen, die van uit de vestingen Thorn, Posen en Breslau Rusland zullen binnenrukken.

In de Oosthelft van Galicië zal een tweede Oostenrijksche legermacht verzameld worden, om te verhinderen, dat het eerste in de flank zou worden aangetast. De vestingen in dit gebied, komen voorloopig weinig in aanmerking, daarover kunnen we dus nu zwijgen.

Wat nu de gebeurtenissen op dit uitgebreide oorlogstooneel gedurende de eerste drie weken betreft, kunnen we kort zijn. Van den eersten dag af aan hadden grensgevechten plaats, vooral bij spoorwegstations. Het

waren vooral de Kozakken, die daarbij van Russische zijde optraden Veel succes hadden ze daarbij niet, evenmin in Oost-Pruisen als in Galicië. De Oostenrijksche berichten evenwel, als zouden ze daarbij geweldige verliezen hebben geleden, zullen stellig uit de lucht gegrepen zijn. In zoo groot aantal traden ze nooit gelijktijdig op, en overeenkomstig hun vechtwijze, trokken ze zich steeds terstond terug, zoodra ze op sterken tegenstand stuitten.

In West-Polen werd door de Duitschers uit het Westen een inval gedaan, waarbij over de geheele grenslengte een strook Russisch gebied bezet werd, voornamelijk in het Zuidelijk gedeelte, en wel tot aan de rivier de Warthe; o. a. behoorde daartoe de vrij belangrijke fabriekstad Kalisch.

Nog Zuidelijker drongen de Oostenrijkers van uit West-Galicië Rusland binnen en bezetten daarbij een uitgestrekt gebied van de provincies Kielce en Petrikow, beide ten Westen van de Weichsel gelegen, terwijl ook aan weerszijden van die rivier hun troepen oprukten naar Warschau, zonder daarbij veel tegenstand te ondervinden. Direct gevaar liep laatstgenoemde vesting evenwel niet, daar ook deze invallers aanvankelijk slechts uit betrekkelijk zwakke afdeelingen bestonden en eerst na een paar weken de opmarsch van de hoofdmacht een aanvang kon nemen.

Op het einde van de eerste drie weken evenwel, moest deze macht een zwenking naar het Oosten maken., daar van uit die richting een sterk Russisch leger kwam oprukken. Dat was vrij onverwachts, want niemand had gedacht, dat de Russische mobilisatie vóór minstens een volle maand na de oorlogsverklaring gereed zou zijn. De milliarden, die Rusland in de laatste jaren van Frankrijk voor militaire doeleinden had geleend, waren dus goed besteed, en daardoor de magazijnen goed voorzien van het noodige voor de uitrusting der troepen. Bovendien werkte de bevolking zelf krachtig mede. De Duitsche- en Oostenrijksche berichten, die vertelden dat de Russen den oorlog beschouwden met onverschilligheid en zelfs met afkeer, berustten niet op waarheid. Integendeel: geloofwaardige correspondenten, die zich in Rusland bevonden, schreven, dat er een geweldige geestdrift voor den krijg bestond. De verklaring daarvoor is gemakkelijk te vinden. Sinds jaren was het volk den haat tegen Duitschland ingeprent door de pers en door de geestelijkheid, op last van de overheid, terwijl het panslavisme meer dan voldoende geweest was om in Oostenrijk, den onderdrukker van Slavische volken, als Serviërs, Tsjechen, Roetheenen enz., den erfvijand van het geheele Slavendom, dus van Rusland in de eerste plaats, te zien.

Behalve de frontverandering van het Oostenrijksche leger, duidde ook een krachtige inval in Oost-Pruisen op het spoedig geheel gereed zijn der Russen. Na de mislukte ruiteraanvallen, waarbij evenwel vrij wat schade werd aangericht, hadden ze dit Duitsche gewest nogal met

rust gelaten, totdat plotseling den 19den Augustus een sterke legermacht de grens overtrok en het belangrijke station Gumbinnen bezette.

We kunnen dus verwachten, dat al dadelijk bij het begin van de tweede oorlogsperiode, zoowel in het Noorden als in het Zuiden van het Oostelijk oorlogsterrein, groote gebeurtenissen zullen plaats vinden, die niet zouden nalaten hun invloed ook in het Westen te doen gevoelen.

In het Zuid-Oosten van Europa brachten de eerste drie weken niet veel belangrijks. De voorgenomen straf-expeditie van Oostenrijk tegen Servië werd wel begonnen, maar met aanzienlijk geringer krachten,

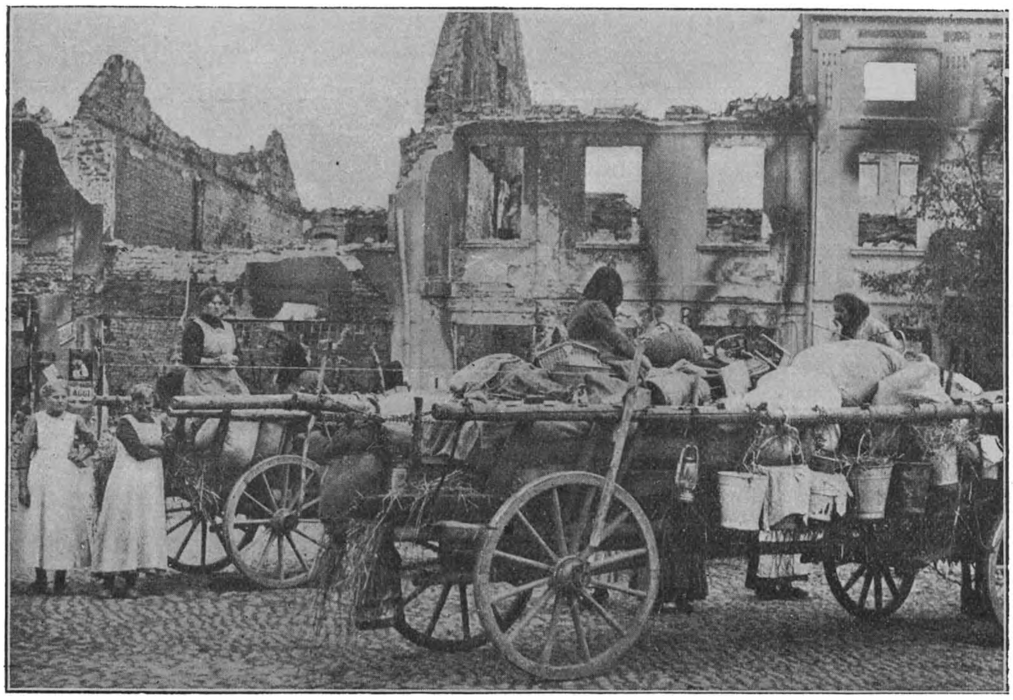

Bewoners van verwoeste Oost-Pruisische steden vluchten naar 't Westen.

dan aanvankelijk de bedoeling geweest was. Een deel der troepen moest naar het Noorden gezonden worden, een ander deel gebruikt worden voor bewaking van de kusten der Adriatische Zee.

Na tallooze schermutselingen met ongeregelde Servische benden in Bosnië en een herhaald bombardement van de Servische hoofdstad Belgrado, trokken eindelijk den 14den Augustus, dus $2^1/_2$ week na de oorlogsverklaring, de Oostenrijkers over de Drina het vijandelijk gebied binnen, doch met zeer weinig succes. Hoewel de berichten van weerszijden met elkaar in strijd zijn, is het toch voor zeker aan te nemen, dat ze er vóór den 21sten weer uit verdreven werden. Vermoedelijk trouwens had deze inval geen ander doel, dan zoo lang mogelijk een

aanvallend optreden der Serviërs tegen te houden. De oorlog tegen Rusland toch was thans voor Oostenrijk hoofdzaak; werd die gewonnen, of kon Duitschland een grootere troepenmacht naar het Oosten zenden, dan zou als het ware vanzelf ook Servië het onderspit moeten delven.

Te verwachten is dus, dat Oostenrijk tegen Servië niet aanvallend te werk zal gaan, evenmin als tegen Montenegro, maar dat het zich zal bepalen om zijn grenzen te verdedigen aan den kant van Sau en Donau en in Bosnië, tot het bezetten van sterke stellingen, om daar het vooruittrekken der Serviërs te verhinderen.

Ter zee hadden gedurende het eerste tijdperk geen gevechten van beteekenis plaats. De Russische vloot werd door de Duitsche opgesloten in de Finsche golf, waaraan de hoofdstad St. Petersburg gelegen is, en waar ze veilig lag beschermd door de kanonnen der vestingen, door mijnen in het vaarwater en door daarin tot zinken gebrachte schepen. Ook een Nederlandsch schip, de Alcor, werd daarvoor bij de haven van Hangö in den grond geboord. De Duitsche oorlogsschepen beschoten daarna de haven Libau en bleven verder rondkruisen.

De Oostenrijksche werd eveneens opgesloten en wel in de Adriatische Zee, terwijl het drietal Duitsche schepen in de Middellandsche Zee, n.l. het pantserschip Göben, de kruiser Breslau en de kanonneerboot Panther, er in verhinderd werden zich daarbij te voegen. Ze wisten evenwel aan de hen vervolgende Fransche- en Engelsche oorlogsschepen te ontsnappen en zelfs nog een paar Algerijnsche havens te bombardeeren. (Algiers is n.l. een Fransche bezitting, gelegen op de Noordkust van Afrika). Daarna slaagden ze er in de Italiaansche haven Messina te bereiken, waar ze, zooals geoorloofd is, enkele uren bleven en hun kolenvoorraad aanvulden, en vluchtten vervolgens Oostwaarts. De Panther liep een Turksche haven in Syrië binnen, de beide andere ontkwamen veilig door de Dardanellen naar Constantinopel, waar ze aan Turkije werden verkocht.

De Oostenrijksche schepen bombardeerden nog de Montenegrijnsche haven Antivari, doch werden daarna nog meer Noordwaarts opgejaagd, waarbij één er van, de kruiser Zenta, door de Franschen in den grond geboord werd en waarna de laatsten een paar Oostenrijksche havens beschoten.

In de Noordzee, het voornaamste oorlogsterrein ter zee, trokken de Duitsche schepen zich terug in den hoek achter Helgoland, waarover reeds gesproken is. De Engelsche scheepsmacht kruiste voortdurend heen en weer en achtervolgde alle Duitsche schepen, die zich op het ruime sop waagden. Toch slaagden laatstgenoemden er in een groot aantal mijnen te leggen in de buurt van de Doggersbank, waardoor talrijke, zoowel Engelsche als neutrale, ook Nederlandsche, handelsschepen en visschersbooten vergingen. Een der mijnenleggers, de Köningin Luïse,

werd bij haar luguber werkje verrast door den Engeschen kruiser Amphion en tot zinken gebracht. De laatste evenwel kwam vlak daarna zelf in aanraking met een mijn en verging eveneens.

Enkele dagen later poogde een flotilje Duitsche onderzeeërs een aanval op Engelsche kruisers en torpedo-jagers te doen, ze werden echter opgemerkt, zoodat hun poging mislukte en ze, achtervolgd door de Engelschen, naar Helgoland moesten terugvluchten, waarbij een ervan, de U. 15, in den grond geboord werd en met man en muis verging.

Buiten Europa, op de Oceanen, waren toen nog enkele Duitsche kruisers overgebleven. Hun vijanden maakten jacht op hen, doch voorloopig tevergeefs. Een brief uit onze kolonie Curaçao maakte er melding van, hoe één van die vervolgde schepen daar aankwam, terwijl twee onzer oorlogsschepen, de Heemskerk en de Kortenaer, daar voor anker lagen. Volgens het zeerecht mocht de Duitscher de haven binnenkomen en daar hoogstens 24 uur blijven, zonder dat daardoor de neutraliteit zou worden geschonden. Onze commandant, die evenals de Duitsche, niet zeker wist of er geen oorlog ook tusschen ons land en Duitschland was uitgebroken, liet onmiddellijk alle kanonnen laden en op den bezoeker richten, die eerst na de belofte, ingeval er bericht kwam van een uitgebroken krijg, zich dadelijk, zonder slag of stoot te zullen overgeven, binnengelaten werd. Spoedig evenwel kwam telegrafisch bericht, dat wij nog steeds vrede hadden, zoodat de vreemde kruiser na een kort oponthoud weer kon wegstoomen.

Deze kruisers maakten, evenals enkele in hulpkruisers veranderde groote mailbooten, jacht op vijandelijke koopvaardijschepen, zonder echter, achtervolgd als ze zelf werden, er veel te kunnen nemen.

Anders was het evenwel met Engelschen. In een paar weken hadden ze tallooze Duitsche en Oostenrijksche koopvaarders in volle zee bemachtigd, terwijl eveneens tallooze in hun havens en die van hun bondgenooten in beslag genomen werden. Andere bleven in neutrale havens liggen, of wisten die al vluchtende te bereiken. Zoo lagen er spoedig vele in Noord-Amerikaansche havens en in die van de Zuid-Amerikaansche Staat Brazilië. Ook in Nederlandsche en Nederlandsch-Indische havens, vonden verschillende een veilige schuilplaats.

Het gevolg evenwel was, dat de geheele Duitsche zeehandel stopgezet werd en dat daarmede een belangrijke bestaansbron van dat volk had opgehouden te bestaan.

Maar bovendien werden ook neutrale schepen verhinderd Duitsche producten en goederen, voor Duitschland bestemd, te vervoeren. Daardoor werd niet alleen aan tienduizenden reservisten belet zich naar hun vaderland te begeven, maar werd ook alle invoer van over zee naar Duitschland onmogelijk gemaakt. In hoeverre dat een ramp voor dat land zal zijn, moet de toekomst leeren. Een feit is het evenwel, dat het bijv. lang niet genoeg tarwe verbouwt om in de behoefte te voor-

zien. Voor brood zal het dus bijna geheel op rogge zijn aangewezen, en ook daarvoor reikt de hoeveelheid, met de tarwe samen, niet voor het geheele jaar. Mogelijk is dus, dat de stille hoop der Engelschen, dat bij een eenigszins langen duur van den oorlog hongersnood in het vijandelijke land zal uitbreken, in vervulling zal komen. Door neutrale landen als Nederland, Denemarken en Zweden kan Duitschland zijn graanvoorraad niet aanvullen, want daar is overal de uitvoer verboden, omdat ze zelf ook aangewezen zijn op van over zee aangevoerde voorraden. Bij ons houdt de regeering tenminste een uiterst scherp toezicht, dat het verbod niet wordt overtreden.

De maatschappelijke toestand leed dus reeds, tenminste in Duitschland en stellig ook in Servië, geweldig onder den oorlog, terwijl ook in andere krijgvoerende landen op allerlei gebied de nadeelige invloed werd ondervonden.

Duitsche munitie-colonne.

Doch ook in neutrale staten, als de onze, leed men onder den wereldstrijd. Men denke slechts aan de opwinding en vrees der eerste dagen, toen de spaarbanken bestormd werden door menschen, die hun spaarpenningen wilden opvragen, toen de Nederlandsche Bank niet in staat was het aangeboden papieren geld te verzilveren en duizenden in lange rijen voor de kantoren stonden te wachten, tot hun beurt kwam. De winkels toch, die ook al bestormd werden, leverden slechts tegen klinkende munt. Doch die eerste verwarring was spoedig ten einde. Toen echter begon het dreigende spook der werkloosheid en armoede op te doemen. Vele fabrieken moesten stopgezet worden, omdat de benoodigde grondstoffen niet meer, of slechts tegen te hoogen prijs konden worden verkregen, of hun producten niet meer verkocht konden worden.

In de havens was het nog erger. In die van Rotterdam kwam gemiddeld niet meer dan het vierde deel van het gewone aantal schepen binnen. De bootwerkers waren grootendeels overbodig geworden, en met het werk hield ook het middel op om het gezin het noodige te geven. Zoo ontstond met de werkeloosheid overal de armoede. Wel werden groote geldsommen bijeengebracht en trachtte de overheid, door het beginnen van allerlei werken, de ergste nood te lenigen, maar geheel voldoende kon dat toch niet zijn.

En niet alleen de arbeiders, maar ook de nijvere burgers uit den middenstand, wier zaken geheel of gedeeltelijk stil stonden, leden onder den oorlog. Stellig zal in menig gezin uit die kringen, in stilte ellende geleden zijn, ellende, die op den duur nog grooter zal worden. Gelukkig, dat ook hier de regeering door wijze maatregelen den ergsten nood wist te voorkomen.

Zelfs door de rijken, bezitters van effecten, groote kooplieden en industrieelen, werden verliezen geleden, die zich vooral uitten door het leegblijven van vermakelijkheden en het aanschaffen van luxe-artikelen. De couranten stonden vol met advertentiën, waarin automobielen, motorrijwielen, booten enz., te koop werden aangeboden.

De geheele wereld door lieten zich de gevolgen van den uitgebroken oorlog gevoelen en lang niet alleen door den strijd in de koloniën of tusschen de verspreide schepen der oorlogvoerende partijen. Overal tobde men met wissels, die niet betaald werden, goederen, die niet aankwamen, producten, waarvoor geen koopers waren of geen middelen om ze te vervoeren.

In Brazilië bleef men met de koffie zitten, die nu begrijpelijkerwijze niet naar Hamburg of Bremen (Duitschland) kon worden verzonden, in Chili met de salpeter, die daarheen placht te gaan. In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika was men ongerust over de duizenden, die als toeristen zich in Europa bevonden, en wier chèques niet meer uitbetaald werden, millionairs, die in Zwitserland of elders zaten, tijdelijk even arm als de armsten, of liever nog armer, daar ze nooit geleerd hadden zich te bekrimpen. Een oorlogsschip met goud geld werd uitgezonden om in Nederland, waarheen al deze slachtoffers van het noodlot langzamerhand met hulp van de consuls en gezanten van hun land vervoerd werden, hun de middelen te verschaffen, hun schulden te betalen en hen in staat te stellen naar Amerika terug te reizen.

Als de tijden niet zoo tragisch waren, zou men bijna gelachen hebben om deze arme millionairs, met credietbrieven van duizenden dollars, die waardeloos geworden waren, en die dus zonder cent op zak waren.

De arme Javanen leden ook onder de tijdsomstandigheden. Allerlei cultures krompen hun bedrijf in en ontsloegen hun werkvolk. Hun hoofdvoedsel, de rijst, die ze zelf in niet voldoende hoeveelheid ver-

bouwen (er zijn 30 millioen hongerige monden te vullen), werd van dag tot dag duurder, want het was de vraag of aanvoer uit Achter-Indië wel mogelijk zou zijn. Trouwens, ook daar, waar anders groote overvloed was, stegen de prijzen wegens de groote vraag van uit Europa.

Ook daar nam de regeering goede maatregelen. Maar zouden die op den duur voldoende zijn? We zullen het hopen.

Hiermede kunnen we van de eerste oorlogsperiode afstappen, en overgaan tot een nieuw hoofdstuk. Daarin en in het volgende zullen we behandelen den strijd op de hoofdtooneelen van den oorlog, n.l. dien in het Westen tusschen de Duitschers en het verbonden Fransche- en Engelsche leger, die in het Noord-Oosten tusschen de Russen en de Duitschers in Oost-Pruisen en dien in Galicië en Zuid-Polen tusschen eerstgenoemden en de Oostenrijkers. Als eindpunt er van zullen we nemen het tijdstip, waarop de Duitschers gedwongen werden hun opmarsch in Frankrijk te staken en zich een eindweegs terug te trekken.

De gebeurtenissen in den rug van het Duitsche leger in het Noorden van België, de strijd van Oostenrijk tegen Servië, de oorlog ter zee en buiten Europa komen dan naderhand wel ter sprake.

HOOFDSTUK V.

De Duitsche stormloop tegen Frankrijk.

In het vorige hoofdstuk stelden we de positie der Duitsche legers vast na het tijdstip, waarop ze gereed stonden den algemeenen aanval tegen Frankrijk te beginnen, terwijl het Belgische leger op Antwerpen terug gedrongen was en voortaan, mits goed bewaakt, geen hinderpaal daarvoor uitmaakte.

We zullen nu goed doen even in het kort te bespreken, welke moeilijkheden, behalve het Fransche leger zelf, ze op hun weg naar het hart van Frankrijk, Parijs, zullen hebben te overwinnen.

Wat het Oostelijk gedeelte der Fransche grenzen betreft, deden wij dat reeds. Daar bestaat eén zeer sterke verdedigingslinie langs de rivieren Moezel en Maas met de groote vestingen Verdun, Toul en Nancy, onderling door een rij van sperforten verbonden. Meer Zuidwaarts, waar bovendien het bergachtige terrein groote hinderpalen aanbiedt, bevinden zich de vestingen Epinal en Belfort, met daarachter gelegen in tweede linie nog Langres, Dijon en Besançon. Om dus van deze zijde af naar Parijs te kunnen trekken, moeten eerst één of meer hiervan worden genomen, wat in verband met de werkzaamheid van het er bij geplaatste gedeelte van het Fransche veldleger, niet zoo heel gemakkelijk zal gaan.

Het was dan ook, zooals reeds opgemerkt is, juist om aan die moeilijkheden te ontkomen, dat de opmarsch van een groot gedeelte der Duitschers zich richtte door Luxemburg en België. Aan die zijde zijn n.l. de natuurlijke en kunstmatige hinderpalen niet zoo talrijk en sterk. Alleen vlak ten Noorden van Verdun ligt een bergachtig terrein, doorsneden door de Maas met zijn zijrivieren, de Chiers in Frankrijk en de Semois in België, waarvan de overgang, behalve door de legers, verdedigd wordt door verschillende vestingwerken, zooals die van Longwy, Montmedy, Ayvelles, Mezières, Rocroi en Givet. De legers van den Duitschen Kroonprins en van den Hertog van Wurtemberg moesten eerst deze linie forceeren om den weg naar Parijs te kunnen inslaan, en ook om Verdun aan de Noord- en Westzijde te kunnen in-

sluiten. Verder Westwaarts ligt bovendien op den weg van den eerstgenoemde het Argonnenwoud, een gebergte, dat reeds meermalen in de geschiedenis een leelijke sta-in-den-weg gebleken is. Voor den laatstgenoemde ligt echter, als hij eenmaal de Maas overschreden heeft, een breed open terrein.

Verder Westwaarts, dus in het gebied, waar de drie legers van den Duitschen rechtervleugel, die van von Hausen, von Bülow en von Kluck,

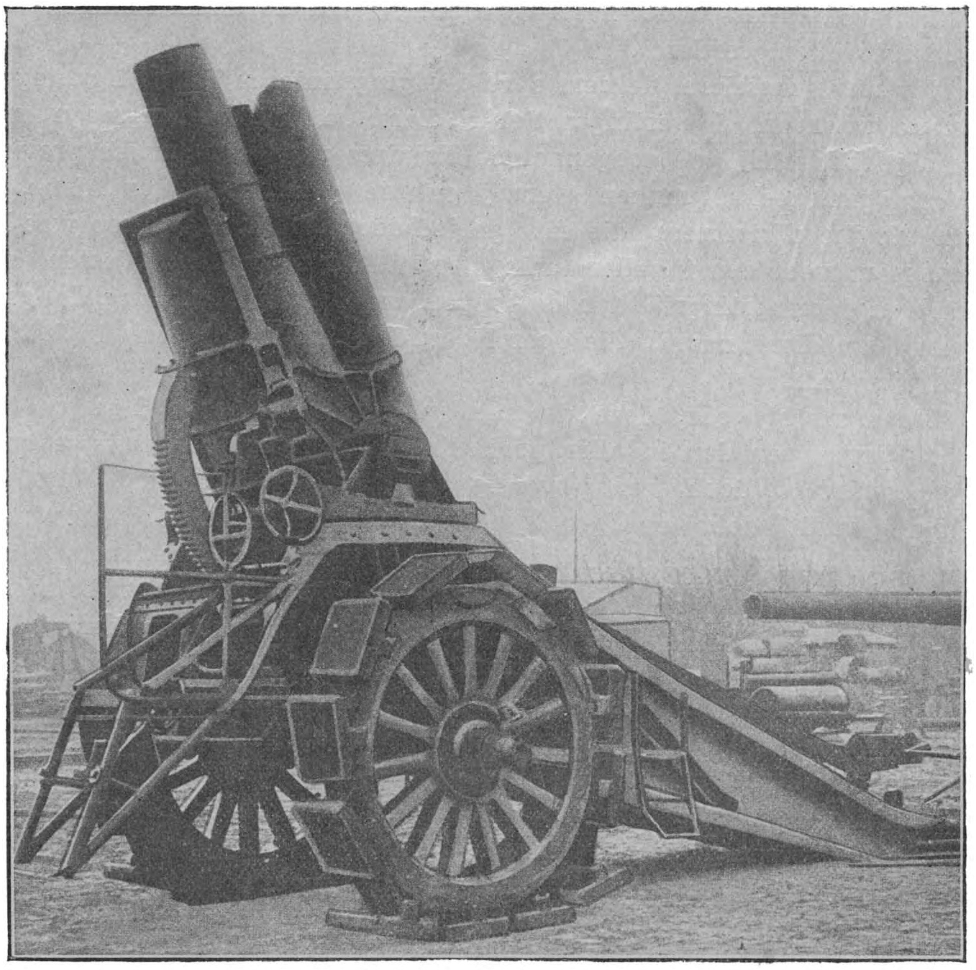

Duitsche belegerings-houwitser.

Frankrijk willen binnenvallen, liggen slechts een paar groote vestingen, Maubeuge en Rijssel, op grooten afstand van elkaar, terwijl behalve deze er zich maar enkele kleinere forten bevinden. Bergen zijn hier niet, hoogstens lage heuvels. Deze legers zullen dus betrekkelijk gemakkelijk kunnen oprukken, tenzij ze daarin worden verhinderd door het Fransche (en Engelsche-) leger tegenover hen.

Eenmaal deze grenslinie gepasseerd, vinden ook zij een open terrein

voor zich en kunnen dus verder in één linie met den Hertog van Wurtemberg Zuidwaarts trekken, terwijl de Duitsche Kroonprins, met zijn leger om Verdun heentrekkende, hen verband zal doen houden met het Duitsche leger, dat van het Oosten uit zal trachten Frankrijk binnen te trekken. Daarbij dient nog opgemerkt te worden, dat, als één van de vijf Westelijke legers de eerste, bovenbeschreven verdedigingslinie der Franschen weet door te breken en het vijandelijke leger voor zich uit te drijven, de tegenover de andere vier strijdende Fransche afdeelingen vanzelf zullen moeten terugtrekken, daar ze anders omgetrokken zouden kunnen worden.

Evenwel tusschen de eerste verdedigingslinie en Parijs ligt nog een tweede, waarvan de vestingen Reims, Laon en La Fère langs een kringvormige heuvelrij, de zoogenaamde Falaises van de wijnrijke provincie Champagne, deel uitmaken, terwijl ook de rivieren Oise en Aisne, met hun talrijke zijrivieren, die dit gebied doorstroomen, evenzoo vele hindernissen voor den invaller opleveren. Meer naar het Westen sluit zich aan deze vestingrij aan de zoogenaamde Somme-stelling, langs de rivier van dien naam, die door Noord-Frankrijk loopt en in het Kanaal uitmondt.

Eerst als hij ook deze tweede linie genomen heeft, ligt de weg naar Parijs voor den invaller open. Frankrijk's hoofdstad is evenwel geen open stad, doch een geweldig versterkt vestingwerk, dat verdedigd wordt door een groot aantal zeer sterke forten en bovendien door een legermacht, die minstens 200.000 man telt, afgezien van het groote veldleger, dat in de nabijheid manoeuvreert en een belegeraar zal trachten in den rug aan te vallen. Mocht het zoover komen, dat Parijs een belegering heeft te doorstaan, dan is het vroeg genoeg, om een nadere beschrijving er van te geven. Thans kunnen we volstaan met de wetenschap, dat het geen stad is, die zoo maar door een enkelen stormloop te bezetten is.

Met deze kennis toegerust, zullen we gemakkelijk de bewegingen der verschillende legers volgen kunnen.

De tweede oorlogsperiode werd dadelijk ingezet met verwoede gevechten over het geheele front, van de Vogezen tot bewesten Bergen in Henegouwen.

In het Zuiden werd voor den 20sten Augustus door de Franschen een aanval beproefd op de stellingen van den Kroonprins van Beieren, doch, na een aanvankelijk succes, werden ze op dien datum teruggeworpen bij Dieuze, ten Oosten van Lunéville, een stad, dicht bij de grens, aan de Meurthe, in de buurt van Nancy. Volgens de Duitsche berichten was het meer een vlucht dan een terugtocht van de Franschen, terwijl verscheidene batterijen door de Duitschers zouden zijn veroverd. Dat moet evenwel overdreven zijn, want vèr rukten de overwinaars niet voorwaarts: eerst den 23sten Augustus werd Lunéville

door hen bezet, wat een geweldige feestvreugde onder de zegevierende soldaten tengevolge had. Bewesten en Bezuid-westen Lunéville echter wisten de Franschen zich staande te houden.

Meer Noordelijk kwam het in de streek tusschen de steden Verdun, Diedenhofen (in Duitschland, ten Noorden van Metz), Longwy en Longuyon tot een botsing tusschen het leger van den Duitschen Kroonprins, welks linkervleugel door dit gebied Frankrijk wilde binnentrekken en de Franschen, die hem aanvielen. De Duitschers hadden Longwy bereikt, terwijl hun vijanden oprukten van de lijn Verdun-Montmédy. De laatsten drongen aanvankelijk vrij vèr Oostwaarts door, doch op den 22sten Augustus werd hun linkervleugel teruggeworpen op het stadje Virton, halfweg tusschen Longwy en Montmédy gelegen. Dit succes der Duitschers noodzaakte de Fransche rechtervleugel om zich eveneens terug te trekken. De vesting Longwy, die nu in den rug der Duitschers lag, werd door hun achterhoede ingesloten en gebombardeerd.

Op den 23sten Augustus werd de strijd hervat, waarbij de Franschen andermaal teruggedrongen werden en wel naar het reeds genoemde riviertje de Chiers, waar ze krachtigen weerstand boden aan het oprukkende vijandelijke leger. Dat werd hun vergemakkelijkt, doordat de Duitsche linkervleugel, die zich meer Zuidelijk bevond en zich gereed maakte hen van ter zijde aan te vallen, bij Etain werd verslagen door een Fransche, uit Verdun te hulp gekomen, legermacht. Dit zou groote gevolgen gehad hebben, als niet juist op tijd versche troepen uit Metz de wijkende Duitschers ondersteund hadden, waardoor ze stand konden houden.

Eindelijk, den 25sten Augustus, werden de Franschen uit hun stellingen verdreven, en gedeeltelijk teruggedrongen op de heuvels (Côtes de la Meuse) ten Oosten van Verdun, gedeeltelijk naar de rivier de Maas zelf, zoodat in dit gebied de Duitschers de grens overschreden hadden en de Franschen zich hadden moeten terugtrekken op hun eigenlijke verdedigingslijn.

Ook de vesting Montmédy was nu in den rug van de overwinnaars gelegen en dus omsingeld. Beide waren natuurlijk lastig doordat het aanvoeren van levensmiddelen langs een tweetal spoorwegen er door belet werd. Ze moesten dus zoo spoedig mogelijk genomen worden. Daarmede werd de zware artillerie belast en na eenige dagen van een geweldig bombardement op Longwy, waarbij het reeds van te voren door de bevolking verlaten stadje geheel vernield werd, en het geschut van de vesting ten slotte op slechts één kanon na onbruikbaar was geschoten, stemde de commandant van de dappere bezetting, overste Darche, er in toe te onderhandelen. Deze besprekingen hadden in een auto, vlak bij de vesting plaats en leidden tot de volledige overgave. Overste Darche, wien de Duitsche Kroonprins, uit eerbied voor zijn heldhaftig gedrag, den degen liet behouden, en zijn mannen, 3700 in

aantal, waarvan 600 gewonden, werden in krijgsgevangenschap naar Duitschland gevoerd.

De tweede vesting, Montmédy, hield het nog eenige dagen uit, doch de toestand daarbinnen was weldra zoo hachelijk, dat de commandant den 30sten Augustus besloot een uitval te doen, om te trachten zich met het garnizoen een weg te banen dwars door de Duitsche linie heen naar Verdun. Zijn poging mislukte evenwel en hij volgde de bezetting van Longwy naar Duitschland.

Iets Noordelijker werd intusschen even verwoed gevochten. Daar had, zooals gezegd is, Hertog Albrecht van Wurtemberg omstreeks den 20sten Augustus het riviertje de Semois bereikt, nadat hij de Fransche ruiterij voor zich uitgedreven had. Aan beide zijden van dit ri-

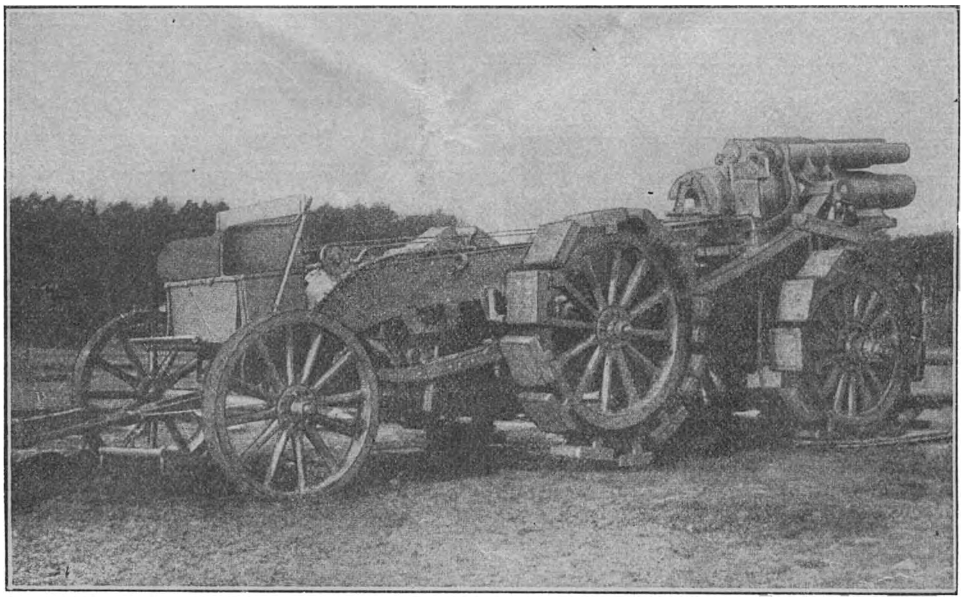

Duitsch belegerings-geschut.

viertje kwam het nu tusschen hem en de vijandelijke hoofdmacht tot zeer zware gevechten, waarin hij er ten slotte in slaagde de overwinning te behalen en door te dringen tot den Oostelijken oever van de Maas, zoodat ook hier de Franschen zich op hun eerste verdedigingslinie hadden moeten terugtrekken. Ja, zelfs wist hij een oogenblik het grootste gedeelte van zijn leger over de Maas te voeren, doch werd daarna zoo vinnig aangevallen, dat hij hals over kop naar den overkant terug moest vluchten. Daar het evenwel voor de Franschen te gevaarlijk was, zich, door hem te vervolgen, te vèr vooruit te wagen, gelukte het hem spoedig zijn troepen opnieuw te verzamelen en aan den Oostelijken oever post te doen vatten.

Op geheel dit gedeelte van het uitgestrekte slagveld waren dus

over het algemeen de Duitschers in het voordeel, zonder dat echter overwinningen op groote schaal behaald waren. Verderop evenwel waren de voordeelen, die door hen verkregen werden, aanzienlijk grooter. Vermoedelijk waren de Franschen in dit gedeelte niet gereed den aanval te keeren, hetzij door eenige hapering in hun organisatie, hetzij, en dat heeft meer schijn van waarheid, dat ze hier niet zoo spoedig een zoo groote Duitsche krijgsmacht verwacht hadden.

Terwijl de Fransche troepen de legermachten van von Bülow en von Hausen aan de Maas tot bij Namen tegenhielden en Namen zich aan het einde van deze linie bleef verdedigen tegen de aanvallers, zwenkte het leger van generaal von Kluck van Brussel uit naar het Zuiden. Zijn ruiterij manoeuvreerde vèr voor hem uit naar het Zuiden, die der Franschen en Engelschen voor zich uitdrijvende, waardoor de bewegingen zijner hoofdmacht verborgen bleven. Op de lijn Charleroi (aan de Sambre)—Bergen, stootte hij op het Fransch-Engelsche leger en zoo begon ook daar de eerste slag.

Bij Charleroi had de Duitsche aanval ten doel, van het Noorden naar het Zuiden de Sambre over te steken, waardoor dan ook bij Dinant de Franschen van de Maas zouden moeten terugtrekken. Hardnekkig werd door de verdedigers, die van tijd tot tijd aanvallers werden, weerstand geboden. Hier wordt voor het eerst gewag gemaakt van de Algerijnsche soldaten der Franschen, de Turco's, die met wilden moed een stormaanval deden op de Duitsche Garde, die tot versterking der Duitschers op het slagveld verscheen. Beide troepen leden verschrikkelijke verliezen, maar het resultaat was, dat ook hier de Franschen terug moesten, en wel tot op de lijn Maubeuge—Mézières.

Meer naar het Westen werd de schok van den Duitschen aanval door de Engelsche hulptroepen der Franschen opgevangen. En waar, in tegenstelling met de Fransche- en Duitsche legeraanvoerders, die al hun bewegingen en daden met het diepste zwijgen omringen, de Engelsche commandeerende generaal, Sir John French, in een uitvoerig rapport aan zijn regeering verslag van de gebeurtenissen dezer dagen doet, lijkt het ons goed, aan de hand daarvan, een uitvoerig verhaal over de krijgsverrichtingen op dit gedeelte van het slagveld samen te stellen.

Sir French vertelt dan, hoe hij met zijn leger den 21sten Augustus uit de treinen gestapt was, die hen van de kust naar de grens van België gevoerd hadden en hoe hij den volgenden avond, den 22sten Augustus dus, de in overleg met generaal Joffre bepaalde stellingen had bezet. Zijn macht bestond uit twee legerkorpsen en een cavalerie-divisie, samen dus ongeveer 80 à 90.000 man, die als volgt opgesteld waren: het 2de corps langs het kanaal van Condé naar Bergen, het 1ste ten Oosten daarvan, tusschen Bergen en Binche, in welke laatste plaats zich een brigade cavalerie bevond. Als reserve stond de rest van de cavalerie daarachter, in afwachting tot het 3de legercorps, dat

zich nog op reis bevond. zou zijn aangekomen. Het 1ste corps werd gecommandeerd door generaal Sir Douglas Haig, het 2de door generaal Smith-Dorrien, terwijl generaal Allenby de cavallerie-divisie aanvoerde. Volgens de berichten van den Franschen opperbevelhebber, generaal Joffre, die bevestigd werden door zijn eigen verkenners en vliegeniers, was French van meening, dat een vijandelijk leger, ter sterkte van één legercorps, met een ruiterij-divisie, tegen hem oprukte, doch dat geen pogingen gedaan werden zijn linie om te trekken. Den volgenden dag, den 23sten, 's middags om drie uur, kreeg hij bericht, dat de vijand aanvalsplannen had tegen zijn rechtervleugel, het eerste corps dus. Dit trok zich daarop iets terug naar een heuvelrij ten Zuiden van de oorspronkelijke linie gelegen. De Duitschers bezetten toen het door de Engelschen verlaten Binche.

Ondertusschen evenwel kwamen mededeelingen in, dat de vijand veel sterker was, dan eerst gemeend werd, n.l., dat voor hem stonden het IVe en het IXe Duitsche legercorps, terwijl nog een ander corps, het 2de, van Doornik uit hem in de linkerflank wilde aanvallen. Bovendien meldde generaal Joffre, dat het Fransche leger op den Engelschen rechtervleugel in aftocht was, nadat de Duitschers het van uit de Sambre-stelling tusschen Namen en Charleroi hadden verdreven.

Met het oog op het gevaarlijke van zijn positie en nadat den geheelen nacht door allerlei gevechten geleverd waren, besloot French in den ochtend van den 24sten tot een terugtocht op nieuwe stellingen bewesten Maubeuge. Met veel beleid werd die uitgevoerd. Eerst trok, onder bescherming der cavallerie en het 1ste corps, het 2de terug, waarna de achtergeblevenen volgden, echter niet, dan nadat zware verliezen geleden waren, speciaal door de ruiterij, die een aanval had willen doen op een vijandelijke infanterie-afdeeling, doch daarbij op een prikkeldraadversperring gestooten was, en door de rechtervleugel van het 2de corps, dat in en om Bergen gevochten had.

Op den avond van den 24sten stond het geheele leger op de vastgestelde plaats tusschen Maubeuge en Valenciennes. Evenwel ook daar was het niet mogelijk stand te houden. Vandaar dat in den vroegen morgen van den 25sten Augustus de marsch in Zuidelijke richting werd voortgezet, terwijl de ruiterij den vijand op een afstand hield en waarbij hulp ontvangen werd van een nieuwe divisie, die op dien dag juist was aangekomen.

Het leger, dat zeer uitgeput was, verkeerde dien geheelen dag in een gevaarlijken toestand, door de flankaanvallen der Duitschers in het Westen, die het wilden omtrekken en in Maubeuge opsluiten. Toch werd de lijn Kamerijk-Le Château-Landrécies gelukkig bereikt. De troepen waren echter zóó vermoeid, dat het onmogelijk was de stellingen geheel te bezetten. Ze moesten noodig rust nemen, te meer daar zoo spoedig mogelijk verder teruggetrokken diende te worden, in verband met

den terugtocht van de Franschen ten Oosten van hen. 's Nachts evenwel werden ze op verschillende plaatsen door de Duitschers aangegrepen. Daardoor was het onmogelijk dadelijk terug te trekken. De aanvallen werden echter afgeslagen, o.a. één waarbij zeer bloedige straatgevechten werden geleverd in de stad Landrécies, waar de aanvallers alleen reeds meer dan 700 man zouden hebben verloren. Deze succes-

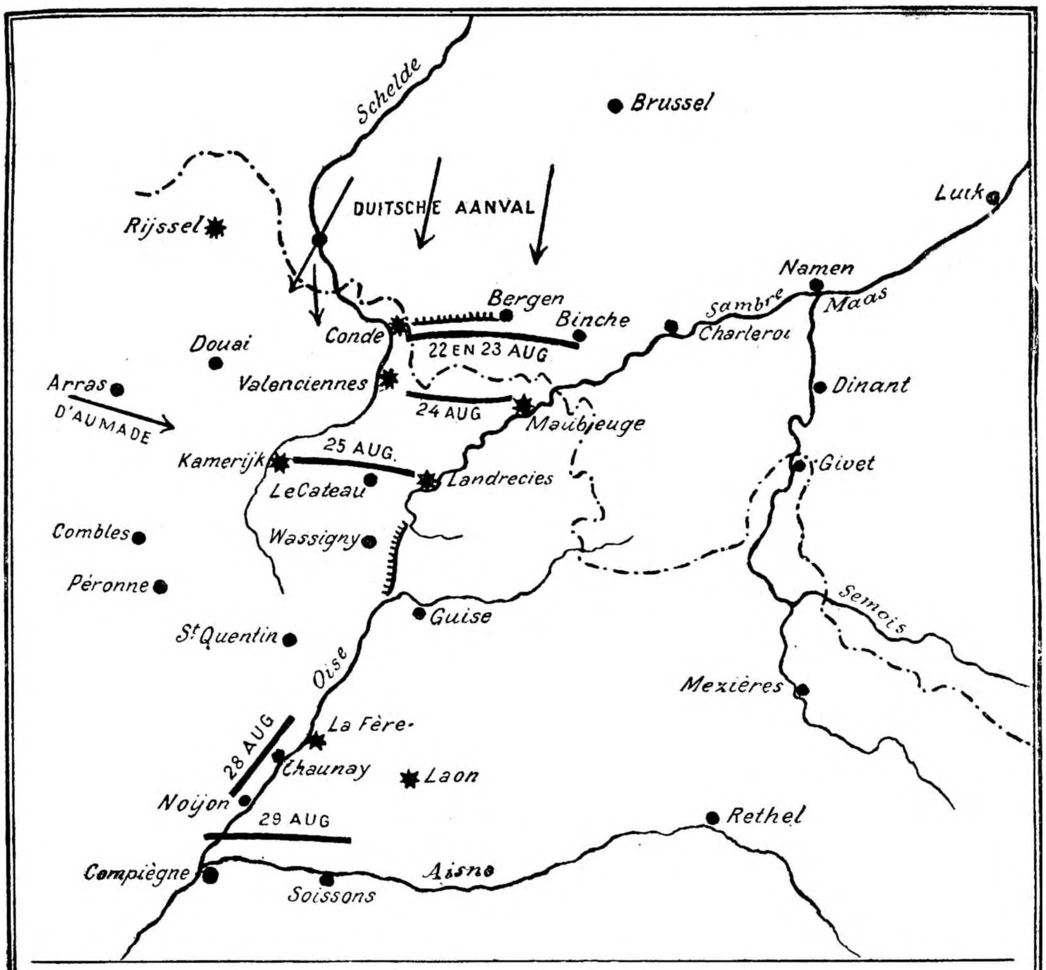

DE TERUGTOCHT DER ENGELSCHEN.

sen waren gedeeltelijk te danken aan den steun, die verleend werd door een tweetal Fransche reserve-divisies, onder generaal d'Aumade, die te hulp waren geroepen.

De dag, die nu aanbrak, de 26ste, was de meest kritieke van den geheelen veldslag. Door de hulp der Franschen, kon de Engelsche rechtervleugel over Wassigny naar Guise terugtrekken, de linker evenwel kreeg het hard te verantwoorden, daar de Duitsche hoofdmacht hem aanviel en het uit een groot aantal batterijen granaten regende

boven de slechts gebrekkig verschanste Engelschen. Onder die omstandigheden terugtrekken kon de aanvoerder, generaal Smith, niet. Den geheelen dag werd echter dapper weerstand geboden. Ten slotte werd het duidelijk, dat alleen zijn onmiddellijke terugtocht het corps voor een algeheele vernietiging redden kon. Tegen den avond werd die daarom begonnen, onder dekking van de artillerie, waarvan vele kanonnen moesten in den steek gelaten worden, daar alle paarden gedood waren. De Duitsche vervolging was, tot geluk voor de Engelschen, slechts zwak; waarschijnlijk waren dus ook aan die zijde de verliezen groot, en de manschappen uitgeput.

Den volgenden dag kwam hulp opdagen, in den vorm van Fransche ruiterij, die de vervolgers terugwierp naar Kamerijk, terwijl het Fransche legercorps, onder generaal d'Aumade, in het Westen de verdere omtrekkende beweging der Duitschers verhinderde.

Zoo kon het Engelsche leger op den 28sten Augustus in den vroegen morgen zich vastzetten in nieuwe stellingen langs de Oise, op de lijn Noyon-Chauny-La Fère en daar zich herstellen van de vermoeienissen en de geleden verliezen.

Het had zich beter gehouden, dan men verwacht had. De langzame terugtocht in goede orde, het voortdurend tegenstand bieden aan den overmachtigen vijand, had den ondergang voorkomen van een belangrijk gedeelte der meer Oostwaarts strijdende Franschen, en het mogelijk gemaakt om versterkingen, onder d'Aumade, met kans op succes, naar het Westen te zenden.

Dat was evenwel duur gekocht, want de Engelsche verlieslijsten, die zeer nauwkeurig zijn, geven over deze dagen een verlies op van niet minder dan 8000 man aan dooden, gewonden en vermisten.

Hier waren dus de Duitschers reeds den 25sten Augustus door de eerste verdedigingslinie heengebroken. Hun opmarsch was verrassend snel geweest. Van het begin tot het eind waren ze de aanvallers geweest en overal hadden ze hun tegenstanders teruggedreven. Een werkelijk beslissende overwinning evenwel hadden ze niet behaald, zelfs niet op hun rechtervleugel, waar ze het verst vooruit waren gerukt. De Franschen en Engelschen, die zwakker in aantal waren, hadden zich steeds voor de overmacht teruggetrokken en de gevechten waren meestal achterhoede-gevechten geweest, geleverd om de indringers zoo lang mogelijk op te houden.

De verklaring, waarom de Franschen hier een zoo betrekkelijk gering aantal troepen hadden, is reeds op te maken uit wat in het vorige hoofdstuk, naar aanleiding van den Duitschen opmarsch naar Brussel, gezegd is: ze hadden aanvankelijk, tot kort voor den 20sten Augustus, in de meening verkeerd, dat slechts een klein getal vijanden door België oprukte. Toen ze hun vergissing gewaar werden, was het te laat. Hun linkervleugel moest terugtrekken en daarmede het centrum ge-

leidelijk de Maaslinie prijsgeven. Eerst van Namen tot Dinant, dan tot Givet, dat ongeveer op de Fransch-Belgische grens gelegen is, en daarna tot dicht bij Mézières. Daardoor evenwel konden de Duitschers ook steeds meer troepen naar het Westen, in de richting van Maubeuge, zenden, waardoor de daarheen in der ijl gezonden Fransche versterkingen geneutraliseerd werden, en tevens een nieuwe noodzakelijkheid ontstond tot den verderen terugtocht.

Bovendien moest het gebruik, dat de Duitschers wisten te maken van hun cavalerie (de z.g. uhlanen, hoewel tegenwoordig alle Duitsche ruiters met een lans gewapend zijn), die in groote zwermen vooruit reed, en alle bewegingen der hoofdmacht wist te verbergen, bewondering afdwingen. Zoodoende konden zij op plaatsen, waar dit niet verwacht werd, den zwakkeren vijand met groote overmacht overvallen. Daarbij zagen hun aanvoerders niet op eenige menschenlevens. De aanvallen werden met groote aantallen tegelijk ondernomen, in dichte gelederen, om daardoor den tegenstander des te eerder tot wijken te brengen en daardoor zelf tijd te winnen. Brieven van Engelsche soldaten, die de gevechten bij Bergen en later medemaakten, weten tenminste van niet veel anders te vertellen, dan van het verschrikkelijke granaatvuur der Duitschers en van de groote massa's der aanvallers, die ze zelf hadden doodgeschoten, wat evenwel vergeefs geweest was, daar de Duitschers voor elken gevallene twee versche mannen in de plaats stelden, zoodat ze tenslotte moesten overwinnen.

Dit alles komt geheel overeen met de Duitsche theorie, die leert, dat de aanvaller, die doorzet, altijd de beste kansen heeft, en dat de zware verliezen, daarbij geleden, meer dan goed gemaakt worden door het stijgen van den moed der overlevenden en door de ontmoediging, die zich na een nederlaag altijd van den verslagene meester maakt.

Ondertusschen waren de Duitschers in hun achterhoede den aanval begonnen op de Belgische vesting Namen, die noodzakelijk in hun handen moest zijn, wilden ze met succes verder Zuid- en Westwaarts trekken. Het is n.l. een belangrijk kruispunt van spoorwegen, die noodig waren voor het aanvoeren der levensbehoeften voor het leger. Een eenigszins lang standhouden der stad, zou hen dwingen tot het maken van groote omwegen, waarbij tevens de kans bestond, dat enkele hoofdlijnen te veel gebruikt zouden moeten worden, waarvan eveneens vertraging het gevolg zou zijn. Reeds in den nacht van den 20sten op den 21sten Augustus werd in Namen van alle kanten kanongebulder vernomen, nadat de stad reeds van te voren geheel van de buitenwereld afgesloten was. Alleen van het Zuiden uit konden eindelijk nog eenige honderden Fransche soldaten de stad bereiken, om de verdedigers te helpen. Lang duurde de verdediging evenwel niet, want de Duitschers wisten van een zwaren mist gebruik te maken om tusschen twee forten door te naderen en hun geschut op de stad te richten. Na

een bombardement van twee dagen, waarbij heel wat vernield werd, terwijl door de zware kanonnen van den vijand reeds twee der forten verwoest waren, besloot de bezetting van de duisternis gebruik te maken, om ongemerkt de stad te ontruimen en te trachten zich door den vijand heen te slaan naar het meer Zuidelijk liggend Fransche leger, en daardoor aan de krijgsgevangenschap te ontsnappen. Deze poging slaagde, doch niet, nadat zeer veel verliezen aan dooden, gewonden en krijgsgevangenen geleden waren. Het overschot der Belgische bezetting werd door Frankrijk naar de kust gevoerd en bereikte daarna over Engeland te Ostende weer den Belgischen bodem. Veel was er evenwel van de divisie, die oorspronkelijk 20.000 man telde, niet overgebleven,

Engelsche artillerie op weg naar 't front.

want de berichten spreken slechts van ongeveer 10.000 manschappen, die voet aan land zetten.

De forten waren toen evenwel nog niet alle genomen. Met verdubbelde woede werd het bombardement daarvan voortgezet, zoodat in één enkelen nacht op dat van Marche les Dames niet minder dan 292 granaten vielen. Het resultaat kwam snel en zeker, want reeds den 26sten Augustus kwam de tijding, dat alle forten in handen der Duitschers waren.

Zoo kon dus ook hier de marsch naar het Zuiden met kracht voortgezet worden en aansluiting verkregen worden met het leger van generaal von Kluck, van wiens daden tot den 27sten Augustus we

reeds gelezen hebben, en die zich, na zijn overwinning tusschen Kamerijk en La Fère, of zooals de Duitschers het noemen, bij St. Quentin, in Westelijke richting gewend had, om de op zijn rechterflank verschenen Fransche troepen terug te drijven.

Von Bülow en von Hausen waren, zooals we gezien hebben, al in het begin van onze periode er in geslaagd over de Maas te komen. In den hoek tusschen deze rivier en de Sambre dreven ze de Franschen voor zich uit. Van dien terugtocht is ons reeds iets gebleken bij de behandeling van dien der Engelschen. Ook zij konden zich op de eerste verdedigingslinie niet handhaven, vooral niet na de nederlaag der Engelschen. Maubeuge, waarop aanvankelijk hun vleugel steunde, werd in den steek gelaten en dus weldra door de Duitschers belegerd, evenals Givet en de andere kleinere forten. Met breede frontlijn rukten de twee Duitsche legers Zuidwaarts, terwijl von Bülow in Zuid-Westelijke richting voeling trachtte te krijgen met von Kluck en von Hausen hulp verleende aan den Hertog-troonopvolger van Wurtemburg, bij diens zwaren strijd om over de Maas te komen. Hierdoor ook in de flank aangevallen en in hun rug bedreigd, moesten de Franschen den overgang vrijlaten en ook zij begonnen hun terugtocht naar het Zuiden, zoodat alleen aan den Duitschen kroonprins den weg over de Maas nog betwist werd, waarbij de verdedigers gesteund werden door het geweldige garnizoen van Verdun.

Het Engelsche leger schijnt na den 28sten Augustus eenige dagen rust gehad te hebben, althans er is nergens sprake van gevechten, waarin het betrokken zou zijn geweest, terwijl daarentegen op de plaats, waar vroeger door hen tegen von Kluck werd gestreden, nu de voor het leger van von Bülow wijkende Fransche corpsen den laatsten andermaal trachtten tegen te houden, n.l. bij St. Quentin. Ook dat was evenwel vergeefsch, evenals een hernieuwde aanval der Franschen op de flank van het leger van von Kluck, in de buurt van Péronne.

De positie van den Franschen linkervleugel is hierdoor weer duidelijk geworden, en wel strekte hun linie zich uit langs de vestingen La Fère en Laon en in het verdere Westen langs de Somme. De Duitschers waren overal met hem in aanraking, terwijl tevens ruiterij-patrouilles in Westelijke richting verkenningstochten ondernamen. De kuststreek evenwel werd niet door hen bereikt, hoewel de Franschen slechts weinig troepen in die streken achtergelaten hadden. Zoo was de vesting Rijssel grootendeels door hen ontruimd, daar ze besloten hadden de verouderde vestingwerken niet te verdedigen.

Evenals von Bülow bereikte von Hausen nu ook spoedig de nieuwe verdedigingslinie der Franschen, die tot Réthel, aan de Aisne, teruggedrongen werden, na een serie van bloedige gevechten, halverwege tusschen die plaats en Mézières.

Meer Oostwaarts had het leger van Albrecht van Wurtemberg en

de linkervleugel van den Duitschen Kroonprins met groote moeilijkheden te kampen, om met de meer in het Westen strijdende legers op één lijn te komen. Wel waren beiden de Maas overgekomen, maar voor hun marsch naar het Zuid-Westen (de Aisne) en naar het Zuiden (om Verdun aan de Westzijde in te sluiten) moesten ze of een zeer moeilijk terrein, het Argonnerwoud, een sterk begroeid gebergte, doortrekken, of zich dicht in de nabijheid begeven van de fortenrij van genoemde vesting.

Hoe geweldig er in dat Argonnerwoud gestreden is in die dagen, zonder dat een van beide partijen er in slaagde den ander er uit te verdrijven, lezen we uit een brief van een Duitsch onderofficier, die eenige gevechten medemaakte.

Op een Vrijdag, het zal vermoedelijk den 28sten Augustus geweest zijn, marcheerden de schrijver met een legerafdeeling van 4 bataillons met een batterij veldartillerie en een aantal mitrailleurs door een klein rivierdal het bergwoud binnen, waarbinnen geen geluid weerklonk. Men zou gemeend hebben ver van het oorlogsterrein te zijn, als niet enkele dooden, Franschen en Duitschers door elkander, gedoode paarden en vernielde wagens gewezen hadden op de nabijheid van den vijand, die reeds te voren met de voorposten slaags was geweest. De Duitsche legermacht, die tot taak had het uitgestrekte woudgedeelte voor zich, van vijanden te zuiveren, drong er een drietal kilometers in door, toen eensklaps eenige kogels door het geboomte floten. Er werd halt gehouden, waarbij de manschappen languit op den grond lagen, en enkele kleine patrouilles doorzochten het terrein. Er werd echter geen vijand gevonden: de voorposten, die door hun schoten de hoofdmacht gewaarschuwd hadden, waren teruggetrokken. Er zat dus niets anders op, dan maar weer voorzichtig voorwaarts te gaan. Gedurende 10 minuten ging dat goed, toen echter werd de voorhoede door een sterk geweervuur ontvangen: men was op een grootere vijandelijke afdeeling gestooten. De vier Duitsche bataillons ontwikkelden zich en rukten vooruit tegen een berghelling op. Dwars voor hen liep een weg, vèr daarachter schenen de Franschen te zitten.

Er was echter niets van hen te zien, hoewel het geweer- en mitrailleurkogels en zelfs granaten regende boven de gelederen der Duitschers, die in het wilde weg het vuur beantwoordden. Onze briefschrijver bevond zich in de voorste rijen. Commando's waren niet meer te hooren, slechts een tiental zijner mannen waren bij hem, de anderen onzichtbaar rechts en links van hem. Eindelijk hoorde hij overal een krachtig „hoera" weerklinken, de aanvalskreet, en met een kort bevel aan die bij hem waren, rende hij vooruit, over den weg heen en het bosch aan de andere zijde in, waarheen een zestal hem kon volgen. Vlak bij hem, slechts op enkele meters van hem verwijderd, zag hij enkele Fransche soldaten met hun roode broeken half krui-

pend, half in gebukte houding loopend, ontvluchten. Haastig werden hun een aantal schoten achterna gezonden en toen begon over de geheele linie een drijfjacht. Slechts af en toe kregen de vervolgers eenige der vluchtende vijanden te zien, hoewel ze vlak bij moesten zijn, daar hun de kogels om de ooren bleven fluiten. Op een lichtere plek werd

Engelsche infanterie-patrouille.

de beschieting heviger, een landweersoldaat, vlak achter onzen onderofficier, werd getroffen en viel dood ter aarde. Maar daarop kon niet gelet worden. Vooruit maar weer, den kogelregen tegemoet. Het werd steeds moeilijker. De vervolgers raakten verstrooid en het was bijna onmogelijk den troep bijeen te houden. Dan ook, de soldaten, geen

vijand ziende, schoten maar in het wilde weg, op gevaar af onzichtbare, voor hen uit loopende kameraden te raken. Ten slotte, op een ruime open plek, kregen ze een twaalftal vijanden in het oog, die echter ijlings ontweken.

Daar kon de slagorde ook weer hersteld worden, en het bataillon vormde een lange keten, met den overste voorop. Zoo ging het dan kalmer vooruit, terwijl de schemering reeds begon te vallen, om de van te voren aangewezen stelling, aan den rand van het woud, te bezetten. Eensklaps, terwijl het bosch al dunner begon te worden, begonnen granaten boven hun hoofden te springen, takken vielen naar beneden. Het was een ware hel. De manschappen verloren het hoofd en wilden er van door, weg van die gevaarlijke plek. Met moeite werden ze op de plaats gehouden. Een kwartier lang lag men daar, toen hield het granaatvuur op. Daar de sterkte van den vijand niet te verkennen was, besloot men niet verder te gaan, maar zich op de plaats zelve, zoo goed en zoo kwaad als het ging, te verschansen. De verschillende compagnieën werden verzameld, ieder op een aparte plek; ze vertoonden groote gapingen. In schrijvers compagnie ontbraken niet minder dan 25 man (op de 200), waaronder één onderofficier. Licht mocht niet gemaakt worden, zoodat iedere afdeeling op den tast af de aangewezen stelling bezette.

De nacht verliep vrij rustig, de mannen sliepen als ossen, na den vermoeienden dag, het kostte zelfs moeite om de schildwachten wakker te houden.

Den volgenden morgen begon het lieve leven opnieuw en daar de bezette stelling te gevaarlijk bleek, moest men den terugtocht naar het punt van uitgang gaan aanvaarden. Het was geen prettig idee, te weten, dat de opoffering van zooveel menschenlevens nutteloos geweest was. Maar die terugtocht was ook nog niet zoo gemakkelijk. Op verschillende plaatsen werd men weer beschoten. Toch gelukte het ten slotte vrij goede stellingen te bezetten op de plek, waar den vorigen dag het gevecht begonnen was, langs den dwarsweg. Daar ging men zich verschansen, om een eventueelen aanval te kunnen afweren. Weldra begonnen de in het bosch verscholen schutters van den vijand, weer met de beschieting, waarbij ze tevens de stellingen der Duitschers verkenden, met dit gevolg, dat weldra weer de kanonnen in werking kwamen. Een nieuwe regen van granaten kwam neer. Eén er van doodde 6 man tegelijk van de compagnie van onzen briefschrijver. De anderen werden met moeite op hun plaats gehouden. De vijandelijke kanonnen konden niet verder af zijn dan 700 à 800 meter; het was echter onmogelijk een aanval er tegen te ondernemen. Zelfs gedurende den nacht bleef het granaatvuur voortduren, tot een handgemeen met de Franschen kwam het evenwel niet. Het was evenwel erg genoeg. De verliezen werden steeds grooter; dooden en steunende gewonden moesten

op de plaats zelve, waar ze getroffen waren, blijven liggen, want hulp kon den laatsten in het donker niet verleend worden. Licht te ontsteken, zou den vijand in de gelegenheid gesteld hebben met grooter trefzekerheid te schieten.

De ochtend brak aan en daarmede begon een zwakke frontaanval der Franschen, die evenwel gemakkelijk afgeslagen werd. Spoedig echter bleek, dat zij versterking gekregen hadden en daarvan gebruik maakten om een omtrekkende beweging te ondernemen. De toestand der Duitschers werd hoe langer hoe gevaarlijker; hun rechtervleugel werd teruggedrongen tegen den linker, ja zelfs hun geheele slagorde verbroken. Slechts de beschutting van het bosch en het vuren hunner mitrailleurs behoedde hen voor een geheele vernietiging.

Engelsche infanterie, voorafgegaan door eenige doedelzakblazers.

Lang kon die toestand echter niet duren, alleen een tegenaanval kon redding brengen. Die werd beproefd en slaagde, zoodat de oude stelling weer ingenomen kon worden. Zes, zevenmaal nog herhaalden de Franschen hun aanvallen, doch telkens weder werden ze teruggeworpen.

Maar al hielden ze dapper stand, het zag er bij de Duitschers treurig uit. Achter hun linie, in een hollen weg, lag het vol gewonden, die geholpen moesten worden, anderen weer moesten eerst nog daarheen gedragen worden. Verder diende er gezorgd te worden voor eten en aanvulling der patronenvoorraad en dat alles terwijl nog steeds van voren en opzij de kogels kwamen aansuizen. Eén daarvan trof briefschrijver's revolver, een ander wondde zijn kapitein, die ernstig in de buik gekwetst werd. Nog iets later werd ook de luitenant getroffen. Onze

onderofficier moest het bevel over de compagnie overnemen, wat een moeilijke taak was, want opnieuw kwamen er granaten en eenige manschappen, gedemoraliseerd door drie dagen van strijd, wilden wegvluchten.

Eindelijk kwam voor de derde maal de nacht, de gedunde gelederen werden samengetrokken en de manschappen sliepen onder beschutting van omgehouwen boomstammen, die hen beveiligden voor de nog steeds rondvliegende kogels.

In den ochtend van den 4den dag, den Maandag dus, kwam bericht, dat versche troepen hen zouden aflossen. De sterk gedunde bataillons, die nauwelijks 3/4 van hun vroegere sterkte hadden overgehouden, kregen tot den volgenden dag rust, om zich te herstellen. Daarna werden ook zij weer naar het front gezonden en bleven ze vele dagen lang sterke stellingen bezetten, zonder evenwel vooruit te kunnen gaan.

We hebben hier een beeld geschetst van een der gevechten, zooals er zoovele zijn geleverd, ja, waaruit de moderne veldslag geheel schijnt te bestaan. Op één dag worden er op verschillende punten zulke gevechten geleverd. De eene partij behaalt hier, de andere daar de overwinning. De overwinnaar moet soms terug, omdat naast hem een andere afdeeling verslagen werd. Eerst na dagen lang vechten komt dan de beslissing, die maakt, dat een der beide legers in zijn geheel een eindweegs moet terugtrekken.

In dit geval was het ten slotte het Duitsche leger, n.l. de corpsen onder bevel van Albrecht van Wurtemberg, die voorspoed hadden: ook dit bereikte de Aisne, terwijl de Duitsche kroonprins aan de Oostzijde van het Argonnerwoud, tusschen de kam van dit gebergte en de Noord-Westelijke forten van Verdun, zeer langzaam Zuidwaarts kon trekken. De laatste bleef evenwel een aanmerkelijk eind ten achter bij de andere reeds genoemde legers.

Omstreeks den 1sten September dus lagen de Franschen tusschen Maas en Oise, op de lijn La Fère—Laon—Rethel—Verdun, welke linie echter in gevaar werd gebracht, doordat Hertog Albrecht van Wurtemberg, de Aisne genaderd zijnde, een bocht had doen ontstaan, terwijl de toestand verder naar het Westen eveneens steeds ongunstiger begon te worden. Daar werd n.l. de Fransche linkervleugel door von Kluck van de Somme-linie teruggedreven, doordat hij den 31sten Augustus er in slaagde de stad Amiëns te bezetten. Van daar uit kon hij het Fransche centrum omtrekken, ja, zelfs kon hij, zonder iets anders op zijn weg te ontmoeten dan de reeds door hem verslagen troepen, naar Parijs optrekken.

Wat het gevolg daarvan was zullen we straks zien, daar we eerst moeten weten, hoe de toestand gedurende deze dagen in het Oosten van Frankrijk was. De macht toch, die beide partijen daar in het veld hadden, was stellig niet zwakker, dan die in het Noorden èn als de

Franschen er daar, steunende op hun groote vestingen, niet in slaagden de legers van von Heeringen, van den Kroonprins van Beieren en den linkervleugel van den Duitschen troonopvolger tegen te houden, zou ook van dien kant den marsch tegen Parijs kunnen beginnen. De omstandigheden zouden dan voor Frankrijk veel ernstiger zijn, daar het Noorder-leger dan ook in de rechterflank zou worden aangetast, en misschien gedwongen worden op Parijs terug te trekken, met gevaar daarin te worden opgesloten.

Hier evenwel schoten de aanvallers slecht op. We kunnen vrijwel zeggen, dat er geen enkele beslissing viel. Het aantal der gevechten

Schotsche Hooglanders met een machine-geweer.

was groot, en wel geheel van den aard, zooals we geschetst hebben in het Argonnerwoud. De Duitschers moesten overal oprukken door uiterst moeilijk terrein, heuvel- en bergland, met diepe ravijnen doorsneden en begroeid met zwaar bosch of dicht kreupelhout, afgewisseld met open weiden en bouwlanden, waar een aanvaller blootgesteld is aan het vuur van een onzichtbaren vijand. Bovendien was hier, niet alleen door het bouwen van vestingen, maar ook door den aanleg van tallooze loopgraven, gezorgd voor een doeltreffende verdediging.

Wel waren ook hier de Franschen grootendeels, behalve in de Zuidelijke helft der Vogezen en ten Oosten van Belfort, van de gren-

zen teruggeworpen en hadden de Duitschers de steden Lunéville en St. Die, aan de Meurthe, bezet, maar verder door te dringen, was den laatsten onmogelijk. De Fransche legers bleven standhouden op de hoogten beoosten Verdun, Nancy en Epinal en verhinderden daardoor een aanval op die vestingen. Zoowel in Woeuvre (het land tusschen beide eerstgenoemde vestingen) als tusschen Moezel en Meurthe, wisten ze alle aanvallen af te slaan. Hier en daar konden ze zelfs tot tegenaanvallen overgaan. De officieele oorlogsberichten uit deze streken, meldende, dat de toestand ongewijzigd was, of dat naast behaalde voordeelen ook geleden nederlagen geboekt moesten worden, of zooals de meeste Duitsche tijdingen luidden, dat de Franschen een hardnekkigen tegenstand boden, illustreerden den toestand volkomen. Aan deze zijde was vooreerst geen doorbraak te duchten!

Het eenige belangrijke succes, dat de Duitsche wapenen, speciaal hun zware belegeringskanonnen hier hadden, was de vernietiging van het sterke fort Manonvillers, vlak bij de grens ten Oosten van Lunéville gelegen. Van Duitschen bodem af werd het letterlijk plat geschoten door dezelfde stukken van 42 c.M., die bij Luik en Namen hun vernielingswerk hadden volbracht. Slechts een armzalige ruïne, een chaos van stukgeschoten steenklompen, betonblokken, stalen koepels en kanonnen, viel met het overschot der bezetting den overwinnaar in handen.

Meer Zuidwaarts, in de Zuidelijke dalen der Vogezen en tusschen Belfort en Mühlhausen, behielden de Franschen de overhand. Geen der beide partijen had hier overigens een sterke troepenmacht, daar die elders meer noodig was. De vesting Belfort toch dekte de Fransche grens volkomen, terwijl de Rijn en de versterking van de stad Straatsburg, Duitschland voldoende beschermden tegen een mogelijken aanval.

Ook in de eerste week van September bleef hier in het Oosten de toestand ongewijzigd, alleen ontruimden de Franschen het Duitsche gebied bijna geheel, om de troepen vandaar naar het oorlogstooneel tusschen Parijs en Verdun te kunnen zenden. Daartegenover stond echter, dat ze er in slaagden de Duitschers over de Meurthe terug te werpen en dus de reeds genoemde steden St. Die en Lunéville opnieuw te bezetten. De strook Fransch gebied, die hier in 's vijands handen was, werd daardoor tot een uiterst smalle strook beperkt.

Hiermede zijn we echter de gebeurtenissen in Noord-Frankrijk reeds vooruit geloopen. We weten nu, dat de beslissing daar moest vallen en dus zullen we met nog meer spanning, dan in de eerste dagen van September zelf, den verderen opmarsch tegen Parijs en het Fransche leger volgen.

Ongeveer op den 1sten September stonden, zooals we zagen, de Franschen op een lijn, die van Verdun over Rethel, Laon en La Fére liep tot iets bezuiden Amiëns, welke positie verre van gunstig was. Van-

daar, dat ook hier standhouden een onmogelijkheid was: er moest dus nog verder teruggetrokken worden.

De Duitschers naderden dus Parijs, de Lichtstad, die reeds door de stoutmoedige vluchten van vliegeniers met hun „Tauben” voorproefjes van het naderend gevaar had ontvangen. Die militaire vliegeniers hadden enkele bommen laten vallen, wat zich elken dag herhaalde, doch, zooals vanzelf spreekt, niet zoo heel veel schade veroorzaakte.

Evenwel, de bevolking begon beangst te worden en maakte aanstalten de stad te verlaten en werd daarin aangemoedigd door de regeering. Honderdduizenden, vooral de gegoeden en de allerarmsten (de laatsten op regeeringskosten), trokken Zuidwaarts en verminderden zoodoende het aantal monden, die gevuld moesten worden, waardoor in geval van een beleg, de opgeslagenvoorraden langer zouden kunnen duren.

Ook in andere opzichten werd alles gereed gemaakt voor een beleg. De laatste hand werd gelegd aan de verdedigingswerken, die van de stad een reusachtige vesting maakten, verdedigd door een paar honderdduizend soldaten. De uiterste linies werden sterk bezet, om zich te vrijwaren tegen een cavallerie-overval, terwijl men de omgeving der forten van boomen en huizen zuiverde.

Generaal Gallieni, een der bestbekend staande Fransche legeraanvoerders, werd aangewezen als de leider der verdediging; in een proclamatie aan de bezetting en de bevolking verklaarde hij, de vesting tot het uiterste te zullen verdedigen.

De regeering, die onder invloed van het dreigende gevaar, eenigszins gewijzigd was en samengesteld uit personen van alle politieke richtingen en zich voortaan noemde Ministerie van Nationale Verdediging, besloot de wijk te nemen naar de Zuidelijke stad Bordeaux. Deze verplaatsing moet niet als een vlucht beschouwd worden, maar als een verstandige daad in het algemeen belang. Immers, als de regeering in Parijs werd opgesloten, zou het onmogelijk zijn in verbinding te blijven met de legers en de rest van Frankrijk, terwijl, als Parijs genomen werd, de regeering ook zou hebben opgehouden te bestaan. Ook dan evenwel zou men geen vrede willen sluiten, zou de verdediging van het land voortgezet worden, en daartoe zou het noodig zijn, dat de regeering bleef voortbestaan.

Op het eerste oogenblik veroorzaakte het bericht van deze „vlucht” groote vreugde bij de vijanden, schrik bij de vrienden van Frankrijk Spoedig evenwel begreep iedereen de ware beteekenis er van.

Het leger trok ondertusschen terug. La Fère, Laon en Reims werden bijna zonder strijd door de Duitschers bezet, daar de bezetting van deze vestingen van te voren afgetrokken was. De Aisne was nu reeds door hen gepasseerd. De Engelschen waren van de lijn Compiegne—Soissons Zuidwaarts getrokken, evenals de geheele Fransche slaglinie, die zich in

Westelijke richting uitbreidde door een nieuw leger, dat op de linkerflank van de Engelschen verscheen, terwijl het centrum versterkt werd door een ander, dat de open ruimte tusschen twee der Fransche legers kwam opvullen.

Natuurlijk werd er tusschen de Duitsche voor- en Fransch-Engelsche achterhoede voortdurend gevochten. Elk gevecht kostte beide partijen een min of meer groot aantal dooden, gewonden en vermisten. Over het geheele front was dagelijks het verlies zeer groot. De overwinning in die plaatselijke gevechten was nu eens aan de eene, dan weer

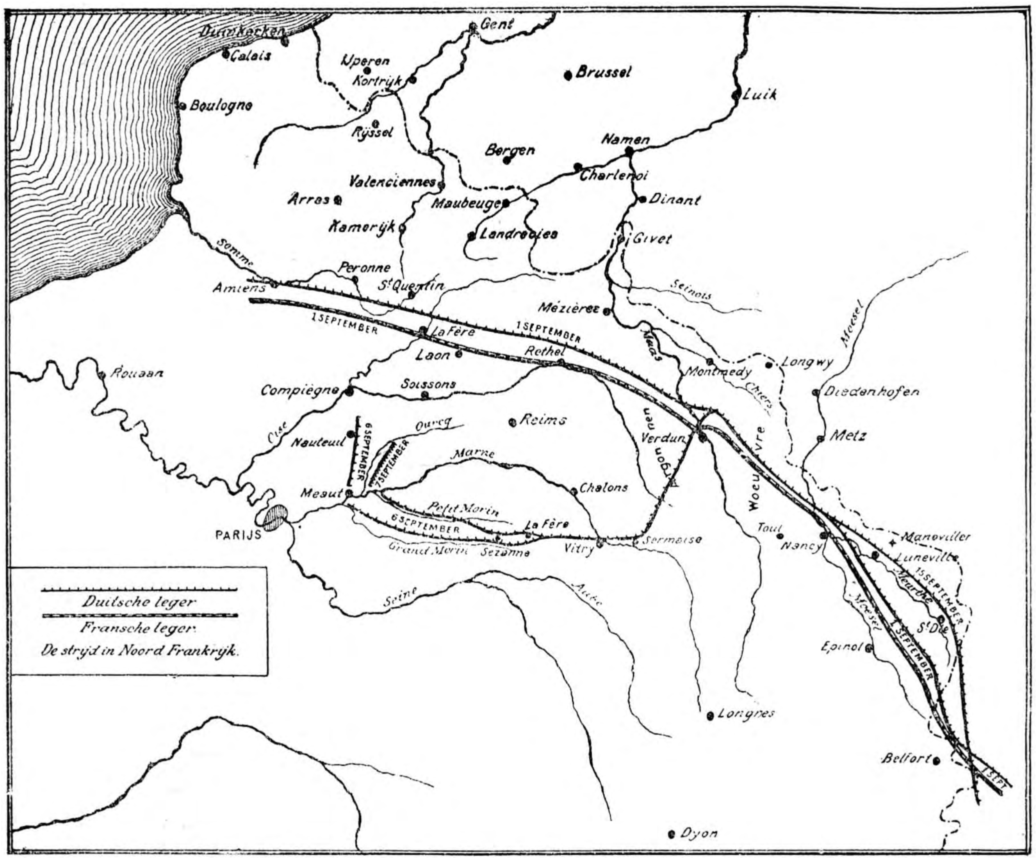

aan de andere partij, vandaar de berichten, die beide opgaven van behaalde victories.

Eén van die gevechten werd in een bosch, Zuidwaarts van Compiègne geleverd, tusschen Duitsche en Engelsche ruiterij. De laatste moest terugtrekken en verloor o. a. een batterij veldgeschut. Daarna echter kregen de geslagenen versterking, en op hun beurt dreven ze den vijand voor zich uit, heroverden de verloren batterij en maakten bovendien 12 vijandelijke kanonnen buit.

Den 3den September stond het Fransche leger reeds bezuiden de Marne en begonnen de Duitschers die rivier, tusschen Meaux en Eper-

nay over te trekken. Meer Oostelijk, in het Argonnerwoud en bij Verdun, hadden de eersten hun posities weten te handhaven. Hier bleven de invallers dus iets achter.

In het Westen begon zich omstreeks dezen tijd iets hoogst opmerkelijks te voltrekken: de Duitsche rechtervleugel zwenkte uit zijn oorspronkelijke, van het Noorden naar het Zuiden gerichte, richting, naar het Zuid-Oosten om. Daardoor lieten ze Parijs rechts liggen. Tot een beleg zou het dus nog niet komen. Waarom niet? Tot nu toe was toch blijkbaar zulks de bedoeling geweest. Het antwoord evenwel ligt voor de hand: een beleg te beginnen, waarvoor minstens 300.000 man noodig waren, was onmogelijk, zoo lang een groot vijandelijk leger nog onverslagen in de nabijheid stond, tenzij voor de belegeringstroepen een geheel nieuw leger kon aangevoerd worden. Dat laatste nu, was voor de Duitschers niet mogelijk. Integendeel, de ontwikkeling der toestand op hun Oostgrens, eischte zelfs het zenden van troepen van het Westen daarheen. Allerlei berichten, reeds uit de laatste dagen van Augustus, uit België afkomstig, wezen daarop. Het in Frankrijk staande leger kon dus niet versterkt worden, het moest, zonder hulp, met het Fransche leger afrekenen. Vandaar, dat het beleg van Parijs moest uitgesteld worden en alle macht aangewend, om het vijandelijke leger te vernietigen, of althans geweldig te verzwakken. Het middel, dat ze daartoe wilden aanwenden, was een wig te drijven tusschen het centrum en den linkervleugel der Franschen. Het eerste zou, als dat gelukte, worden geworpen in Oostelijke en Zuid-Oostelijke richting, naar de vestingen aan Maas en Moezel, de laatste zou gedwongen worden een schuilplaats te zoeken in Parijs. Het Fransche leger zou daardoor in twee deelen gesplitst worden en zoodoende gemakkelijk te vernietigen zijn.

Het was evenwel een uiterst gevaarlijke onderneming, want de Duitsche rechtervleugel zou blootgesteld worden aan een flankaanval van de Fransche linkervleugel, versterkt door de bezetting van Parijs. Daardoor ontstond tevens gevaar voor deDuitsche communicatie-lijn, d. w. z. de verbindingswegen met het Noorden, waarlangs de aanvoer van levensmiddelen en ammunitie plaats plaats vinden.

Het was op den 4en en 5en September, dat deze bedoeling meer en meer duidelijk merkbaar begon te worden. Een sterke Duitsche afdeeling, die we het 1ste leger zullen noemen, bleef benoorden de Marne standhouden, met het front naar het Westen, tusschen Meaux en Nanteuil, terwijl ze achter zich had het riviertje de Ourcq. Dit leger, ongeveer 80.000 man sterk, behalve de cavallerie, moest de Fransche linkervleugel, die uit meer dan 100.000 man bestond en die een krachtige reserve bezat in de bezetting van Parijs, in bedwang houden.

De hoofdmacht der Duitschers, minstens ongeveer 9 legerkorpsen (plm. 360.000 man), met een groote afdeeling ruiterij als rechtervleugel, trok in den loop van den 5en September over de Marne, vanwaar

de Engelsche en Fransche troepen in Zuidwaartsche richting zich naar de Seine hadden teruggetrokken. Van dat oogenblik af begon generaal Joffre de toebereidselen tot een algemeenen aanval. Zijn linkervleugel bond den strijd aan tegen de Duitschers aan de Ourcq, terwijl zijn hoofdleger de noodige bewegingen uitvoerde, om met den meesten kans op succes, dien aanval te kunnen beginnen.

Ondertusschen rukten de Duitschers nog steeds verder naar het Zuiden, zoodat op den 6den September hun leger stond langs den Noordelijken oever van het riviertje de Grand Morin. Meer Oostwaarts zelfs hadden ze dat water overschreden en reikte hun voorhoede tot Provins en Nogent aan de Seine, terwijl de hoofdmacht zich uitstrekte langs Sézanne, Vitry le Français en Ser maise, om vandaar in Noord-Oostelijke richting aan te sluiten bij het leger van den Duitschen Kroonprins, ten Westen van Verdun.

Reeds op dien dag werd over het geheele front uiterst heftig gevochten, zonder echter dat het al tot een of andere belangrijke beslissing kwam. In het Westen werden de Duitschers eenigszins teruggeworpen, doch bij Sézanne konden ze nog eenige kilometers doordringen. Tegen den avond evenwel begon ook daar hun terugtocht, of liever, trok hun voorhoede, die te vèr vooruit geraakt was, op de hoofdmacht terug.

De groote slag, die over het wel en wee van Frankrijk moest beslissen, zou dus een aanvang nemen. Thans weken de Franschen niet meer, doch hielden stand en waren zelfs van plan van verdedigers tot aanvallers te worden. Hun positie leende zich daar uitstekend toe, vooral door den toestand van den Duitschen rechtervleugel, en bovendien hadden zij de overmacht door het aantal. Want terwijl we de sterkte der Duitsche hoofdmacht, bezuiden de Marne, reeds geschat hebben op 360.000 man, behalve de ruiterij, stonden daartegenover ongeveer evenveel Franschen, met nog het 100.000 à 120.000 man sterke Engelsche leger. In het geheel stonden dus pl. m. 500.000 Duitschers tegen pl. m. 600.000 Franschen en Engelschen. Een geweldige veldslag zou het worden. De aanvoerders van beide kanten legden daarvan getuigenis af, doordagorders, aan hun troepen gericht.

Dat der Franschen, gedateerd van den 6den September, luidde:

Op het oogenblik, dat de veldslag begint, waarvan het lot van het land afhangt, moet ik er allen aan herinneren, dat de tijd van achterom zien voorbij is. Alle pogingen moeten doel hebben den vijand aan te vallen en terug te werpen. Een troep, die niet meer kan oprukken, moet, koste wat het wil, stand houden op het veroverde terrein en zich eerder op haar plaats laten dooden, dan terugtrekken. In de huidige omstandigheden kan geen zwakheid worden geduld.

De Duitsche Generale Staf drukte zich als volgt uit op den den 7den September:

Hetdoel van onze lange, moeilijke marschen is bereikt. De voornaamste Fransche strijdkrachten hebben den strijd moeten aanvaarden, na zich aanhoudend te hebben teruggetrokken. De groote beslissing is ophanden. Morgen zal dus de geheele Duitsche strijdmacht over de geheele linie, van Parijs tot Verdun, slag leveren. Voor de eer en den voorspoed van het Duitsche rijk verwacht ik van elken officier en soldaat, dat hij, in weerwil van de hevige en heldhaftige, maar vermoeiende gevechten van de laatste dagen, geheel zijn plicht zal doen en tot zijn laatsten ademtocht volhouden. Alles hangt van het resultaat van den dag van morgen af.

Fransch bivak achter een artillerie-stelling.

Reeds de eerste dag, de 7de September, begon met een paar belangrijke successen voor de Franschen. Ze slaagde er n.l. in om den Duitschen rechtervleugel uit zijn stellingen tusschen Meaux en Nanteuil terug te dringen tot op den Oostelijken oever van de Ourq, waardoor deze schuin achter de hoofdmacht kwam te staan. Niet alleen, dat daardoor de laatste in een gevaarlijke positie geraakte, maar ook werd een gedeelte der verbindingswegen afgesneden, met name de weg naar Compiègne en Amiens, vanwaar de Duitsche troepen waren gekomen en waarlangs, zoolang Maubeuge nog stand hield, de convooien levensmiddelen en ammunitie hen moesten volgen. Enkelen daarvan werden

buitgemaakt, o.a. een lange rij van ammunitiewagens, waaruit de patroontasschen der soldaten gevuld hadden moeten worden. Het gevolg was, dat de manschappen niet behoorlijk gevoed konden worden en het leger gevaar liep gebrek aan schietvoorraden te krijgen en daardoor z'n gevechtswaarde grootendeels te verliezen.

Het 2de succes, dat in verbandmet het 1ste stond, was het terugwerpen der Duitschers van de Grand Morin naar de Petit Morin, nadat eerst de reeds over eerstgenoemde rivier getrokken afdeelingen inderhaast teruggetrokken waren, zoo op de hielen gevolgd door de Fransche ruiterij, dat de door hen aangelegde of herstelde bruggen niet vernield konden worden, zoodat de Franschen er bij hun vervolging dadelijk gebruik van konden maken. Tusschen de twee Morins hadden de Duitschers elke duimbreed grond hardnekkig verdedigd. In de dorpen verdedigden ze zich met mitrailleurs op de kerktorens en met soldaten in elk huis, zoodat sommige er van door de Fransche artillerie geheel platgeschoten moesten worden. Dooden van beide partijen, overdekten het terrein geheel; Franschen vóór de door hen bestormde Duitsche loopgraven, Duitsche daarin of daarachter, neergeveld bij hun poging om zich naar nieuwe stellingen terug te trekken. Men wist te vertellen, dat een geheel Fransch regiment, op weinige overlevenden na, geheel vernietigd was, dat een paar duizend Duitschers, met kanonnen, die omsingeld waren, doch weigerden zich over te geven, ten slotte tot den laatsten man gedood werden.

Het was hier, dat de Franschen voor het eerst een groot aantal krijgsgevangenen maakten, nadat reeds vele duizenden hunner eigen soldaten in Duitsche kampen waren ondergebracht. Daarnevens werden ettelijke batterijen door hen buitgemaakt, zoodat Parijs hetzelfde schouwspel te zien kreeg, wat Berlijn en andere Duitsche steden reeds genoten hadden, n.l. de tentoonstelling van dat veroverde geschut.

Hoewel ze verder naar het Oosten niet minder hevig werden aangevallen, wisten de Duitschers daar hun stellingen voorloopig toch nog te behouden. Reeds gedurenden den 6den September waren deze gevechten begonnen bij Sézanne. De Duitschers hadden zich hier verschanst op een heuvelrij, aan het Oostelijke uiteinde waarvan een uitgestrekt moeras gelegen was. Onophoudelijk golfde de strijd hier heen en weer. Nu eens waren de Franschen op de heuvels, dan weer werden die door de Duitschers hernomen. Een mooi oud kasteel, dat van Mondement, was aanvankelijk in Fransche handen geweest, maar een geweldige stormaanval, waarbij honderden sneuvelden, had het in het bezit der Duitschers gebracht. Niet voor lang evenwel, want onmiddellijk begonnen de verdrevenen het te bombardeeren. Door de bressen in den ringmuur stormden daarna de Fransche infanteristen den tuin weer binnen. Tusschen de heesters en bloembedden gingen de vijanden elkaar met de bajonet te lijf. Door de ramen en deuren drongen ten slotte de Fran-

schen het kasteel binnen. Wat daarbinnen gebeurde, kunnen maar weinigen van hen navertellen, doch ze werden opnieuw bezitters van het reeds half in puin liggend kasteel. Den volgenden dag herhaalde zich de historie en wisselde het nog een paar malen van eigenaar, totdat de Duitschers definitief van verdere aanvallen moesten afzien.

In den nacht van den 7den op den 8sten September moesten de Duitsche troepen aan de Petit Morin, dus het Westelijk gedeelte der hoofdmacht, ook over dat riviertje terug trekken. Zij hoopten zich dus steeds meer op in het gebied benoorden Sézanne, terwijl den volgenden dag het Duitsche centrum gedeeltelijk tot wijken gebracht werd. Daar-

DE VESTING MAUBEUGE.

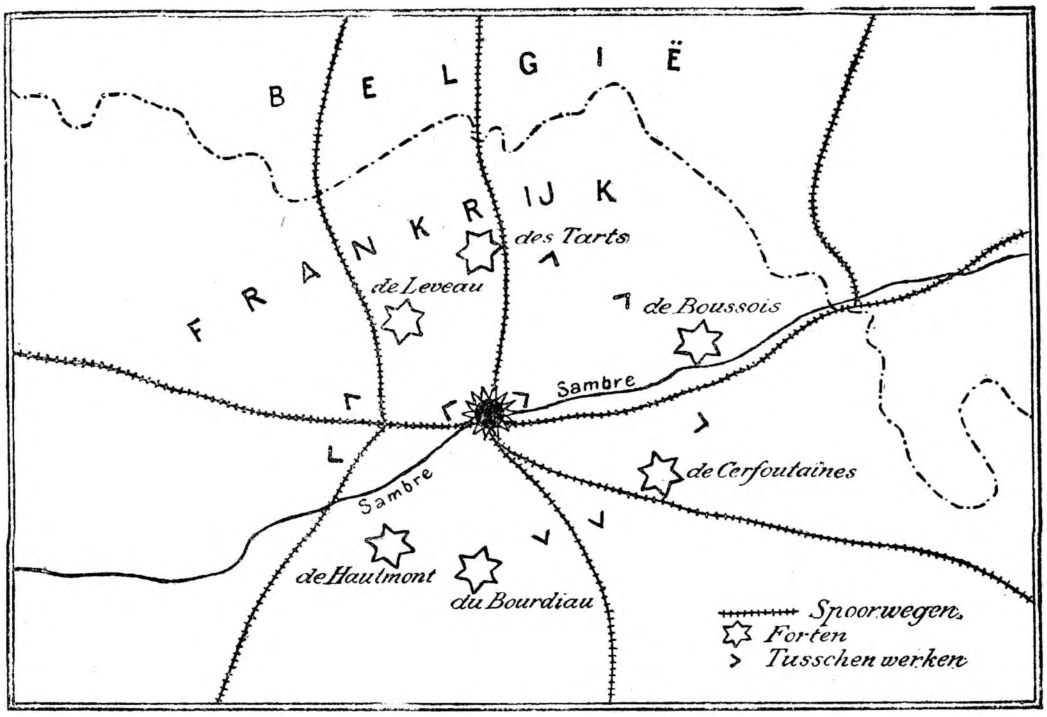

bij werd een afdeeling van de Garde des Keizers in de bovengenoemde moerassen geworpen, waarin talrijke kanonnen verzonken en ook vele manschappen omkwamen. De Duitsche linkervleugel wist zich nog steeds bij Vitry en Sermaise staande te houden.

Hun rechtervleugel deed, nadat in allerijl eenige versterkingen aangevoerd waren, verwoede pogingen om de Ourcq weer over te steken, om de bedreigde verbindingslijn te herwinnen, wat evenwel mislukte. Het eenige, dat bereikt werd, was, dat een verdere terugtocht voorkomen werd. Dat was trouwens onder de gegeven omstandigheden reeds een belangrijk succes, daar anders de terugtocht van een deel der hoofdmacht in gevaar gebracht, zoo niet bijna onmogelijk zou zijn geworden.

Dij 9den werden de aanvallen der Franschen, afgewisseld door Duitsche tegenaanvallen, over het geheele front voortgezet. Langzaam aan werden de Duitschers in de richting van de Marne teruggedrongen. Reeds begonnen de Engelschen over die rivier te trekken, waardoor de Duitsche linkervleugel gedwongen werd naar het Noorden te ontwijken, in de richting van de Aisne.

Den 10den werd daarop de geheele Duitsche macht over de Marne teruggejaagd, terwijl ze bij Vitry le Français en Sermaise zich achter de Ornain moest terugtrekken. Die overtocht was verre van gemakkelijk, want de bruggen, waarover dit moest geschieden, werden door de Franschen en Engelschen onder vuur genomen en enkele er van zelfs geheel vernield. Honderden stortten in de rivier, of werden op den Zuidelijken oever door de achtervolgers gevangen genomen.

Het Engelsche leger slaagde er dien dag reeds in de vervolging over de rivier voort te zetten, waardoor ook de Noordelijke oever Oostwaarts tot Château-Thierry in het bezit der verbonden legers kwam, zoodat de Duitsche linie zich hier nog uitstrekte van Soissons aan de Aisne tot het genoemde Château-Thierry, om verder langs den Noordelijken oever der Marne te loopen tot Châlons en verder in een boog door het Argonnerwoud tot iets ten Westen van Verdun. Bij Soissons vond hun rechtervleugel steun bij hulptroepen, die in allerijl uit Noord-Frankrijk en België waren gezonden, doch te zwak waren om de nederlaag in een overwinning te doen verkeeren. Niet weinig had daartoe bijgedragen een uitval van het Belgische leger uit de stelling Antwerpen, waardoor een gedeelte der uit Duitschland gezonden versterkingen in plaats van naar Frankrijk te marcheeren, zich tegen de Belgen moest wenden. Doch daarover later.

Den volgenden dag zetten de Duitschers hun terugtocht voort over de geheele linie, achtervolgd door de overwinnaars, die tusschen Compiègne en Soissons zelfs de Aisne overschreden.

De groote slag aan de Marne was geslagen en had een besliste overwinning gebracht aan de Engelsch-Fransche wapenen. Het Duitsche leger had eenige duizenden verloren aan krijgsgevangenen en een zeer groot aantal kanonnen. Alleen het 3de Fransche leger had in de buurt van Châlons en Vitry-le-Français niet minder dan 160 stukken geschut buit gemaakt. De verliezen aan dooden en gewonden waren uiterst groot, zoowel die der verslagenen, als die der overwinnaars, doch daar beiden tot dusver daarover het diepste stilzwijgen in acht nemen — de verlieslijsten van de verschillende legerafdeelingen worden wel bekend gemaakt, doch zonder vermelding van plaats of datum — is het niet mogelijk die te schatten.

Wat nu de beteekenis van de overwinning der verbondenen aangaat, kunnen we constateeren, ook al uit wat bij den aanvang van den slag gezegd is, dat die zeer belangrijk was. Zoowel Parijs, als het

geheel Fransch-Engelsche leger waren gered van een ondergang, die zeer nabij geacht werd. Verder was een einde gemaakt aan den roep van onoverwinnelijkheid die het Duitsche leger sinds 1870 bezeten had.

Dit laatste evenwel was wel geslagen, maar niet overwonnen. De Duitsche discipline wist te verhoeden, dat de terugtocht in een ordelooze vlucht ontaardde, en maakte het mogelijk, dat in de buurt der Aisne nieuwe stellingen konden worden bezet, zoodat nog een belangrijk stuk Fransch grondgebied in handen der invallers bleef.

Intusschen waren ook de laatste vestingen, die zich in Noord-Frankrijk niet onmiddellijk hadden overgegeven, gevallen. Het langst had zich

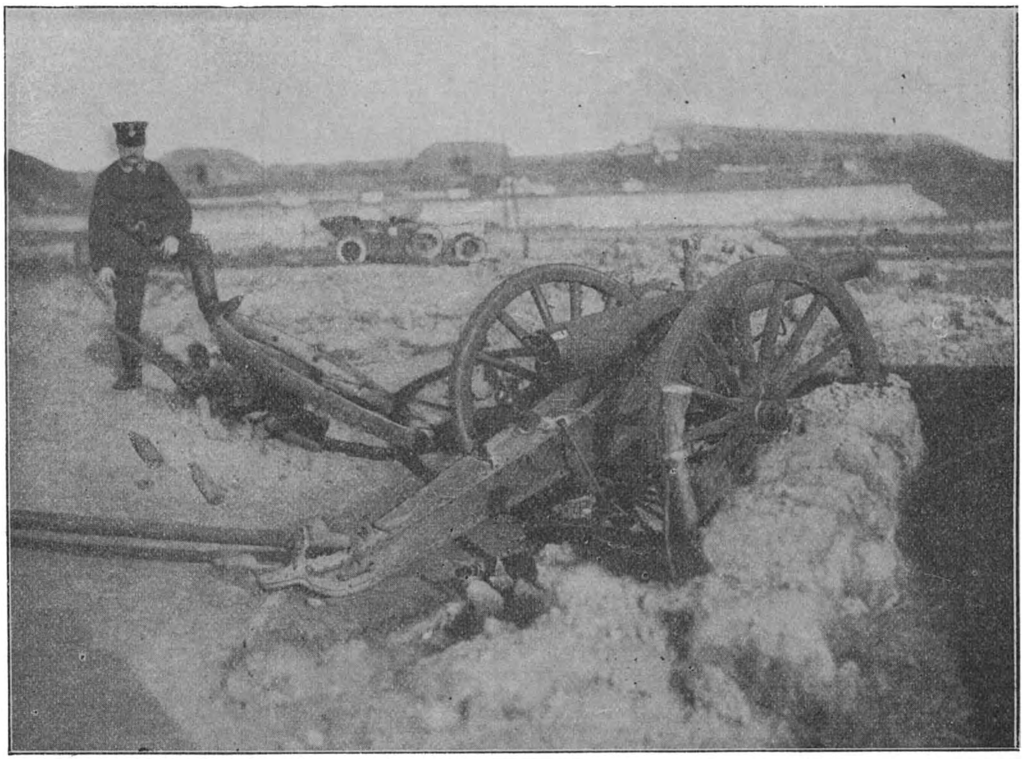

Fransch geschut in 't door de Duitschers veroverde Maubeuge.

Maubeuge staande gehouden.

Deze Fransche stad, met een bevolking van 23000 inwoners, was reeds meer dan twee eeuwen een belangrijke vesting en in den laatsten tijd was een kring van moderne forten, tusschenbatterijen en loopgraven er om heen aangelegd. Van de forten waren er 6, n. l. des Sarts, de Boussois, de Cerfontaine, du Bourdiau, de Hautmont en de Leveau. Alles werd verdedigd door een legermacht van 40.000 man, meest van het Territoriale leger, landweer dus.

Reeds den 26sten Augustus was de insluiting volkomen en begonnen de Duitschers den aanval aan alle kanten. Hun geschutvuur con-

centreerde zich echter in hoofdzaak op de drie eerstgenoemde forten en de daartusschen gelegen verdedigings werken. Deze beschieting geschiedde door middel van de allerzwaarste kanonnen, stukken van 21, 30 en 42 c.M., die op een afstand van 8 à 10 kilometer waren opgesteld, buiten bereik van het geschut der vesting. Spoedig waren de drie forten vernield en de tusschenwerken tevens genoeg beschoten, om tot de bestorming over te kunnen gaan. Langzaam drong de Duitsche infanterie verder, loopgraaf na loopgraaf werd genomen, terwijl het lichtere geschut achter hen aankwam en zoodra de afstand het toeliet, op de stad zelve gericht werd. Gedurende 12 dagen vielen de granaten in de door de bevolking ontruimde stad. Eindelijk, den 7den September, begon het hopeloos voor de bezetting te worden en terwijl vele soldaten en officieren in burgerkleeren ontsnapten in de richting van Rijssel, trad de commandant in onderhandeling met den bevelvoerenden generaal der Duitschers, waarna den volgenden dag de overgave volgde. De rest van het garnizoen, volgens de Duitschers 40.000 man, maar volgens de Fransche berichten aanmerkelijk minder, gingen in krijgsgevangenschap. Daarnevens verwierven de overwinnaars een groote krijgsbuit. Het grootste voordeel voor hen bestond evenwel hierin, dat ze voortaan ongehinderd konden gebruik maken van de 7 in Maubeuge samenkomende spoorwegen, waardoor het vraagstuk van de verpleging hunner troepen in Frankrijk, veel gemakkelijker werd. Stellig heeft dat er toe bijgedragen, benevens het vrijkomen van de voor de belegering gebruikte troepen en kanonnen, dat het mogelijk was, na de nederlaag aan de Marne, bij de Aisne stand te houden.

Daarover zullen we later spreken, eerst komen nu de gebeurtenissen in het Oosten voor behandeling in aanmerking. Deze toch hadden grooten invloed uitgeoefend op den strijd in Frankrijk, door het noodig te maken, dat een deel der Duitschers snel per spoor daarheen vervoerd werd en door beslag te leggen op reserve-corpsen, die anders in het Westen zouden gebruikt zijn.

HOOFDSTUK VI.

De eerste Episode van den Strijd in het Oosten.

In hoofdstuk IV is reeds opgemerkt, dat tot ongeveer den 20sten Augustus nog weinig van belang op dit oorlogsterrein was voorgevallen. Alleen hadden invallen van Russische ruiters plaats gevonden in Oost-Pruisen en Oost-Galicië, terwijl de Duitsche troepen uit Silezië de Warthe-linie bezet, en de Oostenrijkers een inval in Zuid-West-Polen gedaan hadden.

De Russen waren bezig hun legers te verzamelen meer Oostwaarts en wel langs de rivieren Njemen, Narew en Weichsel (tusschen Novo-Gregoriewsk en Ivangorod) en vandaar in Oostelijke en Zuid-Oostelijke richting langs spoorlijnen, die ongeveer evenwijdig loopen met de Galicische grens. Een voor Rusland dicht net van spoorwegen uit het binnenland komende, eindigt op deze lijn, die voor zoover het eerstgenoemde gedeelte, tot Ivangorod, betreft, door een reeks van vestingen versterkt is, waarvan Warschau de voornaamste is.

Van Duitsche- en Oostenrijksche zijde lagen twee gebieden gevaarlijk voor een spoedigen Russischen inval, n.l. Oost-Pruisen en Oost-Galicië. In beide gevallen was gerekend op het langzame verloop van de Russische mobilisatie, waardoor beide streken slechts een zwakke militaire bezetting hadden. Om nu een aanval nog langer af te weren, was in het Oostenrijksch-Duitsche veldtochtsplan opgenomen een snellen opmarsch van het geheele Oostenrijksche leger van Galicië uit tegen de Russische concentratie-lijn, voornamelijk tegen de spoorlijn Warschau-Ivangorod-Lublin, enz. Deze aanval zou zoo gevaarlijk zijn voor de Russen, dat ze gedwongen zouden zijn al hun beschikbare manschappen zooveel mogelijk daarheen te brengen, waardoor dus een inval in Oost-Pruisen en Oost-Galicië onmogelijk zou gemaakt worden.

Het onverwachte snelle mobiliseeren der Russen deed dit veldtochtplan voor een belangrijk gedeelte mislukken.

De inval in Oost-Pruisen had plaats en hoewel de Oostenrijksche opmarsch in Polen aanvankelijk succes had, werden ze weldra gedwongen tot een snellen terugtocht, door de overwinningen, die de Russen in Oost-Galicië behaalden.

In de tweede phase van den oorlog werd hier in het Oosten dus op twee verschillende, vèr van elkaar liggende, oorlogstooneelen gestreden. We zullen eerst de gebeurtenissen op het Noordelijke, dan die op het Zuidelijke, het belangrijkste, bespreken.

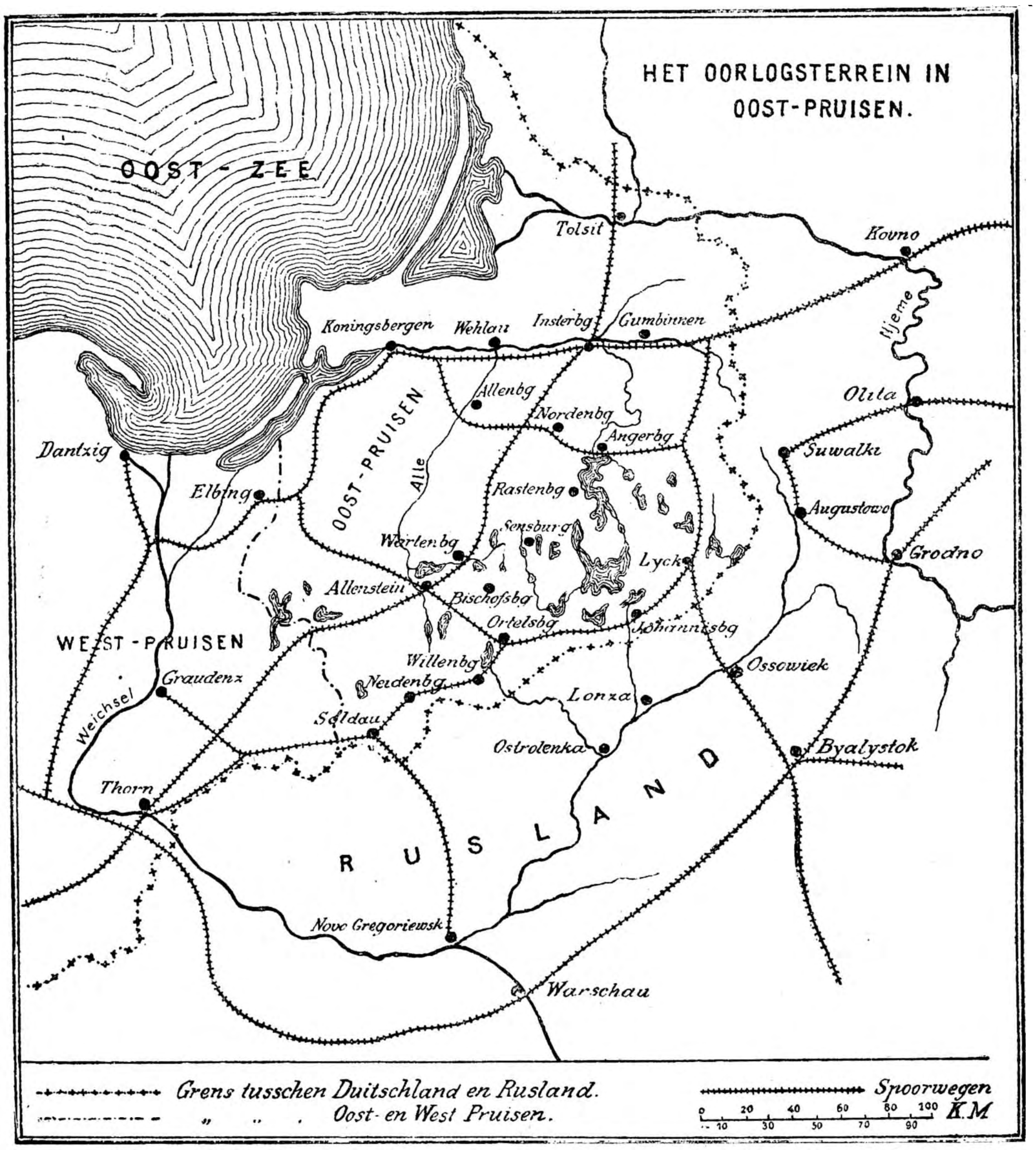

De strijd in Oost-Pruisen:

Omstreeks den 20sten Augustus begonnen de Russen van twee kanten hun aanval op dit, door slechts een gering aantal troepen, 120.000 à 200.000 man, verdedigde gebied, dat evenwel door een grooten gordel van meren, de Mazurische meren geheeten, moerassen en wouden den aanvaller groote moeilijkheden bij zijn opmarsch veroorzaakte.

Ten Noorden nu van de reeds genoemde Mazurische meren, rukte

het Russische Njemen-leger, onder aanvoering van generaal Rennenkampf, het land binnen, klaarblijkelijk met het doel, om op de vesting Koningsbergen aan te trekken. Na verschillende schermutselingen slaagden ze er in de Duitsche grenstroepen, na een hevig gevecht bij Gumbinnen, in Westelijke richting terug te dringen over de rivier de Angerapp, die zich bij Insterburg met de Pregel, waaraan ook Koningsbergen ligt, vereenigt. Het gevolg was natuurlijk, dat meer Zuidwaarts staande afdeelingen, o.a. bij Lyck, niettegenstaande ze met succes tegen den vijand voor zich gestreden hadden, eveneens terug moesten trekken in de richting van Rastenburg.

Ondertusschen trok van de Narew-linie een tweede Russisch leger Noordwaarts de Pruisische grens over en bezette de grenssteden Johannisburg, Ortelsburg, Willenburg en Niedenburg. Overal vluchtte de bevolking voor de aanvallers weg, hun have en goed in den steek latend. Alle wegen in Westelijke richting, waren vol met die vluchtelingen. De vrees voor de Kozakken en de Russische barbaren deed hier hetzelfde werk als in België de angst voor de beschaafde Duitschers. Trouwens het optreden van beide lijkt machtig veel op elkaar: dorpen en steden gingen in vlammen op, mannen werden hier en daar doodgeschoten, beschuldigd van gewapend verzet, vrouwen werden gemolesteerd enz., alles precies zooals de Belgische berichten ons meldden. Laten wij, neutralen, maar zeggen, dat de oorlog zoo iets verschrikkelijks is, dat hij de meest beschaafden zelfs tot wilden maakt. Hoe zou men, zoovelen om zich heen ziende vallen, ook nog respect hebben voor het leven van de vijanden? Een schot wordt gelost, een vriend valt, doch de dader is onzichtbaar. Het gebeurt in een dorp of stad, pas op den vijand veroverd. Natuurlijk is het gelost door de een of andere burger, die lust heeft als franc-tireur op te treden. Een onderzoek wordt ingesteld, enkele wapens, jachtgeweren, revolvers worden gevonden. De eigenaars worden op staanden voet gefusileerd en hun huizen verbrand, om als afschrikwekkend voorbeeld te dienen, voor wie nog lust mocht hebben de indringers te beschieten. Dat er veel onschuldigen onder kunnen zijn, waarom zich daar druk over te maken? Schuldig of onschuldig, het doet er voor het doel niets toe.

In geheel Pruisen, tot in Berlijn toe, brachten deze arme vluchtelingen angst en ontzetting. Zou het dan waar zijn, zou de Russische invasie voor de deur staan?

De laatste ging intusschen rustig voort. Het Narew-leger rukte langzaam tusschen de meren door in de richting van Allenstein, Wartenburg en Sensburg. Het doel van dit leger wordt duidelijk: het moest de verbindingen van Oost-Pruisen met het overige Duitschland afsnijden en dat zou bewerkstelligd worden door het afzetten van de spoorlijn Danzig-Koningsbergen, wat in de buurt van Elbing gemakkelijk zou kunnen geschieden.

De Duitsche Gener. VON HINDENBURG.

Al verder drongen de Russen door. Het geheele Meerengebied werd door hen bezet. Soldau, Hohenstein, Allenstein, Bischofsburg, Nordenburg, Sensburg, Gerdauen en Allenburg werden door hen veroverd. Ook in het uiterste Noorden waren ze meester door het bezetten van Tilsit. Langzaam en schijnbaar zeker naderde de omsingeling van Koningsbergen zijn voltooiing.

Maar het dreigende gevaar deed den Duitschen Grooten Generalen Staf inzien, dat het nemen van krachtige maatregelen een gebiedende eisch was. In allerijl werden versterkingen naar Oost-Pruisen gezonden, troepen uit de vestingen Thorn, Posen en Dantzig, ja zelfs van het Westelijke slagveld werden zoo snel de treinen rijden konden, Oostwaarts gevoerd. Een der voornaamste legeraanvoerders, generaal von Hindenburg, werd met het opperbevel belast. Een speciale trein voerde hem van de Fransche grens naar het terrein van zijn werkzaamheid. Onderweg werkte hij zijn veldtochtplan uit, aan elk station, waar gestopt werd, verzond hij zijn telegrammen aan de generaals, die onder zijn commando geplaatst waren, zoodat bij zijn aankomst alles in gereedheid was, om door een krachtige tegenaanval den indringer terug te drijven.

Alle beschikbare troepen concentreerde hij tegen het Narew-leger, dat onmiddellijk, onder dien druk, zijn voorhoede uit Allenstein terugtrok en zich gereed maakte den aanval af te weren. Von Hindenburg had echter zijn maatregelen te goed genomen. In een boog van Soldau, Hohenstein, Allenstein, Wartenburg en Bischofsburg, welke plaatsen allen, na hardnekkige gevechten, door de Russen ontruimd werden,

De Russische Gen. VON RENNENKAMPF

drong hij voorwaarts. Terwijl in de streek van Hohenstein en Allenstein, in zijn centrum dus, een landweercorps, geholpen door versche linietroepen, de Russen belette naar 't Noorden op te rukken en zoo het Duitsche leger in twee deelen te snijden, begonnen beide vleugels omtrekkende bewegingen. Het uit de reeds genoemde vestingen aangevoerde zware ge-

Verwoeste huizen te Allenstein in Oost-Pruisen.

schut, bombardeerde de Russische stellingen en dwong hen die te verlaten. Zoo rukte de Duitsche rechtervleugel over Soldau, Neidenburg en Willenberg op naar het Oosten en bezette daardoor de hoofdwegen, die de Russen bij een terugtocht moesten gebruiken. De linkervleugel wierp den tegenoverstaanden vijand tusschen de meren terug. De slag was reeds half gewonnen.

Een oogenblik scheen het nog, dat de Duitsche aanval zou mislukken. Versche Russische troepen vielen den Duitschen rechtervleugel over Soldau en Neidenburg in den rug aan. Deze echter wist dapper stand te houden, daarbij naar twee kanten front makende, totdat spoedig aangevoerde versterkingen de Russen aanvielen en over de grens terugwierpen.

Toen was het Narew-leger verloren. Bijna geheel omsingeld, met geen andere terugtochtsweg dan die door bosschen en moerassen tusschen de Masurische meren door, raakte het weldra in verwarring: het leger had opgehouden te bestaan. De verschillende verstrooide afdeelingen trachtten nog wel door wanhopige gevechten zich een veilige aftocht te verzekeren, doch zeer weinigen gelukte dat. De drie legercorpsen, waaruit het bestaan had, werden zoo goed als volkomen vernietigd. Minstens 70.000 ongekwetste en een groot aantal gewonde krijgsgevangenen, met al het geschut en de legertrein, vielen den overwinnaar in handen, voorzoover het laatste niet in de moerassen verzonken of in de meren geworpen was. De aanvoerder, generaal Samsonof behoorde met twee andere generaals onder de gesneuvelden, hij overleefde zijn nederlaag dus niet. Slechts eenige duizenden wisten te ontvluchten en zich bij de reservetroepen, die van de Narewlinie oprukten, in veiligheid te begeven. Aldus op de hoogte gebracht van het lot van de hoofdmacht, trok de reserve zich op die rivier terug, zonder daarin door de Duitschers bemoeilijkt te worden, die nu zich wilden richten tegen het Njemen-leger van generaal Rennenkampf.

Deze had niets kunnen doen om de nederlaag van zijn ambtgenoot te verhinderen. Sterke Duitsche afdeelingen toch, en bovendien het garnizoen van Koningsbergen, hadden hem, die bovendien op een vrij grooten afstand van het slagveld verwijderd stond, beziggehouden. Toen hij van het lot van de Narew-armée verwittigd werd, staakte hij zijn verderen opmarsch en versterkte zich in goed gekozen stellingen op de lijn Wehlau—Allenburg—Nordenburg—Angerburg. Zijn Westelijke vleugel werd bovendien beveiligd door geweldige moerassen en bosschen, die een ondoordringbaar gebied voor talrijke legerafdeelingen vormden.

Von Hindenburg had na zijn op het Narew-leger, bij Hohenstein, of bij Ortelsburg (zooals die in den regel genoemd wordt), zijn overwinnende troepen eerst nieuw ingedeeld en nog de noodige versterkingen afgewacht. Daarna trok hij in ijlmarschen naar het Noorden. Sommige afdeelingen moesten 40 à 45 K.M. per dag marcheeren en dan 's avonds nog vechten, om het dorp, waar het nachtkwartier zou betrokken worden, te heroveren op de Russische cavallerie.

Eerst op den 6den September, dus juist op den dag, dat ook de groote veldslag aan de Marne een aanvang nam, begon de strijd. Aanvankelijk was het in hoofdzaak alleen een duel tusschen de wederzijdsche kanonnen. Beide partijen hadden zwaar geschut in stelling ge-

bracht en trachtten door een goed gericht granaatvuur de vijandelijke loopgraven en batterijen te vernietigen.

Ondertusschen zond de Duitsche aanvoerder een sterke legermacht, uit twee legercorpsen bestaande, meer naar het Oosten, met opdracht de Russische linkerflank om te trekken. Daar, beoosten Angerburg, werd het eigenlijk beslissende gedeelte van den veldslag uitgevochten. Na vier dagen van onophoudelijk enverbitterd strijden — lange rijen Roode-Kruiswagens, die van het Duitsche front Westwaarts trokken met hun droeve last, legden er getuigenis van af — werd de Russische linkervleugel aan het wijken gebracht, waardoor gevaar begon te komen, dat hier zich de geschiedenis van Ortelsburg zou herhalen.

Het gevolg was, dat generaal Rennenkampf gedwongen was ook de rest van zijn leger te laten terugtrekken. Dit geschiedde onder bescherming van de artillerie, die met verdubbelde woede op de Duitschers begon te vuren.

Zeer hevig woedde die strijd daarbij tusschen Angerburg en Nordenburg. Een Duitsch oorlogscorrespondent, die op den 10den September verlof ontving van nabij den slag te volgen, schrijft:

We kwamen juist op het beslissende oogenblik, want de omtrekkende beweging begon zich te doen gelden. De heele Russische slagorde begon zich naar links, dus naar het Westen om te buigen. Hun batterijen schoten in veel sneller tempo dan te voren, want ze moesten den terugtocht der infanterie dekken. En dat deden ze met goed gevolg, want telkens en telkens ontploften hun granaten vlak boven voorwaarts rukkende gelederen der Duitsche infanterie. Nietegenstaande dat trokken de laatsten verder, soms verschillende linies achter elkander. Hun doel was, om de reeds omgetrokken linkervleugel van de Russen, tevens van de hoofdmacht te scheiden. Van de laatste was weinig te zien. Hun leemkleurige kleeding deed hen nog minder tegen den bodem afsteken dan de Duitschers. Op den afstand, waarop de correspondent zich bevond ,was het knetteren van het het geweervuur en het ratelen der mitrailleurs tusschen de zware donderslagen der kanonschoten slechts onduidelijk te hooren. Overal in de vuurlinie stegen geweldige rookkolommen op. Het waren dorpen en verspreid liggende hoeven, die door vriend of vijand in brand geschoten waren: zoo werd de geheele streek verwoest.

Vlak vóór den waarnemer bevond zich een lage heuvel, de Fuchsberg, die aanvankelijk door de Russen bezet werd gehouden. Langzamerhand naderden de Duitsche liniesechter den top en spoedig ontruimden de Russen dien. Onmiddellijk reden een paar batterijen in razende galop daarheen en vatten vlak achter den heuvel post, om de wijkenden door een stortbui van granaten geheel in verwarring te brengen. Onder bescherming daarvan kon de Duitsche infanterie nu ook sneller vooruitdringen. Geheel ongestoord ging dat evenwel niet, want

bijna reeds na de eerste schoten hadden de Russen de nieuwe stelling der kanonnen ontdekt en begonnen zij hun geschut er op te richten en spoedig barstten de granaten vlak er boven uiteen. De Duitschers hielden echter stand, totdat eindelijk het Russische geschut zweeg; het was geweken voor den dubbelen aanval van voren en uit de flank.

Hun kranig volhouden en uitstekend richten had evenwel er veel toe bijgedragen, dat de nederlaag niet tot een ramp werd, wat gedeeltelijk ook te danken was aan den aanval, die een nieuwe legerafdeeling, uit Siberische troepen bestaande, over Lyck deed op den Duitschen rechtervleugel. Iets dergelijks dus als bij Neidenburg gebeurd was. Aan-

Oost-Pruisische vluchtelingen.

vankelijk wist deze legermacht met vrij veel succes op te rukken. Al spoedig kwam deze in gevecht met een sterke Duitsche divisie onder generaal von der Goltz, die stelling genomen had op de smalle landtongen tusschen enkele meren bij Lyck, om tegen een flankaanval te waken. De Russische voorhoede kwam in den namiddag uit de meer Oostwaarts gelegen bosschen te voorschijn en begon met de Duitschers te schermutselen.

'sNachts bleef het rustig, waarvan de laatsten profiteerden door loopgraven te maken, die echter weldra onbruikbaar werden door het er in opstijgende grondwater, zoodat, toen de Russen in den volgenden

morgen den aanval opnieuw begonnen, hun vijanden er niet gunstig voor stonden. Bovendien ontving von der Goltz bericht, dat een deel der Russen bezig was zijn stellingen om te trekken.

Hij zond onmiddellijk één zijner brigades naar het bedreigde punt, doch halverwege werd deze in zijn opmarsch verhinderd door een krachtigen vijandelijken aanval en kon dus aan zijn opdracht niet voldoen. Een kleine reserve-afdeeling van 7 compagnieën werd toen opgeroepen om de flank te beschermen, terwijl tevens geseind werd om hulp naar een der meer Westelijke vestingen. Het gold dus stand houden, totdat de gevraagde versterkingen waren aangekomen.

De 7 compagnieën konden echter de aangewezen stelling niet geheel bereiken, hoewel ze er toch in slaagden de gevaarlijke omtrekkende beweging der vijanden gedeeltelijk te belemmeren.

Het gevecht werd zéér hevig. Aan drie kanten rondom Lyck drongen de Russen voorwaarts. Aan weerszijden bulderde het geschut en ratelden de mitrailleurs. Het bosch, aan welks rand de aanvallers lagen, werd door de Duitsche granaten verschrikkelijk geteisterd: geheele rijen van boomen werden versplinterd.

Ondertusschen was generaal von der Goltz, die begreep niet lang meer te kunnen standhouden, in groote bezorgdheid, daar hij op zijn aanvraag om hulp geen antwoord ontvangen had. Hij vreesde n.l., dat de Russen de telegraafdraden doorgeknipt hadden. En inderdaad, dat was het geval, echter eerst, nadat het verzoek reeds ontvangen was. Men kan zich den toestand, waarin de bevelhebber zich bevond, voorstellen. Hij liet echter niets merken, zoodat de bevolking der plaats zich volkomen veilig waande, hoewel van tijd tot tijd Russische granaten op zeer geringen afstand ontploften, enkele zelfs op slechts eenige tientallen meters van het punt waar von der Goltz zich met zijn staf bevond.

Tot zijn geruststelling verscheen in den namiddag de eerste trein met versterking. De vestingcommandant had bijeengegaard wat maar gemist kon worden en zelfs van verderaf troepen ontboden. In den looppas snelden de manschappen van de plaats waar ze uit den trein stapten naar de vuurlinie. In den loop van den avond volgden nog enkele treinen, wat tengevolge had, dat de Russen bevreesd werden, dat ook hier het gebeurde bij Tannenberg zich herhalen ging. Ze dachten weldra tegenover een overmacht geplaatst te worden en in den nacht ontruimden ze hun stellingen en trokken zich op Russisch grondgebied terug.

Toch had echter hun aanval eenig succes opgeleverd, want von Hindenburg had zijn omtrekkende beweging er eenigszins door moeten vertragen, waardoor generaal Rennenkampf in staat was, zonder al te groote verliezen — alleen zijn achterhoede, 10.000 man ongeveer, viel den overwinnaar in handen — zich aan de omsingeling te ont-

trekken en in goede orde het Oost-Pruisische gebied te ontruimen. Wel werd hier en daar de vervolging tot in het Russische land voortgezet, doch niet ver. De vervolgers, die al te vèr voortdrongen, werden teruggeworpen, waardoor de Duitsche opperbevelhebber begreep, dat zijn tegenstander in staat was een nieuwen slag aan te gaan en vermoedelijk weldra versterkingen kon verwachten. Hij riep daarom zijn verspreide afdeelingen terug en legerde zich langs de grens, om zelf zijn legermacht opnieuw te ordenen, door elkaar geraakte troepen weer op hun plaats te brengen, de talrijke verliezen aan te vullen uit de nakomende reserves en versterkingen af te wachten. Eerst dan zou hij den Russischen inval op Duitsch grondgebied kunnen vergelden door een Duitschen inval in Rusland.

Tot op zekere hoogte vertoont de toedracht hier in het Oosten dus gelijkenis met die in het Westen. In beide gevallen was de invaller teruggedreven. Niet tegen te spreken is echter, dat het Duitsche succes in het Oosten meer volkomen was dan het Fransch-Engelsche in het Westen. In het oog dient evenwel gehouden te worden, dat de strijd in Oost-Pruisen veel minder belangrijk was dan die in Frankrijk en dat het doel der Russen voor een deel bereikt was. De spoorwegen, die in Oost-Pruisen naar de Russische grens loopen, waren voor het grootste gedeelte langen tijd onbruikbaar geworden, de te velde staande oogst was vernield en daardoor het voedingsvraagstuk voor Duitschland moeilijker gemaakt, terwijl tevens eenige verlichting was gegeven aan de taak der Franschen, doordat de Duitsche reserves voortaan niet alleen tegen hen, maar voor het overgroote gedeelte tegen de Russen zouden gezonden moeten worden.

De strijd in Zuid-Polen en Galicië.

Terwijl de bovenbeschreven gebeurtenissen plaats vonden, ontwikkelde zich in het Zuiden een veel belangrijker strijd, n.l. tusschen de hoofdmacht der Russen en die der Oostenrijkers, versterkt met enkele Duitsche legerafdeelingen.

Het begin van de reeks hier geleverde gevechten was een dubbele aanval, n.l. een van de Oostenrijkers in de richting van de Russische operatiebasis Warschau-Ivangorod-Lublin-Cholm en een van de Russen om van het Oosten uit de Oostenrijksche provincies Boekowina en Oost-Galicië te bezetten.

Het doel der eerstgenoemde beweging kan in 't kort als volgt samengevat worden: eerst moest de spoorlijn langs bovengenoemde plaatsen bezet en daardoor den Russen de mogelijkheid benomen worden om aan dezen kant een groote macht in slagorde te brengen. Daarna zou links en rechts van de Weichsel worden opgerukt in de richting van Warschau, terwijl een sterke rechtervleugel dezen opmarsch zou beveiligen tegen een mogelijke aanval van uit de meer Oostwaarts gele-

gen vesting Brest-Litowsk, een belangrijk kruispunt van speciaal voor militaire doeleinden aangelegde spoorwegen.

Behalve dat, zou het ook tengevolge hebben, dat de Russen buiten staat zouden zijn een krachtige beweging tegen Oost-Pruisen te beginnen, of althans door te zetten. Reeds nu kunnen we constateeren, dat althans dit laatste bereikt werd. Zeer stellig n.l. is voor een belangrijk gedeelte het terugdringen van generaal Rennenkampf en het verpletteren van generaal Samsonof, een gevolg van de omstandigheid, dat

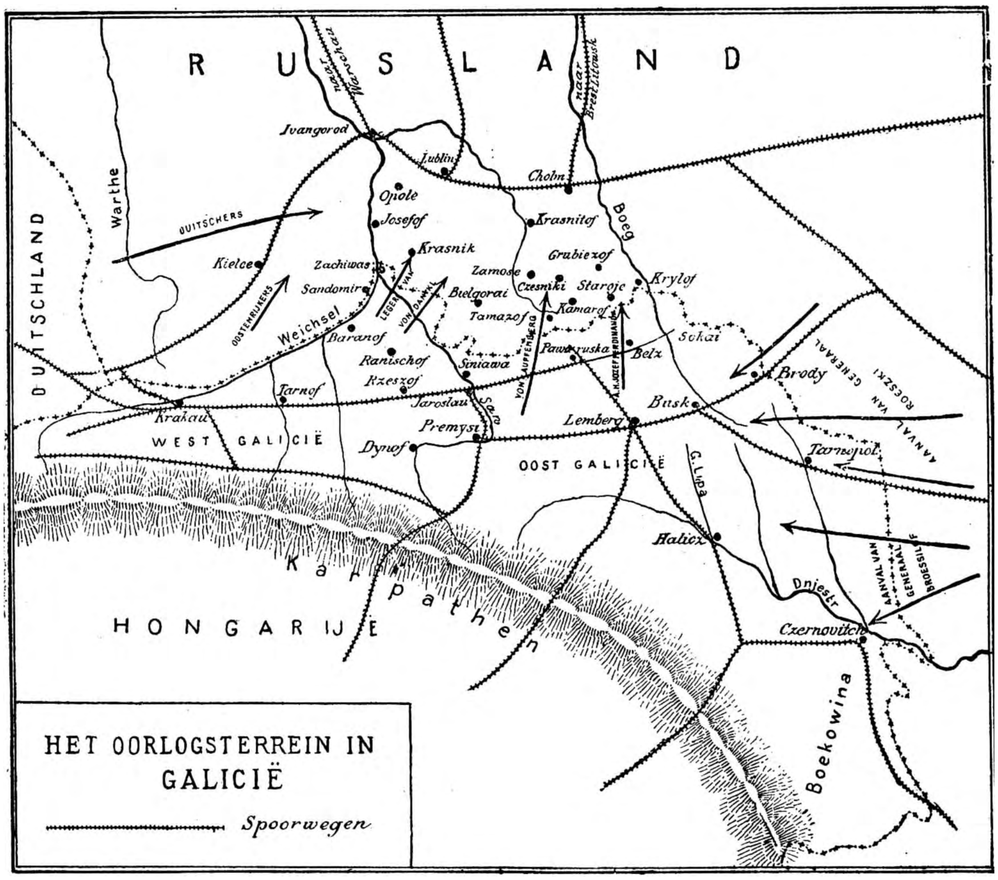

HET OORLOGSTERREIN IN GALICIË

slechts onvoldoende reserve-afdeelingen uit Warschau hen konden steunen, daar die in het Zuiden noodiger waren.

Tegen den Russischen opmarsch uit het Oosten moest het Oostenrijksche hoofdleger beschermd worden door een tweede leger in de streek ten Oosten van Lemberg, de hoofdstad van Oost-Galicië.

Wat de terreinsgesteldheid betreft, is het geheele grensgebied aan weerszijden in hoofdzaak vlak of zwak golvend, naar het Noord-Oosten in Rusland zelfs zeer moerassig. Met uitzondering van dit laatste gebied, de Rokidno-moerassen, die trouwens eerst na een groote overwinning der Oostenrijkers een rol zouden kunnen spelen, is dus het landschap uitermate geschikt voor troepenbewegingen op groote schaal. Alleen worden ze

bemoeilijkt door het absoluut ontbreken van spoorwegen, daar Rusland, om militaire redenen, geen enkele verbinding heeft willen aanleggen tusschen de Oostenrijksche Noordgrens en zijn eigen reeds genoemde groote spoorlijn. Bovendien zijn de goede kunstwegen zeer weinige in aantal en moeten de legers dus voor een belangrijk gedeelte gebruik maken van de slechte landwegen en van de velden zelf, wat, de taaie Poolsche modder in aanmerking genomen, lang niet gemakkelijk is.

Alleen langs de Zuidgrens van Galicië ligt een hoog bergland, de Karpathen. Deze kunnen slechts langs enkele paswegen overgetrokken worden en verhinderden daardoor een Russische inval in Hongarije, doch evenzeer vrijwaren ze een in Galicië Westwaarts oprukkende vijandige legermacht voor een flankaanval. Ten slotte dient nog vermeld te worden, dat in het Zuid-Westen van Russisch Polen, ten Noord-Oosten van het reeds vroeger genoemde Kielce, een betrekkelijk lage bergketen, Lysagora genaamd, gelegen is.

Zoo eenigszins op de hoogte gekomen van het uitgestrekte slagveld, kunnen we makkelijk den strijd, die aanvankelijk met afwisselend succes voor beiden gevoerd werd, doch met een volledige overwinning voor de Russische wapenen eindigde, volgen.

Terwijl in het Oosten van Galicië de Russische- en Oostenrijksche grenswachtafdeelingen nog met elkaar aan het schermutselen waren, waarbij van weerskanten verkenningstochten diep in het vijandelijke land werden ondernomen, maar over het algemeen de eersten door hun grooter aantal de overhand hadden, verzamelde zich een groot Oostenrijksch leger vlak bij de Russische grens, langs de benedenloop van de rivier de San en verder Oostwaarts tot benoorden Lemberg. Dat was het groote aanvalsleger. De Russische cavallerie week dadelijk voor deze overmacht op het eigen grondgebied. Ondertusschen rukten de Duitschers van de Warthe met de Oostenrijkers in de buurt van Kielce in Noord-Oostelijke richting op om met de hoofdmacht op één lijn te komen. Ze ondervonden weinig tegenstand en konden daardoor gemakkelijk het Lysagora-gebergte overschrijden en zich nestelen langs de spoorlijn, die van Lodz naar Ostroviec loopt. Hun voorhoede bezette zelfs Radom in de richting van de Weichselvesting Ivangorod. Dit leger dwong hierdoor de Russen om een sterke troepenmacht tusschen genoemde plaats en de stelling Warschau gereed te houden.

Was dus hierdoor de linkervleugel in een positie gekomen, waardoor de opmarsch van de hoofdmacht gedekt werd, deze laatste overschreed weldra de Russische grens en begon zijn aanval op den vijand van uit de linie Zachiwost—Janof—Bielgorai—Tomassof—Belz. De verschillende gedeelten van dit leger werden, van links naar rechts gaande aangevoerd door de generaals Dankl, Auffenberg en Aartshertog Jozef Ferdinand.

Den 23sten Augustus begon deze troepenmassa zich naar het Noor-

De Oostenrijksche Gen. VICTOR DANKL.

den te richten, waarbij de linkervleugel, de afdeeling van Dankl dus, weldra slaags raakte met de Russen in de buurt van Krasnik en Bielgorai. Het slagveld strekte zich uit over een afstand van 70 K.M. Reeds den eersten dag slaagden de Oostenrijkers, die trouwens in getalsterkte de meerderheid hadden (vermoedelijk stonden n.l. tegenover 100.000 Russen ongeveer 200.000 Oostenrijkers), er in hun tegenstanders uit de bezette stellingen te werpen. De twee volgende dagen zette zich dit succes voort, hoewel de Russen hun leger hier aanmerkelijk versterkten. Den 25sten Augustus begonnen dientengevolge de laatsten hun terugtocht in de richting van Lublin, gevolgd door hun vijanden, die drie duizend gevangenen en eenigen verderen oorlogsbuit maakten. Hoewel dit zeer belangrijk schijnt, moeten we constateeren, dat de Russen klaarblijkelijk wel geslagen waren, maar niet verslagen, althans op een vlucht leek hun terugtocht niet, anders zouden hun verliezen veel grooter zijn geweest en zouden ze niet zoo spoedig weer front hebben kunnen maken.

De Oostenrijksche Generaal MORITZ VON AUFFENBERG.

Hoe het bij de tallooze afzonderlijke gevechten, waaruit — als alle moderne veldslagen — ook deze bestond, toeging, wordt ons treffend beschreven door den kolonel van een Oostenrijksch regiment. Op den 24sten Augustus, terwijl van links en rechts het geraas van den strijd tot hem doordrong, kreeg hij bevel zijn troepen gereed te maken tot den aanval. Snel werd daaraan gevolg gegeven en een kwartier later was men marschvaardig en zelfs in gevechtsformatie.

Het regiment rukte dan op over een heuvelachtig terrein in de richting van een donkeren bosch-

rand, op een afstand van ongeveer 4000 meter gelegen, waarin de vijand zich moest bevinden.

Halverwege genaderd, begonnen granaten voor en achter hen te ontploffen, terwijl geweerkogels over hun hoofden floten. Er was echter niets te zien: de reeds traditioneel geworden leegte van het slagveld. Te hooren echter zooveel te meer.

Nog iets dichter bij gekomen werd het erger. De vijand had zich zoo langzamerhand ingeschoten, hier en daar viel een man door een geweerkogel getroffen. Granaten sloegen in tusschen de gelederen en doodden geheele rijen der manschappen. Vlak bij den kolonel begon eensklaps een soldaat vreeselijk te brullen. Hij was gewond door een kogeltje uit een granaat, doch schijnbaar licht. De man bleef echter doorschreeuwen en enkele minuten later was hij dood: de kogel had een slagader doorboord, zoodat hij doodgebloed was.

Het regiment leed vreeselijke verliezen. Dekking achter struiken en aardhoopen zoeken hielp niets, want de boven in de lucht ontplof- fende kartetsen deden van omhoog duizenden kogeltjes en scherven neerhagelen. Het was als een ontzettend noodweer.

Eindelijk kwam hulp van de eigen artillerie, die de vijandelijke het zwijgen oplegde en ook diens infanterie van den boschrand terugdreef. Het regiment rukte nu het bosch binnen, maar moest dadelijk weer halt houden, daar slechts even verder de vijand zich verschanst had in en aan weerszijden van een boerderij.

Aan beide kanten ratelden de mitrailleurs, die talrijke slachtoffers maakten; toen later de vijandelijke stelling genomen was, lagen er honderden dood of gewond. Eindelijk, vooral ook door de aankomst van reserves, kon men tot den aanval overgaan. Met ontoombaren moed drongen de Oostenrijkers voorwaarts en daarvoor weken de Russen en wat niet week gaf zich gevangen. De boerderij en een gehucht iets verder, werden in brand gestoken, (waar dat na de verovering toe diende, is ons niet duidelijk). De vijand werd vervolgd tot aan het invallen van de schemering, waarna het regiment zich, na volbrachten taak, weer verzamelde. Zeer velen echter kwamen niet meer op het appèl, doch het verdriet daarover werd spoedig verdrongen door de tijding, dat over de geheele slagorde een schitterende overwinning was behaald.

Gedurende de gevechten zweefde voortdurend een Oostenrijksch luchtschip boven het slagveld, dat belangrijke diensten bewees door het aanwijzen der Russische loopgraven en batterijen. Hoewel het geweldig beschoten werd en op verschillende plaatsen getroffen werd door geweerkogels en granaatscherven, wist het, na de volbrachte verkenningen, toch veilig weer op de aarde terug te komen.

Dankl kreeg weldra versterkingen uit het Westen, dus van de andere zijde van de Weichsel. Daardoor slaagde hij er den 28sten Augustus in,

het reeds tot dubbele sterkte aangegroeide leger der Russen andermaal terug te dringen en zoodoende zijn doel, de stad Lublin aan de spoorlijn, dichter te naderen. Verder vermocht hij evenwel niet op te rukken, daar zijn tegenstanders telkens nieuwe troepen aanvoerden en daardoor in staat gesteld werden het uiterste gewichtige punt te beschermen.

Dat was tevens de oorzaak, waardoor ze hun troepen, die meer Oostwaarts stonden, aan hun lot moesten overlaten. Daar alle beschikbare reserves op hun rechtervleugel tegen Dankl in het vuur gevoerd werden, moest hun centrum afwachten tot het op zijn beurt uit de later aankomende versterkingen zijn deel kreeg.

Het gevolg was, dat het er voor hen in het centrum niet schitterend uitzag. Reeds den 25sten Augustus waren ze aangevallen door het leger van generaal von Auffenberg, wiens doel het was eveneens naar den reeds meermalen genoemden spoorweg op te rukken en wel in de richting van de stad Cholm, vanwaar een tweede weg naar de vesting Brest-Litowsk, waar de Russen hun troepenmacht organiseerden, leidt.

Van Tomaszof rukte hij op in de richting van Zamosc en Komarof. Snel ging dat evenwel niet, want eerst den 28sten bereikte hij eerstgenoemde plaats. Het schijnt, dat zijn bekwaamheid als veldheer aan ernstige bedenkingen onderhevig was (later werd hij dan ook afgezet). Door zeer zwakke Russische afdeelingen liet hij zich telkens ophouden. De laatsten gingen zelfs herhaaldelijk tot aanvallen over, waarbij ze den Oostenrijkers gevoelige verliezen toebrachten. Toch was het juist hierheen, dat het grootste gedeelte der reserves van de laatsten heengezonden werd. Vermoedelijk verwachtten ze achter de hen bestrijdende Russische afdeelingen een veel grooter van Brest-Litowsk opmarcheerend leger, dat het centrum zou uitmaken van de geheele tegen Galicië afgezonden macht.

Daarop wijst tenminste de officieele Oostenrijksche beschrijving van de gebeurtenissen, die hierop neerkomt, dat terwijl slechts een klein deel van Auffenberg's leger van Zamosc naar Krasnitof oprukte om voeling te houden met dat van von Dankl, zijn hoofdmacht zich meer naar het Noord-Oosten richtte in samenwerking met de troepen van Aartshertog Jozef Ferdinand, die eerst den 28sten Augustus van Belz uit in één lijn met von Auffenberg kwam.

Beide rukken dan verder op met het doel de nog bij Komarof stand houdende Russen te omsingelen. Spoedig werd op den 29sten Augustus Czesniki bezet. De bedreigde Russische afdeelingen kregen eenige versterkingen en konden daardoor den toeleg verijdelen. Wel begonnen ze zich terug te trekken, maar door aanvallen in alle richtingen hielden ze zich hun vijanden van het lijf.

Eerst op den 1sten September konden de troepen van von Auffen-

berg Komarof bezetten en die van den Aartshertog Staroje-Sielo. De Russen waren geweken naar Krylof en Grubieszof en trokken vandaar verder Noordwaarts langs den Westelijken oever van de rivier de Boeg, in de richting van Cholm dus. Zonder verliezen ging dat evenwel niet; ook hier vielen eenige duizenden hunner manschappen met een aantal kanonnen als buit in handen der vervolgers, al waren het geen 50.000 soldaten en 200 stukken geschut, zooals de opgewonden Oostenrijksche berichten eerst vermeldden. Een later, meer betrouwbaar, bericht van de regeering zelf, stelde het aantal der gevangenen door de drie tot dusver besproken legers tot op den 3den September gemaakt, vast op 10.000 à 20.000 man, waaronder een groot aantal der Russische zwaar-

Hoe de Duitsche soldaten zich beschutten tegen de koude.

gewonden, die bij den terugtocht niet opgenomen hadden kunnen worden.

De overwinnaars rukten nu op Cholm aan en bezetten o.a. Krasnitof, zoodat we kunnen constateeren, dat op den 3den September hun slagorde zich uitstrekte van Opole over Krasnitof in een licht gebogen lijn tot aan de Boeg, terwijl op enkele plaatsen hun voorhoede op een kanonschot afstand van de groote spoorlijn stond.

Tot zoover was het voor de Oostenrijkers dus naar wensch gegaan, echter meer wegens de numerieke zwakheid hunner tegenstanders, dan door eigen dapperheid en beleid. Ook zij hadden daarbij aanzienlijke verliezen geleden, vooral door het geschutvuur der Russen, dat, naar hun getuigenis, uitstekend gericht was en een geweldige uitwerking

had; geheel iets anders dus dan de aanvankelijke verhalen van met zand gevulde granaten en dergelijke zouden doen vermoeden. Het Fransche kapitaal, dat in de laatste jaren zoo kwistig aan Rusland geleend was en de bittere ervaring in den oorlog tegen Japan gekregen, bleken dus een grooten invloed uitgeoefend te hebben.

Ook de krijgskunde der Russen bleek een veel betere te zijn, dan in den zoo juist genoemden oorlog door hen aan den dag gelegd was, want zij zorgden er voor, dat hun vijanden den belangrijken spoorweg niet konden bezetten. En terwijl het Oostenrijksche leger hier in zijn geheel door hen werd bezig gehouden en zelfs, vooral in de streek ten Zuiden van Lublin, door daarheen in allerijl gezonden grootere troepenmassa's eenigszins teruggeduwd werd, zorgden ze er voor, dat hun linkervleugel, die, zooals reeds gezegd is, in het uiterste Oosten van Galicië tot den aanval overging, zoo sterk was en zulke overwinningen behalen kon, dat daardoor alle pas beschreven voordeelen van de Oostenrijkers verloren gingen en meer dan dat.

Thans zijn deze gebeurtenissen aan de orde.

Reeds vóór den 20sten Augustus had een dappere daad van een Oostenrijksche cavallerie-divisie aan het licht gebracht, dat de Russen niet ver van de Oostgrens van Galicië groote troepenmassa's verzamelden. Aan die ruiterij was opgedragen een verkenningstocht op vijandelijk grondgebied te ondernemen. Ze slaagden er in over de rivier, die de grensscheiding vormt, te komen en door de Russische bewakingstroepen heen te breken. Een 40-tal K. M. diep drongen ze in het land door, zonder op noemenswaardigen tegenstand te stuiten, totdat ze zich bij Grodok den weg versperd zagen door talrijke infanterie-afdeelingen, die klaarblijkelijk de voorhoede van een aanzienlijke legermacht uitmaakten. Hoewel ze, met die wetenschap voldaan terug hadden kunnen keeren, vielen ze toch den vijand aan, maar werden door de overmacht met zeer zware verliezen afgeslagen. Ze trokken dus terug en bezetten ten slotte de vlak op de grens gelegen Russische stad Satanof, waar ze evenwel 's nachts aangevallen werden — naar hun rapport luidde, door de bevolking, versterkt met verborgen gehouden soldaten, (merkwaardige overeenkomst dus met de Duitsche voorstelling van verschillende gebeurtenissen in België) — zoodat ze alweer velen der hunnen verloren. Tot straf werd de stad platgebrand (precies dus als in België) en de ruiters trokken zich op eigen grondgebied terug. Ze konden hun belangrijke mededeeling aan den Generalen Staf doen, maar ik stel me voor, dat hun aanvoerder een geduchte schrobbeering gekregen heeft voor het zoo nutteloos opofferen van zijn manschappen. Hem zal wel aan het verstand gebracht zijn, dat dergelijke onbesuisde ruiterij-aanvallen thuis behooren in lang vervlogen tijden, doch niet in den modernen oorlog.

De door onze dappere ruitergeneraal ontdekte Russische troepen

rukten weldra verder en overschreden op hun beurt de grensrivier, om gedeeltelijk in Zuid-Westelijke richting op te trekken, in de richting van Czernowitz, de hoofdstad van de ten Zuiden van Oost-Galicië gelegen Oostenrijksche provincie Bukowina, doch hoofdzakelijk naar het Westen te marcheeren tegen een legermacht, die Lemberg moest verdedigen. Het was n.l. de Russische linkervleugel, die veel sterker was dan de meer Noordelijk samengetrokken legers. Het schijnt, dat hier geheel zelfstandig werd geopereerd, zonder dat verband gehouden werd met de laatstgenoemden.

Deze hoofdmacht stond onder bevel van de generaals Broessilof en Roezsky, waarvan de eerste al spoedig Tarnopel, de tweede Brody, vlak over de grens bezette. Slechts kleine vijandelijke afdeelingen stonden daar tegenover hen. De Oostenrijksche hoofdmacht, die in allerijl versterkt werd met het oog op het dreigende gevaar en uit ongeveer 5 legercorpsen bestond, dus met de daarbij behoorende ruiterij ruim 200.000 man telde, stond meer naar het Westen, n.l. op een zeer lange lijn van Sokal in het Noorden over Busk en verder Zuidwaarts tusschen de Dnjestr en zijn talrijke zijrivieren.

Die langgerekte slagorde was, gevoegd bij de overmacht der Russen, oorzaak, dat geen voldoende weerstand kon worden geboden. Na enkele hardnekkige gevechten, waarbij aan Broessilof de overtocht over alle reeds genoemde zijrivieren betwist werd, bereikte deze op den 28sten Augustus het riviertje Gnita Lipa, terwijl generaal Roezski de voor hem staande korpsen achter Busk en over de Boeg terugwierp. Geweldige verliezen werden hierbij door de Oostenrijkers geleden. En die verliezen zouden op de volgende dagen nog grooter worden, want steeds sneller werden ze door de Russen achtervolgd , die van het Noord-Oosten en Oosten en bijna van het Zuiden uit op Lemberg aanrukten.

Vlak voor deze stad kwam het den eersten en tweeden September tot een nieuwen slag. Het scheen, alsof de stad zou verdedigd worden, hoewel de vestingwerken reeds van lang geleden dagteekenden en dus hun waarde tegenover het moderne geschut uiterst gering was. Doch meer waarschijnlijk is het, dat een deel van het geheele hier samengedreven leger stand hield en zelfs tot den aanval overging, om ten minste de rest een veiligen aftocht naar het Westen te verzekeren.

Krachtig kon hun tegenstand niet zijn, want reeds tien dagen lang streden ze tegen een van alle kanten opdagende overmacht. Al die dagen hadden ze geen andere rust gehad, dan van tijd tot tijd een uurtje slapen onder den blooten hemel op den kouden grond, tenminste als ook dat niet onmogelijk gemaakt werd door den hagel van projectielen door de Russische kanonnen over hen afgeschoten. Met de voeding was het ook treurig gesteld geweest. Veldkeukens waren dikwijls verloren gegaan, evenals geheele proviandtreinen. Andere waren

in verkeerde richting gezonden en misten derhalve de troependeelen, waarvoor ze bestemd geweest waren.

Geen wonder dus, dat ze ook Lemberg, de aloude Galicische hoofdstad in den steek moesten laten en op den 3den September, dus op den dag, dat het andere Oostenrijksche leger zijn uiterste punten bereikt had, kon Grootvorst Nicolaas, de Russische opperbevelhebber, aan den Czaar seinen:

„Met buitengewone vreugde en onder dankzegging van God, meld ik Uwe Majesteit, dat het zegevierende leger van generaal Roezski hedenochtend om 11 uur Lemberg heeft genomen, terwijl het leger onder generaal Broessilof Halicz, (een stad aan den Dnjestr, op 80 K.M. ten Z.O. van Lemberg), nam."

Duitsche Doodskop-huzaren op een patrouille-rit.

De bezetting van eerstgenoemde stad was van groot gewicht, vooral waar Rusland reeds lang het oog op Galicië gericht en naar een annexatie er van gestreefd had. De bevolking bestaat uit drie verschillende groepen: Roethenen, die Russisch gezind, Polen, die neutraal en Joden, die meer Oostenrijksch gezind zijn. De eerstgenoemden maken ten platten lande en in de steden de armere volksklasse uit. De beide andere volksstammen bezitten den bodem en zijn de fabrikanten en kooplieden in de steden.

Hoewel de stad niet verdedigd werd en dus de inname zelf niet als een wapenfeit beschouwd kan worden, zal het een grooten moreelen invloed op de Russische soldaten, ja op het geheele volk gehad hebben, wat natuurlijk van belang is voor 't verdere verloop van den oorlog.

In Oostenrijk daarentegen veroorzaakte de tijding een diepe ontmoediging, te meer waar de overwinningsberichten van den Generalen Staf geheel iets anders hadden doen verwachten. Wel werd het vergoelijkt, maar eenmaal teleurgesteld geworden, begint het groote publiek spoedig datgene te wantrouwen, waarop ze tot dien tijd toe ten volle vertrouwd hadden.

De bezetting van de tweede stad was weliswaar van veel minder beteekenis, maar ook in verband met enkele andere veroveringen, werd Zuid- en Oost-Galicië er geheel door gescheiden van het Westen. De daar dus nog staande troepeenafdeelingen, voor zoover ze niet in N.-Westelijke richting hadden kunnen aftrekken, stonden voortaan slechts door enkele moeilijke paswegen door het Karpathen-gebergte, in verbinding met hun regeering, zoodat het voor de hand lag, dat ze spoedig hun verzet zouden moeten opgeven.

Heel gemakkelijk was het in de buurt van Halicz voor de Russen niet geweest. De troepen, die er regelrecht heen gedirigeerd waren, bleken zelfs niet voldoende te zijn, zoodat de reserve van het op Lemberg aanrukkend leger gedeeltelijk daarvoor gebruikt moest worden.

Een officier, die tot een dier afdeelingen behoorde, vertelt, hoe hij en z'n manschappen, na dagen lang marcheeren over stoffige wegen, in een heete atmospheer, eensklaps bevel kregen op een klein station in gereed staande treinen te stappen, die hen eenige uren lang in Zuidelijke richting vervoerden. Vroeg in den morgen moesten ze uitstappen op een plaats waar kanongebulder duidelijk waarneembaar was, dus dicht in de nabijheid van het slagveld. Ze marcheerden op en stootten eindelijk op den vijand, die zich voor een dorp, Mikolajef geheeten, verschanst had. Eerst na een geheelen dag vechten gelukte het den Russen hen te verdrijven en het dorp te bezetten. Daar hadden granaten reeds enkele malen brand gesticht, doch het vuur was door de inwoners, die de Russen als vrienden ontvingen, gebluscht. De Oostenrijkers waren evenwel niet vèr teruggegaan. Vlak achter het dorp, op een boogvormige rij van steile heuvels, hadden ze, ongeveer 15.000 in getal, stand gehouden, zoodat 's morgens de strijd andermaal moest beginnen. De Russische artillerie begon met een krachtig bombardement op de heuvels, waarbij kon waargenomen worden, dat de meeste kartetsen vlak boven de Oostenrijksche stellingen ontploften.

Toen begon de bajonet-aanval der Russen. Daarbij werden ze door de Oostenrijksche kanonnen onder vuur genomen en leden zeer ernstige verliezen, maar ten slotte bleven ze toch overwinnaars. De verdreven Oostenrijkers werden vervolgens ook in de flank aangetast, waardoor zeer velen gedwongen waren zich over te geven. Het slagveld bood een vreeselijk schouwspel: stapels dooden overal, bijna allen verschrikkelijk verminkt door de scherven der granaten.

Na het verlaten van Lemberg, moest het leger op de Oostenrijk-

sche rechtervleugel zich terugtrekken op de rivier de San, waarvan de overgangen verdedigd werden door een paar vestingen, Przemysl en Jaroslau. Natuurlijk zou het daarbij achtervolgd worden door de Russen, die daardoor tevens op de flank van het leger van generaal von Auffenberg zouden verschijnen, zoodat deze zelfs gevaar zou loopen van zijn basis te worden afgesneden.

Het gevolg was dus, dat alle door laatstgenoemde behaalde voordeelen moesten worden prijsgegeven en dat hij den terugtocht in de richting van Jaroslau moest aanvaarden. Daardoor zou ook dat van generaal von Dankl gedwongen worden rechtsomkeert te maken, om zich

Duitsche soldaten in winterkleedij voor den veldtocht in Polen.

eveneens achter de San in veiligheid te stellen.

De dagen volgende op de bezetting van Lemberg zullen dus gevuld worden, van Russische kant met een poging om zoo mogelijk beide legers te omsingelen, van Oostenrijksche zijde met te trachten dat te belemmeren en zich dus een gemakkelijken aftocht te verzekeren.

Terwijl daarom slechts een gedeelte van generaal Roeszki's leger de vervolging in Westelijke richting ondernam, waarbij enkele zich te vèr vooruit wagende afdeelingen door de Oostenrijksche achterhoede met bebloede koppen werden teruggeslagen, zwenkte de rest naar het Noorden, om von Auffenberg aan te vallen. Deze was op bevel van den

opperbevelhebber reeds omgekeerd en naar het Zuiden opgerukt, daarbij vervolgd door de vroeger voor hem teruggeweken Russische afdeelingen, die inmiddels aanzienlijk versterkt waren. Ongeveer hetzelfde geschiedde meer Westwaarts, hoewel de Oostenrijkers in allerijl een paar legercorpsen uit het gebied van Kielce naar generaal Dankl ter versterking zonden, die echter eveneens voor steeds talrijker wordende vijanden kwam te staan.

Het kwam daardoor tot een nieuwen grooten slag, waarin de Oostenrijkers aanvankelijk stonden op een lijn Opolo—Krasnik—Tomaszof —Rawa Roeska—Grodek. Hun stellingen vormden dus vrijwel eén rechten hoek, waarvan de punt in den omtrek van Rawa Roeska lag. Een blik op de kaart doet zien, dat, waar hun leger in Westelijke richting naar Przemysl, Jaroslau en Noordelijker aan de San gelegen plaatsen zou moeten terugtrekken, ze er vooral voor moesten zorgen, dat hun vleugels niet te snel werden ingedrukt. Immers als de Russische linker- of rechtervleugel de San eerder wist te bereiken, dan het Oostenrijksche centrum, dan was dit verloren.

Dat ze dit begrepen, bewijst het zenden van versterkingen naar generaal von Dankl, terwijl bij Grodek Duitsche hulptroepen verschenen. Het gevolg was, dat ze er in slaagden den aanvaller op te houden.

Bij Grodek werd eenige dagen lang gestreden, waarbij in het eerst de Oostenrijkers aan de winnende hand waren en zelfs een aantal gevangenen maakten. Doch weldra, toen Russische afdeelingen uit de richting Halicz op hun rechterflank verschenen en bovendien van het Noorden uit een aanval op hun terugtochtslijn begon te dreigen, moesten ze hun stelling prijsgeven en in allerijl naar Przemysl trekken.

In denzelfden tijd was generaal von Dankl aangevallen door een overmacht en uit zijn stellingen bij Opole en ten Zuiden van Lublin geworpen, doch ook hij wist nog eenigen tijd den opmarsch van den Russischen rechtervleugel op te houden. Zware gevechten werden nog door hem geleverd in de omgeving van Krasnik, waarin hij ten slotte het onderspit moest delven. Wel verloor hij duizenden aan gevangenen, behalve de dooden en gewonden, en viel ook een gedeelte van zijn geschut en een legertrein den Russen in handen, maar daardoor verhinderde hij de omsingeling van de legers van von Auffenberg en Aartshertog Jozef Ferdinand, evenals dat van het Zuiden uit gedaan was door den Oostenrijkschen rechtervleugel.

De twee meest bedreigde legers, aldus in hun rug gedekt, weerden zich met heldenmoed tegen de van het Noorden, Oosten en Zuiden opdringende overmacht. Een wanhopige slag werd vooral geleverd bij Rawa Roeska en Tomaszof. Telkens deden Oostenrijksche divisies tegenaanvallen, om de andere lucht te verschaffen.

Het was hier alweer generaal Roeszki, die de Russen ter overwinning leidde. Zijn troepen bestormden Tomaszof en vermeesterden die

plaats. De Oostenrijksche stellingen bij Rawa Roeska gaven meer moeite, maar ook daar moesten ze ten slotte wijken, zoodat de geheele Oostenrijksche legermacht in vollen aftocht was naar de San, op de hielen gevolgd door de Russen, die telkens kleinere en grootere afdeelingen gevangen namen. Minstens 100.000 gevangenen, eenige honderden kanonnen en duizenden vrachtwagens met ammunitie, levensmiddelen en allerlei materiaal werden door hen buit gemaakt.

Groote vreugde in het kamp der verbondenen, verslagenheid in Duitschland en vooral in Oostenrijk, waar alle hoop op dezen veldtocht was gevestigd geweest en waar de verwachtingen hoog gespannen waren door de aanvankelijke tijdingen van groote overwinningen. Wel trachtte het legerbestuur den indruk van een nederlaag te verbloemen, maar iedereen begreep, dat geen andere strategische oorzaken, dan die voortvloeiden uit een gevoelige nederlaag, aan de achterwaartsche beweging van het leger ten grondslag lagen. Bovendien, de talrijke scharen vluchtelingen uit Lemberg en andere meer Westelijk gelegen plaatsen, verbreidden de waarheid op wonderbaarlijk snelle wijze.

Maar aan de San, met z'n sterke vestingen, zouden de dappere legers wel standhouden, meende men, en dat verwachtte men ook algemeen buiten Oostenrijk.

Over die rivier zouden de Russen zich niet wagen, dacht men. Groote Oostenrijksche- en Duitsche troepenmachten stonden toch nog meer Noordwaarts, in Zuid Polen, bij Kielce en Radom. Die waren niet verslagen en men wist, dat Duitschland steeds meer legercorpsen in Silezië verzamelde.

Bovendien ook in Boekowina en verder in het gebied ten Zuid-Westen van de Dnjester stond nog een leger, waarmede de Russen rekening moesten houden, evenals met het gevaar, dat Oostenrijksche afdeelingen over de Karpathen in hun rug zouden verschijnen.

Dit laatste evenwel bleek van weinig beteekenis te zijn. De zwakke afdeelingen, die nog in Oost-Galicië stonden, werden spoedig door generaal Broessilof verdreven en moesten de Karpathen in vluchten, waarvan de paswegen weldra door hem bezet werden.

Ook de hoofdstad van de Boekowina, Czernovitch, een klein stadje, met een bevolking, die uit een ware staalkaart van alle stammen, die Oostenrijk en Hongarije bewonen, bestaat, werd vrijwel zonder slag of stoot bezet.

En wat nog erger was, het bleek, dat overal in het door de Russen veroverde gebied een belangrijk deel der bevolking op hun hand was, zoodat ze zich niet in een vijandelijk gebied bevonden, wat voor hen het vraagstuk van de legervoorziening en de bewaking der toevoerwegen veel gemakkelijker maakte.

Bovendien trokken ook de in Zuid-Polen opgetrokken Duitsche le-

gerafdeelingen voor de overal met overmacht opdringende Russen terug. Door de nederlaag der Oostenrijkers liepen ze gevaar in de rechterflank, d. i. van het Zuiden uit, te worden aangevallen, terwijl bovendien hun hoofdmacht ook nog niet aangekomen was.

Zoo konden dus de Russen overgaan tot een aanval op de vijandelijke stellingen aan de San. Hun opmarsch daarheen ging vooral in het Noorden zeer snel. Vooral muntte daarbij uit een nieuwaangekomen legercorps onder den vroegeren Bulgaarschen generaal Radko Dimitriëf, die voor 't eerst aan de gevechten na de inname van Lemberg deelgenomen had.

Al spoedig werd zoodoende de rivier bereikt, het eerst in het

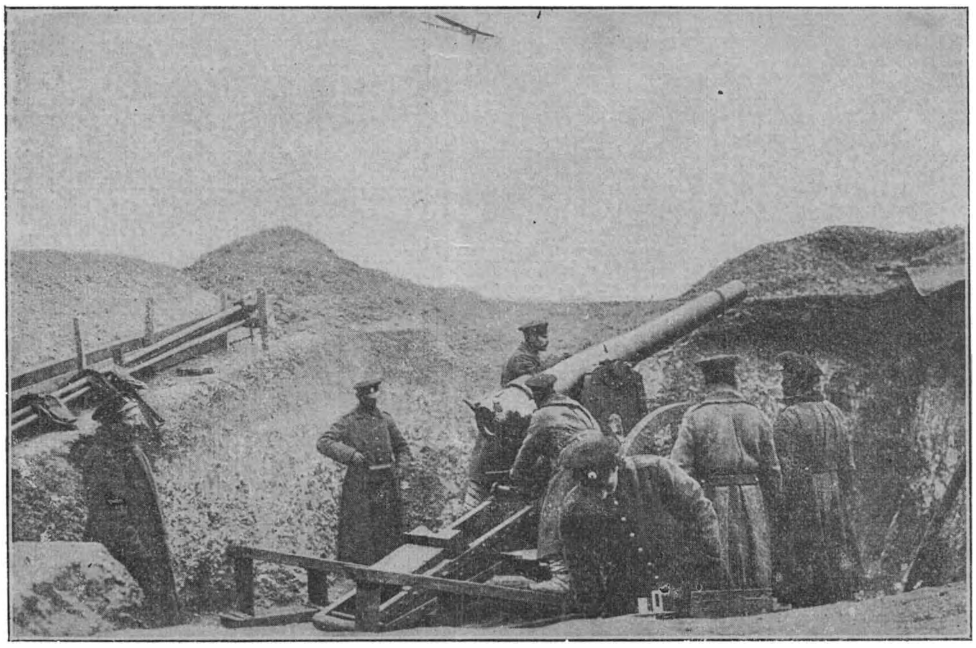

Russische artillerie-stelling in Polen.

Noorden, dicht bij de plaats, waar hij zich met de Weichsel vereenigt. Daar hadden de Russen tevens den steun van hun afdeelingen, die ten Westen van den laatstgenoemden stroom opgerukt waren en die Sandomir bezet hadden. Zelfs werden beide rivieren overschreden en dus het leger van generaal Dankl verder Westwaarts teruggedreven.

Meer naar het Zuiden verschenen de Russen voor de eigenlijke San-vestingen Siniawa, Jaroslau en Przemysl, waarvan de laatste naar de eischen des tijds ingericht en dus zeer sterk was. Terwijl nu de overblijfselen van de verslagen Oostenrijksche legers zich verzamelden achter deze vestingen in een vierhoek, waarvan de twee laatstgenoemde plaatsen en de stadjes Rzeszof en Dynof de hoekpunten waren, begonnen de Russen hun aanval op de vestingen. Gemakkelijk ging dat

niet, doch toen hun rechtervleugel in den hoek tusschen Weichsel en San bij Baranof en Ranischof een overwinning had behaald, die hem in een gevaarlijke nabijheid van de hoofdspoorlijn tusschen de San en Krakau bracht, begon de tegenstand te verslappen. De Oostenrijksche hoofdmacht, die gedeeltelijk gereorganiseerd was, gedeeltelijk echter uit een halfgewapende menschenmassa zonder geschut of legertrein bestond, trok zich in allerijl terug naar het Westen, in de richting van Krakau. Dat dit hun gelukte dankten ze aan het uitstekende wegennet en de tallooze spoorlijnen in dit gebied en ook aan nieuw aangekomen troepen, o.a. van de Servische grens, die de voorhoede der vervolgers tegenhielden.

Deze laatste werd niet voldoende gesteund door de hoofdmacht, die zich nog een doortocht banen moest. Dit geschiedde eindelijk bij Jaroslau. Hier lagen talrijke forten en veldversterkingen, die door de Oostenrijkers bezet gehouden waren. Ze verhinderden eenige dagen lang den opmarsch der Russen. Deze slaagden er ten slotte in over een drietal pontonbruggen over de San te komen, waardoor de terugtochtslinie der verdedigers naar Przemysl in gevaar kwam. Een groot deel van het garnizoen spoedde zich toen weg.

's Nachts werden daarna een tweetal forten stormenderhand ingenomen, waarna de rest weldra volgde. De rechte weg, de spoorlijn, naar Krakau, lag nu voor de Russen open, die tevens hun reeds zoo groote oorlogsbuit nog aanmerkelijk vergroot zagen. Langs dien spoorweg trokken ze nu Westwaarts, ongeveer evenwijdig met de achterhoede der Oostenrijkers, die dichter bij de Karpathen in dezelfde richting trok.

De andere vesting Przemysl was nu ook weldra geheel ingesloten, doch slechts in een wijden kring, daar het talrijke garnizoen, nog versterkt door groote troepenafdeelingen, die zich den terugtocht naar het Westen afgesneden hadden bevonden, den aanvaller tot voorzichtigheid dwong.

Evenals voor Luik werd door deze vesting een groot leger vastgehouden. Daardoor kon de verdere opmarsch der Russen naar Krakau niet zoo krachtig meer worden voortgezet, te meer waar sinds den 10den September vermoedelijk weinig versterkingen meer door hen waren ontvangen. Die toch waren elders, op de grenzen van Oost-Pruisen, noodig geworden. Bovendien moesten behalve voor de belegering ook corpsen worden afgezonden naar de Karpathenpassen bezuiden de vesting. Indien toch van dien kant een leger tot ontzet kwam opdagen, zou het er voor de belegeraars leelijk gaan uitzien en zouden ook de meer Westelijk oprukkende troepen gevaar loopen hun verbindingslijn met het eigen land te verliezen.

We hooren dan ook in de volgende dagen van Russische afdeelingen in dat gebergte, waarbij hun voorhoede niet langs de hoofdwe-

gen trok, maar onder leiding van gidsen uit de aan hun goedgezinde Roetheensche bevolking (feitelijk verraders dus!) dwars door de wouden langs onbekende paden. De zoo ook in den rug aangevallen verdedigers moesten vluchten of zich overgeven en weldra daalden de Russen aan de Zuidzijde van de bergen af naar de Hongaarsche vlakte. Vèr drongen ze daarin niet door, daar zorgden de Honved-(landweer-) troepen wel voor, maar dat zal hun bedoeling ook wel niet geweest zijn. Ze hadden alleen er voor te waken, dat niet onverhoeds groote legermachten vandaar kwamen opzetten.

Ondertusschen bleef Przemysl zich hardnekkig verdedigen en kwam er dus ook geen voortgang van beteekenis in het verder Westwaarts oprukken der Russen. Wel bezetten ze enkele plaatsen, zooals Tarnof, maar van den verwachten nieuwen grooten slag kwam niets: de overwinnaars voelden zich onder deze omstandigheden te zwak den verslagen vijand nogmaals aan te vallen. Waardoor dat te verklaren is? We hebben er reeds op gewezen, dat de Oostenrijkers van alle kanten versche troepen hadden ontboden, zoodat hun legermacht aanzienlijk versterkt was. Daarbij hadden de Russen ook rekening te houden met de toebereidselen, die de Duitschers aan de Warthe maakten, om een nieuwen inval in Polen te doen. Een te vèr vooruitdringen naar Krakau, zou hun leger in Galicië in gevaar brengen van het Noorden uit omgetrokken te worden. Ten slotte hadden ook de Russen groote verliezen geleden en moesten ze belangrijke afdeelingen in hun rug achterlaten, voor het opvoeren der levensmiddelen.

Maar, zal de lezer zich afvragen, waar was dan het Russische millioenenleger? Tot nu toe hadden toch nog maar slechts enkele honderdduizenden, hoogstens 700.000 aan de veldtocht tegen Oostenrijk deelgenomen, als het waar was, dat ze over millioenen soldaten konden beschikken, dan zouden ze die er heen hebben kunnen zenden en dan zou de vernietiging van het reeds zoo geteisterde Oostenrijksche leger betrekkelijk gemakkelijk geweest zijn.

Zeker, het lijkt vreemd, maar is dat toch niet. Men herinnere zich slechts, dat het oprukken der Russen en dus hun schijnbaar zoo vroeg voltooide mobilisatie, in het eind van Augustus, iedereen had verbaasd. Nu wordt dat raadsel opgelost: Rusland was toen nog lang niet gereed, maar had slechts een groot gedeelte van zijn leger in vredestijd beschikbaar, mogelijk slechts de helft daarvan, versterkt met reservisten uit de Westelijke provincies van het groote rijk. En daarmede was het den aanval, zoowel op Duitschland als op Oostenrijk begonnen, met geen ander doel dan te verhinderen het bekende krijgsplan van die beide Staten.

Oostenrijk toch zou er door verhinderd worden de straf-expeditie tegen Servië tot een goed einde te brengen, terwijl Duitschland, vóór de totale vernietiging van het Fransche leger, zou gedwongen worden

aan zijn Westelijke troepenmacht verschillende corpsen en reserves te onttrekken. Daardoor zou de Fransche krijgsmacht gered worden en zich kunnen herstellen, zoodat er geen tijdstip zou komen, waarop Duitschland zijn hoofdmacht tegen Rusland in het veld zou kunnen brengen en ook dat land verpletteren.

We hebben reeds gezien hoe Duitschland groote versterkingen uit het Westen naar Oost-Pruisen moest zenden en ook reeds, dat na de inname van Lemberg een steeds grooter wordende macht geconcentreerd werd aan de Warthe. Dat alles was niet de bedoeling van den Duitschen Generalen Staf geweest, doch had eerst later moeten ge-

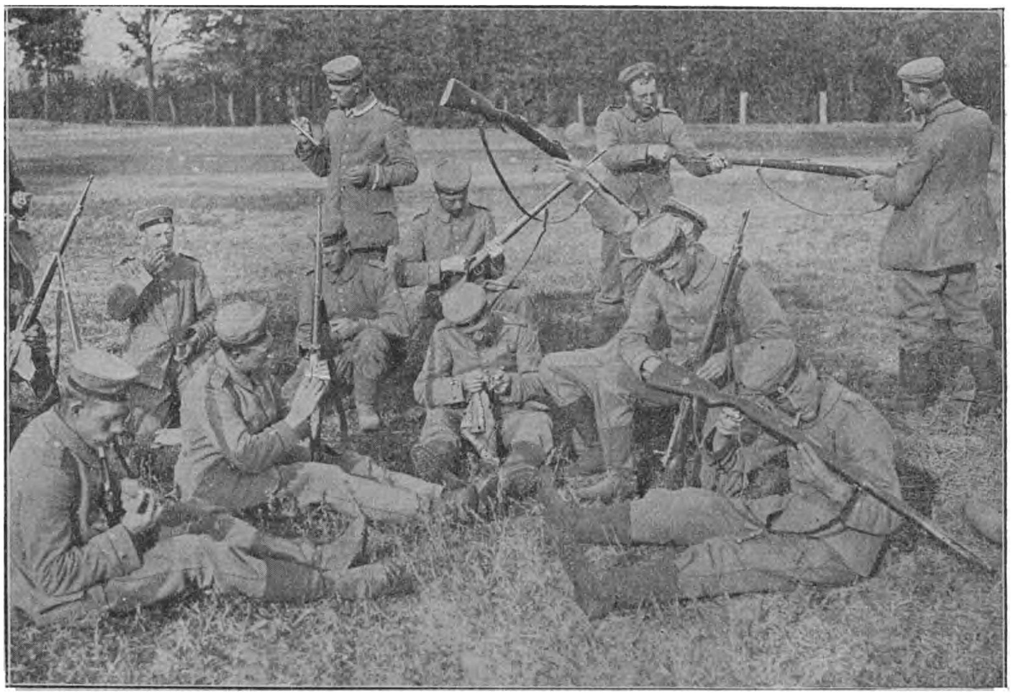

Geweer schoonmaken.

schieden. Daaraan was het stellig voor een belangrijk deel te danken, dat de Duitsche inval in Frankrijk aan de Marne gestuit was, dat de Fransche fortenlinie Verdun, Toul en Nancy niet met overweldigende overmacht was aangevallen en dat het den Franschen gelukt was den aanvallers naar de Aisne terug te werpen.

De prijs, dien de Russen daarvoor betaald hadden, hun groote verliezen in Oost-Pruisen, was dunkt ons niet te hoog geweest, te meer waar ze minstens even groote, zoo niet grootere verliezen aan Oostenrijk toegebracht en bovendien een steeds begeerde provincie veroverd hadden.

Het gevolg van het een en ander zou dus zijn, dat na de omsin-

geling van Przemysl de krijgsverrichtingen in Galicië ongeveer tegen den 20sten September het doode punt naderden. De Russen durfden niet meer met kracht vooruit te dringen, terwijl hun tegenpartij eerst een veel grootere macht wilde concentreeren, alvorens den tegenaanval te beginnen. Die groote tegenaanval, die ingeleid werd door een inval van het Oost-Pruisische leger van generaal von Hindenburg in Rusland, reeds in de 2de helft van September, vult een tweede periode van den strijd op dit oorlogstooneel en zullen we later bespreken, daar thans de gebeurtenissen in het Westen, in Frankrijk en België onze aandacht vorderen.

HOOFDSTUK VII.

De gebeurtenissen in Frankrijk van 12 September tot den Val van Antwerpen.

We verzoeken nu onze lezers zich even te herinneren het slot van het 5de hoofdstuk, waar we de nederlaag der Duitschers behandelden en hun terugtocht naar de Aisne. We hebben daar gezien, hoe op den 12den September het geheele Duitsche leger in Frankrijk tusschen Verdun en Parijs werd teruggeslagen en hoe het, op de hielen gevolgd door Franschen en Engelschen, week naar het Noorden.

Het kwam er nu voor de Duitschers op aan een linie te hebben, waar ze zich ten minste een paar dagen zouden kunnen staande houden, om hun door den terugtocht door elkaar geraakte legerafdeelingen te ontwarren en opnieuw te ordenen. Bovendien moesten zeer veel uitrustingstukken door nieuwe vervangen en de voorzieningsdienst opnieuw geregeld worden.

Als het niet gelukte, dat standhouden, dan was de geheele ondergang van het leger te duchten. Elken dag van verder wijken zou natuurlijk de verwarring en daarmede het verlies aan materiaal en manschappen grooter worden (men denke slechts aan de rampen, die het groote leger van Napoleon treffen op den wekenlangen terugtocht uit Moskou in 1812).

Men begrijpt dan ook gemakkelijk, dat het Duitsche legerbestuur bij het ondernemen van een zoo gevaarlijke manoeuvre als het intrekken van den rechtervleugel en het ondernemen van een poging om met een groote, sterkbezette vesting (Parijs) in de flank, het vijandelijk leger te willen doorbreken, wel degelijk rekening gehouden had met de mogelijkheid van een mislukken daarvan, van een nederlaag dus. Vandaar dat maatregelen genomen waren om de gevolgen zoo gering mogelijk te doen zijn.

Terwijl de hoofdmacht verder naar het Zuiden oprukte, had de achterhoede zich sterk verschanst in allerlei stellingen tusschen de Oise en Verdun, vooral langs de Aisne en zijn zijrivier de Suippe. Gedeeltelijk kon daarbij gebruik gemaakt worden van een van nature

zeer gemakkelijk te verdedigen terrein, n.l. de reeds genoemde Falaises van Champagne in het gebied tusschen Aisne en Oise, bezuiden La Fère en Laon. Dit is een hoogvlakte uit kalksteen bestaande, die met een steile helling uit de vlakte oprijst, terwijl het geheel door de er in uitgeslepen rivierdalen, die een 60 à 80 M. diep zijn, verdeeld is in kleine plateaux. Als deze plateaux goed bezet zijn door artillerie, is het vrijwel onmogelijk van uit de vlakte daarop met succes een aanval te ondernemen.

Daarheen ook stroomden de uit België ontboden versterkingen, en

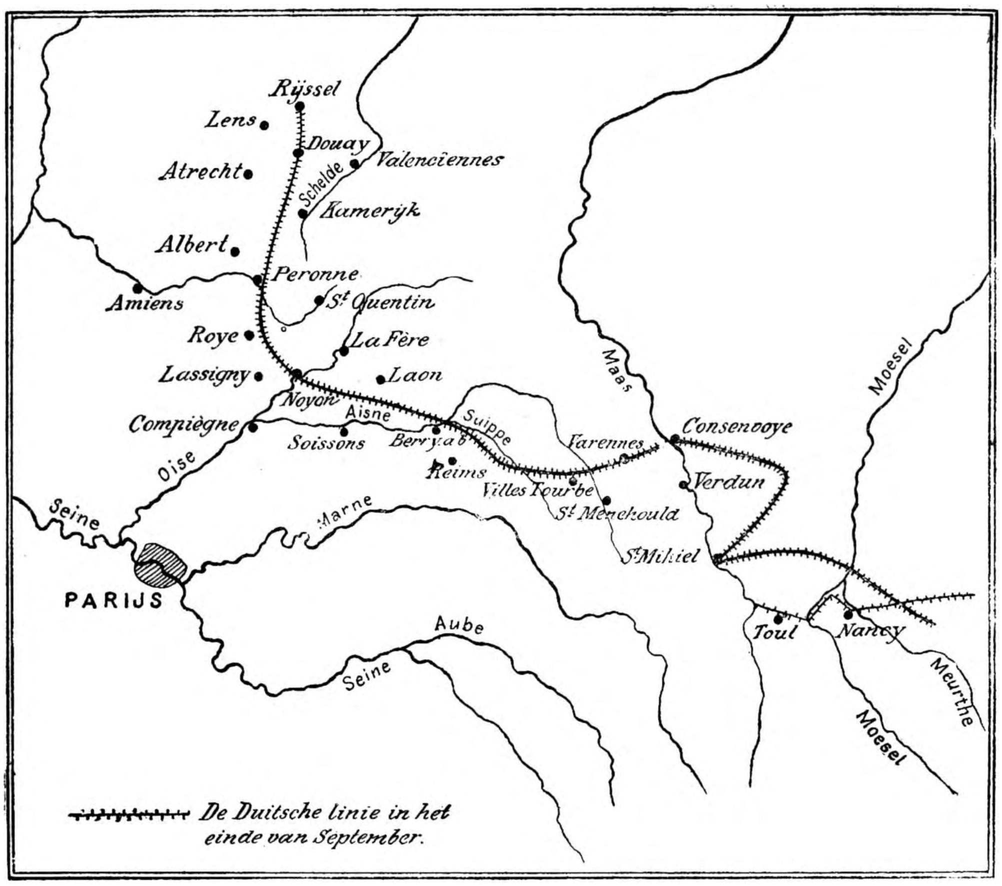

zoo slaagden ze er in het leger de zoo hoog noodige rust te geven.

Reeds den 11den September, zegt een Fransch officier, begon ons vooruitdringen langzamer te gaan, d. w. z. werd dat door den vijand moeilijker gemaakt, zoodat we dien dag en den volgenden slechts een 12-tal kilometers konden afleggen. De 13de werd door beide partijen als een rustdag beschouwd, wat al weer beteekent: Wij, de Franschen en Engelschen, waren niet in staat de vervolging krachtig voort te zetten, daar de weerstand, dien de vijand bood, het noodzakelijk maakte de achteraankomende infanterie en artillerie, vooral de zwaardere stukken, die over de totaal kapotgereden en door den regen doorweekte

wegen niet zoo snel kon volgen, af te wachten. Zoo'n rustdag is in dergelijke gevallen altijd in het voordeel van den vervolgde. In dit geval stelde het hem in staat te verrichten, wat, zooals boven gezegd is, noodig geworden was.

Die bovenbedoelde tegenstand had over de geheele linie plaats gevonden, doch vooral bezuiden het zooeven beschreven gebied, waar de opmarsch der Franschen en Engelschen het snelst was geweest. Daar werd hun de overtocht over de Aisne hardnekkig betwist, wat hun echter toch, hoewel onder zeer zware verliezen, gelukte tusschen Compiègne, dat aan de samenvloeiing van deze rivier met de Oise gelegen is, en Soissons. Meer naar het Oosten ontruimden de Duitschers zonder slag of stoot de belangrijke stad Reims, evenals de Franschen bij hun terugtocht gedaan hadden. Ze trachtten evenwel stand te houden op de hoogten ten Noorden en Oosten daarvan, doch ook van daar werden ze verdreven tot het dal van een zijriviertje der Aisne, de Suippe, terwijl nog verder Oostwaarts hun terugtocht, die overigens langzamer plaats vond dan in het Westen, vooral in het Woud der Argonnen, zich voortzette.

Een onmiddellijk gevolg was tevens, dat in het gebied ten Oosten der Fransche vestingreeks Verdun-Toul-Nancy, waar de Duitschers nog steeds in het voordeel geweest waren, hun aanval gestaakt moest worden. Een gedeelte hunner troepen daar moest naar het Westen ter versterking gezonden worden en de overblijvenden moesten van aanvallers tot verdedigers worden, daar de Franschen dadelijk van de gelegenheid gebruik maakten om op hun beurt tot den aanval over te gaan. Daardoor konden ze er in slagen hun vijand een eindweegs achteruit te werpen, wat zeer noodzakelijk was, want reeds gedurende enkele dagen had het zware geschut der laatsten het fort Troyon, één van de sperforten, die de Maaslinie tusschen Verdun en Toul verdedigden, onder vuur genomen. En daar we weten sinds de gebeurtenissen bij Luik, Namen en Maubeuge, hoe geweldig de uitwerking daarvan is, kunnen we niet anders zeggen, dan dat het ontzet, dat het gevolg van de overwinning der Franschen was, te rechter tijd plaats vond.

Ook tèn Westen der Oise werd gestreden. Daar werd de Duitsche cavalerie uit Amiëns verdreven en in Noord-Oostelijke richting gejaagd naar Péronne. Het doel der Franschen hier was het beveiligen van hun linkervleugel en tevens het verkrijgen van meerdere veiligheid op de spoorwegen van Parijs naar de kust.

Het kwam er nu voor de Duitschers op aan, den Franschen aanval, dien ze voorloopig tot staan gebracht hadden, geheel tot stilstand te brengen. Indien toch op eenig punt van de uitgestrekte slagorde de aanvallers er in slaagden een belangrijk succes te behalen, door samentrekking van een groote troepenmacht en zich zoo een doortocht te banen, dan zou de geheele linie terug moeten en wel naar een terrein,

dat niet zulke goede natuurlijke steunpunten bood als de ingenomen stellingen. Verder naar het Noorden toch wordt het land een zacht golvend heuvelland, een ideaal gebied voor een vastberaden en in getalsterkte overmachtigen aanvaller.

Vandaar dat ze zich haastten de stelling nog aanzienlijk te versterken en tevens door tegenaanvallen over het geheele front den vijand tot staan te brengen. Deze hadden, vooral tusschen de Oise en Reims, plaats op den 16den en 17den Augustus. Dezelfde Fransche officier vertelt, dat hij nog nooit zoo'n heftigen strijd had meegemaakt. Telkens en telkens weer stormden nieuwe Duitsche troepen op de Franschen, die ook loopgraven aangelegd hadden, aan. Wel werden al die aanvallen met verschrikkelijke verliezen — men behoeft maar de Duitsche verlieslijsten in te zien om te weten, hoe talrijke offers deze dagen gevergd hebben — afgeslagen en slaagden de Franschen er ten slotte zelfs in, op hun beurt opnieuw tot den aanval overgegaan zijnde, een belangrijke strook terrein te veroveren, maar het hoofddoel der Duitschers, het intact houden hunner hoofdverdedigingslinie en die tot een ware veldvesting te kunnen maken, was bereikt.

Van nu af aan, tot op het einde van onze periode kunnen we steeds blijven spreken van den slag aan de Aisne, een betere naam is er tot nu toe niet voor gevonden, hoewel slechts over een betrekkelijk klein gedeelte de oevers van die rivier het gevechtsterrein vormden, maar een eigenlijke veldslag was het niet meer. De strijd nam n.l. geheel het karakter aan van een vesting-oorlog.

Het slagveld strekte zich uit langs een lijn van Noyon aan de Oise langs Berry au Bac en Neufchatel aan de Aisne, het dal der Suippe, de plaats van dien naam, Ville sur Tourbe en Varennes naar Consenvoye aan de Maas ten Noorden van Verdun, en behoudens kleine wijzigingen bleef dat de geheele maand en nog veel langer onveranderd.

Hoe het in dien vesting-oorlog toeging?

Op eenige duizendtallen meters van elkaar zijn de kanonnen der tegenstanders opgesteld, meestal op heuvels, onder boomen, die ze voor het gezicht verbergen. Ze staan niet zoo maar op den beganen grond, maar in groote kuilen, dikwijls tegen het inslaan van vijandelijke granaten nog gedeeltelijk bedekt met een door boomstammen en ander houtwerk gedragen aardlaag, waarop groene boomtakken uitgespreid liggen, om de plaats voor vliegeniers verborgen te houden. Deze kanonnen hebben het leeuwenaandeel aan den strijd. Onophoudelijk donderen de schoten door de lucht en gieren de granaten, om met een doffen of scherpen knal boven het vooraf bepaalde doel te ontploffen. Want van weerskanten wordt uitstekend gericht. Daartoe zweven de vliegtuigen voortdurend over de stellingen. Nauwelijks hebben ze een vijandelijke batterij, een konvooi of een loopgraaf ontdekt, of ze signaleeren de plaats aan hun vrienden en onmiddellijk wordt het bedoelde punt onder vuur genomen.

Verschrikkelijk kan dan de uitwerking zijn, vooral die van het zwaarste geschut, waarin vooral de Duitschers uitmuntten. Een enkel projectiel doodde soms een 25-tal paarden of vernielde een geheele batterij. Niet alleen de kogels en de scherven zijn gevaarlijk, maar de luchtdruk is zoo sterk, dat tientallen meters in het rond alles wordt omver geworpen. Ontploft zoo'n bom te midden van een loopgraaf, dan is het toeval, als een der bezetting er ongedeerd afkomt. Alles wordt gedood of gewond. Soms worden de slachtoffers letterlijk uit elkaar gescheurd, zoodat hier een arm ligt, twintig meter verder een been en elders weer een ander gedeelte. De gewonden zijn er meestal vree-

Duitsche veldprediker houdt een rede aan 't graf van een gesneuvelden officier.

selijk aan toe. De hoekige, kantige scherven, soms een paar kilo's in gewicht, verbrijzelen de zwaarste beenderen. We hooren van gewonden, wier rug letterlijk geheel open was, wier beide beenen verpletterd waren. Daarbij komt, dat zelfs bij kleine scherven de wonden groot zijn en door de vernieling der spieren en aderen, moeilijk te genezen.

Tusschen deze geschutstellingen ligt de infanterie in lange rijen van loopgraven, tallooze achter elkaar, onderling door anderen verbonden. Deze loopgraven worden bijna tot mansdiepte uitgegraven en hebben aan de voorzijde schuilplaatsen, waaronder de manschappen veilig zijn voor rondvliegende granaatsplinters en waar ze eenigszins beschut zijn

tegen den regen en de kilte der nachten. Dag in dag uit brengen ze daarin door, terende op de levensmiddelen, die hun verstrekt worden als het donker geworden is en de vijand het brengen daarvan niet kan zien. Dan naderen de keukenwagens, waarin het eten gedurende den dag gekookt is, en enkele manschappen halen den voorraad voor hun kameraden. Voor de rest van den tijd moet het verstrekte brood en de inhoud der veldflesschen in de behoeften voorzien.

Gewonden en dooden moeten eveneens blijven liggen, totdat het donker is geworden. Ja, zelfs kunnen de eersten, als het vijandelijk geschutvuur sterk op de plaats gericht is, niet eens voorloopig geholpen worden. Dan gebeurt het, dat zulk een arme stumper nog eens en nog eens getroffen wordt en al dien tijd ligt te kermen van pijn en angst.

Van uit die loopgraven bestoken beide partijen elkander. Steekt een vijand het hoofd buiten zijn dekking, dan onmiddellijk worden hem enkele kogels toegezonden. Daarbij trachten ze natuurlijk zoo dicht mogelijk te naderen. Al weer 's nachts sluipen de pioniers en anderen vooruit en graven zigzag loopende geulen in de richting van den vijand, die dat tracht te verhinderen door patrouilles, die zoo vèr mogelijk vooruit kruipen. Hier en daar begint dan plotseling geweervuur tusschen de voorposten, schoten, in het donker gelost, waarbij dikwijls ook vuurkogels of raketten gedurende enkele oogenblikken het terrein verlichten en elke beweging van den vijand verraden.

Is dan de loopgraaf dicht genoeg bij de vijandelijke linie gebracht, dan wordt getracht die door een stormaanval, liefst bij nacht of in den nevel ondernomen, met de bajonet te veroveren. Een uiterst gevaarlijke onderneming, want de vijand is op zijn hoede en over de geheele linie staan mitrailleurs gereed om te vuren. Bovendien zijn voor die loopgraven nog prikkeldraad-versperringen aangebracht, waardoor dikwijls een sterken electrischen stroom loopt. Die moeten doorgeknipt worden, waarbij degenen, die daarmede belast zijn, dikke gummi-handschoenen dragen, om te verhinderen, dat de electrische schok hen doodt. Over dag is zulk werk natuurlijk onmogelijk, 's nachts echter ook nog zeer gevaarlijk, want al worden ze niet gezien, dan verraden toch bellen en blikken bussen, gevuld met steentjes, die aan de draden opgehangen zijn, wat er gebeurt en onmiddellijk wordt in de richting van het geluid geschoten.

En al gelukt zoo'n aanval, dan is de winst nog niet groot, soms slechts enkele tientallen meters, waarvoor tal van menschenlevens zijn opgeofferd. Vlak achter de veroverde stelling liggen weer nieuwe, van waaruit de vijand zich verder verdedigt. Daarbij komt, dat dikwijls op de flanken van de overwinnaars hun vrienden minder gelukkig geweest zijn, zoodat als het dag geworden is en de toestand zichtbaar, de genomen loopgraven van drie kanten onder vuur genomen worden, waar-

tegen een verdediging onmogelijk is. De dappere mannen worden dan allen het slachtoffer hunner heldhaftigheid, of moeten zich gevangen geven. En al is dat niet het geval, de vijand is in het veroverde stukje gronds beter thuis dan de veroveraar en hij zal zelf tot den tegenaanval overgaan, zoodat dikwijls wat den eenen nacht gewonnen werd, den volgenden weer verloren ging.

Men begrijpt nu de telkens voorkomende berichten, daar en daar hebben wij eenig terrein gewonnen en als men het op de kaart opzoekt, blijkt na tien zulke berichten nog, dat de gevechtslinie onveranderd is gebleven.

Ook dorpen en alleen staande huizen zijn even zoovele versterkingen. De arme bewoners, voor zoover ze niet ontvlucht zijn, worden verwijderd, door den vijand dikwijls met geweld verdreven en hun woningen in kleine vestingen veranderd. Matrassen worden tegen de muren geplaatst en op de zolders gelegd, schietgaten in de wanden aangebracht, zoodat een hagelbui van kogels over de aanvallers kan worden uitgestort. Zoo'n huis is echter voor den verdediger ook niet veilig, want als de vijand er achter komt en dat is niet moeilijk, dan biedt het een prachtig doel aan voor de kanonnen en één goed gericht schot kan het in een puinhoop veranderen, waaronder de bezetting bedolven wordt.

Niets wordt ontzien, mooie steden met heerlijke bouwwerken loopen in de nabijheid gevaar tot puin geschoten te worden. Dat lot trof bijv. de oude stad Reims, met z'n prachtige kathedraal. Tweemaal was de stad in den loop van den strijd reeds van eigenaar verwisseld. Bij hun terugtocht hadden de Franschen haar in het begin van September ontruimd zonder tegenstand te bieden. De Duitschers hadden haar in bezit genomen en geheel gespaard. Na den slag aan de Marne scheen het evenzoo, doch met rolverwisseling te zullen toegaan. De terugtrekkende Duitsche troepen verlieten de stad en lieten er slechts een aantal onvervoerbare gewonden achter. De Fransche voorhoede bezette haar, doch de hoofdmacht bleef er achter staan, zoodat Reims feitelijk in het gevechtsterrein kwam te liggen.

Doch reeds den 17den September begon het zware Duitsche geschut op de stad te vuren, waardoor de Franschen gedwongen waren ook hun batterijen in de nabijheid op te stellen. Aanvankelijk werd daarbij niet op de kathedraal gemikt, die als veldlazeret ingericht was en waarop de Roode-Kruisvlag wapperde. Een 125-tal Duitsche gewonden werden er in verpleegd. Toch sloegen reeds dien dag een paar granaten door het dak heen, zonder echter veel schade aan te richten. Twee dagen later echter werd de kerk tot mikpunt gekozen. Waarom? Het is moeilijk uit te maken. Van Duitsche kant wordt allerlei beweerd, bijv. dat de Franschen in de toren een observatiepost hadden ingericht, andere berichten zeggen weer, dat ze een batterij

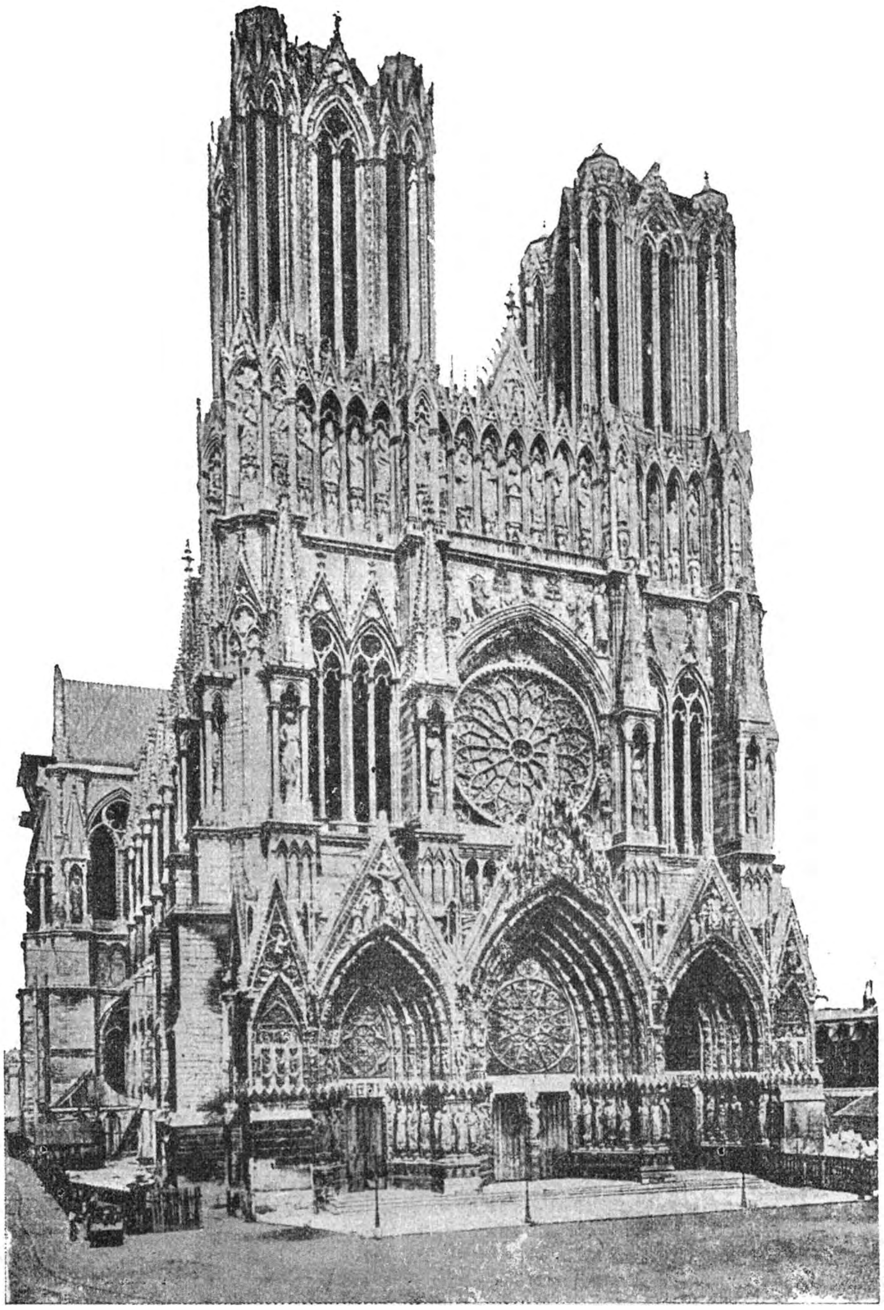

De Kathedraal te Rheims, één der schoonste bouwwerken van Frankrijk, door de Duitsche granaten ernstig gehavend.

vlak achter de kerk opgesteld en daardoor de beschieting zelf uitgelokt hadden. De Franschen ontkennen dit evenwel. Wie te gelooven? Als neutralen kunnen wij moeilijk een oordeel vellen, de geschiedenis moet dat doen, als het ten minste mogelijk zal blijken. Het wil er echter bij ons niet in, dat de Franschen willens en wetens het schoone

gebouw in gevaar gebracht hebben. Evenmin, dat de Duitschers zonder reden dat bombardement zijn begonnen. Kan het niet zijn, dat de door hen aangegeven beschuldiging slechts op een vermoeden heeft berust? In oorlogstijd is men, en de Duitschers allerminst, niet gewend lang te onderzoeken. Vermoedt men den vijand ergens, dan wordt onmiddellijk het vuur op die plaats gopend. De onzekerheid der Duitsche berichten, die immers van elkaar verschillen, wijst wel op zoo iets. We kunnen dan ook niet zeggen, dat de Duitschers zulke barbaren zijn, omdat ze de kerk tot een ruïne gemaakt hebben. Liever constateeren we, dat de oorlog zoo barbaarsch is.

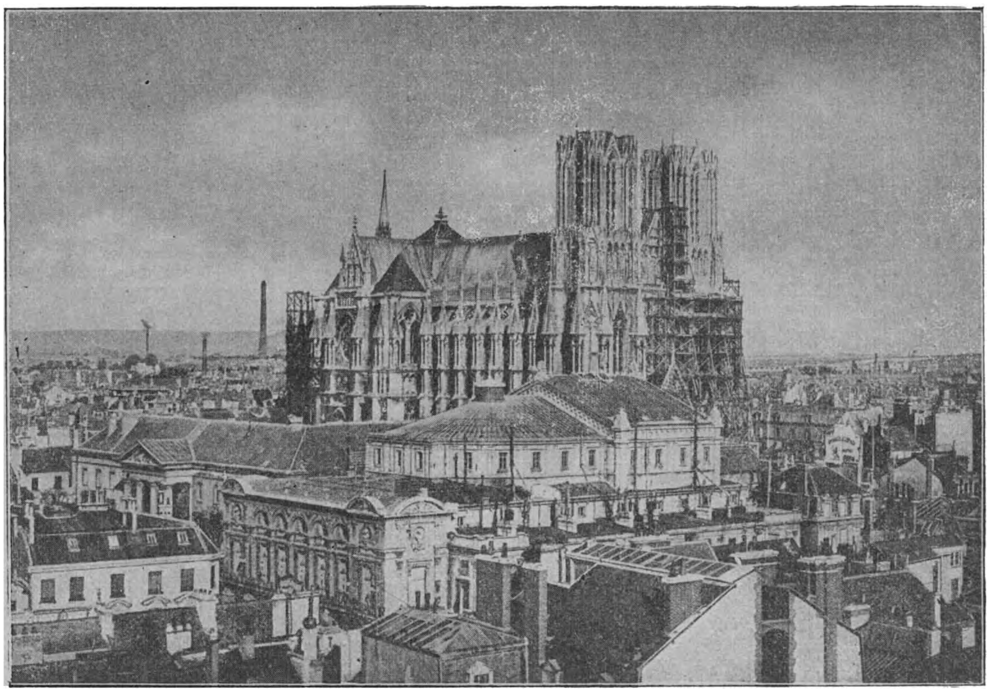

DE KATHEDRAAL VAN RHEIMS
zooals deze machtig en grootsch boven het stadsbeeld uitrijst.

Hoe het zij, de wereld sidderde. Ieder, die iets voelde voor de kunst, voor het mooie van oude kunstwerken, voelde een woede in zich opkomen. Waarvoor toch al die verwoesting? Een kerkgebouw is toch geen oorlogsinstrument, geen fort, batterij of loopgraaf? Dat de laatsten verwoest worden, dat begrijpen we, daarbij geldt het aloude oog om oog, tand om tand, maar een eerwaardig, oud kunstwerk....

Het nut van een dergelijke verwoesting begrijpen we niet. Ons gevoel komt dus aan het woord en dat gevoel bestempelt de daad en den dader tot barbaarsch. In de oogen van alle neutralen zal Duitschland zich later, als de oorlog voorbij is en de gemoederen tot kalmte gekomen zijn, moeten rechtvaardigen.

Thans nog iets over de kathedraal. Reeds in de middeleeuwen in 1212, werd met den bouw begonnen, die eerst meer dan 100 jaar later voltooid werd. De bouwstijl was de destijds gebruikelijke Gothische (evenals de Domkerk in Utrecht). Eenmaal voltooid, was de kerk 139 meter lang, het schip 30 en het kruis 49 meter breed, terwijl de hoogte van het gewelf 38 meter bedroeg. Zoowel van binnen als van buiten waren prachtige versieringen aangebracht. Vooral de Westelijke gevel, met drie portalen, waarboven een geweldig raamroset en prachtige standbeelden, muntte uit door schoonheid.

Van binnen vielen de heerlijk beschilderde ramen op, talrijke schilderijen van de beroemdste meesters, wandtapijten en allerlei praalgraven.

Beroemd werd deze kerk, toen sinds 1479 alle Fransche koningen er gekroond en gezalfd werden.

En nu is het een ruïne gelijk. Een journalist, die de stad bezocht, schrijft: En de Kathedraal?.. De zon, niet meer getemperd door eeuwenoude boogvensters, belicht vrijuit de verwoesting, daar aangericht en ook daaromheen is geen huis de vernietiging ontkomen; het plaveisel op het plein is uiteengescheurd en overdekt met stukken staal, glasscherven en puin.

Recht tegenover de kathedraal staat het standbeeld van Jeanne D'Arc. Men heeft haar een Franschen vlag in den uitgestrekten arm gegeven. De granaten hebben alles om haar heen vernietigd, alleen zij en die vlag zijn gespaard gebeven, hoewel de buik en de pooten van haar paard zijn verbrokkeld.

Van buiten zien we de wanden der kerk nog overeind staan — onze voorouders bouwden op soliede manier — echter op verschillende plaatsen geblakerd door het steigerwerk, dat in brand geraakt was, terwijl de gevelbeelden armen, beenen en hoofden missen. Van binnen blijkt het Oostelijk gedeelte vrij ongeschonden, op een groot aantal kapotte ruiten na, waarvan ook de omlijsting beschadigd is. Anders is het in het midden en Westen. De hooge zuilen rijzen daar op uit een dikke puinlaag. Een mooie oude candelabre, die vroeger aan een stalen ketting hing, ligt daar tusschen. Hier zijn ongeveer alle ramen versplinterd. Maar genoeg hierover.

Misschien dat een restauratie nog wel mogelijk is, maar stellig zal veel van de bekoring, die van het heerlijke bouwwerk placht uit te gaan, voor goed verdwenen zijn.

Talrijke burgers waren bovendien het slachtoffer van het bombardement hunner stad. Het meest deerniswekkend waren wel een moeder met haar kindje, die op straat, zeker vluchtende naar de veilige kelder van familieleden, werden getroffen en gedood.

En daarmede hield het nog niet op. Wel verminderde het aantal der schoten, naarmate de Duitschers verder terug werden gedreven, maar

van tijd tot tijd wisten ze toch weer in de nabijheid te komen, en dan sprongen hun granaten weer in de ongelukkige stad.

Terwijl langs de Aisne de beide legers elkaar ongeveer in evenwicht hielden, begon men meer naar het Westen een strijd, die een geheel ander karakter droeg.

Reeds toen de groote slag aan de Marne begon, bevond zich een nieuw Fransch leger op de linkerflank der Engelschen en bij de vervolging der Duitschers verplaatste dit zich in Noord-Westelijke richting over de Oise, de zich daar bevindende zwakke vijandelijke afdeelingen voor zich uitdrijvende, die, zooals reeds gezegd is, o.a. Amiëns moesten ontruimen. Klaarblijkelijk trokken ze zich samen om te verhinderen, dat deze Fransche linkervleugel hun troepen bij La Fère en Laon in de flank zou aanvallen. Heftige gevechten werden hier in de streek tusschen de Oise en de Somme geleverd.

Weldra echter kwamen berichten in, dat zich nog meer Fransche troepen in het Westen begonnen te verzamelen, een nieuw leger dus, onder bevel van generaal d'Aumade. Gemakkelijk ging dat niet, daar in het gebied van Amiëns, waar het hoofdkwartier gedurende een paar dagen gevestigd was, alle spoorwegen vernied waren, zoodat alle transport langs de gewone wegen geschieden moest.

Het doel van dit nieuwe leger kon geen ander zijn, dan een poging om op te rukken in de richting van de Duitsche verbindingslijn en daardoor den vijand te dwingen zijn stellingen aan de Aisne te ontruimen.

En inderdaad, aanvankelijk scheen het, alsof dit doel bereikt zou worden. De officieele Fransche rapporten brachten telkens berichten over kleine successen in dit gebied behaald, zooals de ontruiming van Atrecht en Rijssel door de Duitsche cavallerie-afdeelingen, die genoemde steden sinds het einde van Augustus bezet hadden gehouden. Evenwel bleek al spoedig uit het uiterst langzaam voorwaarts gaan der Franschen en uit de omstandigheid, dat hun ruiterij er niet in slaagde ergens een spoorweg in den rug der Duitschers te vernielen, dat de laatsten op hun hoede waren en door het zenden van reserve-troepen naar de bedreigde punten, den toeleg wisten te verhinderen.

Zelfs probeerden zij van hun kant een vermetelen aanval op een belangrijke lijn in den rug der Franschen, n.l. den spoorweg van Parijs naar Havre. Een paar automobielen, bemand met geniesoldaten en voorzien van groote hoeveelheden springmateriaal, wist, gebruik makende van de duisterheid van den nacht, door de Fransche linies heen te sluipen en tot dicht bij een belangrijke brug van die lijn over de Seine door te dringen. Eerst daar werden ze ontdekt en aangevallen, wat natuurlijk tengevolge had, dat de poging mislukte en de dappere ondernemers gevangen genomen werden.

Maar ook door de samentrekking van nieuwe troepenmassa's, wisten de Duitschers het Fransche plan tegen te gaan. Zoo werd reeds den

17den September door hen een heftig gevecht geleverd in de buurt van Noyon, een stadje aan reeds genoemde rivier, de Oise, gelegen. Met den moed der wanhoop slaagden ze er in de Franschen terug te drijven, dus een plaatselijke nederlaag toe te brengen, die wel geen verdere gevolgen had, maar de Duitschers ten Zuiden van La Fère toch vrijwaarden tegen een flankaanval, die vermoedelijk zeer gevaarlijk zou geweest zijn.

Dat ze in dezelfde streek hun succes niet konden voortzetten is te verklaren uit de overmacht, die de Franschen hun weldra konden tegenover stellen, maar misschien ook aan een fout, of liever een groot

Afrikaansche troepen onder aanvoering van een Fransch officier.

ongeluk, dat hun, volgens een Fransch officier, in dit gebied overkwam. Hij vertelde, hoe zijn afdeeling langs een riviertje gelegerd was en hoe ze den geheelen dag geschermutseld hadden tegen de verkenners der Duitschers. In den namiddag had een vijandelijke legerafdeeling sterke prikkeldraadversperringen aangelegd in een bosch aan de overzijde, vermoedelijk om de achter dat bosch naderende troepenmacht te beschermen tegen een overval. Tegen den avond was de eerste troep verderop langs de rivier getrokken. Enkele uren later vernamen de Franschen, dat een sterke vijandelijke legermacht met artillerie achter het bosch in hun richting oprukte. Ze maakten zich gereed daar-

aan den overtocht der rivier te beletten, toen eensklaps een geweldig geschutvuur losbarstte: de naderende Duitschers beschoten het woud, waarin hun voorhoede de prikkeldraadversperringen aangetroffen en gemeend had, dat die door de Franschen waren aangelegd. Overal tusschen en boven de boomen sprongen de granaten. Daarna zweeg het geschut, doch in plaats daarvan kwam een langzaam naderend geweervuur: de Duitsche infanterie bestormde het onbezette bosch en ruimde de door hun eigen kameraden aangelegde versperringen op. Het geraas van den strijd had verderop de opmerkzaamheid getrokken en weldra verscheen ook een Duitsche vliegmachine, die bommen wierp boven de eigen troepen in het woud, waardoor een paniek ontstond: men had de vergissing bemerkt. Van dat oogenblik af maakten de Franschen gebruik om het vuur uit al hun kanonnen op het bosch te openen en tegelijk met hun infanterie tot een aanval over te gaan, met dit gevolg, dat de Duitschers met groote verliezen er uit werden verdreven.

Het is opmerkelijk, dat, waar de gevechten in dezen oorlog zoo dikwijls bij nacht plaats hebben, zoo weinig van dergelijke vergissingen gehoord wordt. Het pleit wel voor den uitstekenden verkenningsdienst en het beleid der aanvoerders aan weerszijden. Die verkenningsdienst, voor een belangrijk gedeelte het werk der vliegeniers, maakte ook, dat elke poging der Franschen, om door verlenging van hun linkervleugel de Duitschers om te trekken, verijdeld kon worden. Telkens vonden ze nieuwe vijanden tegenover zich, zoodat het ten slotte slechts neerkwam op een verlenging van het front, want dadelijk begonnen beide partijen zich op de bezette linie te versterken, door den aanleg van nieuwe loopgraven en het aanvoeren van zware kanonnen.

Die frontverlenging bracht ook mede, dat steeds meer troepen in de vuurlinie tegenover elkaar geplaatst moesten worden. Gedeeltelijk werd dit bereikt door manschappen van de Aisne-linie, waar immers de gevechten het karakter van een vestingkrijg begonnen aan te nemen, hierheen te brengen, maar grootendeels door nieuw gevormde legercorpsen. De Franschen en Duitschers konden dit doen door tot dusver in het binnenland en aan de kusten gelegerde afdeelingen op te laten rukken, terwijl de Engelschen hun legertje konden uitbreiden door de koloniale troepen, die juist in deze dagen begonnen aan te komen en door de reeds voldoend geoefenden van het pas geworven leger in Engeland zelf, naar Frankrijk over te brengen.

Dat laatste evenwel kan nog niet zoo heel veel beteekenen, want de honderdduizenden, die vrijwillig dienst genomen hadden, waren maar niet zoo in eens geschikt om in het vuur te worden gebracht. Wel waren de meesten aan sport- en lichaams-oefeningen gewend, doch voor een militaire opleiding komt er veel meer kijken. Bovendien was het een nog grootere moeilijkheid om voldoende onderofficieren en officieren te vor-

men, te meer, waar ook het reeds te velde staande leger zoo groote verliezen in de hoogere rangen geleden had.

Wat de koloniale troepen betreft, moesten de afdeelingen uit Australië en Canada ook nog gedurende eenige weken na hun aankomst in Engeland afgeëxerceerd worden, zoodat, waar de Zuid-Afrikaansche manschappen grootendeels in eigen land noodig bleken (waarover later), alleen de Indische troepen in aanmerking kwamen. Deze toch hadden allen een min of meer langen diensttijd achter den rug. Feitelijk worden ze reeds als kinderen — ze behooren n.l. tot zoogenaamde krijgsmanskasten of standen, — voor den dienst opgeleid.

Reeds in het laatst van September kwam het eerste groote transport van deze soldaten in Marseille aan op eenige groote mailbooten. De stevige Sikhs en de kleine donkere Ghoerka's, waaruit ze bestonden, hadden in deze Fransche havenstad veel bekijks en werden er levendig toegejuicht. Het moet dan ook een merkwaardig schouwspel geweest zijn, die vreemde krijgslieden, in hun nationale kleederdrachten, meest wit gekleurd en met tulbanden op het hoofd. Ze kwamen met volledige uitrusting, paarden, kanonnen enz., en werden dadelijk naar het Noorden gezonden, om, na eenigszins aan het klimaat gewoon te zijn geraakt, tegen den vijand te worden gevoerd.

Daar het meestal manschappen waren, afkomstig uit de koele, hooge bergstreken van hun land, zal dat akklimatiseeren niet zoo heel moeilijk geweest zijn. Moeilijker evenwel was het vraagstuk van hun verpleging. Het zijn n.l. of Mohammedanen, wier godsdienst het gebruik van varkensvleesch verbiedt, of Hindoe's, die een afkeer hebben van rundvleesch en voor wie de schapen en geiten op een zeer bijzondere wijze geslacht moeten worden. Zelfs de nabijheid van een Mohammedaansche slachtplaats maakt, dat ze het vleesch niet willen nuttigen. Zeer zeker zijn dat in een oorlog groote moeilijkheden, doch natuurlijk niet onoverkomelijke, te meer waar de Engelschen gewend zijn met hen om te gaan.

Wanneer ze voor het eerst aan den strijd hebben deelgenomen, is niet bekend, vermoedelijk in de tweede helft van October, toen de toestand voor de bondgenooten in het Noorden van Frankrijk zeer kritiek was, zoodat ze een uiterst welkome en noodzakelijke versterking waren.

Door die voortdurende toevoer gelukte het beide partijen hun slagorde voortdurend uit te rekken, zonder dat daardoor te zwakke plaatsen op enkele punten ontstonden. De Franschen en later ook de Engelschen waren in deze streek in den regel de aanvallers, daar ze door hun zooveel kortere verbindingslijn in staat waren sneller dan hun tegenstanders de versterkingen ter plaatse te brengen.

Daardoor hoofdzakelijk mislukte, zooals reeds gezegd is, de Duitsche aanval bij Noyon, hoewel aanvankelijk daarbij een vrij be-

langrijk succes behaald werd. In denzelfden tijd vielen de Franschen aan bij Peronne en Lassigny, meer West- en Noord-Westwaarts gelegen en verdreven vandaar de Duitschers, die zich terugtrokken in de richting van St. Quentin. Een oogenblik waren de eersten zelfs daar in die stad doorgedrongen, doch moesten haar weldra weer ontruimen, toen nieuwe troepen tegen hen kwamen opdagen.

Al verder Noordwaarts breidde zich het gevechtsfront uit. Atrecht werd bijv. door de Franschen bezet, nadat de Duitsche ruiterij gedwon-

De Indische troepen in Frankrijk mogen geen rund- of varkensvleesch nuttigen en daarom bevinden zich bij die troepen kudden geiten, waarbij een Indisch soldaat de wacht houdt, in gezelschap van een paar Engelsche soldaten.

gen was geweest de stad te ontruimen. Zelfs geschiedde dat met Rijssel, de vesting, die bij den inval der Duitschers als een waardelooze stelling verlaten was en die ook door de overwinnaars slechts zwak bezet was gehouden.

Evenwel met laatstgenoemde plaats had men ook nu weer slechts te doen met een betrekkelijk geringe macht, de uiterste linkervleugel der Franschen, daar hun eigenlijke stellingen zich niet verder uitstrek-

ten dan tot Lens en La Bassée, iets ten Noorden daarvan gelegen. Daardoor echter begon de Duitsche rechterflank bedenkelijk om te buigen naar achteren, wat te meer gevaarlijk was, daar in Noord-België nog een vrij sterke Belgische troepenmacht Antwerpen en de Scheldeoevers tot bezuiden Gent bezet hield. Konden Franschen en Belgen elkaar in de buurt van Rijssel of iets Noordelijker de hand reiken, dan dreigde een groot gevaar. Antwerpen en Gent toch liggen zeer dicht bij Brussel, bij Luik zelfs, en daarlangs liep de hoofdverbindingslijn van de rechtsche helft der Duitsche legers in Frankrijk. Het is dus te begrijpen, dat de Duitschers alles in het werk stelden om dat te verhinderen.

Het gevolg was, dat groote troepenmassa's gezonden werden zoowel naar België, om het Belgische leger in Antwerpen en Gent aan te vallen, als naar Frankrijk, naar de streek van Rijssel, welke stad dan ook door hen bezet werd. Reeds in de eerste dagen stootten de Franschen daar op groote ruiterij-afdeelingen, die, zooals de militaire vliegeniers rapporteerden, de voorhoede waren van een sterk leger. Het doel van dat leger was een slagboom op te werpen op den weg der Fransche linkervleugel naar het Noorden.

Tegelijk trokken ze een talrijke macht samen in het gebied tusschen Oise en Somme, met het doel de Fransche stellingen daar te doorbreken. Hevig werd daar gestreden. Péronne werd andermaal door de Duitschers bezet. Meer Zuidelijk bij Roye, werd zelfs een oogenblik een bres in het front der Franschen gemaakt, dat echter spoedig weer gestopt kon worden. Toch waren de aanvallers hier een flink stuk naar het Zuid-Westen opgerukt, waardoor hun stellingen hier vrijwel een rechten hoek vormden. En daar zij ook verder groote reserves op dit punt gereed hielden, om op een geschikt tijdstip een nieuwe poging tot doorbreken te doen, dwongen ze hun vijanden een zeer sterke troepenmacht daar tegenover hen te laten. Geen wonder dus, dat bijna elken dag berichten kwamen van gevechten bij Roye. Nu eens waren het de Franschen, die daarbij aan de winnende hand waren, dan weer de Duitschers, zoodat onophoudelijk kleine wijzigingen in het gevechtsfront voorkwamen. Op de kaart waren die veranderingen echter niet aan te geven, zoo klein waren ze, zoodat de algemeene toestand feitelijk dezelfde bleef.

Van Roye liep dan verder de Fransche linie Noordwaarts langs Albert, Atrecht en Lens, welke plaatsen door hen bezet werden gehouden. Niet ver van het Fransche front af, doch iets meer naar het Oosten, strekten zich evenwijdig daarmede de Duitsche linies uit. Peronne, Kamerrijk en Douay waren door hen bezet, evenals, zooals reeds opgemerkt is, Rijssel. Ten Westen van laatstgenoemde plaats was geen vaste lijn aan te geven. Daar waren het zelfs op het laatste gedeelte van onze periode nog in hoofdzaak ruiterij-afdeelingen, die elkaar bekampten. Deze hebben natuurlijk het vermogen zich snel te verplaatsen en

dienen niet om in loopgraven vlak tegenover elkaar te vechten. Nu eens drongen de Duitschers hier vèr naar het Westen, dan weer de Franschen in tegenovergestelde richting.

Echter de bovenbedoelde beweging van een sterke Duitsche legermacht maakte, dat ook de Franschen en Engelschen nieuwe corpsen naar dit gebied zonden, zoodat ook hier weldra een vaste gevechtslinie ontstond. Dat echter geschiedde eerst na afloop van een lange serie gebeurtenissen, die eindigden met den val van Antwerpen, die dus nu onze aandacht komen vragen.

Voordat we evenwel daarmede kunnen aanvangen, dient eerst nog behandeld te worden, wat in de afgeloopen weken plaats vond ten Oosten van de Aisne, in het woud der Argonnen, rondom Verdun en

Op sluippatrouille in 't Argonner-woud.

verder langs de Fransche Maas- en Moezel-vestingen.

In het eerstgnoemde gebied bevond zich nog steeds het leger van den Duitschen Kroonprins, die ook na zijn terugtocht na de nederlaag aan de Marne, hardnekkige pogingen deed om weer naar het Zuiden op te rukken en daardoor de vesting Verdun benevens de Maasforten ten Zuiden daarvan aan de Westzijde in te sluiten, de Fransche troepen te verdrijven of binnen de vesting te dringen. Gelukte dat, dan zou dat van zeer groot gewicht zijn, omdat dan de rechterflank van het Fransche leger aan de Aisne aan een aanval blootgesteld zou worden en vermoedelijk gedwongen tot den terugtocht in de richting van Parijs, of althans tot de Boven-Aisne, die, zooals op de kaartjes te zien is, van het Zuiden naar het Noorden stroomt. Evenwel daardoor zou tevens de geheele Maaslinie, dus ook Toul, en verder ook

de Moezellinie met Nancy en Epinal omsingeld kunnen worden en waren eenmaal die vestingen gevallen, dan zou een groot Duitsch leger van het Oosten uit Frankrijk kunnen binnendringen, evenals dat in 1870 geschied was. De strijd langs de Aisne en verder naar het Noord-Westen zou dan tot het verledene behooren.

Evenwel ook deze bewegingen gelukten niet. Voor en tijdens den slag aan de Marne, was het gevaar een oogenblik zeer groot geweest, daar vlak ten Zuiden van Verdun het fort Troyon beschoten werd door de zware Duitsche kanonnen. Na het toen gevolgde ontzet gelukte het den Duitschers niet meer zoo dicht in de nabijheid door te dringen.

Meer en meer nam de strijd in dit bergachtige en boschrijke, overal met dicht kreupelhout begroeide terrein het karakter aan van een Guerilla. Kleine afdeelingen bestookten elkaar van achter de boomen, terwijl elders op open plekken loopgraven werden aangelegd. De hooge boomen, die zich boven het onderhout verhieven, werden door de Franschen benut als posten voor uitgelezen scherpschutters, die van hun hooge standplaatsen uit zelfs de vijanden in de loopgraven onder vuur konden nemen. Hier en daar gelukte het hun zelfs om mitrailleurs naar boven te hijschen en op een vloer, rustende op de zware takken, in stelling te brengen en zoo van uit de hoogte dood en verderf onder hun vijanden te verspreiden.

Ieder, die in zijn jonge jaren de verhalen over Indianen en woudloopers in Amerika, gelezen heeft, herinnert zich hoe daar de blanken blokhuizen, gebouwen uit zware balken opgericht, maakten, die als vestingen dienst deden. Welnu, ook hier, in dezen modernen Europeeschen oorlog, werd van zulke primitieve forten gebruik gemaakt. Een door het struikgewas aandringenden vijand kon dan plotseling bestookt worden door de daarin opgestelde mitrailleurs, wier bediening, dank zij de dikte der balken, een voldoende beschutting had tegen de geweerkogels der aanvallers. Kanonnen konden toch niet zoo dicht bij in stelling gebracht worden, of al was dat soms wel mogelijk, dan was het toch altijd moeilijk de juiste ligging vast te stellen. Overigens zullen wij zwijgen over de bijzonderheden van deze gevechten. De vroeger gegeven beschrijving illustreert het verschrikkelijke dezer gevechten voldoende.

Ten Oosten van de Maas- en Moezellinie had de slag aan de Marne ook voordeelen voor de Fransche wapenen opgeleverd. Van hier toch waren door de Duitschers de eerste versterkingen gehaald om de positie in Noord-Frankrijk te kunnen handhaven. In een wijden boog om Verdun door het Woeuvre-gebied en ten slotte vooral langs de wederzijdsche grens, strekte zich bij den aanvang van den slag aan de Aisne het gevechtsfront uit, terwijl in het Zuiden de Franschen een klein stukje van den Duitschen Elzas bleven bezetten, hoewel ze Mühlhausen weer hadden moeten ontruimen.

Toen echter de pogingen van den Duitschen kroonprins tegen de forten mislukt waren en de toestand in het Noorden het toeliet, begonnen de versterkingen der Duitschers zich ook weer naar deze streken te richten. In de eerste plaats moest daardoor voorkomen worden, dat de verbindingslijnen langs Luxemburg in gevaar gebracht werden en ten tweede moest een nieuwe aanval van deze zijde op de forten gedaan worden.

Het leger van Metz en dat van den kroonprins van Beieren hadden die taak te verrichten. Reeds ongeveer den 18den September begon hun opmarsch over een breed front. Al dadelijk was het duidelijk, dat het niet zoozeer om de drie groote vestingen Verdun, Toul en Nancy te doen was, dan wel om een bres te maken in de fortenrij die tusschen de beide eerstgenoemde plaatsen de Maasovergangen verdedigt. Deze forten zijn gelegen op den bergrug, die langs den Oostelijken oever der rivier gelegen is en die scheidt van het vlakke gebied, dat den naam van Wöeuvre draagt en zich tot over de Duitsche grens, tot Metz, uitstrekt. Boven op de bergen gelegen bestrijken hun zware kanonnen een breede strook van die vlakte en maken een nadering door een vijandelijk leger daardoor uiterst moeilijk. Bovendien vormt het gebergte een hinderpaal voor een oprukkend leger, daar de kanonnen en convooien slechts door de passen de rivier kunnen naderen. De voornaamste daarvan is die van Spada, iets ten Noorden van het fabrieksstadje St. Mihiel. De weg, die daardoor leidt en over een brug bij genoemde stad verder Westwaarts voert, wordt bestreken door het geschut van de forten Les Paroches en Camp des Romains (is: kamp der Romeinen, die reeds 20 eeuwen geleden hier een versterkte legerplaats hadden).

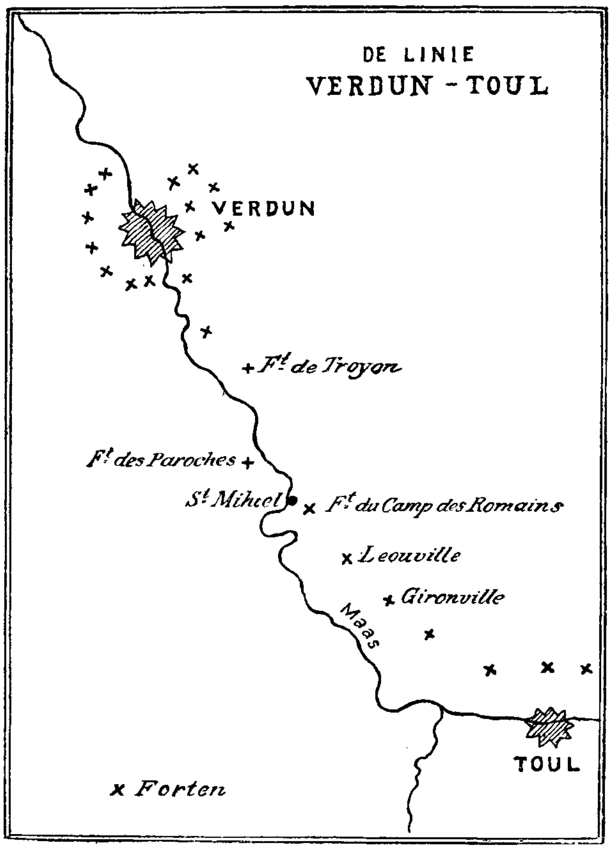

Hier tegen nu rukte het centrum van de Duitsche legermacht op, terwijl de beide vleugels, door een bedreiging tegen de groote vestingen, de bezetting daarvan moesten beletten zich tegen de hoofdaanval te verzetten. Voet voor voet moesten ze de vlakte op het 8ste

Fransche legercorps veroveren, dat echter reeds den 21sten was teruggedrongen tot den Oostrand van het bovenbedoelde gebergte. Uitvallen van de garnizoenen van Metz en Toul werden door de Duitschers afgeslagen, zoodat ze er in slaagden om op een tiental kilometers afstand der forten hun zware artillerie op te stellen.

Terwijl daardoor het bombardement een aanvang kon nemen, bestormde de infanterie den rand van het gebergte en drong de Franschen langzamerhand terug, die weldra den Oostelijken oever der Maas moesten ontruimen en zich moesten terug trekken op de heuvels ten Westen daarvan. De forten evenwel boden dapper weerstand. Vliegeniers en spionnen wezen aan de kanonniers de plaatsen waar de Duitsche artillerie opgesteld was en telkens ontploften de granaten in de onmiddellijke nabijheid daarvan, zoodat het noodzakelijk was herhaaldelijk de stukken te verplaatsen. Ondertusschen hield het lichtere geschut, van af den anderen oever krachtig ondersteund, de vijandelijke infanterie op een afstand. Ook zij echter moesten ondervinden, dat de 30 en 42 c.M. houwitsers der Duitschers vreeselijke wapenen waren. Na enkele dagen werden ze tot zwijgen gebracht, tenminste waren de koepels van hun zware kanonnen vernield, zoodat ze het vuur der Duitschers niet meer konden beantwoorden. Toch bleven ze nog een hinderpaal voor een verder vooruitrukken. Om ook dien laatsten tegenstand te breken, werd door een patrouille geniesoldaten een stout stukje werk verricht.

De beide forten stonden door een onderaardsche telegraafkabel in voortdurende verbinding met Verdun en konden daardoor elk oogenblik hulptroepen en herstellingsmateriaal aanvragen. Langs een spoorlijn op den Westelijken Maasoever werden die dan snel aangevoerd. Zoo werden alle verliezen aan kanonnen en bedieningsmanschappen door nieuwe vervangen en kregen ze tegelijk aanvoer van levensmiddelen en ammunitie.

Om daaraan een einde te maken kregen op een donkeren, regenachtigen avond twee officieren der genie opdracht om elk met een kleine patrouille te trachten door de Fransche liniën heen te breken, de Maas over te zwemmen en de spoorlijn op verschillende plaatsen op te blazen, terwijl een derde afdeeling bevel kreeg de telegraafkabel door te snijden. Slechts een der drie had succes, de beide andere mislukten, de aanvoerder van een er van verdronk zelfs met twee zijner manschappen in de rivier. De eerste werd aangevoerd door luitenant Curt Nobeling, die de volgende levendige beschrijving van zijn dapperen en gevaarlijken tocht gegeven heeft:

Na het bevel ontvangen en vrijwilligers uitgekozen te hebben, begaf ik mij om 7 uur op weg. Het was reeds stikdonker, het stormde en het regende hard. Ieder der manschappen droeg een voorraad ontplofbare stoffen mede, behalve de noodige gereedschappen, doch hun gewe-

ren hadden ze achtergelaten. Aldus ongewapend trokken we er op los naar het door den vijand bezette gebied. Langs omwegen, dwars over de velden en door kreupelhout, om buiten het gezicht der forten te blijven en niet bij de loopgraven, opzij er van gelegen, te geraken, kwamen we ten slotte bij het kanaal, dat langs den Oostelijken oever aangelegd is. Een eind verder bevond zich een brug, bewaakt door twee Fransche schildwachten. Geruischloos kropen we er heen, zonder opgemerkt te worden, tot op een paar meter afstand. Dan wierpen we ons op de beide mannen en het gelukte ons ze onschadelijk te maken, alvorens ze hun vrienden hadden kunnen alarmeeren.

De weg over het kanaal was dus vrij, maar het zwaarste gedeelte moest nog komen. Het terrein tusschen de brug en de rivier n.l., den straatweg konden we natuurlijk niet gebruiken, was moerassig en werd doorsneden door verschillende diepe slooten, waarin we tot aan de borst wegzonken. Koud en bemodderd bereikten we de Maas, die ter plaatse 40 meter breed, langs de oever vol waterplanten was en in het midden een zeer sterke stroom had. Ik sprong er 't eerst in, om te zien of het mogelijk was er over te zwemmen. Weldra bemerkte ik, dat het wel zou gelukken, daar allen goede zwemmers waren, doch dat het zaak was de zware laarzen uit te trekken, om vrijer in onze bewegingen te zijn. Ik keerde dus terug en we maakten ons gereed. Mijn manschappen bonden de pakjes dynamiet op hun nek en borgen de lonten onder hun mutsen en wij allen gingen te water, nadat we onze laarzen uitgetrokken hadden.

Al zwemmende en na een zwaren strijd tegen den stroom en de waterplanten, die nu eens mijn beenen, dan weer mijn armen met hun lange,taaie stengels omstrengelden, kwam ik eindelijk veilig op den kant. Nog vond ik daar geen van de anderen, zoodat ik reeds begon te vreezen, dat ze niet zoo gelukkig geweest waren als ik en in het koude water den dood gevonden hadden. Gelukkig echter werd die vrees niet bewaarheid, al duurde het bijna een kwartier, voordat de laatste uitgeput en hijgend den oever bereikte. Lang uitrusten kon niet, daar we dan van de koude zouden verstijfd zijn, zoodat we verder trokken, recht op den spoorweg aan, die ongeveer driehonderd meter verder was. Dat terrein was begroeid met snijdend riet en ook alweer doorsneden door een tweetal slooten, die zoo diep waren, dat ze niet anders dan zwemmende gepasseerd konden worden.

Eindelijk kwamen we aan de lijn. Op mijn aanwijzing werden op een achttal plaatsen de dynamietpatronen onder de ijzeren dwarsleggers bevestigd en daarna de lonten aangestoken. Dit laatste geschiedde op het allerlaatste oogenblik, uit vrees voor ontdekking en wel op een zacht fluitsignaal, en onmiddellijk daarna kropen we zoo vlug mogelijk weg, naar het te voren zoo verwenschte riet toe, dat nu ons echter welkome dekking bood. Vooral toch toen de luide knal van de ontplof-

fingen had weerklonken, konden we elk oogenblik op een vijandelijke patrouille stooten en dan waren we weerloos. Enkele cavaleristen, die ons ontdekten, schoten in de duisternis in onze richting, raakten echter niemand, en daar ze zich met hun paarden niet waagden in het moerassige terrein, was dat gevaar spoedig geweken.

We haastten ons naar de rivier en zwommen die weer over. Daar we echter op een geheel andere plaats landden, dan waar onze laarzen lagen, en geen tijd hadden, die in het pikdonker op te zoeken, moesten we den geheelen terugweg op kousen afleggen. Aan het kanaal gekomen, vonden we de brug, waarvan we de schildwachten gedood hadden, nog onbezet. Een paar kilometer verder kwamen we bij

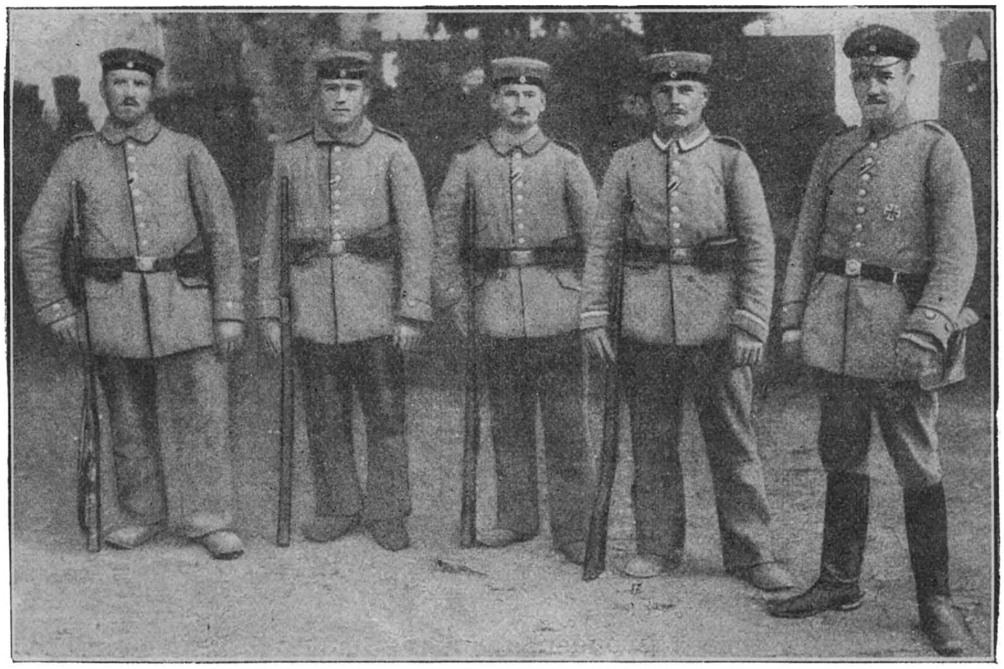

Luitenant Curt Nobeling met z'n manschappen, na hun decoratie.

een boerderij, waar alleen een vrouw aanwezig was, die we dwongen ons een wagen met twee paarden af te staan en daarmede vlogen we toen, terwijl telkens kogels van de ons eindelijk op het spoor gekomen Franschen om onze ooren floten, in de richting van onze eigen voorposten. Weldra bereikten we die en waren we dus veilig. Enkele minuten later, het was kort voor den morgen, kwamen we in ons kwartier, waar we met gejuich ontvangen werden en ons met heete grog en andere warme dingen versterkten. Den volgenden dag waren we wel stijf en ietwat verkouden, maar geen van ons had ernstige nadeelige gevolgen van het nachtelijk avontuur opgeloopen. Spoedig ook kwam de belooning, het ijzeren kruis, dat de korpscommandant ons nog dienzelfden dag overhandigen liet.

Eere wien eere toekomt; al voelen wij Hollanders niet veel voor den oorlog en allerminst voor dezen, die schande is voor onze Europeesche beschaving, waarop we steeds zoo trotsch waren, toch kunnen we waardeeren den persoonlijken moed en durf door het kleine troepje pioniers aan den dag gelegd. En voorzeker, zal het ijzeren kruis, dat den dapperen ten deel viel, niet dikwijls zoo ten volle verdiend zijn geworden.

Hoewel dus het voorgenomen plan slechts ten deele gelukt was, werd toch bereikt, dat de tegenstand door het fort Camp des Romains geboden, zwakker werd en dat de Duitschers besloten tot een bestorming over te gaan. Dit geschiedde door Beiersche troepen, het regiment von der Tann, geholpen door geniesoldaten, die de ijzerdraadversperringen onder zware verliezen wisten door te knippen en daarna door middel van handgranaten en brandpijpen, waardoor ze geweldige rookmassa's door de schietgaten in de bomvrije schuilplaatsen van het fort brachten, de verdere verdediging onmogelijk maakten. Tot het laatst toe boden de verdedigers echter weerstand en eerst toen de Beiersche infanterie den 25sten September reeds binnen de verschansingen was doorgedrongen, gaven ze zich over.

Spoedig daarop volgde de inname van de stad St. Mihiel aan den Oostelijken oever der Maas. Het fort Les Paroches evenwel kon zich, dank zij de hulp die uit Verdun werd gezonden, staande houden, zoodat de Duitschers slechts een kleine oeverstrook in hun bezit kregen en daar nog geregeld bloot stonden aan het geschutvuur van dat en een ander, meer Zuidelijk gelegen fort, terwijl ook van den anderen oever af, de Franschen hen onder vuur namen. Toch wisten ze er zich te handhaven en zelfs gelukte het aan het reeds genoemde Beiersche regiment, de rivier over te trekken, spoedig gevolgd door meerdere troepen.

Deze onderneming evenwel was uiterst gewaagd, want terwijl hun verbindingslijn niet veilig was en hun approviandeering onder groote moeilijkheden en verliezen ter nauwernood kon geschieden, was het niet mogelijk nog meer afdeelingen achter hen aan te zenden. De oorzaak daarvan was het optreden van het garnizoen van Verdun, dat telkens uitvallen deed en vooral dat van een Fransch leger, dat van Toul en Nancy uit in Noord-Oostelijke richting begon op te rukken, met het doel de Duitschers in de buurt van St. Mihiel te omsingelen. Alle beschikbare reserves moesten, om dat te beletten in het vuur worden gezonden en zelfs die waren niet voldoende om den opmarsch der Franschen geheel te stuiten, zoodat het Duitsche leger in een zeer eigenaardig gevormde slagorde kwam te staan, namelijk in een scherpen hoek, waarvan St. Mihiel, met de bezette gedeelten van den Westelijken Maasoever, het hoekpunt vormde.

Zoodoende kregen de Franschen ook tijd en gelegenheid de bres

te stoppen. Ze trokken een sterke legermacht samen, die de over de rivier gekomen troepen aanviel en zelfs daar over heen St. Mihiel onder vuur nam. Weldra werd de positie daardoor onhoudbaar en nadat den 1sten October nogmaals geprobeerd was een stevige brug over de Maas te slaan, wat wel gelukte, doch die 's nachts al weer door de Franschen vernield werd, moesten den 3den October de Beieren het gewonnen terrein prijs geven en zich op St. Mihiel terugtrekken. Sindsdien bleef de toestand hier vrijwel onveranderd. De eene partij trachtte zijn poging tot omsingeling voort te zetten, doch de andere wist zich in zijn, zij het ook ongunstige, positie zoo te versterken, dat hij zich kon handhaven.

Frankrijk was dus ook aan de Oostkant veilig geworden. En al bleven overal de Duitsche legers op het Fransche grondgebied standhouden met een hardnekkigheid, die eerbied afdwingt, hun tegenpartij had zich glanzend hersteld van den slechten naam, die het sinds 1870 bezeten had. De mogelijkheid van een vernietiging als toen, was volkomen uitgesloten. En zelfs al kwam het toch nog tot een eindnederlaag, dan toch zou Duitschland niet van een zoo volkomen overwinning kunnen spreken.

HOOFDSTUK VIII.

België van de Bezetting van Brussel tot den Val van Antwerpen.

Reeds te lang heeft de loop der gebeurtenissen ons gedwongen het ongelukkige België uit het oog te verliezen. Toch is het ons geen oogenblik uit de gedachten geweest en we zijn vast overtuigd, dat onze lezers sinds de bezetting van Brussel door den vijand en den terugtocht der Belgen op Antwerpen, ook steeds vervuld zijn geweest van het lot, dat onze naburen trof. En dat lot werd steeds treuriger.

Alsof de bezetting van het grootste gedeelte des lands, de doormarsch van vele honderdduizenden vijanden, die de levensmiddelen der arme bevolking verteerden, de verwoesting van vele dorpen om Luik en tusschen die stad en Brussel, waar de strijd gewoed had, nog niet erg genoeg waren, begon in het veroverde gebied een waar schrikbewind. We zullen trachten daarvan een verklaring te geven.

Het staat voor ons vast, dat in de eerste oorlogsweken en ook nog later, enkele elementen der Belgische bevolking als franc-tireurs opgetreden zijn, niettegenstaande de regeering daar ernstig tegen gewaarschuwd had en zooveel mogelijk gezorgd had voor het doen inleveren der wapenen, zelfs van die der burgerwachten in de steden en dorpen, die door de verdedigers moesten worden prijsgegeven. Zoo iets is niet geoorloofd en het internationale oorlogsrecht heeft zulke franc-tireurs geheel vogelvrij verklaard. Doch het staat ook vast, dat hun aantal in dit geval lang zoo groot niet geweest is, als de Duitschers voorgeven, en dat ze speciaal behoorden tot de minder ontwikkelden, die het meest leden onder den vijandelijken inval. Velen waren tot wanhoop gebracht door de verwoesting van hun huis, het wegvoeren van hun vee, het opeten van het brood hunner kinderen door de gehate vreemdelingen. Kunnen we ons de gevolgen daarvan niet voorstellen? Zeker wel. Zou zoo iets ook in Duitschland niet gebeurd zijn, als Franschen, Engelschen en Russen in het hart des lands doordrongen? De geschiedenis moet het nog leeren, maar bij den haat, die sinds langen tijd den Duitschers is ingepompt tegen deze volkeren, kunnen we met stelligheid die vraag bevestigend beantwoorden. Trouwens, we hebben plaat-

jes gezien, door de Duitsche overheid verspreid, om de wereld kond te doen, hoe wreed de Russen in Oost-Pruisen opgetreden zijn. Daaronder zijn foto's van mannen, die door de Russen doodgeschoten zijn omdat ze beschuldigd werden van hetzelfde vergrijp als waarvan die Belgen beschuldigd werden, van dorpen, die plat gebrand waren, omdat de inwoners op de zegevierend binnenrukkende troepen geschoten hadden. Is dat niet hetzelfde als wat in België gebeurde? Is de verklaring der Russische militaire autoriteiten niet even geloofwaardig als die der Duitsche? In de oogen van ons, neutralen, zeer zeker wel. Wij erkennen het recht van beide oorlogvoerende partijen om ieder burger, die met de wapenen in de handen achter hun front wordt aangetroffen, te dooden. Die burgers weten zeer goed, waaraan ze zich door hun optreden

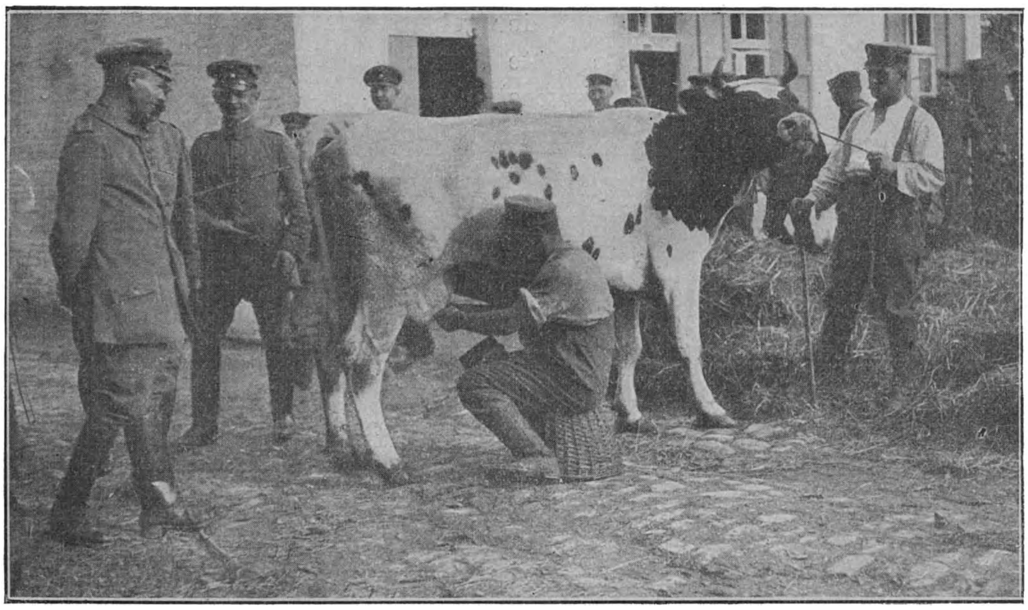

Hoe de soldaat in vijandelijk land zich melk verschaft.

blootstellen. Zij wagen toch hun leven; welnu, ze moeten de gevolgen daarvan dragen. Maar wij erkennen niet het recht om, op een bloot vermoeden slechts, over te gaan tot het fusileeren van tientallen, schuldigen of onschuldigen, tot het platbranden en stukschieten van dorpen en stadsdeelen, enkel en alleen, omdat vandaar een schot gevallen is.

Het eenige excuus daarvoor is de omstandigheid, dat de oorlog in alles gruwelijk is, dat de slechtste eigenschappen der karakters naar boven komen, dat dan menschen worden tot hyena's. Een menschenleven is in den krijg goedkoop, spotgoedkoop, vooral wanneer het niet dat van een soldaat van het eigen land betreft. Een kostbare bezitting van den vijand, welke waarde heeft die voor den veroveraar? Immers geen.

In verband daarmede dringt zich bij ons nog een vraag op. Zijn die franc-tireurs zooveel schuldiger, dan menschen, die doordringen in neutrale landen en daar spionneeren, zelfs betonvloeren aanleggen, om eventueel te kunnen dienst doen voor het opstellen van zwaar geschut, als het landsbelang mocht meebrengen ook aan die neutrale, aanvankelijk bevriende natie, den oorlog te verklaren? Dat wil er bij ons niet in. Maar daarom beginnen wij toch niet met een jacht op alle Duitschers in ons midden, die wel spionnendienst hadden kunnen verrichten.

Wat die Belgen deden, is slechts wraak tegen den vijand, die hun akkers verwoestte, hun familieleden in het leger doodde, hun huizen met granaten vernielde.

Maar genoeg daarover en laten we thans een verklaring zoeken voor het meer dan harde optreden der Duitschers in België.

De hoofdmacht was met snelle marschen doorgetrokken naar Frankrijk, een betrekkelijk klein leger was achtergebleven om de vijanden rondom Antwerpen in het oog te houden. Zwakke afdeelingen landweer en landstorm waren aangevoerd om het veroverde gebied te bezetten en de verbindingslijnen te beschermen. Een verantwoordelijke taak, want van die laatste, van de ruime aanvoer van levensmiddelen en ammunitie, hing het succes der legers in Frankrijk af. Zij nu hadden gezien de verwoestingen bij Luik, de schelgekleurde verhalen in hun dagbladen over Belgische franc-tireurs gelezen. Ze waren op hun hoede. Ja, zelfs in hun ietwat overspannen verbeelding was iedere Belg, die somber toekeek naar het gedoe der vijand, een gevaarlijk sujet, die, als de kans schoon was, een geweer voor den dag zou halen uit een of andere schuilhoek en dan zijn slag zou slaan.

En dan, als bij donkeren nacht een patrouille beschoten werd door een vijandelijke, verscholen achter de huizen van een dorp, dan drong zich dadelijk de meening naar voren: „daar heb je het al, daar zijn nu die vervloekte franc-tireurs aan den arbeid. Het dorp wordt bestormd, de huizen doorzocht en wee dan dengenen in wiens bezit wordt gevonden een oud verroest jachtgeweer, dat misschien reeds in vele geslachten dienst deed om een haas of een konijn te schieten, of een revolver als wapen tegen dieven, die zoo dikwijls het platte land onveilig maken. Hun verontschuldiging geeft hun niets, ze worden tegen een muur geplaatst, een kort bevel weerklinkt en met twee, drie kogels doorboord, stort de ongelukkige ter aarde. Zijn vrouw en kinderen worden verjaagd, zijn huis wordt een prooi der vlammen, alles om de anderen schrik en angst aan te jagen en hen zoo te weerhouden, het vermeende voorbeeld te volgen.

Of in een stad heeft een afdeeling kwartieren betrokken. Opeens klinkt een schot, door een schildwacht gelost op een in het duister voortsluipende figuur, of door een werkelijken franc-tireur. De mannen vlie-

gen op uit hun slaap. Enkele zenuwachtigen schieten van uit de ramen van hun kwartier. Men meent, de geheele bevolking is in oproer gekomen. Uit dit huis en uit dat huis zijn vuurstralen gezien, daar waren dus de schuldigen geborgen en de strafoefening begint.

Zijn dan de Duitschers zulke barbaren? Neen, geenszins, evenmin als gij of ieder ander Nederlander. Maar het is de oorlog, die barbaren maakt van de anders beschaafde en vreedzame menschen. En hoeveel te meer bij een volk, wiens militaire opvoeding het den verschrikkelijken krijg heeft leeren voorstellen, als een schoon iets, als een

Duitsch officier van gezondheid verorbert inderhaast een bordje soep.

sport, kortom als den frisschen, vroolijken oorlog. Een volk, welks aanstaande keizer bij het aanvoeren van een ruiter-charge, tijdens de jaarlijksche groote manoeuvres, zijn spijt er over te kennen gaf, dat het geen ernst was.

Thans kunnen we tot de bespreking der gebeurtenissen over gaan. Overal waar een Duitsche legerafdeeling binnenrukte, werd door den bevelvoerenden officier een proclamatie tot de bevolking gericht met den volgenden inhoud:

Burgers! Een afdeeling van het Duitsche leger, onder mijn bevel

staande, heeft uw woonplaats bezet. Daar de oorlog slechts tusschen de legers gevoerd wordt, waarborg ik het leven en de eigendommen van alle inwoners, onder de volgende voorwaarden:

1. Alle inwoners moeten zich ten strengste onthouden van alle vijandelijkheden tegen de Duitsche troepen.

2. De op te eischen levensmiddelen en fourage voor mannen en paarden, moeten ingeleverd worden. Elke leverantie wordt onmiddellijk betaald in klinkenden munt of in bons, die na afloop van den oorlog of eerder, indien zulks afgekondigd wordt, inwisselbaar zullen zijn.

3. De inwoners moeten onze bij hen ingekwartierde manschappen en paarden een goed onderdak verschaffen en hun woningen gedurende den nacht verlichten.

4. De inwoners moeten de wegen begaanbaar maken, alle door den vijand (sic!) opgeworpen hindernissen uit den weg ruimen en onze troepen zoo goed mogelijk helpen, opdat zij hun taak, die in 's vijands land dubbel zwaar is, naar behooren kunnen vervullen. *)

5. Het is verboden op straat bijeen te scholen, de klokken te luiden of zich met den vijand (sic!) op eenigerlei wijze in verbinding te stellen.

6. Alle wapenen, die zich in het bezit der inwoners bevinden, moeten binnen twee uur op het stadhuis ingeleverd worden.

7. De burgemeester, de geestelijke en vier aanzienlijke burgers der stad moeten zich onverwijld bij mij aanmelden, om gedurende het oponthoud mijner troepen als gijzelaars te dienen.

Onder deze voorwaarden, zullen leven en bezittingen volkomen veilig zijn. De strenge tucht, waaraan onze troepen gewoon zijn, maakt het zelfs mogelijk, dat ieder in staat zal zijn, zijn zaken geheel te behartigen en te doen wat hij verkiest.

Evenwel, als de voorwaarden niet nagekomen worden, zal ik de strengste maatregelen nemen. In dat geval zal ik mij allereerst tegen de gijzelaars keeren. Bovendien wordt iedere inwoner gefusilleerd, die met wapens in de handen aangetroffen wordt, of op de een of andere wijze zich vijandig tegenover onze troepen gedraagt. Ten slotte stel ik de geheele stad verantwoordelijk voor de daden van ieder harer ingezetenen afzonderlijk. Het zal dus zaak zijn, dat een ieder scherp toezicht uitoefent op zijn medeburgers, om zoo allen te vrijwaren voor de onaangename gevolgen, die een samenwerking met den vijand na zich zou sleepen."

Heel veel vertrouwen en gerustheid zal deze proclamatie niet ge-

---

*) Alsof door deze eisch de burgers niet gedwongen werden een werkzaam aandeel te nemen aan den oorlog en nog wel als helpers van de vijanden des lands tegen hun eigen landgenooten, zonen en broeders. In onze oogen lijkt het alsof ze werden gedwongen tot landverraad.

wekt hebben. Eerder juist zal zij geschikt geweest zijn om vrees en angst te verwekken. De misstap van den enkeling kon de straf brengen over de hoofden van allen. Hoe daartegen te waken? Onmogelijk immers. Dan zal de benaming „vijand" voor hen, wier vrienden de burgers zich achtten, geen aangename gewaarwording gewekt hebben. En dan degenen, die de hooge onderscheiding genoten te worden uitgeko-

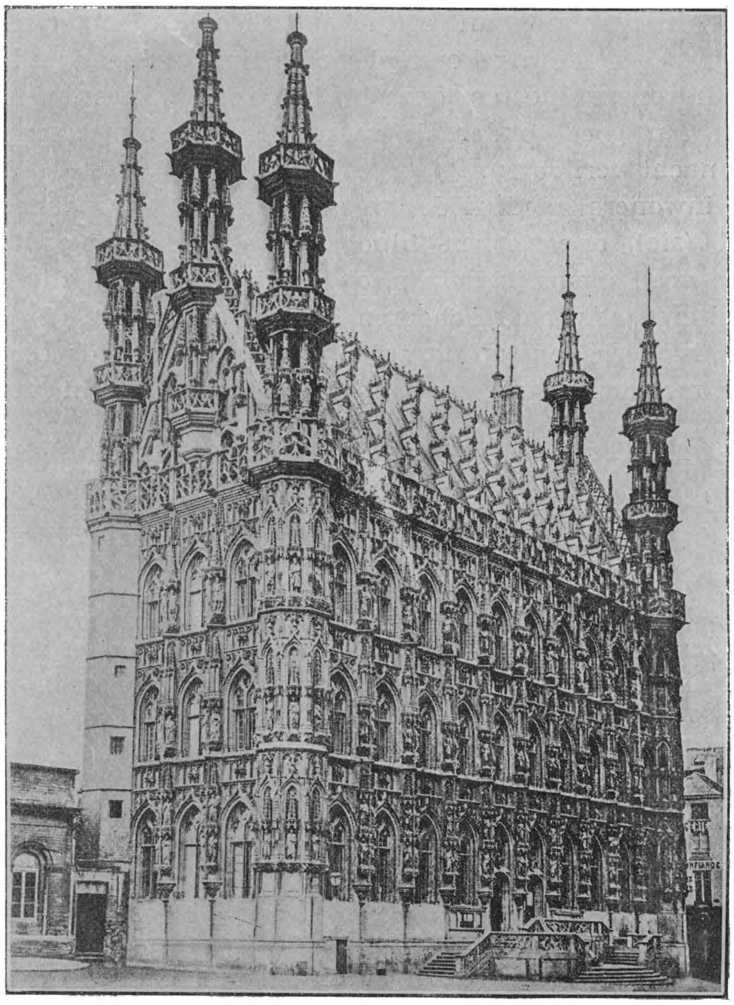

Het prachtige Stadhuis te Leuven, dat, wonder boven wonder, gespaard bleef tijdens 't bombardement.

zen om als gijzelaars voor de houding hunner medeburgers te dienen, wat zullen zij een angstige dagen doorleefd hebben, zoo steeds met het zwaard van Damocles boven het hoofd, blootgesteld aan de wraak van een meedoogenloozen vijand, zonder zelf eenigen invloed te kunnen uitoefenen op hun eigen lot.

Het gebied, waarover dit zich uitstrekte, omvatte de overgroote

helft van het land, alleen de provincies West- en Oost-Vlaanderen en Antwerpen vielen daarbuiten. Deze slechts werden nog door het Belgische leger bezet gehouden, hoewel ook op de grenzen daarvan telkens de voorposten der Duitschers doordrongen. Overal daar vindt men dorpen en stadjes, die min of meer verwoest zijn door de invallers. Na Visé en omgeving Dinant, Charleroy en zooveel andere, waarover reeds iets gezegd is, kwamen nu die in het midden des lands aan de beurt. Het eerst het stadje Aerschot. Terwijl daar een 2000-tal Duitsche soldaten op de markt kampeerden, werden plotseling een tweetal schoten gelost, waardoor de generaal, die hen en anderen in de buurt aanvoerden, gedood werd. Onmiddellijk begonnen de soldaten te schieten op de huizen, daarna werden die ontruimd en in brand gestoken. Een groot aantal burgers werd gevangen genomen. Daaronder de burgemeester, de heer Tielemans, zijn zoon en zijn broeder. Deze zoon, een jongen van 16 jaar, werd beschuldigd het schot gelost te hebben en zonder eenigen vorm van proces, werden hij, zijn vader en een 25-tal medeburgers, even buiten de stad doodgeschoten. De overige manlijke ingezetenen, voor zoover zij er niet in slaagden zich door de vlucht te redden, werden als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd.

Nu kwam Leuven, de schoone, oude universiteitsstad van België, aan de beurt, die reeds eenige dagen lang in de macht der vijanden was, zonder ook maar eenigszins te zijn beschadigd. Doch den 25sten Augustus, toen het Belgische leger van Antwerpen uit oprukte om de reeds tot dicht bij Mechelen vooruitgedrongen Duitschers terug te slaan, raakte Leuven in het gedrang. Het gevecht was voor hen niet succesvol. Hun troepen werden zelfs teruggedrongen tot aan de stad en tot Vilvoorden, dicht bij Brussel. Daardoor moesten versterkingen ontboden worden uit de bezettingstroepen van laatstgenoemde stad en van Leuven. Daar bleef dus nog slechts een zeer klein garnizoen over. Plotseling, des avonds ongeveer 6 uur, begon een geweldig tumult, geweerschoten konken bij massa's, daartusschen werd gehoord het geschreeuw der soldaten en het donderen der commando's. Wat er gebeurd was, ligt nog steeds in het onzekere en zal dat misschien nog jaren lang blijven. De Belgische lezing is, dat de wijkende troepen der Duitschers, toen ze in de nabijheid der stad gekomen waren, door de bezetting voor vijanden werden aangezien, waarop ze handgemeen raakten. Toen de fout ingezien werd, wierpen de chefs uit zelfbehoud de schuld op de bevolking.

De Duitschers daarentegen geven voornamelijk op, dat tijdens de gevechten in de buurt van Mechelen, door de burgers van Leuven een goed georganiseerde poging gedaan werd om met het Belgische leger samen te werken. Het sein daartoe zou gegeven zijn door een schot, dat de zoon van den burgemeester loste op een hooggeplaatst Duitsch officier. Meer dan 24 uur zou het straatgevecht geduurd

hebben en het gevolg daarvan zou geweest zijn, de verwoesting van tallooze huizen en publieke gebouwen.

Het merkwaardige van die Duitsche verklaring is echter, dat geen enkele inwoner van Leuven, zelfs niet onder de daar wonende Nederlanders, het er mede eens is en dat ook het Duitsche gouvernement, door de overplaatsing van den bevelhebber von Manteuffel, feitelijk getoond heeft er zelf niet veel van te gelooven.

De beste verklaring dunkt ons alweer, dat de Duitsche soldaten werkelijk in de meening verkeerd hebben, dat door burgers werd geschoten. Hun zwakke getalsterkte te midden van het vijandige land, de

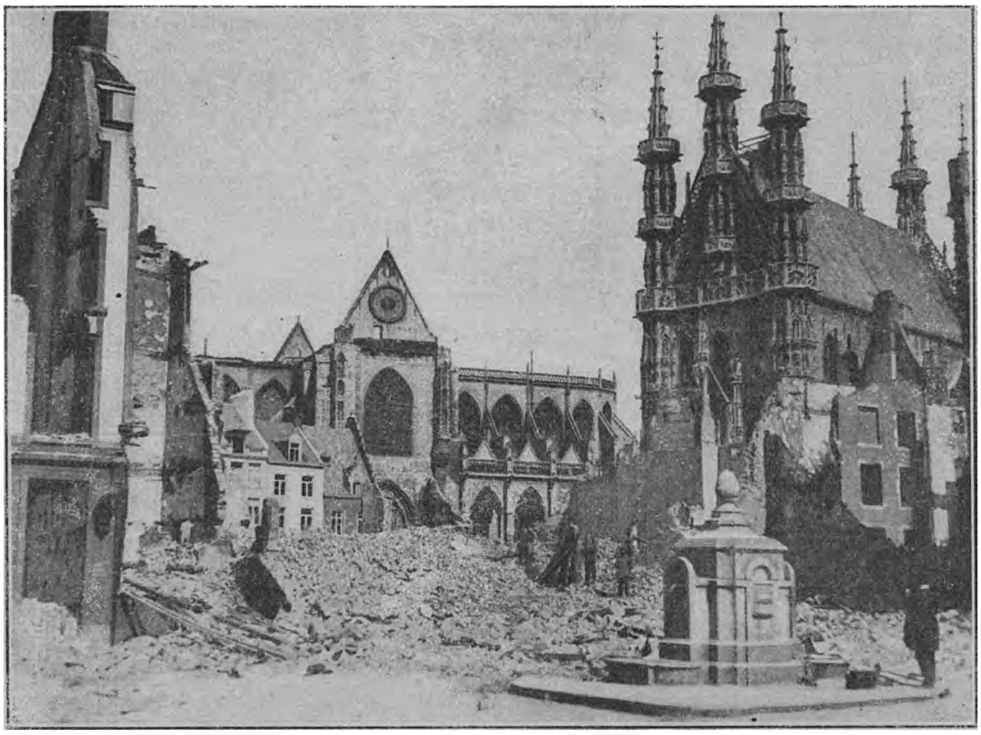

Het Stadhuis te Leuven, te midden der verwoesting door 't bombardement.

wetenschap, dat de strijd bij Mechelen voor hen niet gunstig stond, kan niet nagelaten hebben officieren en manschappen zenuwachtig te maken. Het is dan zeer goed mogelijk, dat er door den een of anderen franc-tireur geschoten is, maar noodzakelijk is dat niet. Het schot kan even goed gelost zijn door een soldaat, die te veel gedronken had, want in die dagen kwam dronkenschap onder de Duitsche soldaten zeer veel voor, waartoe de rijk voorziene wijnkelders van vele gegoede Belgen veel hebben bijgedragen. Er zijn er weinig, die aan hun speurzin hebben kunnen ontsnappen. Meestal is de geheele voorraad verdwenen en wijzen ledige flesschen overal in de straten verspreid er op, waar die gebleven is.

Op het geluid van het eerste schot is alles in beweging gekomen

en schoten de manschappen in het wilde. Daardoor werd de gedachte gewekt, dat ook uit de huizen door de burgers verder geschoten werd.

De straf was toen een bombardement en een verbranding van het geheele centrale gedeelte der stad. Honderden burgers, mannen, vrouwen en kinderen werden gevangen genomen, gedeeltelijk gefusileerd, gedeeltelijk naar Duitschland gevoerd. Wat vluchten kon vluchtte, vooral naar het Noorden, naar Nederland, maar ook kwamen velen in Mechelen en zoo in Antwerpen.

De schade, die aan de schoone stad toegebracht werd, was zeèr aanzienlijk. In sommige straten was geen huis gespaard gebleven. Wel stonden enkele nog overeind, maar met kapotte ruiten en totaal uitgebrand. Daaronder waren er verschillende, die nog uit de 16de of 17de eeuw dateerden, pronkjuweelen van de bouwkunst dier dagen.

Nog aangrijpender was de verwoesting der tallooze openbare gebouwen. Slechts het prachtige stadhuis werd, behoudens lichte beschadiging, gered. De hoofdkerk leed eveneens niet zeer groote schade, behalve van binnen, waar het hoofdaltaar geheel vernield werd. Andere kerken evenwel, het paleis van Justitie, de schouwburgen en zooveel andere, waren geheel in ruïnes veranderd, puinhoopen, waarboven kale muurbrokken nog overeind stonden. Het ergst waren er aan toe de Universiteitsgebouwen, waartoe ook de tot de bibliotheek ingerichte Middeleeuwsche Lakenhal behoorde. Deze laatste gold voor een van de kostbaarste oude gebouwen van België. Van die pracht is niets overgebleven, evenmin van den inhoud, de boekenschat, die uit meer dan 100.000 boeken en handschriften, gedeeltelijk zeer zeldzame, bestond.

Kortom, de schoonheid der stad Leuven behoort voor goed tot het verleden. De Duitschers hebben zich hier een gedenkteeken gesticht, dat nog eeuwen in de herinnering der geheele beschaafde wereld zal blijven. De huizen en kerken zal men laten opbouwen. De enkele, niet geheel verwoeste kunstwerken, zal men zooveel mogelijk restaureeren, maar ze zullen vreemd staan te midden van al dat moderne, even vreemd als het Utrechtsche Universiteitsgebouw naast de antieke Domkerk en de kloostergangen.

Terzelfder tijd begon de verwoesting van Mechelen, welke stad vrijwel midden tusschen de Duitsche en de Belgische gevechtsfronten gelegen was. Reeds tijdens de bovenaangeduide gevechten op den 25sten Augustus, vielen de eerste Duitsche granaten in de stad. Een groot deel der bevolking vluchtte toen naar Antwerpen, doch keerde later terug. Evenwel, dat eerste bombardement was niet het laatste. Nog herhaaldelijk werd het hervat, zoodat de verwoesting hier ten slotte even volkomen was als die in Leuven. Bijna de geheele bevolking had tenslotte de wijk genomen, daar het verblijf te gevaarlijk was en het onmogelijk was dag in dag uit in de kelders te blijven. Ook hier werden oude kunststukken ernstig beschadigd; zoo bijv. de prachtige St.

Romboutskerk, waarvan de muren op verschillende plaatsen doorboord werden. Ook de toren leed ernstige schade, daar het schijnt, dat de Duitschers het hier vooral op gemunt hadden, uit vrees, dat de Belgen er een observatiepost van gemaakt hadden. Het carillon, dat wijd en zijd beroemd was, werd naar beneden geschoten, waar de klokken tegen den bodem te pletter vielen.

Nog erger was het lot van Dendermonde, een oude, thans echter ontmantelde vesting, aan de Schelde, tusschen Antwerpen en Gent gelegen. Bijna de geheele stad werd, zoowel door bombardement als door brandstichting, bij de bestorming in de asch gelegd. Het stadhuis

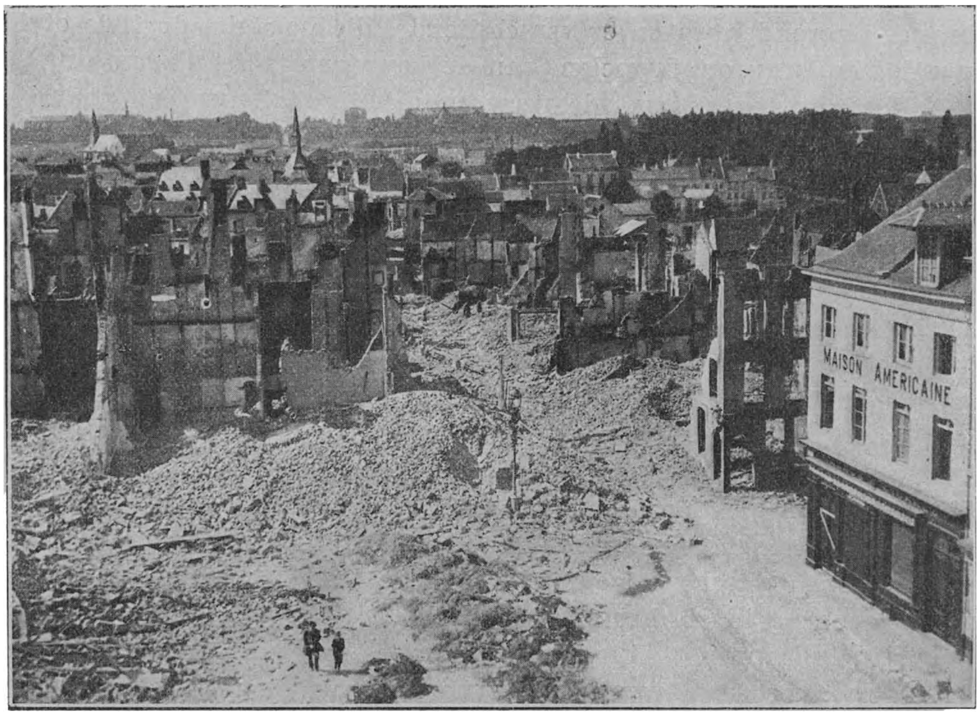

Jammerlijke aanblik van 't Stationsplein te Leuven.

was een ruïne, de kerk ernstig beschadigd, en bijna geen huis geheel intact gebleven. Ook hier was de bevolking gevlucht over de Schelde naar Gent, Brugge en Ostende, over de brug, die de Belgen daarna zelf in de lucht hebben laten springen, om te verhinderen, dat de Duitschers er over zouden komen en Antwerpen geheel insluiten.

En zoo zouden we nog verder kunnen gaan, maar het zou te eentonig worden, dat eindelooze relaas van verwoeste huizen en kerken, van vernielde kunstwerken en van gevluchte inwoners.

Liever willen we ons gaan bezig houden met den strijd tusschen het Belgische leger en de Duitsche legermacht, die er tegenover stond. We hebben reeds gezien, hoe het eerste den 25sten Augustus een

aanval deed op de betrekkelijk zwakke Duitsche afdeelingen, die op Mechelen aanrukten en ze wist terug te drijven. Bezorgd voor hun verbindingslijnen, waarlangs het in Frankrijk oprukkende leger geapproviandeerd moest worden, hadden de Duitschers in allerijl versterkingen gezonden. Evenwel de Belgen wisten een wijden kring om de buitenste fortenlinies van Antwerpen vrij van vijanden te houden. De patrouilles, die zich te vèr waagden, werden spoedig verdreven of gevangen genomen. Niet alleen tusschen Antwerpen en Brussel geschiedde zulks, maar ook meer naar het Noorden en Oosten, de aan ons Brabant grenzende Kempen, die geheel in de macht der Belgen bleven.

Het was duidelijk, dat de Duitschers al hun macht gebruikten tegen Frankrijk en inmiddels slechts verhinderden, dat de Belgische troepen tot een gevaarlijken aanval overgingen. Later, als in Frankrijk de overwinning bevochten was, of op een andere manier troepen waren vrijgekomen, dan zou Antwerpen gemakkelijk aangevallen kunnen worden en door beleg en zwaar geschut tot overgave gedwongen.

Het komt ons voor, dat het hun niet moeilijk gemaakt is, dat het toch vrij talrijke Belgische leger zich, evenals in de eerste dagen van den oorlog, door veel zwakker macht in bedwang heeft laten houden. De verklaring kan mogelijk gevonden worden in de omstandigheid, dat men in België eigenlijk nooit rekening gehouden heeft met een oorlog. Trouwens, eerst in de laatste jaren waren, zooals vroeger reeds opgemerkt is, hervormingen van de strijdmacht begonnen. Daardoor was er nog veel niet geheel in orde, waartoe ook het mindere gehalte der soldaten, tengevolge van het remplacanten-stelsel meewerkte. In de aanvoering waren stellig ook fouten. Maar we kunnen er ons ook veel van voorstellen. Het leek toch ook feitelijk een te ongelijken strijd, een dwerg tegen een reus. Dat moet een grooten invloed op het moreel der Belgische soldaten gehad hebben. Zelfs als ze met overmacht een strijd begonnen, dan toch zullen ze het denkbeeld gehad hebben, dat de vijand veel en veel sterker was dan zij, of dat achter de teruggedreven voorhoede een veel grootere legermacht stond, gereed om, als zij het waagden verder voort te rukken, hen te verpletteren. Daardoor wordt verklaard, waarom zoo dikwijls Belgische overwinningen bericht werden, zonder dat we ooit gewaar werden, dat hun leger vooruit ging, dat van die overwinning geprofiteerd werd.

Alleen eenmaal gedurende al dezen tijd heeft het Belgische leger kranig werk verricht en dat was tijdens den grooten uitval uit Antwerpen.

Na allerlei schermutselingen, waarbij het den Belgen gelukt was het voorterrein van hun vesting vrij te houden en tevens den vijand te verhinderen vasten voet te krijgen aan de Schelde tusschen Antwerpen en Gent en aan de Lije van laatstgenoemde stad af naar de Fransche grens, scheen het, dat een ernstige poging door de Duitschers zou gedaan worden om bij Gent zich een overtocht over de Schelde te ver-

zekeren. Den 6den September n.l. zond de generaal von Boehn, die met een sterke legermacht, vermoedelijk een geheel legercorps, op weg was naar Frankrijk, een gedeelte daarvan pl.m. 5000 man sterk, met mitrailleurs in de richting van Gent. Klaarblijkelijk had hij opdracht gekregen de stad te bezetten, als de Belgen niet van plan waren haar ernstig te verdedigen. Het legertje stuitte echter tegen een sterke linie van verdedigingswerken bij Melle en werd na een hardnekkig gevecht teruggeslagen met verlies van vele dooden en gewonden en enkele mitrailleurs. Het trok terug op de hoofdmacht, die bij Oordeghem, verder naar het Zuid-Oosten, gelegerd was.

Het Marktplein te Mechelen tijdens het doortrekken van de Duitsche troepen.
Op den achtergrond een paar honderd Belgische krijgsgevangenen.

Den volgenden dag eischte de Duitsche bevelhebber de stad op, onder bedreiging met een bombardement. Wetende, dat de Belgische legerafdeeling niet tegen de vijandelijke hoofdmacht opgewassen was en de stad van alle verdedigingswerken verstoken, ging de burgemeester naar hem toe om zoo gunstig mogelijke voorwaarden te bedingen. De bespreking leidde tot een verdrag, waarbij bepaald werd:

1ste. De Belgische soldaten ontruimen de stad, de burgerwacht wordt ontwapend.

2de. Geen Duitsche legerafdeeling zal de stad bezetten, noch bombardeeren.

3de. De stad zal aan de Duitsche troepen in de nabijheid op daar-

toe aangewezen plaatsen bepaalde hoeveelheden levensmiddelen, sigaren en benzine leveren.

Zoo werd de stad gered, hoewel de militaire autoriteiten later weigerden dit tractaat, dat buiten hen om gesloten werd, te erkennen. Voorloopig echter oefende dat geen invloed uit.

De opgeëischte voorraden moesten, verdeeld over twee dagen, bezorgd worden en wel niet te Oordeghem, maar achtereenvolgens op plaatsen tusschen dit dorp en Oudenaarden gelegen. Daaruit bleek, dat het Duitsche legercorps op weg was naar Frankrijk om het leger daar te versterken. Ook verder volgde het dezelfden weg, dien een drietal weken te voren de andere Duitsche legers gevolgd hadden.

In het Belgische hoofdkwartier nu was men op de hoogte van de reeds gedeeltelijk begonnen nederlaag der Duitschers aan de Marne, en vermoedelijk had het van Joffre 't verzoek gekregen zooveel mogelijk vijandelijke troepen in het Noorden bezig te houden. Het kwam er dus nu op aan, den opmarsch van generaal von Boehn te verhinderen of althans aanzienlijk te vertragen. Om dat doel te bereiken werd bevel gegeven om met de geheele beschikbare macht een uitval uit Antwerpen te doen in de richting van de Duitsche verbindingslijn.

Aanvankelijk vonden ze slechts betrekkelijk zwakke, meerendeels uit landweer en landstorm bestaande afdeelingen tegenover zich, die niettegenstaande hun dappere verdediging en sterke loopgraven teruggedreven werden. Oprukkende van Dendermonde, Lier en het fort Waelhem, werden al spoedig Aalst, Mechelen en Aarschot door de Belgen bezet. Nog verder drongen ze door, tot den weg, die Brussel met Leuven verbindt, terwijl hun voorhoede een paar malen de eerste huizen van laatstgenoemde stad wist te bezetten, doch er telkens weer uit verdreven werd. Ook meer Oostwaarts wonnen ze terrein. De verbindingswegen tusschen Leuven en Thienen en Leuven—Diest werden door hen bereikt.

Aan beide zijden werden zware verliezen geleden. Eenige duizenden gewonden werden bijv. in Antwerpen binnengebracht, evenals ettelijke honderden krijgsgevangen Duitschers. En hoeveel dooden en gewonden de laatsten verloren, daarover worden we wel niet nauwkeurig ingelicht, maar de officieele verlieslijsten en de familieberichten der Duitsche kranten, laten genoeg vermoeden. Zeer groot is het aantal van hen, die in deze dagen „ergens in België" gevallen zijn.

Het begon er voor de Duitschers niet gunstig uit te zien. Hun verbindingslijn, waarlangs hun toch al zoo geteisterde rechtervleugel geapproviandeerd moest worden, liep ernstig gevaar. Nog enkele kilometers terreinwinst, en de Belgen waren weer meester van hun hoofdstad, waar de bevolking onder vreezen en beven, maar in hoopvolle spanning luisterde naar het bulderen van het geschut, dat telkens nader kwam. Dat moest tot allen prijs voorkomen worden, al zou het ook

alleen maar geweest zijn om te verhinderen, dat de tijding er van angst en schrik zou verspreiden in Duitschland en nadeelig werken op de geest der troepen, die reeds te velde stonden of spoedig daarheen zouden gezonden worden.

Al wat maar beschikbaar was, landstormtroepen, die als bezetting in Brussel en andere steden lagen, mariniers, die per spoor onderweg daarheen waren, werden in allerijl naar de bedreigde plaatsen gedirigeerd. Doch ook dat was nog niet voldoende. Het reeds genoemde legercorps van generaal von Boehn, dat reeds bij de grens van Frankrijk was aangekomen en een ander, dat meer Oostwaarts in dezelfde richting oprukte, kregen bevel onverwijld rechts-om-keert te maken. Met snelle marschen spoedden deze legers zich naar het Noorden terug en kwamen daar nog juist op tijd aan om den toestand te redden. Aan den zegevierenden opmarsch der Belgen was nu spoedig een eind gemaakt. Tegen de overmacht, die de vijand thans in het veld bracht, waren ze niet opgewassen, zoodat bevel gegeven werd tot den terugtocht naar Antwerpen, die in goede orde volbracht werd. In den avond van den 13den September bevond hun geheele leger zich weer onder de bescherming der buitenste fortenrij der vesting, waar de Duitschers hen niet konden aanvallen.

De Duitsche Generale Staf, die zich tot dusver niet uitgelaten had over de bovenbeschreven gebeurtenissen, kon op dien datum het overwinningsbericht, dat de uitval van drie Belgische divisies uit Antwerpen volkomen afgeslagen was, de wereld inzenden. Zeker, het was ten slotte op een zege voor hun wapenen uitgeloopen. Hun verbindingslijn was beveiligd, hun hoofdmacht in Frankrijk liep in zijn rug geen gevaar meer. Maar toch hadden ook de Belgen reden om tevreden te zijn en des te meer hun bondgenooten, want hun optreden had twee Duitsche legercorpsen belet om in de kritieke dagen van den slag aan de Marne en den terugtocht naar de Aisne zich op dat hoofdterrein van den strijd te doen gelden. Wie weet, of het verloop van den strijd in Frankrijk niet geheel anders geweest was, als het Belgische leger zijn aanval niet ondernomen had.

Na deze krachtsinspanning aan beide zijden, trad weer een periode van betrekkelijke rust in België in. Tenminste groote gevechten deden zich niet voor. De Belgen bleven in hoofdzaak binnen het bereik der fortenlinie en langs Schelde en Lije. De Duitschers bepaalden zich er toe hun tegenpartij in het oog te houden, om een herhaling van de pas beschreven gebeurtenissen te voorkomen. Om hun macht niet te versnipperen, lieten ze de Belgen in het vrijwel ongestoorde bezit der Kempen, het gebied bezuiden onze provincie Noord-Brabant. Alleen kleine schermutselingen vonden in de eerste paar weken plaats. Toch kunnen we gerust aanemen, dat reeds toen vaststond, dat weldra die stilte door geweldige bedrijvigheid zou worden vervangen.

Immers waar beide partijen in Frankrijk voortdurend hun Westelijken vleugel naar het Noorden verlengden, zou een tijdstip komen, waarop Franschen en Belgen elkaar de hand konden reiken. Dan zou Antwerpen niet langer zijn een vesting in den rug van den vijand,

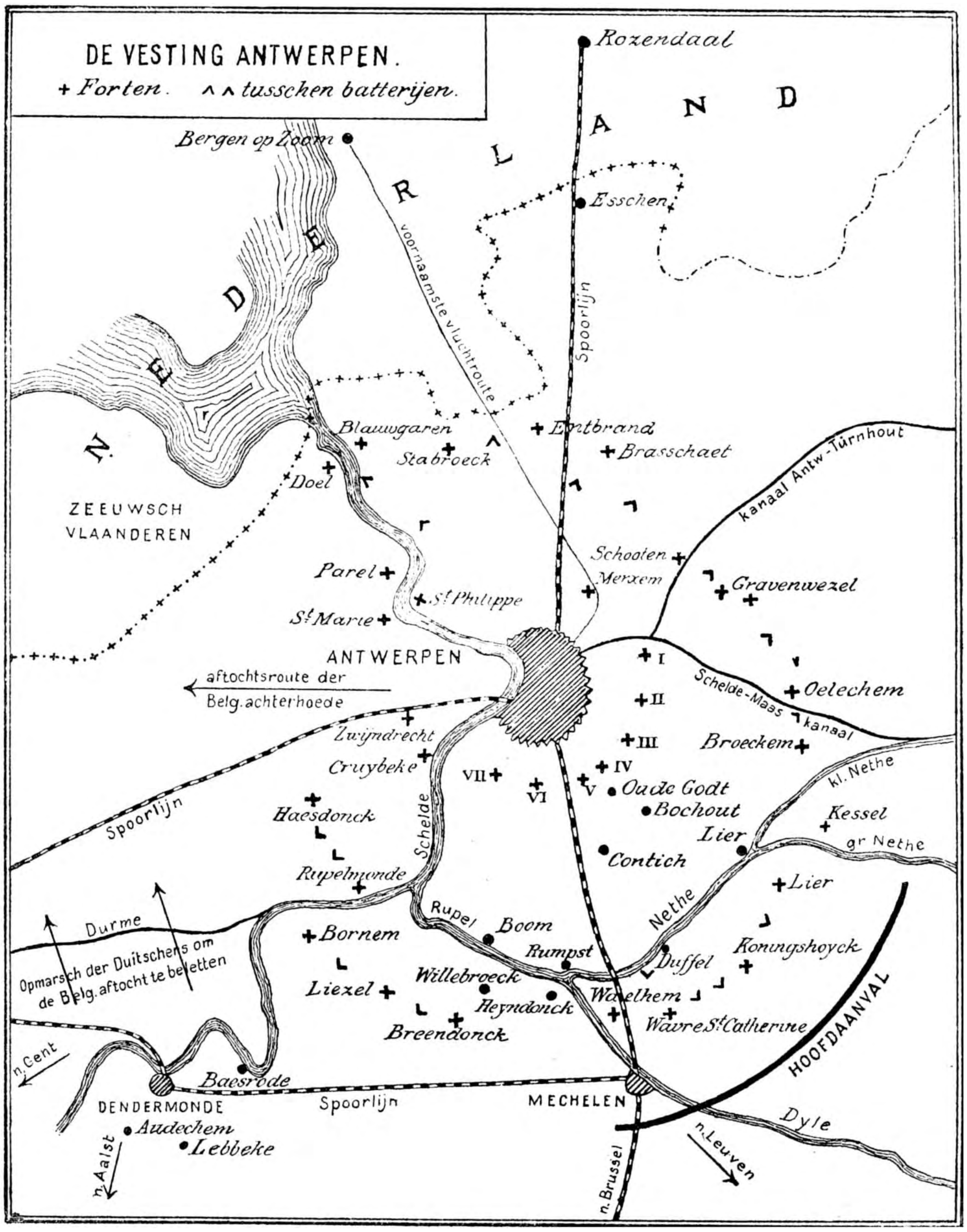

vrijwel onschadelijk zoolang voldoende bewakingstroepen in de nabijheid stonden, maar een hecht steunpunt voor den linkervleugel der verbonden troepen, evenals Verdun dat was aan de rechterflank. Daartegenover zou de Duitsche rechtervleugel in een ongunstige positie komen te

staan en gevaar loopen teruggedreven tee worden. En zelfs al bereikte de Fransche linie Antwerpen niet, maar werd hun de weg daarheen bij Duinkerken, Nieuwpoort of Ostende afgesneden, dan toch zou de vesting, met zijn talrijk bezettingsleger, zoo dicht achter den rug der Duitsche troepen gelegen een groot gevaar opleveren. De aanval op de stad was dus besloten, moest alleen nog wachten op den aanvoer van een voldoende troepenmacht met zwaar belegeringsgeschut. Daarmede zouden nog een paar weken verloopen. Sommige afdeelingen toch moesten heel uit Rusland worden aangevoerd, terwijl ook rekening gehouden moest worden met de behoefte aan telkens versche corpsen in het Noorden van Frankrijk om de verlenging der slagorde mogelijk te maken, zonder gevaar voor een doorbraak elders te doen ontstaan.

We dienen dus thans een beschrijving te geven van deze benarde vesting. Even zij in herinnering gebracht, dat Antwerpen gelegen is aan de Schelde, die ter plaatse nog onder invloed staat van eb en vloed, zoodat de rivier er breed en diep is. Die omstandigheid heeft de stad gemaakt tot een van de belangrijkste havens van het Vasteland van Europa, de groote concurrent van onze handelsstad Rotterdam. Om van uit zee de stad te bereiken moet men varen door de Westerschelde tusschen ons Zeeuwsch-Vlaanderen en de eilanden Walcheren en Zuid-Beveland door. Deze waterweg behoort dus aan Nederland, doch is door internationale verdragen vrijgesteld voor het vrije onbelemmerde verkeer.

Evenwel brengt die toestand mede, dat oorlogsschepen, alsmede koopvaarders met contrabande, de stad niet kunnen bereiken. Daardoor was dus uitgesloten, dat Duitsche oorlogsschepen, gesteld dat ze er in slaagden de Engelsche vloot te passeeren, de vesting naderden, doch ook konden door de bondgenooten langs dien weg geen versterkingstroepen of voorraden er heen gevoerd worden. Als vesting heeft de stad dus met de havens niets te maken en is dus feitelijk in oorlogstijd een landstad aan een breede rivier gelegen. Gunstig voor de verdediging is nog, dat een aanval van de Noordzijde onmogelijk is door de nabijheid van het Nederlandsche gebied, terwijl een van de Westkant het noodig maakte vooraf de Schelde over te trekken, wat de verdediger natuurlijk door zijn veldleger zou trachten te beletten.

Wat nu de verdedigingswerken der vesting betreft, kunnen we het volgende opmerken:

1ste. Op grooten afstand wordt de stad omringd door een rij van forten, ten minste voor zoover het gebied op den rechter Scheldeoever aangaat. Van Zuid naar Noord heeten ze: Bornem, Liezel, Breendonck, Waelhem, Wavre St. Catherine, Koningshoykt, Lierre, Kessel, Broeckem, Oeleghem, Gravenwezel, Schooten, Brasschaet, Ertbrand, Stabroek en Blauwgaren. Grootendeels zijn ze eerst in de laatste jaren aangelegd en van modern geschut, pantserkoepels en bomvrije verblijf-

plaatsen voor de bezetting voorzien. Tegen infanterieaanvallen in het tusschenterrein wordt gewaakt door kleinere redouten voor licht geschut, terwijl gedurende de aan het beleg voorafgegane oorlogsweken door soldaten en burgers een groot aantal loopgraven zijn gegraven. De drie Noordelijkste forten komen in dezen oorlog niet in aanmerking, daar ze te dicht bij de Nederlandsche grens gelegen zijn en dus alleen vanaf ons gebied aangevallen kunnen worden.

2de. Achter deze linie stroomt in het Zuiden de rivier de Rupel met zijn zijtak de Nethe, waardoor een eventueel door het Zuiderfront heengebroken vijand eerst de moeilijke taak heeft, zich een overgang daarover te forceeren. Met het Schelde—Maas en het Antwerpen—

Hoe Mechelen onder 't bombardement der Duitschers leed. Links: de St. Rombouts, de bekende kathedraal; rechts: het uitgebrande Gildenhuis der Handboogschutters.

Turnhout-kanaal meer Noordwaarts, vormen de genoemde rivieren een tweede verdedigingslinie, die weliswaar niet door forten verdedigd wordt, maar een uitnemende infanterie-stelling is, vooral wanneer zooals het geval was, talrijke loopgraven aangelegd zijn en licht geschut en mitrailleurs op verschillende punten opgesteld. Ook het lage, drassige terrein maakte een aanval tot een moeilijke taak.

3de. Op 2 à 3 K.M. van de grens der stad bevindt zich ten slotte nog een fortenlinie. In het Zuiden, tusschen het reeds genoemde kanaal en de Schelde zijn deze genummerd van 1 tot 7, terwijl ze in het Noorden de namen dragen van Merxem en St. Philippe. Al deze forten zijn veel ouder dan die der buitenste rij en hun bewapening is aanzienlijk

lichter. Aan te nemen is dus, dat ze niet bestand zullen zijn tegen het moderne geschut en dat, als zij eenmaal worden aangevallen, het lot der vesting feitelijk beslist is. Daarbij komt nog, dat het dan den vijand mogelijk zal zijn ook de stad zelve te beschieten. Alleen de infanterie-stellingen, versterkt met prikkeldraadversperringen, zullen een doorbraak nog wel eenigen tijd kunnen tegenhouden.

4de. Links van de rivier is de fortenlinie eenigszins anders. In het Noorden liggen langs de Schelde alleen een drietal forten St. Marie, Paarl en Doel, terwijl het terrein ten westen er van geïnundeerd kan worden. Ten Zuiden daarvan wordt de nadering der stad belet door de forten Rupelmonde en Haesdonck in eerste, Cruybeke en Zwijndrecht in tweede linie.

Reeds van den aanvang af had de regeering het besluit genomen de vesting Antwerpen tot het uiterste te verdedigen en daartoe de noodige maatregelen genomen. Groote voorraden levensmiddelen waren in de pakhuizen der havens en in schepen geborgen, zoodat zelfs bij een langen duur van het beleg voor geen gebrek behoefde gevreesd te worden. Een bezwaar evenwel was de overtalrijke bevolking. Want niet, zooals in de Fransche vestingen, had een deel er van naar elders de wijk genomen. Waarheen toch moest de Antwerpenaar zich begeven, als hij in de sterkste vesting des lands niet veilig was. Bijna overal toch was de vijand reeds heer en meester en mocht Antwerpen vallen, dan zou de rest immers spoedig volgen. En niet alleen was de gewone bevolking gebleven, maar duizenden vluchtelingen hadden er reeds vroeg uit Mechelen, Dendermonde, Leuven, Aerschot e.a. plaatsen een wijkplaats gezocht om, toen het beleg begon, gevolgd te worden door hen, die nog in de omstreken waren gebleven. In den naasten omtrek zal dat wel niet zooveel geweest zijn, want daar waren alle gebouwen reeds door de Belgische militairen opgeblazen. Men schat het aantal daarvan op meer dan 10.000, wier bewoners stadwaarts getogen waren.

Zoo wachtte men in de tweede helft van September moedig den vijand af. De bezetting was versterkt met een groot gedeelte van het Belgische veldleger, voor zoover dat niet gebruikt werd tot het bezetten van de linkeroevers van Schelde en Lije, om verbinding te houden met het Fransch-Engelsche leger in Noord-Frankrijk en te verhinderen, dat de Duitschers de stad ook van de Westzijde zouden aanvallen.

Laten we thans nagaan wat na den Belgischen uitval, dus na den 13den September van de zijde der aanvallers geschiedde. Geconstateerd is reeds, dat reeds toen het besluit tot den aanval moet zijn genomen en dat de stilte der eerstvolgende dagen alleen een gevolg was van de noodzakelijkheid om eerst maatregelen te nemen voor den verderen strijd in Frankrijk en het verzamelen der noodige troepen en van het zwaar geschut voor het beleg.

Ondertusschen werd een poging gedaan om het doel zonder strijd te bereiken. Von der Goltz, de toenmalige Duitsche gouverneur in België, zond n.l. een voornaam Brusselaar naar de Belgische regeering in Antwerpen met voorstellen tot vrede. De inhoud daarvan was, dat de Duitschers het Belgische leger niet meer zouden aanvallen en in het rustig bezit laten van het nog bezette gebied, als dit van zijn kant zich voortaan wilde onthouden van verdere vijandelijkheden. Doch deze poging had niet het minste succes, daar zelfs geweigerd werd er nadere kennis van te nemen.

Zoo moesten dan weer de wapenen beslissen. Reeds den 26sten September kwamen teekenen van een aanstaand krachtig optreden. Terwijl

Door de Belgen gevangen genomen Duitsche hospitaal-soldaten.

sterke Duitsche afdeelingen de overal in het rond verspreide Belgische voorposten en patrouilles terugdreven om ongestoord en onbemerkt hun hoofdmacht naderbij te kunnen brengen, werden tevens een viertal pogingen gedaan om over de Schelde te komen, n.l. bij Audeghem, Lebbeke, bij Baesrode in de nabijheid van Dendermonde en bij Schellebelle, meer in de richting van Gent gelegen. De twee laatstgenoemde pogingen werden met slechts zeer zwakke troepen-afdeelingen ondernomen en werden dus gemakkelijk afgeslagen. De andere hadden meer beteekenis.

De eerstgenoemde, wel eens den slag (liever het gevecht) bij Audeghem genoemd, vond plaats op den 26sten September. Daar werd dien dag een Belgische afdeeling van pl.m. 700 man aangevallen door een aanzienlijk sterkeren vijand, die tevens het genoemde dorp bombar-

deerde en gedeeltelijk verwoestte (o.a. de kerk). De Belgen werden uit hun stellingen verdreven en verloren daarbij meer dan 200 man aan dooden, gewonden en gevangenen. Al terugtrekkende verdedigden ze echter elken voet gronds, zoodat het mogelijk was, door het zenden van versterkingen den toestand te redden. Toen deze aangekomen waren in den namiddag, kwam de terugtocht tot stilstand en werd zelfs een welgeslaagde tegenaanval ondernomen. Veel sneller, dan ze gekomen waren, trokken de Duitschers af in de richting van Aalst, een honderdtal krijgsgevangenen in handen der overwinnaars latende, afgezien van een aanzienlijk aantal gesneuvelden en gekwetsten.

Het tweede gevecht, dat bij Lebbeke, had hetzelfde verloop en daar de Duitschers er door gewaar werden, dat behalve de Belgische afdeelingen, waarmede ze te strijden hadden gehad, ook nog een sterke legermacht aan de overzijde der rivier had postgevat, gaven ze voorloopig hun pogingen op. Daaruit kan de gevolgtrekking getrokken worden, dat de aanvallers wel een aanval op de Westzijde der vesting op hun programma geplaatst hadden, doch alleen als dat met niet al te groote moeite kon ondernomen worden. Anders was waarschijnlijk de beschikbare macht niet groot genoeg, terwijl trouwens de moeilijkheid om zwaar geschut over de rivier te voeren en in stelling te brengen, het voordeel ietwat twijfelachtig zou gemaakt hebben. Een overgetrokken afdeeling zou toch bij een uitval uit de vesting of een aanval in den rug door de meer Westelijk staande troepen, in een gevaarlijke positie komen en in geval van een nederlaag naar alle waarschijnlijkheid geheel verloren zijn.

Zoo werd de aanval beperkt tot de vestingwerken op den rechteroever der rivier en zelfs maar tot een gedeelte daarvan, het Zuiderfront. Hoe groot het Duitsche leger daarbij was, kan slechts geschat worden. Die schattingen loopen uiteen van 60.000 tot 200.000 man. Dit laatste cijfer werd van Duitsche zijde na de inname van Antwerpen genoemd als het aantal der toen vrijkomende troepen. Als we deze opgave voor de juiste houden, dan moet echter in aanmerking genomen worden, dat lang niet allen daarvan aan den strijd hebben deelgenomen, zoodat het niet ver van de waarheid zal zijn, als we stellen, dat ongeveer 100.000 à 150.000 man in het vuur gebracht zijn. Doch bij een vesting-oorlog is de legersterkte, hoewel van groote beteekenis, niet de hoofdzaak, daar het voornaamste werk gedaan moet worden door het zware geschut en daarvan waren de Duitschers goed voorzien. Een groot aantal kanonnen, houwitsers van 28 en 42 c.M. (van de laatste vermoedelijk slechts één), werd door hen in stelling gebracht. En niet alleen dat ze daardoor, en bovendien ook wat de zwaarte der projectielen en de draagkracht van het geschut aanging, de meerderen van de Belgen waren, maar een misschien nog grooter voordeel was, dat de Belgische forten een doel aanboden, waarvan de ligging nauwkeurig bekend was, ter-

wijl zij hun geschut op elke willekeurige plaats, onbekend aan den tegenstander konden opstellen, zoodat, zelfs al werden die door vliegeniers of Ballons-Captifs ontdekt, de trefkans uiterst gering was.

Op Zondag, den 27sten September, begon de aanval met een vooruitrukken der Duitsche infanterie in de richting van Mechelen, dat door de Belgen ontruimd werd. Alvorens de stad echter te bezetten, werd die eerst nog gebombardeerd, waardoor voor de laatste maal groote schade er aan toegebracht werd. Den volgenden dag werden in de buurt zware kanonnen opgesteld, waarvoor vermoedelijk reeds van te voren betonfundeeringen gelegd waren, en begon het bombardement op de twee Zuidelijkste forten Waelhem en Wavre St. Catherina. Ook lichter geschut kwam meer in de nabijheid in actie tegen de forten,

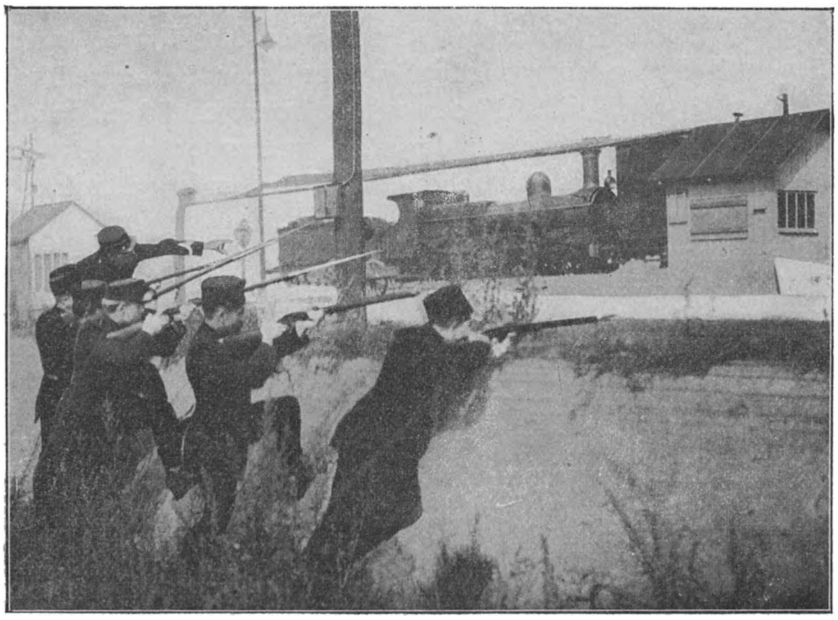

Verdekt opgestelde Belgische verkennings-patrouille.

maar vooral tegen de er tusschen gelegen batterijen en infanterie-stellingen. Doch terwijl de Belgen machteloos stonden tegen de zware houwitsers, waren ze in staat het lichtere te beantwoorden op zoodanige wijze, dat er hun slechts geringe schade door kon toegebracht worden.

De uitwerking der zware kanonnen op de forten was verschrikkelijk. De bommen vernielden zoowel de stalen koepels als de geweldige betonmassa's daaronder, zoodat reeds den 29sten Wavre St. Catherina zoo beschadigd was, dat de helft der kanonnen onbruikbaar geworden was. Toen voltooide een ontploffing binnen in het fort, het is onbekend door welke oorzaak, de vernieling. Behalve dat het grootendeels een puinhoop geworden was, werden de bomvrije schuilplaatsen vervuld van

verstikkende en vergiftige gasmassa's, waardoor een deel der bezetting omkwam en de rest, waaronder de commandant, bedwelmd uit de ruïnen moest worden te voorschijn gebracht. Een nieuwe bezetting werd er heen gezonden, om evenwel slechts te bevinden, dat geen enkel kanon meer afgevuurd kon worden, zoodat besloten moest worden het fort geheel te ontruimen.

Waelhem hield het langer uit en zijn geschut bleef dapper doorvuren. Hier evenwel behaalde op denzelfden dag de vijand een ander voordeel. Een bom n.l. trof het vlak achter het fort gelegen reservoir der Antwerpsche waterleiding, waardoor dit totaal vernield werd. Een geweldige watermassa stroomde over het veld en in enkele der Belgische loopgraven, doch het ergste was, dat de stad van water verstoken was, voor zoover de putten, die op verschillende punten gegraven waren, niet in de behoefte konden voorzien. Rivierwater moest voor huishoudelijk gebruik benuttigd worden, waardoor gevaar voor besmettelijke ziekten ontstond; terwijl ook, wat bij een verder voortschrijden van het beleg voornamelijk bij een beschieting der stad, van groot gewicht zou worden, in enkele wijken het blusschen van daardoor uitgebroken branden, vrijwel tot de onmogelijkheden behooren zou.

Ondertusschen werden behalve Waelhem, ook de forten Lier en Koningshoyckt beschoten. Alle drie werden ze op den 1sten October tot zwijgen gebracht en door de bezetting verlaten.

Tijdens het bombardement werden ook een groot aantal granaten op de achter de forten gelegen dorpen afgevuurd, zooals Lier, Duffel en Willebroeck, waardoor daar min of meer ernstige verwoestingen aangericht werden. Het voornaamste gevolg was, dat deze en andere tusschen beide fortenlinies liggende dorpen en gehuchten door hun bewoners verlaten werden. Alles vluchtte ook nu wel naar de stad, doch thans begonnen velen zich daar niet meer veilig te achten en trokken verder over de Schelde naar Gent, Brugge, Ostende en andere plaatsen, die nog niet door den vijand bezet waren. Van directe aanvallen der Duitsche infanterie was onderwijl nog zoo goed als geen sprake geweest. Alleen was nog een poging gedaan om door te dringen tusschen de forten Liezel en Breendonck, die echter gemakkelijk afgeslagen werd. Het was dus ook hier weer evenals bij Namen en Maubeuge, niet zooals bij Luik, waar al dadelijk, zonder de uitwerking der artillerie af te wachten, tot een stormaanval werd overgegaan.

Toen eenmaal de vier naast elkaar gelegen forten tot zwijgen gebracht waren en daardoor de geheele Duitsche macht meer van dichtbij kon naderen, werden de tusschengelegen loopgraven en batterijen weldra zoodanig met allerlei projectielen overstelpt, dat het niet mogelijk was de verdediging er van langer voort te zetten. De bezetting trok terug over de Nethe (voor de Rupel bleven de forten nog intact), waarna de bruggen daarover werden opgeblazen. De eerste linie was

dus gevallen, de tweede, zwakkere, zou het thans moeten ontgelden.

De toestand der vesting was hierdoor zeer critiek geworden. Feitelijk werd de strijd van een belegeringsoorlog tot een veldslag. Antwerpen was van een vesting een open stad geworden, want de binnenste fortenrij kon, zooals reeds opgemerkt is, niet meer als een sterke stelling gelden. Zelfs waren de Duitschers nu in staat, door hun zwaar geschut wat meer vooruit te brengen, de eerste projectielen in de stad te slingeren, wat evenwel nog niet gebeurde, zoodat de burgerij, die geheel onbekend werd gelaten met hetgeen aan het front voorviel, nog rustig kon blijven voortleven. Hun rust werd alleen gestoord door de

De Nederlandsche soldaten laven de gevluchte inwoners van 't beproefde België.

wetenschap zich in een aangevallen vesting te bevinden, door het aanhoudend gieren der militaire auto's door de straten, door de transporten gewonden, die in de verschillende hospitalen werden ondergebracht. Boven de stad zweefden voortdurend de Belgische vliegmachines en van tijd tot tijd kregen ze ook bezoek van een vijandelijke.

Dat was trouwens niet iets zoo heel ongewoons. Reeds een paar malen toch voor het beleg hadden ze er van kunnen profiteeren, evenals van de Zeppelins, die tweemaal een aanval deden en bommen wierpen op allerlei punten der stad. Hoewel ditmaal de laatsten uitbleven, vertoonden zich telkens de bommenwerpende vijandelijke aviateurs. Eén er van, het was op den 2den October, had iets anders me-

degenomen, n.l. duizenden exemplaren van een proclamatie van generaal von Besemer, den opperbevelhebber van het belegeringsleger, aan de Belgische soldaten, met het doel deze over te halen verder voortvechten te weigeren. De inhoud vertelde hun, dat ze niet vochten voor hun eigen vaderland, maar alleen om mede te werken Rusland nog grooter en Engeland nog rijker te maken. Dat hun pers omgekocht was door Frankrijk en Engeland en hun niets dan valsche berichten over den stand der krijgsverrichtingen deed weten.

Elke dag van verder verzet zou aan België verdere verliezen toebrengen, terwijl als de stad zich overgaf, alles afgeloopen zou zijn. Ze zouden slechts voor korten tijd als krijgsgevangenen naar Duitschland gebracht worden, doch daar zouden ze uiterst goed behandeld worden en later zouden ze dan gezond en wel kunnen terugkeeren naar eigen huis en hof. Mogelijkheid op het keeren van de krijgskans bestond niet meer. Reeds twee Russische legers waren vernietigd, terwijl in Frankrijk het Duitsche leger bezig was de laatste krachts-inspanning van het Fransch-Engelsche leger te verijdelen. Nutteloos dus om zich verder op te offeren.

Alweer een poging van „den Duts," zooals de Vlamingen, van de „Boches" of „Alboches", zooals de Walen hun vijand noemen, om ons, nu ze het in eerlijken strijd niet van ons kunn winnen, in te palmen. En lachend, schouderophalend, werden de papieren verscheurd en alles ging weer zijn gewonen gang.

Op dezen dag begon de regeering aanstalten te maken de stad voor een veiliger oord te verlaten. Alles werd daartoe in orde gemaakt, terwijl de vroege morgen van den 3den October vastgesteld werd voor dat vertrek. Doch op het laatste oogenblik veranderden die plannen. De regeering bleef, echter vertrokken wel de Fransche- en Engelsche ingezetenen der stad, wat tengevolge had, dat vele bemiddelde Belgen eveneens hun koffers pakten en op den trein naar Gent, Brugge en Ostende stapten. Voor het eerst begon vrees te komen onder de gemoederen en van dat oogenblik afaan zag men steeds vertrekkenden. De overgroote meerderheid der bevolking bleef evenwel en werd bemoedigd door de komst van Engelsche versterkingen. De aankondiging daarvan had reeds de regeering er toe gebracht van het plan tot vertrekken af te zien en toen de voorhoede 's avonds de stad binnentrok, kende de geestdrift van soldaten en burgers geen grenzen. Nu was, meende men, alle gevaar geweken. Het was de voorhoede, werd gefluisterd, van een geweldig leger, dat Engeland zond om de Duitsche aanvallers te vernietigen, terwijl ook de Franschen van het Zuiden uit in aantocht waren. Tot het laatste oogenblik toe heeft men zich vergist in het aantal der helpers, dat in werkelijkheid niet grooter was dan ongeveer 8000 man, n.l. drie brigades mariniers en matrozen (zeemilitie zouden wij zeggen), met enkele marine-kanonnen. Hun invloed

op de verdediging, die waarschijnlijk vrij groot geweest is, sproot dan ook niet voort uit hun aantal. Ook niet uit hun voortreffelijkheid als soldaten, maar meer uit de omstandigheid, dat hun aanwezigheid het moreel der Belgische verdedigers aanmerkelijk verhoogde. Nu ze niet meer alleen behoefden te strijden, nn ze meenden, dat elk uur het aantal hunner helpers zou vergrooten, verdubbelde hun moed. Wie aanvankelijk van meening geweest was, dat verdere verdediging nutteloos was en dat de vesting hoe eerder hoe liever diende overgegeven te worden, was er nu van overtuigd, dat volgehouden moest worden tot het uiterste.

Het gevolg was dan ook, dat Belgen en Engelschen een hardnekki-

Belgische vluchtelingen, geholpen door onze soldaten.

gen tegenstand boden tegen de pogingen der Duitschers om over de Nethe te komen. De laatsten hadden onderwijl hun geschut meer naar voren gebracht en beschoten daarmee het geheele gebied tusschen die rivier en de binnenste fortenrij, terwijl ook enkele der nog niet gevallen buitenforten hun beurt kregen.

Toch hielden de verdedigers onder dien regen van granaten in hun loopgraven stand en telkens als de vijandelijke infanterie het waagde om naderbij te komen, gaven ze door hevig geweer- en mitrailleurvuur blijk van hun aanwezigheid. De eerste aanval der Duitschers gold een punt op de hoogte van het fort Waelhem. In den nacht van den 3den op den 4den October en op den daarop volgenden dag, trachtten

ze daar herhaaldelijk een brug over de Nethe te slaan. Hoewel telkens en telkens weer gedeelten daarvan vernield werden, slaagden ze er toch ten slotte in de brug gereed te maken. Reeds begonnen de troepen daarover te marcheeren, toen andermaal een paar goedgemikte kanonschoten het nog zwakke bouwwerk vernietigden. Een groot aantal hunner manschappen kwam daarbij om het leven.

Hierdoor ontmoedigd, staakten ze hun aanvallen, om die andermaal te beginnen meer naar het Oosten, tusschen Duffel en Lier. Van den namiddag van den 4den tot dien van den 5den October wisten ook hier de Belgen, nu versterkt door de Engelsche mariniers, den vijand te beletten, de werkzaamheden, noodig voor het slaan van een nieuwen brug, aan te vangen. Daarbij leden echter de verdedigers zulke verliezen door de granaten, die onophoudelijk boven hun loopgraven ontploften, dat hun stelling weldra onhoudbaar werd. Een gedeelte daarvan moest daarom verlaten worden, waarna een nieuwe, eenige honderden meters meer naar de stad toe, betrokken werd. Vandaar bleven ze den Duitschers bij de rivier bestoken. Een paar maal slaagden kleine afdeelingen er wel in de Nethe over te trekken, maar werden dan zoo verschrikkelijk beschoten, dat de weinigen, die aan den dood ontsnapten, hals over kop weer terug moesten vluchten.

Eerst in den vroegen ochtend van den 6den October werd de overtocht door een grootere macht bewerkstelligd, die zich onmiddellijk wist in te graven en zoo er in slaagde het gewonnen terrein te behouden, zoodat ook de tweede verdedigingslinie in handen van den vijand gevallen was. Alleen de oude forten vlak bij de stad met de infanteriestellingen er voor en er tusschen konden nog weerstand bieden, maar lang zou dat niet duren. Bovendien zou nu weldra het bombardement op de stad beginnen. Wel was door de stedelijke regeering besloten haar desnoods geheel in puin te laten schieten, maar te begrijpen is, dat geen vesting-commandant dat zou toelaten, zoolang niet de mogelijkheid bestond, dat de opoffering ook voordeel kon brengen.

Generaal de Guise nam het aanbod van de burgerlijke overheid aan en daarom werd aan de burgerij bekend gemaakt, dat een bombardement te wachten stond en iedereen aangeraden werd zich uit de voeten te maken, hetzij naar het Westen over de Schelde, hetzij naar het Noord-Oosten, naar Holland. Reeds op den 6den October begon dientengevolge de uittocht der vaste en tijdelijke bewoners van stad en omgeving in de genoemde richtingen. De treinen werden bestormd, evenals de booten, die de Schelde af zouden varen. De landwegen naar de Hollandsche grens waren bedekt met voetgangers en allerlei soort vehikels, volgeladen met huisraad en vluchtelingen.

Evenwel was ook reeds het besluit genomen de verdediging slechts zoo lang voort te zetten, als noodig was om het leger, d. w. z. de hoofdmacht, in de gelegenheid te stellen veilig af te trekken naar het

Westen. Vandaar dat al dadelijk de noodige maatregelen getroffen werden met het oog op den val der vesting.

Al dadelijk werd de burgerwacht ontbonden en ontwapend, niettegenstaande een groot deel der manschappen zich daartegen verzette. Door de vele weken van practische oefening gevoelden ze zich in staat verder naast het actieve leger het luttele gedeelte van het vaderland, dat nog niet in 's vijands handen was, te verdedigen. In enkele gevallen moesten de officieren zelfs met geweld tegen deze strijdlustigen optreden en enkelen werden zelfs in de gevangenis gebracht, waar ze enkele gevaarlijke uren tijdens het bombardement doorbrachten.

De in de haven aanwezige en tot krijgsbuit verklaarde schepen werden door dynamiet-ontploffingen in de machinekamers onbruikbaar gemaakt, nadat een verzoek aan de Nederlandsche regeering, om ze vrij door de Schelde te laten passeeren, afgewezen was.

De reusachtige petroleumtanks, waarvan één reeds door een Duitsch projectiel in brand geschoten was, werden nu allen aan het vuur prijs gegeven, opdat de vijand er niet van zou kunnen profiteeren. Een geweldige zwarte rookmassa steeg uit de brandende massa op en dreef langzaam voor den wind af over stad en land.

De voorraden aan levensmiddelen, zoo zorgvuldig verzameld, werden, voor zoover ze niet naar Ostende gebracht konden worden, in aken en andere vaartuigen naar de Nederlandsche grens gebracht, om als het noodig mocht zijn, op het neutraal gebied gebracht te worden.

Het gouvernement verliet met de gezanten der buitenlandsche Staten de stad op den 7den October. Alleen koning Albert bleef nog te midden van zijn troepen, zooals hij van dien tijd af aan steeds deed, wat er niet weinig toe bijdroeg om hem bij zijn onderdanen een populariteit te verschaffen, als zelden een Europeesch vorst bezeten heeft.

Ondertusschen begon in den nacht van den 6den op den 7den October de aftocht van het Belgische leger. Gedeeltelijk werden die afdeelingen per spoor gezonden naar Ostende, gedeeltelijk ook vertrokken ze, meest uit ruiterij, wielrijders en mitrailleurs op gepantserde automobielen bestaande, naar het aan de overzijde van de Schelde gelegen land van Waes. Hun tegenwoordigheid daar was n.l. noodig geworden.

De Duitschers hadden hun mislukte pogingen om de Schelde over te trekken, in de eerste dagen van October hervat en wel over een aanmerkelijk breed front, dat zich van Baesrode tusschen Antwerpen en Dendermonde uitstrekte tot aan het dorp Melle, dicht bij Gent. Het leger, dat ze daarbij in het vuur brachten, kan geschat worden op ongeveer 30.000 man met talrijke kanonnen.

Gedurende de eerste dagen konden de zwakke Belgische afdeelingen, die met de verdediging belast waren, al die pogingen verhinderen, maar op den 6den en den 7den October moesten ze op drie plaat-

sen wijken en konden de Duitschers daar, n.l. bij Wetteren, Schoonaerde en Dendermonde, bruggen slaan, of zooals bij laatstgenoemde stad, de bestaande, doch gedeeltelijk vernielde, brug, herstellen, waarover ze dan den Westelijken oever bereikten.

Dit was uiterst gevaarlijk voor den terugtocht der verdedigers van Antwerpen, die dreigde te worden afgesneden. Tot hun geluk evenwel werden de over de rivier getrokken afdeelingen niet versterkt met verdere corpsen, zoodat de er heen gezonden troepen in staat waren, zij het dan ook door allerlei moeilijke gevechten, den opmarsch der Duitschers te vertragen, zoodat ze eerst in den avond van den 9den October de spoorlijn bij Lokeren konden bereiken. Toen echter waren de meeste verdedigers der vesting reeds in veiligheid.

Belgische vluchtelingen te Bergen-op-Zoom.

Maar, zal men vragen, hoe was het mogelijk de stad grootendeels van troepen te ontblooten en toch de verdediging voort te zetten? Men dient daarvoor te bedenken, dat de binnenste fortenlinie en die der nieuwbetrokken loopgraven op een paar kilometers daarvoor gelegen, aanmerkelijk korter was dan de buitenste, zoodat voor de bezetting daarvan veel minder manschappen konden volstaan. Daarbij maakte het geschutvuur dier forten en der tusschenliggende batterijen, waaronder zich ook de Engelsche marine-kanonnen bevonden, terwijl het geheel bovendien nog gedekt werd door een ingewikkelde prikkeldraadversperring, waardoor een electrischen stroom geleid werd, een vijandelijke infanterie-aanval zoo niet tot een onmogelijkheid, dan toch tot een onderneming, die ontzettende verliezen aan menschenlevens

met zich zou brengen. Vandaar dat generaal von Beseler daar niet toe overging, maar zich bepaalde tot een bombardement der Belgische stellingen en der stad zelve. Dit laatste begon eerst op den 7den October te middernacht, nadat het reeds van te voren was aangekondigd en verzekering was gegeven, dat alle openbare gebouwen en kunstwerken gespaard zouden worden, waartoe plattegronden aan de Duitschers waren ter hand gesteld. Dit geschiedde ook in werkelijkheid. Het eenige openbare gebouw van beteekenis, dat beschadigd werd, hoewel niet ernstig, was het paleis van Justitie. Een zeer groot aantal woonhuizen in de stad zelf en in de voorsteden evenwel, vooral in het Noord-Oosten, op de Marche des Souliers en langs de Boulevard Leopold, werden geheel of gedeeltelijk verwoest.

Veel menschenlevens waren er niet bij te betreuren, hoewel gedurende de eerste helft der beschieting nog het grootste gedeelte der bevolking aanwezig was. In den morgen van den 8sten October bijv. verdrong zich een menigte van meer dan 10.000 menschen langs de kaden, wachtend op een gelegenheid om met de pont over de rivier te geraken, want de over een aantal schepen geslagen brug, die tijdelijk beide oevers verbond, was alleen bestemd voor de troepen, of om zich in te schepen in een van de vele schepen, die met volle passagierslading afvoeren in de richting van Zeeland met bstemming naar willekeurige plaatsen in Nederland, waarheen het toeval ze zou voeren. Sommige zelfs gingen nog veel verder en bereikten Folkestone en andere Engelsche havens.

De meesten der vluchtelingen evenwel verlieten de stad niet langs den waterweg, doch langs de wegen, die in Noord-Oostelijke richting naar het veilige Nederland voerden. Al het stoomtram-materiaal in Antwerpen aanwezig, werd vol gelukkigen, die zich een plaatsje hadden weten te veroveren, over de grens in veiligheid gebracht. Maar daarvan kon slechts een klein gedeelte gebruik maken. De overgroote meerderheid moest te voet of met voertuigen van allerlei soort den ongeveer dertig kilometer langen weg naar Bergen op Zoom afleggen. Men schat hun aantal op een kwart mililoen, zoodat we ons kunnen voorstellen wat een geweldige stoet het geweest moet zijn. Het was een bonte menigte: groote boerenwagens, getrokken door de bekende zware Vlaamsche paarden en beladen met beddegoed en huisraad, waarboven dan nog een aantal vrouwen en kinderen, soms wel 30, een zitplaats vonden. Equipages en huurrijtuigen, automobielen, sleeperskarren, hondenwagens, alles volgde in de rij met de snelheid van een niet snel gaanden voetganger. En overal, waar maar eenige ruimte was, schreden mannen, vrouwen en kinderen voort, beladen met groote zakken en koffers, soms ook kruiwagens en handkarren voortduwende. Allerlei dieren, koeien, schapen en geiten liepen mede in den stoet. Alles vluchtte voor de dood en verderf verspreidende granaten en uit doods-

angst vòor „den Duts.” Voor de meesten was de afstand te lang om in een dag te worden afgelegd. Halverwege, juist over de grens, werd gekampeerd langs den weg en in de bosschen. Duizenden ook overnachtten in de daarheen in veiligheid gebrachte tramwagens.

Wat een toestand was het daar, en trouwens overal op den weg. Moeders met zuigelingen, zieken en ouden van dagen waren onder de menigte. Enkelen bezweken onder de ongewone vermoeienissen, en als het weer niet zoo bijzonder gunstig geweest was, dan zouden nog heel wat meer dooden te betreuren geweest zijn.

In Holland aangekomen richtten verreweg de meesten zich naar Bergen op Zoom, waar in deze dagen meer dan 300.000 vluchtelingen aankwamen. Onderdak was voor de meesten niet te vinden, zoodat ze onder den blooten hemel moesten overnachten.

Ook de voedingskwestie voor zooveel duizenden was een zeer moeilijke taak. Wel werd van elders veel aangevoerd en hielpen de soldaten en burgers mede, zooveel ze konden, maar toch zal er in niet geringe mate honger geleden zijn. Zoo spoedig mogelijk werden treinen gevuld met deze ongelukkigen in alle richtingen verzonden. Elke stad, elk dorpje, hoe klein ook, kreeg zijn deel van deze gedwongen gasten, die gehuisvest, gekleed en gevoed moesten worden. En tot onze eer moet gezegd worden, dat het Nederlandsche volk, dat toch reeds zooveel onder den oorlogstoestand leed en waarvan zelf reeds duizenden moesten leven van de ondersteuning der comité's, bijna meer deed dan mogelijk was om het lot der armen dragelijker te maken. Wel werden naderhand verkeerdheden ontdekt, maar deze waren meerendeels het gevolg van onmacht, vooral in de grensplaatsen, waar uit den aard der zaak het aantal logee's het grootst was.

Reeds in den avond van den 8sten October was de stad geheel ontruimd door de bevolking. Slechts eenige honderden waren achtergebleven. Dat waren politieagenten, enkele hoteliers, en ook velen, die tot het uitvaagsel der maatschappij behoorende, de gelegenheid, om ongestoord in de leegstaande huizen binnen te dringen en te stelen wat maar eenigszins te stelen was, op brutale en schandelijke wijze benutten.

Het bombardement gold dus nog slechts een leege huizen-massa en dat duurde den geheelen nacht door, tot vrij laat in den ochtend van den 9den. De kanonnen der binnenste fortenrij, die voor een gedeelte reeds hevig gehavend waren, bleven den vijand beantwoorden, hem zoodoende misleidende over hetgeen door de bezetting gebeurde. Geleidelijk aan toch ontruimden de Belgen en hun Engelsche helpers hun stellingen en telkens trokken nieuwe afdeelingen over de brug. Zij maakten hun geschut onbruikbaar en vernietigden de munitie, die niet meer meegevoerd kon worden. Eindelijk, om 7 uur in den morgen, toen men meende, dat alles wat te redden viel over de rivier was, werd de brug vernield. Dit was wel wat te vroeg, want een gedeelte van de laat-

ste verdedigers werd daardoor op den rechteroever vastgehouden en viel later den vijand in handen, terwijl een deel der bezetting van de Noordelijke forten, die in het geheel niet aan den strijd hadden deelgenomen en zich afgesneden wisten, na alles vernield te hebben, wat vernielbaar was, zich op Hollandsch grondgebied begaf en daar ontwapend en geïnterneerd werd.

Een veldslagerij.

Inmiddels hadden de Duitschers gewacht op de overgave en toen na het ophouden van het vuur der forten geen parlementair kwam drong een patrouille door de versperringen heen en kwam in de stad. Door de leege straten bereikten ze het stadhuis, waar ze enkele der overheidspersonen aantroffen. Woedend vernamen ze daar, dat de commandant der vesting met alle soldaten was afgetrokken en dat de burgemeester was uitgereden naar den Duitschen opperbevelhebber om de

overgave der stad te regelen. Hoewel eerst geweigerd werd met hem te onderhandelen ,kwam alles toch in orde en 's middags had de „feestelijke" intocht der overwinnaars plaats. Onder uiterlijke praal verborgen ze hun spijt slechts een stad zonder inwoners, een vesting zonder garnizoen te hebben veroverd. Alleen een 4000 krijgsgevangenen, een groot aantal, meerendeels onbruikbaar gemaakte vestingkanonnen, met munitie en een klein deel der voorraden viel hun in handen. Het moet een moeilijk te dragen teleurstelling geweest zijn, dat de resultaten der overwinning betrekkelijk zoo gering waren. Ja, feitelijk was het resultaat slechts negatief, n.l. alleen dat voortaan de vesting Antwerpen niet meer bestond en dus geen gevaar meer opleverde voor een aanval in hun rug. Door de ontsnapping van het Belgische leger bleef België echter onder de rijen der oorlogvoerende staten en kon zijn strijdmacht die der bondgenooten blijven versterken.

Evenwel de achterhoede der naar het Westen trekkende troepen zou het doel van den marsch, Ostende, niet meer kunnen bereiken. Dit was een gevolg van de achtervolging, die dadelijk begon, maar nog meer van het voorwaarts dringen der reeds van te voren bij Dendermonde de rivier overgestoken afdeelingen. Hierdoor n.l. konden de laatst vertrokken Belgische en Engelsche troepen niet meer gebruik maken van de spoorlijn en moesten een langen omweg maken langs de Nederlandsche grens, voortdurend blootgesteld aan aanvallen in rug en flank. Velen dezer hadden alleen zoover kunnen komen door zich van te voren te ontdoen van hun militaire uitrusting en als burgers verder te vluchten. Doch weldra werd hun den weg versperd en ongeveer 20.000 Belgen en 1500 à 2000 Engelschen waren genoodzaakt, na een vruchtelooze poging om door te breken, de wijk op Hollandsch grondgebed te nemen, waar ze door onze soldaten, die in groot aantal in Zeeuwsch-Vlaanderen geconcentreerd waren, ontwapend en geleidelijk naar verschillende interneeringskampen gezonden werden.

Sommige afdeelingen leverden nog hardnekkige gevechten tegen de Duitschers, voordat ze tot den uitersten stap overgingen. Het meest bekend is in dat opzicht geworden een kleine afdeeling ruiterij, die na op allerlei manieren geprobeerd te hebben Ostende te bereiken, ten slotte nog eenige uren zich wist staande te houden. Eerst toen de commandant zwaar gewond was en alle hoop moest worden opgegeven, lieten ook zij zich interneeren. De gewonde officier, die door zijn trouwe lanciers met gevaar voor eigen leven tegen zijn wil was medegevoerd, protesteerde tegen interneering en zal waarschijnlijk, evenals gewonden, die door ons eigen roode kruis onvrijwillig over onze grens gebracht werden, later in vrijheid gesteld worden.

Koning Albert, die per auto eveneens langs de grens gereden was, ontkwam tijdig aan het lot der achterhoede.

De overgroote meerderheid bereikte dus veilig Ostende of andere in

de buurt gelegen plaatsen en kon vandaar eveneens verder naar het Zuiden trekken, zonder ernstig bemoeilijkt te worden. Dat dit mogelijk was, kwam door het uiterst langzaam voortwaarts rukken der Duitschers, die eerst den 12den October Gent en den 15den Brugge bezetten.

De reden daarvan ligt nog steeds in het duister. De meest aannemelijke verklaring is, dat behalve het Belgische leger, in de buurt van Gent ook nog een Engelsch legercorps stond, dat daarheen was gezonden, om de verbinding tusschen de slagorde der verbondenen in het Noorden van Frankrijk met Antwerpen te bewerkstelligen. Doch vermoedelijk was dit corps te laat gekomen om dat doel te bereiken, terwijl

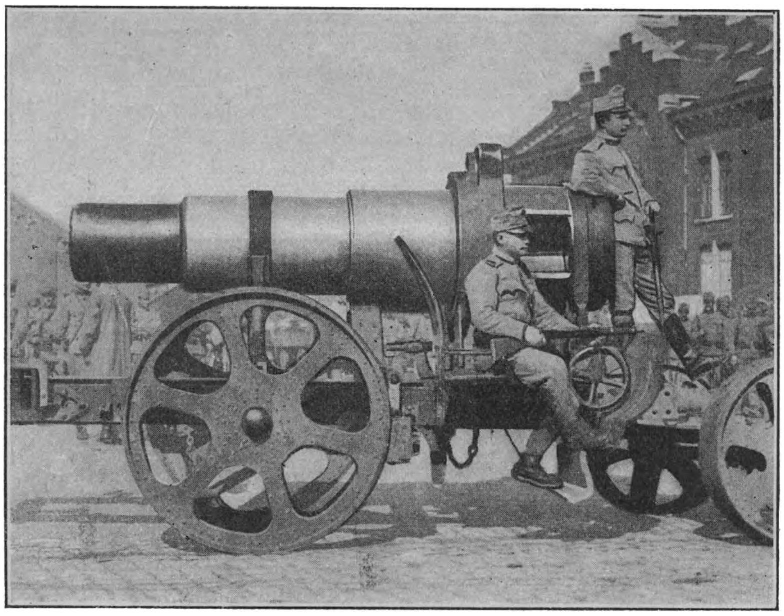

Een der zware Oostenrijksche motorbatterijen, waaruit Antwerpen gebombardeerd werd.

bovendien zijn positie gevaarlijk was door de heftige aanvallen, die door sterke Duitsche troepen ondernomen werden in de buurt van Rijssel.

Om daaraan het hoofd te kunnen bieden moest ook Gent en verder het grootste gedeelte van Vlaanderen door de verbondenen ontruimd worden, zoodat weldra bijna geheel België door Duitsche troepen bezet was.

Naarmate de laatsten voorwaarts rukten, vluchtten nog duizenden en duizenden uit hun dorpen en steden. In Zeeuwsch-Vlaanderen vermeerderde het aantal dier vluchtelingen elken dag. Schuren, fabrieken en tallooze schepen waren de tijdelijke verblijfplaatsen, die ze daar betrokken. Zeer velen weken ook uit over Ostende en andere havens naar Engeland. Niet alleen de gewone mailbooten, maar allerlei soor-

ten van vaartuigen, tot zelfs de kleine notedoppen der visschers, dienden voor dat transport. Ten slottevluchtte een derde groep met het leger mee naar het Zuiden, om later verspreid te worden over geheel Frankrijk.

Zoo kunnen we gerust zeggen, dat van de ongelukkige Belgen meer dan -.500.000 in ballingschap gingen, en we behoeven daarom niet meer te vragen of de verhalen der Duitsche wreedheden waar of verzonnen zijn. Zonder die wreedheden zou de vlucht uit open steden stellig niet zulke afmetingen hebben aangenomen.

De overwinnaars schrikten zelf, toen ze bemerkten, waartoe de vrees der bevolking geleid had. Van den val van Antwerpen af ten minste valt een verandering in hun optreden te bespeuren. De bevolking werd voortaan, de omstandigheden in aanmerking genomen, vrij goed behandeld en alles werd in het werk gesteld om de gevluchten zooveel mogelijk weer tot terugkeer te bewegen. Gedeeltelijk werd daaraan gevolg gegeven, doch de meerderheid bleef vol wantrouwen buitenslands. Trouwens die terugkeer bood weinig aanlokkelijks. Vele huizen waren vernield, de te velde staande oogst was verwoest, de voorraden grootendeels opgeteerd door de doortrekkende legers: de achtergebleven en teruggekeerde bevolking werd bedreigd door een nieuwe ramp, misschien nog grooter dan de eerste: hongersnood.

En wie zou het kunnen zeggen, of alle oorlogsgevaar verder geweken zou zijn. Als toch de Duitschers in Frankrijk verslagen werden, dan zou het slagveld andermaal naar België verplaatst worden, zou andermaal dood en vernieling het deel van het ongelukkige land zijn.

Maar wellicht vinden we later gelegenheid de toestand van onze Zuidelijke naburen te bespreken. Thans dient de geschiedenis van den oorlog verder behandeld te worden.

HOOFDSTUK IX.

De Voortzetting van den Strijd in Frankrijk en Vlaanderen tot het Einde van 1914.

Zoo was dan voor de Duitschers het gevaar geweken, dat hen in den vorm der vesting Antwerpen met het Belgische leger daarin, steeds ernstig in den rug bedreigd had. Met een gerust hart konden ze zich daarom wagen aan een nieuwe groote poging, niet alleen ten doel hebbend aan de Franschen een groote nederlaag toe te brengen, maar vooral ook een succes op de zoo gehate Engelschen te behalen. De Fransche havens Calais en Duinkerken moesten bezet worden, waardoor tegelijk de linkervleugel der vijanden een heel eind teruggedrongen zou worden en tevens de mogelijkheid ontstaan zou de Engelsche scheepvaart in het kanaal te bemoeilijken.

Reeds eenigen tijd te voren was deze onderneming voorbereid. Het is daarom noodig thans eenigszins nader in te gaan op de in hoofdstuk VII behandelde verlenging der beide gevechtsfronten in Noordelijke richting. Daar toch was het slechts te doen om in verband met den slag aan de Aisne de omtrekkende beweging der Franschen en de eindelijke mislukking daarvan aan te toonen. Thans hebben we ook noodig de eigenaardige troepenbewegingen, die daarbij plaats vonden, daar die een belangrijke rol in de latere gevechten gespeeld hebben.

Sinds het begin van den slag aan de Marne en tijdens dien aan de Aisne had het zoogenaamde 6de Fransche leger den linkervleugel der verbondenen uitgemaakt. Het was deze macht, die met de omtrekkende beweging begon, toen het niet mogelijk was de Duitschers door frontaanvallen verder terug te drijven. Daar echter de Duitschers eveneens hun front in dezelfde richting verlengden, was het genoemde leger niet voldoende. Nieuwe troepen, gedeeltelijk pas gevormde corpsen, gedeeltelijk afdeelingen, die voorheen in het Zuiden, in den Elzas, gestreden hadden, vormden een nieuw leger onder bevel van generaal Castelnau. Het was deze krijgsmacht, die zoo hevige gevechten moest leveren in de buurt van Roye en Peronne, waardoor tevens werd aangetoond, dat geen sprake kon zijn, dat de Duitsche rechterflank er door kon worden omgetrokken.

Nog meer troepen waren dus noodig. In het einde van September verscheen dan ook een derde leger op de Fransche linkervleugel, n.l. dat van generaal Maud'huy, welks hoofdmacht de streek van Atrecht en Lens bezette, en zich tevens zoo ver mogelijk Noordwaarts moest trachten uit te breiden om voeling te krijgen met troepen, die van Duinkerken uit zouden oprukken. Het bleek toen echter reeds, dat de Duitschers tegelijk met hun aanval op Antwerpen een krachtige poging deden om op de Franschen voor te komen en zich tusschen hen en de zee in te dringen. Van dien tijd af aan is het niet meer een streven tot omtrekken, doch meer een wedloop naar de zee en was het vooral de

Fransche soldaten (op den voorgrond een zouaaf) bij 't uitdeelen der soep.

vraag, waar en wanneer die zou bereikt worden. De Duischers hadden haast, wilden n.l. vóór den val van Antwerpen, voordat hulptroepen daarheen zouden gezonden worden ter versterking der verdedigers, of voordat het Belgische veldleger zich in veiligheid naar Noord-Frankrijk zou kunnen terugtrekken, de zee, en wel zoover mogelijk naar het Zuiden, bereiken, terwijl de Franschen hen daarin trachtten te verhinderen. Zoo doenlijk, wilden ze hun vijanden van de kust verwijderd houden, of, als dat op den duur niet mogelijk was, dan moesten ze zoo lang mogelijk tegengehouden en tevens zoo ver mogelijk naar het Noorden opgedrongen worden.

Het waren heftige en verwoede gevechten, die hier in deze laatste dagen van September en het begin van October geleverd werden. De ruiterij speelde daarbij een groote rol, zooals wel in de eerste weken gebeurd was, maar sinds de oorlog een vestingkrijg geworden was, niet meer voorkwam. Eén dier gevechten vinden we beschreven in een Fransch dagblad, de Figaro.

De aanvankelijk daar in het Noorden voortrukkende Fransche afdeelingen werden gedwongen voor een overmacht van Duitschers terug te trekken. Om dat zoo ongestoord mogelijk te kunnen doen, moest die terugtocht gedekt worden door de cavalerie. Daarom vatte deze post op en ter zijde van den weg, waarlangs de vijand verwacht werd. Weldra vertoonde hij zich in den vorm van de voorhoede, die eveneens geheel uit ruiters bestond. En daar beide partijen geen kanonnen of mitrailleurs bij zich hadden, zou het dus een zuiver ruitergevecht worden, waarin slechts lans en sabel gebruikt werden, alsof men nog leefde in den tijd, waarin de vuurwapenen onbekend waren. Het terrein, een eindelooze vlakte, was daarvoor zoo gunstig mogelijk.

De Duitschers naderden in dicht aaneengesloten gelederen, gereed om hun tegenstanders overhoop te rijden, doch ook deze waren in slagorde geschaard en toen de afstand tusschen beide partijen tot een paar honderd meter verminderd was, klonken de bevelen, het „chargez" (valt aan) der Franschen, het „vorwärts" der Duitschers, gelijktijdig. Als een wervelwind stormden twee duizend ruiters op elkaar in. De grond dreunde onder den galop der paarden. Spoedig waren vriend en vijand gehuld in een wolk van stof, waaruit het geschreeuw der mannen, het gehinnik der paarden en het schallen der trompetten wijd in het rond weerklonken.

Enkele minuten lang geleken de twee vijandelijke regimenten een enkelen kluwen, waaruit vele ruiterlooze paarden, wild van angst, de vlakte in galoppeerden. Eindelijk kwam aarzeling in de Duitsche gelederen, ze moesten wijken. Hun signaal „verzamelen" werd geblazen en ijlings renden de overlevende huzaren weg, achtervolgd door de Franschen, waarbij nog allerlei verspreide gevechten geleverd werden.

Spoedig echter werden de vervolgers teruggeroepen en terwijl de verslagenen hun snellen aftocht voortzetten, verzamelden de overwinnaars zich op het slagveld, waar doode en gewonde mannen en paarden door elkander lagen, vriend naast vijand. In allerijl werden de gesneuvelden begraven, de gewonden voorloopig verbonden en op de onbeheerde, doch weer opgevangen paarden gelegd.

In slagorde wachtten de Fransche dragonders nieuwe aanvallen af, totdat de avond inviel en ze zich konden terugtrekken, daar de hoofdmacht in veiligheid was, dank zij hun overwinning. Met gebroken lansen, verbogen sabels en hinkende paarden, allen bedekt met zweet, bloed en stof, velen met verbonden arm of voorhoofd, vervoegde de dap-

pere schaar zich 's nachts bij het hoofdkwartier, om den dank van den bevelvoerenden generaal in ontvangst te nemen.

Het was echter duidelijk, dat de Franschen in hun doel, de verbinding met Antwerpen open te houden en de kust van het kanaal te verdedigen, op den duur niet zouden slagen, laat staan de vijandelijke linie te doorbreken. Nog meer versterking was in het Noorden noodig, en daar de Engelschen best gemist konden worden aan de Aisne, waar de stellingen sterk genoeg waren, zoodat een vijandelijke doorbraak vrijwel onmogelijk was en zij bovendien een bijzonder belang hadden bij de beveiliging der zoo dicht bij hun eigen land gelegen havens Calais en Duinkerken, werd door Joffre, in overleg met French, besloten, hen ge-

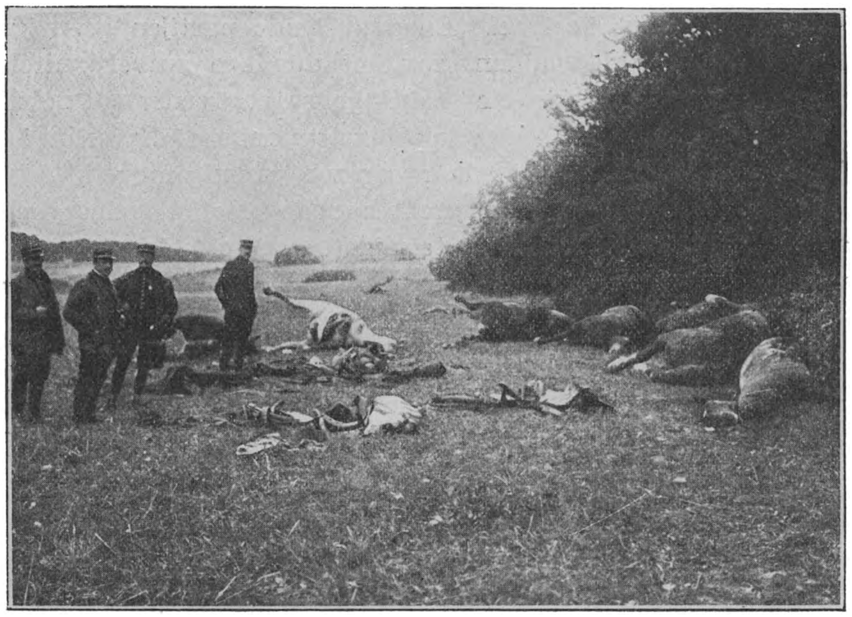

Na den slag.

leidelijk aan te vervangen door Franschen en naar het Noorden te zenden.

Ongeveer tegelijkertijd had de Fransche opperbevelhebber den generaal Foch aangesteld tot commandant van alle Fransche legers tusschen de Oise en de Zee, zoodat French zijn bewegingen in overleg met dezen vaststelde. Onafhankelijk van de overige legers werd tevens een strijdmacht, bestaande uit een legerdivisie en een cavalerie-divisie, onder bevel van Sir Henry Rawlinson, uit Engeland naar Vlaanderen gezonden, om met het Belgische leger samen te werken. Het was deze macht, die in de omstreken van Gent opereerde tijdens de laatste dagen van het beleg van Antwerpen en wier aanwezigheid het gerucht deed ontstaan, dat een groote poging tot ontzet der vesting door de verbonden legers ondernomen werd. Vermoedelijk zal zulks ook wel

het aanvankelijk doel geweest zijn, maar werd dat voorkomen door de snelheid, waarmede het Duitsche belegeringsgeschut de forten vernielde en dus de verovering bewerkstelligde. Daarbij zullen sterke Duitsche afdeelingen den opmarsch van Sir Henry bemoeilijkt hebben, tenminste van ontzet is geen sprake geweest en alleen is de veilige aftocht der Belgische hoofdmacht er mogelijk door geworden. Anders toch zouden de troepen van generaal von Beseler veel sneller doorgedrongen zijn ten Westen van de Schelde, en wel niet in de richting van de Nederlandsche grens, waardoor slechts de achterhoede der Belgen afgesneden werd, maar in die van Ostende, waardoor ook de hoofdmacht in de val zou zijn geloopen.

Eerst later, toen het Belgische leger in veiligheid was, trok het 4de Engelsche legercorps terug en kwam toen ook onder de bevelen van generaal French, wiens bewegingen sinds het begin van October thans behandeld moeten worden.

Volgens de gemaakte afspraak begon deze den 3den October de verplaatsing zijner troepen van de Aisne naar het Noorden, waar ze bij den weg van Béthune naar Rijssel zouden aansluiten bij het 10de Fransche legercorps onder generaal Maud'hui. Natuurlijk ging dat maar niet zoo in een vloek en een zucht. Het duurde tot den 11den, voordat het eerstovergebrachte corps (het 2de) met de helft van heet cavaleriecorps, dat aan de Engelsche troepen toegevoegd was, geheel marschvaardig in het Noorden stond en daarna nog tot den 19den, voordat zulks met de andere helft daarvan en de beide andere legercorpsen, d.w.z. de geheele Britsche legermacht het geval was. Naarmate de verschillende afdeelingen aankwamen en gereorganiseerd waren, hetgeen in hoofdzaak te St. Omer geschiedde, werden ze onmiddellijk naar het front gezonden en raakten dus dadelijk slaags met de Duitsche legers. Deze laatsten bestonden gedeeltelijk uit nieuwe uit Duitschland aangevoerde corpsen, gedeeltelijk waren ze ook, evenals dat met de Fransche en Engelsche het geval was, onttrokken aan andere gedeelten van het gevechtsfront, vooral uit het Aisnegebied en dat in de streek van Toul. Vandaar dat ook in de aanvoering dezerzijds een aanzienlijke wijziging werd gebracht. Terwijl de legers van von Kluck, von Einem, de opvolger van von Hausen en den Duitschen Kroonprins tusschen Verdun en de Oise bleven, werden die tusschen genoemde rivier en de zee achtereenvolgens gecommandeerd door von Bülow en de troonopvolgers van Wurtemberg en Beieren.

Al die troepenverplaatsingen werden aan beide zijden zooveel mogelijk in het geheim uitgevoerd. De uit de vuurlinie naar gewoonte afgeloste afdeelingen kregen bij aankomst in hun kwartier plotseling bevel zich marschvaardig te maken. Daarna kwam order, naar een in de nabijheid gelegen spoorwegstation te gaan, waar de manschappen in gereedstaande treinen stapten, die vertrokken, zonder dat zelfs de la-

gere officieren eenig idee hadden, waarheen de reis ging. Vooral bij de Duitschers bestond groote onzekerheid. Dikwijls was de eerste gedachte: we gaan naar Rusland, totdat dan aan de genomen richting bespeurd werd, dat België of Noord-West Frankrijk het doel was. Toch werd de tegenpartij door spionnen en de luchtverkenners in den regel spoedig ingelicht over deze verplaatsingen, zoodat verrassingen bijna steeds uitgesloten bleken.

Om de toch reeds zoo ingewikkelde geschiedenis niet nog moeilijker te maken, zullen we voorloopig de gebeurtenissen op het overig gedeelte van het front laten rusten en ons alleen bezig houden met den strijd, dien de Engelschen in het Noorden van Frankrijk te voeren gehad hebben, en wel tot aan het oogenblik, waarop door de aankomst

In de Duitsche loopgraven.

van het terugtrekkende Belgische leger, de slagorde een aaneengesloten geheel tot aan de zee toe vormde. Daarna kunnen we nog nagaan, hoe die terugtocht in zijn werk gegaan was, om vervolgens een beschrijving te geven van de hevige gevechten, die over het geheele front van La Bassee tot Nieuwpoort geleverd werden.

Den 11den October dan rukten de eerste Engelsche troepen uit de omgeving van Bethune op in N. O. richting. Ze bestonden uit het tweede legercorps onder generaal Smith-Dorrien en de 2de cavalerie-divisie onder generaal Gough lings er van. Hun doel moest zijn zich in de buurt van La Bassee met den linkervleugel van het Fransche leger te vereenigen en verder een zwenkende beweging uit te voeren, om de Duitschers bij die plaats in de flank aan te vallen.

Al spoedig kregen ze daarbij met groote moeilijheden te kampen, daar de Duitschers er in slaagden, zonder hun overige stellingen te verzwakken, hun rechtervleugel aanzienlijk te vrsterken. Het gevolg was, dat de marsch uiterst langzaam ging. Dorp voor dorp moest door stormaanvallen genomen worden, waarbij groote verliezen geleden werden. Zoo bijv. op den 13den October verloor één der bataillons door een vijandelijken tegenaanval ongeveer 400 man, waaronder den commandant. Den volgenden dag sneuvelde Sir Hubert Hamilton, de bevelvoerende generaal van een der twee divisies, waaruit het corps bestond. Die dood werd den 15den door zijn troepen gewroken door de dorpen Estaires en Laventie te bestormen en daardoor de Duitschers een heel eind terug te werpen.

Hardnekkig werd daarbij gevochten. Laventie was door de Duitschers versterkt met kanonnen en mitrailleurs, terwijl hun infanterie zich voor het dorp in loopgraven verschanst had, van waaruit het vlakke terrein, dat door geen boom of heg onderbroken werd, over een grooten afstand bestreken werd. De aanval werd dan ook ingeleid door een bombardement en eerst daarna rukten de Engelschen .vooruit, terwijl de artillerie bleef doorvuren om den vijand bezig te houden. Maar toen ze op 500 meter genaderd waren, werd een moorddadig geweer-, mitrailleur- en kanonvuur op de aanvallers geopend. Toch zetten ze door en slaagden er in de loopgraven te nemen. Toen echter moesten ze het dorp nog veroveren, dat half in puin lag. Uit elk huis, dat nog maar eenigszins overeind stond, schoten de verdedigers. Op den kerktoren stonden mitrailleurs, die de hoofdstraat bestreken. Huis voor huis moest genomen worden met de bajonet, waarmee ze tot den avond bezig waren: toen was het dorp hun en de weinige overlevenden der verdedigers waren krijgsgevangenen geworden.

Nog moeilijker ging op de twee volgende dagen, den 16den en 17den, de verovering van een paar andere dorpen, Aubers en Herlies, en dat was geen wonder, want de vijandelijke macht was ondertusschen geweldig aangegroeid. In plaats van een tweetal cavalerie-corpsen met enkele jagerbataillons, hadden de Engelschen er vier tegenover zich gekregen, terwijl de jagers versterkt waren door een deel van het 14de legercorps. Ze waren dus van de sterksten de zwaksten geworden, wat tengevolge had, dat op den 18den October de rol van aanvaller door de Duitschers overgenomen werd. Wel deden de Engelschen verschillende tegenaanvallen, maar over het algemeen moesten ze het afleggen. Het aanvankelijk succes, dat bij één daarvan behaald werd in den vorm van het bezetten van een dorpje, veranderde zelfs in een ramp, doordat de bezetting er van omsingeld en grootendeels vernietigd werd. En daar op den 22sten October de vijand, wiens getalsterkte vrijwel tot het dubbele van die der Engelschen opgevoerd was, hen dreigde in de linkerflank te overvleugelen, moest generaal Smith Dorrien terug-

trekken naar een lijn, die iets ten Oosten van Nieuw-Kapelle Noordwaarts loopt naar Fauguissant.

Ondertusschen was het Engelsche front reeds sinds eenige dagen verlengd door het 3de legercorps, onder generaal Pulteney, dat den 13den October was opgerukt van Hazebroek en door een Fransche ruiterij-afdeeling met het 2de in verbinding stond. Het had in opdracht zich meer in Noordelijke richting voort te bewegen, langs den linker oever der Leie. Ook hier werd dat oprukken gaandeweg moeilijker door de versterkingen, die de vijand wist aan te voeren. Toch slaagde generaal Pulteney er in, niet alleen de Leie te bereiken, maar die rivier zelfs in Oostelijke richting te overschrijden, waarbij o.a. een dorp Ennetières,

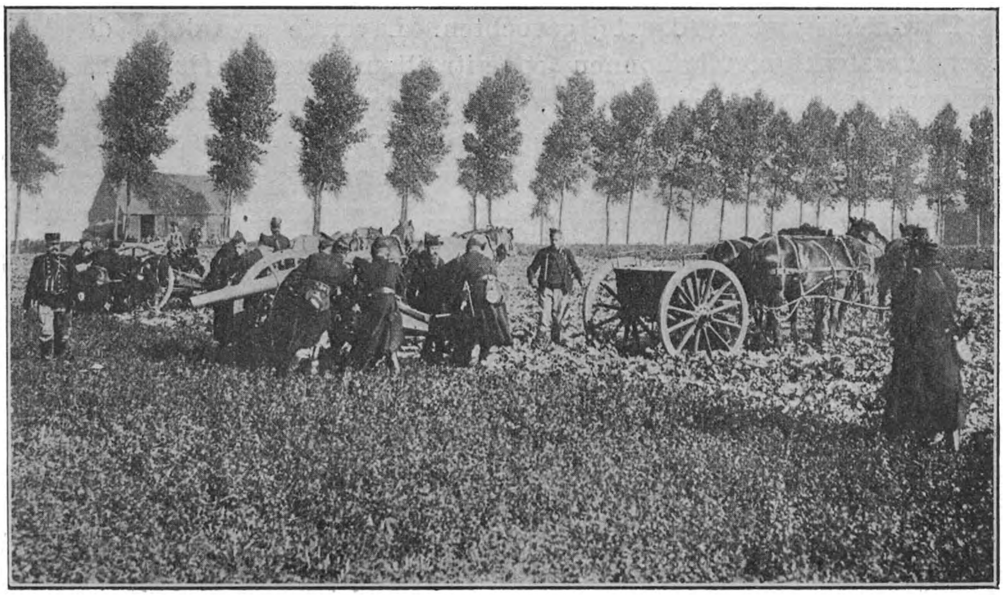

Belgische veld-artillerie wordt in stelling gebracht.

niet ver van Rijssel gelegen, bereikt en Armentières aan de Duitschers ontrukt werd.

Het 4de corps onder Sir Henry Rawlinson, dat den 16den October uit de omstreken van Gent was teruggekeerd, kreeg toen bevel nog meer Noordwaarts op te rukken, door een paar Fransche landweer-divisies gesteund en op de linkerflank door Fransche ruiterij gedekt, den linker Leie-oever nog verderop te bezetten en te trachten de stad Meenen te nemen en daar over de rivier te trekken. Daardoor toch zou de belangrijkste verbindingsweg van Rijssel naar het Noorden zijn afgesneden en dus een belangrijk voordeel, vooral met het oog op de verdere operaties, behaald zijn. De poging mislukte echter doordat een sterke vijandelijke macht generaal Rawlinson uit het Noord-Oosten aanviel.

Omstreeks den 20sten October had daardoor dit corps slechts de linie Zandvoorde-Gheluvelt-Zonnebeke bezet. Verder naar het Noorden opereerde de Fransche cavalerie tot aan Thourout.

Op dienzelfden dag arriveerde ook het laatste corps, het 1ste, onder generaal Sir Douglas Haig, op het Noordelijk oorlogsterrein. Hoewel dit aanvankelijk bestemd was geweest ter versterking van het door de drie andere corpsen ingenomen front, oordeelde French het beter, dat het een andere opdracht kreeg. In het gebied der Leie toch waren de Duitschers zoo sterk, dat een aanval op hun stellingen waarschijnlijk toch geen succes zou hebben en voor de verdediging zouden de aanwezige troepen wel voldoende zijn tot de aankomst der spoedig verwachte Indische troepen.

Meer in het Noorden, voorbij Yperen, hoewel de Duitsche troepen daar nog slechts zwak waren, dreigde een groot gevaar. Van alle kanten zonden de Duitschers daarheen versche afdeelingen, en het zou zeer de vraag zijn of de Belgische troepen en de Fransche landweerdivisies daaraan het hoofd konden bieden. Het was daarom, dat French zijn 1ste corps over Yperen naar het Noorden zond om Thourout te bezetten en zoo mogelijk ook Brugge, terwijl het den vijand in de richting van Gent moest terugdrijven . Gelukte dat niet, dan zou Sir Douglas zelf moeten beslissen, waar hij stelling zou nemen om een doorbraak der Duitschers in de richting van Calais te verhinderen.

Daardoor zijn we gekomen aan het boven aangeduide tweede gedeelte en moeten we dus eerst nagaan hoe het gegaan was met het Belgische leger sinds zijn aftocht uit Antwerpen.

Het vertrek der Belgische soldaten uit Antwerpen was geschied gedeeltelijk per spoor, gedeeltelijk te voet. Hun achterhoede bleef zich aanvankelijk in de streek van Ostende en Brugge verdedigen, in samenwerking met het reeds genoemde Engelsche corps in de omgeving van Gent. Dit leidde daar tot allerlei schermutselingen, waardoor de Duitschers een paar dagen in hun verderen opmarsch werden tegengehouden. Vooral bij Gent werd scherp gevochten en naar het schijnt werd deze stad alleen door de Engelschen ontruimd om haar voor een bombardement te behoeden, te meer daar zij toch niet in staat waren er op den duur stand te houden. Het geheele leger, dat medegewerkt had tot de inname van Antwerpen, zouden ze daarbij tegen zich gekregen hebben en wel op hun linkerflank, terwijl tevens talrijke troepen voor hen aan de Leeie stonden. De steun, dien ze van de vermoeide en reeds half gedemoraliseerde Belgische troepen konden krijgen, werd als niet voldoende beschouwd.

Geleidelijk aan werd dus door Belgen en Engelschen in Z. W.-richting teruggetrokken, waarbij ze volop tijd en gelegenheid hadden het grootste gedeelte van het oorlogsmateriaal in veiligheid te brengen. De gewonden, uit Antwerpen en andere plaatsen afkomstig, met uitzonde-

ring van die onvervoerbaar waren, werden in Ostende naar Engeland ingescheept, van waar ook de Engelsche zeesoldaten, die aan de verdediging der gevallen vesting hadden medegeholpen, naar Dover werden teruggebracht.

Met het leger vluchtten tallooze landbewoners mede. Een nieuwe stroom dezer ongelukkigen betrad Nederlandschen bodem, vooral in de omstreken van Sluis, anderen sleepten zich voort langs de kust naar Frankrijk, terwijl ook allerlei schepen, vooral uit Ostende, hen naar Engelsche havens brachten. Zelfs geen visschersboot bleef op de Belgische kust achter.

Door deze terugtocht werd het te verdedigen front aanmerkelijk ingekrompen, waardoor de kans tot stand houden aanzienlijk verhoogd werd. De Belgen bezetten een linie van Nieuwpoort tot Dixmuiden, aanvankelijk aan weerszijden van de Yser. De Engelschen strekten hun naar het Oosten gericht front tot aan de streek ten Oosten van Yperen uit, terwijl hun ruiterij, in samenwerking met reeds te voren genoemde Fransche infanterie en cavalerie nog verder Noordwaarts opereerde.

Reeds den 18den October begon de strijd op de linie der Yser en tevens dus de groote slag, die nog maanden lang voort zou duren over het geheele front La Bassee—Nieuwpoort.

Een groote invloed werd hierbij uitgeoefend door de gesteldheid van het terrein. Langs de zeekust strekt zich een breede, hooge duinstrook uit met een vlak, bij eb zeer breed, strand. Daarna volgt een echt polderland, zooals in onze Westelijke provinciën. Laag en vlak, doorsneden met tallooze grootere en kleinere slooten, levert dit een uitmuntend terrein op voor een verdediger, een groote hindernis voor een aanvaller. De Yser stroomt tusschen dijken door, terwijl ook de spoorwegen over dijken, zooals bij ons, zijn aangelegd. Meer Zuidwaarts, rondom Yperen, draagt het landschap een geheel ander karakter. Het is heuvelland, gedeeltelijk goed bebouwd, gedeeltelijk ook boschrijk. De bodem bestaat uit een taaie, gele kleisoort, löss genaamd, die ook in ons Zuid-Limburg voorkomt en in regenachtige tijden bijna onbegaanbaar is.

Dat was het terrein, waar de groote slag geleverd werd.

Deze begon reeds den 16den October en wel met een op groote schaal door de Duitschers ondernomen verkenningstocht. Deze troepen stuitten op het Belgische leger, dat tusschen Nieuwpoort en Dixmuiden post gevat had en bij laatstgenoemde plaats geholpen werd door een afdeeling Fransche Marine-infanterie. De Belgen stonden toen nog ten Noorden van de rivier, n.l. de 2de divisie aan de kust bij Lombartzij, de 1ste bij Mannekensvere, de 4de bij Keyem, terwijl de 5de bij Dixmuiden stond. De verkenningstocht leerde den Duitschers, dat hun vijanden van plan waren zich krachtig te verdedigen. Hun voorhoede toch werd met bebloede koppen teruggeslagen. Vooral bij Dixmuiden,

waar een belangrijke weg over de rivier voert, was de strijd hevig geweest.

Den volgenden dag volgde een krachtig bombardement op alle door de Belgen bezette stellingen, die het van hun kant even krachtig beantwoordden. Dit wees er reeds op, dat weldra een aanval met grootere macht dan den eersten keer ondernomen zou worden. Dit ge-

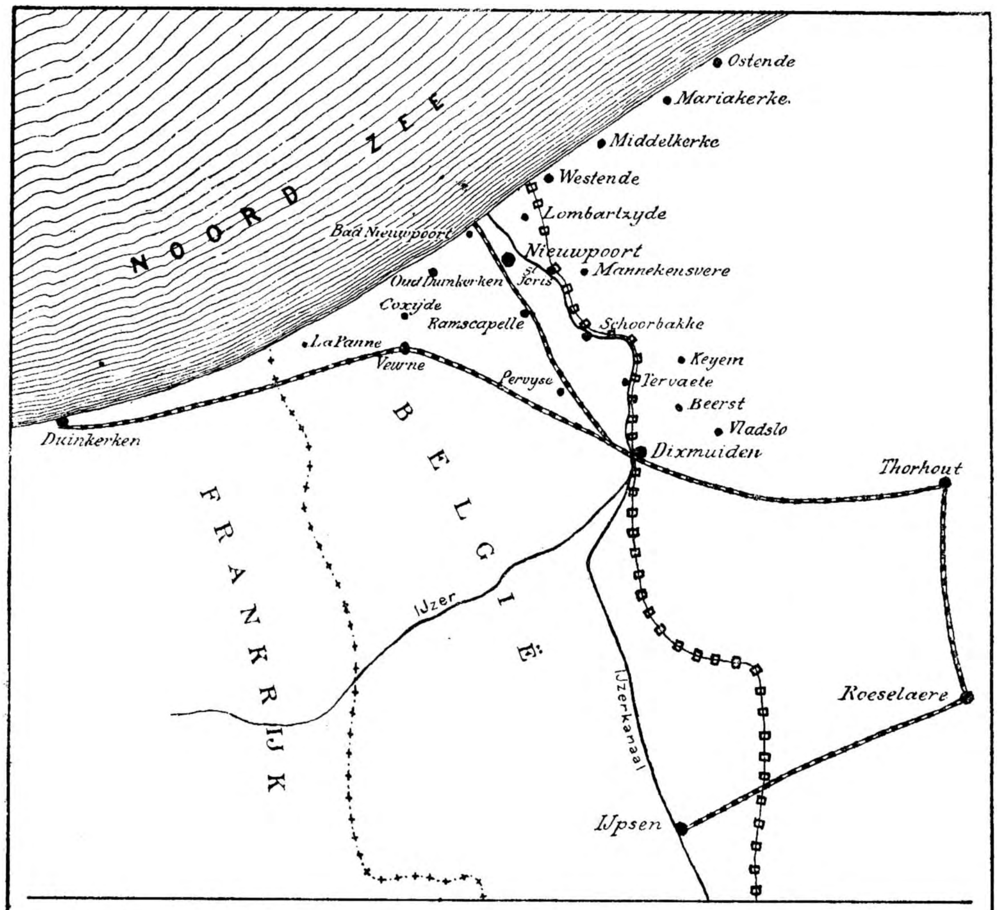

HET GEVECHTSTERREIN AAN DE IJZER.

AANWIJZING:

Fransch - Belgische grens — Spoorwegen — Gevechtsfront einde December 1914

schiedde dan ook op den 18den. Aanvankelijk werden belangrijke successen behaald, n.l. de bezetting van Mannekensvere en Keyem. De Belgen echter wisten tusschen deze plaatsen en de Yser nieuwe loopgraven te betrekken en verhinderden niet alleen een verder vooruitdringen der Duitschers, maar slaagden er zelfs eenige uren later in, in den nacht, het laatstgenoemde dorp te hernemen.

Den 19den werd de strijd voortgezet. Thans was het vooral de 2de

divisie bij Lombardzijde, die het ontgelden moest. Drie verwoede aanvallen werden hier door de Duitschers ondernomen. Alle werden ze echter afgeslagen, wat gedeeltelijk te danken was aan de hulp, die de 2de divisie kreeg van het geschut der 1ste.

Meer Oostwaarts bleven de Belgen in het bezit van Keyem, terwijl ze van Dixmuiden uit zelfs tot den aanval overgingen, met het resultaat, dat tegen den avond de dorpen Beerst en Vladsloo door hen bezet werden. Toen echter veranderde de stand van zaken. De Duitschers hadden ondervonden, dat de macht, die ze voor den strijd in het kustgebied bestemd hadden, veel te zwak was, en lieten dus versterkingen aanrukken van Rousselaere. Deze fabrieksstad, van ongeveer 25.000 inwoners, is een belangrijk kruispunt van spoorwegen, waarom de Duitschers daar reeds den 15den of 16den een belangrijke troepenmacht heengezonden hadden, vermoedelijk bestemd om verder op te rukken naar Yperen en mede te helpen aan de verovering van die hoofdstad van Zuid-West Vlaanderen. Sommige berichten spreken zelfs van ongeveer 40.000 man. Allen werden ze in de stad ingekwartierd, alle huizen waren vol. Van alles werd bovendien opgeëischt, paarden, wagens, rijwielen, fourage en levensmiddelen.

Plotseling, op Zaterdag den 18den, kwam bevel aan de troepen, die er gelegerd waren, om op te breken en niet naar het Zuiden, maar naar het Westen te marcheeren. Slechts een wacht van 100 man werd in de stad achter gelaten. En waar we reeds aangetoond hebben, dat omstreeks dezen tijd Fransche troepen op den linkervleugel der Engelsche corpsen opereerden in de streek tusschen Yperen en Dixmuiden, kunnen we van te voren verwachten, dat deze zwakke bezetting niet met rust gelaten zou worden.

Al vroeg in den volgenden morgen verscheen een Fransche patrouille tot vlak bij de stad, om even spoedig weer te verdwijnen, doch twee uur later gevolgd te worden door een paar honderd dragonders. De Duitschers, die over hun nabijheid ingelicht waren door spionnen, trokken hen tegemoet, zoodat vlak ten Zuiden van Rousselaere een schermutseling plaats vond, die met een nederlaag voor de Duitschers eindigde. Slechts de helft van het kleine troepje slaagde er in de stad weer te bereiken. Door de Franschen achtervolgd, vluchtten de meesten hunner verderop naar het Noorden, terwijl enkelen, die te vermoeid waren of licht gewond, zich in huizen verborgen, waar ze weldra gevangen genomen werden.

De stad was nu in handen der Fransche dragonders, die de voorhoede bleken te zijn van een talrijke macht, die gedurende den avond en den nacht aankwam en onmiddellijk zich begon te verschansen. Van zakken en tonnen met zand richtten ze op de markt en in allerlei straten barricaden op, waarachter mitrailleurs geplaatst werden, terwijl buiten de stad, meer Zuid- en Westwaarts, hun geschut opgesteld werd.

Van Duitsche zijde was spoedig bemerkt welk gevaar, n.l. dat de Franschen van Rousselaere uit hun verbindingslijn tusschen Brugge en Gent zouden aantasten, er voor hen dreigde. Den geheelen nacht door zonden ze van Brugge uit troepen naar het Zuiden, langs alle wegen en zelfs dwars over de velden. 's Maandags bereikten ze in den laten ochtend de omstreken der stad, waar ze hun geschut op verschillende punten in het Noorden en Oosten opstelden. Daarbij hadden ze het voordeel van een heuvelrij, zoodat hun kanonnen veel hooger stonden dan die der Franschen.

Laatstgenoemden openden al spoedig het vuur en na eenigen tijd begonnen de eersten dat te beantwoorden. Nauwelijks had het 12 uur geslagen, of de eerste Duitsche granaten vielen in de stad, waar de angstige bevolking, voor zoover nog aanwezig, in de kelders vluchtte. Groote vernieling werd door het bombardement veroorzaakt, o.a. aan

Belgische soldaten worden in de loopgraven door een priester toegesproken.

een paar kerken. Ondertusschen geraakte de wederzijdsche infanterie ten Noorden der stad slaags. Tot tegen den avond werden alle Duitsche aanvallen afgeslagen, maar toen moesten de Franschen voor versche troepen wijken. Hun achterhoede bleef nog eenigen tijd in de stad, waar verwoede straatgevechten geleverd werden. Ten slotte trokken de laatste Franschen zich in Zuid-Westelijke richting terug, waar ze bij Oost-Nieuw-Kerke, op een afstand van 5 K.M. van Rousselaere, nieuwe stellingen innamen. De op vele plaatsen brandende stad, waar ook vele burgers gedood waren, was weer in het bezit der Duitschers gevallen.

De twee volgende dagen (21 en 22 October) werd de strijd hervat. De Franschen, die versterking kregen van het 1ste Engelsche corps, dat immers den 20sten hierheen gezonden werd, trachtten opnieuw op te rukken, maar het was onmogelijk op den duur de stad te

hernemen, die alleen nog erger leed, zoodat het grootste gedeelte der nog gebleven bewoners naar alle kanten een goed heenkomen zocht.

Het schijnt zelfs, dat de Franschen een oogenblik in verwarring geraakten en tot in Yperen vluchtten, tenminste vandaar meldde de aanvoerder van het 1ste Engelsche corps een opeenhooping van Fransche troepen. De Engelsche opmarsch verder naar 't Noorden was onmogelijk geworden, te meer daar ook hun 4de corps hulp noodig had tegen den overmachtigen vijand, waardoor het aangevallen werd.

Het resultaat was dus, dat het Engelsche 1ste corps zich verschanste op de linie Geluveldt—Moorslede en de weer herstelde Fransche troepen zich van laatstgenoemde plaats tot Dixmuiden legerden.

In den tijd, dat we de Belgen uit het oog verloren hebben, dus van Zondag, den 19den October af, hadden zij het zwaar te verantwoorden gehad. Toen toch kregen ze, zooals reeds gezegd is, ook de vroegere bezetting van Rousselaere te bestrijden. Het eerste gevolg was, dat ze de pas bezette dorpen Beerst en Vladsloo weer moesten ontruimen en dat de Duitschers nog in den nacht van Zondag op Maandag door een geweldige stormaanval Keyem veroverden. Ook bij Nieuwpoort werd op dezen dag en de volgende dagen van de vermoeide Belgische troepen veel gevergd. Spoedig kregen ze echter hulp van uit de zee. Een aantal Engelsche schepen, later nog verstrekt door Fransche, bewapend met zwaar geschut, nam de Duitsche batterijen en troepen in het kustgebied onder vuur. Van twee kanten bestookt, leden deze geweldige verliezen en konden niet vooruit komen. Hun geschut bleef echter donderen en vernielde het stille stadje Nieuwpoort grootendeels.

Ook op andere gedeelten van het slagveld bulderden hun kanonnen. Dixmuiden bijv. moest het ontgelden en ook daar bleven niet veel gebouwen ongedeerd. Later zelfs werd het geheel tot een puinhoop. Hun stormaanvallen op dit stadje evenwel, telkens en telkens weer herhaald, werden afgeslagen, evenals die tegen enkele andere punten. Ze slaagden er echter wel in, het grootste gedeelte der Belgen over de Yser te jagen.

Thans echter kwam voor hen nog een veel moeilijker taak. Om voorwaarts te komen moesten ze de Yser over en dat, hoewel niet breede riviertje met zijn moerassige oevers, was een natuurlijk vestingwerk. Tot hun geluk evenwel beschikten ze over veel meer geschut en mitrailleurs dan de Belgen, die door den aanhoudenden strijd bovendien doodop van vermoeidheid waren. Daaraan hadden ze het dan ook te danken, dat ze den 22sten October konden vooruitdringen in de richting van Tervaete en daar over de Yser kwamen. Voorloopig konden ze echter nog slechts het moerassige oeverland bezetten, want achter den rivierdijk hielden de Belgen stand.

Ja, zelfs gingen ze tot een tegenaanval over en, toen de eerste mislukte, tot een tweede. Deze had succes: de Duitschers werden terug-

gedreven en, daar ze hun brug niet meer konden bereiken, werden ze in de rivier gedrongen. Het water zag rood van het bloed. Honderden zonken naar de diepte, getroffen door het vijandelijk lood, of uitgeput door bloedverlies en het lange zenuwinspannende strijden. De Yser en Vlaanderen kregen een slechten naam in Duitschland. Talloos waren enkele weken later de annonces in de Duitsche dagbladen, vermeldende het sneuvelen van verwanten of vrienden in den strijd om het onaanzienlijke riviertje.

Maar nog lang was de kracht van den aanvaller niet gebroken. Altijd weer zond hij versche troepen in het vuur, terwijl de verdedigers

Belgische soldaten, verdekt opgesteld achter een muur.

na elken afgeslagen aanval in minder aantal overbleven en nog meer vermoeid waren, want voor hen was nog geen aflossing beschikbaar. Daardoor was het den Duitschers mogelijk, eindelijk op den 23sten October opnieuw bezit van het dorp te nemen en den Zuidelijken oever te bezetten. Voorloopig waren ze echter nog alleen maar over het water, waar dit een bocht maakt. De open zijde daarvan bleven de Belgen nog bezet houden.

Hoe meer dan verwoed de strijd op dit punt geweest was, daarover worden we van Duitsche zijde ingelicht door een soldaat, die er aan deelnam en aan zijn familie in een brief de gebeurtenissen, die hij medegemaakt had, beschreef.

Hij vertelt, hoe op een avond, toen zijn bataillon gelegerd was in een dorpje op eenigen afstand van het riviertje, om negen uur, terwijl het zoo donker was, dat men nauwelijks drie pas vóór zich uit kon zien, een wielrijder geheel buiten adem kwam aanrennen en naar den majoor vroeg. „In de postorie, is er werk aan den winkel?" was het antwoord van den dienstdoenden ordonnans. „Ja, het bataillon moet als versterking vooruit. We zijn met twee compagnieën de rivier overgestoken, maar daarna aangevallen door een overmachtigen vijand, die reeds twee mitrailleurs genomen heeft. Zonder versterking zullen we weldra verloren zijn". En meteen was hij al weer weggereden in de duisternis. In eens was alles op de been en nog geen vol kwartier later waren we, gaat hij voort, op weg naar het bedreigde punt. Al spoedig, terwijl we zoo snel, als de modderige weg en het duister dat toelieten, voortstapten, floten ons enkele verdwaalde kogels om de ooren, die soms met een doffen knal tegen een der hooge populieren langs den weg sloegen, en van tijd tot tijd verried ook een smartkreet, dat er een slachtoffer gemaakt was. Ten slotte werd het gesuis en gefluit zoo hevig, dat we ter zijde van den weg moesten gaan, want klaarblijkelijk wist de vijand precies, langs waar mogelijk versterking voor onze troepen zou kunnen komen. De marsch werd daardoor niet weinig bemoeilijkt, want was de weg modderig, waar we nu liepen was het een waar moeras. Mopperend en vloekend in hun plat Berlijnsch stapten de mannen verder. Vechten vonden ze niets, maar zoo'n modderpoel bedierf hun humeur. Eindelijk bereikten we de naakte muurresten van een verwoeste boerenhoeve, waarachter de Yser tusschen gemetselde schoeiingen voorbij stroomde. De brug, die vroeger ter plaatse bestaan had, was door de Belgen opgeblazen, maar onze potonniers hadden het klaargespeeld uit een aak, die ze dwars op het water gelegd hadden, met loopplanken als verbinding met de oevers, een noodbrug te improviseeren. Daarover te loopen was evenwel onmogelijk, daar de duimdikke modder het geheel zoo glibberig gemaakt had, dat we groot gevaar zouden geloopen hebben te vallen en in het water terecht te komen. Op handen en voeten kwamen we echter aan de overzijde.

Daar stond een schildwacht, die ons toeriep: „Naar links toe ontplooien en kruipen, niet rechtop loopen." Nu, dat laatste snapte iedereen, want van over den dijk vlogen de kogels als in een dichten zwerm over en om ons heen. Te zien was niets anders dan de vuurstralen uit de geweren onzer troepen, die tegen de helling dicht bij den top lagen. Te hooren was er evenwel des te meer, want onophoudelijk knetterden de schoten.

Als Indianen kropen we in de aangegeven richting, nog steeds geen vijand gewaar wordende. Alleen de, hoe verder we kwamen, talrijker wordende gewonden, die ons steunend vroegen om water en hulp van hospitaalsoldaten, die we hen echter niet konden verschaffen, bewezen,

dat het er lang niet pluis was. Het was hard de arme kerels daar te laten liggen, maar we moesten verder.

Eindelijk bereikten we den linkervleugel en daar legden we ons op een rij tegen den dijk. Van rechts af ging van mond tot mond de waarschuwing, dat we goed oppassen moesten, daar de vijand soms op geen vijf pas afstand lag en zijn rechterflank voortdurend verlengde om ons te omsingelen. Scherp tuurden we dan ook voor ons uit en weldra zagen we, hoe telkens zwarte schaduwen voor ons opdoken en weer verdwenen.

„Snelvuur", was het commando, en dus schoten we zoo hard we konden op de schaduwen voor ons, d. w. z. op de vijanden, die ons wilden

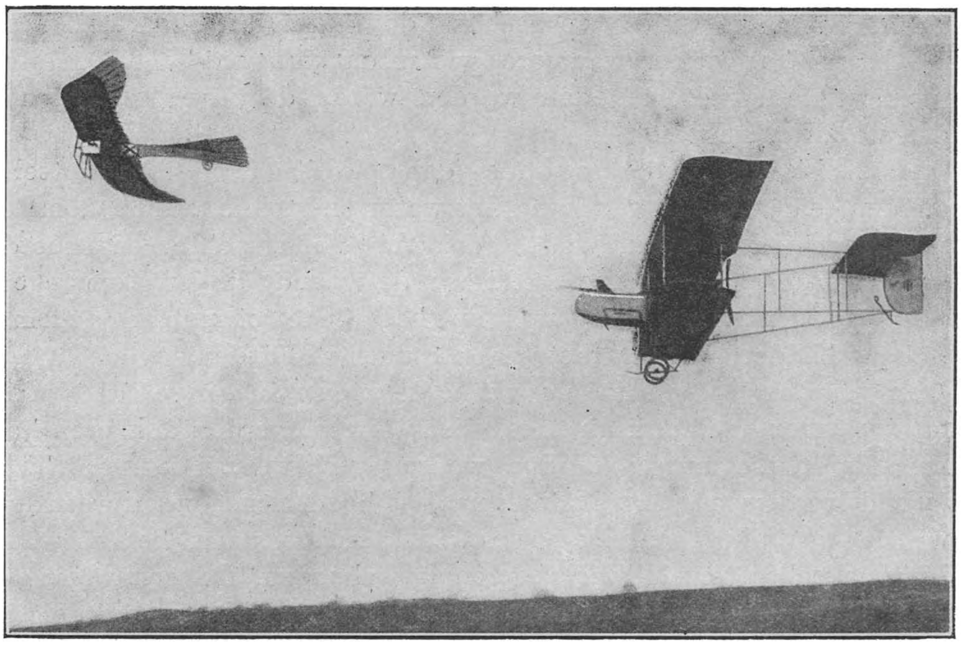

Een Taube (Duitsche vliegmachine), achtervolgd door een Franschen tweedekker.

aanvallen. Een oogenblik werd het terrein helder verlicht door een lichtkogel, en daarbij zagen we gedurende enkele seconden hoe het voor ons letterlijk wemelde van vijandelijke soldaten. Nog sneller schoten we en het geschreeuw, dat van tijd tot tijd tot ons doordrong, bewees, dat we raakten. Maar ook onze verliezen waren aanzienlijk en dat zou nog erger worden, want plotseling werd gemeld, dat we ook van uit de linkerflank beschoten werden, en inderdaad, van uit die richting hoorden we de kogels achter ons langs fluiten.

Ordonnansen werden uitgezonden om versterking voor den bedreigden vleugel te halen en na enkele minuten kropen nieuwe manschappen, die daarvoor gezonden waren, ons voorbij. Maar de vijand was sterker en in staat steeds meer zijn linie te verlengen. Ook drong hij steeds na-

derbij en maakte zich gereed door een stormaanval een einde aan de worsteling te maken.

Plotseling rees als uit de aarde, midden op den dijk een lange gestalte op, die ons in het Duitsch sommeerde ons over te geven. „Doe dat zelf" schreeuwden we, en tegelijkertijd zakte hij ineen, getroffen door onze kogels. Maar hij was niet alleen en telkens weer kwamen andere schaduwen den dijk op en bestormden onze stelling. Met bajonet en kolf weerden we die aanvallen af. Het werd een vreeselijke worsteling, waarin wij als de zwakste ten laatste het onderspit zouden moeten delven, te meer daar onze linkerflank ingedrukt werd, zoodat hij tegen de rivier kwam te staan.

Onze patronen waren bijna reeds verschoten, zoodat we dankbaar waren, dat nieuwe pakjes van rechtsaf doorgegeven werden. Met nieuwe woede begon het vuren, want we wisten, dat we stand houden moesten. Werden we teruggedreven, dan werden we in de rivier geworpen en zouden we allen omkomen.

Een zucht van verlichting steeg dan ook uit ons op, toen plotseling een luide, heldere stem van over het water ons toeriep: „hier komt een bataillon om jelui linkerflank te dekken"! Links achter ons hoorden we dan ook de schoten onzer redders; de vijand die ons omsingelde werd teruggeworpen. De hulp was op het juiste oogenblik gekomen, want lang hadden we het niet meer kunnen uithouden.

Ook vóór ons begon nu de vijand te wijken. We zagen de donkere schaduwen naar rechts kruipen en daar een verwarden donkeren hoop vormen. En in die massa vuurden we zoo snel we konden, tot hij in den nacht verdwenen was. Het signaal, ophouden met vuren weerklonk en weldra was alles stil. De vijand was teruggeslagen, het gewonnen en duur gekochte terrein was voorloopig behouden. De zenuwen ontspanden zich, terwijl de koude nachtwind onze verhitte hoofden afkoelde. We moesten op de plaats blijven, van slapen kwam echter niets, dat lieten de zenuwen nog niet toe, evenmin als de bezorgdheid voor onze gewonde kameraden, die nog altijd lagen waar ze gevallen of heengekropen waren. De hospitaalsoldaten deden wel wat ze konden, maar het aantal was te groot, dat er vele uren mede heengingen en het reeds morgen was, voor de allerlaatste werd opgenomen.

Nooit, nooit, voegde hij er bij, hoop ik zoo iets nog eens mede te maken.

En wat was het ten koste van zooveel verliezen verkregen succes nog onbeteekenend. Eigenlijk eerst door het bezetten van de spoorlijn Nieuwpoort-Dixmuiden, die over een hoogen dijk iets ten Zuiden van de Yser loopt, konden de Duitschers zeggen de overtocht geforceerd te hebben. Misschien zou ook dat hun gelukt zijn als de Belgen niet een tweetal Fransche divisies als helpers gekregen hadden. Het eerst werd de 2de divisie bij Lombardzijde afgelost. Tijdens hun geheele opmarsch door

Nieuwpoort en over de bruggen, werden de Franschen door de Duitsche kartetsen bestookt, zoodat ze, niet dan na vrij zware verliezen geleden te hebben, de Belgische loopgraven konden bezetten. Men kan zich daaruit tevens eenigszins een voorstelling maken van den toestand in die loopgraven. Erger dan de hel, is het algemeene oordeel van Belgen, Duitschers, Franschen en Engelschen.

De Engelsche oorlogsschepen, met de Fransche mede thans ongeveer 16 bodems, meest monitors, sterk, hielpen duchtig mede den vijand op een afstand te houden. Vooral op de kustdorpen Westende, Middelkerke en Mariakerke was hun geschut gericht. Daar toch hadden de Duitschers hun batterijen, waarmede ze Nieuwpoort en Lombardzijde bombardeerden. Toch wisten ook hier de Duitschers nog ter-

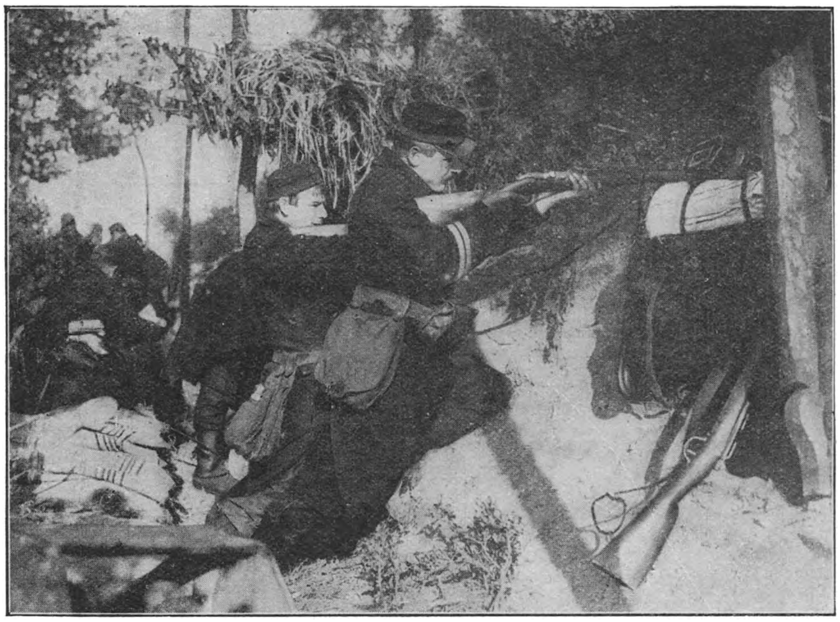

Belgische loopgraaf aan de Nethe.

rein te winnen. Zoo slaagden ze er o.a. in zich meester te maken van een gehucht, den Grooten Bamburgh, dat slechts uit eenige groote boerderijen bestaat. Een kleine afdeeling Engelsche mariniers, die daarheen was gezonden met mitrailleurs om de Belgische verdedigers bij te staan, kwam te laat. De Duitschers zaten reeds in de hoeven, en de Engelschen, die daarmede niet bekend waren, naderden niets kwaads vermoedende. Toen zij vlak bij gekomen waren, werd een moorddadig vuur op hen geopend en ze sneuvelden tot den laatsten man.

Een vreeselijk gezicht bood de geheele omgeving. Alle dorpen in de vuurlinie lagen gedeeltelijk in puin of stonden in lichterlaaie. Niets, zelfs geen alleenstaand huis bijna was gespaard. De bewoners waren natuurlijk reeds van te voren gevlucht. Velen daarvan deden de vreese-

lijkste verhalen over hun lotgevallen, over de wreedheden der Duitschers, die honderden mannen, vrouwen en kinderen voor zich uitgedreven hadden bij den aanval op de Belgische, Fransche en Engelsche stellingen. Ja, die geheel zonder aanleiding onschuldigen hadden gefusilleerd. Roerende beschrijvingen lazen we van de wijze, waarop die ongelukkigen ten slotte soms nog wisten te ontkomen.

Waar de Duitschers over het Yserkanaal geraakt waren brachten ze zoo snel mogelijk een groote legermacht, om de verdere hinderpalen te nemen. De moerassige weiden, die het kanaal en het riviertje scheiden van den spoordijk, waren daardoor het tooneel van een vreeselijken strijd, die van den 23sten tot den 31sten October duurde. Geleidelijk aan drongen de aanvallers verder; ten slotte zelfs bezetten ze het dorpje Ramscapelle, aan die lijn gelegen. Het pleit scheen bijna beslecht.

Toen echter kregen de Belgen een machtigen bondgenoot, dezelfde die ook ons zoo dikwijls tegen onze vijanden heeft bijgestaan: het water. Door openzetting der sluizen bij Nieuwpoort en door het schieten van groote gaten in een paar dijken, slaagden ze er in het geheele gebied aan weerszijden van de Yser tusschen Nieuwpoort en Dixmuiden onder water te zetten. Ja iets later ook nog voorbij laatstgenoemde plaats. Het water steeg snel boven het reeds doorweekte land; eerst gingen de slooten overloopen, dan bedekte een dunne laag de laagste gedeelten, spoedig ook volgden de hoogeren. Terwijl slechts een paar smalle wegen nog boven de oppervlakte uitstaken, bereikte het water op sommige plaatsen een diepte van 1 à 1½ meter. De Duitsche loopgraven in het lage land waren natuurlijk in een oogenblik vol geloopen, zoodat de bezetting moest vluchten. Op andere plaatsen, waar ze het langer uitgehouden hadden, zagen ze zich den terugweg afgesneden, of zoo ze die toch door het ondiepe water trachtten te volbrengen, dan verdwenen de meesten in de onzichtbaar geworden slooten en kwamen om het leven.

Het pas veroverde Ramscapelle, waar het water niet kon komen, werd aangevallen door Franschen en Belgen. Met de bajonet werd het dorp heroverd, de bezetting kon zich slechts voor een klein gedeelte door de vlucht redden langs den eenigen smallen weg door het overstroomde land, die nog bruikbaar was. De anderen moesten zich gevangen geven. Hun geschut, evenals de meeste kanonnen, die in het inundatiegebied door het water verrast waren, moesten in den steek gelaten worden.

Slechts op een paar punten hielden de Duitschers zoogenaamde bruggehoofden op den linkeroever bezet, plaatsen dus, vanwaar uit ze later misschien den opmarsch zouden kunnen herbeginnen. Voorloopig toch viel daaraan niet meer te denken, behalve vlak langs de kust bij Nieuwpoort, waar de strijd voortdurend heen en weer golfde. Nu eens

waren de Duitschers meester van Lombardzijde en het bruggehoofd op den rechteroever, dan weer werden ze daaruit verdreven. De sterke bezetting der stad, de geringe breedte van het terrein en het Engelsche scheepsgeschut maakten echter hier een verder voortdringen onmogelijk. Ook hier dus was het gevaar voor een doorbraak der Duitschers geweken.

Anders was het schijnbaar gesteld op de hoogte van Dixmuiden. Deze stad is eigenaardig gelegen tusschen de Yser en een zijriviertje. De spoorlijn van Thourout naar Nieuwpoort en naar Veurne passeert hier de rivier en ook andere belangrijke wegen komen hier samen. En daar bovendien de inundatie in dit gedeelte van het terrein weinig

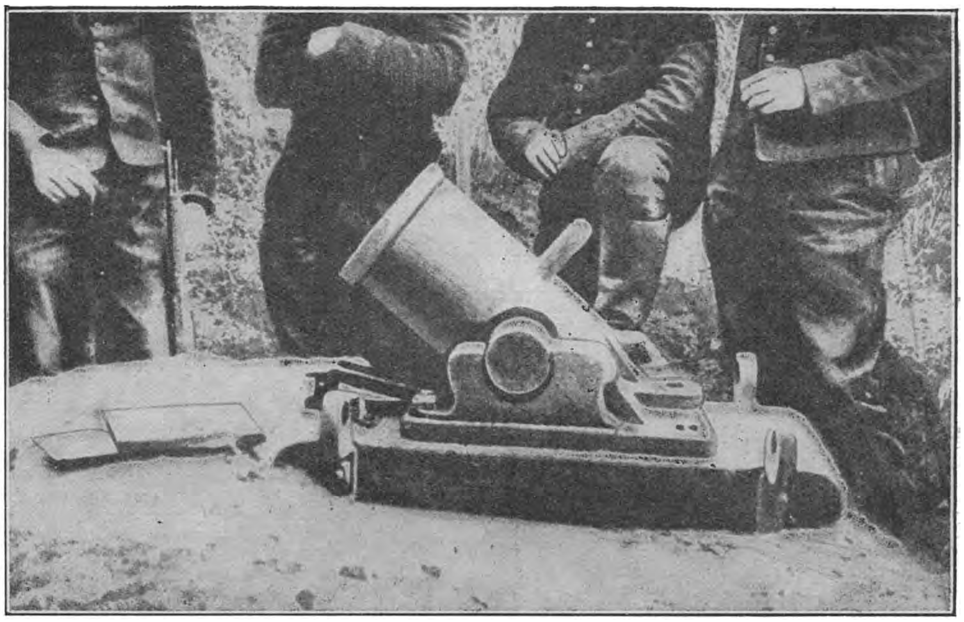

Een mijnenwerper in de loopgraven in gebruik.

invloed meer kon uitoefenen, was hier het aangewezen punt voor een Duitschen aanval.

Reeds den 23sten en 24sten October waren reeds een 15-tal aanvallen gedaan op de bruggen, die over het bedoelde zijriviertje toegang tot het dorp verleenden. Alle werden ze evenwel door de Belgen, geholpen door Fransche mariniers, afgeslagen. Eerst na het mislukken van de doorbraak halverwege tusschen Dixmuiden en Nieuwpoort, zouden de pogingen bij eerstgenoemde plaats hervat worden, dus in het begin van November.

Een hevig bombardement verwoestte een groot gedeelte van het stadje, waarna groote infanteriemassa's in beweging kwamen. Hun aanval had al dadelijk eenig succes, daar de verdedigers binnen de stad ge-

dreven werden, zoodat de rechteroever van het bovenbedoelde riviertje in handen der Duitschers viel. De bruggen waren evenwel vernield. Den volgenden dag werd de strijd door beide inmiddels versterkte partijen hervat. In den namiddag slaagden de Duitschers er in de stad binnen te trekken en tenslotte die te bezetten, nadat huis voor huis door hen veroverd had moeten worden

Verder konden ze niet doordringen. De wegen over de Yser waren wel niet overstroomd, maar werden zoodanig bestreken door het vijandelijk vuur, dat het onmogelijk was ze te begaan. Zoo kwam ook hier stilstand, te meer daar weldra ook een lange terreinstrook van Dixmuiden naar het Zuiden geïnundeerd werd.

Allerverschrikkelijkst was de in Dixmuiden teweeggebrachte verwoesting. De bewoners, die niet op tijd gevlucht waren, hadden tijdens het Duitsche bombardement dagen lang geschuild in hunne kelders, waar velen jammerlijk omkwamen. Zij die gespaard bleven maakten van de enkele uren, dat de kanonnen zwegen, gebruik om over de puinhoopen heen een goed heenkomen te zoeken. Slechts weinigen bleven achter toen de Belgen en Franschen het stadje opgaven.

Na de bezetting door de Duitschers werd het er niet veel beter op, want nu waren het de kanonnen der geallieerden, die aan het vernielen gingen van alles, wat het Duitsche geschut nog gespaard had, zoodat weldra alles een groote puinhoop geworden was. Te midden daarvan verschansten de Duitschers zich, die in de kelders veiligheid vonden tegen de granaten der vijands.

Tegen het midden van November trad op het geheele front Dixmuiden—Nieuwpoort een rusttoestand in. De overstroomingen belemmerden aan weerskanten de infanterie in zijn bewegingen. Slechts de kanonnen bleven over de waterplassen donderen, zonder evenwel veel indruk te maken.

De Duitschers aldus verhinderd in hun plan langs de kust verder op te rukken, trachtten nu door de linie der verbondenen door te breken, en wel tusschen Dixmuiden en La Bassée. Yperen werd daarbij het naaste doel van hun aanval. Een zeer groote troepenmacht werd door hen in het vuur gebracht tegen de Engelsche legercorpseen, die hier stonden. Herhaaldelijk werden de laatsten nu hier dan daar teruggeworpen; een paar malen zelfs werden hun linies doorbroken. Pas aangevoerde versterkingen evenwel, zoowel uit Fransche als Indische soldaten bestaande, wisten den toestand te redden, zoodat de oude gevechtslijn in hoofdzaak gehandhaafd bleef.

Het hoogtepunt bereikte deze strijd omstreeks den 10den November, toen door de Duitsche garde een bijna bovenmenschelijke poging gedaan werd zich naar Yperen door te slaan, doch na vele dagen strijden met afwisselend succes, tenslotte gedwongen werd het op te geven. Geweldige verliezen werden daarbij aan weerskanten geleden. De

garde moest zelfs het gevechtsfront verlaten, om in meer achterwaarts gelegen kwartieren uit te rusten en zich te herstellen.

Zoo trad ook hier weldra een zekere rust in. De Duitsche aanvallen werden geleidelijk aan zwakker en minder gevaarlijk. Het werd, evenals elders, een belegeringskrijg met loopgraven en bomvrije schuilplaatsen. Groote gebeurtenissen waren daardoor vrijwel uitgesloten. Nu eens 50 meter vooruit, dan weer evenveel achteruit, dat was alles wat de berichten ons meldden.

Zwaar had de aloude stad Yperen het te verantwoorden, daar op een paar punten de Duitschers hun geschut zoo dichtbij hadden kunnen brengen, dat ze de stad konden beschieten. Dagen lang viel een waren granatenregen op de oude gebouwen en vernielde ze. Daaronder vallen te vermelden de beroemde lakenhallen, een reusachtig gebouw, dat herinnerde aan lang vervlogen dagen, toen Yperen een belangrijke plaats was voor

Een oogenblik van verpoozing onder de Belgische soldaten.

de lakenweverij. De bevolking moest, evenals die van zooveel andere steden en dorpen, een goed heenkomen zoeken naar verder gelegen plaatsen. Slechts een uiterst klein hoekje van België kon hen nog een veilige verblijfplaats bieden. De meesten moesten naar Frankrijk of Engeland.

Omstreeks den 15den November dus vormden de beide vijandelijke slagorden een reeks van loopgraven en andere versterkingen, zich uitstrekkende van de zee bij Nieuwpoort tot aan de Zwitsersche grens. Beide partijen waren daardoor gedrongen, zich in hoofdzaak met de verdediging bezig te houden of liever voortdurend te waken, dat niet de vijand onverhoeds op eenig punt een overmacht samen zou trekken om daarmede door de linie heen te breken. Natuurlijk ontbrak het niet aan zoodanige pogingen. Deze namen echter steeds een sterk plaatselijk karakter aan en geleken meer op pogingen om te onderzoeken of de tegenstander op zijn hoede was, dan op aanvallen, die ondernomen

werden met den krachtigen wil den vijand te verslaan. In verband daarmede waren de soms behaalde voordeelen steeds onbeduidend en deden die geen verandering van beteekenis in het gevechtsfront ontstaan.

De verklaring daarvan is de volgende. In deze nieuwe wijze van strijden is steeds het voordeel aan den verdediger, die onzichtbaar met alle middelen dood en verderf kan verspreiden onder de aanvallers, die zich bij een bestorming der vijandelijke loopgraven buiten de hunne moeten begeven, en dan ongedekt een gemakkelijk te raken doelwit vormen voor geweer- en mitrailleurkogels.

Er was echter ook nog een andere oorzaak. De weersgesteldheid gedurende de maanden November en December kenmerkte zich dit jaar in hooge mate door regen en wind. De bodem was doorweekt van het al te overvloedig vallende water, de wegen, vernield reeds door het drukke verkeer van geladen wagens en zware kanonnen, geleken op modderpoelen. Onder dergelijke omstandigheden werd de dienst der legervoorziening enorm bemoeilijkt en een eenigszins vèr vooruitdringen op een bepaald gedeelte van het front zou die zelfs geheel onmogelijk maken, terwijl bovendien daarbij het geschut de zich gemakkelijker verplaatsende infanterie niet zou kunnen volgen, waardoor de laatste noozakelijkerwijze gedwongen zou worden het gewonnen terrein weer prijs te geven en zich op de oude stellingen terug te trekken. Daarbij zou dan groote kans bestaan, dat de vijand dezen terugtocht zou verhinderen en de te ver doorgedrongenen dooden of gevangen nemen.

Werden er dus geen hoogst belangrijke gevechten geleverd, het was er toch verre van af, dat pais en vreê heerschte op het Westelijk oorlogsterrein. Onophoudelijk bleef overal het geschut bulderen en granaten slingeren op de vijandelijke loopgraven en op de dorpen en steden achter het front, waar vermoed werd dat zich reserves ophielden, een strafkwartier gevestigd was, of waar men te weten gekomen was, dat voorraden opgeslagen waren. Zoo bleven, behalve veel andere plaatsen, vooral Nieuwpoort, Yperen, Veurne, Atrecht, Soissons en Rheims, blootgesteld aan voortdurende verwoesting, die telkens meerdere gebouwen in puinhopen veranderde. De vliegeniers hielpen daarbij een handje mee tegen verder gelegen steden. Ostende, Brugge, Gent, Rousselaere en Kortrijk kregen bezoeken van bommenwerpende vliegtuigen der verbondenen, Duinkerken, Calais, Verdun en Nancy van die der Duitschers. Vooral stationsgebouwen, spoorwegbruggen, opslagplaatsen van benzine en petroleum en in aanbouw zijnde hallen voor vliegmachines en Zeppelins moesten het daarbij ontgelden.

En niet alleen de in de nabijheid der slagvelden gelegen plaatsen ontvingen zulke onwelkome bezoekers. Heel ver in het vijandelijk land zelfs drongen zij door. Zoo bijv. ondernamen Engelsche vliegeniers een verren tocht naar Friedrichshafen, in het Zuiden van Duitschland, waar ze door bommen de groote hallen voor luchtschepen tracht-

ten te vernielen, evenals ze dat reeds elders, bijv. in Dusseldorf, gedaan hadden. Het gelukte hun echter ditmaal niet en een van hen werd zelfs uit de lucht geschoten en gevangen genomen.

Voor den strijd van dichtbij werd een nieuw soort van wapen in gebruik genomen, een soort klein kanon, dat met een geringe lading een bom over enkele tientallen meters werpt, zoodat deze helsche machines van de eene loopgraaf in de andere konden worden geslingerd. Men noemt ze mijnenwerpers of bommengeweren. Voornamelijk werden ze gebruikt om een bestorming voor te bereiden. Eerst werd dan de vijandelijke stelling met deze bommen bestookt en, als men dacht de bezetting voldoende verzwakt te hebben, dan stormde men over de tusschenruimte heen met gevelde bajonetten, om de laatste verdediger te dooden of gevangen te nemen.

Een bijzondere wijze van strijden was ook het ondermijnen der vijandelijke stellingen. Van een punt dicht bij den vijand werd dan een onderaardsche mijngang aangelegd tot onder het gekozen doel. Daar werden dan groote hoeveelheden ontplofbare stoffen gelegd en door middel van een electrischen stroom tot ontploffing gebracht. De loopgraaf vloog dan met bezetting en mitrailleurs in de lucht, waarna de bewerker er van zijn gereedstaande troepen liet vooruitrukken, om de door de ontploffing ontstane gaten en kuilen te bezetten. Herhaaldelijk werd dit toegepast door beide partijen in het Argonnenwoud, waar het dichte kreupelhout en nadering tot op geringen afstand mogelijk maakte. Vijandelijke blokhuizen waren daar in den regel het doel.

Hetzelfde werd toegepast op plaatsen, die men om de een of andere reden moest ontruimen. Alvorens dergelijke gebouwen of loopgraven te verlaten, werden die ondermijnd en zoodra de vijand er bezit van genomen had volgde de ontploffing. Zoo iets gebeurde o. a. bij St. Mihiel. De Duitschers waren daar genoodzaakt een der voorsteden te ontruimen en wel juist dat gedeelte, waar de kazernes stonden. De Franschen namen ze in bezit en wilden juist overgaan tot een aanval op het eigenlijke stadje, toen een geweldige uitbarsting plaats vond. Alle gebouwen stortten in en onder de puinhoopen lagen tallooze Fransche soldaten begraven.

Wijst deze aanval der Franschen bij St. Mihiel er op, dat daar het vooruitdringen der Duitschers tot staan gebracht was en dat hun tegenpartij het offensief genomen had, we moeten hier constateeren, dat van het begin van December af overal de bondgenooten de rol van aanvallers begonnen te spelen, dat dus een nieuwe groote poging begon om den vijand naar zijn eigen land terug te dringen. Dag in, dag uit vermeldden de officieele berichten van beide kanten gelukte of afgeslagen aanvallen van Belgen, Engelschen en Franschen. De winst was daarbij in den regel uiterst gering, 100 of 200 meter loopgraaf scheen men al een geweldige prestatie te vinden.

Evenwel op enkele punten waren de behaalde voordeelen aanzienlijker, voornamelijk op de linie Yperen—Nieuwpoort, in de buurt van Atrecht en in het uiterste Zuiden van het gevechtsfront, in de Vogezen en den Elzas.

Tusschen de beide eerstgenoemde plaatsen, dus in het inundatiegebied langs de Yser en het Yserkanaal, drongen Franschen en Belgen voorwaarts. Wadende door het water en gebruik makende van de duisterheid des nachts en de bekendheid der laatsten met het terrein, naderden ze de enkele punten, die nog in handen der Duitschers waren

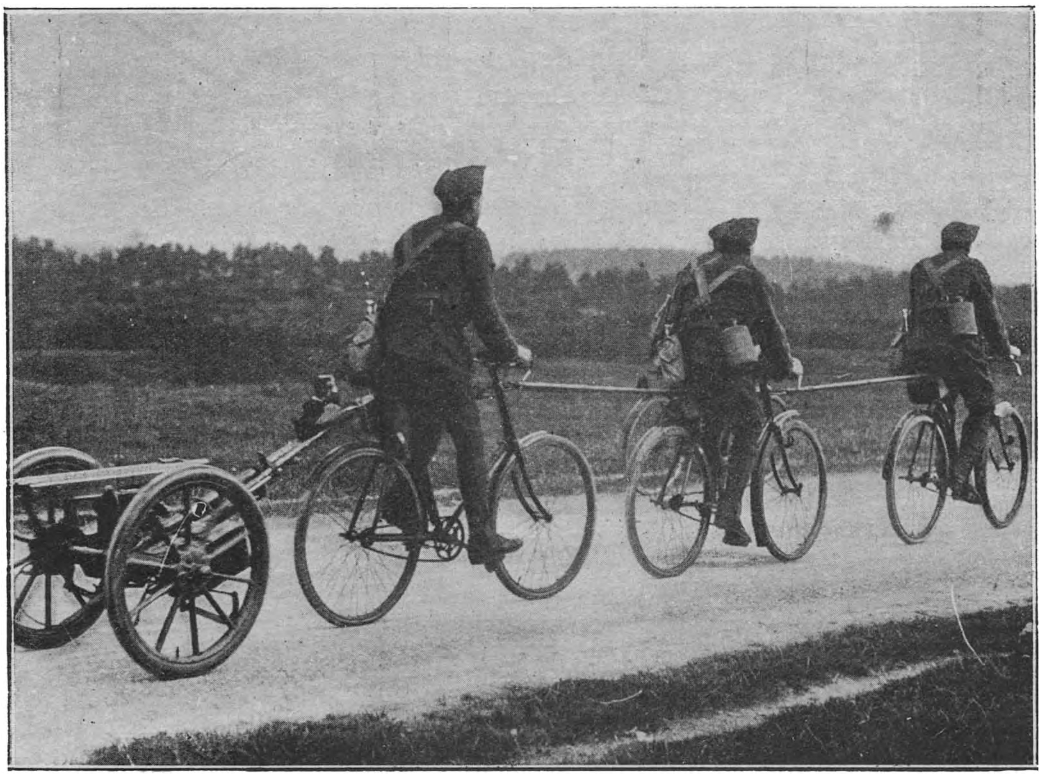

Hoe een Engelsch machine-kanon wel vervoerd wordt.

en na verbitterde gevechten veroverden ze die. Daarbij kwamen den aanvallers nog zeer te stade de moeilijkheden, die de vijand ondervond om zijn vooruitgeschoven posten te midden der watervlakte van het noodige te voorzien. Toch verdedigden zij zich hardnekkig. Zoo hadden ze zich in het huisje van een veerman verschanst met behulp van aarde en matrassen en schoten daaruit met geweren en mitrailleurs op ieder, die onder hun bereik kwam. Maar toen de Belgische artillerie hun geïmproviseerd fortje onder vuur genomen had, werd hun tegenstand weldra nutteloos. De veroveraars namen bezit van de ruïne, maar hadden tevens, en dat was belangrijker, de Duitschers hier en op

alle andere plaatsen naar den Noordelijken en Oostelijken oever van het vermaard geworden riviertje teruggejaagd.

Bij Nieuwpoort strekte zich dit succes nog verder uit. Daar toch werd weer een bruggehoofd op den Noordelijken oever bezet. Onder zulk een bruggehoofd dient men te verstaan een groep van versterkingen, in dit geval loopgraven, die op den vijandelijken kant van een rivier gelegen zijn en het den verdediger mogelijk maken, zonder door infanterie van den vijand lastig gevallen te worden, bruggen te slaan en troepen over het water te brengen, om tot een tegenaanval over te gaan. In dit geval was het een begin voor een latere poging, om de Duitschers verder naar het Noorden op te dringen en van de kust te verdrijven.

Ook deze had nog in 1914 plaats en wel in het, aan regen en storm zoo rijke, laatste gedeelte van December. Versterkingen van Belgische soldaten en Fransche mariniers werden naar Nieuwpoort gezonden, terwijl het geschut, ondersteund door een Engelsch escader, de Duitsche stellingen in de duinen onder vuur nam. Voornamelijk waren de gehuchten Lombartzijde en St. Joris het doel der kanonnade, maar van de zee uit bombardeerden de Engelschen ook de verder naar het Noorden gelegen dorpjes, tot Zeebrugge toe.

Het eerst drongen de verbondenen door de duinen, dus over het droge terrein, door tot aan de grens van het eerstgenoemde gehucht. Het ging voet voor voet, zoodat vele dagen noodig waren om den geringen afstand van iets meer dan een K. M. af te leggen. Tenslotte, toen ze links en rechts op zij van het gehucht waren gekomen en dus de verbindingslijn der bezetting gevaar begon te loopen, trok het grootste gedeelte daarvan in den nacht af, de rest werd, na een scherp gevecht tusschen de puinhoopen der huizen, gevangen genomen.

Was het dus veroverde gebied slechts klein, ongeveer 3 vierk. K.M. groot, het vormde een aanzienlijke basis om verder langs de kust op te rukken en zoo geleidelijk aan Vlaanderen te heroveren.

St. Joris, iets meer naar het Oosten gelegen, en dat den straatweg van Nieuwpoort naar Mannekensvere beheerscht juist daar, waar deze de Yser passeert, was nog in handen der Duitschers. Vandaar uit bleef steeds gevaar bestaan voor een nachtelijken aanval op Nieuwpoort, waardoor ook het pas veroverde gebied weer verloren zou gaan. Aan alle kanten was het door water omringd, alleen de straatweg stak daarboven uit en eveneens een hooge strook land op een paar honderd meter afstand van de eerste huizen gelegen. Het gehucht was door de Duitschers in een vesting veranderd met behulp van matrassen, zakken zand, prikkeldraad, mitrailleurs en zelfs een paar stukken geschut.

Terwijl nu de Belgen al gravende langs den straatweg vooruitdrongen, wist een ander bataillon, bijgestaan door mariniers, post te vatten op de droge plek en daar ook een kanon op een zolderschuit in stelling te brengen. Stuk voor stuk werden de huizen in puin gescho-

ten en konden de langs den weg tot dichtbij genaderde manschappen een stormaanval doen. Met de bajonet veroverden ze, niettegenstaande een hagelbui van kogels, enkele puinhoopen. De Duitschers, voor zoover ze niet gedood waren, vluchtten naar Mannekensvere, alleen een 300-tal mariniers, wier terugtocht afgesneden was, gaven zich over. Zoo was ook hier Nieuwpoort veiliger geworden en een steunpunt voor een verder opdringen naar Ostende en Brugge verkregen.

In de omgeving van Atrecht werden door de Franschen enkele dorpjes, waaronder Vermelles met het kasteel van denzelfden naam, veroverd. Ook hier alweer was de infanterieaanval voorafgegaan door geweldige kanonnades, zoodat de Duitsche Generale Staf kon berichten, dat het genoemde dorp ontruimd was, omdat het zoo bloot stond aan het vijandelijk geschutvuur, dat het behoud er van te zware offers zou kosten. Het succes was vooral van belang, omdat de Franschen er door in de onmiddellijke nabijheid kwamen van een spoorlijn, die door de Duitschers gebruikt was voor troepenvervoer en die sinds niet meer voor dat doel zou kunnen dienen.

Eindelijk in het Zuiden begon weer een nieuwe opmarsch der Franschen in den Elzas. In October en November waren ze vrijwel geheel van het Duitsche grondgebied geweken, zoodat hun vijanden reeds een aanval op Belfort begonnen aan te kondigen. Deze was evenwel achterwege gebleven, vermoedelijk omdat het te behalen succes niet in evenredigheid zou zijn met de er voor vereischte krachtsinspanning. Van deze vesting en van de Moezelstad St. Die uit drongen nu in December de Franschen weer Oostwaarts. Gevechten werden geleverd in de passen der Vogezen en ook meer Zuidelijk. Geleidelijk aan werden verschillende dorpen bezet, hoewel de reeds enkele malen van eigenaar veranderde stad Mühlhausen nog steeds in Duitsche handen bleef. Het doel dezer aanvallen was minder militair dan wel politiek. De Elzas immers was vroeger Fransch gebied en Frankrijk hoopt nog steeds op een herovering. Daarom was het van belang een zoo groot mogelijk gedeelte van het landschap te bezetten, om er wanneer het tot een vrede zou komen, eigendomrechten op te kunnen laten gelden.

Zoo naderde het einde van 1914. De Kerstdagen, de tijd, dat vrede op aarde zou moeten heerschen, waren ditmaal gewijd aan dood en verderf. Terwijl in de wederzijdsche loopgraven kerstboompjes prijkten en de soldaten onder het uitpakken van de van huis ontvangen geschenken, vrome kerstliederen zongen, dreunde overal het kanon en werd gevuurd op ieder die het waagde zich aan den vijand te vertoonen. Wel was door de Paus een poging aangewend om tenminste gedurende beide feestdagen het krijgsbedrijf te staken, maar dat was vergeefs geweest. Men vertrouwde elkaar niet. Wie toch zou waarborg verleenen, dat de vijand niet zou gebruik maken van den wapenstilstand en on-

houdbaar geworden stellingen rustig opnieuw versterken, of levensmiddelen en munitie vervoeren langs anders gevaarlijke wegen. Men ziet de goedbedoelde poging van het hoofd der Katholieke kerk moest mislukken. Ja, zelfs op verschillende plaatsen gebeurde het dat soldaten, die een veldgodsdienstoefening bijwoonden, moesten worden opgecommandeerd om een vijandelijken aanval af te slaan of er zelf een te ondernemen.

Op Kerstmis dus het gebulder der kanonnen, het geratel van het geweervuur en zoo ook eindigde het eerste rampjaar. Vijf maanden lang reeds had de oorlog gewoed en zelfs in het verste verschiet was niets te bespeuren, dat het naderende einde van den krijg aankondigde.

Een brief naar huis.

Integendeel, van alle kanten hoorden we verzekeringen, dat men zou volhouden tot het bittere einde, nog maanden, jaren desnoods.

Vijf maanden van strijd. Hoe kort is die tijd en toch hoe lang. Wat een menschenlevens zijn reeds ontijdig afgesneden, jonge mannen, gedood vèr van hun verwanten in 's vijands land of op eigen bodem, bij het afweren der invallers. In alle steden en dorpen der oorlogvoerende staten had men ettelijke verlorenen te betreuren en ook zag men voor altijd verminkten rondloopen, die arm of been, soms hun oogen, dikwijls hun gezondheid hadden ingeboet. Honderdduizenden namen zijn reeds gepubliceerd van deze ongelukkigen en van hen, die als krijgsgevangenen in het vijandelijk land het einde van den oorlog moeten afwachten.

Wat een tijd van ellende, en nog wel het meest voor hen, die moeten zuchten onder de heerschappij van een strengen veroveraar. Het arme België, uitgeput en verwoest door de gevechten en de strafoefeningen, bleef al dien tijd blootgesteld aan steeds erger wordend lijden. Wat aan de ongelukkige bewoners nog overbleef aan levensmiddelen werd mededoogenloos opgeëischt. Koeien, paarden en varkens, graan en aardappelen, tot sigaren en wijn toe moesten ze hun vijand leveren. Een zware oorlogsschatting, tegen alle internationale wetten in, werd hun opgelegd. Men moet bewonderen het geduld, de lankmoedigheid der geplaagde, vertrapte Belgen, dat geen uitbarsting van oproer daarop gevolgd is. Gedwee hebben ze steeds gegeven wat geëischt werd. Het is niet te gelooven, dat onder dit volk franc-tireurs zouden zijn geweest. Men zou haast geneigd zijn te vermoeden, dat het wreede, hardhandige optreden der veroveraars in Augustus en September ten doel had, het volk murw te slaan, om later straffeloos alles te kunnen doen.

Het grauwe spook van den honger waarde door alle Belgische plaatsen. Zelfs vroeger zeer welvarenden moesten met hun ketel of pan naar het stadhuis of ander openbaar gebouw, waar de gemeente uitdeeling hield van soep en andere levensmiddelen. Ja, ze hunkerden zelfs naar de kliekjes der Duitsche soldaten, wier overheid zich haastte om huichelachtige platen te doen verspreiden: „Duitsche soldaten spijzigen de arme bevolking van België". Wat een edelmoedigheid. Die soldaten eten, wat den bewoners ontnomen is en zijn dan niet zulke onmenschen, dat ze niet weggeven, wat ze zelf niet meer lusten.

Geen wonder, dat het geheele volk met hoop in het hart luisterde naar het verre gebulder der kanonnen, en dat het een hoopvol gezicht voor hen was, toen ze zagen, hoe de Duitsche soldaten, overal en vooral in het kustgebied, nieuwe verdedigingsliniën gingen aanleggen. Ze waren dus bevreesd, dacht men, teruggeworpen te zullen worden, of voor een landing van het groote leger, dat in Engeland geoefend werd.

Maar vergeefs, het werd 1915 en nog altijd bleef de toestand op het Westelijk oorlogsterrein dezelfde als twee maanden te voren.

HOOFDSTUK X.

De Strijd op het Oostelijk Front van October tot het Einde van 1914

Reeds lang hebben we de gebeurtenissen in Oost-Pruisen en Galicië uit het oog verloren. Men denke echter niet, dat daar niets van belang gebeurde. Integendeel, minstens even belangrijk als die in het Westen waren de krijgsoperaties hier in het Oosten. In een vorig hoofdstuk zagen we, hoe de Russen in het einde van Augustus en het begin van September door een tweetal gevoelige nederlagen uit Oost-Pruisen verdreven werden, waarna de Duitschers zich op hun beurt gereed maakten tot een inval in het vijandelijk land. Hun doel daarbij vormde de vestinglinie, die reeds meermalen genoemd is, waardoor een belangrijke verbindingslijn, n.l. die van Warschau naar St. Petersburg, beschermd wordt. En terwijl de Russen in het Zuiden overwinnend doordrongen in Galicië en de Oostenrijkers voor zich uit dreven, werden zij in het Noorden door de troepen van von Hindenburg in hun eigen land achtervolgd.

Deze inval begon kort na den 15den September, nadat eerst de Duitsche troepen zich opnieuw hadden geconcentreerd, daar door de pas geleverde gevechten en de daaropvolgende vervolging der vluchtende Russen het onderling verband verloren gegaan was. Aanvankelijk werd weinig tegenstand ondervonden, daar de twee verslagen Russische legers zich geheel op hun vestinglinie langs de rivieren Njemen (of Memel) en Narew teruggetrokken hadden. Het ten Westen daarvan liggende gebied, het gouvernement Soewalki, was dan ook spoedig door de invallers bezet, waarna ze zich tegen de nieuwe verdedigingslinie der Russen wendden.

Daarbij bleek evenwel al spoedig, dat de behaalde overwinningen lang niet zoo volkomen geweest waren, als eerst gemeend was. De Duitschers toch vonden hun tegenstanders geheel bereid tot den strijd. De verloren kanonnen en het verdere materieel waren door nieuwe vervangen, de legerafdeelingen weer opnieuw gevormd en denkelijk versterkt door in allerijl aangevoerde reserves. Daarbij kwam nog, dat

door de vestingen Kovno, Olita, Grodno en Ossowiec met hun geschut en garizoenen het Russische veldleger krachtig gesteund werd. Waren hierdoor de Russen reeds aanzienlijk in het voordeel, de Duitschers

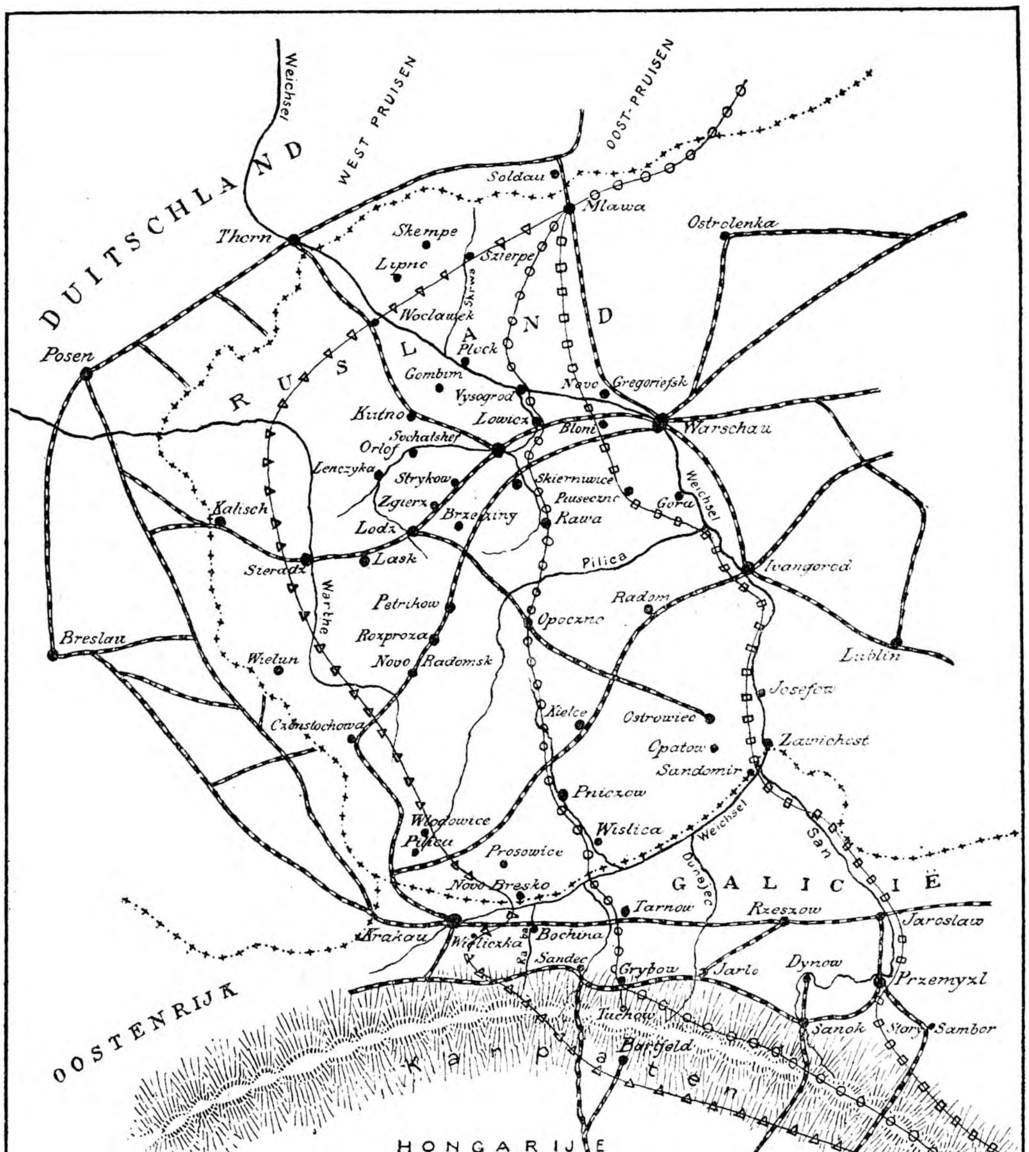

HET OORLOGSTERREIN IN POLEN EN GALICIË.

AANWIJZING

+·+·+·+ Grenzen der Staten. ▬▬▬ Spoorwegen. -□-□-□- Gevechtsfront einde October. -△-△-△- Gevechtsfront ± 20 November -o-o-o- Gevechtsfront einde 1914.

Voor de gebeurtenissen in Oost-Pruisen vergelijke men het kaartje bij Hoofdstuk VI.

hadden daarbij nog het nadeel, dat hun aanvalskolonnes door het geweldig boschrijke en moerassige terrein met weinige en dan nog slechte wegen zoo goed als niet met elkaar konden samenwerken.

Niettegenstaande dat alles bereikten de Duitsche voorhoeden ongeveer den 25sten September op enkele plaatsen de Njemen en meer in het Zuiden de Bober, een zijrivier der Narew, waaraan de vesting Ossowiec en de stad Augustow gelegen zijn. De genoemde vesting, die slechts uit een tweetal forten bestaat, doch door de moerassen moeilijk te naderen is, werd door hen onder vuur genomen, zonder veel uitwerking nochtans, waaruit we de gevolgtrekking kunnen maken, dat ze niet in staat geweest waren hun zwaar geschut daarheen te voeren.

Meer in het Noorden trachtten ze in het gebied van Olita over de Njemen te komen, doch die pogingen werden door de Russen krachtig afgeslagen, niettegenstaande de Duitschers er in slaagden een paar pontonbruggen over de rivier te slaan. En daar ze daarbij aanzienlijke verliezen leden, was weldra de kracht van hun aanval gebroken, zoodat ze, toen weldra de Russische troepen tot een tegenaanval overgingen en de rivier op verschillende plaatsen overstaken, gedwongen waren terug te trekken naar Soewalki en Mariampol. Daar hielden ze stand na versterkingen ontvangen te hebben, die per spoor naar de grens gevoerd waren.

In het Zuiden tegenover Ossowiec en Augustowo duurde hun aanval langer. Doch weldra waren ook hier de Russen in zoo groot aantal verzameld, dat het onmogelijk werd langer stand te houden. Wel behaalden de Duitschers enkele voordeelen, zooals bij Augustowo, doch ten slotte moesten ze den geheelen veldslag, die door de Russen eveneens naar die plaats genoemd werd, verliezen. Op hun flanken toch kwamen steeds meer vijandelijke afdeelingen opdagen, hen met omsingeling bedreigend en weldra, den 2den October, kon de Russische Generale Staf berichten, dat het pleit beslecht was en dat het geheele Duitsche leger zich naar de Oost-Pruisische grens terugtrok. Beslissend was de nederlaag der Duitschers geenszins, ze waren slechts teruggeworpen en konden, zonder veel aan gevangenen te verliezen, nieuwe stellingen bezetten. Wel verloren ze een gedeelte van hun artillerie en een legertrein, doch dat vond zijn oorzaak meer in de moeilijkheid van het terrein, dan in den aard van hun nederlaag. Was die toch eenigszins ernstiger geweest, dan had juist die terreinsgesteldheid voor hen dezelfde ramp veroorzaakt als indertijd voor hun tegenstanders na den slag bij Tannenberg.

Toch hadden de Duitschers wel iets met hun inval bereikt. Ze hadden de aandacht der Russen afgeleid van het oorlogsterrein in Zuid-Polen, waar langzamerhand groote troepenmassa's verzameld werden. Russische troepen, die oorspronkelijk bestemd waren geweest om daar op te treden, hadden die streek verlaten om de bedreiging van

de groote spoorlijn Warschau—Petersburg tegen te gaan. De hoofdaanval der Duitschers, die in Polen plaats vond, had daardoor een grootere kans op succes gekregen.

We eindigden ons hoofdstuk over den Russischen zegetocht door Galicië met de vermelding, dat deze in het einde van September tot staan kwam, doordat de Duitschers langs de Warthe een groote troepenmacht concentreerden, waardoor de in Galicië oprukkende legers gevaar liepen in de flank te worden aangevallen. Spoedig bleek, dat het daar niet bij blijven zou.

Verdekt opgestelde Russische artillerie.

Te dezer tijd, einde September, stond het Russische leger in Galicië bij Neu Sandec en Tarnow, terwijl overal in hun rug de Karpathenpassen door hen bezet waren en zelfs kleine afdeelingen aan de andere zijde van dat gebergte in de Hongaarsche laagvlakte afdaalden. Ten Noorden van den Boven-Weichsel rukten ze eveneens in Westelijke richting op, doch waarschijnlijk met niet zoo bijzonder sterke troepenmachten. In hoofdzaak kunnen we vaststellen, dat ze de lijn Wloclawek—Lodz—Petrokow—Kielce bezet hielden, terwijl hun vooruitgeschoven cavalerie verkenningstochten ondernam tot aan het Warthegebied.

Achter die rivier nu, ongeveer op de linie Thorn—Kalisch—Czestochowa—Krakau, verzamelden de Duitschers hun groote legermacht, die den inval in Polen moest ondernemen. Ieder der genoemde plaatsen was de basis van een afzonderlijk leger. Het Zuidelijkste, dus dat van Krakau, bestond grootendeels uit Oostenrijksche troepen. Gelijktijdig met dezen opmarsch zou het Oostenrijksche leger in het Westen van Galicië zijn terugtocht staken en door tegenaanvallen druk uitoefenen op de Russen, terwijl van Hongarije uit zou getracht worden, zich weer meester te maken van de Karpathenpassen, om den vijand met een aanval in de linkerflank te kunnen bedreigen. Ten slotte zou in het Noorden, tusschen den Weichsel en de West- en Oost-Pruisische grens een afdeeling Duitschers oprukken om daar den linkervleugel te dekken.

Al dadelijk had dit alles tengevolge, dat de Russen in het Zuiden aan weerskanten van den Boven-Weichsel begonnen terug te trekken en deze terugtocht zette zich voort naarmate in het Noorden de Duitschers meer vooruitrukten.

Zonder dat ze belangrijke gevechten behoefden te leveren, bezetten de laatsten den 2den en 3den October de plaatsen Kliece, Petrokow, Lodz en Kutno. Hadden hun legers tot nu ieder afzonderlijk geopereerd, van toen af aan kwam er onderling verband, en wel onder opperbevel van von Hindenburg, die als overwinnaar van Tannenberg en Nordenburg de aangewezen persoon was om andermaal den Russen een gevoelige nederlaag toe te brengen. Het doel van den gemeenschappelijken aanval zou den Midden-Weichsel zijn, speciaal de vestingen Warschau en Iwangorod.

Hier en daar trachtten de Russen door achterhoede-gevechten den opmarsch hunner vijanden te vertragen, zoo bijv. bij Opatof, doch met zeer geringe resultaten, ze moesten zich weldra achter den Weichsel of tot vlak voor de buitenforten van hun reeds genoemde vestingen terugtrekken. Daar hielden ze stand in zeer gunstige posities, waar ze geen moeilijkheden meer hadden met de legervoorziening en waar ze met hun spoorwegen gemakkelijk groote versterkingen uit het binnenland konden aanvoeren.

Ondertusschen had deze terugtocht de Russen ook gedwongen de Westelijke streken van Galicië te ontruimen en terug te trekken naar de San, die zich uitstrekt in het verlengde van den midden-Weichsel. Hun achterhoede leverde daarbij wanhopige gevechten tegen de opdringende Oostenrijkers, die na zooveel nederlagen eindelijk weer eens overwinningen konden melden. Het spreekt van zelf, dat hun daarbij krijgsgevangenen en oorlogsbuit in handen vielen, vooral geschut, want dat moest steeds den Russischen terugtocht dekken en kon dan niet altijd meer in veiligheid gebracht worden.

Een laatste poging deden de Russen nog om het beleg van Premysl voort te zetten en door heftige aanvallen de overgave te verhaasten.

Reeds in het laatst van September was de vesting, die verdedigd werd door een sterke Oostenrijksche macht, onder bevel van generaal Kusmanek, ingesloten door het leger van generaal Radko Dimitriëf, doch eerst sedert den 3den October was het bombardement op de buitenforten begonnen. Waarschijnlijk had het eerst in de bedoeling der belegeraars gelegen de overgave door uithongering te verkrijgen, maar daarvan moest afgezien worden met het oog op het reeds besproken vooruitdringen hunner vijanden. De vesting moest spoedig genomen worden of het beleg zou moeten worden opgebroken. Vandaar een krachtig bombardement en onder bescherming daarvan een hardnekkige stormaanval op verschillende punten. 't Was echter tevergeefsch. De Russen beschikten blijkbaar niet over zulk zwaar geschut als de Duit-

Poolsche vrijwilligers in hun schilderachtige uniformen.

schers in denzelfden tijd tegen Antwerpen gebruikten. Het gelukte hun niet ook maar een enkel fort te vernielen, zoodat ook de bestorming niet kon slagen. Met groote verliezen werden de aanvallers telkens en telkens weer teruggeworpen en toen het ontzetleger gevaarlijk nabij begon te komen, hield de bestorming in het Westen op. Geleidelijk aan ontruimden daar de Russen hun stellingen, zoodat reeds den 8sten October een Oostenrijksche patrouille de stad wist te bereiken. Drie dagen later, den 11den dus, kwam het geheele ontzetleger aan en werd natuurlijk met donderend gejuich door de verdedigers ontvangen.

Langs de San evenwel en vlak ten Oosten der vesting hielden de Russen stand. Alleen meer Zuidwaarts werden ze nog iets verder teruggedreven, zoodat de Oostenrijkers Sambor, Strij en Czernowitz weer kon-

den bezetten. Al hun pogingen evenwel om verder door te dringen mislukten. Uiterst verbitterde gevechten werden zoowel ten Noorden als ten Zuiden van Premysl geleverd, doch telkens weer wierpen de Russen hun aanvallers terug. De laatsten waren vermoedelijk aanmerkelijk versterkt, doordat ze geen lange verbindingslijn meer hadden te beschermen en door aanvoer van versche troepen uit Rusland. Zoo kwam het, dat na enkele dagen de Oostenrijkers van aanvallers tot verdedigers moesten worden. In plaats dat zij konden pogen de San te overschrijden, begonnen de Russen dat te doen en weldra met groot succes.

Hadden zij zoodoende hun linkervleugel in veiligheid gebracht, thans konden de Russen er ook over gaan denken in het centrum tot een beslissenden aanval over te gaan. De Duitsche en Oostenrijksche troepen waren inmiddels in het oevergebied van den Midden-Weichsel aangekomen. Bijna overal stonden de Russen op den rechteroever, behalve bij Warschau, dat zelf op den linker ligt. Aanvankelijk waren de aanvallers zoo dicht bij die vesting gekomen, dat het kanongebulder er goed hoorbaar was, maar weldra waren ze gedwongen eenigszins terug te gaan, zoodat hun front zich dan uitstrekte ongeveer van de plaats, waar de Bzura tot die, waar de Pilica zich met den Weichsel vereenigt en verder Zuidwaarts langs laatstgenoemde rivier tot Zachiwost en Sandomier.

Eenige dagen lang werd over dit geheele gebied met afwisselend succes gestreden. Een goed beeld daarvan krijgen we alweer door een brief van een Duitschen onderoffiicer, die daaraan deelnam. Hij vertelt hoe hij den 4den October, na het gevecht bij Optaof, waar ze de Russen teruggeworpen hadden, met zijn kameraden in stroomenden regen, een dorp bezette. Den volgenden dag ging het verder, wadende door de voetdikke modder. Doodop werd ten slotte gebivakkeerd in een bosch. De veldkeuken leverde eten, doch dat was nauwelijks op, toen er reeds weer alarm geblazen werd. Tot drie uur 's nachts werd in den regen doorgemarcheerd, doch van den vijand geen spoor ontdekt, waarna de doodvermoeide manschappen konden slapen op den doorweekten grond, terwijl de regen als bij stroomen door bleef gieten. Twee volle etmalen bleven ze daarna in een dorp om uit te rusten, vervolgens werd de marsch voortgezet, nu te midden van het gedonder der eigen en der Russische kanonnen. De vijand week echter steeds terug, zoodat het niet tot een gevecht kwam.

Zoo ging het door tot den 12den October. Toen echter werd het ernstiger. Nadat dien dag de compagnie weer geprofiteerd had van het regenweer en de modder en daarbij aan het passeeren van gewonden-convooien gemerkt had, dat de troepen, die verder vooruit stonden, een zwaren strijd te voeren hadden, werd 's avonds halt gehouden, terwijl de vijand zoo nabij was, dat door versperringen aan te leggen gezorgd moest worden, dat een verrassing onmogelijk was. Eten werd, zoals

reeds meer gebeurd was, niet verstrekt en van rusten kwam ook niets, want plotseling klonk een hevig geweervuur in de nabijheid. Men moest vooruit, den aanvaller tegemoet. In verspreide linie werd het dorp doorgetrokken: daarin zat de vijand niet. Verderop echter, in een ander, had hij zich verschanst. Daarheen richtte de compagnie zich in samenwerking met andere afdeelingen. Door en langs een beek (nat was men toch reeds) waarbij menigeen op den glibberigen bodem uitgleed, kwam men in de nabijheid van het vijandige dorp. Door tuinen, zich overal achter dekkende, naderde men, al schietende op alles, wat op een Russisch soldaat geleek. Spoedig begon de vijand echter ook met geweren en mitrailleurs. Allen wierpen zich plat op den grond en lagen zoo meer dan twee uur, schietende op elken vijand, die zich liet zien. In natte kleeren, op den natten grond, verstijfden de soldaten van koude. Velen konden bijna niet meer laden. Het werd donker; men moest echter op de plaats zelve blijven slapen, waartoe uit naburige schuren stroo gehaald werd. Plotseling echter alweer geweervuur, toen echter werd een stormaanval bevolen op de vijandelijke loopgraven voor het dorp. Met de bajonet op het geweer werd dat bevel uitgevoerd. De Russen, die heel wat hunner aanvallers in de modder deden bijten, werden verjaagd, of met het blanke wapen gedood. Achter hen aan stormden de Duitschers het dorp binnen, waar de strijd nog eenigen tijd voortduurde, totdat de laatste Rus uit het brandende dorp was weggejaagd.

De overwinnaars moesten echter den volgenden dag zelf ook weer iets terugtrekken, waarna de Russen, weer bezit namen van de puinhoopen. Den 14den, nadat als eenig ontbijt ieder man een paar gepofte aardappelen met een beetje koffie gekregen had, moest dus andermaal een aanval daarop gedaan worden, die ook succes had, maar veel beteekende dat niet, want iets verder langs den Weichseldijk lag een sterke vijandelijke macht verschanst, die een moorddadig vuur opende op de Duitsche troepen. Ook granaten ontploften boven en te midden van hen, zoodat ze niet vooruit konden, maar zich ter plaatse moesten ingraven. Al spoedig waren velen gesneuveld of gewond en daarbij kwam nog de jobstijding, dat de Russen een flankaanval deden en reeds weer in het dorp waren. Vandaar uit beschoten ze de Duitschers met machinegeweren, waardoor de verliezen nog ernstiger werden. Wel werden ze andermaal verdreven, maar de stelling bleek toch onhoudbaar. Terugtrekken was echter niet mogelijk voor de duisternis ingevallen was, zoolang moest dus stand gehouden worden. Eindelijk kwam het reddende donker; de terugtocht werd aanvaard, waarna eenige kilometers verderop loopgraven werden aangelegd met bomvrije schuilplaatsen. Daardoor was het den 15den en 16den mogelijk de aanvallen der Russen af te slaan, te meer daar ze zelf ook hulp van artillerie kregen. Daarmede houdt de beschrijving op. Het is echter genoeg voor

ons doel. Niet door een nederlaag waren de Russen zoover teruggetrokken en bij den Weichsel dwongen ze de Duitschers al spoedig tot een verdedigende houding. Nog eenmaal rukten de dappere Duitsche troepen tot dicht bij de forten van Warschau, doch de concentratie der Russen naderde de voltooiing. Het eerst werden de verst doorgedrongen afdeelingen bij Bloni teruggeworpen, waarna omstreeks den 17den en 18den een geweldige Russische troepenmacht op zestien verschillende plaatsen, zoowel boven- als benedenstrooms van Warschau den Weichsel overtrok, gedeeltelijk onder een moordend vuur der Duitschers op den linkeroever. Deze laatsten stonden toen op een 20-tal kilometers van de vesting op één lijn, die van Gora over Piasecsno liep naar Sochatsnef. De over den Weichsel getrokken Russen rukten tegen hun flanken op, waarbij ze vooral in het Noorden, dus op den Duitschen linkervleugel,

Russische infanterie.

succes hadden. Weldra verschenen sterke afdeelingen ruiterij in den rug der Duitschers, aldus hun verbindingslijn bedreigende. Het gevolg was niet alleen een terugtocht, maar tevens een ombuiging van hun linkerflank, die gedwongen werden zich steeds verder van de rivier te verwijderen. Al spoedig konden de Russen de steden Sochatsnef en vervolgens Lowicz weer bezetten, waardoor ze meester werden van 't verbindings punt der twee spoorlijnen die van Thorn en Kalisj naar Warschau leiden. De eerste was voortaan van geen nut meer voor de approviandeering van het Duitsche leger in Polen, terwijl de tweede steeds meer blootgesteld werd aan Russische aanvallen.

Dit eerste succes moedigde de Russen zeer aan. Hun aanvoerder, generaal Roeszki, die uit Galicië was geroepen om het middenleger te commandeeren en zelf opgevolgd was door den reeds meermalen ge-

noemden Bulgaarschen generaal Radko Dimitriëff, zette den aanval dan ook met groote kracht door. In Warschau, waar onophoudelijk van uit de verte de kanonschoten gehoord werden, trok een voortdurende stroom van versche strijders door de straten, troepen, die eerst in Galicië gestreden hadden, nieuwgevormde regimenten uit alle mogelijke deelen des rijks, zelfs uit den Kaukasus en uit Siberië. Onafgebroken ratelden kanonnen en allerlei soort wagens door de straten. Uit omgekeerde richting, uit het Westen, kwamen stroomen van lichtgewonden te voet en zwaargewonden in allerlei voertuigen de stad binnen evenals heele scharen krijgsgevangenen. En boven dit groote militaire kamp zweefden telkens Duitsche vliegmachines, om de troepenbewegingen te verkennen en tegelijk bommen te werpen, die heel wat schade aanrichtten en ook een aantal, naar schatting ongeveer 50, burgers doodden.

Buiten de stad werd nog steeds gestreden, wat vooral 's nachts zichtbaar was aan den hellen gloed, die zich langs de horizon afteekende. Dat waren dorpen, die de Russen in brand geschoten hadden om den vijand er uit te verdrijven, of die de Duitschers aan het vuur prijsgegeven hadden om gemakkelijker te kunnen terugtrekken.

Nog eenige dagen werd er in den hoek tusschen Bzura en Pilica gestreden. Wreed en hardnekkig ging het daarbij toe. Telkens en telkens weer kwam het tot gevechten van man tegen man, waarbij de lansen en sabels der cavalleristen en de bajonetten van de infanterie rood gekleurd werden met het bloed der vijanden. Zoo waren reeds Lowicz en Sochatsnef op die manier genomen en weldra volgden ook Skierniewice en Rawa: de strijd verwijderde zich van Warschau. De Duitschers, achtervolgd door de Russen, trokken terug langs de beide spoorlijnen in Zuid-Westelijke richting naar Lodz en Petrokow.

Ten Zuiden van de Pilica hielden de Duitschers en verderop ook de Oostenrijkers nog steeds stand. Wel werden ook zij aangevallen door over den Weichsel oprukkende Russische afdeelingen en moesten ze gedeeltelijk van de oevers terugwijken, maar ze slaagden er in hun voornaamste stellingen te behouden. Naarmate de linkervleugel meer werd inge drukt, werd ook hier de positie minder gunstig. Dagenlang duurde de strijd hier bij Gowaczef en bij Kozienice, tegenover de vesting Ivangorod. Het Duitsche 20ste legercorps en een reservecorps der Garde, streden hier met wanhopigen moed, om stand te houden totdat aangevoerde versterkingen den terugtocht van den linkervleugel konden stuiten en de positie redden. Deze versterkingen verschenen inderdaad, maar hun optreden bij Kutno vermocht niet veel meer dan een verder omtrekken door de Russen te voorkomen. Op zichzelf al een belangrijk iets, want hadden laatstgenoemden hun plan kunnen vervolgen, dan hadden ze, daar hun ruiterij zelfs reeds in Lodz was doorgedrongen, het geheele Duitsch-Oostenrijksche leger gedwongen zich naar Krakau te-

rug te trekken. Door het oprukken van de uit Oost-Pruisen ontboden versterkingen ten Noorden van Lodz, moesten de Russen tijdelijk Lodz weer ontruimen en hun omtrekkende beweging opgeven, totdat ze met de nieuwe vijanden afgerekend hadden.

Evenwel de linkervleugel kon niet blijven standhouden, zoodat ook het centrum terug moest en als een voorbode van een naderend onheil, hoorde men in Berlijn en in heel Duitschland, waar men al lang de verovering van Warschau verbeidde, de jobstijding van den Grooten Generalen Staf: „In Polen moesten de Duitsch-Oostenrijksche troepen voor nieuwe Russische legercorpsen, die van Ivangorod, Warschau en Nowogregoriefsk oprukten, wijken!" Van den Weichsel retireerden de Duitschers naar Radom, waarheen ook een deel der Oostenrij-

Gewonden-transport in de Poolsche sneeuwvlakten.

kers zich richtte, die echter meer Zuidwaarts tegenover Josefow, de oevers der rivier nog bleven bezetten.

Deze nieuwe stellingen waren zeer gunstig. Achter hun front, op veiligen afstand, liep de spoorlijn Lodz-Ostrowiec, vanwaar drie belangrijke spoorlijnen naar de Duitsche en Oostenrijksche grenzen voerden. Waren de laatsten geschikt voor den aanvoer van alles wat het leger behoefde, de eerste bood een prachtige gelegenheid om snel groote troepenmassa's te verplaatsen. Vandaar dat het 2de gedeelte van het bovenbedoelde oorlogsbericht, dat luidde: „de Russen konden niet dadelijk achtervolgen, zoodat het leger nieuw gegroepeerd kan worden overeenkomstig den nieuwgeschapen toestand," vermoedelijk sloeg op het plan om op de beschreven lijn stand te houden. Daarop wijzen ook allerlei

tegenaanvallen op de aanrukkende Russen ondernomen, om hen te dwingen opnieuw een verdedigende houding aan te nemen.

Het was evenwel vergeefs. De Duitsche- en Oostenrijksche troepen hadden te veel geleden op hun herfstveldtocht naar het hartje van Polen, in storm en regen, met onvoldoend voedsel, zooals de bovenavertelde veldbrief ons leerde. De kracht, die de opmarsch hun gelaten had, was verbruikt in de langdurige gevechten tegen de Russische aanvallers. Overal teruggeworpen en verzwakt bovendien door het verlies van duizenden en duizenden, van vele kanonnen en mitrailleurs ook, waren de Duitschers en nog minder de Oostenrijkers, in staat zich bij Radom staande te houden. Ze moesten nog verder terug.

Daarbij kwam nog, dat twee aanvallen tegen de uiterste vleugels der Russen op een mislukking waren uitgeloopen. In de eerste plaats gold dat dien van de Oostenrijkers door de Karpathen, om over Sambor op te rukken in de richting van Lemberg en zoo de Russen te dwingen hun stellingen aan de San op te geven. Ze rekenden daarbij op de betrekkelijke zwakte hunner vijanden. De omtrekkende beweging liep echter noodlottig voor de Oostenrijkers zelf af, want hun kolonnes werden weldra van alle kanten aangevallen en moesten, na groote verliezen geleden te hebben, terugtrekken in het gebergte. De andere flankaanval had plaats bij Bakalarjewo en Augustowo, dicht bij de Oost-Pruisische grens, waar ook, zooals men zich herinnert, in September gestreden was. Vier dagen lang bombardeerden de Duitschers hier de Russische stellingen en lieten ze hun infanterie stormaanvallen doen. Zonder resultaat evenwel, daar de Russen hen in aantal ver overtroffen en zich niet lieten verjagen. Tenslotte, ongeveer gelijktijdig met den terugtocht over het geheele front in Polen, dus in het laatst van October, moesten de Duitschers zich op eigen grondgebied terugtrekken, waarna de Russen op hun beurt vooruitrukten, om te verhinderen, dat een deel hunner tegenstanders per spoor zou worden weggevoerd naar Thorn of elders, ter versterking van de hoofdmacht.

Toen het dus noodzakelijk geworden was nog verder uit Polen terug te trekken, kwam het er op aan zoo weinig mogelijk bemoeilijkt te worden door den vijand. Terwijl het reeds vermelde optreden der versche troepen bij Kutno een verdere omtrekking onmogelijk maakte, splitste het leger zich in afzonderlijke deelen, die langs verschillende wegen naar de Duitsche grens marcheerden. Kalisch, Czentochowa en Krakau waren daarbij de punten, waarheen de hoofdmacht zich richtte. Evenwel ook moest verhinderd worden, dat de vijand het leger achterna zou zetten en het door voortdurende aanvallen in verwarring brengen. Daartoe moest steeds een sterke achterhoede op gunstige punten stand houden en er voor zorgen, dat de vervolgers alle spoorwegen en bruggen vernield vonden, zoodat hun opmarsch zeer vertraagd zou worden. Aan deze laatste opdracht werd stipt voldaan. Alle stations,

op vele plaatsen de rails, alle spoor- en rijwegbruggen werden opgeblazen, zoodat weldra alleen de Russische cavallerie de Duitsche achterhoede kon lastig vallen en dan natuurlijk dikwijls gedwongen was de achterna komende infanterie en artillerie af te wachten, alvorens de vijand met kans op succes kon worden aangevallen.

Zoo slaagde von Hindenburg er in zijn hoofdmacht in goede orde naar veilige stellingen te brengen, waar men met het voortreffelijke Duitsche spoorwegnet in den rug, de Russen kon afwachten.

Terwijl aldus de Duische en gedeeltelijk ook de Oostenrijksche hoofdmacht onbemoeilijkt het vijandelijk grondgebied ontruimde, werd er door de achterhoede verwoed gevochten en zwaar geleden. Enkele dagen wisten de terugtrekkenden zich nog te handhaven op de

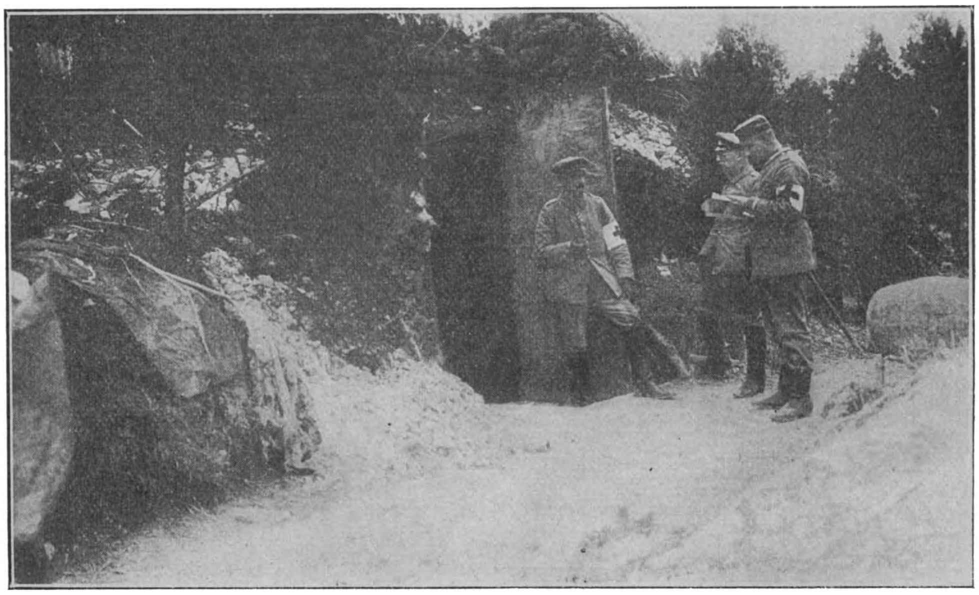

De ingang van een ondergrondsch noodhospitaal in Oost-Pruisen.

lijn Lodz—Zawiechost, terwijl de vervolgers jacht maakten op achterblijvers en verdwaalden, achtergelaten materiaal verzamelden en vooral de vernielde wegen weder geschikt maakten voor het vervoer van hun geschut. Vooral in het Zuiden werden talrijke Oostenrijksche afdeelingen afgesneden en gedwongen zich over te geven.

Wedra echter moest de achterhoede de hoofdmacht in snel tempo volgen en met achterlating van veel gevangenen en andere oorlogsbuit, de steden Lenczica, Lodz, Petrokow, Opoczno en Opatow ontruimen, die dadelijk door de Russen bezet werden, terwijl ze dadelijk de vervolging voortzetten. Al meer naderden ze dus zoowel de Duitschen als de Oostenrijksche grenzen. Een gunstige gelegenheid voor achterhoedegevechten leverde nog het Lysa-Gora-gebergte, waar dan ook nog vrij

lang gestreden werd, totdat gevaar begon te komen van te worden omgetrokken, waarna ook hier de weg werd vrijgelaten. Bij dezen terugtocht dient nog opgemerkt te worden, dat daarbij de hoofdmacht van de beide verbonden legers meer en meer uit elkaar ging, zoodat, terwijl het Duitsche front bijna Noord—Zuid liep, het Oostenrijksche zich vrijwel in een richting van het Westen naar het Oosten ging uitstrekken. Dit laatste geschiedde in verband met de noodzakelijkheid voeling te blijven houden met de troepen, die nog steeds aan de San stonden en eveneens in strijd waren tegen een steeds aangroeiende Russische overmacht.

Nu was ook Kielce niet langer te verdedigen. Den 3den November, 's morgens vroeg nog, verdedigden de Oostenrijkers met enkele Duitsche afdeelingen zich langs een front van meer dan 20 K.M. breedte, op de hoogte van deze stad, waardoor een gevecht ontstond, dat een der hevigste was sinds de slagen in het Weichselgebied. 's Middags moesten ze de stad ontruimen en rukten de Russen haar binnen. Meer Noordelijk naderde de voorhoede der vervolgers langzamerhand de Warthe. Lask, Rosproza en weldra ook Novo Radomsk vielen in hun handen.

Sindsdien evenwel begon de Russische opmarsch te verflauwen. Een te groote afstand was ontstaan tusschen hun cavallerie-voorhoede en hun hoofdlegers, die slechts zeer langzaam vooruitkwamen, omdat overal de vernielde bruggen moesten hersteld worden. Bovendien maakten de wegen, wier toestand steeds slechter werd, het transport van levensmiddelen voortdurend moeilijker en daarvan was het leger geheel afhankelijk, want de Duitschers hadden niets eetbaars aan de bevolking overgelaten. Polen was een tweede België geworden. Ja, feitelijk was het er nog erger aan toe, want afgelegen als het ligt van West-Europa, viel de aandacht der neutralen niet zoo op deze ellende. Vluchten was hier ook veel minder mogelijk geweest en Amerika kon hierheen geen levensmiddelen zenden, zooals naar België.

Het werd nu duidelijk, waarom de Duitsche- en Oostenrijksche legers, zoo dadelijk na den eersten tegenspoed, over zulk een afstand terugtrokken. Ze hadden ondervonden, dat de Russen sterker waren dan zij en wilden daarom in geen geval gevaar loopen, met het verwoeste Polen achter zich, totaal te worden verslagen. Voor een nieuwen slag moesten zij het voordeel van het dichte wegennet in eigen land hebben en de overmachtige vijand het nadeel der woesternij in den rug, dan waren de kansen op een overwinning gunstiger. We weten dus ook al weer in dit geval, dat er geen sprake was van een groote beslissende overwinning der Russen aan den Weichsel, evenmin als hun terugtocht uit den omtrek van Krakau een nederlaag was. We zijn hier geheel op het terrein der groote strategische bewegingen. Elke voorwaartsche beweging, elke overwinning dus, draagt de kiem van een vol-

gende nederlaag der overwinnaars in zich, daar zij onder steeds moeilijker, de overwonnenen onder steeds gemakkelijker omstandigheden te strijden hebben.

Dit neemt niet weg, dat de Russische opmarsch ditmaal toch in zeker opzicht belangrijke voordeelen voor hen opleverde, n.l. de nieuwe verovering van het pas ontruimde gedeelte van Galicië.

Reeds is opgemerkt, dat de Oostenrijkers hardnekkig streden langs de San en bij Premyszl, niettegenstaande hun omtrekkende beweging van het Zuiden uit misluktwas. Geheel waren ze er niet in geslaagd de Russen te beletten over de rivier te komen, want volgens hun eigen berichten streden ze soms met succes op den Westelijken oever, waar ze den vijand verhinderden uit de daar bezette stellingen

Russische krijgsgevangenen.

verder Westwaarts op te rukken. Toen echter de Russen zich meester gemaakt hadden van Kielce, dus op den 3den November, en tevens Zawichost bezetten en steeds verder opdrongen naar den boven-Weichsel en Krakau, werd het voor de Oostenrijkers te gevaarlijk langer aan de San te blijven.

Het eerst begon hun tegenstand te verslappen in het Noordelijk gedeelte, ten Noorden van Jaroslau dus, zoodat daar steeds meer Russen over de rivier kwamen. De Oostenrijkers trokken gedeeltelijk naar het Westen, gedeeltelijk naar het Zuiden, ook hier door hun vijanden scherp achtervolgd. Den 5den November werd Jaroslau voor den tweeden keer bestormd en ingenomen, waarbij een gedeelte der verdedigers krijgsgevangenen gemaakt werd. De rest trok zich terug naar Premyszl,

vanwaar, na eenige dagen strijden, de terugtocht moest voortgezet worden naar Sanok, aan de boven-San, vanwaar de hoofdmacht zich door de Karpathenpassen in veiligheid bracht. De achterhoede wist zich nog vrij lang bij genoemde plaats staande te houden, daar de aandacht der Russen vooral gevorderd werd voor de nieuwe insluiting van de reeds vroeger door hen belegerde vesting Premyszl. Onder voortdurende uitvallen der bezetting werd dit ten slotte den 12den November bewerkstelligd, waarna weldra de overwinnaars naar de genoemde passen oprukten.

Meer Noordwaarts was hun opmarsch sneller geweest; daar werden ze niet belemmerd door het moeilijke terrein, evenmin door een vesting, zoodat ze op denzelfden tijd, dat het bovengenoemde beleg herbegon, reeds weer de steden Rzeszow, Jaslo, Krosno en zelfs Tarnow, aan de spoorlijn van Jaroslau naar Krakau en dichter bij laatstgenoemde dan bij eerstgenoemde plaats gelegen, bezet hadden.

Zoo werd Krakau voor den tweeden keer met een omsingeling bedreigd en ditmaal ernstiger dan den eersten, want kwam de vijand toen alleen uit het Oosten, ditmaal naderde hij ook uit het Noorden. Een sterke macht evenwel hield voorloopig de Russen nog op een flinken afstand, die trouwens eerst nog met het Duitsche leger achter de Warthe moest afrekenen. Daartoe echter was hun leger nog niet ver genoeg opgerukt. Alleen hun ruiterij slechts kwam op de oevers en daar die niet verdedigd werden, zelfs over de rivier. Daar echter werden de indringers door de Duitsche cavallerie met bebloede koppen teruggeslagen.

Europa zat dus in spanning te wachten op het Russische leger, dat Westwaarsch trok en op den grooten slag, die, naar men dacht, niet alleen over het lot van Krakau en zelfs van Oostenrijk, maar ook over dat van Duitschland zou beslissen. Er werd echter geheel iets anders voorbereid. Niet een Russische, maar een Duitsche aanval. Evenals in de 2de helft van October de terugtocht der eersten naar den Weichsel gevolgd was door een geweldig en succesvol offensief, zou in de 2de helft van November die der laatstgenoemden naar hun eigen grenzen overgaan in een nieuw voorwaarts dringen.

Toen von Hindenburg begin November met zijn hoofdmacht op de grenzen van Silezië was aangekomen, had hij de keuze tusschen twee plannen. In de eerste plaats kon hij zich tot de verdediging beperken en zich dus ingraven, waarbij zijn rechtervleugel op Krakau, zijn linker op Posen steunde. Hij liep dan evenwel groot gevaar, dat de Russen zich met een groote macht zouden werpen op Krakau en het verzwakte Oostenrijksche leger vernietigen, of in het Noorden, tusschen Posen en Thorn door, zijn linkerflank omtrekken, terwijl dan tevens de Duitsche troepen in Oost-Pruisen ernstig gevaar zouden loopen tegenover een verpletterende overmacht geplaatst te worden. In de

tweede plaats kon hij tot een tegenaanval overgaan, niet op de hem volgende Russische hoofdmacht, maar op de zwakkere afdeelingen, die, naar hij wist, aan beide zijden van den Weichsel op de vesting Thorn aanrukten. Hij besloot tot dit laatste en vervoerde snel een gedeelte van zijn troepen per spoor naar Thorn, waar hij een nieuw leger samenstelde uit genoemde afdeelingen en reservecorpsen uit de vestingen en uit het binnenland. Wel moest hij daartoe de verdediging van Silezië verzwakken, maar hij wist, dat het nog lang zou duren voor de hoofdmacht der Russen de Warthe kon overschrijden.

In enkele dagen waren de voorbereidingen geëindigd en den 13den November trok hij aan weerskanten van den Weichsel naar het Oosten de Russen tegemoet. Deze werden daardoor volkomen verrast. Ze had-

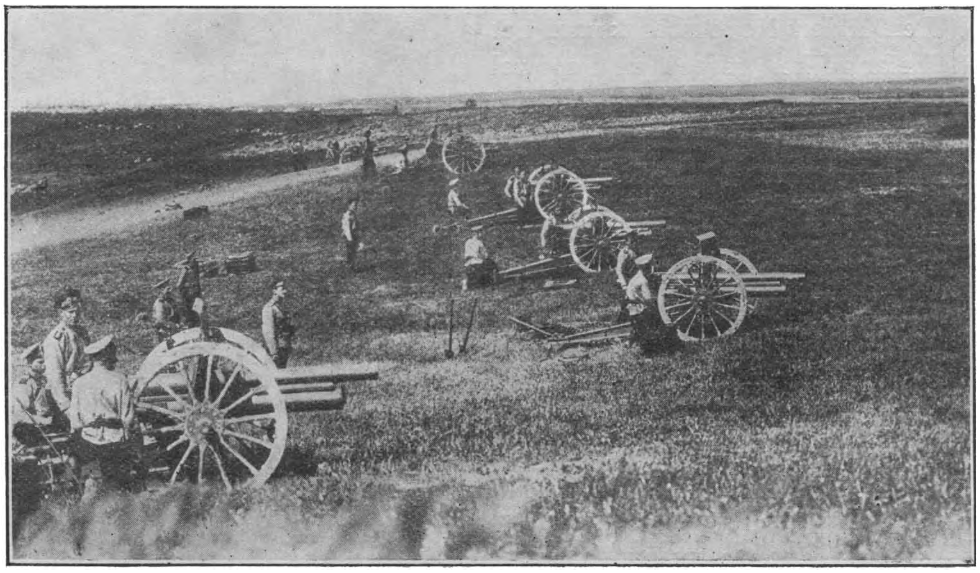

Russische artillerie.

den te weinig rekening gehouden met de voordeelen, die de Duitschers konden trekken uit hun spoorwegen en dus in het Noorden geen groot leger verwacht. Hun voorhoede, die reeds aan de Duitsche grenzen stond, werd teruggedreven. Tegelijkertijd begonnen de Duitsche troepen aan de Warthe een vooruitgaande beweging, om de aandacht der Russen af te leiden van hetgeen in het Noorden gebeurde en hen te weerhouden een deel hunner troepen daarheen te zenden. Wel konden ze aanvankelijk hun opmarsch daar niet voortzetten, maar ze bleven telkens nieuwe aanvallen doen en toen de Noordelijke vleugel der Russen terug moest, konden de Duitschers ook aan de Warthe enkele successen boeken. Zelfs meer naar het Zuiden werd de slag hernieuwd, doch het hoofdtooneel van den krijg hebben we te zoeken, daar waar Von Hindenburg zijn aanval deed. Van zijn optreden zou het afhangen, of het geheele Russische leger, in

zijn verbindingen met Warschau bedreigd, gedwongen zou worden andermaal den terugtocht door het verwoeste Polen naar den Midden-Weichsel te aanvaarden, dan wel of zij zich dicht bij de grenzen konden staande houden en misschien nog verder doordringen.

Al dadelijk scheen von Hindenburg veel succes te zullen hebben. Reeds den 13den November overwon hij in een gevecht bij Wloclavek de Russische voortroepen, die echter den volgenden dag, na versterkingen te hebben ontvangen, andermaal den strijd aanbonden om den vijandelijken opmarsch te vertragen en hem te dwingen zijn geheele macht te ontplooien. Ook thans moesten ze den terugtocht aanvaarden, waarbij een 1500 krijgsgevangenen in handen der Duitschers viel. De Russen vielen op hun hoofdmacht in de omgeving van Kutno terug.

Grootvorst NICOLAAS, opperbevelber van het Russische leger.

Den 15den November kwam het tot belangrijke gevechten, zoowel bij laatstgenoemde plaats als ten Noorden van den Weichsel bij Lipno. Zooals te verwachten, behaalden de Duitschers met hun overmacht ook hier in beide gevallen de overwinning. Bij Lipno, waar de wederzijdsche troepen niet zoo belangrijk waren, was de beteekenis niet zoo bijzonder groot, te meer waar de Russen weldra voldoende versterkingen konden zenden en dus den verderen opmarsch hunner vijanden stuiten. De slag bij Kutno daarentegen was belangrijker. Daar streed de hoofdmacht van von Hindenburg tegen alle troepen, die de Russen in dit gebied hadden. Duizenden krijgsgevangenen vielen hier in handen der overwinnaars. Geheel Duitschland vierde feest. Deze beslissende overwinning redde toch het land voor een Russischen inval en men meende reeds, dat weldra aan den geheelen tegenstand der Russen een einde gemaakt zou zijn. En zeer zeker zou deze zege der Duitsche wapenen geweldige gevolgen met zich medegebracht hebben, als hun vijanden niet van Warschau en Novo-Gregoriefsk uit groote reserveafdeelingen hadden kunnen ontbieden.

De verslagen Russische corpsen trokken zich terug naar de Bszura, in de buurt van Lowicz en Lecsnica. Bij dien terugtocht en de achtervolging der Duitschers, gebeurde den laatsten een buitenkansje. Generaal baron von Korff, commandant van Warschau en vermoedelijk ook

opperbevelhebber der Russische troepen in dit gebied, begaf zich, niets vermoedende, in een auto naar Kutno. Hij had blijkbaar nog geen bericht van de ontruiming dier plaats door zijn troepen ontvangen. Zoo geraakte hij te midden van de ruiterij, die voor het Duitsche leger uitdraafde. Een poging om nog te ontsnappen mislukte en zoo werd hij met zijn adjudant als krijgsgevangen naar Thorn gevoerd.

Tegelijkertijd kwamen ook Duitsche troepen oprukken van de Warthe en richtten zich tegen Lodz. En terwijl de Russen zoowel deze plaats als het reeds bovengenoemde Lowicz hardnekkig verdedigden, om in het bezit van de hoofdspoorlijn te blijven, moesten ze Lecsnica en Orlof, aan de Westelijke bocht van de Czura gelegen, ontruimen en dus terugvallen op een rechte lijn: Lowicz—Strijkow—Sgierz—Lodz en verder naar het Zuid-Westen. Zelfs konden ze zich ook daar nog niet geheel handhaven en vielen in de 2de en 3de plaats genoemde steden in handen der Duitschers. Terwijl dus de Duitschers de spoorlijn tusschen Lowicz en Lodz in hun bezit hadden, trachtten ze ook verder beide plaatsen te scheiden. Zoowel van Strijkow en Sgierz, als van Sieradz uit trachtten ze laatstgenoemde stad geheel te omsingelen en dus de daar staande Russische legercorpsen gevangen te nemen. De Russen, die intusschen aanzienlijk versterkt waren, weerden zich geducht, waardoor het plan verijdeld werd. Toch werden hun linies bezuiden Lodz doorgebroken en kon een sterke legermacht ten Oosten van Lodz verschijnen. Voordat deze echter gebruik van dit voordeel had kunnen maken, verschenen groote reserve-afdeelingen tegenover hen uit het Oosten, terwijl achter hen het Russische gevechtsfront zich weer sloot. Zoo dreigde dit leger geheel te worden omsingeld en dus zelf in de val te worden gevangen, die voor den vijand gelegd was. De eenige mogelijkheid om te ontsnappen lag in een opmarsch naar het Noorden, om via Brzeziny zich te vereenigen met de troepen bij Zgierz en Strijkow. Dit gelukte hen ten slotte na uiterst bloedige gevechten en onder groote verliezen.

Onder deze troepen bevond zich ook een reserve-gardecorps. Een officier, tot de 3de divisie daarvan behoorende, heeft een beschrijving van den moeilijken strijd gegeven. Hij vertelt, hoe zijn divisie, nadat men ten Zuid-Westen van Lodz door den vijand heengebroken was, den 20sten November bevel ontving den vijand ten Oosten van die stad aan te vallen en, het kostte wat het wilde, terug te werpen. Den volgenden morgen vroeg begaf men zich op marsch in Noord-Oostelijke richting, recht tegen een snerpenden wind in. De divisien was in twee kolonnes verdeeld, die evenwijdig aan elkaar oprukten.

Spoedig werd uit alle richtingen de nabijheid van den vijand gerapporteerd, uit het Noorden, het Oosten en het Zuiden. Onder die omstandigheden werd de nacht doorgebracht, onder scherp wacht houden, zonder bemoeilijkt te worden. Nauwelijks evenwel begon de vol-

gende dag aan te breken, of aan alle kanten donderde het vijandelijke geschut. Terwijl een brigade front maakte naar het Noord-Oosten, de marschrichting, moest een andere zich verdedigen tegen vijanden, die uit het Noord-Westen van Lodz kwam oprukken. Daar tusschen in stond de cavallerie, die verhinderen moest, dat de twee deelen der divisie gescheiden werden. Deze was echter blootgesteld aan een regen van kartetsen, zoodat de ruiters hun taak ten slotte moesten opgeven.

Duitsche landstorm-soldaat in schapenvacht, teneinde bestand te zijn tegen den Poolschen winter.

De aanvoerder der divisie, generaal von Litzman, kreeg geen tijding meer van de naar het Noord-Westen strijdende brigade, waarvan het laatste bericht was, dat hij tegen een overmachtigen vijand in een straatgevecht gewikkeld was binnen het dorp Andrespol. Van een redding der brigade wordt in het verhaal niet gerept, zoodat we moeten aannemen, dat hij geheel vernietigd of gevangen genomen werd.

Meer naar het Zuiden streed de rest van het corps en ook andere di-

visies, maar overal was de vijand in aantal de baas en overal dreigde een omsingeling. Naarmate het donkerder werd, nam het gevaar toe, steeds dichter bij kwam het Russische geschut, alle omliggende dorpen stonden in lichte laaie. Een oogenblik scheen de krijgskans te zullen keeren. Een regiment grenadiers bestormde een van die half verbrande dorpen en bereikte de eerste huizen. „Het dorp is genomen", werd gemeld, maar het bleek slechts een gedeelte te zijn, dat bovendien weldra weer verloren ging. Eerst laat in den avond, tegen elf uur, zweeg het geschut en konden de doodelijk vermoeide troepen eenige rust genieten.

Van alle bataillons kwamen rapporten over de positie en bij het licht van een paar kaarsen beraadslaagden de samengekomen generaals en stafofficieren. Het bleek een uiterst kritiek geval te zijn: men was geheel omsingeld. Het duurde lang, voordat een besluit genomen was, doch toen luidde het, dat het leger zich meer samentrekken moest, om de verliezen aan te vullen, doch dan met alle macht zich werpen zou op den vijand in het Noorden en zoo doorbreken. Het gold, er op of er onder, of de redding van tenminste een gedeelte, of dood, of gevangenschap voor allen.

Het plan werd evenwel niet uitgevoerd. Waarschijnlijk waren berichten ingekomen, die de onmogelijkheid deden inzien en na nauwelijks twee uur rust brak het leger op, om den terugtocht naar het Westen te aanvaarden. Bijna moedeloos en in diep treurige stemming, marcheerden de uitgeputte manschappen voort onder een gierenden storm, terwijl het hard vroor. De vijand had den terugtocht niet opgemerkt, zoodat men de duisternis zegende.

Het doel van den marsch was het riviertje Minsga. Als men dat wist te passeeren, dan zou men meer gevrijwaard zijn tegen de vijanden in het Oosten, wier flankaanval men bij den marsch naar het Noorden, want daarheen zou men toch moeten om redding te vinden, te duchten had. Dank zij de duisternis werd de rivier bereikt, waartoe de troepen grootendeels over het veld gemarcheerd hadden, daar bagage en kanonnen den straatweg noodig hadden. Urenlang stroomden wagens, geschut, ruiterij en infanterie over de brug. Het werd daarbij licht, en de Russen, die inmiddels den aftocht bemerkt hadden, begonnen de prooi, die trachtte te ontsnappen, opnieuw aan te vallen. Voorhands konden ze alleen iets bereiken met hun zwaar geschut, doch dat was al erg genoeg, want op de dichte menschenmassa hadden de kartetsen een geweldige uitwerking. Toen de vijand zelf naderde, werden hem troepen met artillerie tegemoet gezonden, die er in slaagden hem op een afstand te houden. Om 12 uur 's middags was het grootste gedeelte van het leger over de brug. Maar wat moest toen gebeuren? Men was nog steeds omsingeld. In het Oosten gedekt door de op den anderen oever gebleven afdeelingen, werd de marsch nu in Noordelijke

richting voortgezet. Spoedig evenwel stuitte men op geschut en geweervuur uit een bosch, waarin zich een Russische afdeeling bevond. Terugkeeren was onmogelijk, men moest dus tot allen prijs het bosch veroveren en den vijand verslaan. De 3de garde-dviisie en het geheele 25ste corps werden tot die taak aangewezen. Terwijl de artillerie het woud onder vuur nam, ondernam de infanterie, zonder een schot te lossen (de patronenvoorraad was bijna uitgeput) een stormaanval op de loopgraven aan den rand van het bosch en slaagde er in ze te nemen, maar bovendien, dank zij hun overmacht, daar de Russen geen steun

In Oost-Pruisen. — Requisitie van lastdieren.

van de andere omringende corpsen ontvingen, een groot aantal gevangenen te maken.

De weg was dus weer vrij, maar al spoedig bleek, dat dit niet heel ver was. Men naderde den spoorweg, die Lodz verbindt met de hoofdlijn van Warschau over Petrikau naar Czentochowa. Wist men dien te passeeren, dan kon er kans op redding zijn. Ook dit geschiedde niet zonder strijd. Alweer moest men stormloopen, waarbij de generaals zelf voorop gingen. Na een verwoeden weerstand moesten de Russen aftrekken en konden de Duitschers eenigen tijd uitblazen, n.l. van zeven uur 's avonds tot iets na middernacht. Langer rusten was onmogelijk, daar anders de vijand gelegenheid kreeg hen van alle kanten aan te vallen.

baar voor de wachtposten, voldoende evenwel, om hen te bewegen even stil hun makkers te waarschuwen. Spoedig werden dan heel flauw donkere strepen zichtbaar, de aanvalslinie. Nog dichterbij werden daarin de schaduwachtige gedaanten te onderscheiden van de gebogen voortsluipende mannen. Alles zwijgt nog, ook de verdedigers lossen geen schot. Maar daar opeens, da aanvaller is op een honderd tal passen genaderd, klinkt een luid „Oera, Oera", en de donkere massa zet zich sneller in beweging. Dan flitst het uit alle geweren in de loopgraaf en knetteren de schoten. Velle aanvallers worden getroffen, de anderen werpen zich ter

Russische infanterie achter dekking.

aarde om het vuren te beantwoorden en dan weer een paar passen te naderen. De voorste linie wordt van nabij door een tweede en een derde gevolgd. De afstand wordt steeds geringer en weldra stormt de geheele bende, onder luid geschreeuw, de bajonetten geveld, op de verdedigers aan. Velen vallen, maar hun plaatsen worden door de achteraankomenden ingenomen. Daar zijn ze vlak bij. Een oogenblik schijnt het, of de Oostenrijkers als verlamd zijn, maar als dan de eersten door het staal der vijandelijke bajonetten gedood worden, is de vrees, de verbijstering, geweken. De zucht tot zelfbehoud maakt van de lafste een held, geeft

den zwakste kracht. Een vreeselijk handgemeen volgt met de bajonetten, geweerkolven en sabels, vriend en vijand valt door en over elkaar. De aanvallers krijgen telkens nieuwe manschappen in de plaats van hen, die gevallen zijn. Ze maken zich reeds meester van de mitrailleurs, die te midden van de schermutseling nutteloos zijn. Ze zijn reeds zoo goed als overwinnaars, maar daar op eens klinken stemmen en luid roepende stormt een reserve-afdeeling den benarden verdedigers te hulp. De aanvallers, niet wetend hoeveel nieuwe vijanden tegenover hen staan, aarzelen. Dat beteekent hun nederlaag, want van die enkele oogenblikken wordt gebruik gemaakt door een spontanen tegenaanval. Ze wijken en sneller dan ze gekomen zijn verdwijnen ze weer in de duisternis. Dit maal is de toeleg mislukt. Een ander maal, misschien den volgenden nacht, zullen ze hier of op een ander punt gelukkiger zijn.

Weldra evenwel verflauwde de Russische aanval tegen Krakau; de toestand in het Noorden maakte het verzenden van versterkingen daarheen noodzakelijk en daardoor verzwakte hun leger voor de vesting.

Von Hindenburg was n.l. al weer een nieuw offensief begonnen over de geheele linie tegenover Lowicz, Lodz en Petrikow. Terwijl versterkingen gezonden werden aan von Mackensen, marcheerde hij zelf met het nieuwgevormde leger op Lodz en Petrikow aan. De eerstgenoemde dier twee steden stond reeds gedurende eenige dagen bloot aan de granaten der Duitschers bij Sgierz, waardoor reeds een geweldige verwoesting aangericht was.

Voor den sterken druk van het nieuwe leger moesten de Russen tot in de onmiddellijke nabijheid der stad wijken, terwijl ook hun vooruitgeschoven Noordelijke vleugel zich naar Lowicz en de beneden Bzura moest terugtrekken. Al heviger werden de aanvallen op hun stellingen, die weldra van het Noorden tot het Zuiden door een halven cirkel van vijandelijke batterijen en loopgraven omringd waren. Een groote poging werd nog gedaan om de Duitschers terug te werpen. Versterkingen uit het Zuiden, dus verkregen door een Noordwaartsche verschuiving van een gedeelte der troepen op het front Karpathen—Czentochowa, rukten op om den vijand bij Lodz in de rechterflank aan te tasten. Hun streven evenwel was vergeefsch, want voor ze zoover konden komen, kwamen ze in gevecht met Duitsche corpsen, die gezegde flank moesten beschermen, en werden teruggeslagen.

Toen besloten de Russen de gevaarlijke stellingen bij Lodz prijs te geven. Nadat ze een deel der voorraden, die niet medegenomen konden worden, vernield hadden, trokken geleidelijk hun troepen af, terwijl voorloopig de loopgraven bezet bleven en het kanon bleef bulderen. 's Nachts echter, toen beide partijen het strijden gestaakt hadden, omdat men onmogelijk een doel voor het vuren kon vinden, verliet de Russische achterhoede zijn stellingen en trok de hoofdmacht achterna, het geschut medevoerende.

Den volgenden morgen, den 7den December, verwonderden zich de Duitschers over het uitblijven van de vijandelijke kanonschoten, als antwoord op die hunner eigen kanonnen. Patrouilles slopen nader, vonden loopgraven en stad verlaten, slechts ettelijke kozakken geloppeerden nog door de straten en wegen, onder het lossen van enkele schoten, voor de Duitschers naar het Oosten. Dagen lang was er om de stad ten hevigste gestreden... In Duitschland werd verwacht het bericht van een groote overwinning, waarvan de inname het gevolg zou zijn, zoodat, toen zonder meer de tijding kwam, dat Lodz bezet was, er allerlei verhalen van vijandelijke verliezen bij gefantaseerd werden door de oorlogscor-

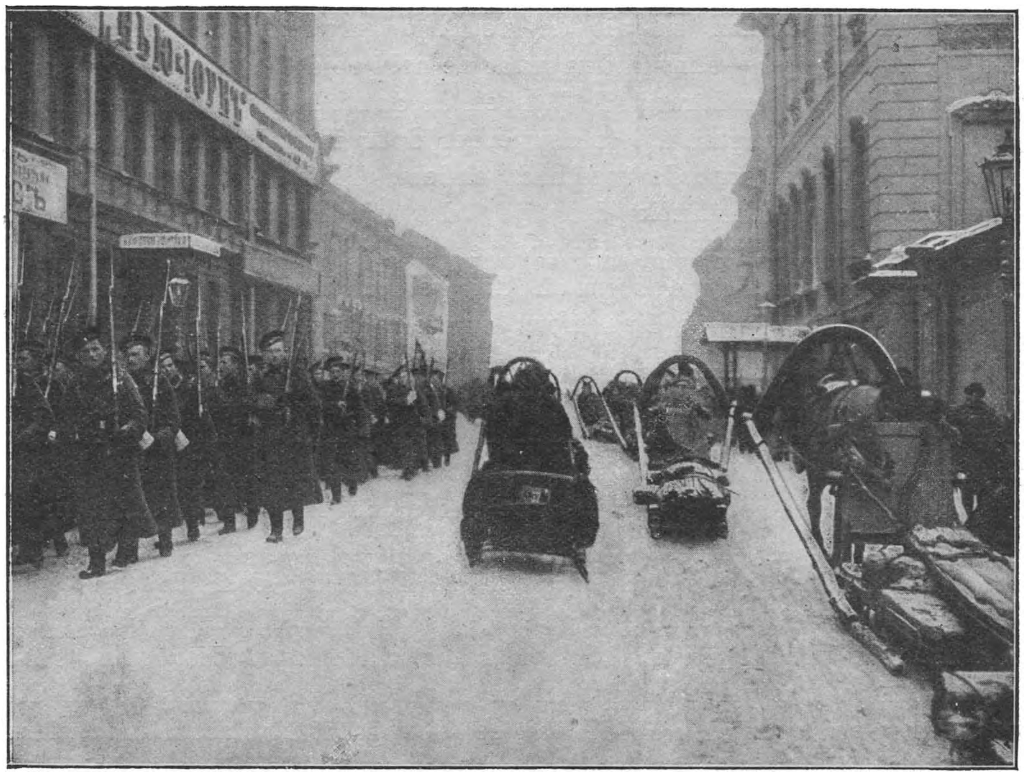

Het doortrekken van Russische troepen te Warschau.

respondenten, door het groote publiek zelfs. Ietwat teleurstellend moest dus werken de spoedig bekend geworden, waarheid, dat er in het geheel niet was gestreden, de vijand dus geen verliezen geleden had en hij zich slechts eenige kilometers verder naar het Oosten teruggetrokken had op sterke, reeds van te voren gereed gemaakte stellingen, die ongeveer liepen van den Weichsel benoorden Lowicz, langs deze stad, over Petrikow en verder langs de boven-Pilica, waarbij zich dan het reeds boven beschreven front in Krakau aansloot.

Het bleek de volgende dagen, dat de nieuwe Russische stellingen goed gekozen waren, want alle aanvallen, die de Duitschers er tegen

ondernamen, werden geheel afgeslagen, zoodat de Russen gelegenheid kregen van tijd tot tijd tot een tegenaanval over te gaan, waarbij ze wel geen overwinningen behaalden, maar toch bewerkten, dat de Duitsche opmarsch tot stilstand kwam. Niet door een frontaanval, maar alleen door omtrekking van de vleugels was verder succes te verwachten. In het Noorden werd daartoe wel een zwakke poging gedaan, in verband met den opmarsch der Duitschers op den Noordelijken oever van den Weichsel, en wel voornamelijk langs den spoorlijn Mlawa—Novo-Gregoriefsk—Warschau. Wel maakte dit oprukken aanvankelijk vorderingen en kwamen de Duitschers zelf bijna halverwege tusschen de beide eerstgenoemde plaatsen, maar, toen de Russen hier hun troepen meer samengetrokken hadden en uit de vesting versterkt, moesten ze weer snel den terugtocht aanvaarden naar de nabijheid der grens. Nog Noordelijker bleven voortdurend de Russen de aanvallers en drongen ze, zij het ook uiterst langzaam, steeds verder door in het meerengebied.

In het Zuiden was de toestand anders. Daarstonden, zooals we zagen, de Russen omstreeks den tijd, dat zij Lodz ontruimden voor Krakau en drongen ze in steeds grooter aantal de Karpathen door en Hongarije binnen. Het was nu in dit gebied dat getracht werd, en aanvankelijk met succes, hun front om te trekken. Reeds den 6den en 7den December vermeldden de Russen, dat ze aanvallen der Duitschers bezuiden Krakau hadden afgeslagen. Er was n.l. een Duitsch legercorps den Oostenrijkers te hulp gezonden en gezamenlijk hadden zij getracht de Russen terug te dringen, met het bovenstaande resultaat.

Spoedig evenwel herniewden ze hun pogingen en met veel talrijker troepenmacht. Dagen lang woedde een geweldige slag bij Limanovo, die over het algemeen niet gunstig voor de Russen stond, daar ze hun voorste linies moesten ontruimen, bijv. Wieliczka. Daarbij bleef het evenwel niet. Zeer talrijke Oostenrijksche afdeelingen wierpen zich op de Russen in Hongarije en dreven ze naar de passen terug. Doch dit was nog slechts de voorhoede van een veel grootere macht. Deze wierp den vijand uit het gebergte en rukte op met een dubbel doel. In de eerste plaats de omsingeling van den Russischen linkervleugel bij Sandec en in de tweede, het ontzet van Przemysl, waarvan de bezetting door krachtige uitvallen naar het Zuiden en Westen daartoe medewerkte.

Wel werden die uitvallen afgeslagen en ook de omtrekkende beweging verhinderd, maar het resultaat was toch zeer belangrijk. Bochnia, Sandec, Grybow, Dukla, Sanak en Lisko werden door de Russen ontruimd, zoodat hun front zich hier in Galicië voortaan uitstrekte van de uitmonding der Dunajec in den Weichsel tot bezuiden Tarnow; vandaar in een flauw gebogen lijn verder langs den voet van het gebergte. Daar evenwel hielden ze stand en sloegen alle verdere aanvallen af.

Het gevolg evenwel was, dat voortaan hun troepen aan de boven-Pilica blootgesteld waren aan flankaanvallen uit het Zuiden, terwijl

ook de linie langs het gebergte niet veilig was, daar de vijand steeds meerdere troepen door de passen zou kunnen zenden. Daarom werd door 't Russische legerbestuur andermaal besloten tot een meer achterwaartsche verplaatsing van het gevechtsfront in Polen, waardoor èn meerdere veiligheid ontstond, èn bovendien afdeelingen zouden vrijkomen om naar Galicië te worden gezonden, om den vijand daar tot staan te brengen.

Het optreden van Duitschers en Oostenrijkers bij Krakau en in de Karpathen, had dus een zeer belangrijk resultaat opgeleverd, n.l. de verhindering van een zeer nabij geachte insluiting van genoemde ves-

Russische artillerie aan den Bzura.

ting en het verder terugdrijven der Russen van de grenzen van Silezië, zoodat dit belangrijke Duitsche grondgebied voorloopig geen gevaar meer liep van een Russischen inval. Het was dus een zeer groot succes. Doch verder strekte het zich niet uit. Het Russische leger was niet verslagen en kon opnieuw weerstand bieden, zonder zelfs zich onder bescherming der forten van Warschau behoeven terug te trekken. Het bezette n.l. in Polen nieuwe stellingen langs beneden-Bzura, Rawka en Nida. Tusschen beide laatstgenoemde rivieren liep het front ongeveer over Opocsno.

De sterkte dier stellingen, het slechte weer en de uitputting der

troepen maakten nu, dat ook hier de krijg meer en meer het karakter van een vestingoorlog ging aannemen, waarbij de zware artillerie het hoogste woord voert en infanteriegevechten slechts van tijd tot tijd voorkomen. Toch deden de Duitschers aan Bzura en Rawka de Oostenrijkers aan de Nida herhaaldelijk pogingen over die rivieren te komen. Hier en daar gelukte het hun dan ook werkelijk, zij het onder zware verliezen. Op den Oostelijken oever versterkten ze zich dan, om te gelegenertijd meerdere troepen over te brengen en verder voorwaarts op te rukken. Het was echter uiterst moeilijk om de verbinding met die vooruitgeschoven posten te bewaren, daar de oevers of hoog en steil zijn, of over een breede strook uiterst moerassig. Het gevolg daarvan was dat ze dikwijls aan zich zelf moesten worden overgelaten en dan door een groote overmacht werden omsingeld en vernietigd. Vooral aan de Bzura en de Nida werden zoodoende uiterst bloedige gevechten geleverd.

Op het einde van 1914 was dan ook de toestand in hoofdzaak zoo geworden, dat alle vooruitgeschoven posities der twee verbondenen zich hadden moeten terugtrekken. In het Noorden waren Russen en Duitschers om beurten de aanvallers, zonder dat het gevechtsfront gewijzigd werd, terwijl aan de Nida de eersten de overhand begonnen te krijgen op de Oostenrijkers en de plaatsen Wislica en Pniczof weer heroverden, ja zelfs op verschillende plaatsen vasten voet wisten te krijgen op den Westelijken oever.

Onderwijl waren de Russische legers, na het tot staan brengen van den Oostenrijkschen aanval in Galicië en de Karpathen, ook weer een voorwaartsche beweging begonnen, met het gevolg, dat hun tegenstanders teruggeworpen werden, eerst naar de passen en daarna zelfs tot de tegenovergestelde helling. Alleen in het Oosten bleven ze aan de Galicische zijde zich handhaven, doch door het bezit van de passen bezuiden Tarnow, hadden de Russen hun leger in twee deelen gescheiden.

Bovendien moesten de Oostenrijkers den geheelen Westelijken oever van den Dunajec ontruimen, zoodat de kansen voor de Russen gunstig stonden om weer naar Krakau op te rukken. Dat dit voorhands nog niet geschiedde is te verklaren door de nutteloosheid daarvan, zoolang in Polen hun legers nog niet naar het Westen konden opmarcheeren. Eerst als het gevechtsfront zich weer van de Nida naar de Pilica kon verplaatsen, was er kans op succes bij Krakau.

Het jaar 1914 eindigde dus ook in het Oosten op dezelfde wijze als in het Westen. Reusachtige legers stonden op een lang front tegenover elkaar en hielden elkaar vrijwel in evenwicht. In tallooze kleine dagelijksche gevechten trachtten ze elkaar af te matten, doch eerst wanneer de niet strenge, maar regen en modderrijke winter ten einde was, kon gerekend worden op belangrijke gebeurtenissen.

HOOFDSTUK XI.

Oostenrijk tegen Servië in 1914.

Zooals we ons herinneren, was reeds den 28sten Juli de oorlogstoestand tusschen beide staten ingetreden, nadat de mobilisatie reeds van te voren begonnen was, terwijl ruim een week later Montenegro zich bij Servië voegde. De oorlogsverklaringen tusschen Duitschland en Oostenrijk eenerzijds en Rusland, Frankrijk en Engeland anderzijds hadden onmiddellijk tengevolge, dat de beteekenis van den eerstbegonnen krijg zoo verminderde. Oostenrijk moest zijn hoofdmacht zoo snel mogelijk in Galicië opstellen en kon slechts betrekkelijk geringe strijdkrachten tegen Servië in het veld zenden. Toch schenen ook die nog ruim voldoende om de Balkanstaat met zijn miniatuur-bondgenoot, beide nog niet hersteld van de verliezen in de oorlogen tegen Turkije en daarna tegen Bulgarije geleden, te verpletteren. Toen n.l. de troepen-concentratie omstreeks den 10den Augustus voltooid was, stonden niet minder dan 5½ legercorps, elk uit drie divisies bestaande, in het grensgebied. Eén daarvan, het 16de, hield voor de eene helft Serajewo, Bosnië's hoofdstad bezet om mogelijke oproeren te voorkomen, terwijl de andere helft zich tegen Montenegro richtte. Er bleven dus 4½ corps tegen Servië beschikbaar, n.l. het 4de, 13de, 15de, de helft van het 7de, twee divisies van het 8ste en één van het 9de te samen een macht uitmakende van 250.000 à 300.000 man. Bovendien was als grenswacht nog een sterke landstormbrigade aanwezig.

Het Servische leger, dat we op een sterkte van 200.000 à 250.000 man kunnen stellen, de z.g.n. 3e Ban of landstorm niet mede gerekend, werd gemobiliseerd en samengetrokken in het binnenland bij de stadjes Palanka, Arangelovatz en Lazarevatz, allen op 40 à 50 K.M. Zuidwaarts van Belgrado gelegen. Dit was een zuiver defensieve stelling, vooral berekend tegen een aanval van uit het Noorden over Belgrado. Evenwel, daar ook van uit het Westen een aanval zou kunnen komen, was de plaats zoo gekozen, dat het geheele leger vrij snel daarheen verplaatst kon worden, terwijl bovendien kleinere afdeelingen al dadelijk naar Valjevo en Ushitza, de eindpunten van de twee uit het centrum naar de Westgrens leidende spoorwegen, gezonden waren.

De verdediging der grenzen was overgelaten aan troepen van den 3den ban, geholpen door vrijwilligers, de zoogenaamde comitadzji's, en

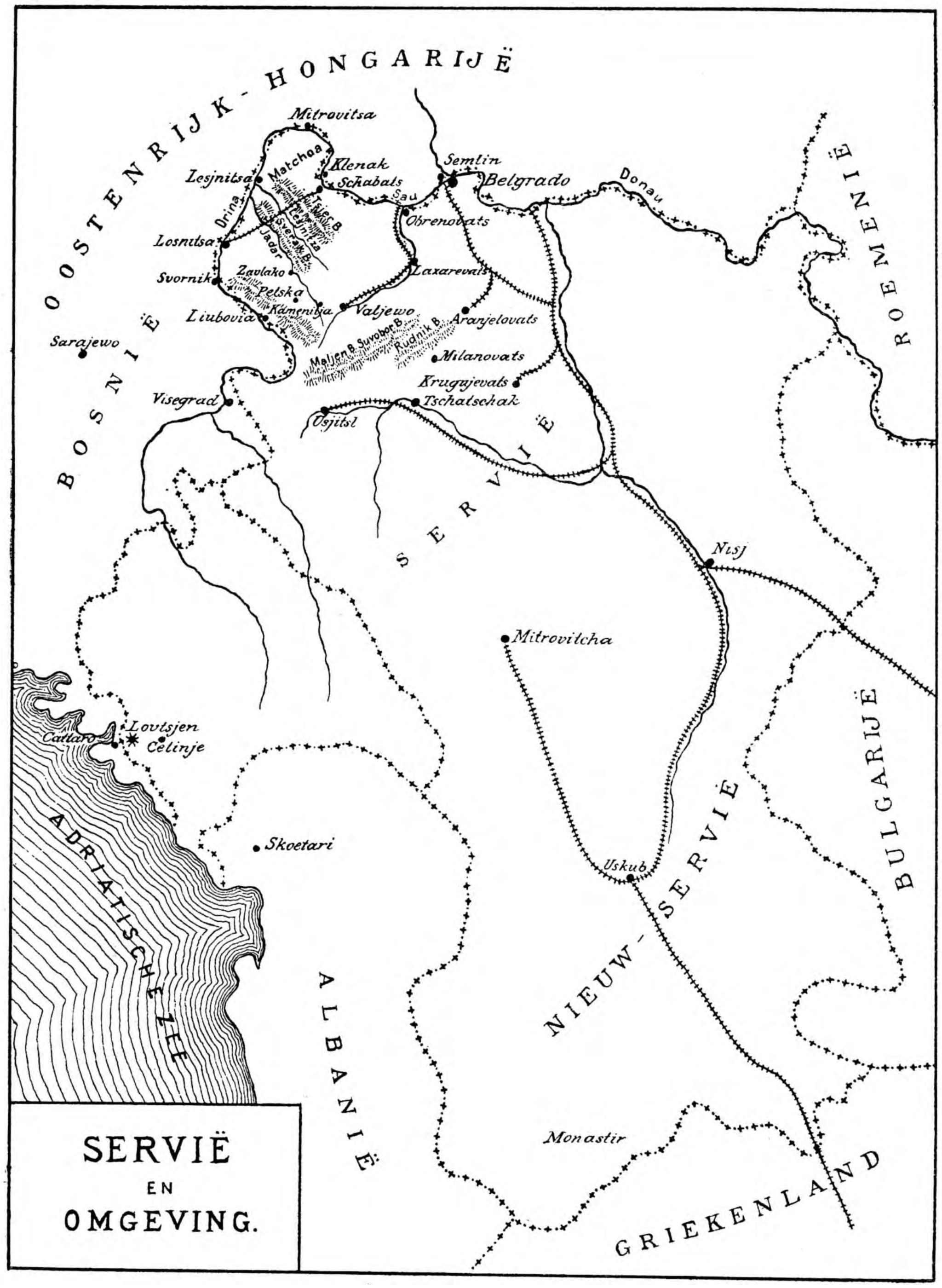

SERVIË EN OMGEVING.

enkele kleine troepjes van het eigenlijke leger.

Van den dag der oorlogsverklaring af trokken afdeelingen van weerskanten over de door de rivieren Donau, Sau en Drina gevormde

grenzen; alleen van Oostenrijksche zijde werden er tusschen 29 Juli en 11 Augustus niet minder dan achttien van dergelijke tochten ondernomen. Het doel was natuurlijk het vernielen van telegraafdraden en bruggen, zooals die van Semlin naar Belgrado, die door de Serviërs opgeblazen werd, en tevens het verrichten van verkenningen.

Eerst den 12den Augustus begonnen ernstiger ondernemingen, n.l. de Oostenrijkers gingen tot een algemeenen inval in Servië over, tot het uitvoeren dus der straf-expeditie. Tegen de verwachting, o.a. ook gewekt door de telkens weer herhaalde beschieting van Belgrado, had deze inval plaats in het Noord-Westen, van Schabats aan de Sau tot Liubovia aan de Drina.

Het kostte den Oostenrijkers slechts geringe moeite om de zwakke grensbewaking te verdrijven, alleen bij Schabats werd nogal scherp gevochten, waarbij ook al weer allerlei berichten inkwamen over franctireurs, ja zelfs van schietende en bommenwerpende vrouwen en kinderen. Verschillende pontonbruggen werden gelegd en nog op denzelfden en den volgenden dag bereikte het invalsleger, 8 divisiën, dus 160.000 à 180.000 man sterk, den Servischen oever en bezette het reeds genoemde Schabats. Uit deze opstelling der Oostenrijkers bleek, dat hun eerste doel was de stad Valjevo, een belangrijk strategisch punt in het Noord-Westen van Servië.

Woiwode Putnik, de Servische opperbevelhebber, kon nu zijn leger van de verzamelplaatsen laten oprukken, zonder gevaar te loopen, dat de Oostenrijkers den oorspronkelijk verwachten weg zouden volgen. Daarbij richtte hij het voornaamste deel zijner troepen naar het gebied van het riviertje de Jadar, waarlangs de beste weg door het moeilijke bergachtige terrein naar Valjevo loopt; de rest zond hij tegen de Oostenrijkers in Schabats. Het aantal dezer troepen zal vrijwel gelijk aan dat hunner vijanden geweest zijn.

Te beginnen met den 14den Augustus begon de opmarsch der Oostenrijkers, die in twee legers verdeeld waren. Het eerste en sterkste rukte met een breed front tusschen Lesjnitza en Liubovia op langs de riviertjes Jadar en Lesjnitza, door de ketenen der Tsjer en Iverak-bergen, terwijl de rechtervleugel door het moeilijke bergterrein bezuiden de Jadar voorwaarts drong. De reeds teruggeweken Servische grenstroepen, retireerden al vechtende, in afwachting dat de beloofde versterkingen zouden aankomen.

Het tweede leger, dat Schabats als uitgangspunt had, vertrok later en had tot taak in Zuid-Oostelijke richting te marcheeren en zich met het andere te vereenigen. Doch toen gedurende den 15den de voorhoede en den 16den de hoofdmacht van het Servische leger tegenover hen kwam te staan, werd blijkbaar het oorspronkelijke plan gewijzigd. Het Schabats leger zou, een belangrijk deel der Serviërs bezig houdende, niet vèr voortdringen en alleen zorgen voeling te houden met het

andere leger, dat dan in de richting van Valjevo een omtrekkende beweging zou maken.

De Serviërs gingen al spoedig tot een tegenaanval over en slaagden er dan 16den en 17den in de Oostenrijkers tot dicht onder Schabats terug te dringen en met hun ruiterij zelfs den weg te bereiken, die deze plaats met Lesjnitza verbindt. Hierdoor hadden ze de verbinding tusschen beide legers hunner tegenstanders verbroken. Wel werden ze spoedig weer teruggeworpen, maar het had toch dit resultaat, dat het 2de Oostenrijksche leger slechts onvoldoende met het 1ste kon samenwerken.

Dit laatste had gedurende de twee genoemde dagen vrij belangrijke voordeelen behaald, zoowel in het centrum als en vooral op de rechterflank. Daarna evenwel wisten de Serviërs het gevaar van omgetrokken te worden te stuiten, door nieuw aangekomen versterkingen te zenden naar hun linkervleugel en in het gebied der genoemde rivieren tot krachtige tegenaanvallen over te gaan. Daarbij hadden ze het voordeel, dat het gedwongen achterblijven der Oostenrijkers, die van Schabats uit moesten oprukken, de linkerflank van door de Tsjerbergen oprukkende vijanden, aan een aanval uit het Noorden blootstelde. Deze bleef dan ook niet uit en had tengevolge, dat reeds den 18den Augustus de Oostenrijkers ook hier werden teruggedreven. Ten Zuiden van de Jadar hadden deze wel eenig terrein gewonnen, maar de nederlaag in genoemde bergen, die zich den 19den voortzette, begon zich dien dag aan het geheele front mede te deelen, zoodat het geheele eerste Oostenrijksche leger naar de Drina teruggedreven werd en den 21sten die rivier weer overtrok, om zich op eigen gebied in veiligheid te stellen.

Generaal RADOMIR PUTNIK, chef van den Servischen Generalen Staf.

Ondertusschen bleef bij Schabats de strijd nog onbeslist. De Oostenrijkers hadden van de stad een vesting gemaakt en door tegenaanvallen hielden ze hun vijanden op eerbiedigen afstand, totdat de Serviërs door de bovenbesproken overwinning hun troepen in het Noorden konden versterken en vooral eenige stukken zwaar belegeringsgeschut wisten aan te voeren. Toen werd een langer oponthoud van de talrijke macht in een betrekkelijk kleine ruimte te gevaarlijk en den 24sten Augustus trokken ze weer trug over de Sau. Hun achterhoede

werd daarna in den namiddag van denzelfden dag eveneens verdreven.

De eerste straf-expeditie was dus mislukt en voorloopig uitgesteld, zoo luidden de Oostenrijksche berichten, die tot op den huidigen dag den terugtocht voorstellen als een strategische beweging, die niettegenstaande een volkomen overwinning, noodig geworden was door de ontwikkeling van de gebeurtenissen in Galicië. Inderdaad werden later, zooals we gezien hebben, troepen van de Servische grens daarheen gezonden, doch ongeveer den 20sten Augustus kon daarvan nog geen sprake zijn, daar toen juist de zegetocht van von Dankl en von Auffenburg in Rusland een aanvang nam.

Zeer zeker was het voor de Oostenrijkers een nederlaag, al was het niet zoo volkomen als de Serviërs het voorstelden, in wier officieele berichten gesproken wordt over de Oostenrijksche verliezen, die 6 à 8000 dooden, 30.000 gewonden, 4000 gevangenen, 46 kanonnen, 30 mitrailleurs enz. zouden bedragen hebben, terwijl zij zelf slechts 3000 gesneuvelden en 15000 gewonden te betreuren zouden hebben.

Waarschijnlijk werd door Oostenrijk onmiddellijk het besluit genomen, de tuchtiging der Serviërs tot een gelegener tijd uit te stellen. De troepen, die voor het verijdelen van Servische invallen overbodig waren, werden daarom naar Galicië gezonden en streden, zooals we gezien hebben, mede in de omstreken van Lemberg. De voornaamste taak van het in het Zuiden achtergebleven leger was dus het verdedigen der grenzen. Nu moet dat evenwel niet zoo opgevat worden, dat geen aanvallen meer ondernomen werden.

Zoo bijv. in de 1ste helft van September ontwikkelden zich eigenaardige gebeurtenissen. In de eerste plaats trokken Servische afdeelingen op verschillende plaatsen over de Sau en bezetten verschillende Hongaarsche stadjes, zooals Semlin, Klenak en Mitrowitze. Onmiddellijk werden ze daar door de Oostenrijksche troepen aangevallen, doch om hen geheel te verdrijven, ondernam een sterke legermacht een gelijktijdigen inval in Servië en wel in het Zuiden bij Liubovia. Het doel daarmede was een bedreiging tegen Valjewo en daardoor de Serviërs te dwingen alle beschikbare troepen daarheen te zenden. Het onmiddellijk gevolg was dan ook, dat de Servische troepen in Hongarije aan hun lot moesten overgelaten worden en daarom al spoedig naar eigen grondgebied teruggejaagd werden, waarna de Oostenrijkers eveneens het land hunner vijanden ontruimden.

Beide gebeurtenissen waren slechts weinig belangrijk, zoodat we er niet verder op behoeven in te gaan en we volstaan kunnen met op te merken, dat zoowel de Servische als de Oostenrijksche verhalen over de door hun tegenstanders geleden verliezen op zijn minst schromelijk overdreven zijn.

Evenmin had veel te beteekenen een kort daarna ondernomen inval der Serviërs in het Zuiden van Bosnië, waarbij ze Visegrad bezetten en

tevens eenigszins samenwerkten met de Montenegrijnen. Waarschijnlijk hadden we hier in hoofdzaak met ongeregelde troepen, Comitadzji's, te doen, waardoor verklaard wordt hoe telkens de berichten inkwamen, dat ze reeds in de buurt van Serajewo stonden, zonder dat er ook maar eenigszins belangrijke gevechten geleverd werden. Het waren echte plundertochten, waardoor de hoofdstad van Bosnië niet in gevaar gebracht werd.

In het einde van September werd nog eens een inval over de Sau door de Serviërs ondernomen en konden ze andermaal Semlin, de Oostenrijksche stad tegenover Belgrado, bezetten, maar ook ditmaal was het van korten duur en moesten ze zich spoedig weer terugtrekken. Kortom gedurende dezen tijd bleven beide partijen een in hoofdzaak verdedigende

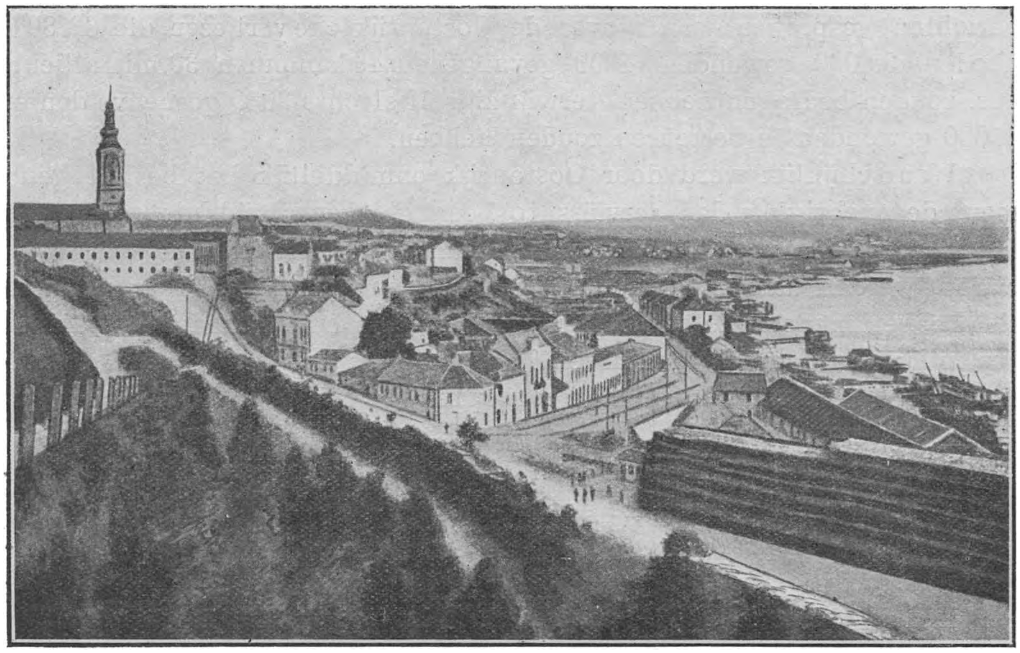

Gezicht op Belgrado, de hoofdstad van Servië aan de Donau.

houding in acht nemen, waarbij de Oostenrijkers er naar streefden met zoo weinig mogelijk troepen hun land te beschermen en de Serviërs hen juist trachtten te dwingen een groote macht tegen hen op de been te houden. Dat ze, om dit laatste doel te bereiken, niet op grooter schaal invallen in Bosnië of Hongarije ondernamen, kan verklaard worden door hun betrekkelijk gering aantal, waardoor ze of sterk in de minderheid zouden zijn, of dadelijk al hun reserves in het vuur zouden moeten brengen. In beide gevallen zou een eindnederlaag het gevolg hunner roekeloosheid geweest zijn.

Deze toestand bleef de geheele Octobermaand voortduren, evenwel geleidelijk aan kwam er toch eenige wijziging. In de tweede helft n.l. begonnen de Oostenrijkers hun leger langs de Servische grenzen aanmer-

kelijk te versterken. Gedeeltelijk bereikten ze dat door afdeelingen, die tot dusver langs de Italiaansche grens gestaan hadden, te vervangen door landstorm en ze zelf naar Bosnië over te brengen. Verder konden daarvoor allerlei pas afgerichte manschappen gebruikt worden. Omstreeks 1 November was dan ook een legermacht van 300.000 man tegen Servië samengetrokken, met een groot artilleriepark uit 500 stukken geschut bestaande. Daarmede zou het ongelukkige landje getuchtigd worden, ja, geheel veroverd, meende men. Het Servische leger, dat slecht van alles voorzien was, en in getalsterkte veel geringer, zou zich in geen geval lang kunnen verdedigen.

Maar, wat kon de Oostenrijkers aanleiding gegeven hebben, de vroeger aangenomen afwachtende houding te veranderen in deze nieuwe? De strijd tegen Rusland stond toch niet zoo gunstig, dat daarmede geen rekening meer behoefte gehouden te worden. Afgezien van de wenschelijkheid om tegenover de Slavische en van Servische sympathieën verdachte bewoners der Donaumonarchie het prestige, dat verloren dreigde te gaan door het ongestraft blijven der Serviërs, te herstellen, kan een verklaring gezocht worden in de omstandigheid, dat de Hongaren er op aandrongen. Deze toch zijn felle vijanden van Servië en hun invloed in het rijk was voortdurend toenemende. Het zal dus vermoedelijk de Hongaarsche regeering geweest zijn, die het met kracht ter hand nemen van den Servischen oorlog heeft doorgedreven.

Hoe het zij, de Oostenrijksche legers begonnen omstreeks den 1sten November het offensief. Terwijl een gedeelte hunner het Zuiden van Bosnië, speciaal Visegrad, zuiverde van vijanden, trachtten andere afdeelingen de Sau en de Drina te passeeren, evenals den eersten keer tusschen Schabats en Liubovia. De Serviërs, die thans met een sterke macht langs hun grenzen lagen en zich vooral in het lage terrein, de Matchva, dat den uitersten Noord-Westhoek van hun land vormt, verschanst hadden, boden een wanhopigen tegenstand, doch moesten toelaten, dat hun vijanden tusschen Loznitza en Liubovia vasten voet kregen in de bergen langs de grens-rivier op Servisch grondgebied.

Dit maakte een verdere verdediging der grenzen nutteloos en zelfs gevaarlijk, zoodat het Servische legercommando besloot tot een terugtocht naar nieuwe stellingen en wel naar de linie Obrenovatz, Lazarovats, Valjewo en Ushitza, dus om het gebied waar de eerste Oostenrijksche inval gestuit was, prij ste geven. Dit wijst vooral op den grooten ernst van dezen aanval, die de Serviërs dwong al dadelijk een belangrijk deel van hun land te ontruimen. Vrijwel ongehinderd konden de beide vleugels der Serviërs, n.l. de Noordelijke, bestaande uit de troepen uit Schabats en de Matchva, en de Zuidelijke, die uit de in Bosnië binnengevallen afdeelingen bestond, hun terugtocht, respectievelijk op Lazarovats en Ushitza volbrengen. In beide gevallen toch kon de achterhoede den vijand nog aan de grenzen ophouden.

Anders was het evenwel in het centrum gesteld. Daar drong de hoofdmacht der Oostenrijkers een veel zwakker Servisch leger voor zich uit en dreigde dit geheel te vernietigen. Van een ongehinderden terugtocht was geen sprake. Telkens moest halt gehouden worden, om de vervolgers op een afstand te houden. Gevechten bij Zavlaka, bij Petska en bij Kamenitza werden geleverd. In alle drie gevallen konden beide partijen zich overwinnaar noemen. De Oostenrijkers, omdat ze ten slotte den vijand konden terugwerpen, de Serviërs, omdat ze er in slaagden den Oostenrijkschen opmarsch zooveel mogelijk te vertragen, zoodat ze in goede orde, zonder al te groote verliezen in kanonnen en materiaal, de

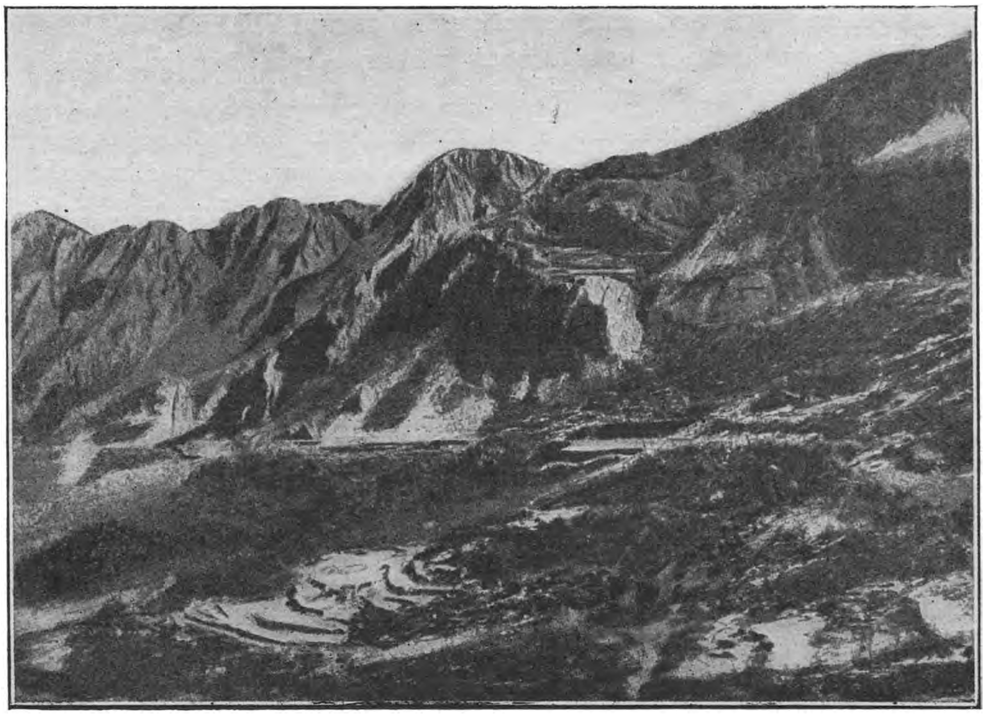

De beroemde Tsernagora tusschen Virpazar en Antivari in 't Balkangebergte.

bevolen nieuwe stellingen konden innemen. Daarbij werden de Serviërs geholpen door het bergachtige terrein zonder wegen, waar in November de sneeuw reeds in dikke lagen alles bedekt. In dergelijke omstandigheden heeft de verdediger altijd veel voor boven den aanvaller en het zal wel daaraan te wijten geweest zijn, dat de Oostenrijkers zoo weinig voortvarendheid toonden bij hun vervolging.

Zoo kwam het, dat met een verlies van slechts enkele duizenden aan gevangenen en een twintigtal kanonnen, het Servische leger zich terugtrekken kon op de bovengenoemde linie en wel aan den rechteroever van de rivier de Kolubara.

Omstreeks half November ontwikkelde zich daarna op dit nieuwe

front een serie gevechten, die verschillende dagen duurden, en waarbij onder de meest ongunstige omstandigheden, te midden van modder en sneeuw, gestreden werd. Ook thans kwam het voordeel langzamerhand aan de zijde van de Oostenrijksche overmacht, die zich voornamelijk in hun centrum deed gelden. Het gevolg daarvan was, dat reeds omstreeks den 20sten November Valjewo, dat reeds een paar malen het onbereikbare doel hunner pogingen geweest was, door hen bezet kon worden, waarna Lazarevats en Obrenovats spoedig volgden.

De Serviërs bleven zich verdedigen op de bergruggen, die evenwijdig met de Kolubara loopen, n.l. de Maljen en de Suvobor-bergen, terwijl ze ook Belgrado en Ushitza, de beginpunten van de twee voornaamste spoorwegen des lands, bleven bezet houden.

Van toen af aan ging het Oostenrijksche krijgsplan steeds vaster vorm aannemen. Terwijl n.l. hun linkervleugel weinig energiek optrad en de Servische stellingen wel aanviel, doch niet op onhoudbare wijze, begon hun centrum en hun rechtervleugel een onweerstaanbare voor-uitgaande beweging. Het doel van het centrum was het verdrijven der Serviërs uit de reeds genoemde bergen, waarna het zich moest meester maken van Milanovats en opdringen in de richting van Kragujevats, waar zich het Servische arsenaal bevond. De rechtervleugel moest ondertusschen zich meester maken van Ushitza, daarna oprukken langs den spoorweg door het Morawadal, om zoo den terugtocht der Serviërs naar Nisj onmogelijk te maken. Voor het slagen van dit plan was een snelle opmarsch noodzakelijk, terwijl de weinig actieve linkervleugel moest verhinderen, dat een deel der tegenover hen staande Servische afdeelingen de anderen in het Zuiden te hulp kwam.

Den 25sten November konden de Oostenrijkers de begeerde bergketenen bezetten en twee dagen later viel ook Ushitza in hun handen. De rechtervleugel kreeg het nu gemakkelijk, kon zijn marsch langs goede wegen voortzetten, zoodat hij snel vorderde. Achtereenvolgens werden Poshega en de hoogten ten Westen van Tschatschak bezet. Van deze laatste plaats loopt een belangrijke weg naar Valjewo. Hadden de Oostenrijkers eenmaal dien in hun bezit, dan zou het verder voortdringen nog veel gemakkelijker zijn. Hun tegenstanders bleven echter in Tschatschak en het Noordelijker gelegen Milanovats harnekkig stand houden, terwijl vandaar af hun linie zich uitstrekte tot aan Belgrado. Dit lange gevechtsfront konden ze evenwel niet handhaven. Hun troepenaantal was daartoe te gering en daar het grootste gevaar in het Zuiden dreigde, besloot het Servische legerbevel de hoofdstad prijs te geven en terug te trekken langs de spoorlijnen naar Aranjelovats en Palanka. Het front werd hierdoor aanzienlijk korter en zoodoende kwamen sterke afdeelingen vrij, die langs genoemde wegen naar het centrum gezonden werden.

Het eerste gevolg was, dat de Oostenrijkers zich konden meester

maken van Belgrado, hetgeen op den 2den December geschiedde, juist op den verjaardag der troonsbestijging van den ouden keizer Frans. Groote feestvreugde verwekte de tijding hiervan in Weenen en Buda-Pest. Generaal Potiorek, de Oostenrijksche opperbevelhebber, werd begiftigd met een voorname ridderorde. Men meende reeds dat Servië zich geheel op genade of ongenade zou moeten overgeven.

Evenwel er gebeurde geheel iets anders. De zegevierende Oostenrijkers, die van Belgrado naar het Zuiden oprukten, werden spoedig tot staan gebracht, terwijl de overwinnaars der Maljen en Suvobor-bergen met steeds grooter moeilijkheden te kampen kregen. Kanonnen en legertreinen bleven meerendeels in de sneeuw of de modder steken, zoodat ze den opmarsch niet konden vervolgen. Weldra hadden de inmiddels versterkte Serviërs nog slechts een uitgeputte infanterie met weinig licht berggeschut tegenover zich. Nog eenmaal moesten ze hier den 2den December iets achteruitwijken, toen de Oostenrijkers met hun laatste aanvalskracht den Rudnik-bergrug bestormden. Daarna evenwel keerde de krijgskans. Woiwode Putnik gaf den 3den December bevel aan generaal Mishitch, die het centrum aanvoerde, tot een algemeenen aanval. Ruim van geschut voorzien, overstelpte hij de verraste Oostenrijkers met granaten. De Oostenrijksche infanterie miste toen voor het eerst den steun van hun eigen geschut, en werd geheel gedemoraliseerd, zoodat, toen de Serviërs in stormaanval naderden, hun vijanden op de vlucht sloegen. Wel trachtten de officieren hun manschappen telkens weer te reorganiseeren, maar voordat zulks gereed was, zaten de Serviërs hen al weer op het lijf. Zelfs een poging om op de Suvobor-bergen, waar ze eindelijk voor het eerst weer geholpen werden door het daar achtergebleven geschut, stand te houden, was vergeefsch. Het vuur van de overwinning had den Serviërs alle vermoeidheid doen vergeten. Met een geweldige geestdrift bestormden ze de stellingen der uitgeputte en reeds gedemoraliseerde vijanden en veroverden ze die een na den ander.

Na zes dagen strijden hadden ze het centrum van den reeds zoo ver doorgedrongen vijand teruggeworpen tot achter Valjewo, welke plaats den 8sten December weer bevrijd werd. Vele duizenden gevangenen, het grootste gedeelte van de artillerie en de trein der Oostenrijksche corpsen, waren in hun handen gevallen. En dat was nog niet de geheele omvang hunner overwinning. Het vijandelijk leger was bovendien in twee helften gesplitst. Het centrum n.l. had zich tijdens de overhaaste vlucht in twee groepen verdeeld, waarvan de eene in Noordelijke richting naar de Sau terugweek en de andere naar het Westen, naar de Drina, vluchtte. De vlucht dezer laatsten deelde zich eveneens mede aan de Oostenrijksche rechtervleugel, die gevaar liep geheel te worden afgesneden. Op denzelfden dag, dat Valjewo door de Serviërs bezet werd, konden ze ook reeds weer bezit nemen van Ushitza en nog een paar dagen later was de laatste vijand uit dit gebied verdreven en over de Drina

gevlucht, behalve de tienduizenden, die dood in de sneeuw lagen, of gewond daarin een ellendigen dood vonden, of als krijgsgevangenen den weg naar Nisj hadden ingeslagen.

Ondertusschen stond in het Noorden nog een talrijk Oostenrijksch leger, bestaand euit den oorspronkelijken linkervleugel, die nog onoverwonnen was, en de hierheen vluchtende gedeelten van het centrum. Van Valjewo uit werd dit laatste gedeelte krachtig door de Serviërs achtervolgd. Te vergeefs zonden de Oostenrijkers een sterke reserve-afdeeling uit Obrenowats te hulp; ook deze werd onder den voet geloopen

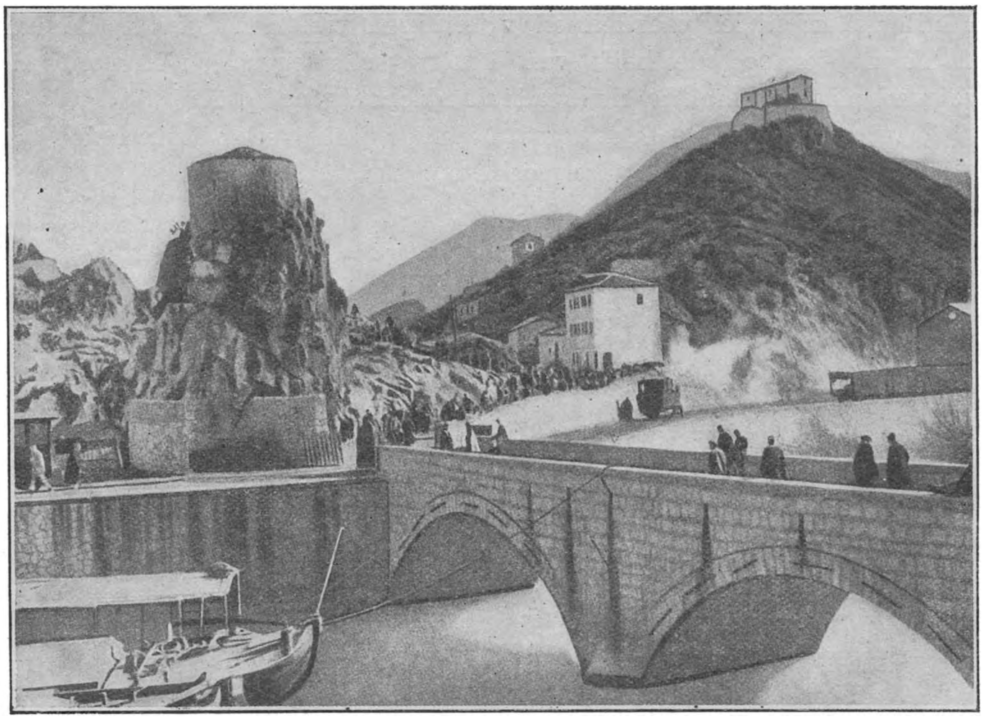

De Montenegrijnsche grensvesting Virpazar aan 't meer van Skutari.

alvorens ze aan de vluchtelingen den tijd verschaft had zich te herstellen.

Snel naderden nu de Serviërs ook de Noord-Westgrens, alle vijanden voor zich uitdrijvend, doch ook marcheerden ze met overmacht in de richting van Belgrado. Het Oostenrijksche leger, dat hier tegenover hen stond, had al dadelijk na de nederlaag der overigen bevel ontvangen terug te trekken. Op de heuvels bezuiden de hoofdstad kwam het ten slotte den 13den December nog tot een laatsten slag en toen ook die verloren werd, volgden de Oostenrijksche troepen hier hun legertrein, die reeds gedeeltelijk over de rivier gevoerd was. In den vroegen morgen van den 15den werd de brug door het Servische geschut vernield, zoodat hun achterhoede zich moest overgeven en weldra rukte

de eerste patrouille der overwinnaars hun hoofdstad opnieuw binnen, bijna op den voet gevolgd door den ouden koning Peter en zijn gevolg. En daar toen ook reeds Schabatz en de Matchva weer heroverd waren, kon de vreugde der Serviërs volmaakt zijn: hun land, dat verloren geschenen had, was weer geheel van vijanden gezuiverd.

Een schitterend leger van 300.000 man was zes weken te voren den strijd begonnen. Duizenden en duizenden waren reeds in de eerste weken gedood of gewond, of ziek gewcrden. Toen kwam de ramp, waarbij ongeveer 100.000 man verloren ging aan dooden, gewonden en gevangenen. Een geweldige oorlogsbuit aan kanonnen, mitrailleurs, geweren, allerlei munitie, paarden en voertuigen viel den Serviërs in handen. Ternauwernood de helft van het trotsche leger, een ongeordende, havelooze massa, bereikte den vaderlandschen grond weer.

Servië was voor de eerste maanden absoluut veilig en kon zich herstellen van de eveneens zware verliezen.

HOOFDSTUK XII.

De krijgsbedrijven ter Zee in 1914 en in de eerste weken van 1915.

Was te land het tooneel der krijgsbedrijven groot, veel uitgestrekter, ja reusachtig was dat van den zeeoorlog, zoodat we hier nog meer genoodzaakt zijn de stof te verdeelen. Al dadelijk dringt zich een verdeeling in twee onderdeelen naar voren. Terwijl n.l. in de Europeesche wateren, Noordzee, Oostzee en Middellandsche zee de vloten der sterkste partijen, die der zwakkere in de havens opgesloten hielden en in verband daarmede een oorlog gevoerd werd met mijnversperringen, onderzeeërs en torpedojagers, een nieuw soort krijg dus, speelde zich op de groote wereldoceanen een oorlogsbedrijf af, dat meer aan den ouderwetschen zeeoorlog herinnerde. En daar laatstgenoemde gebeurtenissen vóór het einde van de hier te behandelen periode grootendeels eindigden, kunnen zij gevoeglijk het eerst behandeld worden.

Toen de oorlog uitbrak, bevonden zich een aantal Duitsche oorlogsschepen over den geheele aardbodem verspreid. Afgezien van enkele kleinere, die tot de verdediging van de kusten der koloniën dienst deden, waren het de groote pantserkruisers: Gneisenau en Scharnhorst, met een inhoud van 11600 ton, een snel-heid van 22½ knoop, een bemanning van 765 koppen en een bewapening van 8 stukken van 20½ c.M., 6 van 15 c.M., een twintigtal kleinere kanonnen en 4 lanceerbuizen voor torpedo's. Beide schepen waren eerst sedert 1909 in dienst, behoorden dus tot de nieuwere bodems der Duitsche vloot. Verder een aantal kleine gepantserde kruisers, meestal met een inhoud van ruim 3000 tonnen en bewapend met kanonnen van 10¼ c.M. Het waren de Emden, de Karlsruhe, de Leipzig, de Nürnberg, de Dresden, de Koningsberg, de Strassburg en de Bremen, met nog een kleiner en ouder schip, de Geier. Ten slotte bevonden zich ook op zee hulpkruisers als de Kaiser Wilhelm de Grosse, de Cap Trafalgar en de Kronprinz Wilhelm.

De taak van deze schepen was een veelomvattende. In de eerste plaats moesten ze zoo veel mogelijk de Duitsche koloniën en handelsschepen beschermen, de laatsten door ze naar veilige havens te brengen. Doch daar dit grootendeels ondoenlijk zou blijken, wegens de over-

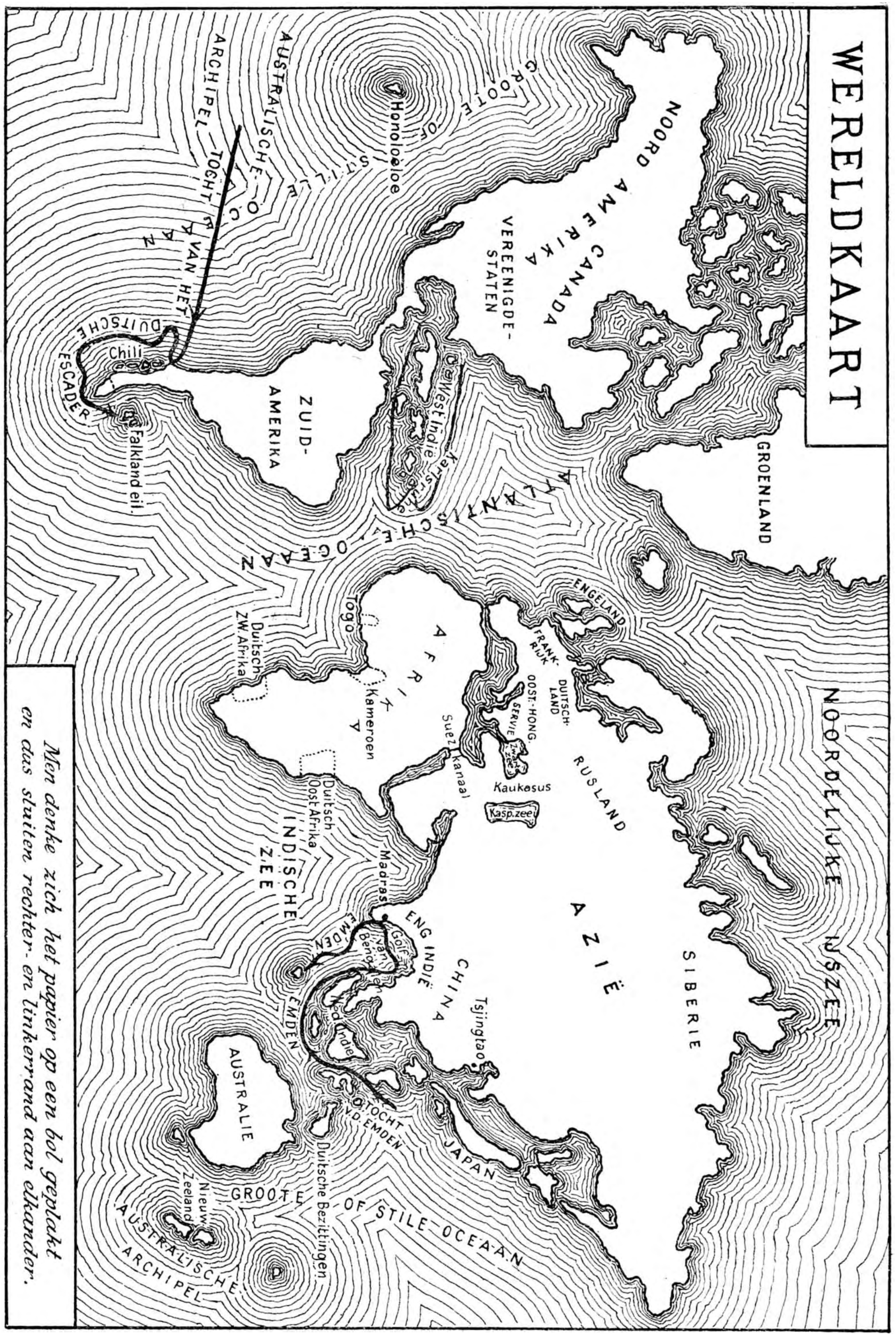

Men denke zich het papier op een bol geplakt en dus sluiten rechter- en linkerrand aan elkander.

macht der vijanden, trad vooral naar voren het tweede gedeelte hunner taak: het nemen en vernielen van vijandelijke handelsschepen, het bombardeeren van havens en het verbreken van telegraafkabels. Daar-

bij moesten ze zooveel mogelijk ontmoetingen met vijandelijke oorlogsschepen vermijden, tenzij deze een gemakkelijke prooi konden zijn.

Engelsche, Fransche en Japansche schepen begonnen natuurlijk dadelijk jacht op hen te maken. Aanvankelijk met zeer weinig succes, daar het moeilijk was ze te vinden en deze vervolgers bovendien in de eerste plaats hun eigen koloniën, handelsschepen en troepentransporten hadden te beschermen.

Zoo kwam het, dat in de eerste oorlogsmaanden slechts berichten inkwamen van Duitsche successen, bestaande in het vermeesteren van meerendeels Engelsche koopvaarders. Vooral de Emden en de Kalsruhe maakten zich in dit opzicht verdienstelijk. Het eerstgenoemde schip trad op in de Indische wateren en bemachtigde in de golf van Bengalen een twintigtal schepen, had zelfs de stoutmoedigheid de Engelsch-Indische haven Madras te bombardeeren. De tweede oorlogsbodem kruiste in den Atlantischen Oceaan en in West-Indië en nam weinig minder handelsvaartuigen voor zijn rekening. Groot was daardoor de schade, die zij aan hun vijanden toebrachten, gedeeltelijk ook, doordat de vrachtprijzen hooger werden en de levensmiddelen, die vooral Engeland uit den vreemde betrekt, aanmerkelijk in prijs stegen. De genomen schepen werden in den grond geboord, dikwijls nadat hun kolenvoorraad en levensmiddelen geheel of gedeeltelijk waren overgeladen in het oorlogsschip of zijn geleideschepen.

Het schijnt ons verwonderlijk, dat een zoo klein aantal Duitsche oorlogsbodems zooveel kon verrichten. Het wordt evenwel duidelijk, als we ons de geweldige uitgestrektheid der wereldzeeën voorstellen en het groote aantal ook der Engelsche koopvaarders, dat die oceanen bevaart. Waar toch moesten de kapers gezocht worden? Eerst eenige dagen na het vernielen van een handelsschip kregen de Engelsche autoriteiten daarvan bericht. Ze wisten dan, dat het kaperschip zich op dien datum op een bepaalde plaats bevonden had, maar konden natuurlijk niet weten, waarheen het zich begeven had.

Zorgvuldig vermeden de Duitschers de nabijheid van de Engelsche oorlogsbodems en van stations voor draadlooze telegrafie en als ze al een enkelen keer in de nabijheid van een der laatste kwamen, dan toch was er tijd genoeg om vóór een vijand ter plaatse kon verschijnen, er weer honderden kilometers van verwijderd te zijn.

De Engelschen moesten bovendien zorgen, dat niet een hunner oorlogsschepen werd aangevallen door een sterkeren vijand, zoodat bij de vervolging steeds verschillende bodems in elkaars nabijheid moesten optreden. Verder had Engeland zijn vloot noodig voor het begeleiden van de transportschepen met troepen van Indië naar Europe en ten slotte moest de Duitsche handel geheel stopgezet worden. Eerst daarna kon er aan gedacht worden met groote macht tegen de Duitsche oorlogsschepen op te treden.

Toch geschiedde er in Augustus en September reeds het een en ander. In de eerste plaats werd den 27sten Augustus de Duitsche hulpkruiser Kaiser Wilhelm der Grosse, een mailboot van 14000 ton, bewapend met 10 kleine kanonnen en met een snelheid van 22 knoopen, verrast door het kleinere Engelsche oorlogsschip Highflyer, dat evenwel als eigenlijke oorlogsbodem veel zwaarder bewapend en bovendien gepantserd was. De Duitscher was juist bezig in volle zee kolen te laden uit een tweetal vrachtbooten en kon daardoor niet spoedig genoeg wegkomen, om door zijn grootere snelheid te ontsnappen. Na een kort gevecht werd hij dan ook in den grond geboord, waarbij de bemanning door de kolenschepen gered werd en aan land gebracht op de dichtsbijzijnde kust, de Westkust van Afrika, in welks onmiddellijke nabijheid het gevecht had plaats gevonden.

Den 14den September had, eveneens in den Atlantischen Oceaan, niet vèr van de Oostkust van Zuid-Amerika, een gevecht plaats tusschen de Carmania, een Engelsche, en de Cap Trafalgar, een Duitsche hulpkruiser, een gelijke strijd dus. Evenwel waren de Engelschen gelukkiger in het treffen van hun doel, dan hun vijanden, zoodat ze na een kort gevecht er in slaagden de Cap Trafalgar tot zinken te brengen. Het Duitsche kolenschip, dat in de nabijheid was, redde de bemanning en kon ontsnappen, daar de Carmania door de nadering van een Duitsch oorlogsschip gedwongen was ijlings de plaats te verlaten.

In denzelfden tijd deed de kleine en oude Engelsche kruiser Pegasus een aanval op Dar-es-Salaam, de haven van de Duitsche kolonie Oost-Afrika, vernielde het station voor draadlooze telegrafie, het drijfdok en een kanonneerboot, de Möwe. Evenwel toen hij den 20sten in Zanzibar, een Engelsche haven in dezelfde streek lag en de bemanning bezig was de machines en stoomketels schoon te maken, verscheen plotseling de Duitsche kruiser Königsberg en takelde den Engelschman zoo toe, dat hij op het strand gezet moest worden en dus voorloopig, misschien voor goed, onbruikbaar was.

Ondertusschen was in West-Indië nog de Duitsche hulpkruiser Makomannia in den grond geboord en had de Engelsche kruiser Cumberland in Cameroen een Duitsche kanonneerboot en negen kaapvaarders bemachtigd. Daartegenover stond, dat de groote Duitsche kruisers Scharnhorst en Gneisenau een bezoek brachten aan de Fransche kolonie Tahiti, in de Australische archipel, en de hoofdstad Papeeta bombardeerden en een kanonneerboot in den grond boorden.

Verder bereikte de werkzaamheid van de „Emden" zijn toppunt in het einde van October, toen deze Duitsche kruiser vermomd op de reede van Penang, een Engelsch-Indische haven ten Noorden van Singapore, verscheen. Door een vierden schoorsteen en de Japansche vlag, had hij het uiterlijk van een oorlogsschip van die nationaliteit gekregen en kon daarvoor voorbij de torpedobooten komen, die op de buitenreede kruis-

ten en zoo de haven naderen, waar een kleine Russische kruiser, de Sjemtsjug en een Fransche torpedojager lagen. De bemanning van die schepen vertoefde grootendeels aan land en de beide vaartuigen waren vrijwel weerloos, toen de „Emden" eensklaps het vuur opende en ze weldra door het afvuren van torpedo's in den grond boorde. Voordat de Engelsche torpedobooten volkomen wisten, wat er gebeurd was, had de Duitsche kruiser weer zee gekozen en verwijderde zich met groote snelheid. Men moet respect hebben voor den moed en voortvarendheid van den commandant kapitein Karl von Müller en zijn bemanning, waaronder zich ook een aantal reservisten bevonden van het Duitsche leger,

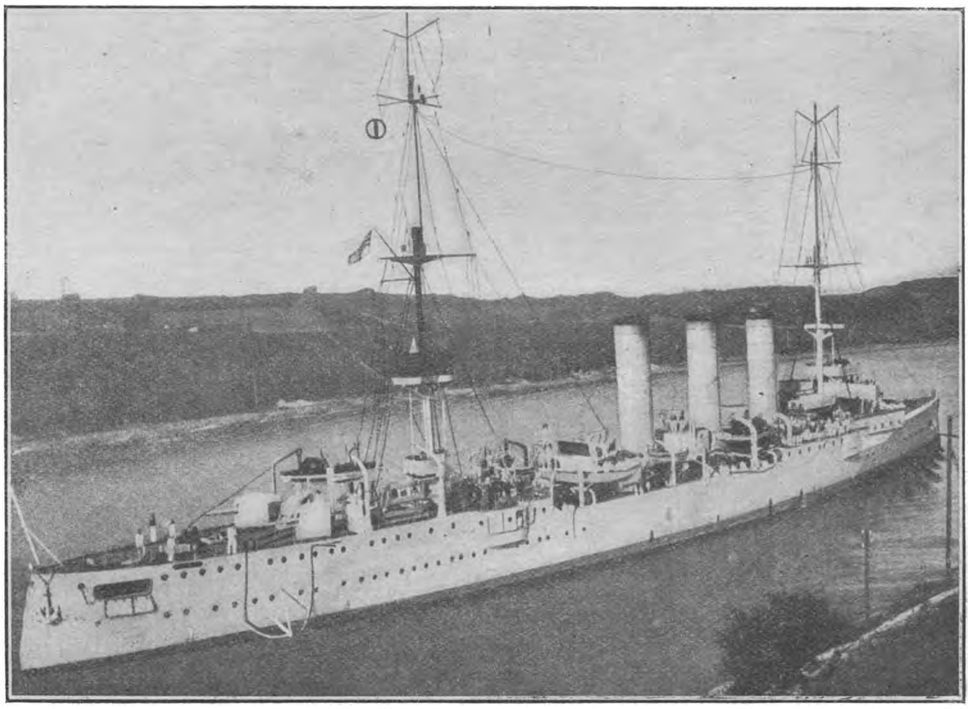

De Duitsche kruiser „Emden".

die Duitschland niet meer hadden kunnen bereiken.

Evenwel begon nu het einde van de loopbaan der „Emden" te naderen: de honden kwamen het wild op het spoor. Onder die honden behoorden twee groote Australische kruisers, de Sydney en de Melbourne. Den 9den November ontvingen die van het station voor draadlooze telegrafie op de Cocoseilanden het bericht, dat een vreemd oorlogsschip zich in de nabijheid van de haven ophield. Onmiddellijk kreeg de Sydney, die zich op ongeveer 50 à 60 K.M. afstand van genoemde eilandjes bevond, bevel daarheen te stoomen en een paar uur later kregen de opvarenden de kust in het zicht en ontdekten tevens de schoorsteenen van de „Emden." Deze had een landingsdivisie naar den wal gezon-

17

den om het gezegde station te vernielen en tevens een telegraafkabel door te kappen. In afwachting totdat dit geschied zou zijn, kruiste het schip vergezeld van een kolenboot, in de nabijheid. Toen het Australische oorlogsschip naderde, begreep kapitein von Müller, dat 't vruchteloos zou zijn een poging tot ontsnappen te doen, daar deze vijand een grootere snelheid had. Hij maakte zich dus gereed tot den strijd en opende het vuur op den aanvaller. Hoewel de Duitsche granaten eenige malen doel troffen, waardoor een paar kanonnen der Sydney onbruikbaar gemaakt werden, was het een te ongelijke strijd. Het veel zwaardere geschut van den Australiër had al spoedig de „Emden" reddeloos geschoten, zoodat het schip dreigde te zinken. Terwijl toen steeds nieuwe salvo's den Duitscher troffen, richtte de commandant den steven naar de kust en liet zijn schip op het strand loopen. Ongeveer anderhalf uur had het gevecht geduurd. De Sydney liet zijn nu machteloozen vijand in den steek, om de vluchtende kolenboot te achtervolgen. Doch toen deze ingehaald was opende de bemanning de luiken en verliet het schip, dat spoedig zonk. De schipbreukelingen werden gered, waarna men naar de Emden terugkeerde, die thans de witte vlag had uitgestoken. Uit vrees voor de mogelijke nabijheid van de Königsberg werd echter tot den volgenden morgen gewacht met het reddingswerk. Ondertusschen was de landingsbrigade er in geslaagd, met een schoener, de Ayesha, te ontsnappen, (na een langen zwerftocht landden ze eindelijk op de kust van Arabië, dus op Turksch gebied). Toen de reddingsbooten van de Sydney de Emden bereikten, was het een treurige boel. Een groot deel der bemanning was dood of gewond. De gewonden en ook de ongekwetsten, waaronder den commandant, werden aan boord van den overwinnaar en naar Colombo gebracht. Kapitein Von Müller behield zijn degen en zijn gedrag werd ook in de Engelsche bladen ten hoogste geroemd.

De commandant van de ,,Emden", kapitein Karl von Müller.

De Königsberg, die men in de nabijheid gewaand had, vertoefde in denzelfden tijd op een geheel andere plaats, namelijk op de Afrikaansche kust, waar hij door een Engelsch oorlogsschip ontdekt werd. Om aan de vervolging te ontkomen voer het den mond van

een rivier binnen, waarvan de Engelschen den uitgang afsloten door een tweetal Duitsche kolenbooten in het vaarwater te laten zinken. Daarna werd de ligplaats van de Königsberg verkend en het schip eenigen tijd beschoten, tot het voor goed onbruikbaar geworden was. De Engelschen lieten het vervolgens rustig, waar het zich op Duitsch gebied bevond.

Onderwijl hadden de Duitsche schepen in den Australischen archipel en den Grooten Oceaan de wijk genomen naar de kust van Chili. Ze hadden zich daarbij tot een sterk eskader van vijf schepen, de Scharnhorst, de Gneisenau, de Nürnberg, de Leipzig en de Dresden, vereenigd, naar het schijnt, zonder dat de Engelsche autoriteiten er van op de hoogte waren. Tenminste een veel zwakkere Engelsche macht volgde het daar, n.l. de Good Hope, de Monmouth en de kleine kruiser Glasgow.

Op de kust van Chili, bij Coronel, kwam het den 2den November tot een ontmoeting, waarbij de Duitschers het voordeel van het aantal en de zwaarte van het geschut hadden, wat door het volgende vergelijkend staatje duidelijk wordt:

Duitsch eskader onder admiraal von Spee:

	gebouwd	gr. in tonnen	hoofdbewapening
Scharnhorst	1906—09	11.600	8 stukken van 21, 6 van 15 c.M.
Gneisenau	1906—09	11.600	8 „ „ —, 6 „ — —
Dresden	1907	3.600	10 stukken van 10½ c.M.
Nürnberg	1906	3.450	10 — — — —
Leipzig	1905	3.250	10 — — — —
Totaal		33.500	16 stukken van 21, 12 van 15 en 30 van 10½ c.M.

Engelsch eskader onder admiraal Craddock:

Good Hope	1901	14.100	2 stukken van 22.7, 16 van 15 c.M.
Monmouth	1901	9.800	14 „ 15 c.M.
Glasgow	1909	4.800	2 stukken van 15, 10 van 10 c.M.
Totaal		28.700	2 „ van 22.7, 32 van 15 en 10 van 10 c.M.

De Duitschers overtroffen dus hun tegenstanders in tonnenmaat met ongeveer 5000 ton. Hun zwaar geschut, de 16 kanonnen van 21 c.M., had slechts twee Engelsche kanonnen van iets zwaarder kaliber tegenover zich, terwijl ze bovendien driemaal zooveel lichte kanonnen bezaten. Alleen in het midden-kaliber waren de Engelschen met hun 32 stukken de baas boven de 12 Duitsche. Evenwel, het is in den oorlog ter zee tot nu toe steeds gebleken, het zwaarste geschut geeft den doorslag, zoodat de uitslag van dit gevecht niet twijfelachtig kon zijn. Het schijnt een onverantwoordelijke daad van de Engelsche admiraliteit te zijn geweest, om zulk een zwakke macht tegenover den sterkeren vijand te stellen, doch het wordt eenigszins verklaard, doordat het sedert bekend geworden is, dat het Engelsche slagschip Canopus, met zeer zwaar

geschut bewapend, op weg was om de vloot te versterken, doch te laat kwam om in het gevecht in te grijpen.

De zeeslag dan had plaats op eenigen afstand van de Chileensche kust, op de hoogte van de havens Coronel en Valparaiso. De twee groote Duitsche schepen richtten zich tegen hun Engelsche gelijken, terwijl de kleinere de Glasgow aanvielen. Alleen de zware kanonnen konden op den grooten afstand waarop gestreden werd, schade van beteekenis toebrengen, zoodat weldra de beide Engelschen zeer gehavend werden. De Monmouth was spoedig zoo lek als een zeef en zonk, terwijl zijn bemanning tot het laatste oogenblik bleef doorvuren en geheel met het schip naar de diepte ging. De Good Hope slaagde er intusschen in zich vrij te maken en de Glasgow te hulp te komen, die het zwaar te verantwoorden had. Achtervolgd door de Duitschers, trachtten ze de haven van Coronel te bereiken, doch ingehaald, bleef de Good Hope achter, om het andere schip in de gelegenheid te stellen zich te redden. Aangevallen door de geheele Duitsche macht, werd ook de Good Hope weldra reddeloos geschoten, doch slaagde er in in de nabijheid der kust te komen, zoodat een deel der bemanning zich kon redden, want van Duitsche zijde werd geen poging daartoe gedaan. Het schip evenwel was verloren. De Glasgow bereikte de haven van Coronel, waar hij zijn schade trachtte te herstellen, terwijl de Leipzig en de Dresden hem verhinderden uit te varen. Het schijnt evenwel, dat deze later weggetrokken zijn, terwijl de regeering van Chili geen termen vond het Engelsche schip te interneeren, zooals door de Amerikaansche terzelfder tijd wel geschiedde met de Geier, het kleine Duitsche oorlogsscheepje, dat in Honoloeloe binnengeloopen was. Later tenminste zien we de Glasgow andermaal in strijd met de Duitsche schepen, die na den slag de haven van Valparaïso binnengevallen waren, om eenige schade te herstellen, levensmiddelen en steenkolen in te nemen, om daarna weer zee te kiezen en nieuwe aanvallers af te slaan. Want het was te verwachten, dat de Engelsche admiraliteit het er niet bij zou laten zitten.

Gedurende de maand November zetten van alle kanten Engelsche en Japansche oorlogsbodems koers naar het Zuiden van Zuid-Amerika. Het bericht van de nadering van die Japansche slagschepen en de drie Australische kruisers, zal waarschijnlijk de Duitschers er toe gebracht hebben om de Chileensche wateren te verlaten, waardoor de Glasgow kon ontsnappen, en te trachtten om de Zuidspits van Zuid-Amerika heen, in den Atlantischen Oceaan te komen en dan naar Duitschland te stevenen.

Zoodoende ontkwamen zij veilig aan de overmacht der vervolgers, wier sterkte wel onbekend was, maar door de aanwezigheid van slagkruisers, bewapend met kanonnen van 28 en 30 c.M., zou de uitslag van een ontmoeting met hen, een ramp voor het Duitsche eskader beteekend heb-

ben. Doch ook in de Atlantische Oceaan was het voor hen onveilig. Waarschijnlijk was admiraal von Spee er van op de hoogte, dat de Glasgow en de Canopus met mogelijk nog een paar Engelsche gepantserde kruisers zich bevonden bij de Falklandseilanden. Deze eilandengroep is een Engelsche bezitting en heeft in Port Stanley een uitstekende haven, die als kolenstation dienst doet en waar zich tevens een inrichting be-

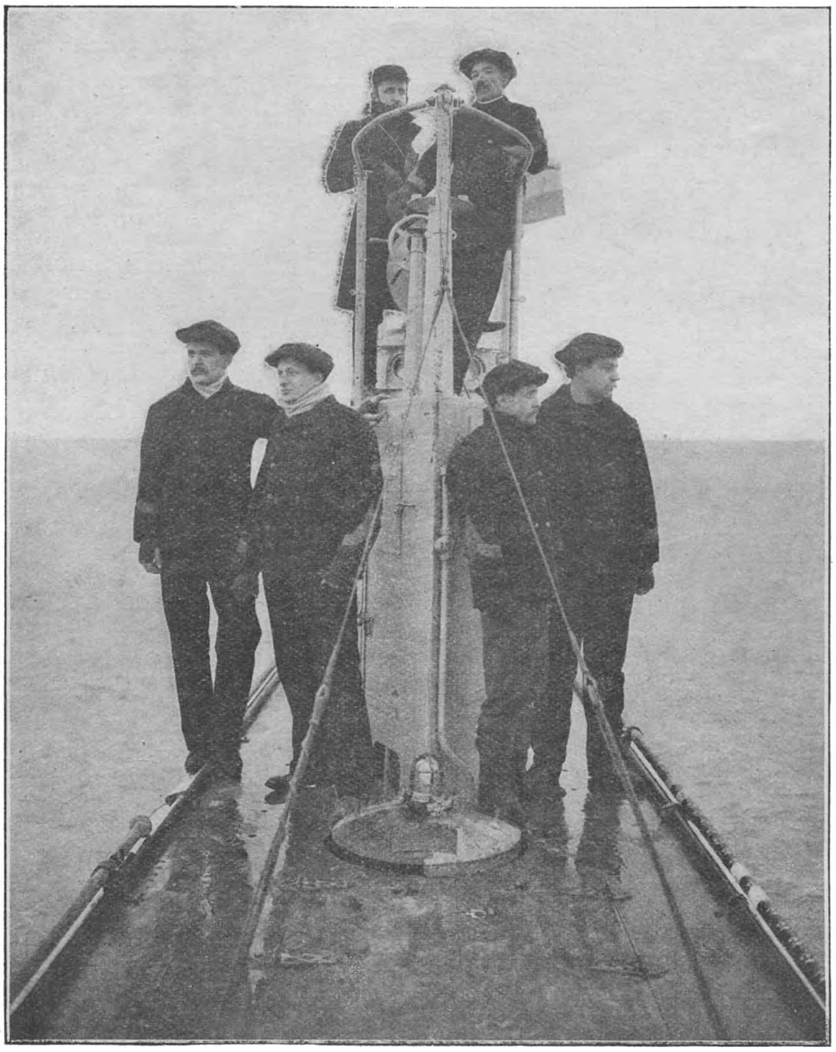

Een duikboot op patrouillevaart.

vindt voor draadlooze telegrafie. Vermoedelijk had de Duitsche commandant het plan opgevat aan te vallen, in de hoop die door zijn overmacht te verslaan, alle marine-inrichtingen op de eilanden te vernietigen en zich te voorzien van steenkolen voor zijn verderen tocht.

Evenwel, wat hij niet wist, was, dat een tweetal groote Engelsche

slagkruisers van de nieuwste en zwaarste soort in het geheim Engeland hadden verlaten met bestemming naar de Falklandseilanden, om zich daar te vereenigen met de schepen, die er reeds lagen en dan de Duitschers tegemoet te stevenen en die tusschen twee vuren te plaatsen. De dreadnoughts, de Invincible en de Inflexible, waren den 7den December ter plaatse aangekomen en hadden zich, toen het bericht kwam betreffende de nadering van de vloot van admiraal von Spee, in de baai teruggetrokken, waar de naderenden hen niet zoo spoedig konden ontdekken. De bedoeling daarvan was, de Duitschers naderbij te laten komen, wat ze niet zouden gedaan hebben, als ze de aanwezigheid der twee kolossen bemerkt hadden.

Toen de Duitschers, het was in den morgen van den 8sten December, onder schot gekomen waren en de strijd met de andere Engelsche schepen begonnen was, stoomden plotseling de Inflexible en de Invincible de baai uit en begonnen hun zwaar geschut te richten op de Duitsche schepen. Von Spee zal dadelijk begrepen hebben, dat hij het zou moeten verliezen, en heeft zich terstond gereed gemaakt tot een aftocht, waardoor hij er misschien in slagen zou een deel van zijn eskader te redden. Terwijl de Engelsche opperbevelhebber, admiraal Sturdee zich met zijn twee zwaar gepantserde slagkruisers en de pantserkruiser Carnarvon (de Canopus kon niet snel genoeg varen), richtte tegen de twee groote Duitsche schepen, vervolgden de andere Engelsche bodems, n.l. de pantserkruisers Cornwall en Kent en de kleine kruisers Glasgow en Bristol de drie kleinere Duitschers, Leipzig, Nürnberg en Dresden.

Met volle snelheid doorkliefden de beide partijen al strijdende de golven. Zoowel de Scharnhorst als de Gneisenau kozen de Invincible tot doel voor hun zware geschut, doch konden tegen de zware pantsering van dat schip, dat berekend is niet op het doorstaan van een bombardement uit 21 c.M., maar uit 30 c.M. kanonnen, weinig uitrichten. Slechts een gering aantal manschappen aan boord van dit en de andere schepen, werd door de Duitsche granaten gedood of gewond. Geheel anders daarentegen was de uitwerking der zooveel zwaardere Engelsche projectielen op de lichtere pantsers der Duitsche schepen, die weldra in hun bewegingen en schieten belemmerd werden door de geleden schade, schoorsteenen waren weggeschoten, pantsertorens met de kanonnen er in vernield, op verschillende plaatsen drong het water binnen, terwijl ook brand uitbrak.

Het eerst, ongeveer drie uur na het donderen van het eerste schot, zonk de Scharnhorst en twee uur later volgde de Gneisenau haar zusterschip naar de diepte. De bemanning, samen meer dan 1500 man, had tot het laatste toe de nog bruikbare kanonnen bediend en kwam grootendeels om, slechts enkele tientallen werden door de booten hunner vijanden opgevischt en gered.

Ter illustratie van den ondergang der Gneisenau, wil ik hier navertellen, wat een der geredde officieren aan zijn vader in Duitschland schreef:

Hij vertelt, hoe na het zinken van de Scharnhorst, van welk schip niemand gered werd, alle drie vijandelijke schepen, Inflexible, Invincible en Carnavon, op 15000 meter afstand hun zware kanonnen richtten tegen de Gneisenau, waarbij slechts 20 granaten als volle treffers aangemerkt konden worden, maar die en de vele gedeeltelijke treffers, waarbij honderden scherven het schip troffen, hadden een verschrikkelijke verwoesting veroorzaakt. Zoo werden alle booten, die gereed stonden om eventueel uitgezet te worden, door granaatsplinters vernield.

Dapper weerde zich de bemanning en het schip bleef krachtig doorvuren, waarbij de Invincible eenige malen flink geraakt werd. Langzamerhand echter werden de kanonnen één voor één onbruikbaar, alleen die in den achtersten pantsertoren bleven ongedeerd. Doch ook die moesten weldra zwijgen. De ammunitie-voorraad, was door den zeeslag op de Chileensche kust reeds geducht aangesproken, zoodat tenslotte nog maar 7 projectielen voor de bruikbare kanonnen overbleven, terwijl deze bovendien niet afgeschoten konden worden, daar ze onder in het schip in het magazijn lagen en de automatische inrichting om ze naar boven te brengen stukgeschoten was.

De Gneisenau was dus weerloos en zou door den vijand genomen kunnen worden. Dat evenwel wilde de commandant niet. Hij gaf order de machines te laten springen en eenige ruimen vol te laten loopen, om het schip te doen zinken. Gelaten voldeed de bemanning aan dit bevel, evenals aan het derde, dat luidde, dat ieder zijn hangmat boven moest brengen, om die als drijfgordels te gebruiken. Langzaam zonk het schip, naar stuurboord overhangend, waarop alle opvarenden aan bakboord in zee sprongen, vervolgens kantelde het, zoodat het met de kiel naar boven lag, en zonk. De verteller hield zich samen met een matroos aan een hangmat boven water, rondom spartelden honderden kameraden, terwijl de vijandelijke schepen snel naderden, stukken hout uitwierpen en booten uitzetten. Voor velen was het evenwel te laat; uitputting, koude en de sterk bewogen zee deden hen omkomen. Onze officier echter werd met een kleine 200 anderen opgevischt, aan boord van de Carnavon gebracht en daar uitstekend behandeld. Vol lof over de Engelsche officieren en manschappen, verklaart hij, dat niemand de geredden ook maar door de geringste kleinigheid gevoelen liet, dat zij krijgsgevangenen waren. Laten wij hopen, dat zulks altijd het geval zal zijn, hoewel wij vreezen, dat heel dikwijls anders gehandeld wordt, vooral in den oorlog te land.

Ondertusschen was ook de Leipzig achterhaald en in den grond geboord, waarbij eveneens het grootste gedeelte der bemanning om het leven kwam. De twee andere Duitsche schepen vluchtten steeds ver-

der, achtervolgd door de Engelschen, die enkele uren later ook nog de Nürnberg wisten in te halen en tot zinken te brengen. Alleen de Dresden ontkwam, dank zij de groote snelheid, die zijn machines konden ontwikkelen.

Het pleit was beslist. Vier trotsche oorlogsschepen waren naar den bodem van den Atlantischen Oceaan verhuisd, ongeveer 2000 zeelieden wa-

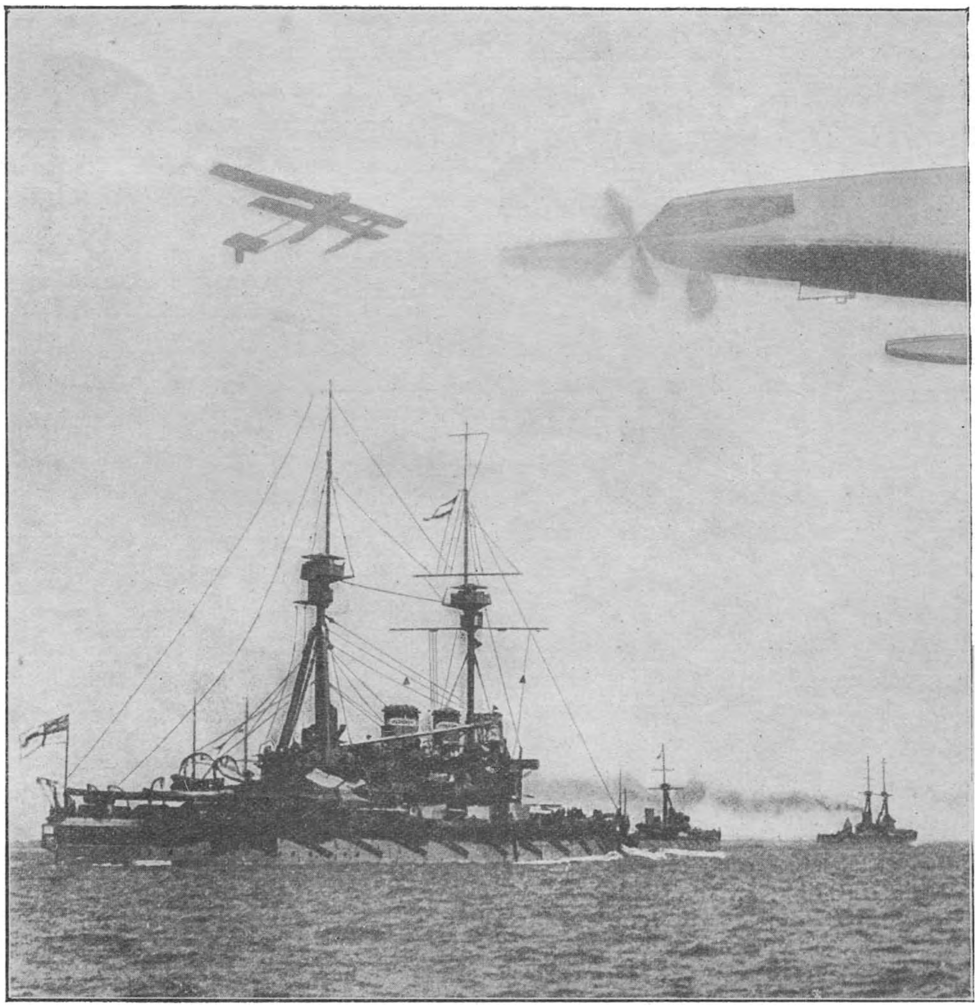

Fransch eskader, vergezeld van een luchtschip en vliegmachines.

ren bij het strijden voor hun vaderland den heldendood gestorven. De Duitsche schepen, die eenige maanden lang den schrik der Engelsche koopvaarders geweest waren, bestonden grootendeels niet meer. Behalve de vier, die in dezen slag waren gebleven, lag het wrak der Emden op de kust der Kokos-eilanden, dat van de Königsberg in een rivier van Duitsch-Oost-Afrika, terwijl de Geier in Honoloeloe opgeborgen was. De enkele overblijvenden, de Dresden, de Karlsruhe, de Bremen en de

Strassburg bevonden zich in de Atlantische Oceaan, doch reeds sedert 2½ maand hebben we slechts zeer weinig van hen gehoord. Bestaan ze nog, dan kan het niet anders, of ze houden zich op een eenzaam gedeelte van vreemde kusten verborgen, bijna onmachtig zich te verroeren, mogelijk ontbloot van steenkolen of met beschadigde machines. Misschien ook heeft een storm een einde aan den loopbaan van enkele hunner gemaakt, of heeft de bemanning ze zelf tot zinken gebracht en zijn de opvarenden ergens in een Duitsche kolonie geland. Ten slotte bestaat ook nog de mogelijkheid, al is die niet bijzonder groot, dat een of meer er van er in geslaagd is onopgemerkt de Duitsche kust te bereiken, wat vermoedelijk met de Strassburg het geval is, en houdt de regeering die aankomst geheim.

Hoe het zij, misschien hooren we later wel iets naders, hun werkzaamheid tegen de Engelsche schepen is zoo goed als verlamd; practisch bestonden ze dus half December niet meer.

Komen we thans aan den strijd in de Europeesche wateren, waar de hoofdmacht der vijandelijke vloten elkaar te bekampen had, dan moeten we beginnen te constateeren, dat daar slechts weinig belangrijke gebeurtenissen plaats vonden. De oorzaak daarvan hebben we reeds opgegeven, n.l., dat in de Oostzee de Duitschers meester waren en dus de Russen in den regel thuisbleven, dat in de Middellandsche Zee de Oostenrijksche schepen voor de overmacht der Fransche en Engelsche vloten zich bij haar door forten en mijnen beschermde basis in het Noorden der Adriatische Zee bleef ophouden en eindelijk dat de hoofdmacht der Duitsche vloot zich niet in de Noordzee vertoonde om slag te leveren aan de Engelschen. Zoo bleef het bij een mijnen- en onderzeeërsoorlog, slechts een enkele maal afgewisseld door min of meer belangrijke gevechten en operaties door kruisers en torpedo-jagers.

In de Middellandsche Zee beperkten zich de krijgsdaden tot het bombardeeren van de Oostenrijksche haven Cattaro, door de Franschen en van het Montenegrijnsche Antivari door de Oostenrijkers. Na het vernielen van den Oostenrijkschen kruiser Zenta, valt verder niets anders te constateeren dan een mislukten aanval van den Franschen onderzeeër Curie op de Oostenrijksche vloot, waarbij de aanvaller in den grond geboord werd. Iets beter slaagde een dergelijke aanslag van onderzeebooten der laatstgenoemden op het Fransche slagschip Jean Bart. Dit werd getroffen en ernstig beschadigd, doch niet zoo of het kon een eigen haven bereiken en spoedig hersteld worden.

Op de gebeurtenissen meer Oostelijk, in de Turksche wateren, zullen we later terugkomen.

In de Oostzee was ondertusschen meer actie, daar de Russische vloot door voortdurend uit te varen, de Duitschers dwong er een flink aantal schepen te laten kruisen, terwijl de laatsten tevens alles

in het werk stelden om het verkeer te water tusschen Rusland en Zweden te beletten, door jacht te maken op Russische koopvaarders en het uitstrooien van mijnen. Dit laatste had succes, zoodat bedoelde scheepvaart weldra bijna geheel stilstond, nadat een aantal schepen, voornamelijk neutrale, ook Nederlandsche, de Alice en de Houtrust, er het slachtoffer van geworden waren.

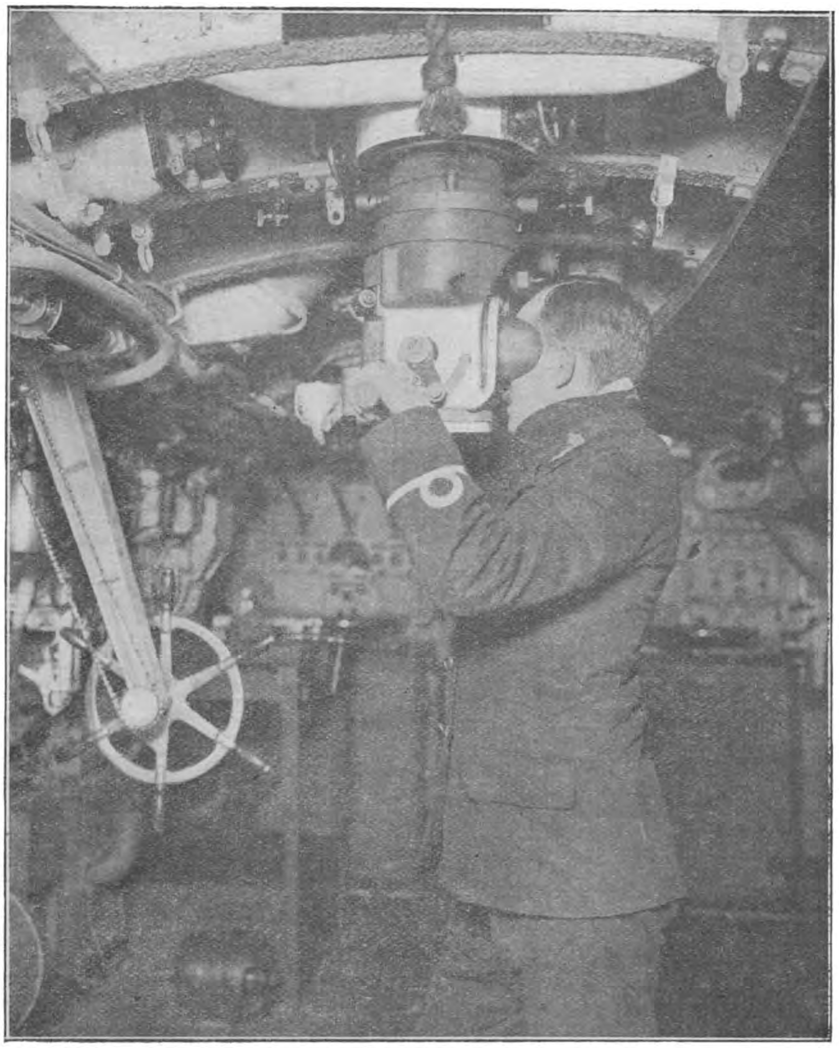

Officier kijkt in de periscoop van een duikboot.

Bij een van de kruistochten der Duitsche marine, werd de nieuwe kruiser Magdeburg, van 4550 ton, door slecht en mistig weer overvallen en had het ongeluk op een zandbank vast te raken. Zoodra de Russen dit bemerkten, zonden ze er een sterke macht op af en eischten de overgave van het zoo goed als weerlooze schip. De commandant weigerde en daar tegenstand bieden onzinnigheid was, liet hij zelf zijn schip

in de lucht vliegen. Slechts een gedeelte der bemanning wist zich te redden.

Laten we een onbewezen gerucht betreffende een gevecht, dat door een vergissing geleverd zou zijn tusschen verschillende Duitsche torpedojagers onderling en waarbij verschillende daarvan ernstig beschadigd zouden zijn, buiten rekening, dan valt alleen nog te vermelden, dat den 11den October de Russische gepantserde kruiser Palada, groot 7775 tonnen en gebouwd in 1906, door een Duitschen onderzeeër met een enkele torpedo, die waarschijnlijk juist in de nabijheid van het ammunitiemagazijn ontplofte, in den grond werd geboord.

Toen later, door het ijs en de mijnen, de grootere Russische schepen gedwongen waren in hun haven te blijven, en ook de Duitschers minder werkzaamheid vertoonden, ondernam een onderzeeboot der eerstgenoemden een verren tocht naar het gebied tusschen de Zweedsche Zuidkust en de Duitsche haven Stettin. Nadat een koopvaarder in den grond geboord was, werd de vaart tijdelijk stopgezet, doch spoedig weer hervat. Dezelfde onderzeeër slaagde er ook nog in een klein oorlogsschip onschadelijk te maken. Verder is vermoedelijk ook de groote Duitsche kruiser Friedrich Karl door een onbekende oorzaak gezonken, hoewel de Duitsche autoriteiten er tot nu toe geen gewag van gemaakt hebben.

Blijft dus nog over de geschiedenis van den zeekrijg in de Noordzee, de drukst bevaren wateren der wereld. Reeds hebben we vermeld, dat in de eerste weken door de Duitschers mijnen gelegd werden en wat het gevolg daarvan was. Niettegenstaande al spoedig een deel hiervan door de Engelschen opgevischt werd, bleef het sinds dien gevaarlijk, te meer daar later de eerste door andere gevolgd worden, zoowel van Duitsche als van Engelsche afkomst.

Een groote Engelsche macht patrouilleerde voortdurend de zee af, terwijl kleine groepen van Duitsche torpedojagers en onderzeeërs verkenningstochten ondernamen. Ook daarover en het vergaan van een der laatstgenoemde scheepjes, is reeds gesproken, zoodat we thans kunnen overgaan tot de geschiedenis van den eersten belangrijken strijd, die in dit gebied, en wel op den 28sten Augustus, plaats vond. Dit gevecht was een gevolg van een verkenningstocht op grooten schaal, die door een aanzienlijk getal Engelsche schepen ondernomen werd, met de bedoeling tevens de vijandelijke kruisers en torpedojagers, die men nabij Helgoland vermoedde, tot een strijd te verlokken en ze dan zooveel mogelijk te vernielen.

De Engelsche macht, onder bevel van Vice-admiraal Sir David Beatty, bestond uit drie groepen. De voorhoede, uit twee flottiljes torpedojagers begeleid door de kleine kruisers Arethusa en Fearless bestaande, moest de verkenning doen en de Duitschers tot een strijd uitdagen en hun schepen al vechtende Westwaarts, dus van hun basis bij Hel-

goland weg, lokken. Daarop volgde dan een eskader van kleine kruisers, om de voorhoede eventueel te ondersteunen, terwijl ten slotte de hoofdmacht, vier groote slagkruisers, de „Lion", de „Queen Mary," de „Invincible" en de „New-Zealand," bestemd was om zich op een afstand te houden tot hun hulp noodig zou zijn, als de Duitschers met overmacht gingen optreden, of het oogenblik gunstig was om door hun zwaar geschut de kleinere Duitsche schepen den genadeslag te geven.

Het was prachtig weer, ietwat nevelig, en een uiterst kalme zee, toen in den vroegen morgen de Engelsche voorhoede in het gezicht van Helgoland kwam. Al dadelijk werden ze aangevallen door Duitsche torpedojagers, bijgestaan door drie kruisers, de Mainz, de Köln en de Ariadne. Het werd een geweldige strijd, waarbij men zich geleidelijk aan in Westelijke richting verplaatste. De leider der Engelsche schepen, de Arethusa, waarop commodore Tyrwhitt het bevel voerde, kreeg het zwaar te verantwoorden, doch juist op het oogenblik dat het dreigde reddeloos geschoten te worden, kwam de Fearless te hulp, die nu het doelwit der Duitsche kanonniers werd. Zoo kon de bemanning van de Arethuse het splinternieuwe schip weer binnen een uur bruikbaar maken, daar de machines, de schroeven, de stuurinrichting en de meeste kanonnen niet geleden hadden, doch alleen door allerlei wrakmateriaal in hun werking belemmerd werden. Zoo kon het den strijd hervatten, terwijl ondertusschen het lichte kruiser-eskader naderde. Daardoor waren de Duitschers in de minderheid en hun drie schepen werden geducht toegetakeld, zoodat, toen eindelijk de Lion als de eerste van de slagkruisers aankwam, hij nog maar enkele schoten behoefde te lossen om, bijgestaan door de kleinere, alle drie Duitschers in den grond te booren.

Ondertusschen was ook tusschen de wederzijdsche torpedojagers gestreden, waarbij de overmacht der Engelschen er in slaagde een tweetal vijandelijke bodems tot zinken te brengen, terwijl de slagkruisers vergeefs aangevallen werden door Duitsche onderzeeërs, die ze evenwel door hun grootere snelheid gemakkelijk konden ontgaan.

In den laten namiddag stoomde de Engelsche vloot, waarvan behalve de Arethusa nog een paar torpedo-jagers beschadigd waren, naar zijn havens terug, daar hun overblijvende vijanden de bescherming van de kanonnen van Helgoland opgezocht en zich geborgen hadden achter het zich daar bevindende mijnenveld, waar de Engelschen zich niet konden wagen. Langer blijven was bovendien gevaarlijk, doordat het waarschijnlijk was, dat de Duitsche slagkruisers en slagschepen uit de haven van Kiel door het kanaal zich naar de wateren van Helgoland zouden begeven. Dat dit niet eerder gebeurde wijst er op, dat geen van hen zich aan den Noordzeekant van genoemd kanaal bevond. Tegen een overmacht van dezen zou het Engelsche eskader het hebben moeten afleggen en het behaalde voordeel zou dan te niet gegaan zijn.

Was het voordeel groot? Ja en neen. Drie vijandelijke kruisers van

pl.m. 4000 ton en twee torpedojagers van pl.m. 650 ton waren in den grond geboord, doch van den eersten bezaten de Duitschers er bij het begin van den oorlog ongeveer 41 en van de laatsten, zooals we gezien hebben, veel meer. Een groot verlies was het dus wel, maar aan de zeemacht van Duitschland bracht het slechts een onbeteekenende verzwakking teweeg.

Het ergst was het verlies van 1200 dappere officieren en manschappen, van wie slechts 300, en dan nog wel voor een deel gewond, door de overwinnaars werden opgepikt. Dan moet het bovendien een schok gegeven hebben door geheel Duitschland, waar men bijzonder hooge verwachting had van zijn uitmuntende vloot, die men wel kleiner wist dan de Engelsche, maar toch daar wel tegen opgewassen.

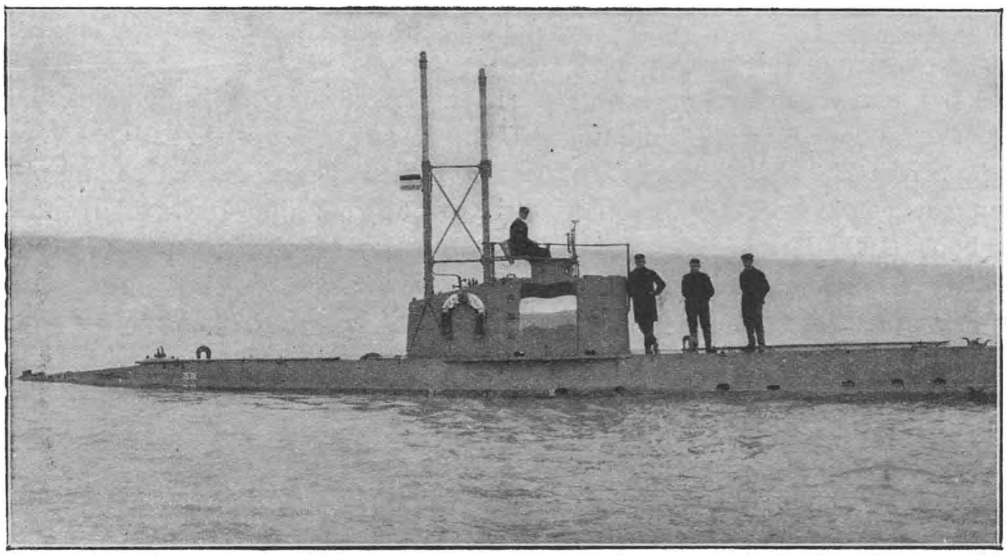

Een onderzeeboot aan de oppervlakte.

De volgende weken, hoewel geen eigenlijke gevechten voorkwamen, waren gelukkiger voor de Duitsche marine, die slechts het verlies van een oude kleine kruiser, de Hela, te betreuren had, in den grond geboord door een Engelschen onderzeeër, op den 15den September. Hun eigen onderzeeërs en ook hun mijnen brachten daarentegen verschillende Engelsche schepen tot zinken. Klinkt het op het eerste gezicht een weinig vreemd, dat de zooveel machtigere Engelsche vloot zich dat moest laten welgevallen, zonder dat zij den vijand gelijke of zwaardere verliezen kon toebrengen, het is nochtans gemakkelijk te verklaren. De Duitsche schepen bleven binnengaats en het was dus steeds onmogelijk ze aan te vallen. De Engelschen daarentegen, die de Noordzee beheerschten, moesten voortdurend kruisers en torpedojagers op het ruime sop houden, om die heerschappij te handhaven. Geen wonder dan,

dat van tijd tot tijd één er van op een mijn liep, of dat een onderzeeboot de kans kreeg zijn torpedo's te lanceeren.

Zoo verging den 3den September de Engelsche oude kanonneerboot Speedy door een mijnontploffing voor de kust, en werd twee dagen later de 2940 ton groote kruiser Pathfinder, dicht bij de Schotsche kust, getorpedeerd waarbij het overgroote gedeelte van de 268 opvarenden omkwam.

Nog erger was de ramp, die de Engelsche marine den 22sten van dezelfde maand trof. Tengevolge van het stormachtige weer en de hooge zeeën tusschen den 11den en 21sten September hadden de torpedojagers, die anders samen met de grootere schepen de zee doorkruisten, hun havens moeten opzoeken, zoodat den 22sten, toen het weer op de zee beter was en dus de kleinere schepen weer konden uitvaren, drie groote Engelsche kruisers, de Aboukir, de Hogue en de Cressy, zich onvergezeld bevonden op een afstand van ongeveer 30 K.M. ten N. W. van Hoek van Holland. Hun taak was natuurlijk Duitsche oorlogsschepen, die langs de Nederlandsche kust Zuidwaarts wilden varen, den weg te versperren. Het niet aanwezig zijn van de snelle torpedojagers, maakte hen tot een betrekkelijk gemakkelijke prooi voor den Duitschen onderzeeboot U 9, die gebruik makende van het betere weer, was uitgevaren, denkelijk wel rekenende op bovenvermelde omstandigheid. Het kleine notedopje viel de drie kolossen aan.

Plotseling werd de Aboukir door een torpedo getroffen en begon te zinken. De beide andere schepen, die zich op eenigen afstand aan weerszijden bevonden, stoomden dadelijk, in de meening dat het zusterschip op een mijn geloopen was, in de richting van den ramp, om de bemanning te redden. Inderdaad werden velen opgepikt door de in alle haast uitgezette booten, doch voordat deze hun eigen schip weer bereiken konden, werd ook de Hogue tweemaal achter elkaar getroffen. Toen voor het eerst werd de periscoop van den aanvaller ontdekt. En terwijl de Cressy het reddingswerk voortzette, begon dit schip tevens zijn kanonnen op het kleine doelwit te richten, wat evenwel vergeefs was. Alleen een snelle vaart had het schip kunnen redden, doch waarschijnlijk met het oog op de vele drenkelingen, wilde de commandant dit niet. Daardoor teekende hij zijn eigen ondergang, ook zijn schip werd door twee torpedo's getroffen en spoedig was het eveneens naar den zeebodem gezonken.

De zee was overdekt met wrakhout, booten overkropt met schipbreukelingen en zwemmers, die zich met behulp van planken en gordels boven water hielden. De Nederlandsche schepen Titan en Flora, die op de plaats des onheils aankwamen, redden een vierhonderdtal, waaronder ettelijke gewonden, terwijl de inmiddels verschijnende Engelsche torpedojagers er ongeveer evenveel oppikten en later tevens een honderdtal geredden van de Titan overnamen.

Drie oorlogsbodems van 12000 ton, al waren ze dan ook reeds oud, ze dateerden n.l. van 1897 en '98, vormden een voelbaar verlies voor de Engelsche marine, te meer, daar niet minder dan 1400 man er het leven bij verloren. De overmacht van Engeland ter zee verzwakte het evenwel in geen enkel opzicht.

Circa 300 geredden werden, hoofdzakelijk door de Flora in IJmuiden, in ons land aangebracht. Enkelen daarvan stierven onderweg of later in het hospitaal. De overigen werden aanvankelijk geïnterneerd, doch weldra op grond van het internationale zeerecht, weer naar Engeland teruggezonden.

En hierbij zou het nog niet blijven. Den 15den October deelde de

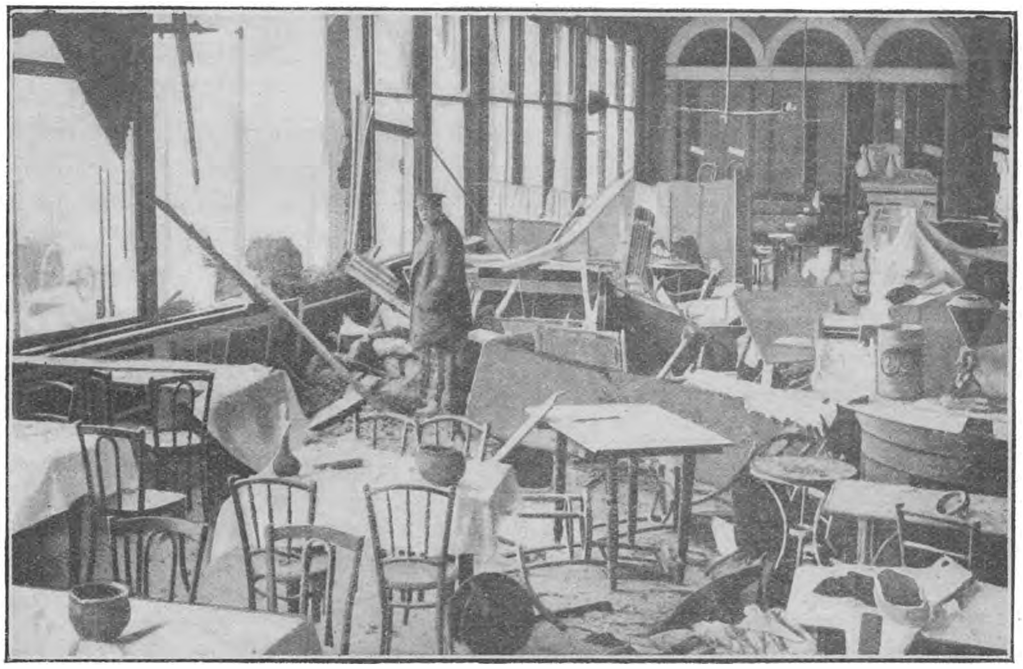

De verwoesting in een hotel te Scarborough, tengevolge van het bombardement door Duitsche oorlogsbodems.

oude kruiser Hawke, in 1891 gebouwd en 7350 ton metende, het lot van de Aboukir, Hogue en Cressy. Van de 544 opvarenden werden slechts ongeveer 70 gered.

Niet altijd evenwel waren de Duitschers gelukkig, vooral niet met andere schepen dan onderzeeërs, die niet zooals de laatsten konden ontsnappen aan het waakzame oog der Engelschen. Twee dagen n.l. na het vergaan van de Hawke, werden vier Duitsche torpedojagers, de S 115, S 117, S 118 en S 119 ontdekt door een Engelsche patrouille, bestaande uit den kleinen kruiser Undaunted, die door drie torpedojagers vergezeld was, n.l., de Lance, de Legion en de Loyal. De aanwezigheid van de Undaunted maakte de laatsten veel sterker dan de eerst-

genoemden, die trouwens ook ouder en kleiner waren, minder snel en minder bewapend. Zooals van zelf spreekt, veranderden de Duitsche schepen van koers, om aan hun vijanden te ontsnappen, doch zij werden één voor één ingehaald en in den grond geboord door de kanonnen van kruiser en torpedojagers. De bemanning, samen ongeveer 300 man, kwam met uitzondering van een 30-tal drenkelingen, die opgevischt werden, geheel om het leven, terwijl aan Engelsche zijde slechts 5 gewonden waren en de schepen zoo goed als niet beschadigd.

Om niet al te zeer in herhalingen te vervallen, vermelden we nu slechts kort van Engelsche zijde het verlies van een onderzeeër op den 18den October, door een onbekende oorzaak, terwijl de Duitschers twee van die scheepjes, onderscheidelijk op den 24sten October en denzelfden dag van November verloren. Bovendien verloor Engeland door de werkzaamheid der Duitsche onderzeeërs den 31sten October den kruiser Hermes, den 11den November de kanonneerboot Niger en den 1sten Januari het slagschip Formidable, terwijl de Bulwarck den 25sten November, waarschijnlijk door een ongeluk aan boord zelf, ten gronde ging, waarbij slechts 15 leden der bemanning gered werden. Ten slotte liep het slagschip Audacious bij de Noordkust van Ierland op een mijn, doch kon eerst op het strand gezet, daarna weer vlotgemaakt en naar een haven ter herstelling gesleept worden.

Aan Duitsche zijde had men door dergelijke gebeurtenissen slechts den kruiser York te betreuren, die bij het terugkeeren van een tocht naar de Engelsche kust, waarover dadelijk, in de Duitsche wateren op een mijn liep en zonk.

De hierboven genoemde tocht naar de Engelsche kust werd door een heel eskader den 2den en 3den November ondernomen. Het bestond uit acht schepen, n.l. de slagkruisers Seydlitz, Moltke en von der Tann, de groote pantserkruisers Blücher en York en een drietal kleinere schepen. Volgens het verhaal van een der opvarenden, was den 2den November om 4 uur in den namiddag het bevel gegeven, al wat brandbaar was weg te bergen, waarna de commandanten der schepen aan de bemanning mededeelden, dat ze om 6 uur zouden uitvaren naar de Engelsche kust, waar ze om 7 uur in den morgen moesten aankomen.

De nachtelijke tocht, waarbij men voortdurend rekening moest houden met een ontmoeting met Engelsche oorlogsschepen, liep voorspoedig af, en het doel werd ter bepaalde tijd bereikt, ter hoogte van de steden Lowestoff en Yarmouth. Een Engelsch wachtschip, de Halcyon, werd beschoten en beschadigd, doch slaagde er in te ontkomen. Vervolgens werd het vuur gericht op genoemde steden, doch daar de afstand, waarop de Duitsche schepen, uit vrees voor het zich daar bevindende mijnenveld, moesten blijven, te groot was, werd geen schade aangericht. Na 20 minuten hield het vuren op, in welken tijd de kleine kruisers een

groot aantal mijnen uitgezet hadden, om de Engelsche scheepvaart te belemmeren. Om niet door overmacht aangevallen te worden, stoomde het eskader vervolgens met volle kracht terug, achtervolgd door snel opdagende onderzeeërs en torpedojagers. De vervolging werd echter spoedig gestaakt, daar het vergaan van een der eerstgenoemden door een der pas gestrooide mijnen de anderen op het gevaar, dat zij zouden loopen, opmerkzaam maakte. Zoodoende konden de Duitschers hun haven weer veilig bereiken.

Den 15den December voer een dergelijk eskader uit. Ook ditmaal

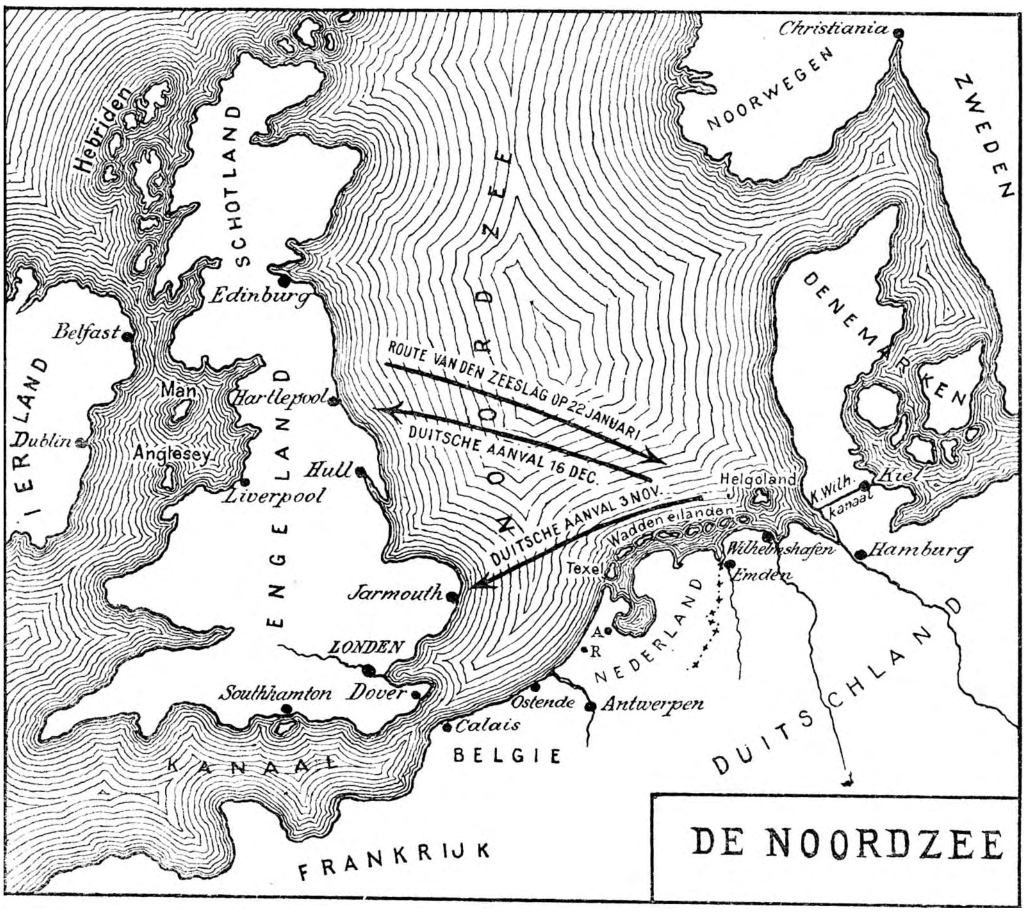

was het doel een aanval op de Engelsche kust, waar ze den volgenden morgen vroeg aankwamen, na waarschijnlijk door het mistige weer ontsnapt te zijn aan de waakzaamheid der Engelsche patrouilleschepen. Het gedeelte der kust, dat zij aanvielen, lag Noordelijker dan dat van den eersten aanval en omvatte de van een fort voorziene handels- en industriestad Hartlepool, de badplaats Scarborough en de oude visschersplaats Whitby, beide laatsten geheel zonder fortificaties.

Het Duitsche eskader splitste zich in twee groepen, waarvan de kleinste de twee laatstgenoemde steden begon te bombardeeren, de an-

dere hetzelfde deed tegen Hartlepool. Het fort, een paar uitkijkposten aan de kust, een vuurtoren, gasfabrieken en verder de drie steden in hun geheel, waren het doel der beschieting. De lichte kanonnen van het fort, bediend door manschappen van het territoriale leger, trachtten het vuren te beantwoorden, doch vermochten niets tegen de Duitsche schepen. Het resultaat was, dat aan de steden een geweldige schade werd toegebracht, terwijl ongeveer 130 menschen gedood en pl.m. 400 gewond werden. Slechts weinig militairen behoorden daartoe, bijna alle getroffenen waren weerlooze burgers, vrouwen en kinderen, evenals zoo goed als alle schade toegebracht werd aan particuliere woningen.

De verwoesting te Hartlepool door het bombardement der Duitsche oorlogsbodems.

Na nog een groot aantal mijnen uitgestrooid te hebben, verwijderden de Duitsche schepen zich, om door het mistige weer te ontsnappen aan een Engelsch eskader, dat het den pas wilde afsnijden.

Men dient het geheel dan ook op te vatten als een nieuwe wijze van oorlogvoeren, n.l. den krijg tegen non-combattanten, die door Duitschland gevoerd zou worden tegen Engeland, dat door het afsluiten van den invoer van levensmiddelen, behalve het Duitsche leger, ook de geheele bevolking trof. Als neutralen moeten we echter constateeren, dat tusschen beide een groot verschil bestaat. Het beschieten van open, onverdedigde steden is altijd door het oorlogsrecht verboden, zelfs een versterkte stad mag niet gebombardeerd worden, zonder dat de burgerij gewaar-

schuwd is, wat de Duitschers dan ook bij Antwerpen toegepast hebben. Het afsnijden van den levensmiddelenaanvoer is altijd toegelaten bij de belegering van een vesting, of de blokkade van een kust. En dat laatste was hier geheel het geval.

Een woord van afkeuring tegen deze nieuwe handelwijze der Duitsche marine, dient dus hier geuit te worden. Trouwens, veel voordeel zullen ze er niet uit trekken, want ze gaven de Engelsche regeering een mooie gelegenheid om de aanwerving van recruten te bevorderen. Overal in Engeland werd gewezen op de barbaarschheid van den vijand en werden de mannen aangespoord dienst te nemen, om het vaderland en hun eigen vrouwen en kinderen te helpen verdedigen.

In dit verband past ook nog de vermelding, dat behalve een aantal vliegeniers, die van België uit naar de Engelsche kust vlogen en daar op verschillende plaatsen bommen wierpen, den 19den Januari een vloot van Zeppelins koers zette over de Noordzee en op verschillende plaatsen, o.a. op Yarmouth bommen liet vallen, die evenwel betrekkelijk geringe schade aanrichtten, doch alweer uitsluitend aan particulier eigendom en slechts enkele burgers doodden.

Het was evenwel te verwachten, dat de twee vlootaanvallen op de Engelsche kust een grootere waakzaamheid der Engelsche marine tengevolge zouden hebben, en een herhaalde poging niet gemakkelijk zou zijn.

Toch werd die den 22sten Januari ondernomen, doch met het te verwachten resultaat. Ze werden ontdekt door de Engelsche patrouillevaartuigen, die weldra een sterke vloot op het spoor der Duitsche schepen brachten.

Aan den kant van Duitschland namen deel aan het gevecht de vier pantserkruisers: Seydlitz, Derfflinger, Moltke en Blücher, met vier kleine kruisers en twee groepen torpedo-jagers, het geheel onder bevel van den vice-admiraal Hepper, terwijl de Engelsche zeemacht uit vijf slagkruisers, Lion, Tiger, Princess Royal, New-Zeeland en Indomitable, eveneens met eenige kleine kruisers en torpedojagers. Ook thans was vice-admiraal Beatty de bevelhebber, terwijl commodore Tyrwhitt weer op de Arethusa de torpedobooten aanvoerde.

Uit deze geweldige macht kunnen we de gevolgtrekking maken, dat deze zeestrijd de grootste was, die tot nu toe in dezen oorlog geleverd werd. Zware kanonnen aan weerskanten beproefden hun kracht op de dikke staalpantsers der tegenpartij. Alle, ook de meeste moderne, uitvindingen op het gebied van het bouwen van oorlogsschepen werden in toepassing gebracht.

Toen het Duitsche eskader, op slechts 2½ uur stoomen van de Engelsche kust gekomen, de vijandelijke schepen, die zich toen een 20-tal K. M. meer Noordwaarts bevonden, ontdekte, keerde het onmiddellijk om. Het wist, dat de vijand, en in aantal en in het kaliber zijner kanonnen de meerdere was, zoodat een strijd noodlottig zou zijn. De

vlucht moest snel in zijn werk gaan, want ook in snelheid waren de Engelschen de baas, zoodat elk uitstel gevaar met zich zou brengen, van het veilige Helgoland te worden afgesneden.

Het werd een woeste jacht over de Noordzee. Achter elkaar stoomden de Duitsche slagkruisers Oostwaarts, de minst snelle, de Blücher, als achterhoede. Daar om heen vluchtten de kleinere schepen in dezelfde richting. Noordelijk vormden de Engelsche schepen, aangevoerd door de „Lion", een dergelijke lijn. Hun koers was zoo gericht, dat elke kilometer voorwaarts hen tevens iets dichter bij de Duitschers bracht. Langzaam werden de laatsten ingehaald. De Lion stoomde de Blücher op 12 K.M. afstand voorbij en gaf hem de volle laag, spoedig door de anderen gevolgd. Het ongelukkige schip werd zóó getroffen, dat het niet meer kon en genoodzaakt was zich, zoo goed en kwaad als het kon, ter plaatse te verdedigen tegen de Indomitable, die het eenige malen raakte, zoodat het schip weldra een wrak was geworden, waarna de overwinnaar het overliet aan de Arethusa en een paar torpedojagers, om het den genadeslag te geven.

Vice-admiraal SIR DAVID BEATTY.

Ondertusschen bestookten vooral de Lion en de Tiger de andere groote Duitsche schepen, waarvan er twee zeer ernstig beschadigd werden, doch hun reis konden vervolgen, te meer daar ook de Lion zijn portie gekregen had door een treffer in den voorsteven onder de waterlijn en later nog één, die een der stoomketels vernielde. Daarbij kwam, dat een zwerm onderzeeërs de Engelschen trachtte aan te vallen, die alleen door een verandering van koers daaraan konden ontkomen. Zoo slaagde de Duitsche hoofdmacht, die zonder beide omstandigheden zeker zoo goed als geheel verloren zou zijn gegaan, er in de veilige haven te bereiken. Nog enkele schoten richtten de groote Engelsche schepen op de kleine kruisers en torpedojagers, die ondertusschen door hun gelijken achtervolgd werden en waarvan verschillende ook aanzienlijke schade hadden opgeloopen. Doch ook zij wisten zich allen in veiligheid te stellen.

De Arethusa had onderwijl een einde aan het bestaan van de Blücher gemaakt, door dat schip te treffen met twee torpedo's. De prachtige oorlogsbodem, 15.500 ton groot, bewapend met 12 kanonnen van

20½, 8 van 15 c.M. en nog een aantal kleinere stukken, bemand met 850 koppen, ging langzaam naar de diepte en kantelde tenslotte. Slechts ongeveer 250 man kon door de Engelsche torpedojagers, die daarbij nog aangevallen werden door een Zeppelin, gered worden en naar Engeland gebracht.

Den volgenden morgen keerden alle Engelsche schepen weer in hun havens terug, om de geleden schade te herstellen. Het antal dooden en gewonden was zeer gering, terwijl de meeste schepen niet noemenswaardig beschadigd waren. Alleen een torpedojager, de Meteor, had vrij veel geleden, doch het ergste er aan toe was de „Lion", die alleen aan de vijandelijke onderzeeërs had kunnen ontkomen, door de hulp der anderen en die door de Indomitable naar de haven gesleept moest worden. Deze schade kon evenwel spoedig hersteld worden op de Engelsche werven, evenals dat waarschijnlijk met de zwaar geteisterde Duitsche schepen het geval was.

De overwinning en het materieele voordeel was dus den Engelschman ten deel gevallen. Evenwel komt het ons voor, dat bij de groote overmacht het succes niet zoo bijzonder groot is, tenzij het later blijkt, dat de beschadigde Duitsche schepen er zeer ernstig aan toe waren, wat evenwel niet aanneembaar is, daar ze in dat geval niet hadden kunnen ontsnappen. De eenige verklaring is het feit, dat de afstand te groot bleef om meer succes te behalen en dat te spoedig de Duitsche vlootbasis bereikt werd, waardoor de vluchtenden den bijstand van de onderzeeërs konden krijgen.

Hiermede zijn we genaderd tot een nieuw hoofdstuk in den zeeoorlog, dat we later zullen behandelen, een hoofdstuk, dat eigenlijk al aangekondigd is door de aanvallen op weerlooze Engelsche steden.

Alvorens evenwel te sluiten, geven we hier een overzicht van de verliezen, door de oorlogvoerende partijen tot dezen tijd toe geleden aan gezonken, geheel vernielde, genomen of geïnterneerde schepen.

Duitschland:

Pantserkruiser		Yorck,	gebouwd	1903,	groot	9.500	ton.
„		Scharnhorst	„	1909,	„	11.000	„
„		Gneisenau,	„	1909,	„	11.000	„
„		Friedrich Karl,	„	1903,	„	9.050	„
„		Blücher,	„	1908,	„	15.500	„
Kleine	kruiser	Magdeburg,	„	1911,	„	4.500	„
„	„	Köln,	„	1909,	„	4.300	„
„	„	Maintz,	„	1909,	„	4.300	„
„	„	Ariadne,	„	1899,	„	2.600	„
„	„	Emden,	„	1907,	„	3.600	„
„	„	Königsberg,	„	1905,	„	3.400	„
„	„	Leipzig,	„	1906,	„	3.200	„

Kleine kruiser	Nürnberg,	gebouwd	1906,	groot	3.450	ton.
„ „	Hela,	„	1895,	„	2.000	„
„ „	Geier,	„	1892,	„	1.600	„

Hulpkruisers: Kaiser Wilhelm der Grosse, Cap Trafalgar, Spreewald en Berlin.

Mijnenlegger: Köningin Louise.

Kanonneerbooten: Möwe, Hedwig, Tsingtau, Vaterland, Iltis, Jaguar, Luchs, Tiger en Cormoran.

Torpedojagers: 10 stuks, van 300 tot 650 ton groot.

Onderzeeërs: 3 stuks.

Oostenrijk:

Kleine kruiser	Zenta,	gebouwd	1903,	groot	2.300	ton.
„ „	Kaiserin Elisabeth	„	1890,	„	4.600	„

Riviermonitor Temes.

Engeland:

Pantserkruiser	Hogue,	gebouwd	1900,	groot	12.000	ton.
„	Cressy,	„	1899,	„	12.000	„
„	Aboukir,	„	1900,	„	12.000	„
„	Good Hope,	„	1901,	„	14.300	„
„	Monmouth,	„	1901,	„	9.900	„
„	Formidable,	„	1898,	„	15.000	„
„	Bulwark,	„	1899,	„	15.000	„
Kleine kruiser	Hawke,	„	1891,	„	7.800	„
„ „	Amphion,	„	1911,	„	3.500	„
„ „	Pathfinder,	„	1904,	„	3.000	„
„ „	Pegasus,	„	1897,	„	2.200	„
„ „	Hermes.	„	1898,	„	5.700	„

Kanonneerbooten: Speedy (1880) en Niger (1892), beide pl.m. 800 ton.

Torpedoboot Bulfinch (1900), groot 335 ton.

Onderzeebooten: drie stuks.

Opleidingsschip Fishguard.

Hulpkruiser Oceanic.

Frankrijk:

1 kanonneerboot, 1 torpedojager en 1 onderzeeër.

Rusland (behalve in de Zwarte Zee):

Kruiser Palada, groot 7.775 ton en de kruiser Sjemtsjoeg.

Wat de beteekenis en den aard der verliezen betreft, kunnen we het volgende vaststellen:

1ste. Het aantal der groote schepen door Engeland verloren, is grooter dan dat der Duitschers, die omgekeerd het verlies van veel meer

en veel betere kleine schepen dan eerstgenoemd land te betreuren hebben.

2de. Over het algemeen betreffen de verliezen der Engelschen veel oudere schepen dan die der Duitschers.

3de. De gevechtswaarde der Engelsche vloot is absoluut niet verminderd; door het gereed komen van verschillende nieuwe bodems zelfs vergroot. Die der Duitsche marine is in één opzicht geducht achteruit gegaan, n.l. door het verlies van 5 pantserkruisers, op een totaal aantal van 9, terwijl bovendien nog één, de Göben, door verkoop in Turksche handen is overgegaan. Des te meer voelbaar is dit, daar juist deze schepen bruikbaar zijn voor tochten op groote schaal tegen de Engelsche kust. Dergelijke „raids" zullen derhalve niet dikwijls meer voorkomen.

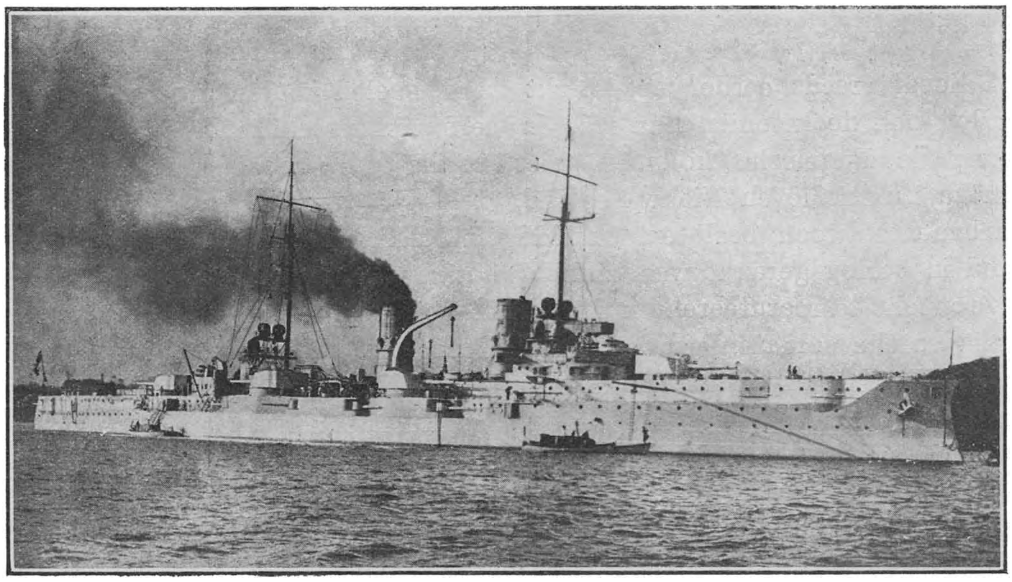

De Duitsche pantserkruiser „Blücher", welke in de Noordzee door een Engelsch eskader in den grond geboord werd.

4e. De verliezen der andere oorlogvoerende staten zijn onbeduidend.

5de. Bijna alle Engelsche ten gronde gegane schepen zijn slachtoffers geworden van mijnen of onderzeeërs, met uitzondering alleen van de Good Hope, de Monmouth en de Pegasus, wier ondergang door het Duitsche geschut veroorzaakt is in openlijken strijd.

6de. Met de Duitschers in dit juist omgekeerd, daar alleen de Yorck en vermoedelijk ook de Friedrich Karl op mijnen geloopen zijn en de Hela het eenige getorpedeerde schip is. Alle andere bodems zijn in werkelijke zeeslagen of gevechten door het kanonvuur vernield.

HOOFDSTUK XIII.

De Koloniën der Oorlogvoerende Mogendheden onder invloed van den Strijd.

Zooals reeds eerder opgemerkt werd, spelen in den grooten wereldoorlog ook de koloniën hun rol. Ja, zelfs zijn verschillende daarvan, met name de Engelsche koloniën, met zelfbestuur, zooals Canada, Zuid-Afrika, Australië en Nieuw-Zeeland, zelf oorlogvoerende partijen. Hun parlementen toch besloten, onmiddellijk nadat Engeland met Duitschland in oorlog geraakt was, zich bij het moederland aan te sluiten, een legermacht te recruteeren en die ter beschikking te stellen. Zoo kwamen Canadeesche soldaten naar Engeland, om later naar Frankeijk gezonden te worden en gingen die uit Australië en Nieuw-Zeeland grootendeels naar Egypte, dat door den oorlog met Turkije een grootere bezetting noodig had.

Dat Engeland zijn blanke soldaten en ook Gurkha's en andere Inlandsche troepen uit Indië liet overkomen, is ons reeds bekend, evenals het gebruik, dat Frankeijk maakt van de Algerijnen, Marokkanen en Senegaleezen van zijn koloniaal leger.

Maar ook nog in ander opzicht werden deze gebieden, voornamelijk die van Duitschland, in den krijg betrokken. Afgesneden van alle verkeer met het moederland, werden ze n.l. aangevallen door Engelschen, Franschen en Japanners, die al spoedig de kleinere gebieden geheel in bezit namen, zooals Togoland in Afrika, Duitsch-Nieuw-Guinea en verschillende andere eilanden in Australië. Het eerste geschiedde door Engelschen en Franschen, de laatstgenoemde gebieden gedeeltelijk door de Engelschen, gedeeltelijk door Japanners, die beiden hun gemakkelijk gemaakte veroveringen aan Australië afstonden. Alleen het kleine Kiautsjau of Tsjingtao in China, verdedigde zich langdurig, waarover later in dit hoofdstuk.

De grootere koloniën in Afrika, waarvan Kameroen ook al spoedig gedeeltelijk verloren ging, dankten hun gedeeltelijk behoud aan hun groote uitgestrektheid en de geringe macht, die tot een inval gebruikt werd. Zoo was Duitsch-Oost-Afrika op het einde van 1914 nog zoo goed

als geheel Duitsch, evenals Zuid-West-Afrika, waarbij evenwel bijzondere omstandigheden een rol gespeeld hebben, waarover eveneens later.

Zoo heeft de oorlog in de koloniën slechts twee belangrijke episoden, n.l. het beleg en de inname van Tsjingtao door de Japanners en den strijd tusschen de Zuid-Afrikaansche Unie en Duitsch-Zuid-West-Afrika, met den in verband daarmede uitgebroken opstand in eerstgenoemd gebied.

Tsjingtao of Kiautsjau verkreeg Duitschland eenige jaren geleden, zoogenaamd in pacht, van China. Het is een betrekkelijk klein gebied, maar met een uitstekende natuurlijke haven en een belangrijk achterland. Door den aanleg van moderne havenwerken en een spoorweg naar

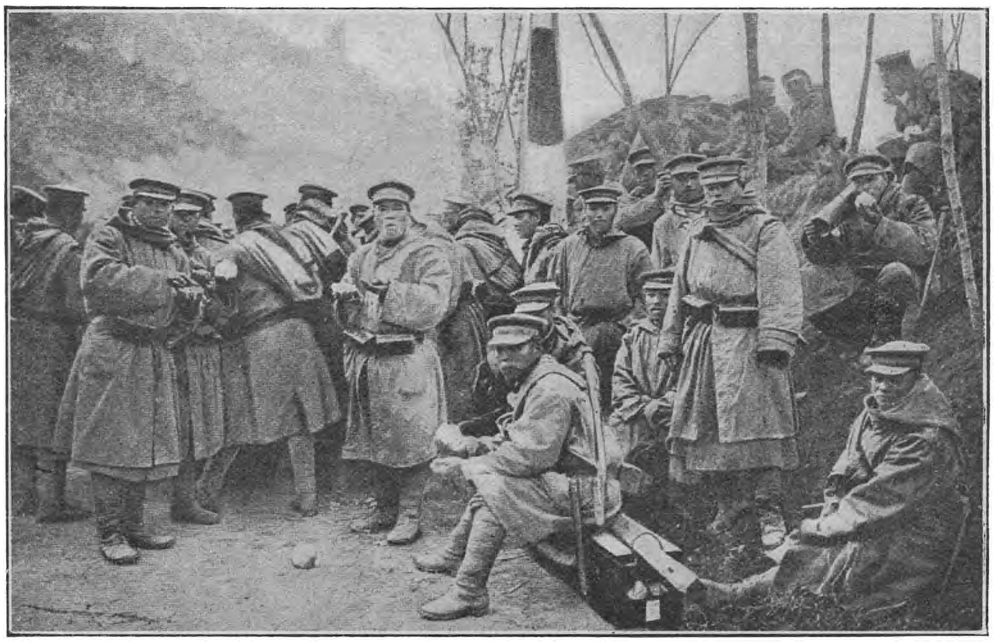

't Ontbijt der Japansche troepen na den algemeenen, nachtelijken aanval op Tsjing-Tao.

het binnenland, slaagden de Duitschers er in hun bezitting tot een belangrijke handelsplaats te maken. Bovendien versterkten ze het geheel, door het bouwen van verschillende forten, waardoor de vesting Tsjintao, gelegen op een smal schier-eiland, bijna onneembaar werd. Hierdoor leende zij zich voortreffelijk voor een basis voor de Duitsche oorlogsschepen in de Oostelijke zeeën.

Vandaar uit zou de Engelsche handel daar en zelfs in Indië en Australië bemoeilijkt kunnen worden, terwijl het eskader zelf zich telkens, als het door overmacht in het nauw gebracht werd, zou kunnen terugtrekken in de door forten beschermde haven, die wel geblokkeerd kon worden, doch alleen door een werkelijke belegering van de landzijde, waartoe een talrijk leger noodig zou zijn, genomen kon worden.

Bij het uitbreken van den oorlog scheen het dan ook, alsof het Duitsche eskader in het Oosten Tsjingtao als steunpunt zou gebruiken. Evenwel had men buiten den waard, of liever, buiten Japan gerekend, waarmede Engeland reeds veel vroeger allerlei verdragen gesloten had. Op grond daarvan, zooals de officieele verklaring luidde, maar in werkelijkheid omdat de gelegenheid zoo schoon was om de gewichtige Duitsche kolonie voor zichzelf te nemen, zond Japan den 15den Augustus een ultimatum aan Duitschland, waarvan de korte inhoud luidde, dat het al zijn oorlogsschepen uit de Japansche en Chineesche wateren moest terugtrekken en vóór den 15den September Tsjingtao aan den eischer uitleveren, die het dan aan China teruggeven zou; zoo niet, dan zou Japan den oorlog verklaren.

Toen den 23sten Augustus, den uitersten termijn, die gesteld was, daarop door de Japansche regeering geen antwoord ontvangen was, verklaarde deze den volgenden dag den oorlog aan Duitschland. Oostenrijk, dat een kruiser, de Kaiserin Elisabeth, in de haven van Tsjingtao liggen had, gaf den commandant daarvan onmiddellijk bevel zich onder de bevelen van den Duitschen gouverneur te stellen en krachtdadig aan de verdediging mede te werken. Daardoor was Japan nu ook in oorlog met Duitschland en Oostenrijk en de bondgenoot van Engeland en Frankrijk, ja, zelfs van zijn ouden vijand Rusland. Dit was in zooverre van groote beteekenis, dat Engeland zijn Indische troepen niet in het Oosten noodig had, geen schepen behoefde om de Duitsche haven af te sluiten en de kracht van de vijandelijke oorlogsschepen in het Oosten, belangrijk verminderd was, terwijl het tevens de hulp der Japansche vloot zou krijgen om den handel te beschermen. Overigens zou het op den oorlog in Europa geen invloed uitoefenen.

De macht, die Japan te land en ter zee kon ontwikkelen, was reusachtig groot in vergelijking tot die van zijn tegenstander. Het leger telt op oorlogssterkte ongeveer 1.500.000 manschappen, terwijl de vloot slechts weinig voor die van Frankrijk behoeft onder te doen. Natuurlijk was die geheele macht niet noodig, daar de bezetting slechts ongeveer 5000 man sterk was, hoewel, wat de marine betreft, niet alleen rekening gehouden moest worden met de kustbatterijen en de kleine schepen binnen de haven, maar ook met een mogelijken aanval van den kant van het Duitsche eskader in den Grooten Oceaan.

Zoo gebeurde het, dat een Japansche vloot den 27sten Augustus, spoedig nog versterkt door een paar Engelsche oorlogsschepen, meestal uit oudere slagschepen met zwaar geschut bestaande, de haven afsloot en enkele er voor gelegen eilandjes bezette. Meer zeewaarts kruisten dan de nieuwere en snellere bodems, om een ontzetpoging te verijdelen. Het eerste werk van de marine was, het vaarwater vrij te maken van mijnen, daar het bekend was, dat de Duitschers daarvan een ruim gebruik gemaakt hadden; terwijl tevens weldra de forten, de ha-

ven en de schepen daarin, onder vuur genomen werden. Zooals te begrijpen is, maakten ook hier de gevaarlijke mijnen talrijke slachtoffers. Drie mijnenvegers en twee oude torpedobooten vlogen er door in de lucht, terwijl een Duitsche torpedoboot, de S 90, er in slaagde den ouden Japanschen kruiser Takachiho, tot zinken te brengen, waarbij echter ook het eerstgenoemde vaartuig gedwongen werd op de kust te loopen en daar verder vernield werd. De verliezen ter zee waren dus vrij onbeduidend, zoowel van Japansche als van Duitsche zijde, ter meer waar ook de in de haven liggende bodems meest oud en klein waren. Gedeeltelijk werden ze door het Japansche geschut tot zinken gebracht, gedeeltelijk, toen de overgave naderde, door de Duitschers zelf.

Het eigenlijke beleg was begonnen den 2den September, toen een Japansche legermacht van ongeveer 23000 man, bestaande uit infanterie en artillerie, met 140 kanonnen, onder bevel van generaal Kamio, aan land gezet werd. Veel later, den 23sten September, verscheen ook een Engelsch troepje van 1500 man, onder generaal Barnardiston, wat meer dienen moest om de innige samenwerking tusschen beide staten aan te toonen, dan wel om het beleg kracht bij te zetten.

Voorshands evenwel had de bezetting, die onder bevel van den kapitein ter zee, Meyer-Waldeck, stond, en die voor het uitbreken van den oorlog bevel van keizer Wilhelm ontvangen had om tot het uiterste stand te houden, niet veel te doen. De Japanneezen toch waren op een vrij grooten afstand geland en konden door den hoogen waterstand van verschillende rivieren, die buiten hun oevers getreden waren, niet oprukken. Slechts kleine schermutselingen vonden plaats en deze leidden o.a. den 13den September tot het bezetten van de stad Kiautsjau, op pl.m. 30 K.M. van de havenstad gelegen.

Eerst in de laatste dagen van September werd het terrein weer begaanbaar en begon de langzame opmarsch, waarbij toen reeds stellingen op een afstand van niet meer dan 8 K.M. van de forten, bezet konden worden. Het eerste doel der Japanners was de z.g. Prins Heinrich Heuvel, een hoog punt, vanwaar alle forten en ook de stad zelf, onder vuur genomen konden worden. Tegen de verwachting werd deze heuvel reeds den 8sten October bij den eersten aanval genomen, zoodat men begon te denken, dat de instructies tot verdediging tot het uiterste slechts schijn waren, doch in werkelijkheid bevel gegeven was, wel zoo lang mogelijk een overgave te voorkomen, doch zonder het daarbij tot groote verliezen te laten komen.

Dadelijk werd toen alles gereed gemaakt om te beginnen met een bombardement uit zwaar geschut. Terwijl dit laatste aangevoerd werd, kondigden de Japanners zulks door parlementairs aan de belegerden aan met het aanbod, dat alle non-combattanten zich op den 15den October uit de stad zouden mogen verwijderen. Tengevolge daarvan verlieten op dien datum een aantal Europeesche vrouwen en kinderen

en vele Chineezen, allen onder de hoede van den Amerikaanschen consul, de belegerde vesting.

Nu begon het werkelijke bombardement, aanvankelijk alleen op de forten „Kaiser" en „Iltis", maar weldra ook op de andere en op de stad en de haven. In den morgen van den 1sten November waren nog slechts twee der forten in staat het vuren geheel te beantwoorden en op dienzelden dag werd nog een daarvan door het Engelsche oorlogsschip Triumph tot zwijgen gebracht. Een der forten stond in brand, wat ook het geval was met verschillende gebouwen bij de haven en de petroleumtanks.

De infanterie der belegeraars drong ondertusschen langzaam nader, niettegenstaande de tegenaanvallen der Duitschers. Een belangrijk succes werd den 3den November behaald, toen 26 kanonnen buitgemaakt en 800 man gevangen genomen werden. Nu werd de toestand weldra onhoudbaar en nadat in den nacht van den 6den op den 7den November de aanvallers een paar gedeelten van de hoofdverdedigingslinie genomen hadden, heeschen de belegerden de witte vlag op alle forten en uitstekende punten: ze wilden over de overgave onderhandelen. Reeds denzelfden dag werd het verdrag door beide partijen geteekend en den 10den konden de Japanners bezit van alles nemen en marcheerden de bezettingstroepen, met alle krijgseer doch als krijgsgevangenen, af om naar Japan gevoerd te worden.

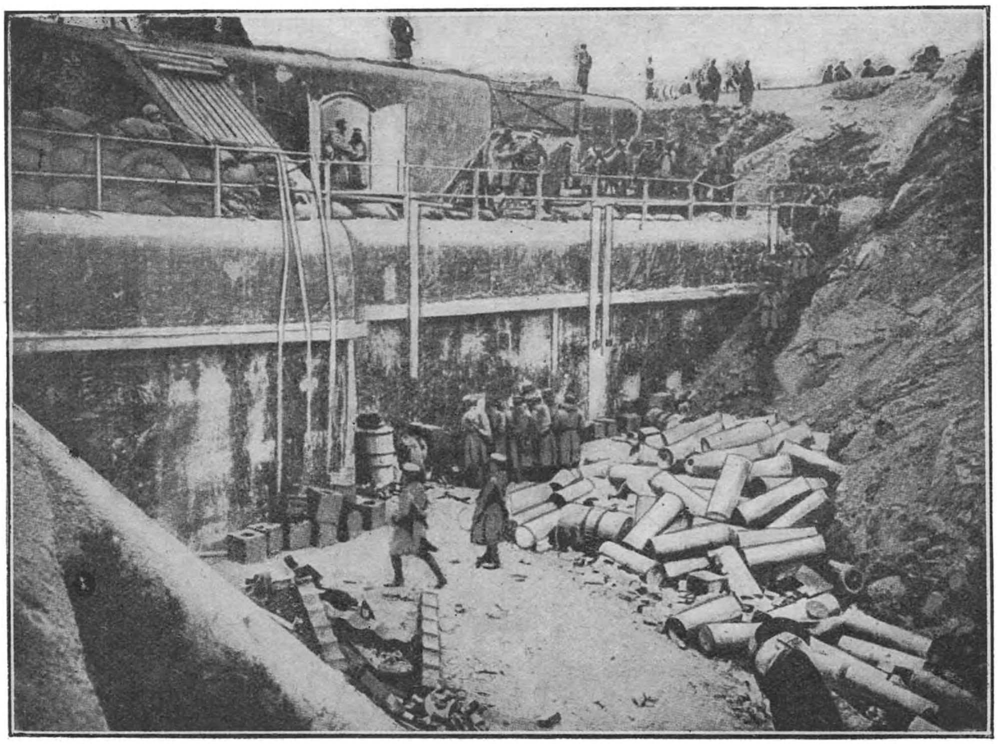

Het onderzoek in één der gevallen Duitsche forten. Rechts: granaten.

Het beleg had dus ruim twee maanden geduurd en had behalve de verliezen der marine, ongeveer 250 dooden en 1300 gewonden aan de veroveraars gekost. Een weinig kostbare, maar ook een weinig roemrijke overwinning was het geweest. Ook niet een, die invloed kon uitoefenen op den wereldoorlog, maar toch was het een belangrijk feit. Duitschland was het steunpunt voor zijn macht in het Oosten, voor zijn handel op China, kwijt en was voortaan als concurrent niet meer zoo te vreezen. Japan had die bezitting en zoo zal China nu waarschijnlijk meer onder den invloed van die andere Mongoolsche staat komen, een stap verder in de richting van het „Oost-Azië aan de Mongolen", dat sinds een twintigtal jaren de leus van Japanners en ontwikkelde Chineezen is.

Mochten de Duitschers in Europa overwinnen, dan nog in Tsjingtao voor hen verloren, tenzij ze zich de geweldige kosten van een nieuwen oorlog wilden getroosten, een expeditie met een groote vloot en een landingsleger naar het verre Oosten, waarvan de afloop nog zeer onzeker zou zijn.

De andere kwestie is, zooals we reeds aantoonden, de Zuid-Afrikaansche. Nog slechts 13 jaar toch was het geleden, dat de wreede krijg, waarin Transvaal en Oranje-Vrijstaat door Engeland werden onderworpen, bij het verdrag van „Vereeniging" een einde nam. Die oorlog had bij de Boeren een fellen haat doen ontstaan tegen Engeland. Evenwel had de eerlijke wijze waarop de overwinnaar zich stipt aan het verdrag gehouden had, door spoedig aan de twee onderworpen republieken weer een groote mate van zelfbestuur toe te staan, zeer velen er toe gebracht, elk wraakgevoel op zijde te stellen en hoogstens te streven naar een bloedelooze overwinning van 't Hollandsch sprekende deel der bevolking. Het onderwijs moest Hollandsch blijven, evenals deze taal door de regeering gebruikt moest worden naast de Engelsche.

De oprichting der Zuid-Afrikaansche Unie, de vereeniging der vier zichzelf besturende koloniën tot een statenbond, n.l. Kaapkolonie, Vrijstaat, Transvaal en Natal, had bij velen het gevoel tot gehoorzaamheid aan het nieuwe bewind verstrekt, te meer, waar het Afrikaander element, met Botha en Hertzog aan het hoofd de meerderheid verkreeg in het Unie-parlement, zoodat eerstgenoemde 1ste Minister werd. Deze regeering streefde in allen ernst naar een verzoening tusschen de beide elementen der blanke bevolking, waarbij gelijkstelling der twee talen en economische opheffing van het land het hoofddoel waren.

Daarbij echter kwam een deel der Afrikaanders al spoedig tot de meening, dat deze politiek op den duur de volledige verengelsching van Zuid-Afrika tengevolge zou hebben, met dit gevolg, dat een deel onder Hertzog zich afscheidde en een nationale partij gingen vormen, waarvan het hoofddoel was de rechten van het Hollandsch met kracht te

verdedigen. Daarbij sloten zich al spoedig vele conservatieve elementen uit de voormalige Boerenrepublieken aan, zij, die nog steeds droomden van het herstel dier onafhankelijke staten, de onverzoenlijken dus.

Voor dezen nu kon de Engelsch-Duitsche oorlog een welkome gelegenheid zijn een poging daartoe te doen. En stellig heeft de Duitsche regeering door middel van haar vertegenwoordigers in Duitsch-Zuid-West-Afrika en daar gevestigde Boeren propaganda voor deze idee laten maken.

Bij het uitbreken van den oorlog, namen velen een afwachtende houding aan, doch de regeering deelde aan het Engelsche gouvernement mede, dat zij van plan was, evenals de andere deelen van het Wereldrijk, in alle opzichten haar plicht te doen. Zij bood aan, een voldoende verdedigingsmacht op de been te brengen, zoodat alle Engelsche troepen uit Zuid-Afrika naar Europa of andere krijgstooneelen gezonden konden worden.

Naar alle waarschijnlijkheid stond het toen bij Botha en zijn medebestuurders reeds vast, dat men zich niet alleen tot de verdediging, moest bepalen, doch overgaan tot een aanval op de naburige Duitsche kolonie. Toen echter in den loop van September dit besluit bekend gemaakt werd, verwekte het in verschillende kringen groote ontevredenheid. Waarom vechten voor Engeland, dat ons onze onafhankelijkheid ontnomen heeft, en tegen Duitschland, dat ons altijd goedgezind geweest is? Dit vroegen velen zich af en de enkele partijleiders en ook de Duitsche agenten zorgden er voor, dat dit vuurtje van oproerigheid aangewakkerd werd. De overgroote meerderheid der parlementsleden evenwel sloot zich bij de regeering aan. Het besluit werd genomen om Zuid-West-Afrika aan te vallen, waarbij generaal Beijers, welbekend uit den Boerenoorlog, het opperbevel over de Unie-troepen voeren zou.

Voordat het evenwel zoover gekomen was, gebeurde er iets ernstigs. Kolonel Maritz, die het bevel voerde over een troepenmacht, die reeds in de nabijheid der grens samengetrokken was, liep plosteling naar den vijand over, of liever, hij proclameerde de onafhankelijkheid van Zuid-Afrika en riep de burgers op om met hem samen te werken en zich met Duitschland te verbinden. Daartoe was een verdrag tusschen hem en den gouverneur van Duitsch-Zuid-West-Afrika gesloten, dat als volgt luidde (voor de aardigheid drukken we het af in de origineele spelling, zooals het is gepubliceerd door het blad de Volksstem):

„Overeenkomst gemaakt en gesloten door en tussen de imperiale regering van Duits Zuid-West Afrika, als de vertegenwoordiger van Z. Keizerlike Majesteit, de keizer van Duitsland, en Generaal S. C. Maritz, die handelt in naam en ten behoeve van 'n aantal offisieren en manschappen, die bereid zijn de onafhankelikheid van Zuidafrika uit te roepen; dat is te zeggen:

1e. De voornoemde Generaal Maritz heeft de onafhankelikheid van Zuid-Afrika verklaard en is de oorlog tegen Engeland begonnen.

2e. De goeverneur van Duits Zuid-West Afrika erkent alle Afrikaanse machten, die tegen Engeland opereren, als oorlogsvoerende machten en zij zullen, na verdere besprekingen, de oorlog tegen Engeland ondersteunen.

3e. In geval Engels Zuid-Afrika onafhankelik wordt verklaard, geheel of gedeeltelik, zal de Imperiale Goeverneur van Duits Zuid-West-Afrika alle mogelike maatregelen nemen, om die staat of staten zo spoedig mogelijk als zodanig erkend te krijgen door 't Duitsche Keizerrijk, en hen te brengen onder de bepalingen van de algemene vredessluiting.

4e. In konsideratie van zulke steun zal de nieuw gevormde staat of staten geen bezwaar hebben, dat de Duitse Regering bezit neemt van Walvisbaai en de eilanden tegenover Duits Zuid-West-Afrika. 1)

5e. Het midden van de Oranjerivier zal voortaan de grens vormen tussen Duits Zuid-West-Afrika en de Kaap-Provinsie. 2)

6e. Het Duitse rijk zal geen bezwaar ertegen hebben, dat de bovengenoemde Staten bezit zullen nemen van Delagoabaai. 3)

7e. Indien de opstand mislukt, zullen de rebellen, die 't Duitse gebied binnenkomen, erkend worden als Duitse onderdanen en als zoodanig worden behandeld."

CHRISTIAAN DE WET, de bekende Boeren-Generaal, die zich niet kon neerleggen bij een aanvallend optreden tegen de Duitsche bezittingen in Zuid-Afrika, zich stelde tegenover het leger der Unie onder generaal Botha, doch spoedig gevangen genomen werd.

Men ziet dus, dat het ging om een breed opgezet plan. Geen oproertje van een enkel officier met zijn manschappen, maar een poging om het geheele land in opstand te brengen. Te begrijpen dus, dat al-

1) Thans behoort Walvischbaai, dat een gedeelte van de kust van Duitsch Zuid-West Afrika is, evenals genoemde eilanden aan Engeland.

2) Dat is tegenwoordig ook het geval.

3) Deze kolonie behoort thans aan Portugal. Men herinnert zich misschien wel, dat vandaar Kruger door de Gelderland naar ons land gebracht werd.

schriften van het verdrag naar allerlei invloedrijke menschen gezonden werden, van wie men hoopte, dat zij sympathie voor het beoogde doel zouden hebben, want zoo niet een groot gedeelte der Hollandsch sprekende Afrikaanders meedeed, zou het plan in duigen moeten vallen.

Zoo schreef Maritz zelf aan den kolonel Koen Brits, een der officieren van de Zuid-Afrikaansche verdedigingsmacht, het volgende briefje ter begeleiding van een afschrift van het tractaat:

Keimoes, de 16de Okt. 1914.

Aan Kol. Koen Brits,

Waarde ou Vriend,

Er is een tijd geweest, toen wij tezamen vochten en leden voor de heiilge zaak van ons land en volk. We hebben thans weer de gelegenheid om voor 't zelfde ideaal te vechten. Ik weet, dat ge 'n trouw Afrikaner zijt en dat uw hart nog even warm voor ons volk klopt. Ingesloten zult u een traktaat vinden met de Duitse regering aangegaan en ik vraag u ons uw steun te geven in deze zaak. De plek van de veteraan Koen Brits is open en 't volk roept u. Geef gehoor aan de stem van het volk.

Uw vroegere wapenbroeder,

(Get.) S. G. MARITZ,
Generaal.

Hierdoor begon het er ernstig uit te zien. Van een aanval op het Duitsche gebied kon vooreerst geen sprake zijn; in de eerste plaats waren nu de Duitschers sterker dan de grensbewakingstroepen der Unie, maar in de tweede plaats moest afgewacht worden in hoeverre het voorbeeld van Maritz navolging vond. En het bleek al spoedig, dat het aantal der navolgers zeer talrijk zijn zou, vooral in de voormalige Boerenrepublieken. Onder de leus: „wij willen Duitsch Zuid-West-Afrika niet aanvallen, zoolang de Duitschers ons ongemoeid laten" begonnen invloedrijke volksleiders vergaderingen te beleggen. De opperbevelhebber, generaal Beijers, weigerde langer mede te werken en nam zijn ontslag. De door een toeval veroorzaakte dood van generaal de la Reij, maakte de opwinding nog grooter en weldra was het niet alleen meer een opstand van een troepenmacht op de grenzen, maar een nog veel ernstigere in het binnenland zelf. Duizenden Vrijstaters en Transvalers vereenigden zich onder de bevelen van Kemp, Beijers en de Wet, terwijl in allerlei streken minder bekende aanvoerders eveneens hun manschappen op de been brachten.

Tot hun ongeluk echter bleef de overgroote meerderheid, ook der echte Boerenbevolking de regeering trouw, zoodat Botha overal de bur-

gercommando's oproepen kon om een einde aan den opstand te maken en hij weldra een zeer talrijke legermacht onder zijn bevelen had. Er zou dus burgerbloed moeten worden vergoten. Een treurige geschiedenis, waarbij wij Nederlanders ten zeerste medegevoelen met onze stamverwanten in Zuid-Afrika. De namen Hertzog, Beijers en vooral de Wet, Christaan de Wet, die in den Boerenoorlog zooveel van zich deed spreken, hebben bij ons een goeden klank. Het is moeilijk voor ons hun standpunt te veroordeelen. Zoo gaarne stonden wij aan hun zijde, strijdende voor de heerschappij van onze taal in Zuid-Afrika. Maar was hun optreden gerechtvaardigd? Veertien jaar geleden hadden ze trouw aan Engeland gezworen, dat sinds dien zijn verplichtingen tegenover de overwonnenen trouw nagekomen is. Hun eigen vertegenwoordigers in het parlement hadden besloten den oorlog tegen Duitschland te beginnen. Hun opstand was dus niet alleen gericht tegen Engeland, waarvoor verzachtende omstandigheden aan te voeren zouden zijn, maar ook tegen hun eigen volk, tegen de door hen zelf gekozen regeering. En dat maakt, dat wij, hoe noode ook, bijna allen gehoopt hebben op een spoedig dempen van den opstand, opdat Zuid-Afrika weer hereenigd zoude worden.

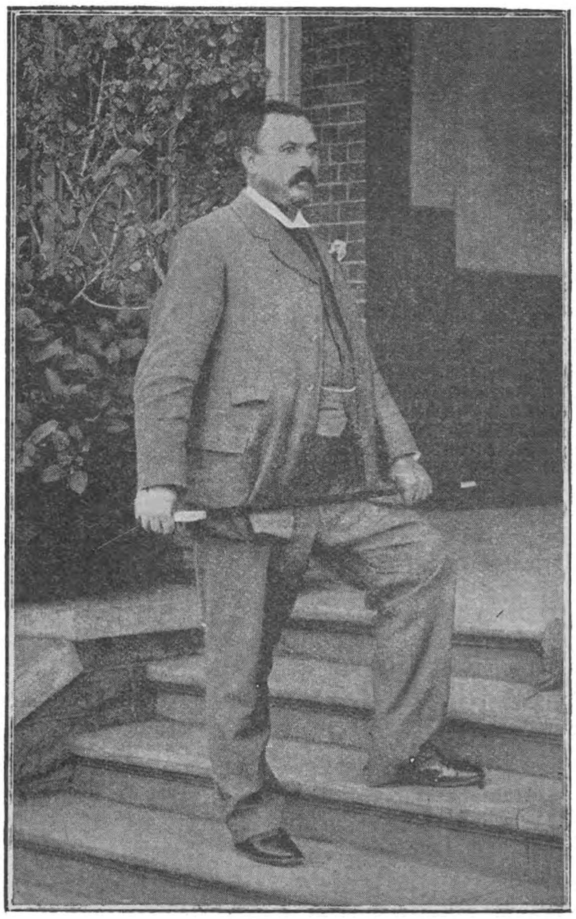
Generaal LOUIS BOTHA, minister-president en bevelhebber van 't leger der Z.-Afrik. Unie.

Gelukkig, dat deze broederkrijg zoo spoedig geëindigd is. Vele opstandelingen gaven het op, toen zij zagen, dat de meerderheid zich niet bij hen aansloot en de regeering jegens hen een tegemoetkomende houding aannam. Alleen de leiders bleven voorloopig nog met eenige honderden volgelingen in het veld, doch werden weldra gedwongen, na eenige schermutselingen, hun onderwerping aan te bieden, of moesten dikwijls slechts van enkelen vergezeld, de wijk nemen naar het Westen, om door de onherbergzame Kalahariwoestijn te trachten, Duitsch Zuid-West Afrika te bereiken. Weldra was zoo-

wel de Vrijstaat als de Transvaal zoo goed als geheel van opstandelingen bevrijd. De enkele tientallen, die zich nog niet onderworpen hadden, konden geen gevaar meer opleveren. Zeer treurig was daarbij het lot van generaal Beijers geweest. Achtervolgd door een talrijke Unie-macht, begreep hij, dat zijn volgelingen zich zouden moeten overgeven. Zelf wilde hij dat niet doen, waarom hij met enkele anderen een poging deed te paard door de sterk gezwollen Vaalrivier te zwemmen. Door een ongelukkig toeval, dat tot nu toe nog niet opgehelderd is en dat ook wel nooit opgehelderd zal worden, verdween hij in de diepte en werd eerst enkele dagen later opgevischt.

Een van degenen, die in Westelijke richting trachtten te ontsnappen, was generaal Christiaan de Wet. Aanvankelijk was hij opgetreden in zijn eigen vaderland, de Oranje Vrijstaat, en had daar door zijn grooten naam veel aanhangers gekregen. Maar omstreeks half November had Botha een sterke macht tegen hem laten oprukken. Als niet een der afdeelingen te laat gekomen was, dan zouden toen reeds alle opstandelingen daar, dus ook de Wet, gevangen genomen zijn. Nu wist hij met een paar honderd der zijnen te ontvluchten, doch de anderen, meer dan duizend, hadden zich na onbeduidende gevechten, moeten overgeven.

Het kleine commando van de Wet reed in snellen draf — allen hadden twee goede paarden bij zich — naar het Noorden om zich over de Vaal naar de Transvaal te begeven en zoo aan de vervolging te ontsnappen. Na eenige vergeefsche pogingen kwam hij den 22sten November werkelijk over die rivier en ontsnapte daarna, hoewel ternauwernood, aan commandant du Toit, die hem met een aantal automobielen op het spoor kwam.

Met slechts 100 volgelingen slaagde hij er daarna in, de Westelijke grens van de Transvaal te bereiken en die over te trekken. Waarschijnlijk hoopte hij zich in dat gebied met een sterk commando onder generaal Kemp te vereenigen en samen naar Duitsch Zuid-West Afrika te gaan. Zijn vervolgers evenwel zaten hem dicht op de hielen en wonnen aanvankelijk terrein op hem, zoolang de zandwoestijn nog niet bereikt was. Daarbij werd ongeveer de helft van de Wets mannen gevangen genomen.

De vervolgers hadden zich in verschillende groepen gesplitst om hun het uitwijken naar Noord of Zuid te beletten, terwijl de commandanten Brits en Jordaan hem gedeeltelijk per auto, gedeeltelijk te paard achterna zaten. De streek, waardoor de jacht ging, was vreeselijk. Van gebaande wegen geen spoor aanwezig, een eindelooze zandvlakte, waar weldra de automobielen in bleven steken, terwijl slechts op enkele plaatsen water aanwezig was.

Eerst den 29sten November werd de Wet met zijn troepje ontdekt. Hij reed met zijn troepje in snel tempo door een gebied, dat geheel

begroeid was met doornachtige woestijnplanten. De automobielen jaagden hem achterna, maar moesten het weldra opgeven. Commandant Jordaan met 80 ruiters, zette toen de vervolging voort en had het geluk precies te weten te komen, waar de Wet van plan was den nacht van 30 November op 1 December door te brengen. Al vervolgende werden hier en daar reeds achterblijvers aangetroffen, die uitgeput en versmacht door den dorst, neergevallen waren. Te middernacht werd de plaats bereikt, waar het gejaagde wild zich moest bevinden. Jordaan liet zijn manschappen die plek omsingelen en daarna in een kring op het kamp van de Wet toerijden.

In den vroegen morgen wist hijzelf zich bij verrassing meester te maken van een twintigtal der volgelingen van den grooten Boe-

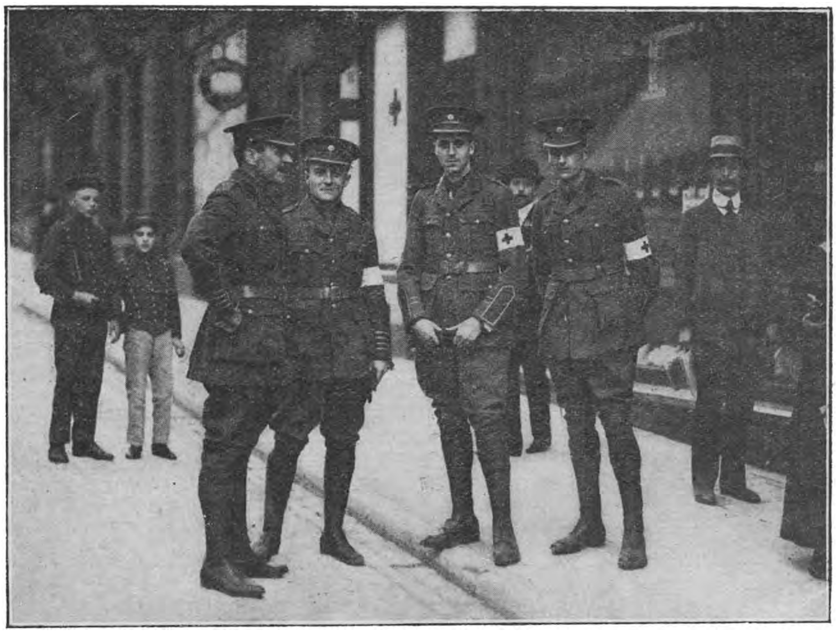

Engelsche militaire geneeskundigen te Johannisburg.

rengeneraal, die bezig waren de paarden op te vangen en gereed te maken voor het vertrek. Na eenig onderhandelen volgde de rest toen ook spoedig. Met generaal de Wet bevonden zich daarbij diens onderbevelhebber, commandant Neser, en zijn secretaris Oost, een gewezen Nederlander en ex-redacteur van het Transvaalsche blad „Het Volk".

Een week later werden de gevangenen te Johannisburg binnengebracht en daar op een fort opgesloten.

De opstand was gedempt. De kleine troepjes, die nog in het veld waren, gaven zich, toen ze hoorden van het lot der hoofdleiders, gevangen. Alleen de reeds genoemde generaal Kemp wist het Duitsche gebied te bereiken. Het tweede bedrijf van den opstand ging nu een aanvang nemen. het proces van de gevangenen, doch daarover later. Het

is te hopen, dat de regeering verzachtende omstandigheden in aanmerking zal nemen. Trouwens, een proclamatie van Botha, dateerende van de dagen na de gevangenname van de Wet, wijst daar op. Straf zal er moeten zijn, maar de gewone burgers zal men veel kwijtschelden. Alleen de leiders, ja voor hen ziet het er slecht uit. Toch verwachten wij, dat iemand als Christiaan de Wet, gespaard zal blijven, al was het alleen maar om velen, die tot dusver vijandig geweest waren, te verzoenen en te voorkomen, dat het wreede lot van den populairen generaal niet een nieuwen opstand tengevolge zou hebben.

Iets anders was het met diegenen onder de opstandelingen, die behoord hadden tot de geregelde krijgsmacht van de Unie, vooral de officieren daaronder. Voor hen, officieren in actieven dienst, schuldig aan hoogverraad, kon geen pardon zijn. Vandaar, dat een van hen, de gewezen kapitein „Jopie" Fourie, ter dood veroordeeld en reeds den 20sten December te Pretoria gefusilleerd werd. Zijn jongere broer, die in hetzelfde geval verkeerde, werd tot diezelfde straf veroordeeld, maar de verklaring van den oudste, dat de opstand van zijn broer hoofdzakelijk een gevol was van den invloed, dien hij op hem uitgeoefend had, redde zijn leven: de straf werd in 5 jaren dwangarbeid veranderd.

Evenzoo waren Maritz en Kemp gewezen officieren. En zij waren des te schuldiger, daar zij openlijk zich verbonden hadden met de Duitschers en in samenwerking met die vijanden des lands invallen gedaan hadden op het grondgebied der Unie. Vandaar dat Botha in de reeds aangehaalde proclamatie de burgers opwekte om de wapens op te nemen, om te helpen die twee landverraders te straffen.

Doch daarover willen we liever een andere maal spreken, tegelijk met de behandeling van den komenden aanval door Botha en zijn Unietroepen op Duitsch-Zuid-West-Afrika, die in het begin van 1915 begon. Dan zullen we tevens gelegenheid hebben het proces tegen de Wet en de zijnen mede te deelen.

HOOFDSTUK XIV.

Turkije in dezen oorlog.

Reeds kort na het uitbreken van den oorlog bleek de gezindheid van Turkije uit het koopen van de Göben en de Breslau, de twee Duitsche oorlogsschepen, die zich in de Middellandsche Zee bevonden hadden, en die er in geslaagd waren aan hun vijanden te ontkomen. De meest invloedrijke persoon in de regeering, Essad Pasja, was al dadelijk sterk voor een partij kiezen voor Duitschland, waarbij hij geholpen werd door de talrijke Duitsche officieren, die onder generaal Liman von Sanders, bezig waren het Turksche leger te reorganiseeren. Vele andere ministers evenwel zagen er weinig heil in, daar ze toch niet Servië konden aanvallen, aangezien Bulgarije tusschen beide staten in ligt en tevens Serviërs vriend en bondgenoot, Griekenland, voorloopig neutraal bleef, doch zelfs in geval van deelname aan den strijd voldoende beschermd werd door eigen vloot, alsook door schepen van Frankrijk en Engeland. Zij wilden dus neutraal blijven, doch gaande weg, terwijl steeds betuigingen van neutraliteit gegeven werden, versterkte zich de invloed van Essad en van de Duitsche officieren, die nu ook de vloot onder hun bevel kregen. Waarschijnlijk speelde daarbij een rol de begeerte naar een wederbezetting van Russisch Armenië en van Egypte, waarbij gehoopt werd op een algemeenen opstand onder de Mohammedanen tegen Engeland en Frankrijk, als tegen die staten de Heilige Oorlog gerpoclameerd werd.

Frankrijk en Engeland van hun kant, hoewel steeds in schijnbaar vriendschappelijke betrekkingen met de Porte (Turksche regeering), hadden de Göben- en Breslau-geschiedenis beantwoord met het zenden van een sterk eskader naar de Turksche wateren. Voortaan onderzochten ze elk schip, dat voor een Turksche haven bestemd was. Bestond de lading uit contrabande, dan werd het in beslag genomen. Hierdoor trachtten ze dus te beletten, dat Turkije zich over zee van krijgsmateriaal voorzag met het oog op een mogelijken oorlog.

Het gevolg daarvan was weer geweest, dat de Turken de Dardanellenforten, die de nauwe zeestraat, die van uit de Middellandsche

Zee toegang verleent tot hun hoofdstad, Constantinopel, en tot de Zwarte Zee, in staat van verdediging brachten en dat ze mijnen uitzetten in het vaarwater, echter zoo, dat koopvaarders, voorzien van Turksche loodsen, er nog doorneen konden varen.

In verband nu met het steeds toenemen der oorlogszuchtige neigingen der Turksche regeering, begonnen de Fransche- en Engelsche schepen eveneens op hun hoede te zijn. Vandaar dat ze, toen in het eind van September een viertal Turksche torpedobooten een oefeningstocht maakten buiten de zeestraat, dezen onmiddellijk bevel gaven terug te keeren, anders zouden ze in den grond geboord worden. Het bevel werd opgevolgd, doch de terugvarende scheepjes werden tot vlak voor den ingang door de vreemde oorlogsbodems gevolgd.

Bevreesd voor een aanval, werd toen door de Turksche regeering het geheele vaarwater door mijnen versperd en dus de vaart geheel stopgezet. Dit was een ernstige benadeeling van de belangen van Rusland, dat hierdoor zijn overvloed van tarwe niet meer kon uitvoeren en tevens verstoken bleef van den invoer van allerlei behoeften uit de landen zijner bondgenooten.

ENVER PACHA,
de Turksche Minister van Oorlog.

Toch bleef de vrede voorloopig nog gehandhaafd, daar nog steeds in Constantinopel de vredespartij de overhand hield. Evenwel veranderde dat geleidelijk, naarmate de Duitsche invloed krachtiger werd. Op alle Turksche oorlogsschepen waren weldra Duitsche officieren ingedeeld, evenals te land bij alle legercorpsen. Generaal Liman von Sanders werd zelfs benoemd tot commandant der verdedigingswerken aan de Dardanellen en de daarbijbehoorende troepen. Ten slotte werd Essad Pascha, de bekende pro-Duitsche en bekwame verdediger van het Tripolitaansche binnenland tegen Italië, tot opperbevelhebber van het geheele Turksche leger aangewezen.

Van toen af aan was het duidelijk, dat Turkije aan den oorlog zou deelnemen; slechts het oogenblik, dat daarvoor uitgekozen worden zou, bleef nog onbekend. Algemeen werd verwacht, dat eerst door

Duitschland of Oostenrijk een beslissende overwinning behaald zou moeten worden, vooral op Rusland, zoodat de Turken zich gemakkelijk van Armenië zouden kunnen meester maken.

Het zou evenwel anders uitkomen. In het eind van October, juist toen het Duitsch-Oostenrijksche leger den terugtocht in Polen aanving, dus toen niet deze partij, maar de Russen een overwinning behaald hadden, begon Turkije met de vijandelijkheden. Juist dat doet duidelijk zien, dat het geheel onder Duitschen invloed handelde. Duitschland had hulp noodig. Door het deelnemen van Turkije aan den oorlog zou Rusland belangrijke troepenmachten moeten zenden naar den Kaukasus en naar de kuststreken der Zwarte Zee, ja, zou ook Engeland gedwongen worden een deel zijner koloniale legerafdeelingen in Egypte te verzamelen, om dat de beschermen.

Waarschijnlijk ook werd verwacht, dat de vijandschap van het geestelijk hoofd van alle Mohammedanen tegen Engeland, Frankrijk en Rusland tengevolge zou hebben, dat de millioenen tot dat geloof behoorende onderdanen dezer staten oproerig zouden worden en dat dus ook daardoor Duitschland's vijanden zouden verzwakken.

Het uitbreken van dezen nieuwen krijg geschiedde geheel zonder oorlogsverklaring. Den 28sten October had, volgens de verklaringen der Turksche autoriteiten, die echter tegengesproken worden door de Russische regeering en die ook overigens niet waarschijnlijk zijn, een ontmoeting plaats tusschen Russische en Turksche oorlogsschepen, waarbij de eerstgenoemden de laatsten onverwachts aanvielen, doch met verliezen teruggedreven werden. Juist dat maakt het bericht onbetrouwbaar. De aanvaller zou zulks niet gedaan hebben, als hij niet over een beduidende overmacht te beschikken had.

Meer aannemelijk is dan ook, dat de Turksche oorlogspartij dit bericht verspreid heeft om het laatste verzet der voorstanders tot handhaving van de neutraliteit te overwinnen en vooral de verantwoordelijkheid van zich zelf af te wentelen op de Russen. Nemen we op grond van dit alles aan, dat bovenstaand gevecht van den 28sten niets dan een verzinsel is, dan werden de vijandelijkheden den daaropvolgenden dag geopend door de Turken, die een aanval deden met verschillende oorlogsschepen op Russische kustplaatsen. Alleen door het onverwachte dezer aanvallen waren ze mogelijk, daar anders de Russische Zwarte Zeevloot een prachtige kans gehad zou hebben om de verspreide Turksche schepen aan te vallen en één voor één te vernietigen. Nu slaagde de overval. De stad Theodosia op het Krim-schiereiland werd o.m. door de Breslau gebombardeerd en vrij ernstig beschadigd.

De Hamidié deed hetzelfde bij een andere haven, terwijl weer elders de Göben aan het werk was. Den volgenden dag herhaalden zich deze aanvallen en wel op de groote handelstad Odessa, die eveneens beschoten werd en waar o.a. een Russische torpedoboot in den grond ge-

boord werd. Zoo was de oorlog feitelijk uitgebroken. Toch was er nog kans op het bewaren van den vrede. De Turksche regeering ontkende tegenover de gezanten der vreemde mogendheden alle medeweten aan het gebeurde en scheen vredelievend. De geallieerden waren het ook en stelden daarom den 30sten October aan Turkije een ultimatum. Door de daarin gestelde eischen in te willigen kon zij den anders onvermijdelijken krijg ontgaan. Geëischt werd:

1ste. Een voldoende verklaring van en verontschuldiging voor de aanvallen op de Russische kust.

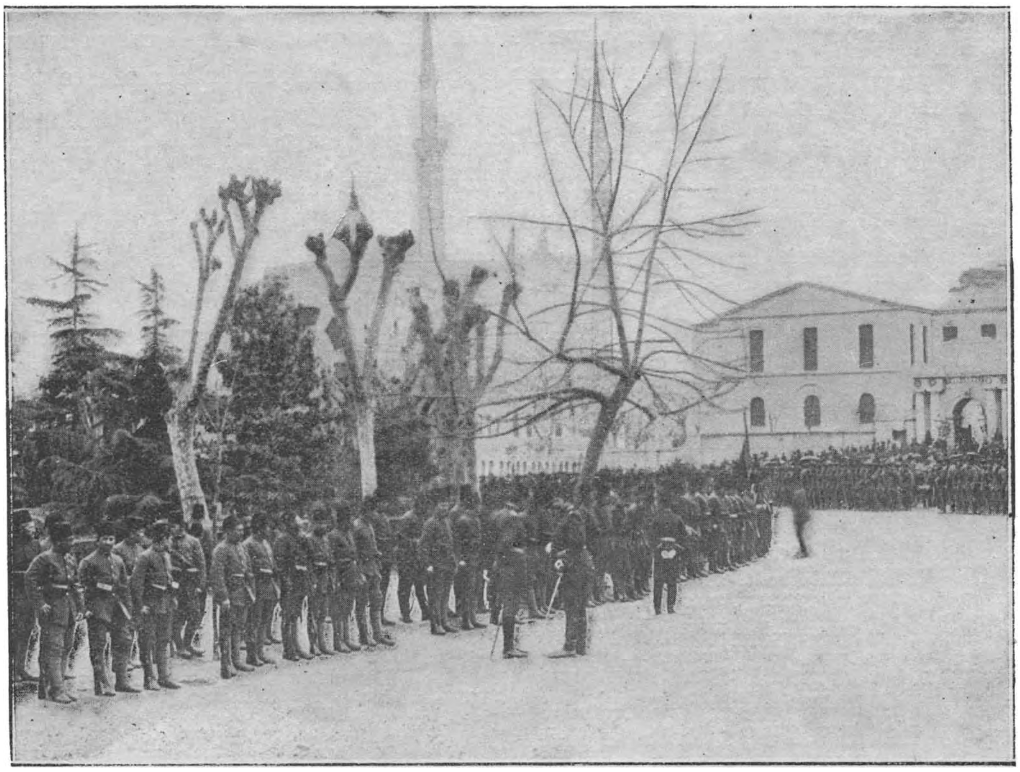

De mobilisatie in Turkije.

2de. Verwijdering van de Duitsche manschappen en officieren van de Turksche oorlogsschepen.

3de. Ontwapening en interneering van de „Göben" en de „Breslau".

Op deze eischen werd evenwel geen antwoord ontvangen. De oorlogspartij was in Constantinopel de baas geworden, gesteund door de Mohammedaansche geestelijkheid en het gepeupel. Vandaar dat reeds den 31sten October en den 1sten November de onderdanen en gezanten van Rusland, Engeland, Frankrijk en Servië de Turksche hoofdstad en andere plaatsen, zooals Smyrna, verlieten, wat gevolgd werd door het vertrek der Turksche diplomaten uit die staten.

De diplomatieke betrekkingen waren dus afgebroken en de strijd

begonnen. In weerwraak voor het gebeurde op 29 en 30 October vielen Fransche en Engelsche oorlogsschepen den 1sten November een Turksche kanonneerboot bij Beiroeth aan, die daarop door de bemanning verlaten werd en opgeblazen. Twee dagen later bombardeerden verschillende schepen de buitenforten der Dardanellen, de stad Jaffa aan de Syrische en Akaba en Dzjidda aan de Arabische kust.

Den volgenden dag, den 4den November dus, werd daarop door Engeland, Rusland, Frankrijk, België, Servië en Montenegro officieel de oorlog aan Turkije verklaard. Bij de bekendmaking van dit besluit aan de Mohammedaansche onderdanen der betreffende staten werd daarbij gevoegd de volgende verklaring (naar een vertaling van een exemplaar, dat door de Engelsch-Indische regeering gericht werd aan de bevolking aldaar):

„Met het oog op het uitbreken van den oorlog tusschen Groot-Brittannië en Turkije, die, tot spijt van Groot-Brittannië, veroorzaakt is door een slecht overlegde, ongeprovoceerde en uit eigen beweging voortspruitende daad der Ottomaansche regeering is de Onderkoning door Z. M.'s regeering gemachtigd het volgende openbaar te maken met betrekking tot de heilige plaatsen in Arabië en Mesopotamië en de haven van Dzjidda, opdat er geen mis-verstand heersche aan de zijde van Z. M.'s loyale Mohammedaansche onderdanen.

In dezen oorlog, waarin geen kwestie van godsdienstigen aard een rol speelt, zullen deze heilige plaatsen en Dzjidda gevrijwaard blijven van aanvallen of hindering door Britsche strijdmachten te land of ter zee, zoolang er geen moeilijkheden rijzen met pelgrims uit Indië naar de heilige plaatsen in kwestie. Op verzoek van Z. M.'s regeering hebben de Fransche en Russische regeeringen soortgelijke verzekeringen gegeven."

Het doel van deze verklaring was duidelijk. De Mohammedaansche onderdanen moest aan het verstand gebracht worden, dat deze oorlog niet gericht was tegen den sultan van Turkije als hoofd van hun godsdienst. Dat dus ingeval deze, door den Heiligen Oorlog uit te roepen, hen opriep om zijn zijde te kiezen, zij niet verplicht zouden zijn daaraan gehoor te geven. En tevens moest de inhoud er van strekken hen gerust te stellen omtrent de heilige plaatsen van hun geloof, die allen op Turksch grondgebied gelegen zijn.

Tegelijkertijd annexeerde Engeland het eiland Cyprus, dat wel reeds lang door zijn troepen bezet gehouden werd, maar toch nog in naam tot Turkije behoorde, terwijl later ook Egypte, dat in naam geregeerd werd door een „Khedive" (onderkoning) namens den sultan van Turkije, doch ook in werkelijkheid geheel van Engeland afhankelijk was, tot een onafhankelijken staat geproclameerd werd onder beschermheerschappij (lees: onder oppergezag) van den koning van Engeland. De Khedive, die op de hand van Turkije was, werd van zijn waardigheid ver-

vallen verklaard en vervangen door een zijner familieleden, onder den titel van sultan.

Alvorens nu tot de geschiedenis van dezen nieuwen oorlog over te gaan, dienen we eerst in het kort het Turksche rijk te beschrijven, waarvoor het bijgevoegde kaartje gebruikt kan worden.

HET TURKSCHE RIJK MET OMGEVING.

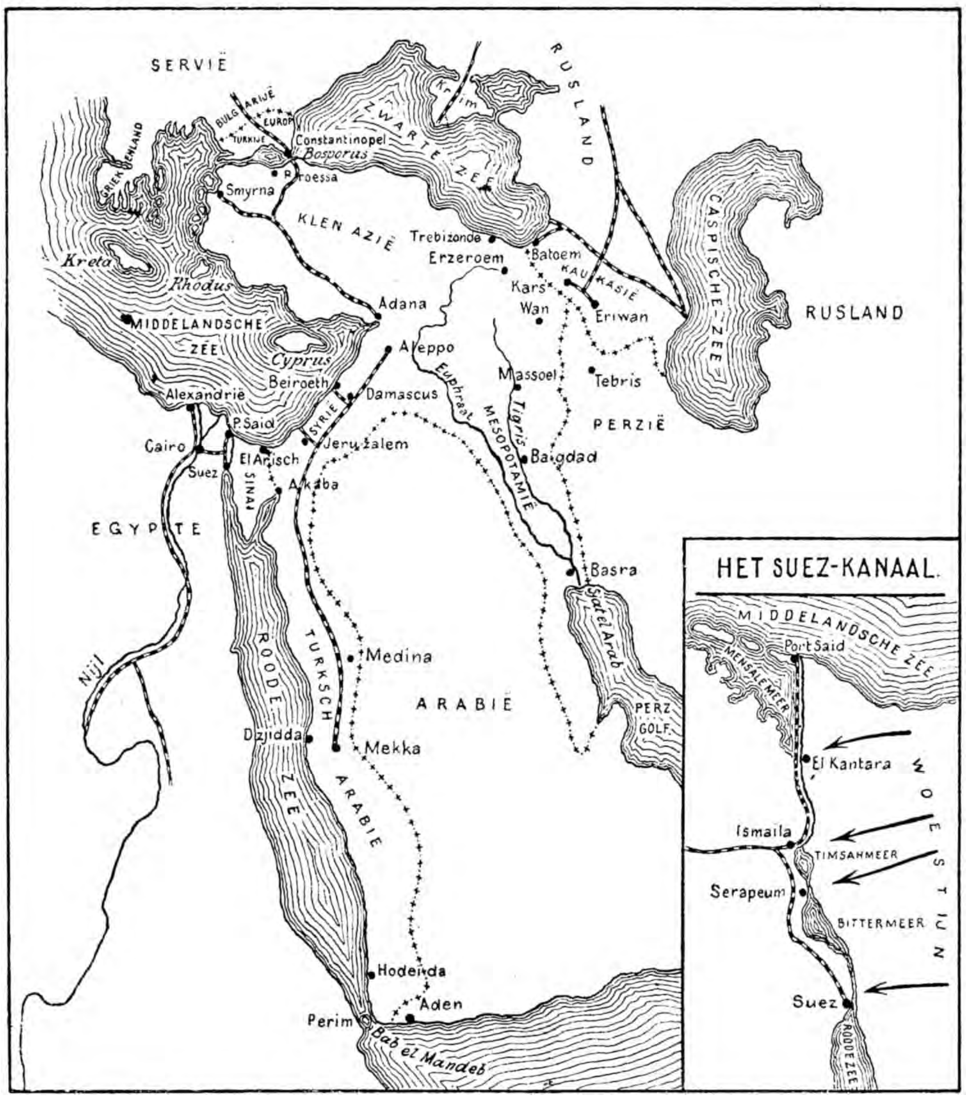

Behalve het kleine stukje in Europa met de steden Constantinopel en Adrianopel, bestaat Turkije uit Klein-Azië, een deel van Armenië, Syrië met Palestina, de Westelijke randgebieden van Arabië en Mesopotamië, d. w. z. het gebied van de rivieren Euphaat en Tigris. Te land grenst dit reusachtige rijk op twee plaatsen aan het gebied zijner vijanden, n.l. in Armenië aan Rusland (Russisch Armenië en Kau-

kasië) en in Syrië en Arabië aan Egypte, waartoe ook te rekenen valt het schiereiland van den Sinaï. Op beide plaatsen zullen dus gevechten te verwachten zijn.

Ter zee liggen de kusten langs de Middellandsche en Roode Zee en de Perzische Golf open voor aanvallen der Engelsche en Fransche vloten, terwijl in de Zwarte Zee, waar slechts Russische en Turksche schepen kunnen komen, deze staten elkander te bestrijden zullen hebben.

De bevolking is in verhouding tot de uitgestrektheid niet talrijk, waarbij nog komt, dat een vrij belangrijk gedeelte, de Christenen in Europeesch Turkije (Bulgaren en Grieken), in Klein-Azië (Grieken en Armeniërs) en in Armenië, en de Joden in Syrië niet meedoen aan de verdediging. Het leger toch bestaat uitsluitend uit de Mohammedaansche bevolking, voornamelijk de Turken, waarbij dan nog komen de woeste, krijgshaftige Koerden en de Arabieren. Het grootste gedeelte dezer laatsten echter heeft in een modernen oorlog zoo goed als geen gevechtswaarde. Trouwens, sinds den Balkan-oorlog is de goede verwachting, die men van het Turksche leger placht te hebben, verdwenen, hoewel de mogelijkheid bestaat, dat sinds dien de Duitsche invloed zoo sterk geweest is, dat de toestanden veel verbeterd zijn.

De hoofdmacht van het Turksche leger was bij het uitbreken van den oorlog samengetrokken in Europa, dus bij Constantinopel, Adrianopel en de Dardanellen. Deze bestond toen uit het 1ste, 2de, 3de, 5de en 6de legercorps met eenige cavallerie-brigades, vestingtroepen, Koerdische ruiterij en grenswachtafdeelingen, te samen (op papier) 250 à 300.000 man. Daarnaast bevond zich nog het 4de corps, gedeeltelijk in Smyrna, maar hoofdzakelijk op den Aziatischen oever der Dardanellen, eveneens met eenige vestingtroepen. Minstens 300.000 man heetten dus geconcentreerd te zijn om de hoofdstad te verdedigen en vooral de zeestraat gesloten te houden. Evenwel moet er rekening mede gehouden worden, dat zij ook wel bedoeld kunnen zijn als waarborg, dat niet de Balkanstaten van de gelegenheid profiteerden om de Turken naar Azië terug te jagen, of wel tot een aanval of bedreiging daarmede tegen Zuid-Rusland.

Elders in Azië bevond zich de rest van het Turksche leger, n.l. in Armenië, dus vlak bij de Russische grens, het 9de, 10de en 11de legercorps, elk ongeveer 30.000 man sterk, met cavallerie, grenstroepen en ongeregelde ruiterij, samen dus pl.m. 100.000 man. Behalve deze macht kon verwacht worden het optreden van allerlei rooverbenden, samengesteld uit bergvolken van Armenië en Noord-Perzië.

In Mesopotamië, dus vèr van elke grens verwijderd en ook niet door middel van spoorwegen daarmede verbonden, stonden nog twee legercorpsen (12de in Mosoel en 13de in Bagdad), ieder pl.m. 20.000 man, waarvan het mogelijk is, dat het Noordelijkste als reserve van het Armenische leger zou dienen, terwijl het laatstgenoemde het kustgebied der Perzische golf te verdedigen heeft.

Ten slotte bevond zich nog het 8ste corps, dat 40.000 man sterk heette te zijn, in Syrië, vooral te Damascus, terwijl het 14de verspreid was over de Westkust van Arabië. Het 8ste, versterkt met deelen van het 14de en eventueel ook ongeregelde troepen (Bedoeïnen), had blijkbaar tot taak aanvallen te doen in de richting van Egypte.

Tellen we dit alles samen, dan komen we tot een macht van 500.000 man, waarachter we ons nog de noodige reservetroepen moeten denken, waarvan evenwel het nadeel is, dat het nooit in zijn geheel op hetzelfde gevechtsfront kan strijden en dat waarschijnlijk de grootste helft weinig gewicht in de schaal zal leggen.

Wat de bewapening betreft, heet het leger ruim voorzien te zijn van geweren en patronen daarvoor en eveneens van geschut en granaten. Daarbij dient evenwel opgemerkt te worden, dat slechts de Europeesche troepen voorzien zijn van moderne snelvuurkanonnen, die in Azië evenwel met oud Krupp-geschut, dateerend van 1873. Juist het moderne geschut zal bovendien in den Balkan-oorlog sterk geleden hebben en waarschijnlijk zal de daarvoor beschikbare hoeveelheid projectielen nog wel niet aangevuld zijn.

Er is boven gesproken over een mogelijk plan tot een aanval van Constantinopel uit op Zuid-Rusland. Dit zou alleen dan uitvoerbaar zijn, wanneer Turkije zich wist meester te maken van de heerschappij over de Zwarte Zee, zoodat de Russische vloot vernietigd, af althans in een haven opgesloten was. Het is daarom ook noodig de wederzijdsche marine na te gaan.

Turksche vloot:

Dreadnought: Sultan Mehmet Rechad V, (1913), groot 23.000 ton, bewapend met 10 stukken van 33¾ c.M. enz.

Dreadnought Sultan Osman I, (1913), groot 27.000 ton, bewapend met 14 stukken van 30 c.M., enz.

Pantserschip: Hairredin Barbarosse, (1891), groot 10.000 ton, bewapend met 6 stukken van 27½ c.M. enz.

Pantserschip: Torgut Reis (1891), groot 10.000 ton, bewapend met 6 stukken van 27½ c.M., enz.

Pantserschip: Messiedje, (1874, omgebouwd in 1902), zonder eenige waarde.

Kustslagschip: Muïn i Zaffer, (1869, omgebouwd in 1904), zonder eenige waarde.

Pantserkruiser: Hamidieh, (1903), groot 3.800 ton, bewapend met 2 stukken van 15 c.M. en 8 van 11.7 c.M.

Pantserkruiser: Medjidieh, (1903), groot 3.330 ton, bewapend met 2 stukken van 15 c.M. en 8 van 11.7 c.M.

Pantserkruiser: Göben, (1908), groot 3.500 ton, bewapend met 2 stukken van 15 c.M., enz.

Pantserkruiser: Breslau, (1908), groot 3.500 ton, bewapend met 2 stukken van 15 c.M., enz.

3 torpedomonitors, waarvan 2 betrekkelijk nieuwe.

7 monitors, waarvan 6 betrekkelijk nieuwe.

8 torpedojagers, waarvan 4 zeer snelle (35 knoopen).

9 torpedobooten en 5 transportschepen.

Gevechtswaarde hebben behalve de kleinere bodems alleen de 4 pantserkruisers en de twee Dreadnoughts, waarvan de laatste werkelijk zeer krachtige schepen zijn en de eerstgenoemde door de Duitsche schepen enorm versterkt zijn.

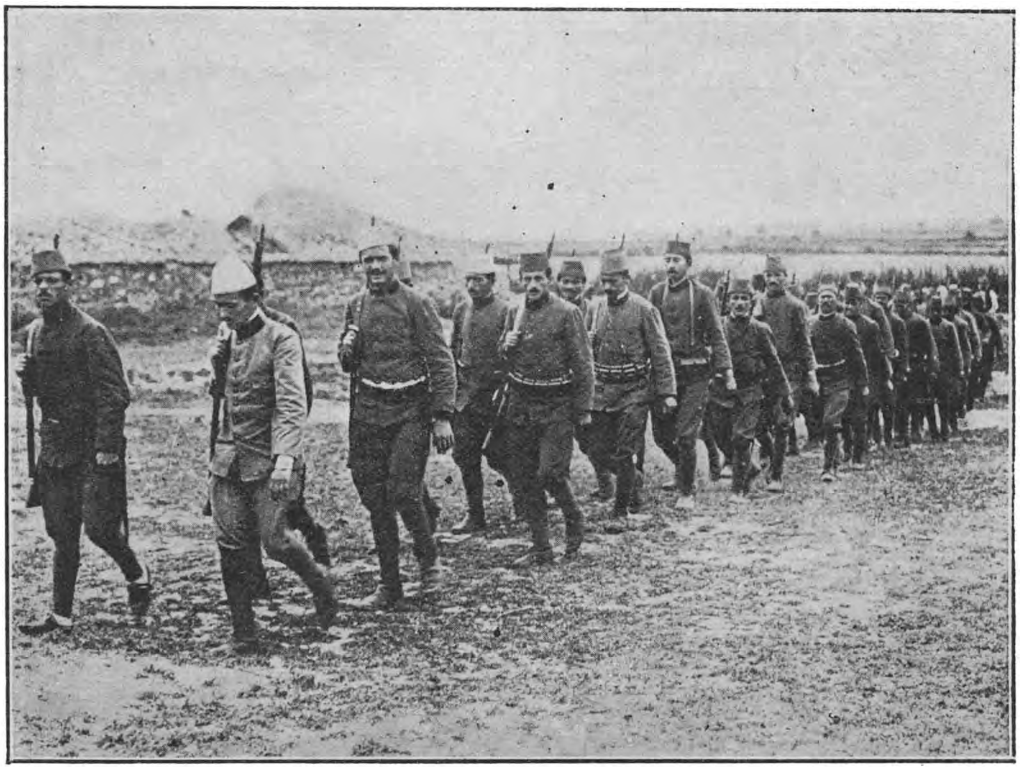

Turksche Infanterie.

Russisch Zwarte Zeevloot:

3 Dreadnoughts, begin 1914 van stapel geloopen, met 10 stukken van 30 c.M. als hoofdbewapening.

Het is evenwel niet bekend, of ze reeds geheel uitgerust waren bij het uitbreken van den oorlog. Vermoedelijk toen niet geheel, maar spoedig daarna wel.

3 slagschepen (vrij modern), bewapend met 4 kanonnen van 30 c.M.

1 klein slagschip (1896), bewapend met 4 kanonnen van 30 c.M.

1 klein slagschip (1893), bewapend met 4 kanonnen van 30 c.M.

1 oud slagschip (1892), zonder gevechtswaarde.

2 pantserkruisers (1902).
4 oude kanonneerbooten.
26 torpedojagers, waarvan 9 eerst in 1913 gebouwd.
10 torpedobooten, allen ouder dan 20 jaar.
11 duikbooten, dateerend van 1907 à 1912.

In klein eeenheden is Rusland dus Turkije de baas, daar zijn 26 torpedojagers alleen reeds opgewassen zijn tegen alle kleine schepen der Turken.

Wat de oudere slagschepen betreft, ook daarin is Rusland ruimschoots tegen Turkije opgewassen, welk land echter een flinke voorsprong heeft door zijn 4 moderne pantserkruisers tegen de 2 Russische.

Het geheele overwicht hangt ten slotte slechts af van den toestand, waarin de 3 Russische Dreadnoughts verkeeren. Zijn ze gereed om zee te kiezen, dan is Rusland meester over de Zwarte Zee, zoo niet, dan is er veel, zeer veel kans, dat Turkije dat zal zijn.

Komen we thans tot de bespreking van dezen oorlog in zijn eerste stadium, dan blijkt, dat 4 krijgstooneelen de aandacht trekken, de Zwarte Zee, Armenië, de Egyptische grens en de kuststreken der Perzische golf. Minder beduidende gebeurtenissen vielen bovendien nog voor op allerlei andere punten der Turksche kusten. Wat echter door Duitschland gehoopt werd, dat alle Mohammedanen gehoor zouden geven aan den oproep tot den Heiligen oorlog tegen Engeland, Frankrijk en Rusland, kwam niet tot vervulling. Perzië en Afghanistan verklaarden zich neutraal. De Mohammedaansche vorsten in Indië, waarvan verscheidene in Frankrijk en elders streden, wedijverden in betuigingen van trouw aan Engeland en zelfs in Egypte kwam geen opstand onder de anders zoo dikwijls oproerige bevolking. Zoo bleef achterwege, wat het grootste gevolg van de oorlogsverklaring van Turkije had kunnen zijn.

Achtereenvolgens zullen we de gebeurtenissen op die verschillende krijgstooneelen bespreken; eerst die op de Zwarte Zee, dan die in de Kaukasus, beide tusschen Turkije en Rusland, dan die in Egypte en aan de Perzische golf, waar Engeland tegenover de Turken stond.

In de Zwarte Zee gebeurde weinig belangrijks. In den eersten tijd ontvingen we telkens berichten van Turksche successen, meestal betreffende het bombardeeren van Russische steden, o.a. van Sebastopol en Batoem. Ook zeegevechten zouden volgens deze hebben plaats gehad, zelfs zulke, waar één enkel Turksch schip een geheele Russische vloot op de vlucht dreef. We weten echter hoeveel waarde we aan zulke tijdingen uit Constantinopel moeten hechten, sinds tijdens den Balkankrijg de grootste nederlagen tot overwinningen vermaakt werden.

In werkelijkheid valt uit het geheele verloop op te maken, vooral ook door het langzamerhand uitblijven van Turksche berichten, dat na de eerste weken althans de Russen de overhand kregen. Blijkbaar was toen de

laatste hand gelegd aan hun nieuwe Dreadnoughts en daardoor het evenwicht verbroken.

Het resultaat van deze Russische overmacht was, dat de Turksche kruisers weldra, na enkele stoutmoedige tochten, gedwongen werden in den Bosporus te blijven. Bij een dier tochten was de „Göben", of de „Sultan Selim", zooals de Turken dit schip verdoopt hadden, zeer ernstig beschadigd in de haven teruggesleept en moest een geheel leger van arbeiders aan het werk gezet worden, om de schade te herstellen, wat evenwel bij gebrek aan een goed dok vrijwel onmogelijk was.

Berichten over het beschadigen van andere Turksche schepen, zooals de Hamidieh, zijn niet voldoende bewezen. Alleen leed de Turksche marine nog wel een, zij het dan ook onbeteekenend verlies, door het tor-

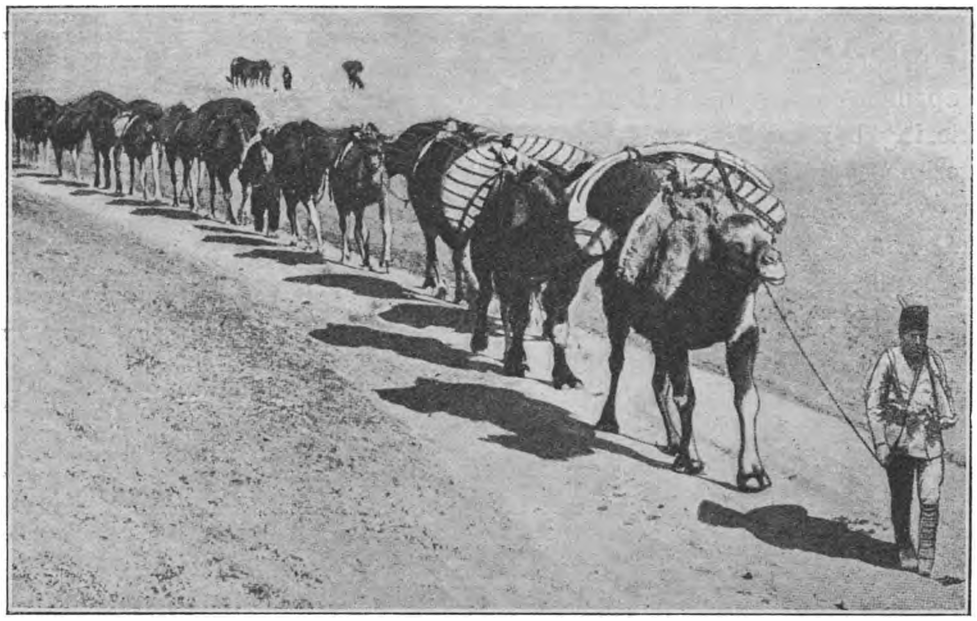

Turksch kameelen-transport.

pedeeren van de Messiedjé, door een Engelschen onderzeeër, die een gewaagden tocht maakte door de zeestraat der Dardanellen, onder de daar liggende mijnen door en midden in gekomen, het Turksche schip gewaar werd en naar den kelder zond. Wel werd onmiddellijk het vuur op den onderzeeër geopend, doch deze dook onmiddellijk weer onder en wist zich in veiligheid te stellen.

Deze onderzeeër was toegevoegd aan een Engelsch-Fransch eskader, dat tot taak had de Dardanellen te blokkeeren. Herhaaldelijk beschoten deze oorlogsbodems de buitenforten, evenwel zonder succes. Eveneens bombardeerden ze allerlei punten der kusten van Europeesch en Aziatisch Turkije. Daarbij werden ze geholpen door een Russischen kruiser „de Askold", die zich bij het uitbreken van den oorlog niet in de

eigen wateren bevond en daar dus niet meer kon terugkeeren. Zoo werden Beiroeth e. a. havens beschoten en Turksche koopvaardijschepen op verschillende plaatsen genomen en in den grond geboord.

Later zou de aanval op de Dardanellen met meer kracht hervat worden, doch dat zullen we in een ander hoofdstuk bespreken Thans gaan we over tot de gebeurtenissen op het tweede oorlogstooneel, n.l. dat in Armenië en Kaukasië.

Het grensgebied tusschen de Russische provincie Trans-Kaukasië en Turksch Armenië, is een ruw bergland, zonder behoorlijke wegen; een moeilijk terrein dus om oorlog te voeren. Spoorwegen ontbreken geheel, terwijl alleen in het Russische gebied een drietal steden, n.l. Batoem, Kars en Eriwan, op vrij grooten afstand van de grens gelegen, door spoorwegen met het binnenland in verbinding staan. Dit is een belangrijk voordeel voor de Russen, die daardoor veel gemakkelijker dan de Turken, versterkingen en krijgsbehoeften kunnen aanvoeren. De troepenmacht van de eerstgenoemden aan deze grens is zelfs niet bij benadering bekend, daar een gedeelte van het zoogenaamd Kaukasische leger naar Polen overgebracht was. De achtergebleven afdeelingen zullen evenwel door reserves versterkt zijn, vooral na het uitbreken van den oorlog.

De Turken bezitten hier, zooals we reeds zagen, een drietal legercorpsen, het 9de, 10de en 11de, die, naar gebleken is, nog versterkt werden door troepen van elders (uit Constantinopel en uit Mosoel), een vrij belangrijke macht dus. En daar het voor de bondgenooten van Turkije van belang was zoo spoedig mogelijk voordeel te trekken van de Turksche oorlogsverklaring, lag het voor de hand, dat de aanval van dezen kant uit zou beginnen, opdat de Russen gedwongen zouden worden een deel zan hun reserves naar den Kaukasus te zenden.

Aan dezen grooten aanval gingen tallooze schermutselingen vooraf, waarbij aanvankelijk de Russen **als** aanvallers optraden. Hun grensdekkingstroepen toch deden invallen in Turksch Armenië, in de richting van Erzeroem, het verzamelpunt der Turksche troepen. Zij drongen daarbij vrij ver door, doch bereikten hun doel, het bemoeilijken van de concentratie hunner vijanden, waarschijnlijk niet, of althans slechts in geringe mate. Van weerskanten werden daarbij overwinningsberichten de wereld ingezonden. Wij kunnen thans wel vaststelen, dat daarbij de Russen aanvankelijk de eigenlijke overwinnaars waren, doch dat, naarmate zij verder doordrongen, steeds grootere vijandelijke afdeelingen hun den weg versperden, zoodat ze ten slotte gedwongen werden den terugtocht naar eigen grondgebied te aanvaarden.

De Turken konden toen tot den aanval overgaan. Aanvankelijk echter nog slechts op de flanken, daar de hoofdmacht bij Erzeroem nog niet gereed was. Op de linkerflank, in het kustgebied der Zwarte Zee, naderden hun troepen de streek van Batoem, zonder evenwel die stad te

kunnen nemen, terwijl op den rechter vleugel hun afdeelingen, grootendeels uit Koerdische ruiterbenden bestaande, (ongeregelde troepen, uit de rooverstammen van die streken gerecruteerd), doordrongen in de Persische provincie Azerbeidsjan, die reeds lang door de Russen bezet was.

Daar tusschen in kwam in het einde van November of het begin van December de Turksche hoofdmacht in beweging. Klaarblijkelijk was het doel een aanval op de vesting Kars, waarheen ze in breed front oprukten. Daarbij was de snelheid van het centrum en den linkervleugel, (9de en 10de corps), grooter dan die van den rechtervleugel, (11de corps). Dit laatste moest dus de Russische troepen tegenover zich be-

Gezicht op het Turksche eiland Cyprus, dat door de Engelschen werd geannexeerd.

zighouden, terwijl de beide andere corpsen een omtrekkende beweging maakten, om hen in de flank en den rug aan te vallen en te vernietigen.

Weldra rukten de Turken de grens over en bezetten de plaatsen Olty, Ardanoesj en Ardaghan, de laatste op meer dan 70 K.M. van die grens gelegen. Verder zouden ze evenwel niet komen, want de Russen hadden een belangrijke macht tegenover hen samengetrokken, om hen van alle kanten te kunnen aanvallen. Onverschrokken marcheerden de Turken verder, niettegenstaande de felle koude, de geweldige sneeuwmassa's, de moeilijke bergwegen en de slechte verpleging, die hun ten deel kon vallen. Ze zullen dan ook wel een gedeelte van hun gevechts-

waarde daarbij ingeboet hebben en vooral zal een gedeelte hunner artillerie wel achtergebleven zijn. Althans, toen op het einde van het jaar 1914 en het begin van 1915 de vijandelijke legers tegenover elkaar kwamen te staan, wisten de Russen al spoedig het 11de corps bij Sarikamisj terug te slaan en zich daarna met hun geheele macht te werpen op de beide andere legercorpsen op een lijn, die men zou kunnen trekken van de reeds genoemde plaats naar Ardaghan.

Deze strijd liep uit op een verpletterende nederlaag voor de Turken. Volgens de Russische berichten, werd het 9de corps totaal vernietigd, zelfs de opperbevelhebber met zijn staf en zijn onderbevelhebbers werden krijgsgevangenen gemaakt, wat evenwel zeer overdreven was al waren de Turksche verliezen werkelijk zeer groot. Ook het 10de corps leed geweldige verliezen, maar kon zich tenslotte toch terugtrekken in Z.W. richting, naar het dal der Tsjorock, terwijl het 11de, dat veel minder geleden had, langzaam naar Erzeroem week.

In den omtrek van Batoem had dit ook een terugtocht der Turken tengevolge, zoodat bijna het geheele Russische gebied door hen ontruimd werd. Alleen in het reedsgenoemde Azerbeidsjan in Perzië bleven hun afdeelingen voortuitgaan, wat evenwel van weinig beteekenis was, daar hun aantal, evenals dat der Russen, daar zeer gering was, terwijl ze trouwens in het laatst van Januari al weer gedwongen werden dit gebied te ontruimen.

De voornaamste beteekenis van de Turksche nederlaag is wel deze, dat de Russen voorloopig van die zijde niets meer te vreezen hadden. Vele weken toch zullen, bij gebreke aan spoorwegen, noodig zijn om voldoende versterkingen van elders naar Erzeroem te brengen. Daardoor behoeven ze ook geen reserves meer te onttrekken aan hunne tegen Duitschers en Oostenrijkers strijdende troepen. Eerder zelfs kunnen ze een gedeelte hunner manschappen uit den Kaukasus terugroepen, om op het belangrijker krijgstooneel aan een beslissing mede te werken.

Om die reden zou dan ook van een belangrijke beweging der Russische troepen over de grens geen sprake zijn, te meer daar het ongunstige jaargetijde, dat ook voor de Turken zoo verderfelijk geweest was, krijgsbedrijven op groote schaal zoo niet onmogelijk, dan toch uiterst bezwaarlijk maakte. Eerst in het voorjaar kon van een hervatting sprake zijn.

Thans komt aan de beurt van bespreking het kustgebied langs de Perzische golf. Al spoedig na het uitbreken van den oorlog zonden de Engelschen hierheen enkele oorlogsschepen en Indische troepen. Zeer talrijk schenen deze niet te zijn, doch met behulp van het geschut der schepen waren ze toch in staat alle kustplaatsen te bezetten en vooral zich meester te maken van de Sjat el Arab, den gemeenschappelijken mond van de rivieren Euphraat en Tigris. Verder drongen ze niet door, doch dat zal de bedoeling ook wel niet geweest zijn. Uit het

feit, dat de Turken niet in staat waren deze landing te beletten, moeten we wel de gevolgtrekking maken, dat ze hun troepen uit dit gebied grootendeels weggezonden hadden en dat misschien alleen de zwakke divisie van Bagdad als bezetting gebleven was.

Was dus de strijd hier van weinig beteekenis, geheel hetzelfde kan geconstateerd worden van dien op andere punten der Turksche kusten, speciaal van het Arabische schiereiland. Daar, aan de Roode Zee, werden enkele kuststations door de Engelschen vernield en werd ook hier en daar door hun landingstroepen geschermutseld. Uit de landing evenwel van het ontvluchte gedeelte van de bemanning der „Emden" te Hodeida, een plaats in dit gebied gelegen, blijkt voldoende, dat de

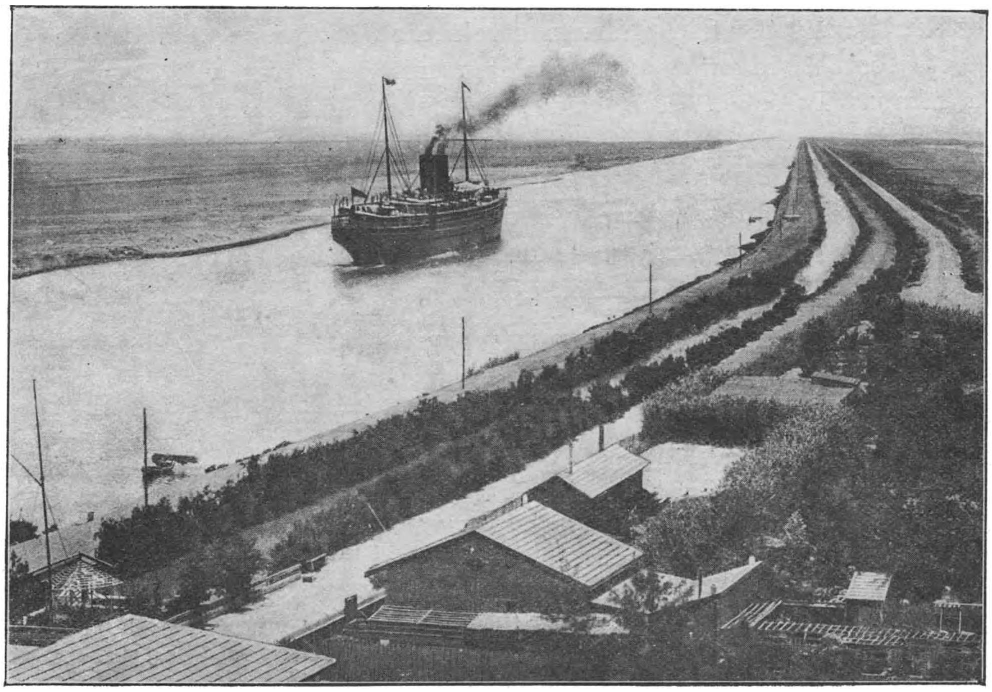

Gezicht op het Suez-Kanaal.

Turken meester van het land bleven.

Eenigszins anders was het evenwel aan de Egyptische grens. Reeds is opgemerkt, welke verandering in Egypte plaats vond. Daardoor had de Turksche regeering grond te vermoeden, dat een succesvol optreden zijner soldaten op de grenzen van dit land, volksbewegingen voor den afgezetten Khedive en tegen den nieuwen sultan en de Engelschen zou tengevolge hebben. Evenwel was er nog een andere en veel klemmender reden, waarom een expeditie tegen Egypte ondernomen werd: daardoor zou immers het Suez-kanaal veroverd kunnen worden en zou voornamelijk de Engelsche scheepvaart daardoor stopgezet worden, en zou de verbinding van Engeland met Indië en Australië veel moeilijker

worden, de zeereis aanmerkelijk langer. Prachtiger wraak voor het verdrijven zijner handelsschepen van den oceaan, was voor Duitschland niet denkbaar. Daarbij kwam dan nog, dat een dergelijke onderneming reeds vóór het slagen in zooverre succes zou opleveren, dat Engeland al dadelijk gedwongen zou zijn, niet alleen het gewone garnizoen in Egypte te laten, maar dat bovendien nog te versterken met een gedeelte der Indische en Australische troepen, die anders voor Frankrijk zouden bestemd zijn geweest.

Tot goed begrip der gebeurtenissen dienen we te beginnen met een beschrijving van dit oorlogsterrein. Egypte vormt, zooals op de kaart zichtbaar is, den Noord-Oostelijken hoek van Afrika, waar dit werelddeel door de slechts 160 K.M. breede landengte van Suez van Azië gescheiden is. Ten Zuiden daarvan strekt zich de Roode zee uit, die zich in het Noorden in twee armen splitst, n.l. de golven van Suez en die van Akaba. Tusschen deze beide ligt het sinds korten tijd in Engelsch bezit zijnde schiereiland Sinaï, dat grootendeels uit een dor, woestijnachtig bergland bestaat, terwijl het gebied ten Noorden daarvan tot aan de kust der Middellandsche Zee toe eveneens woestijn is. Door dit gebied loopt nu de grens tusschen het Turksche en het Egyptische grondgebied, en wel van de Noordpunt van de Golf van Akaba naar de plaats waar de Middellandsche Zeekust een Noordelijke richting krijgt. De Turken kunnen dit gebied naderen door een spoorlijn, die van Aleppo in Noord-Syrië over Damascus naar Mekka gaat en de grens tot op een 50-tal K.M. nadert. De Engelschen hebben een spoorlijn langs den Westelijken oever van het Suez-kanaal, van deze plaats tot Port Saïd, en bovendien een lijn, die deze verbindt met Caïro, de voornaamste stad in Egypte, aan de Nijl gelegen.

Ter verdediging van het land hadden de Engelschen daar reeds voor den oorlog eenige duizenden soldaten, behalve het zoogenaamde Egyptische leger, dat uit inboorlingen onder hun eigen officieren bestaat. Waarschijnlijk was het laatste bij het uitbreken der vijandelijkheden gezonden naar het binnenland, om in de plaats van het gewone Engelsche garnizoen de Anglo-Egyptische Soedan te bewaken, terwijl de afgelosten naar het Noorden gebracht waren.

Toen de oorlog verklaard werd, was deze bezetting reeds enorm versterkt, daar vrijwel het geheele Australische contingent, ter sterkte van ongeveer 25.000 man, daar aan land gezet was en over verschillende kampen, o.a. bij de beroemde Pyramiden, verdeeld. Bovendien kwamen daarbij nog een groot aantal Engelsch-Indiërs, zoodat we gerust kunnen aannemen, dat een macht van 50 à 70.000 man gereed stond Egypte te verdedigen.

Van Turksche zijde kwam, zooals reeds gezegd is, het 8ste legercorps, dat te Damascus stond, voor een expeditie in aanmerking, waartoe het versterkt werd met troepen uit Klein-Azië van het 4de corps

en uit Arabië. Verder spraken de berichten over het samentrekken van deze legermacht van duizenden Bedoeïnen, die gehoor gegeven hadden aan den oproep tot den Heiligen oorlog. Of dat inderdaad het geval geweest is, valt echter ernstig in twijfel te trekken, daar later bijna geen spoor van hen bemerkt is. Grooter dan het Engelsche leger in Egypte, kan het Turksche moeilijk geweest zijn, zoodat voor het welslagen gerekend moest worden op een opstand der Egyptenaren, waartoe dan ook al maanden van te voren geheime agenten het land doorkruist hadden, waarschijnlijk echter zonder eenig noemenswaardig resultaat. Evenwel bleef er gevaar voor bestaan, zoodat de Engelschen niet hun geheele macht tegenover de Turken konden stellen.

Daardoor en ook door de gesteldheid van het terrein, was de rol van verdediger hier te verkiezen boven die van aanvaller. De laatste toch zou de breede woestijn ten Oosten van het Suez-kanaal moeten

Turksche veldartillerie in actie.

doortrekken en niet alleen alle ammunitie en levensmiddelen, maar zelfs ook het drinkwater moeten mede nemen. Dat zou moeten geschieden langs zoo goed als ongebaande woestijnwegen, gedeeltelijk met kameelen, die slechts weinig dragen kunnen. Het zou zelfs de vraag zijn, of het zwaardere geschut medegevoerd zou kunnen worden.

Te verwachten was dus, dat, als de Turken er in slaagden met hun geheele macht het kanaal te bereiken, hun gevechtswaarde aanmerkelijk geleden zou hebben door vermoeidheid, ontbering en gebrek aan geschut en ammunitie. Daarentegen zouden de verdedigers hen rustig kunnen afwachten in vooraf in gereedheid gebrachte stellingen, ruim van alles voorzien en bovendien nog gesteund door de kanonnen der oorlogsschepen in het kanaal en in de meren waardoor dit loopt.

Het eenige bezwaar, dat aan deze strategie verbonden was, bestond in de mogelijkheid, dat de scheepvaart door het kanaal, die zeer be-

langrijk is, 1) niet alleen voor Engeland, maar ook voor zijn bondgenooten en de neutrale mogendheden zou moeten worden stopgezet. Waarschijnlijk echter rekenden de Engelschen er op, dat dit slechts zeer kort zou duren.

Gedurende twee maanden, November en December, hadden de Turken niets anders gedaan, dan zich voor den opmarsch gereed te maken, waarbij de opperbevelhebber, Djzemal Pascha, uitstekend bijgestaan werd door Duitsche officieren, die bij zijn troepen en zijn staf ingedeeld waren. Het gevolg was, dat in het begin van Januari de geheele legermacht in de nabijheid der Egyptische grens stond, nadat reeds van te voren kleine afdeelingen bij Akaba tegen landingstroepen der Engelsche oorlogsschepen en verkennerspatrouilles geschermutseld hadden, terwijl andere zich meester gemaakt hadden van de zoogenaamde vesting El Arisch, aan de Middellandsche Zee gelegen, waar zich de uitmonding bevindt van de Wadi El Arisch, een meestal geheel drooggliggende rivier.

Het was toen de vraag, welken weg de aanvallers zouden kiezen. De beste loopt van Akaba naar Suez, doch had één groot bezwaar, dat deze bij eerstgenoemde plaats onder vuur genomen kon worden, door de Engelsche oorlogsschepen, waardoor het transport moeilijk werd en ook gevaar liep door landingstroepen afgesneden te worden. Vandaar, dat de andere weg gevolgd werd, n.l. van een punt bezuiden El Arisch aan genoemde „Wadi" gelegen naar Ismaïla, ongeveer halverwege tusschen Suez en Port-Saïd. Om de Engelschen op een dwaalspoor te brengen, rukten kleine afdeelingen langs den eerstgenoemden weg op en marcheerden anderen van El Arisch uit dicht langs de kust der Middellandsche Zee in de richting van El Kantara.

Engelsche vliegeniers konden dan ook in de laatste week van Januari rapporteeren, dat langs deze drie wegen de voorhoeden het kanaal begonnen te naderen en dat op verren afstand daarachter de hoofdmacht, op dezelfde wijze verdeeld, volgde. Reeds den 27sten en 28sten volgden daarop schermutselingen in de buurt van El Kantara en Suez tusschen wederzijdsche verkenners. Dit had al dadelijk tengevolge, dat de Suez-Kanaal-Maatschappij bekend liet maken, dat zij zich niet meer aansprakelijk kon stellen voor ongevallen, die doorvarende schepen mochten overkomen, wat ten onrechte tijdelijk de meening deed ontstaan, dat de vaart geheel stopgezet werd. Echter bleek dit al spoedig onwaar. De Engelsche militaire autoriteiten zorgden er voor, dat elk schip kon passeeren, alleen werden voorzorgsmaatregelen getroffen en o.a. bepaald, dat de doorvaart alleen overdag zou kunnen plaatsvinden.

Voorhands evenwel gebeurde nog niets, totdat den 2den Februari

1) Elk jaar varen er ± 5000 schepen door, waaronder meer dan 300 Nederlandsche.

de verkenners terugkeerden, nu vergezeld van de geheele voorhoede. Hoe groot deze macht was, is niet nauwkeurig vast te stellen, doch volgens Engelsche berichten zouden het ongeveer 12000 man geweest zijn. Dit legertje verscheen in de nabijheid van het kanaal, op de hoogte der plaatsen Ismaïla, Toesoem en Serapèum. Dien dag bleef het bij een artilleriegevecht, waarbij een zandstorm het moeilijk maakte

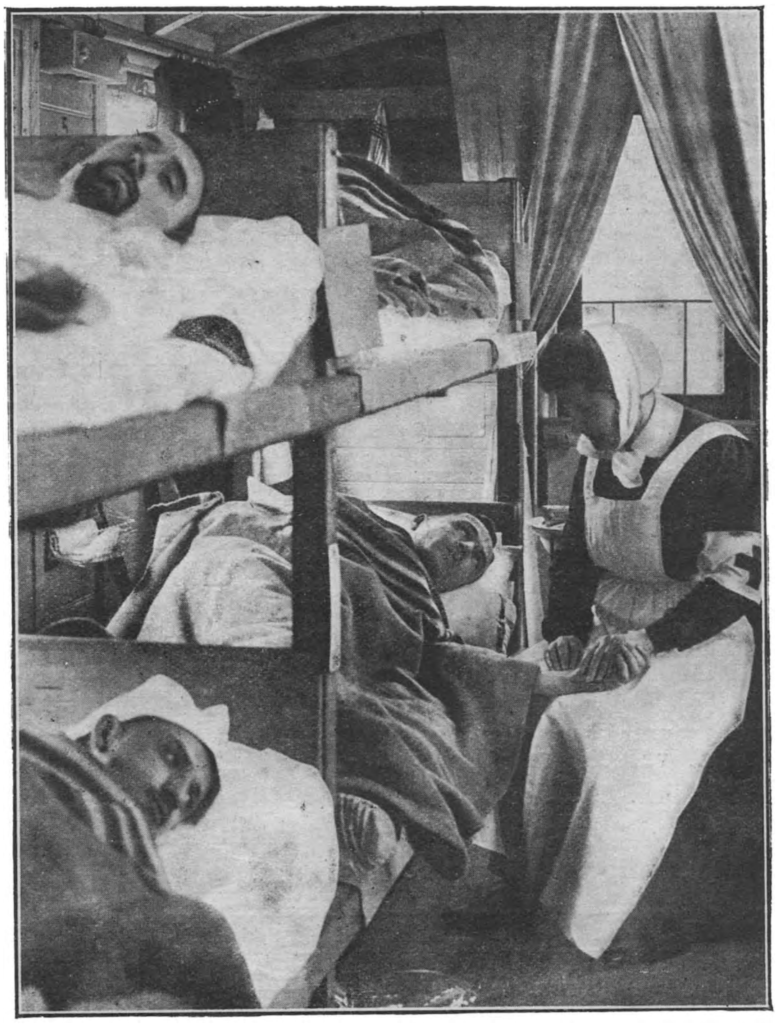

Kijkje in een Russischen hospitaaltrein achter 't front in den Kaukasus.

elkaars stellingen te verkennen en dus de verliezen zeer gering waren.

In den avond echter begonnen een tweetal Turksche regimenten met een afdeeling pontonniers en brugmateriaal het kanaal te naderen in de richting van Toesoem, waar het uit het Timsahmeer voor den dag komt en zich een kleine oase (een met palmen begroeide plek in de woestijn) bevindt. Dit boschje gaf hun eenige dekking, zoodat ze tot

vlak bij den oever konden naderen, zonder dat de Engelsch-Indische troepen aan den overkant het vuur openden. Deze lieten hun vijanden zelfs den steilen oever afdalen en een begin maken met het slaan der brug. Toen evenwel begonnen geweren en mitrailleurs te werken, zoodat het grootste gedeelte der ongedekt staande Turken gedood werd. Velen verdronken daarbij in het kanaal. Enkelen wisten daaroverheen te zwemmen en zich door overgave te redden. Zoo mislukte deze nachtelijke aanval.

Den volgenden morgen begon het echter opnieuw. Terwijl de Turksche artillerie de schepen op het Timsahmeer onder vuur nam, waarbij een bewapend transportschip tweemaal getroffen en vrij ernstig beschadigd werd, rukten drie kolonnes voorwaarts in de richting der reeds genoemde plaatsen. Hevig beschoten uit mitrailleurs, moesten ze het weldra opgeven en begonnen ze zich in te graven, om ten minste in de nabijheid van het kanaal versterkingen te kunnen afwachten, die toch spoedig konden komen.

Toen ze daarmede echter nog bezig waren, deden de Engelschen van uit Serapeum en Ismaïla een tegenaanval, en dwongen de Turken tot een overhaasten vlucht. Een gedeelte werd daarin verhinderd en, omsingeld, moesten deze troepen zich overgeven. Om drie uur in den namiddag was het geheele Turksche legertje in aftocht, achtervolgd door de Engelschen, die ook den volgenden dag, dus den 4den Februari, nog velen gevangen namen en kanonnen en kameelen buit maakten.

De minder belangrijke aanvallen bij El Kantara en Suez op denzelf den dag hadden geen gunstiger verloop, zoodat deze eerste aanval op Egypte afgeslagen was. En weldra bleek, dat de terugtrekkende voorhoede zich steeds verder verwijderde, zonder dat zij zich met de hoofdmacht konden vereenigen. Deze n.l. had eveneens rechtsomkeert gemaakt, waarschijnlijk doordat het onmogelijk bevonden was met de ten dienste staande transportmiddelen het kanaal te bereiken en zich door strijd een overtocht te banen. Alleen wanneer de voorhoede post had kunnen vatten aan de overzijde en door het zenden van water den opmarsch der hoofdmacht vergemakkelijkt had, was er kans tot slagen geweest. Nu dit mislukte, moest de geheele onderneming opgegeven worden.

De Engelschen bleven dus in het rustig bezit van Egypte. Van een opstand daar was natuurlijk voortaan geen sprake meer, het Suez-kanaal bleef geopend en de scheepvaart kon dus ongestoord doorgaan. Bovendien was een gevolg der gebeurtenissen, dat Engeland wist, dat lang niet de geheele in Egypte samengetrokken legermacht daar noodig was en dus een gedeelte daarvan voor andere doeleinden zou kunnen gebruikt worden. Waarvoor dat was, zullen we in een later hoofdstuk behandelen.

HOOFDSTUK XV.

De Economische Oorlog.

Tot nu toe behandelen we slechts één kant van den oorlog, de bloedige, er is echter ook nog een andere, een waarbij wel geen bloed vergoten wordt, maar die daarom niet minder belangrijk en verschrikkelijk in zijn gevolgen is.

Reeds vroeger is er op gewezen, dat Engeland met zijn bondgenoot Frankrijk, als beheerschers der groote wereldzeeën, alle handelsschepen van Duitsche en Oostenrijksche nationaliteit buit maakten of dwongen in eigen of neutrale havens te blijvan liggen. Zeer vele werden opgebracht, de rest was tot stilliggen veroordeeld. Dit bracht natuurlijk een geweldigen klap toe aan de betrokken staten. Een der belangrijkste bronnen van welvaart voor hun bevolking was daardoor opgedroogd, terwijl er bovendien door veroorzaakt werd, dat aan de industrie de gelegenheid voor den uitvoer zijner fabricaten en den invoer der noodige grondstoffen ontbrak.

Maar er waren toch wel neutrale schepen, die Duitsche havens konden aandoen, zal men vragen? Zeker, dat gebeurde ook wel, maar alleen zulke, die ongeladen waren of geen lading bestaande uit zoogenaamde contrabande aan boord hadden, werden toegelaten. En onder die contrabande vielen niet alleen alle krijgsbehoeften, maar ook ertsen en metalen, hout, levensmiddelen, wol, rubber en nog veel meer artikelen. Practisch kon daardoor slechts zeer weinig naar Duitschland worden gevoerd.

Ook de indirecte weg, n.l. die via een neutralen staat, als Denemarken, Noorwegen, Zweden of Nederland werd onmogelijk gemaakt, daar door Engeland als regel aangenomen werd, dat alle artikelen voor particulieren in die landen bestemd en waarvoor daar geen uitvoerverbod bestond, weer zouden worden uitgevoerd naar Duitschland. Om dus te voorkomen, dat zij zelf ook gebrek daaraan kregen, vaardigden die neutrale staten wetten uit, waarbij de uitvoer van die artikelen verboden werd en gingen er zelfs toe over voor eigen rekening het meest noodige in te voeren of borg te staan, dat bepaalde, aan particuliere

handelsfirma's geadresseerde goederen uitsluitend voor binnenlandsch gebruik bestemd waren.

Niettegenstaande dat, had de neutrale handel toch veel last van den oorlog, moesten fabrieken stopgezet worden en stegen de prijzen van de eerste levensbehoeften. Nog erger werd dat, toen door de oorlogvoerende partijen een ruimer gebruik gemaakt werd van drijvende mijnen. Duitschland begon er mede, die op verschillende plaatsen in de Noordzee uit te strooien, in de hoop, dat Engelsche oorlogsschepen er door zouden vergaan. Te recht of ten onrechte beweerden de Engelschen, dat dit uitstrooien voornamelijk geschiedde door trawlers en

De wolweek te Berlijn — Schooljongens zamelen wollen stoffen in ten bate van 't Roode Kruis.

andere visschersschepen, die dikwijls niet de eigen, maar een neutrale vlag voerden, waarom ze er toe overgingen de neutrale visschers in de Noordzee scherp te controleeren. Ja, om zich te vrijwaren tegen Duitsche pogingen om de scheepvaart door het Engelsche Kanaal en op de hoogte van Londen te bemoeilijken en tevens beter toezicht te kunnen houden op de schepen die de zeeën rondom Engeland bevoeren, nam de Engelsche admiraliteit in November het besluit zelf ook tot het uitzetten van mijnen over te gaan. In een nota aan de neutrale staten berichtten ze daarbij, dat het voortaan gevaarlijk zijn zou ten Noorden van Schotland langs te varen en dat er ook mijnen lagen in het Zuidelijk deel der Noordzee. Neutrale handelsschepen die van of naar Noord-

zeehavens wilden vertrekken, moesten daarom steeds de route door het Kanaal kiezen en zich stipt houden aan de aanwijzigingen en de loodsen, die de Engelsche Marine-autoriteiten hen zouden verschaffen.

Vooral de Scandinavische landen zagen zich daardoor ernstig getroffen, waardoor daar tijdelijk een vijandige geest tegen Engeland merkbaar werd. Ook Amerika en ons land vreesden ernstige gevolgen voor hun scheepvaart. Ze protesteerden door de gezanten in Londen tegen het voornemen, en hoewel Engeland het besluit uitvoerde, werden zulke maatregelen getroffen, dat er genoegen mede genomen kon worden en door het feit dat tot heden toe nog geen enkel schip, dat zich hield aan de voorschriften, op een Engelsche mijn geloopen is, blijkt dat het ernst was.

Zoo scheen men in dit opzicht voortaan gerust te kunnen zijn. Evenwel was het slechts tijdelijk, want de lange duur van den oorlog deed voor Duitschland een gevaar ontstaan, waarop het aanvankelijk waarschijnlijk niet gerekend had: uithongering. Wel verbouwt het groote hoeveelheden koren, vooral rogge, en aardappelen, maar dat is toch niet voldoende om een geheel jaar de meer dan 65 millioen Duitschers met hun vee van voedsel te voorzien. In het tekort moest voorzien worden door den invoer van rogge, tarwe, haver, gerst en maïs, soms ook van aardappelen, maar behalve in den eersten tijd, toen het laatstgenoemde nog uit Nederland werd ingevoerd, had dit sinds het uitbreken van den oorlog zoo goed als geheel opgehouden.

Het gevolg was, dat daar al deze levensmiddelen belangrijk in prijs begonnen te stijgen, waartoe het vasthouden der voorraden door speculanten en de boeren zelf niet weinig bijdroeg. Om daaraan een einde te maken werden maximum-prijzen vastgesteld, doch behalve dat die dikwijls op allerlei manieren werden ontdoken, bewerkte dit, dat in plaats van de zeer dure gerst en maïs, groote hoeveelheden rogge en aardappelen als veevoeder werden gebruikt en dat daardoor de voorhanden voorraad voedsel voor de menschen bedenkelijk begon te verminderen.

Het werd daarom noodig, toen de oorlog zoo onverwacht lang ging duren, krachtige maatregelen te nemen, dat niet het oogenblik ging aanbreken, waarop Duitschland, niettegenstaande zijn troepen bijna overal ver in 's vijands land stonden, om vrede zou moeten smeeken uit gebrek aan voedsel. Reeds vroeger was aangezegd zoo zuinig mogelijk te zijn met het verbruik vooral van tarwe en roggemeel en dit steeds te vermengen met aardappelmeel. Veel geholpen had dit niet, waarop dan den 25sten Januari het besluit genomen werd, de geheele aanwezige voorraad tarwe, rogge, gerst, haver en het meel daarvan in beslag te nemen en voortaan door een centrale commissie met behulp van de gemeentebesturen te doen verdeelen, zoodat in elke plaats tegen den vastgestelden prijs een voldoende hoeveelheid verkrijgbaar zou zijn. Om het mogelijk te maken werd verboden na den 26sten Februari handel in genoemde waren te drijven en moest iedereen, die een voorraad in zijn bezit had,

daarvan vóór den 5en Februari aangifte doen. De in beslag genomen voorraden zouden dan of onmiddellijk geleverd moeten worden of ter plaatse kunnen blijven liggen. Uitzonderingen werden alleen gemaakt voor landbouwers, die de beschikking zouden houden over het graan, dat zij noodig hadden voor de voeding van hun gezin en personeel en het zaaikoren, terwijl tot op zekere hoogte ook bakkers en confiseurs iets zouden mogen behouden.

Uit het opnemen der voorraden bleek, dat deze bij normaal verbruik onvoldoende waren, om het Duitsche volk te kunnen voeden tot aan den nieuwen oogst. Het gevolg daarvan was, dat de regeering be-

De kopernood in Duitschland: allerlei koperen voorwerpen worden afgestaan aan 't rijk, om in de behoefte aan dit metaal te voorzien.

paalde, dat voortaan geen ander brood zou mogen gebakken worden, dan zoogenaamd K- of oorlogsbrood, waarin een vrij groote hoeveelheid aardappelmeel verbakken werd, en dat dit door de bakkers niet eerder geleverd zou mogen worden dan 24 uur na het gaar worden. Bovendien werd vastgesteld, dat aan niemand meer dan ongeveer een half pond brood per dag zou verkocht mogen worden. Om dat te kunnen controleeren kreeg ieder inwoner een zoogenaamde broodkaart, waarop telkens de gekochte hoeveelheid afgestempeld moest worden. Wat dat wil zeggen? Men wege slechts de genoemde hoeveelheid af en men zal vinden, dat voortaan iedere Duitscher genoeg moest hebben aan vier niet al te dikke sneden K.-brood (men kan daarvoor het best ons bruin brood

van groot formaat gebruiken). Niet veel dus, ja, te kort voor bijna iedereen, de zeer jongen en zeer ouden uitgezonderd. De honger, die overbleef, zou dan maar met aardappelen of andere spijzen gestild moeten worden.

Voor de gegoeden was dit niet zoo erg, want rijst, peulvruchten en vleesch waren voor hen nog wel te krijgen, maar voor de menschen met een minder ruime beurs beteekende het vrijwel honger lijden. Aardappelen zijn, zooals we weten, nu niet zoo heel voedzaam, terwijl ook de prijzen ervan sterk gestegen waren, zoodat ook hier de regeering wel in moest grijpen en met den voorraad op gelijke wijze handelen als met het graan en meel. Vleesch is voor den arme altijd een luxe-artikel, des te meer dus in dezen tijd en peulvruchten waren in December reeds dubbel zoo duur en meer nog dan een jaar te voren.

De stopzetting van den invoer in Duitschland, waar nog slechts Nederlandsche en Deensche producten als boter, kaas, vleesch en groenten ingevoerd werden, had dus bedenkelijke gevolgen gekregen. Het hongerspook begon op te doemen en daarmede de vrees voor een eindnederlaag.

Ja, nog erger was het. Haver, zoo noodig voor het onderhoud der paarden, die het zware oorlogs- en landbouwwerk moeten doen, was bijna niet meer te krijgen. Ook daarvan werd de voorraad in beslag genomen. Ieder landbouwer mocht slechts zooveel behouden, dat hij z'n paarden daarvan elken dag een kleine hoeveelheid kon geven, waardoor al spoedig de klacht gehoord werd, dat de beesten hun arbeid niet meer konden doen.

Ook van verschillende metalen, vooral koper, nikkel, tin, alluminium en lood begon de voorraad geweldig te slinken, en voor de voortzetting van den oorlog was veel daarvan noodig, daar ze voor het maken van kanonnen, geweren, granaten en kogels onontbeerlijk waren. Vanaf den 15den Februari werden ook hiervan de aanwezige hoeveelheden onder controle genomen, terwijl tevens een beroep op de bevolking gedaan werd om aan den staat te offeren alle voorwerpen van de genoemde metalen gemaakt, die men missen kon. Zoo begon dus het Duitsche volk ook op een andere manier, dan uit de verlieslijsten en het beieren der overwinningsklokken te bemerken, dat het oorlog was, konden de thuisgeblevenen ook een proefje krijgen van de ellende, die een krijg noodzakelijkerwijze meebrengt.

In Oostenrijk waren de toestanden van denzelfden aard. Ook daar begon schaarschte op allerlei gebied te komen en moesten dergelijke maatregelen genomen worden. Hier leidde dat waarschijnlijk reeds tot een zucht om zoo mogelijk een spoedige vrede te sluiten. Deze staat toch leed meer dan Duitschland en was ook veel minder rijk. Een groot stuk des lands was in Russische handen. Servië bleef een voortdurende bedreiging in het Zuiden en ook konden elk oogenblik nieuwe vijanden,

met name Italië en Roemenië, de ongelukkige Donaumonarchie gaan aanvallen.

De leider der politiek, Graaf Berchtold, schijnt voorstellen in dien geest gedaan te hebben, of althans kon hij zich niet meer vereenigen met een verder voortzetten van den rampzaligen krijg. Hij trad af en werd vervangen door Baron Buryan, een voornaam Hongaar, die evenals de meerderheid van zijn volk tot het meest oorlogszuchtige deel der bevolking behoorde. Deze vervanging beteekende dus, dat Oostenrijk trouw bleef aan zijn bondgenoot zelfs ten koste van de meest zware verliezen.

Natuurlijk leed ook de burgelijke bevolking in de landen der tegenpartij onder de economische gevolgen van den oorlog. Vooral in Engeland, dat steeds het grootste gedeelte zijner levensmiddelen van elders moet invoeren. stegen de prijzen. Doch hier kwam dat niet door schaarschte, maar door de hoogere prijzen, die in Amerika en elders betaald moesten worden, door de hooge transportkosten, enz. De aanvoer was even groot als in andere jaren, terwijl ook krijgsmateriaal, zelfs geheele kanonnen en granaten uit Amerika werden aangevoerd.

Frankrijk profiteerde daar eveneens van en had bovendien het groote voordeel, dat het zelf bijna in zijn eigen behoefte aan tarwe kon voorzien. Dit is daarom ook het eenige land in Europa, waar tot nu toe de broodprijzen vrijwel dezelfde zijn gebleven als voor den oorlog.

Rusland was er slechter aan toe. Wel had het overvloed van levensmiddelen, ja zelfs een te-veel, dat door de sluiting van Oost- en Zwarte zee niet kon worden weggevoerd, maar voor den noodzakelijken invoer van allerlei fabrikaten, waaronder ook oorlogsmateriaal, was het geheel aangewezen op den weg over Archangel aan de Witte Zee, die echter al in November dichtvriest, en over den langen Trans-Siberischen spoorweg.

Langs laatstgenoemde lijn werden wel groote transporten vooral uit Amerika aangevoerd, doch voldoende was dat niet. Om daaraan een einde te maken moest de vaart door de Dardenellen weer vrij worden, zoodat te verwachten was, dat zoodra zulks mogelijk zou zijn, door Engeland en Frankrijk een poging gedaan zou worden die nauwe, sterk verdedigde zeestraat te forceeren.

In neutrale staten deed de oorlog zich ook gevoelen door het duurder worden van alles. In Italië kwamen zelfs hongeroproeren voor, zoodat de regeering buitengewone maatregelen moest nemen, als verbod van uitvoer en opheffing der invoerrechten op graan. Bij ons kwam het wel niet zoo ver, maar dat het leven duur werd, daarvan weten alle huisvrouwen mee te spreken. Tot op zekere hoogte was dit een gewoon oorlogsverschijnsel, doch gedeeltelijk ook een gevolg van het in veel grootere hoeveelheden dan voorheen uitvoeren, zoowel naar Duitschland en Engeland, van waren, die wij zelf in overvloed bezaten, als vee, vleesch, melk, boter, kaas, eieren, groenten en dergelijke. Slechts tot op zekere hoogte werd dit door de regeering beperkt, daar een algeheel

verbod, van uitvoer veel ernstiger gevolgen zou gehad hebben voor talrijke groepen der bevolking. Zoo zou bijv. een uitvoerverbod van varkensvleesch ten gevolge gehad hebben, dat de boeren met het fokken en mesten van varkens waren opgehouden, daar dit bedrijf dan door de hooge prijzen van het voeder voor die dieren niet meer loonend zou zijn. Daardoor zou wel een tijdelijke prijsverlaging zijn ontstaan, doch om spoedig door een nog veel hoogere stijging te worden gevolgd, terwijl dan tevens een belangrijke bron van inkomsten voor velen in den lande zou hebben opgehouden te bestaan.

Ondertusschen had het strenge optreden van Engeland ter zee, heel

Opdat geen voedingswaarden verloren zullen gaan, wordt in Duitschland in ruil voor aardappelenschillen brandhout verstrekt.

wat ontevredenheid verwekt in allerlei neutrale landen. Reeds is opgemerkt, dat ladingen contrabande in beslag genomen werden zelfs dan, als ze voor neutrale landen bestemd waren, waar geen uitvoerverbod daarvoor bestond.

Den 28sten December leidde dit tot een lang vertoog van de Amerikaansche regeering aan Engeland, waarin geklaagd werd dat door de Engelsche maatregelen de industrie in dat land ernstig benadeeld werd, en de hoop uitgesproken, dat die maatregelen zouden worden verzacht, daar anders de stemming der bevolking vijandig tegen Engeland zou kunnen worden.

Het antwoord, dat de Engelsche regeering hierop gaf, was feitelijk een uiterst beleefde weigering. Met cijfers werd daarin aangetoond, dat de Amerikaansche uitvoer naar de voornaamste neutrale landen in Europa over de maand November 1914 aanmerkelijk grooter was dan in dezelfde periode van 1913 (alleen Nederland maakte hierop een uitzondering), terwijl de achteruitgang voor sommige artikelen, zooals katoen, moest worden toegeschreven aan de verminderde koopkracht in de oorlogvoerende landen. Wat het aanhouden van schepen uit Amerika, bestemd naar die neutrale staten, betrof, werd er op gewezen, dat van 773 schepen, die tusschen den 4en Augustus en den 3den Januari uit Amerikaansche havens daarheen vertrokken, slechts 45 voor het Prijzenhof (een rechtbank, die bepaalt of de inhoud van opgebrachte schepen in beslag genomen moet worden of vrijgelaten) waren gebracht. Dat daarnaast wel veel koopvaarders in Engelsche havens doorzocht waren, doch dat zulks noodzakelijk was, omdat telkens pogingen gedaan werden contrabande voor Duitschland bestemd, bijv. koper, verborgen tusschen andere lading, zooals katoen, naar neutrale havens te smokkelen. Dit onderzoek kon alleen in de havens gedaan worden en daarbij was zooveel mogelijk op het belang der neutralen gelet.

Deze geschiedenis had dan ook geen verdere gevolgen, alleen werd stilzwijgend overeengekomen, dat de neutralen goed tegen smokkelarij zouden waken, waartegenover Engeland dan schepen, die een verklaring konden overleggen, dat ze onder overheidstoezicht lading ingenomen hadden, ongemoeid zou laten.

Dit was een misrekening voor Duitschland, dat gehoopt had, een slechte verstandhouding tusschen Amerika en Engeland te zien ontstaan, of dat het laatstgenoemde land gedwongen zou zijn, zijn uithongeringspolitiek te matigen. Vermoedelijk was dan ook het optreden van Amerika geschied als gevolg van de werkzaamheid van Duitsche vertegenwoordigers in dat land en van de talrijke Duitsch-Amerikanen.

Naarmate nu in Januari de nood in Duitschland meer merkbaar begon te worden en aan den eene kant getracht moest worden de bevolking gerust te stellen in zijn vrees voor hongersnood, en aan den anderen er naar gestreefd, dat Engeland den invoer van levensmiddelen voor de burgerbevolking van Duitschland zou toelaten, ging dit land in den aanvang van Februari tot een krassen maatregel over, nl. een oorlog zonder genade werd begonnen tegen de Engelsche scheepvaart, kortweg genoemd de blokkade van Engeland.

Den 30sten Januari gelukte het den Duitschen onderzeeër „U 21" door te dringen in de Iersche zee, het drukke vaarwater tusschen Engeland en Ierland. In den vroegen morgen dook hij op vlak in de nabijheid van een kustvaarder, de Ben Chruachan, en beval dit schip stil te blijven liggen. De Duitscher kwam langszij en een paar officieren klommen aan boord van het Engelsche schip, vroegen de scheepspapie-

ren en verklaarden toen, dat ze opdracht hadden elk Engelsch schip, dat zij tegenkwamen, in den grond te boren. De bemanning kreeg tien minuten tijd om hun sloep uit te zetten en hun geld mede te nemen. Nauwelijks waren deze verstreken en de sloep enkele tientallen meters verwijderd, of ook de onderzeeër verwijderde zich. Een oogenblik later had aan boord der Ben Cruachan een ontploffing plaats en verdween dit schip in de diepte. Enkele uren later geschiedde hetzelfde met de „Linda Blanche".Van beide schepen werd de bemanning gered.

Den volgenden dag gebeurde iets dergelijks in het Kanaal, waar de groote vrachtboot „Tokomaru", die met een lading van 97000 geslachte

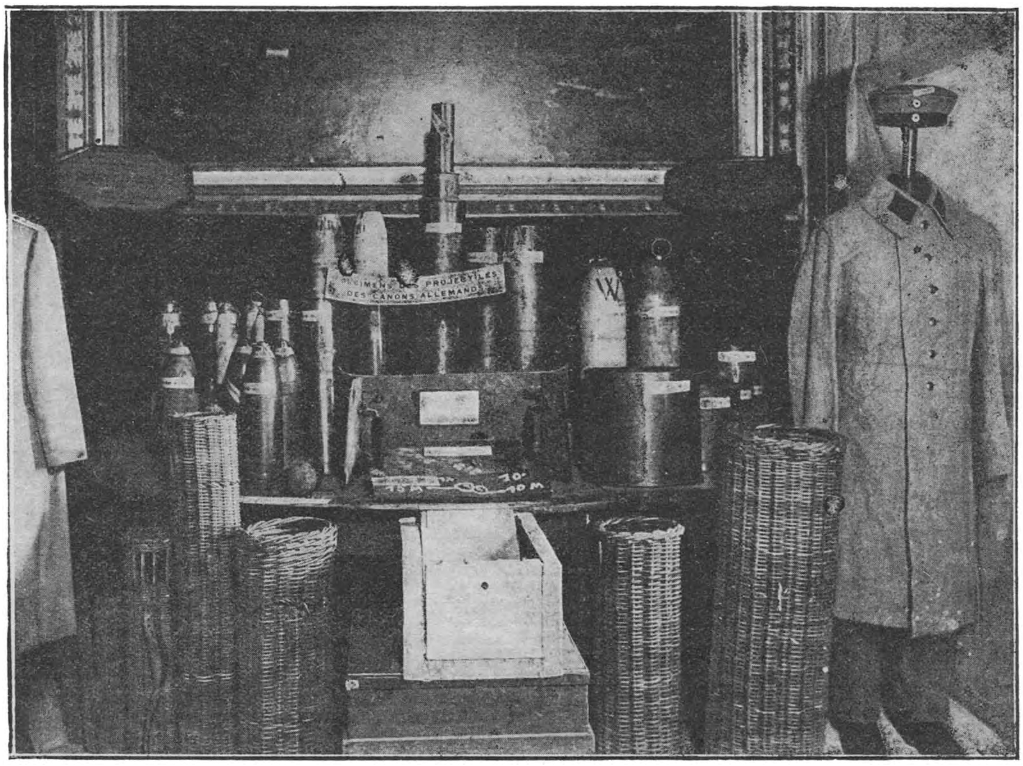

Allerlei Duitsch oorlogstuig, in één der Parijsche musea ter bezichtiging gesteld.

schapen van Australië naar Engeland onderweg was, getorpedeerd werd.

Deze geslaagde ondernemingen hadden waarschijnlijk ten gevolge, dat de Duitsche regeering op de gedachte kwam van een blokkade van Engeland.

Reeds den 2den Februari werd het neutrale buitenland gewaarschuwd: „Engeland staat op het punt een groot aantal troepen en een aanzienlijke hoeveelheid oorlogsmateriaal naar Frankrijk te verschepen. Tegen deze transporten zal met alle ten dienste staande oorlogsmiddelen opgetreden worden. De vreedzame scheepvaart wordt gewaarschuwd om de Noord- en de Westkust van Frankrijk niet te naderen, daar haar

bij de verwisseling met schepen, die tot oorlogsdoeleinden dienen, een ernstig gevaar dreigt. Den koopvaardijschepen naar de Noordzee wordt de weg om Schotland aanbevolen.

Twee dagen later werd dit besluit nog verscherpt door een tweede:

„1e. De wateren om Groot-Brittannië, met inbegrip van het geheele Engelsche Kanaal, worden hierbij tot oorlogsgebied verklaard. Van den 18den Februari af zal ieder vijandelijk koopvaardijschip, dat in dit oorlogsgebied wordt aangetroffen, in den grond geboord worden, zonder dat het daarbij mogelijk zal zijn altijd de gevaren voor bemanning en passagiers af te wenden.

2e. Ook neutrale schepen loopen in dit oorlogsgebied gevaar, daar met het oog op het den 31sten Januari door de Britsche regeering bevolen misbruik van de neutrale vlag en de incidenten, die in een zeeoorlog niet altijd vermeden kunnen worden, op vijandelijke schepen bedoelde aanvallen, ook neutrale schepen zouden kunnen treffen.

3e. De scheepvaart ten N. van de Shetlands-eilanden (benoorden Engeland gelegen), in het Oostelijk gebied van de Noordzee en in een strook van ten minste 30 zeemijlen breedte langs de Nederlandsche kust heeft geen gevaar te vreezen."

Engeland, dat bezig was Duitschland uit te hongeren, werd hierdoor zelf daarmede bedreigd. Daar het evenwel ondenkbaar is, dat Duitschland zich in staat voelde, overal op de Engelsche kusten gereed te zijn alle Engelsche schepen aan te houden en te vernielen en daarenboven de neutrale koopvaardij, die de gevaren trotseeren wilde, toch nog levensmiddelen naar Enlegand zou gaan brengen, kan het decreet niet anders geweest zijn dan een bedreiging, die slechts in zeer geringe mate in daden omgezet zou worden.

De bedoeling er van was dan ook een andere:

1e. De Duitsche bevolking 'n riem onder het hart te steken juist in de dagen, dat door de inbeslagname der graan- en meelvoorraden en de beperking van het broodverbruik de vrees voor hongersnood algemeen zou worden. Wees maar gerust, zeide de regeering, als Engeland ons uithongeren wil, dan zullen wij het met gelijke munt betalen en dan is het nog de vraag, wie het winnen zal. Daarbij werd er dan ook op gewezen, dat Engeland voor zijn voeding veel meer van het buitenland afhankelijk was dan Duitschland.

2e. Te bewerken dat minder Engelsche en neutrale schepen de Engelsche havens zouden aandoen, o.a. doordat het moeilijk zou zijn zeevolk te krijgen.

3e. Daardoor en door het stijgen der loonen, vrachtprijzen en assurantie-premiën te veroorzaken, dat de prijzen der levensmiddelen in Engeland zouden stijgen.

4e. Amerika en andere neutrale staten te bewegen ter bescherming van hun handel er bij Engeland op aan te dringen, dat het den invoer van

levensmiddelen, uitsluitend voor de burgerlijke bevolking van Duitschland bestemd, zou toelaten, opdat in ruil daarvoor ook Duitschland zijn nieuwe strijdwijze zou opgeven.

Het eerste doel werd voorhands volkomen bereikt. Alle Duitsche couranten jubelden over de uithongering van Engeland en het volk kwam werkelijk tot de meening, dat dit gaan zou.

Het tweede slaagde slechts zeer gedeeltelijk, daar het aantal in- en uitgaande schepen niet noemenswaardig afnam. Wel werden hier en daar moeilijkheden veroorzaakt door werkstaking der matrozen, doch dat gebeurde slechts een paar malen. Alleen de passagiersvaart van en naar Engeland werd tijdelijk en gedeeltelijk beperkt.

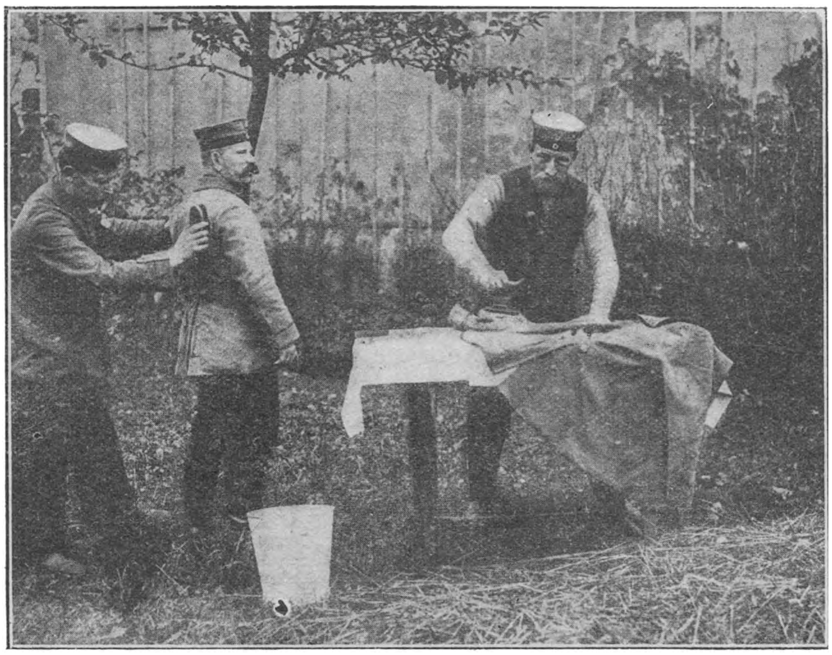

Een vrije dag wordt benut om de verregende uniform wat op te knappen.

Het derde punt had meer succes, hoewel eveneens in mindere mate dan men het zich in Duitschland voorsteelde.

Ten slotte had het werkelijk ten gevolge, dat verschillende neutrale mogendheden zich er mede bemoeiden, echter niet zoo als Duitschland gehoopt had. Beginnen we met ons eigen land, dan vinden we, dat den 13den Februari reeds een nota aan de Duitsche regeering overhandigd werd.

In de eerste plaats werd daarin allerlei verwijten over een eenzijdige, voor Engeland gunstige, voor Duitschland ongunstige toepassing der neutraliteit, die Duitschland aan het adres der neutrale staten gericht had, voor zoover ons zelf betrof, met kracht teruggewezen. Vervolgens werd geprotesteerd tegen de verklaring der geheele Noordzee tot

oorlogsgebied en er op gewezen, dat volgens de internationale overeenkomsten geen handelsschip mag worden opgebracht of vernietigd, voordat uit de scheepspapieren gebleken is, dat het werkelijk een vijandelijk vaartuig is of dat het contrabande in heeft, waarbij dan tevens voldoende zorg gedragen moet worden voor de veiligheid der bemanning Mocht het voorkomen, dat een Nederlandsch schip het slachtoffer zou worden van een vergissing der Duitsche marine, dan zou Duitschland ten volle aansprakelijk gesteld worden en zou de Nederlandsche regeering haar rechten doen gelden vooral ten opzichte van het vorderen van schadevergoeding voor het daarbij te lijden verlies aan menschenlevens en goederen.

Ter zelfder tijd richtte ook de Amerikaansche overheid zich met een dergelijk vertoog tot de Duitsche regeering. De korte inhoud kwam in hoofdzaak hierop neer, dat gewaarschuwd werd, dat een handelwijze, als die door Duitschland was aangekondigd, een zeer kritieke verhouding tusschen beide mogendheden ten gevolge zou kunnen hebben, wanneer Amerikaansche schepen en Amerikaansche burgers daarvan de slachtoffers werden. Verder werd de hoop uitgesproken, dat de schepen der Unie niet anders dan door een onderzoek door de Duitsche marine zouden worden lastig gevallen, terwijl medegedeeld werd, dat er bij Engeland tegen geprotesteerd was, dat het bevolen had, dat Engelsche schepen in het gevaarlijke gebied zich door neutrale vlaggen te voeren moesten vrijwaren tegen vernietiging.

Wat dit protest betrof, ook ons land had zulks gedaan, het had ten gevolge, dat Engeland er op wees, dat het Engelsche Wetboek toestond dat vreemde schepen van de Britsche vlag gebruik maakten in geval van vijandelijke vervolging, waarom de regeering er op rekende, dat de neutrale mogendheden zich tegen het gebruiken van hun vlag door in gevaar verkeerende schepen niet zouden verzetten. In de praktijk bewerkte het, dat voortaan van een stelselmatige toepassing er van niet meer vernomen werd.

Het antwoord van Duitschland op de vertoogen van Amerika en Nederland was een weigering om op de genomen en bekend gemaakte besluiten terug te komen. Het was gedwongen, luidde het, zulke krasse maatregelen te nemen, om zich te kunnen verweren tegen het stelsel van uithongering, dat Engeland bezig was toe te passen. Nogmaals werd er op aangedrongen, dat de neutralen zich krachtig zouden verzetten tegen het gebruiken hunner vlaggen door Engelsche vaartuigen en dat hun eigen schepen de Engelsche havens en de gevaarlijke vaarwateren zouden vermijden door den weg om Ierland en Schotland heen te kiezen voor hun vaart naar Nederland, Denemarken, Zweden en Noorwegen. Tevens werd er op gezinspeeld, dat de oorlog tegen handelsschepen onmiddellijk zou ophouden, zoodra Engeland wilde toelaten, dat levensmiddelen, die uitsluitend voor de bevolking van Duitschland bestemd

waren, hetzij direct, hetzij over neutrale havens daarheen werden verscheept.

Dit laatste deed Amerika nogmaals tot een poging besluiten het dreigende gevaar voor de neutralen af te wenden. Het verzocht aan Engeland de voedselvoorziening der Duitsche burgerij te willen vrijlaten, doch ontving daarop een weigerend antwoord. Het beweerde, te recht of ten onrechte, doch in die moeilijke kwestie zullen we ons nu niet verdiepen, volkomen gerechtigd te zijn alle toevoer van levensmiddelen af

Duitsch gewonden-transport.

te snijden, daar alles zou kunnen worden in beslag genomen door de Duitsche regeering en in elk geval het vijandelijk leger er indirect van zou profiteeren. Bovendien werd er op gewezen, dat Duitschland zich van den aanvang af aan niet gestoord had aan het internationale oorlogsrecht, waarom het alle aanspraken verbeurd had op een behandeling volgens dat recht.

Zoo was dus alle bemiddeling tevergeefs geweest. Engeland zou verder gaan met het uithongeringsstelsel en Duitschland zou de zeeën om Engeland tot een uiterst gevaarlijk oord maken voor alle handelssche-

pen. Toen de 18e Februari aanbrak werden dan ook door vele neutrale reederijen maatregelen genomen hun schepen te beschermen. Zoo konden we in Rotterdam aan de Boompjes de schepen van de Batavier-lijn bewonderen, geheel oranje geverfd, met in groote letters het woord „Nederland" aan weerskanten. Ook de schepen van de Maatschappij Nederland, van de Rotterdamsche Lloyd en van de Holland-Amerika-lijn waren op dergelijke wijze kenbaar gemaakt. De regeering gaf order, dat onze koopvaarders op zee scherp moesten opletten en zoodra ze een Duitschen onderzeeër in hun nabijheid bemerkten, stoppen om hun nationaliteit kenbaar te maken.

In Engeland werden maatregelen genomen de werking der Duitsche onderzeeërs te belemmeren en zooveel mogelijk geheel te verhinderen. Natuurlijk in de eerste plaats door de marine, maar ook door de verschillende reederijen. De gezagvoerders der schepen kregen bevelen welken weg ze moesten nemen en dat ze snel en zigzagsgewijs moesten varen, als ze een vijand ontdekten. Ja, zelfs werden premies uitgeloofd voor iederen koopvaarder, die een vijandelijken onderzeeboot in den grond wist te boren door hem te rammen. Verschillende schepen kregen ook een paar kanonnen aan boord om eventueel te kunnen schieten.

Met vreezen en beven wachtte men bij ons en in andere neutrale staten, ja waarschijnlijk ook wel in Engeland, hoewel men dat daar ontkende, den 18den Februari af. Voor de neutrale staten bleek echter al spoedig weinig gevaar te bestaan. Wel ontmoetten ze Duitsche onderzeeërs, maar deze lieten hen ongemoeid, soms zelfs na uiterst beleefde groeten. Het gevolg was dan ook, dat geleidelijk aan ook die maatschappijen, zooals de „Batavier" en de „Zeeland", die tijdelijk hun passagiersdienst op Engeland gestaakt hadden, hun schepen weer op de gewone manier lieten varen.

Ook voor de Engelsche koopvaart bleek het al spoedig niet zoo heel gevaarlijk. Wel werden zoo nu en dan enkele schepen getorpedeerd, doch dit aantal kwam weinig in aanmerking bij de honderden vaartuigen, die dagelijks de Engelsche havens binnenvielen of verlieten. Van een uithongering van Engeland was dus absoluut geen sprake. In Duitschland daarentegen werden de maatschappelijke toestanden hoe langer hoe slechter. Het systeem van de broodkaarten, aanvankelijk slechts in de groote steden toegepast, moest weldra in het geheele land ingevoerd worden en de hoeveelheid brood, die voor ieder Duitscher per week beschikbaar gesteld werd, werd verlaagd van twee tot anderhalve Kilogram. De volksvoeding werd daardoor veel moeilijker, daar het bleek, dat de aardappelen ook erg in hoeveelheid waren verminderd.

Om te verhinderen, dat werkelijk algemeene hongersnood zou intreden, moest de regeering nog veel meer maatregelen nemen. Daaronder behoorde ook het bevel om zooveel mogelijk de landerijen, die anders braak zouden liggen, in cultuur te brengen en vooral werk te maken van

voorjaarsgroenten en vroege aardappelen, daar deze juist dan in de voeding zouden kunnen voorzien in den tijd, dat in afwachting van den nieuwen graanoogst, de voorhanden voorraden het geringst waren.

Wat de afloop daarvan zal zijn, ligt nu, in Maart, nog in het duister. Toch is reeds nu te voorspellen, dat deze voedingskwestie veel invloed zal uitoefenen op den duur en den afloop van den oorlog. In Engeland en Frankrijk verwacht men met beslistheid, dat het zeker zal leiden tot een vrede, waarbij Duitschland zich volkomen gewonnen zal moeten geven. In elk geval kunnen we zeggen, dat als Duitschland het met zijn levensmiddelen kan volhouden tot September, het door deze kwestie nog in langen tijd niet tot vrede gedwongen kan worden. Dan blijft echter nog het gevaar, dat gebrek aan andere dingen, als koper, en andere metalen, rubber en benzine zal ontstaan, waardoor ook voortzetting van den oorlog onmogelijk gemaakt zal worden.

Maar laten we niet verder op de feiten vooruitloopen en daarom dit hoofdstuk eindigen met een korte beschrijving van wat genoemd wordt de „duikbootenoorlog" of den strijd tegen handelsschepen.

Voortdurend verlieten Duitsche onderzeeërs, die allen U-booten genoemd worden, en genummerd zijn, hun basis bij Helgoland en later ook Zeebrugge. Aanvankelijk ging dan de vaart langs de oppervlakte, want dan is niet alleen de snelheid veel grooter, maar ook kan het scheepje slechts een bepaald aantal uren onder water vertoeven en varen wegens de beperkte hoeveelheid samengeperste lucht, die medegevoerd wordt en ook doordat de drijfkracht onder water electriciteit is, waarvoor de accumulatoren slechts in de haven geladen kunnen worden. Slechts even komt het gladde dek boven het water uit, alleen in het midden verheft zich de brug iets hooger, doch ook deze wordt bij een flinken bries voortdurend bespoeld door de golven. Op die brug staan drie mannen, waaronder de commandant. Scherp kijken zij om zich heen naar schepen. Elke ontmoeting toch moet vermeden worden. Een oorlogsschip zou hen in den grond kunnen boren, een koopvaarder met een inrichting voor draadlooze telegrafie aan boord hen kunnen verraden.

Daar ontdekt de officier, die naast den commandant op de brug staat door zijn zeekijker aan den horizon een rookpluim. Hij rapporteert zulks en onmiddellijk komt het bevel: „Gereed om te duiken". De drie mannen op de brug kruipen den toren in, die van boven gesloten wordt en weldra is van de boot niets meer te zien dan de periscoop, de lange buis, waardoor de commandant van de onder water varende boot, door middel van lenzen en spiegels, zien kan, wat om hem aan de oppervlakte der zee gebeurd.

Eindelijk wordt de naderende stoomboot weer opgemerkt en het blijkt een Hollander te zijn, een kleine vrachtboot, zonder inrichting voor draadlooze telegrafie. Men kan dus weer aan de oppervlakte komen en talmt daar niet mede. Twee dagen en nachten gaat het zoo door,

zonder dat een vijandelijk schip opgemerkt kan worden. De bemanning heeft al dien tijd dienst gedaan en heeft rust noodig. De commandant laat zijn schip tot den bodem zinken en allen slapen weldra. Zoodra allen uitgerust zijn, wordt de tocht weer hervat, totdat alle samengeperste zuurstof, alle electrische kracht zoo goed als opgebruikt is en de hoeveelheid benzine nog maar juist voldoende is om het vaderland weer te kunnen bereiken.

Dikwijls had zoo'n reis natuurlijk geen gevolg. Men kon opgemerkt en achtervolgd worden door een vijandelijk oorlogsschip en dan was het

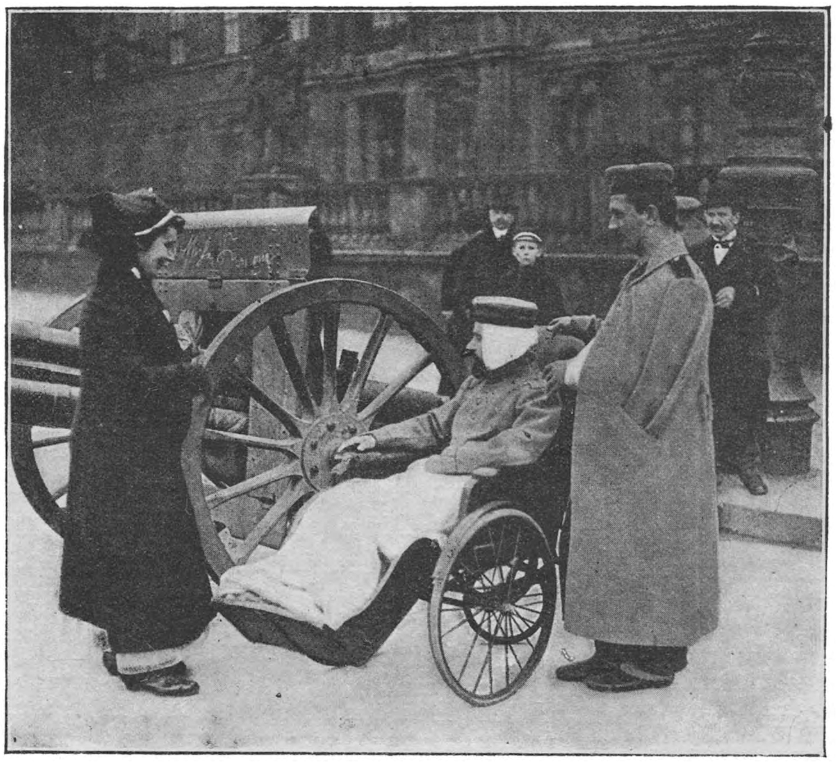

Gewond Duitsch soldaat neemt op de Russen veroverde kanonnen in oogenschouw.

noodzakelijk te verdwijnen. Of wel men kon een koopvaarder ontmoeten, die het gevaar bemerkte en door z'n snelheid zich wist te redden, zooals de „Laertes", die veilig naar IJmuiden wist te ontkomen. Dikwijls echter hadden de onderzeeërs succes en zoo werden tot den laatsten Februari reeds getorpedeerd de volgende schepen:

30	Januari:	Ben Cruachan	(Engelsch)
30	„	Linda Blanche	„
30	„	Kolenschip (naam niet genoemd)	„
31	„	Tokumaru	

31	Januari	Oriole	(Engelsch)
20	Februari:	Cambank	„
20	„	Kolenschip (naam niet genoemd)	„
23	„	Branksome Chine	„
24	„	Oakby	„
24	„	Rio Parana	„
24	„	Harpalion	„
24	„	Regin (?)	(Deensch)
24	„	Deptford (?)	(Engelsch)
24	„	Western Coast (?)	„

Wat de drie laatstgenoemde betreft, bestaat ook de mogelijkheid, dat deze schepen op een mijn zijn geloopen.

Behalve deze meerendeels kleine schepen werden ook nog enkele andere door torpedo's getroffen, doch konden nog in een haven gesleept worden. Daaronder behoorde o.a. de Noorsche tankboot (schip ingericht voor het vervoer van petroleum) „Belridge", waarvan de lading voor Amsterdam bestemd was en ook het Engelsche hospitaalschip „Asturias". Dit laatste schip bevond zich vol gewonden in het Kanaal, toen een er op afgeschoten torpedo rakelings langs den achtersteven ging. Niettegenstaande de duikboot het schip achtervolgde, slaagde het er in, zich bij de kust in veiligheid te brengen. Deze aanslag geschiedde in weerwil van de omstandigheid, dat de „Asturias" duidelijk kenbaar was als Roode-Kruis-schip. Van Duitsche zijde werden later verontschuldigingen aangeboden en gezegd, dat de kapitein van den onderzeeër de kenteekenen niet gezien had, wat ons niet bijzonder geloofwaardig toeschijnt. Veel eer zullen we er de conclusie uit trekken, dat deze kapitein er naar streefde, elk Engelsch of mogelijk-Engelsch schip te torpedeeren en zich daarbij niet den tijd schonk eerst goed te onderzoeken.

Enkele onderzeeërs werden, naar gerapporteerd werd, het slachtoffer van hun durf, het is evenwel in den regel onmogelijk dit te controleeren.

En hiermede kunnen we van dit hoofdstuk afscheid nemen, later kunnen we den duikbootoorlog tegelijk met den verderen krijg ter zee behandelen.

HOOFDSTUK XVI.

De Voortzetting van den Strijd in het Westen in de eerste Maanden van 1915.

Bij gebrek aan gebeurtenissen, die een totale verandering in het verloop van den oorlog op het westelijk front tot stand brachten, moeten we wel onzen toevlucht nemen tot een willekeurige tijdsruimte Gedurende de maanden Januari en Februari 1915 bleef n.l. het gevechtsfront vrijwel hetzelfde als in de laatste weken van 1914. Wel werd voortdurend gevochten, maar nooit kon gesproken worden van een enkelen veldslag, slechts van plaatselijke ·gevechten. Nu eens traden daarbij de Duitschers aanvallend op, dan weer de Geallieerden. Daarbij kunnen we als algemeenen regel vaststellen, dat de meeste aanvallen van den kant der laatstgenoemden kwamen, niet echter met het doel daardoor de Duitschers geheel uit hun gebied te verdrijven, doch meer om hen te dwingen sterke reserves beschikbaar te houden en niet hun westelijk leger te verzwakken om met grooter kracht tegen de Russen te kunnen optreden. Daartegenover traden de Duitschers in den regel verdedigend op, slechts enkele malen ondernamen ze tegenaanvallen, wanneer het opdringen der Franschen gevaarlijk begon te worden, of om een vooruitgaan der Verbondenen op een bepaald punt te voorkomen.

Zoodoende kunnen we volstaan met één beschrijving der voornaamste plaatselijke gevechten gedurende de boven aangegeven periode. Daar het evenwel ondoenlijk is, deze naar tijdsorde te behandelen, zullen we daarvoor het geheele gevechtsfront verdeelen in verschillende stukken, namelijk:

1e. De Yserlinie, d.i. van Nieuwpoort tot Dixmuiden.

2e. Het Ypersche front, van Dixmuiden tot de hoogte van Armentières.

3e. Van Armentières tot Atrecht.

4e. Van Atrecht tot de Oise.

5e. De Aisne-linie, oostwaarts tot Reims.

6e. Van Reims tot het Argonnerwoud.

7e. Het Argonnerwoud.

8e. Rondom Verdun.

9e. Van St. Mihiel tot aan de Vogezen.

10e. In den Elzas, d.w.z. in de Vogezen en ten Zuid-Oosten daarvan tot aan de Zwitsersche grens.

1e. Op het einde van hoofdstuk IX, toen we de gebeurtenissen in het Westen gedurende de laatste weken van 1914 bespraken, vonden we, dat de Geallieerden, n.l. de Franschen en Belgen hier aanvallend optraden en reeds Lombartzijde en St. Joris veroverd hadden. Over het algemeen bleef dit in Januari en Februari ook nog het geval; slechts werden hun aanvallen afgewisseld door het tegenoffensief der Duitschers, die er echter niet in slaagden het verloren gebied te herwinnen. Reeds in

Cavalerie-patrouille op den uitkijk.

de eerste helft van Januari daarentegen konden de Fransche troepen het veroverde gebied bij de genoemde plaatsen nog eenigszins uitbreiden, vooral in de duinen, daar meer naar het Oosten nu voor hen als aanvallers de Yser-inundatie een grooteen hinderpaal opleverde. Behalve in de duinstreek was het dan ook bijna uitsluitend een geschutsgevecht, waarbij de achter het front gelegen plaatsen verder vernield werden. Veurne, Oost-Duinkerken en Nieuwpoort waren daarbij het doel der Duitsche kanonniers. Laatstgenoemd stadje werd gedurende dezen tijd volledig vernield. Het Fransche en Belgische geschut bewerkte vooral de kuststrook, o.a. het dorp Westende, waartoe ook weer de oorlogsschepen van uit zee krachtig medewerkten, zonder nochtans in staat te zijn de Duitschers te verdrijven. Toch zal het scheepsgeschut er wel toe hebben

bijgedragen, dat de Fransche en Belgische infanterie er in slaagde geleidelijk aan iets meer naar het Noorden op te rukken.

Een Italiaansch journalist, Barzini, die Nieuwpoort bezocht, schrijft interessante dingen over wat hij noemt de „duinenslag". Tusschen de lage, zachthellende, grootendeels onbegroeide zandheuvels, woedt een verbitterde strijd. Van loopgraven maken is er geen sprake, want het beweeglijke zand vult dadelijk weer de buil die de spade maakt. De eenige dekking kan men zich dan ook verschaffen door te gaan liggen, het zand onder zich weg te graven met de korte pioniersschop en dan zich maar zoo weinig mogelijk te bewegen. Na enkele uren wordt dan het geheele lichaam door een geelwitte laag bedekt, waaruit alleen hoofd, armen en geweer te voorschijn komen. Dooden worden vanzelf begraven en menigen zwaargewonde verdwijnt ook voor altijd.

Barzini trof in het stadje de reservetroepen aan, die zich den tijd doodden met luisteren naar het kanongebulder en kijken naar de overal springende granaten. Houdt dat op, of vermindert het in hevigheid, dan heet het: „de „Boche" is verkouden, het trekt te erg van de Dreadnoughts", of „ze sparen hun eten en willen ons alles tegellijk op het lijf werpen". Het verontrust hen zelfs eenigszins, daar ze denken aan een krijgslist of iets dergelijks en ze troosten zich slechts met de opmerking, dat de Duitsche „koffiemolens" of „gieters", d. w. z. de mitrailleurs even hard werken als te voren.

Een paar K.M. van het punt waar hij nog toegelaten werd, woedde de slag al dagen lang, zonder dat de liniën zich schenen te verplaatsen. Een duintop, een weg, ja, de ruïnes van huisjes vormen een doel, dat talrijke aanvallen en tegenaanvallen waard is. Kruipend, elk kwartier een paar meter, naderen de tegenstanders elkaar. Daarbij schuiven de mannen dikwijls kleine stalen pantserplaten voor zich uit. Dicht bij genaderd, klinkt opeens een geschreeuw, de eene partij stort zich in één looppas op de tegenstanders, een handgemeen volgt, waarna of een enkele der verdedigers weet te ontsnappen, of het rampzalig overschot der aanvallers terugkruipt en hetzelfde spelletje weer opnieuw gaat beginnen.

In dit kustgebied werd meer dan elders ook gebruik gemaakt van aanvallen uit de lucht. Niet een enkel vliegtuig, maar soms 5, 6 of meer tegelijk verschenen boven een stad en wierpen daar hun bommen. Duinkerken was het geliefkoosde doel der Duitsche, Ostende en Zeebrugge dat der Engelsche aviateurs, want deze waren het, die hier optraden. Zulk een verschijning had dan een geweldig bombardement tengevolge. Kanonnen en geweren werden op de groote, gevaarlijke vogels gericht, doch meestal waren ze buiten schot. Een enkele keer slechts werd er een naar beneden geschoten. Doch niet alleen van den vasten bodem af werden de ongewenschte bezoekers beschoten, doch ook van hun eigen element uit. Nauwelijks toch werden de vijandelijke vliegtuigen gemeld,

of onmiddellijk stegen de eigen vliegers op, om ze te bestrijden. Daartoe hebben vooral de Fransche machines een mitrailleur aan boord, waarmee getracht wordt den tegenstander onschadelijk te maken.

Over het algemeen was de schade, die van uit de lucht toegebracht werd, niet zoo bijzonder groot, zoodat we voorloopig wel kunnen vaststellen, dat de bruikbaarheid der vliegmachines in hoofdzaak berustte op de uitstekende verkenningstochten der aviateurs, die van uit de lucht elke beweging van den vijand tot zelfs mijlen ver achter het gevechtsfront konden verspieden en rapporteeren.

Op de grens van dit gedeelte van het slagveld ligt het voormalige stadje Dixmuiden, dat door de Duitschers bezet gehouden wordt, doch dat slechts door de smalle Yser gescheiden wordt van de Belgisch-

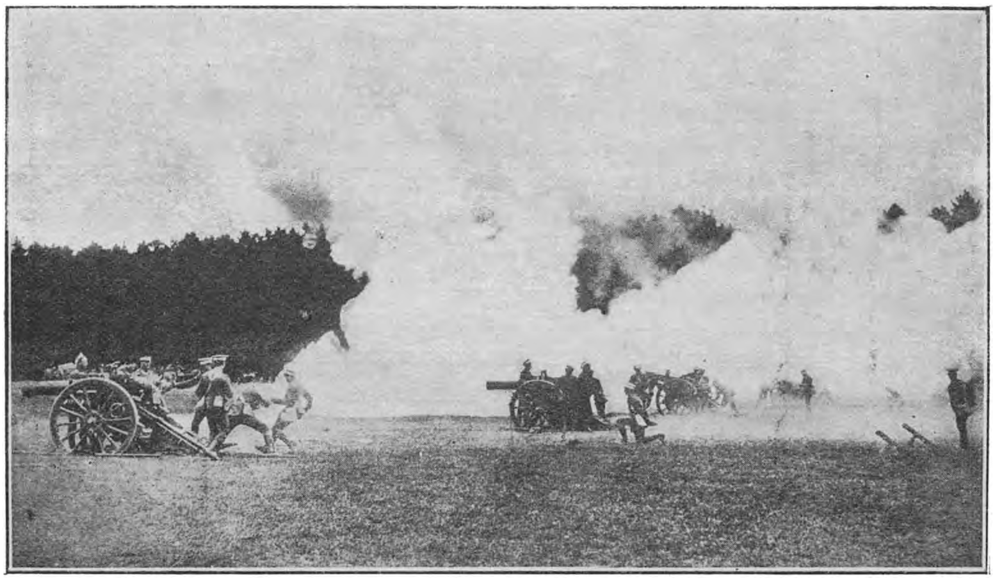

Engelsche artillerie in actie.

Fransche stellingen. Een oorlogscorrespondent, die het plaatsje van uit Thoeroet bezocht, vertelt er ons het een en ander van. Het eerst beschrijft hij ons den weg daarheen. Dat wil zeggen den modderpoel, die den weg moet voorstellen, waarin de wielen der munitiewagens en der automobielen tot aan de assen wegzinken. Ruiterpatrouilles kwamen daarin slechts stapvoets vooruit. Een enkel voertuig, dat vast bleef zitten, verstopte het verkeer uren lang. Men ziet met wat een bezwaren de beide legerbesturen te kampen hebben om hun troepen van het noodige te voorzien. Hoe dichter men het doel van de reis naderde, des te erger werd het; des te meer sporen van verwoesting ook zichtbaar waren aan de dorpjes. Op twee kilometers van Dixmuiden moesten de reizigers in zulk een dorpje uitstappen. Hun auto kon niet verder, de rest moesten ze te voet afleggen. Ze lieten hun voertuig dus achter

tusschen de ruïnes van een oude kerk en eenige boerderijen, onder de hoede van geniesoldaten, die er hun kwartier hadden opgeslagen.

De wandeling, die nu volgde, was verschrikkelijk, daar de weg evenwijdig liep met de vijandelijke loopgraven, die op enkele punten niet meer dan 400 meter verwijderd waren. De eenige dekking, die geboden werd, bestond uit een rij boomen, waarvan vele reeds geheel stuk geschoten waren.

Zoodra de vijand het gezelschap had opgemerkt, begon hij te schieten en dat hield aan, totdat ze zich bevonden tusschen de huizen van Dixmuiden. Wonder boven wonder was niemand getroffen. De aanblik van het stadje was vreeselijk. Alle gebouwen waren in puinhoopen veranderd. Dikwijls zelfs vormden heele huizenblokken met de straten en tuinen daarbij een groote puinhoop, waaruit geen aparte huizen of wat dan ook meer waren te onderkennen.

Menschen waren er schijnbaar niet, slechts hier en daar een verdekt opgestelde schildwacht, die tevens raad gaf hoe men gaan moest om zich nergens bloot te geven aan het vijandelijk vuur. Doch als men goed oplette, zag men overal openingen in de puinhoopen, gestut door zware balken, en daarin merkte men soldaten op.

De oude stad was verdwenen, maar in de puinen had het leger zich een nieuwe holenstad uitgegraven, waarbij ook van de kelders gebruik gemaakt was. Zulk een woning was ook die van den commandant, waar het gezelschap binnenging. Van daaruit werden nu verschillende punten bezichtigd, vooral één punt, van waaruit het geschutvuur werd geleid. Dit punt, dat slechts bereikt kon worden door een tunnel, gedeeltelijk door de kelders, gedeeltelijk door het puin aangelegd, bevond zich vlak aan den oever der nauwelijks 30 meter breede Yser, waarachter de vijandelijke loopgraven lagen. De Duitsche loopgraven, vlak bij het water, werden door den correspondent gezien. Hun bodem lag vèr beneden den waterspiegel. zoodat voortdurend het grondwater er in opsteeg. Om eenigszins droog te blijven, hadden de soldaten er een vloer in gelegd op eenige centimeters boven den grond. Onder dien vloer stroomde het water naar putjes, die op korte afstanden van elkaar gegraven waren, en waaruit het ijverig werd weggeschept.

Nauwelijks had men deze gevaarlijke plaats verlaten, of het zware geschut van den vijand begon Dixmuiden te bombardeeren. Alles vluchtte in de onderaardsche woningen, die echter geen zekeren schuilplaats boden, wanneer ze een voltreffer zouden krijgen. Uren lang moest men blijven luisteren naar het gebulder, dat eerst tegen den avond weer verstomde.

2de. Gaan we thans over tot de gebeurtenissen op het Ypersche front. Onophoudelijk werd ook hier gedurende deze twee maanden gestreden. Vooral het kanon deed zich daarbij gelden. In de eerste plaats was dat het geval tusschen Dixmuiden en Merxhem, waar het terrein on-

der water staat, doch ook meer Zuidelijk op de hoogere, zelfs heuvelachtige gronden in de omgeving van Yperen. De Engelschen hadden zich reeds lang op dit front krachtig versterkt en de Duitschers evenzoo. Geen van beide partijen achtte zich blijkbaar sterk genoeg om met kans op succes een algemeenen aanval te ondernemen.

Slechts van tijd tot tijd nam nu deze dan die partij plaatselijk het offensief, doch moest dan steeds, soms na aanvankelijk geringe successen behaald te hebben, ondervinden, dat het in den modernen stellingoorlog gemakkelijker is te verdedigen, dan aan te vallen. Hoe goed ook voorbereid door het artillerie-vuur werd de aanvaller steeds met zware verliezen teruggeslagen. Een der meest bekende dier gebeurtenissen is de poging der Duitschers op den 25sten Januari ondernomen, om

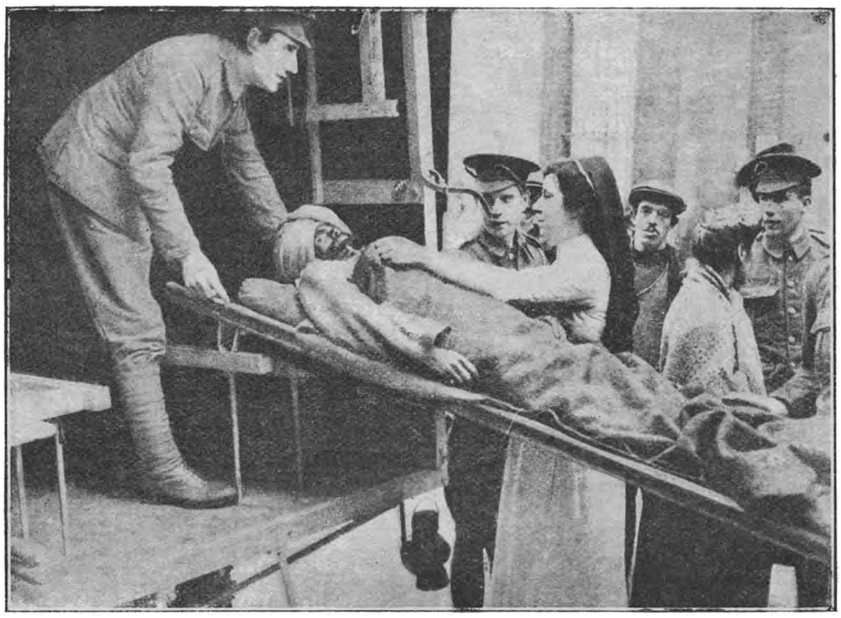

Gewond Engelsch-Indisch soldaat.

van Beculaere uit naar Yperen door te dringen. Nog ernstiger waren verschillende aanvallen derzelfden in den loop van Februari. Zoowel bij Bixschooten, ten Noorden, bij Beculaere, ten Oosten, en bij St Eloy ten Zuiden van Yperen gelegen, bestormden ze de Engelsche loopgraven en slaagden er hier en taar in vasten voet te krijgen. Enkele uren, soms enkele dagen later, werden ze weer uit hun veroveringen verdreven, terwijl dan honderden gesneuvelden op het modderige slagveld bleven liggen. De modder en het weer waren twee factoren, die de krijgsbedrijven geducht belemmerden. Niet alleen door de onbegaanbaarheid der wegen, het vol water staan der loopgraven, maar ook door de omstandigheid, dat het onmogelijk was het geschutvuur op de vele kilometers verwijderde doelen goed te richten.

Dat het in dezen tijd telkens de Duitschers waren, die aanvielen en niet de Engelschen, is gemakkelijk te verklaren. De Engelschen wachtten op het voorjaar, als ze het nieuwe leger van Kitchener, dat weldra geheel gereed zou zijn, tot versterking zouden krijgen, de Duitschers trachtten voor het verschijnen daarvan hun slag te slaan. Te verwachten was dus, dat later de rollen wel omgekeerd zouden zijn.

3de. Tusschen Armentières en Atrecht streden aan de kanten der verbondenen zoowel Engelsche als Fransche troepen. De eerstgenoemden verdedigden het Noordlijk gedeelte der linie, de laatsten de Zuidelijke helft, terwijl de scheidingslijn tusschen beiden ongeveer liep langs het kanaal van La Bassée. Op dit gevechtsfront was het, niettegenstaande het slechte weer, zeer levendig. Gedeeltelijk is dit te verklaren door de aanwezigheid van belangrijke steden achter beide linies, n.l. de twee reeds genoemde achter dat der Geallieerden en Rijssel achter dat der Duitschers.

Zoowel Armentières, als Atrecht bleven bij voortduring geweldig lijden door het bombardement, zoodat wij vrijwel kunnen voorspellen, dat na den oorlog van beide steden niet veel meer over zal zijn. Rijssel, dat vroeger reeds eenigszins geleden had, werd nu door de Engelschen ontzien. Alleen op de stations werden bommen geworpen door kanonnen en uit vliegmachines.

Maar bovendien loopt de belangrijkste verbindingsweg van Rijssel naar het Westen en Zuid-Westen, langs het reeds genoemde kanaal van La Bassée. Slaagden de Duitschers er in, daarlangs Westwaarts op te dringen, dan zou de strijdmacht der Verbondenen, die meer Noordwaarts stond, spoedig gevaar loopen te worden afgesneden, waardoor tevens Calais en Duinkerken aangevallen zouden kunnen worden. Omgekeerd zouden door een vooruitgaan der Geallieerden naar 't Oosten verschillende wegen, die van Rijssel uit achter het Duitsche gevechtsfront naar het Zuiden loopen en dus groote diensten bewijzen voor troepenverplaatsingen en legervoorziening, afgesneden worden. Te begrijpen dus, dat beide partijen veel aandacht aan dit punt schonken en dat de strijd hier zelden lang rustte en dat er alleen reeds in Januari drie belangrijke gevechten plaats vonden.

Al deze aanvallen, die al weer in hoofdzaak van de Duitschers uitgingen en dan tegenaanvallen tengevolge hadden, werden natuurlijk door een verschrikkelijk bombardement voorafgegaan. Zoo had dat laatste bijv. tengevolge, dat de Engelschen den 10den Januari het dorp Givenchy moesten ontruimen, zonder dat de Duitschers het echter konden bezetten. Een paar dagen later evenwel slaagden de eersten er in opnieuw van het dorp bezit te nemen, nadat de laatstgenoemden een gedeelte hunner artillerie naar elders hadden vervoerd.

De meest verwoede gevechten hier hebben plaats gehad in het einde van Januari. De Duitschers hadden vóór den 25sten van dien

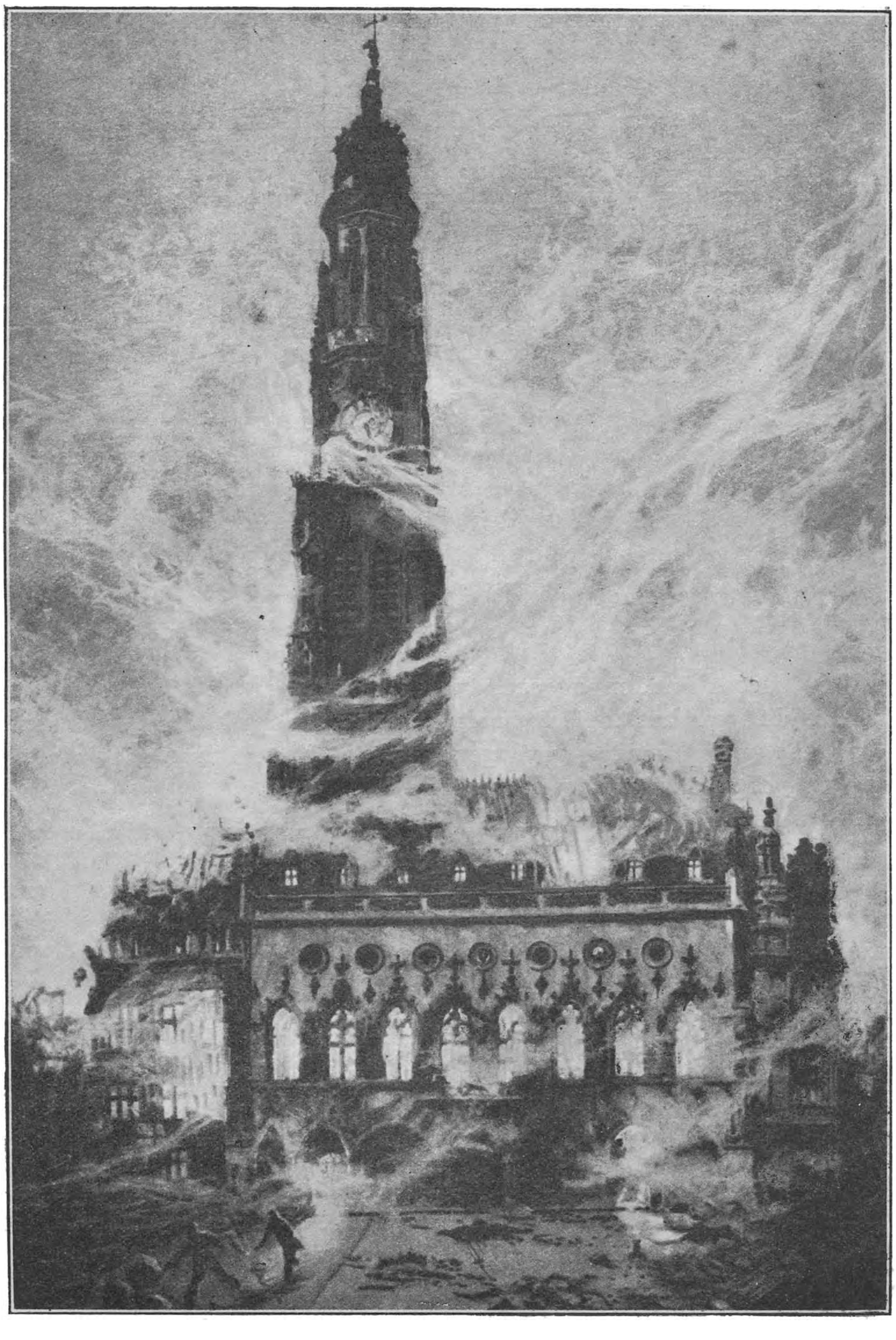

Het prachtige Stadhuis te Atrecht in vlammen opgaande onder 't bombardement der stad door de Duitschers.

maand bij La Bassée een belangrijke strijdmacht verzameld en begonnen toen een algemeenen aanval. Daarbij trachtten ze het te doen schijnen, alsof hun doel meer Noordwaarts, bij Festubert, lag, opdat de Engelschen daarheen hun reserve-troepen zouden zenden. Dit slaagde echter niet en daardoor mislukte de hoofdaanval ten slotte eveneens. Deze had plaats langs den weg, die van La Bassée naar Bethune voert en had als onmiddellijk doel de herbezetting van het dorpje Givenchy, om vandaar verder door te dringen. Twee Duitsche regimenten rukten langs den genoemden weg op en ze waren reeds tot op een afstand van 500 meter genaderd, alvorens de Engelsche en Fransche artillerie hen onder vuur namen. Niettegenstaande de geweldige verliezen hielden de Duitschers evenwel vol en door telkens versche troepen in het vuur te brengen, wisten ze de Engelschen terug te werpen en tot in de eerste huizen van het dorp door te dringen. Toen echter kwam de beurt om aan te vallen aan hun tegenstanders. Deze lieten eenige regimenten een omtrekkende beweging uitvoeren, om dwars door de in moerassen herschapen velden den vijand in de flank aan te tasten. Hoewel het moeilijk was vooruit te komen, slaagden ze er toch in. Daardoor werden de Duitschers tot den terugtocht gedwongen, terwijl de afdeeling in en bij Givenchy afgesneden werd en zich moest overgeven.

Meer succes hadden de aanvallers verder naar het Zuiden, aan de andere zijde van het kanaal, waar ze eenige loopgraven konden bezetten en een paar honderd gevangenen maakten en vanwaar ze zich de eerste dagen niet meer lieten verdrijven.

De volgende dagen werd de strijd telkens hernieuwd. De Duitschers trachtten het laatstbeschreven succes uit te breiden en slaagden daar aanvankelijk ook in, doch slechts over een breedte van een hondertal meters, terwijl hun nieuwe aanvallen op Givenchy werden afgeslagen. Datzelfde was het geval met de pogingen van de Engelschen, om het verloren terrein te herwinnen. Evenwel scheen het, dat zij op den duur de overhand gingen krijgen. Blijkbaar hadden de Duitschers voorloopig van verdere aanvallen bij La Bassée afgezien en hun reserve-troepen naar een ander deel van het front gebracht. Daarvan konden hun tegenstanders tenslotte gebruik maken. Den 6den Februari begonnen ze de Duitsche stellingen bezuiden het kanaal te bombardeeren met lyddietgranaten. Daarmede vernielden ze een steenfabriek, die het centrum van de vijandelijke verdedigingswerken vormde. Uit de steenen kleihoopen stegen geweldige stofwolken op, die de Engelschen in staat stelden hun aanvalskolonnes ongemerkt naderbij te voeren, zoodat de bestorming eindelijk zonder veel verliezen kon plaats vinden en succes opleverde, daar alle in Januari verloren loopgraven weer heroverd werden.

We hebben dit ietwat uitvoeriger verteld, dan wel in overeenstem-

ming zou zijn met het gewicht en de gevolgen dezer gebeurtenissen. Daardoor evenwel kunnen we verder kort zijn over de verschillende gevechten op de verdere punten van dit front. Alleen vermelden we nog, dat iets meer Zuidelijk, bij Nôtre Dame de Lorette, in de buurt van de stad Atrecht, eveneens telkens hardnekkig gestreden werd. Het doel van de Duitschers zal hier wel geweest zijn, de Franschen aan weerskanten van die stad terug te dringen, om hen dan door een vreeselijk

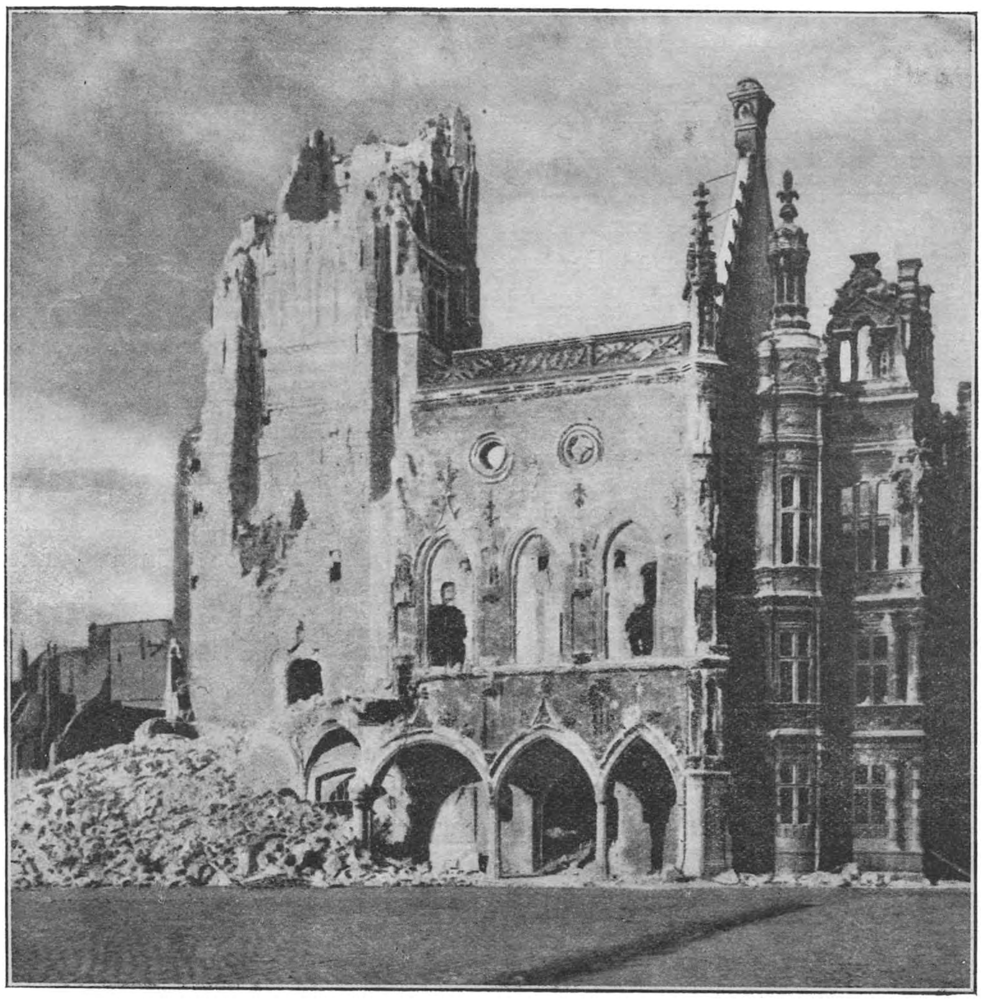

Wat er overbleef van 't Stadhuis te Atrecht, na 't bombardement.

bombardement te dwingen haar te ontruimen. Het gelukte hen evenwel niet, evenmin als de Franschen er in slaagden hun vijanden zoover terug te drijven, dat Atrecht voortaan buiten het bereik hunner kanonnen zou liggen.

4de. Eveneens kunnen we nu kort zijn over de linie van Atrecht tot de Oise. Amiens aan de Somme was hier het doel van alle aanvallen der Duitschers. Als ze die stad genomen hadden, zouden ze niet alleen

dadelijk de verbinding tusschen Parijs en de meer Noordelijk staande legers uiterst moeilijk gemaakt hebben, doch tevens zou de opmarsch langs de rivier naar de zee betrekkelijk gemakkelijk geweest zijn. Vooral langs de spoorlijn van Atrecht over Bapaume en Albert naar Amiens, die gedeeltelijk in hun handen was, trachtten zij vooruit te komen. Het plaatsje La Boiselle, 4 K.M. ten Noorden van Albert, waar het gevechtsfront dezen spoorweg kruist, was daardoor het punt waar telkens gevochten werd, zonder eenige resultaten van beteekenis nochtans. Verder naar het Zuiden bleef het geheel tot artilleriegevechten beperkt.

5de. Het gevechtsfront van de Oise tot Reims, de eigenlijke Aisnelinie, was veel belangrijker en wel door de gevechten van Soissons en van Craonne. We bevinden ons hier in de streek, waar de strijd reeds begon dadelijk na den slag aan de Marne. Tusschen Compiègne en Soissons slaagden de Engelschen er in over de Aisne te komen en zich vast te zetten op den rand van de hoogvlakte, die zich ten Noorden der rivier uitstrekt tot Laon. Datzelfde gebeurde meer Oostwaarts en Soissons tot Berry au Bac. De Geallieerden slaagden er evenwel niet in verder voorwaarts te komen. De hoogvlakte, met talrijke rotsachtige heuvels en diep ingesneden dalen, bood een uitstekend terrein voor de Duitsche verdediging, waartegen alle pogingen. eerst der Engelschen, daarna van de Franschen, die hen vervingen, faalden.

In de eerste dagen van Januari nu begonnen de Franschen een aanvallende beweging van Soissons uit, vooral langs de spoorlijn naar Laon, die door een smal en diep dal loopt tusschen twee hoogten in, waar van de Oostelijke is het plateau van Vregny met zijn uitlooper, dat van Perrière, en de Westelijke aangeduid wordt als heuvel 132. Aan den ingang van het dal ligt het dorpje Crouy, dat reeds te voren in Fransche handen was, evenals de dorpjes Cuffies, Bucy en Missy en een deel van de daarvoor gelegen hoogvlakte van Vregny.

De aanval gold in de eerste plaats den heuvel 132, die dan ook na een hevig bombardement op den 7den grootendeels den daarop volgenden dag genomen werd. De volgende twee dagen deden de Duitschers herhaalde tegenaanvallen, die allen mislukten en waarbij ze ook de stad Soissons bombardeerden. Niettegenstaande dat slaagden de Franschen er in hun succes voort te zetten en de laatste Duitsche stellingen op den reeds genoemden heuvel te veroveren.

Hoewel de terreinwinst slechts gering was, beteekende de Fransche vooruitgang zeer veel. Door hun geschut op den heuvel te brengen, zouden ze een belangrijk gedeelte van de spoorlijn kunnen bestrijken en tevens zou het hun gemakkelijk vallen om nog verder voort te dringen. Daarvoor evenwel was het in de eerste plaats noodig voldoende troepen aan te kunnen voeren om de tegenaanvallen, die de Duitschers stellig zouden ondernemen, te weerstaan en tevens zelf de verovering voort te zetten. Dat nu bleek weldra een onmogelijkheid. De vochtige

winter deed den waterstand in de Aisne een geweldige hoogte bereiken, terwijl de stroom bijzonder sterk was. Daartegen waren de noodbruggen, die de Franschen geslagen hadden, daar de oorspronkelijke vernield waren bij hun terugtocht, niet bestand en op een enkele na werden ze weggesleurd door het water. Daardoor was het nauwelijks mogelijk de ten Noorden van de rivier staande troepenmacht van het noodige te voorzien, zoodat generaal Manoury, die hier het bevel voerde, geen versterkingen kon zenden.

Aan de Duitsche zijde daarentegen liet de aanvoerder, de bekende Von Kluck, van alle kanten versche troepen aanvoeren en ze weldra onder bevel van zijn onderbevelhebbers, de generaal Lochow en Wichura, tot den aanval overgaan. Dat er veel gewicht aan gehecht werd,

HET SLAGVELD BIJ SOISSONS.

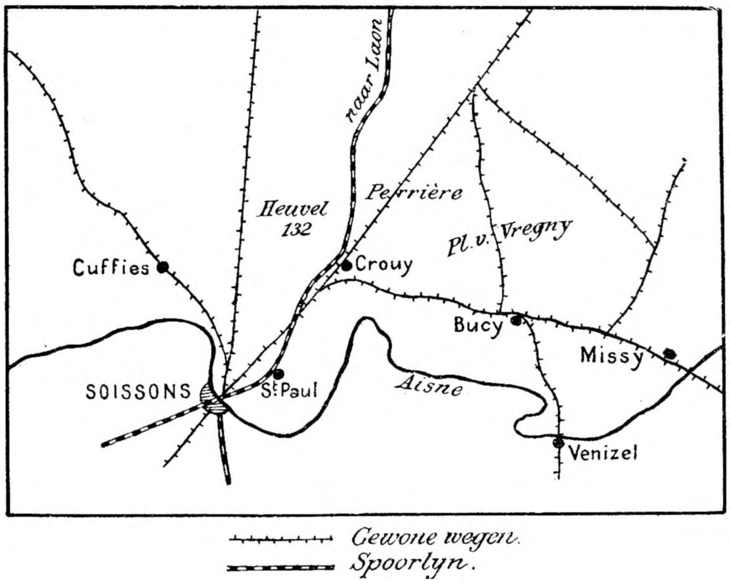

blijkt uit het feit, dat gedurende deze dagen de keizer in eigen persoon in Von Klucks hoofdkwartier aanwezig was, om door zijn tegenwoordigheid de troepen aan te vuren.

Reeds gedurende den 9den en 10den hadden de Duitschers hun voorbereidingen getroffen, zoodat ze den 11den Januari tot den aanval konden overgaan en wel van uit hun stellingen in de steengroeven ten Noorden van het plateau van Perriere. Hun doel was het nemen van de voorste loopgraven der Franschen op de hoogvlakte van Vregny, waar zich tevens de uitkijkposten bevonden, van waaruit hun geschutvuur geleid werd. Deze kanonnen n.l. waren opgesteld in verschillende kloven aan de zuidzijde van de hoogvlakte en bestreken daaroverheen heuvel 132 en de Duitsche stellingen ten Noorden daarvan. Na verschillende vergeefsche pogingen slaagden de aanvallers er ten

slotte tegen den middag van den 12den in de vijandelijke loopgraven te bezetten, waarvan het voornaamste gevolg was, dat de Fransche kanonnen tot zwijgen gebracht werden.

Dit stelde de Duitschers ten Noorden van heuvel 132 in staat uit hun schuilplaatsen te voorschijn te komen, wat hun te voren door de granaten hunner vijanden belet was. Ze bestormden met overmacht den heuvel, heroverden de verloren loopgraven op den top en zelfs de daarachter gelegenen der Franschen. De verdedigers zochten hun heil in de vlucht, doch hielden halverwege de Zuidelijke helling weer stand.

Het was te begrijpen, dat generaal Von Kluck zou trachten de reeds behaalde voordeelen te vergrooten en daarom stelde de Fransche bevelhebber alles in het werk om zooveel versterkingen aan te voeren, als de waterstand en de toestand der bruggen hem toelieten. Hij zond die evenwel naar het meest bedreigde punt, dus tusschen Crouy en Cuffies, waar hij de verdere aanvallen verwachtte en begon aanstalten te maken het verloren terrein te heroveren. De Duitschers evenwel kwamen daar onmiddellijk achter. Hun waarnemingsposten toch op de pas bezette hoogte konden het geheele Aisne-dal in de buurt van Soissons overzien en bemerkten de aanrukkende afdeelingen.

Het gevolg was, dat de Duitschers hun aanval niet op dezelfde plaats voortzetten, doch daar een verdedigende houding aannamen. Daarentegen zonden ze al hun reserves maar Oostwaarts naar de hoogvlakte van Vregny, om te trachten in de richting van Bucy en Missy door te dringen. Dit geschiedde op den 13den Januari en wel zoo onverwachts en met zulk een overmacht, dat in enkele minuten het geheele plateau veroverd was en de Franschen zich alleen nog in de terreinplooien van de Zuidelijke hellingen konde staande houden.

Tegelijk echter marcheerde een Duitsche afdeeling in de richting van Crouy en bedreigde daardoor de Fransche troepen bij heuvel 132 in de flank, zoodat ook deze tot den aftocht gedwongen werden, terwijl een belangrijk aantal zich moest overgeven. Onder de laatsten bevond zich een afdeeling, die een toevlucht gezocht had in een steengroeve, waarvan echter de eenige toegang in handen van den vijand geraakte, zoodat er niets anders opzat, dan zich gevangen te geven.

De dorpen, die reeds boven genoemd zijn, vielen geleidelijk aan in handen der Duitschers. De Franschen moesten het geheele terrein langs de Aisne, tusschen Soissons en Missy, ontruimen, daar het onmogelijk was versterkingen aan te voeren De aftocht der verslagen troepen ging met groote moeilijkheden gepaard, daar slechts één brug, die bij Missy, overgebleven was. Bovendien werd het geheele dal door het Duitsche geschut bestreken, zoodat het bij daglicht vrijwel onmogelijk was de rivier over te trekken, zonder groote verliezen te lijden. Dat het grootste gedeelte ten slotte toch nog veilig op den Zuidelijken oever kwam, was vooral te danken aan een paar compagnieën infante-

rie en een batterij, die de Duitschers op een afstand wisten te houden, doch die zelf totaal vernietigd werden. Het rampzalig overschot, eenige tientallen, werd krijgsgevangen gemaakt, nadat ze de kanonnen vernield hadden.

Bij Soissons drongen de Duitschers nog iets verder door, n.l. tot in de voorstad St. Paul, die op den Noordelijken oever gelegen is, doch ze konden zich daar niet handhaven, zoodat de Franschen hier een zoogenaamd bruggehoofd bezet bleven houden, wat ook het geval bij Missy en Venizel was. Overigens kwam het geheele terrein tusschen Soissons en Missy op den Noordelijken oever der Aisne in het bezit der Duitschers, die zich op de randen en de hellingen der hoogten nestelden,

Aan de wasch.

terwijl hun voorposten tot vlak bij het water stonden.

Ze slaagden er evenwel niet in de rivier te overschrijden, zoodat de Franschen er af kwamen met een betrekkelijk gering terreinverlies en met de vernietiging van de kans om spoedig de Duitschers te kunnen verdrijven. Ze hadden evenwel zeer ernstige verliezen aan manschappen (pl.m. 4000 gevangenen) en kanonnen geleden. De Duitsche opgaven over de laatsten varieeren nogal, doch waarschijnlijk zullen het er wel een 30tal, zoowel gewone veldstukken als zware vuurmonden geweest zijn.

Dat de overwinnaars er ook niet zonder kleerscheuren afgekomen waren, blijkt uit een brief van een officier van de Duitsche veldtelefoondienst, die in de „Hamburger Correspondenz" afgedrukt werd. Te-

vens geeft dat schrijven eenig idee van diens werkkring en omgeving. Gedurende den slag bevond hij zich in een hol, dat als telefooncentrale ingericht was voor de veldartillerie. Alle bevelen van den opperbevelhebber werden door hem aan de commandanten der verschillende afdeelingen overgebracht, evenals de rapporten van den laatsten aan den eerstgenoemden opperofficier. Geen oogenblik kon er gerust worden. Van uit het hol kon het lawaai van den veldslag gehoord worden, het gedonder der kanonschoten, het gekraak der ontploffende granaten. De grond scheen als het ware te beven. Dat het verblijf niet ongevaarlijk was, bewees het van tijd tot tijd inslaan van projectielen vlak in de nabijheid. Hoewel het geen voltreffers waren (een enkele zou voldoende zijn alles te vernielen en allen te dooden) stortten telkens steenbrokken uit de zoldering en dreigde de geweldige samenpersing der lucht de telefonisten te doen bezwijmen. Doch daarop kon niet gelet worden, want hoe heviger de strijd woedde, des te talrijker werden de bevelen en mededeelingen, die, om er slechts enkele uit te nemen, van den volgenden aard waren:

„Onze infanterie gaat achteruit en heeft de voeling verloren."

„De eerste en derde compagnie van regiment.... zijn verdwenen."

„Hoogte.... moet onmiddellijk in storm genomen worden."

„Het eerste bataillon krijgt flankvuur, de verliezen zijn zwaar, ... moet onmiddellijk hulp verleenen."

„De artillerie moet terstond driehonderd meter vooruit daar de infanterie gevaar loopt."

„Kapitein X zooeven gevallen. Luitenant Y neemt het commando op zich."

„Veldartillerie onmiddellijk snelvuur op hoogte...., op weg...., of op aftrekkende vijandelijke troepen."

Zulke bevelen en berichten worden terstond doorgezonden en enkele seconden later worden ze reeds uitgevoerd.

De telefonisten leefden zoodoende den geheelen strijd mede en waren beter van den stand van zaken op de hoogte, dan de troepenleiders zelf, want die overzagen slechts een klein gedeelte van den slag, terwijl zij zelf de kleinste bijzonderheden, die zich op onverschillig welk punt van het slagveld voordeden, vernamen.

Zoo vernamen zij ook het eerst de tijding, dat hoogte 132 genomen was, wat met een „hoera" begroet werd en daarna aan den opperbevelhebber overgebracht.

Zoo had het gevechtsfront langs de Aisne zich gewijzigd en liep nu van de Oise tot Soissons ten Noorden der rivier langs den rand der hoogvlakte. Daarna van genoemde stad tot Vailly bevond zich de Aisne tusschen beide legers behoudens een paar bruggehoofden, die de Franschen nog op den Duitschen oever bezet hielden. Ten slotte lagen de Fransche troepen tusschen Vailly en Berry du Bac weer ten Noor-

den der rivier langs den rand der hoogvlakte, waarbij hun meest vooruitgeschoven posten naderden tot dicht bij het stadje Craonne.

Het is te begrijpen, dat de Duitschers na hun overwinning bij Soissons, zouden trachten den vijand overal over de Aisne terug te werpen. Vooral kwam voor een dergelijke poging in aanmerking het gebied van Craonne, omdat daar bij Berry au Bac het front de rivier snijdt en het dus gemakkelijk zou zijn als eenmaal de Noordelijke oever bezet was, de Franschen ook van den Zuidelijken te verdrijven.

De gesteldheid van het terrein is hier vrijwel dezelfde als bij Soissons. De hoogvlakte van Craonne was in Duitsche handen. Hun front liep op een paar honderd meter afstand van den Zuid-rand, die bezet was door de Franschen, die daar hun voorste loopgraven en observatieposten hadden. Hier en daar was het landschap boschrijk, zooals ten Zuid-Westen van Craonne, waar zich het bosch Foulon, dat door de Franschen bezet was, bevond.

De stellingen van beide partijen waren uitermate sterk. Zoo hadden de Franschen op hun linkervleugel geheele aardwerken opgeworpen, een soort fort dus, terwijl hun centrum in het bezit was van een oude steengroeve, die een reusachtige bomvrije schuilplaats bood voor de reserves.

Eenige dagen lang bombardeerden de Duitschers met een zeer groot aantal stukken geschut, en ook met zoogenaamde luchttorpedo's de Fransche versterkingen, die daardoor zeer beschadigd werden. Daarna, den 27sten Januari, gingen ze, het waren Saksische troepen onder generaal d'Elsa, tot een algemeenen aanval over. De aanvallers slaagden er in het bovengenoemde veldwerk en de voorste loopgraven over een lengte van 1500 meter te veroveren. Meer naar het Oosten werden ze evenwel teruggeslagen en ook verder verhinderd vooruit te komen. Van uit de veroverde stellingen evenwel kon de overwinning voortgezet worden en werden na elkaar ook de 2de en 3de vijandelijke liniën genomen. Daarbij was de steengroeve met zijn bezetting achter het Duitsche front gekomen. Snel werden daarom door de overwinnaars een paar mitrailleurs opgesteld, die den smallen toegangsweg bestreken. Toch verdedigden de Franschen daar binnen zich nog uren lang en gaven zich eerst 's nachts, 300 in aantal, over, terwijl de Duitschers in het hol tevens een groote massa materieel, vooral voor de genie, buit maakten. Trouwens ook op andere plaatsen maakten ze gevangenen, totaal ongeveer 1000. De terreinwinst was niet zoo heel groot, slechts een paar heuvelkammen, over een lengte van pl.m. 1500 en een breedte van misschien 500 meter. De Duitschers slaagden er niet in de Franschen over de Aisne te werpen, daar ze op de hellingen konden stand houden. Ja zelfs heroverden ze nog een deel van het verloren terrein, zooals het bosch Foulon.

In denzelfden tijd hadden de Duitschers pogingen gedaan bij Berry

au Bac, om langs den Zuidelijken oever der rivier naar het Westen door te dringen, en waren daar aanvankelijk over een kleinen afstand in geslaagd, doch weldra heroverden de Franschen de verloren loopgraven, zoodat het front feitelijk geheel ongewijzigd bleef.

6de. Dit gedeelte van het slagveld, onderscheidt zich gedurende deze periode van het pasbehandelde door de omstandigheid, dat niet de Duitschers, maar de Franschen in hoofdzaak als aanvallers optraden. En dat is te begrijpen. In de eerste plaats stonden de vijanden nog steeds in bedenkelijke nabijheid van Reims, welke stad onophoudelijk gebombardeerd werd, doch tevens zou een vooruitdringen in dit gebied, zoo dicht bij de Duitsche verbindingslijnen door Luxemburg, niet nalaten ook den stand elders te beïnvloeden. Daarbij kwam nog, dat de terreinsgesteldheid zich hier veel meer voor den aanval leende, dan langs de Aisne, waar de hoogvlakten, doorsneden door diepe dalen met steile hellingen, als 't ware natuurlijke vestingwerken zijn. In de streek van Souain toch, waar de meeste gevechten geleverd werden, bevinden zich slechts lage kalksteenheuvels, die zich slechts een paar honderd meter boven den zeespiegel verheffen.

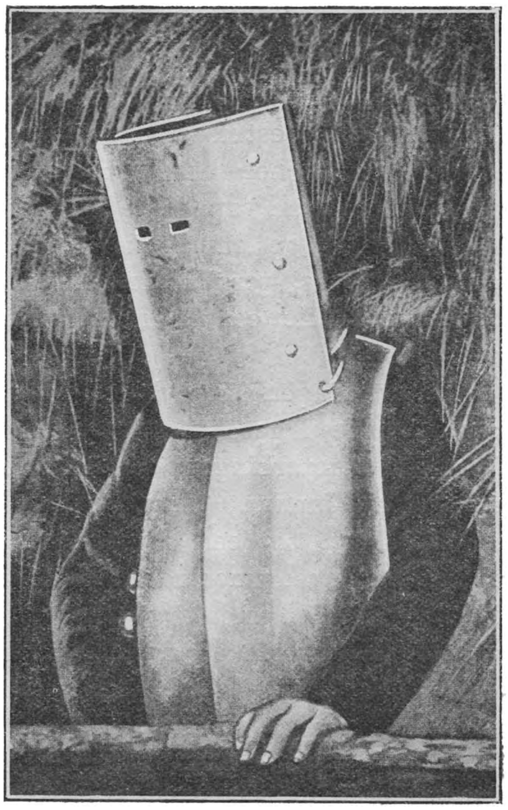

Een uitkijkpost, beschermd door pantserplaten.

Dit slagveld strekt zich uit tusschen het reeds genoemde Souain tot Ville sur Tourbe, die op een lijn liggen, die ongeveer halverwege gelegen is tusschen de belangrijkste spoorwegen: Verdun—Châlons-sur-Marne en Aprémont—Bazancourt. De eerste loopt achter 't Fransche front en is tevens de lijn, waarlangs de vesting Verdun van het noodige voorzien wordt, terwijl de tweede in Duitsche handen is en van groote beteekenis voor hun approviandeering. Daaruit blijkt reeds voldoende, waarvan de hardnekkige gevechten hier een gevolg waren en wat hun doel was.

Over het algemeen waren de Franschen hier in de meest gunstige positie, vandaar dat zij overwegend de aanvallende partij waren. Souain was daarbij hun voornaamste steunpunt, terwijl hun aanval zich vooral richtte tegen het dorp Perthes, dat met twee andere, Hurlus

en Mesnil, iets ten Oosten van den straatweg Souain-Suippes ligt en daarvan slechts door een lagen heuvelrug gescheiden is.

De strijd om deze dorpen was reeds in de laatste dagen van September begonnen en eindigde eerst den 9den Januari, toen Perthes in handen der Franschen gevallen was. Niet weinig had daartoe bijgedragen een iets van te voren ondernomen nachtelijken tocht van een afdeeling Fransche Alpenjagers.

Men was er in het Fransche hoofdkwartier n.l. achter gekomen, dat de vijand bezig was sterke reserves te verzamelen achter zijn front in de omgeving van Tahure, waar geniesoldaten bezig waren nieuwe stellingen aan te leggen en waar tevens het zware geschut opgesteld was. Aangezien in dit gebied het front nog niet onafgebroken was, vatte de Fransche commandant het plan op om een poging te doen den vijand te verrassen.

Op zijn bevel rukte daarom in een duisteren nacht een bataljon Alpenjagers met een bergbatterij en een paar zoeklichten op. Langs allerlei paden over de heuvels, zooveel mogelijk de hoofdwegen vermijdende, marcheerden ze in de richting van Tahure en slaagden er in een uur lang vooruit te komen, zonder op een vijandelijken wachtpost te stuiten. Toen echter werd door de spits de aanwezigheid van een kleine Duitsche afdeeling gemeld. Onmiddellijk slopen eenige vrijwilligers vooruit om een poging te doen de niets vermoedende vijanden zoo plotseling met de bajonet aan te vallen, dat ze geen tijd zouden hebben een waarschuwingsschot te lossen. Ze slaagden er in de Duitschers te dooden of te ontwapenen. Nu konden ze ongestoord verder voortdringen en na nog een half uur kwamen ze op een heuvelrug, vanwaar ze in een dal neerzagen, waar flauwe lichtjes de plaatsen aangaven, waar allerlei Duitsche troepen gekampeerd waren. Terstond werden toebereidselen tot een aanval gemaakt en plotseling bliezen de trompetters het stormsignaal, wat onmiddellijk gevolgd werd door een salvo der bergkanonnen. De alpenjagers stormden onder luid geschreeuw, om hun gering aantal te verbergen, de helling af. De Duitschers waren hierdoor geheel verrast en slechts enkelen boden weerstand, de rest trachtte her- en derwaarts te vluchten. En voordat ze tot bezinning waren gekomen en weer door hun officieren verzameld tot een tegenaanval, hadden de Franschen de reeds gereed zijnde werken en ook enkele zware kanonnen vernield, waarna ze even snel weer verdwenen als ze gekomen waren. Veilig bereikten ze weer hun eigen linies en hadden dien nacht bereikt, dat hun kameraden niet zooveel last meer hadden van het Duitsche geschut bij hun pogingen om bij Perthes vooruit te komen.

Hierbij echter bleef het voorloopig. Wel deden de Franschen telkens nieuwe aanvallen om nog dichter bij de spoorlijn achter het Duitsche front te komen, doch deze hadden geen noemenswaard gevolg, evenmin als het tegenoffensief der Duitschers.

Later in Februari werden de doorbraakpogingen der Franschen met kracht hervat. En hoewel feitelijk elken dag gestreden werd, kunnen we in hoofdzaak twee voorname aanvallen aanwijzen. De eerste daarvan had omstreeks het midden van die maand, de tweede tegen het einde plaats. Het schijnt, dat ze in nauw verband stonden met den strijd in het Oosten, n.l. zoo, dat het doel was te verhinderen, dat Duitschland troepen aan het Westelijk front zou onttrekken om ze naar Oost-Pruisen en Noord-Polen te zenden. In beide gevallen waren de Franschen aanvankelijk de meerderen door het aantal, doch ondervonden weldra, dat de Duitschers elken dag nieuwe reserves in het vuur brachten. Het gevolg was dan ook, dat nu een paar dagen van succesvol vooruitdringen, de Fransche aanvallers tot staan gebracht werden, ja, soms weer een deel van hun veroveringen verloren. Dit laatste, waarbij de Duitschers dan dikwijls ook gevangenen maakten, had van dien kant overwinningsberichten tengevolge. Uit de plaatsnamen evenwel blijkt voldoende, dat de terreinwinst hier aan den kant der Franschen was. In het begin toch stonden zij bezuiden Les Hurlus, Perthes en Mesnil, terwijl in den loop van Februari het front zich bevindt ten Noorden van deze dorpen. Veel beduidde dat evenwel niet voor twee maanden van strijden, zoodat waar de Franschen hier de aanvallers waren, de Duitschers volkomen gerechtigd waren te zeggen, dat zij den aanval hadden afgeslagen.

De veroveringen worden dan ook steeds aangegeven met „een stukje loopgraaf", „een huis", „een boschje", en daar in dezelfde buurt telkens daarvan sprake is en soms bijv. over meerdere boschjes tegelijk gesproken wordt, kunnen we gevoegelijk aannemen, dat de oppervlakte van elk daarvan uiterst klein was.

Meer naar het Oosten, dus in de omgeving van Ville sur Tourbe, dicht bij de Aisne, was de kans den Duitschers gunstiger. Daar werden ze blijkbaar niet door de Franschen aangevallen en gelukte het hun een paar maal, zonder dat ze zich daarbij bijzonder behoefden in te spannen, eenige tientallen meters vooruit te komen. Dat het hier niet tot zulke heftige gevechten kwam is waarschijnlijk toe te schrijven aan het moeilijke terrein, maar vooral aan de nabijheid van het Argonnerwoud, waar voortdurend op de meest verbitterde wijze gestreden werd. De partij, die daar aanmerkelijk vooruit wist te komen, zou daardoor tegelijkertijd langs den linker Aisne-oever kunnen oprukken.

7de. Reeds meermalen hebben wij over het Argonnerwoud moeten spreken en steeds vermeld de uiterst moeilijke terreinsgesteldheid. In dit, aan wegen arme, met bijna ondoordringbaar kreupelbosch begroeid heuvelland, bekampten Franschen en Duitschers elkaar sinds het midden van September, zonder dat er noemenswaardige verandering in het gevechtsfront kwam. Loopgraven, blokhuizen, mijnen, sluippatrouilles en

uitkijkposten in de enkele hooge boomen waren de middelen, waarmede men elkaar bestreed.

Reeds meermalen hebben we over dit gebied geschreven, doch ook thans moeten we dit doen, ter vergemakkelijking waarvan we een schetskaartje er bijvoegen. Zooals men ziet wordt in hoofdzaak het gebied tusschen de rivieren Aisne en Aire met den naam Argonnen aangeduid: De belangrijkste weg daardoor van West naar Oost is de spoorlijn St. Ménéhould—Clermont, een deel van den weg Parijs—Verdun. Deze was in deze periode geheel in handen der Franschen en het verkeer daarop volkomen veilig. Hetzelfde was het geval met een gewonen weg van La Neuville au Pont naar Neuvilly, dus iets meer Noordelijk. Belangrijker evenwel dan deze, was de straatweg Vienne La Ville—Vienne le Château —Tour de Paris naar Varennes. De beide eindpunten, dus de eerste en laatstgenoemde plaats, waren in het bezit der Duitschers, doch het midden werd door de Franschen bezet gehouden, wat van groot belang was, daar van daar uit, n l. van Tour de Paris, een weg Zuidwaarts gaat naar Les Islettes aan de reeds genoemde spoorlijn.

HET GEVECHTSTERREIN IN HET ARGONNERWOUD.

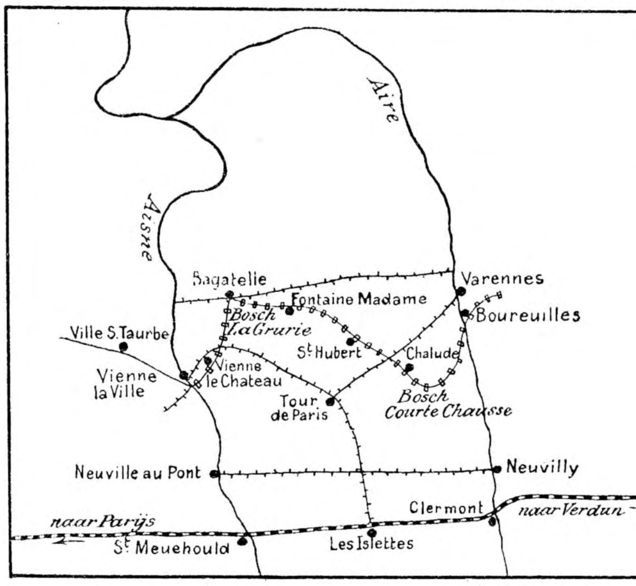

Spoorweg. Gewone weg Front.

Nog verder naar het Noorden bevindt zich een soort boschpad, dat eveneens dwars door de Argonnen loopt. Dit was grootendeels in Duitsche handen, doch de Franschen hielden een punt, La Bagatelle, op de Westelijke helft er van bezet. Dit Noordelijk gedeelte, dus ten Noorden van den weg Vienne-la-Ville—Varennes draagt den naam van bosch la Grurie en wordt telkens genoemd als het tooneel van zeer vele gevechten.

Thans kunnen we in hoofdzaken de richting van het gevechtsfront vaststellen. Reeds zagen we, dat in Champagne Ville sur Tourbe ongeveer in de strijdlinie lag. Welnu, vandaar ging het dan verder Oostwaarts over Vienne la Ville en Vienne le Château (beide in handen der Duitschers). Vandaar Noord-Oostwaarts over La Bagatelle, om welke plaats voortdurend gestreden werd en die nog al eens van eigenaar verwisselde, doch in hoofdzaak Fransch bezit was. Van La Bagatelle loopt

het front dan in een langen boog naar het Zuid-Oosten, over Fontaine Madame en St. Hubert, kruist den weg van Tour de Paris naar Varennes ongeveer halverwege en buigt iets verder Zuidwaarts naar het Noord-Oosten om bij Boureuilles de Aire te passeeren. Hier zijn het vooral het gehucht Chalade en het bosch Courte-Chausse, die telkens in de oorlogsberichten genoemd worden. Vermoedelijk zal de toestand hier nog wel langer zoo blijven, daar het schijnt, dat de beide partijen hier volkomen tegen elkander opwegen.

8ste. Onmiddellijk sluit zich bij het voorafgaande, het gevechtsfront om Verdun aan, n.l. van Boureuilles naar Consenvoye aan de Maas; vandaar over Ornes naar Etain, dat in Duitsche handen was en aan de spoorlijn Verdun—Metz ligt, en verder in een boog naar St. Mihiel, waar de Duitschers nog altijd een bruggehoofd op den Westelijken Maasoever bezet hielden.

Het doel van den strijd was hier voor de Duitschers natuurlijk de vesting Verdun geheel in te sluiten, waartoe de eindpunten hunner stellingen dichter bij elkaar gebracht moesten worden. Van Boureuilles uit trachten ze dus naar het Zuiden op te dringen. Bij St. Mihiel schijnen ze niet meer tot aanvallen in staat geweest te zijn, doch gedwongen tot een verdedigende houding. Tevens streefden ze er naar de forten dichter te naderen, waardoor hun front korter zou worden en bovendien de mogelijkheid ontstaan het vuur uit de zware houwitsers te openen op de vestingwerken.

Het garnizoen van de vesting, geholpen door een sterk veldleger, had tot taak de plannen der Duitschers te verijdelen. Daarbij beperkten ze zich geenszins tot een verdediging, maar gingen telkens en telkens weer tot het offensief over. In hoofdzaak geschiedde dat in het Noorden, waar de dorpen Boureuilles, Vauquois en Malancourt vooral het doel waren, en in de bosschen om Consenvoye. De resultaten waren aan weerskanten gering.

Datzelfde kan gezegd worden van de pogingen, die de Franschen deden om hun vijanden te verdrijven van de Maasheuvels ten Noord-Oosten van St. Mihiel en hen daardoor te dwingen dat stadje te ontruimen. Deze strijd stond in een nauw verband met de gebeurtenissen op het volgende deel van het gevechtsfront.

9de. Behalve dat evenwel was dit het gebied, waar de Duitschers trachtten door te dringen naar de Fransche vestingen Toul en Nancy, terwijl evenals bij Verdun, de Franschen hen daarin, zoowel door verdedigend als door aanvallend optreden verhinderden. In het algemeen kan opgemerkt worden, dat van een nieuwen aanval op genoemde vestingen in deze twee maanden geen sprake was, evenmin als van een groote poging der Franschen om op Metz aan te rukken.

In het begin van 1915 liep het gevechtsfront van St. Mihiel over Thiaucourt (beide plaatsen waren in handen der Duitschers) naar Pont

à Mousson, dat door de Franschen bezet was, dus met een bocht naar het Noorden. Van laatstgenoemde plaats ging het dan verder in Zuid-Oostelijke richting ongeveer langs de grens. Het belangrijkste gedeelte van dit front was het eerste, waar de Franschen er naar streefden den boog nog ronder te maken en zoodoende het verblijf der Duitschers bij St.-Mihiel onmogelijk te maken. Ze slaagden er evenwel niet in 't dorp Thiaucourt te nemen en moesten weldra voor de aanvallen hunner vijanden wijken naar de dorpen Aprémont en Flirey, waardoor de bocht verdwenen en het gevechtsfront vrijwel een rechte lijn geworden was.

Even hardnekkig werd gestreden in de omgeving van Pont à Mousson. Dit was het punt waar de Franschen het dichtst de Duitsche vesting Metz naderden. Hoe verder zij hier hun stellingen in Noordelijke richting wisten te verplaatsen, des te dichter zouden ze daarbij komen

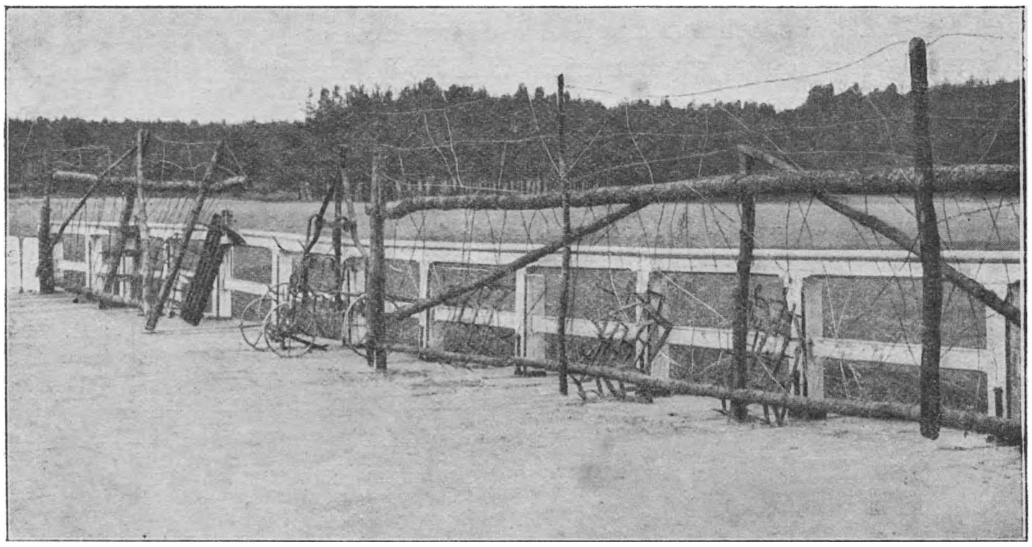

Prikkeldraadversperring.

en tegelijkertijd zouden ze den opmarsch hunner troepen bij Thiaucourt vergemakkelijken. Aan de zijde der tegenpartij bestond de noodzaak dit te verhinderen en te trachten het Fransche front in te drukken, om zelf in de richting van Toul en Nancy te kunnen oprukken.

In hoofdzaak werd op twee plaatsen gestreden. In de eerste plaats en wel gedurende de geheele periode in het bosch Le Prêtre, iets ten Noord-Westen van Pont à Mousson gelegen. Bij voortduring kwamen vandaar berichten over het verliezen, nemen of hernemen van loopgraven. Soms betrof het slechts een gedeelte daarvan, kortom groote veranderingen waren er niet het gevolg van.

In de tweede plaats werd heftig gestreden ten Noorden van het reeds genoemde stadje bij het dorp Norroy en een daarbij gelegen heuvel, waarop zich het zoogenaamde signaal-station van Xon bevond. Dit

was de verst vooruitgeschoven positie der Franschen. De heuvel was door een compaganie infanterie bezet, het dorp slechts door enkele manschappen. Den 13den Februari begonnen de Duitschers een plotseling bombardement. De verdedigers moesten zich daardoor verschuilen in hun bomvrije verblijfplaatsen, waarvan de aanvallers gebruik maakten door hun infanterie ongemerkt vooruit te brengen. Toen daarna het bombardement ophield en de Franschen hun loopgraven weer bezetten, werden ze weldra door de overmacht der Duitschers, die met twee bataillons oprukten, overmand. Slechts één der officieren gelukte het met enkele manschappen te ontkomen. Een andere Duitsche afdeeling had zich onderwijl van het dorp Norroy meester gemaakt.

Daar de Fransche Generale Staf het punt van groot gewicht vond, daar het de dalen van Moezel en Seille beheerschte, werd onmiddellijk bevel gegeven, alles in het werk te stellen het verloren terrein te herwinnen. Reeds denzelfden dag werd daarmede een begin gemaakt, met dit gevolg, dat de Franschen zich weer op de Zuidelijke helling van den heuvel wisten vast te zetten.

Den volgenden dag werd de strijd voortgezet, waarbij ze wel terrein wonnen, doch er nog niet in slaagden de Duitschers uit het dorp en van de hoogte te verdrijven. Nadat den 15den gerust was, begonnen de Franschen den 16den opnieuw een aanval. Hun artillerie vernielde de loopgraven, die hun vijanden aan den rand van Norroy aangelegd hadden en daarna bestormden eenige compagnieën van het 277ste regiment het dorp. Uren en uren lang duurde de strijd in de straten en om de huizen, die alle in kleine forten herschapen waren en stuk voor stuk genomen moesten worden.

Toen de nacht inviel en de dappere aanvallers niet meer voort konden van vermoeidheid, was nog slechts een gedeelte van het dorp veroverd. De rest met het kerkhof was nog in het bezit van den vijand, die zich daar nog tot den 18den Februari wist te handhaven.

Ter zelfder tijd was op de hellingen van den signaalheuvel met verwoedheid gestreden. Aanvallen en tegenaanvallen volgden op elkaar, doch het resultaat was, dat de Duitschers gedwongen werden hem te ontruimen op denzelfden dag, waarop ze uit Norroy verdreven waren. Zoo was deze belangrijke positie in handen der Franschen gebleven en daaraan hadden ze het te danken, dat ze zich op dit geheele gedeelte van het oorlogsterrein wisten te handhaven.

10de. Thans komt de uiterste, naar het Zuiden gerichte, vleugel van het gevechtsfront aan de beurt, het bergachtige terrein der Vogezen en de vlakte van den Opper-Elzas, waar, zooals we reeds zagen, reeds in December de Franschen de aanvallers waren. Reeds toen drongen ze langzaam vooruit, hetgeen in de nu te bespreken periode voortgezet werd. Na de bezetting van het stadje Sennheim of Cernay op den 25sten December, richtten ze hun aanvallen op het iets Noorde-

lijker gelegen dorpje Steinbach. De Duitschers hadden zich hier geweldig versterkt, doch waren in zooverre in het nadeel, dat hun vijanden van de hoogere deelen der bergen afkwamen en zij zelf in de vlakte stonden. Dagen lang duurde de strijd, de huizen waren in vestingen veranderd, in de tuinen en straten waren tallooze loopgraven aangelegd, zoodat slechts stap voor stap gevorderd kon worden. Ten slotte, den 4den Januari, was het geheele dorp in handen der Franschen. Aanvallers en verdedigers te zamen was de geschiedenis op pl.m. 5000 dooden en gekwetsten te staan gekomen.

Duitsch machine-geweer.

Tegelijk met dit dorpje waren de Franschen er in geslaagd de zoogenaamde hoogte 425, iets ten Westen van de lijn Sennheim—Steinbach gelegen, en belangrijk omdat de weg door het dal van de Thur (waaraan Thann) er door beheerscht wordt, te veroveren. Doch zooals te begrijpen is, trachtten de Duitschers het verloren terrein te herwinnen en wel met gedeeltelijk succes, n.l. ze heroverden hoogte 425, terwijl de Franschen het dorp bleven bezetten.

Deze belangrijke heuvel was ook later voortdurend het doel van den strijd en steeds verwisselde hij van eigenaars, wat ook het geval was

met meer Zuidwaarts gelegen punten, zooals Burnhaupt e. a. Het gevolg daarvan was, dat het front geen noemenswaardige veranderingen onderging.

Meer naar het Noorden was de berggroep van den Molkenrain en speciaal daarin den Hartmannsweilerkopf een veelbestreden terrein. Ook daar verdreven Franschen en Duitschers elkaar om beurten. Ja, zelfs was de toestand hier zoo, dat slechts de top van eigenaar verwisselde, terwijl de hellingen steeds gedeeltelijk Fransch en gedeeltelijk Duitsch bleven. Daar evenwel de gevechten tot in de volgende periode voortduurden, zullen we later nog wel eens gelegenheid hebben er op terug te komen.

De strijd om de uitloopers van het gebergte in het Zuiden, wijst er reeds op, dat de Franschen alle mogelijke moeite deden om zich over de geheele linie van de Vogezen in het bezit der hoogten te stellen. De troepen, die ze daarvoor in hoofdzaak gebruikten, waren de Alpenjagers, d. w. z. soldaten, die eigenlijk afgericht waren voor gevechten in het Alpengebied, dus op de grenzen van Frankrijk en Italië. Grootendeels gerecruteerd uit de bevolking der bergstreken waren ze gewend aan het terrein en vooral waren ze geoefend in het gebruik der ski's, de sneeuwschoenen, die het mogelijk maken zich in het besneeuwde berglandschap snel te verplaatsen. Daarbij waren ze tevens voortreffelijke schutters, wier schot zelfs op groote afstanden zelden miste. Daar ook de Duitschers in dit gebied troepen gebruikten, die berekend waren voor hun taak, was de strijd ook hier alweer uiterst moeilijk. Geenszins echter was het een loopgraven-oorlog, zooals elders. Het berglandschap leende zich daar niet toe, maar meer tot een guerilla, een strijd van kleine afdeelingen, die dikwijls geheel onafhankelijk van elkaar optraden.

Als voorbeeld van de wijze hoe het hier toeging, willen we het verhaal van een der vele gevechten navertellen, naar een correspondentie uit het Parijsche dagblad „le Matin". Het blad vertelt, hoe den 3den Januari het Fransche geschut in het gebied ten Oosten van de vroeger reeds meermalen genoemde stad St. Die een hevige kanonnade opende op de Duitsche stellingen aan de andere zijde der grens. Daar dit geschiedde vooral in de richting van de stad St. Marie-aux Mines, verwachtten de Duitschers een aanval op die plaats, te meer daar het weer, het sneeuwde n.l. voortdurend en men kon slechts een geringen afstand overzien, gunstig was voor zulk een overval. Dientengevolge trokken ze alle beschikbare troepen in de bedreigde streek samen. De Franschen evenwel richtten toen hun aanval meer Zuidelijk op de Bonhomme-pas, die, juist op de grens gelegen, door een kleine Duitsche afdeeling met mitrailleurs bezet was, waarbij ze van het douanestation een soort fort gemaakt hadden.

Geheel onverwachts en onopgemerkt naderden de Franschen tot op

een afstand van ongeveer 700 meter. Toen verdeelden ze zich in twee afdeelingen. Eén gedeelte begon het genoemde douane-station onder vuur te nemen, terwijl de rest, bestaande uit een compagnie Alpenjagers op ski's de besneeuwde hellingen opstoof, om een omtrekkende beweging te maken en zoo de verdedigers in den rug aan te vallen. Daarbij kwamen ze binnen het bereik der Duitsche geweren en mitrailleurs en daar de donkere figuren scherp afstaken bij de verblindende helderheid der sneeuw, werden velen neergeschoten. De meerderheid evenwel slaagde er in op zijde van de Duitsche stelling te komen en tot op een paar honderd meter te naderen. Door hun goedgericht geweervuur werden de Duitschers gedwongen hun loopgraven te ontruimen en in de vlucht een goed heenkomen te zoeken.

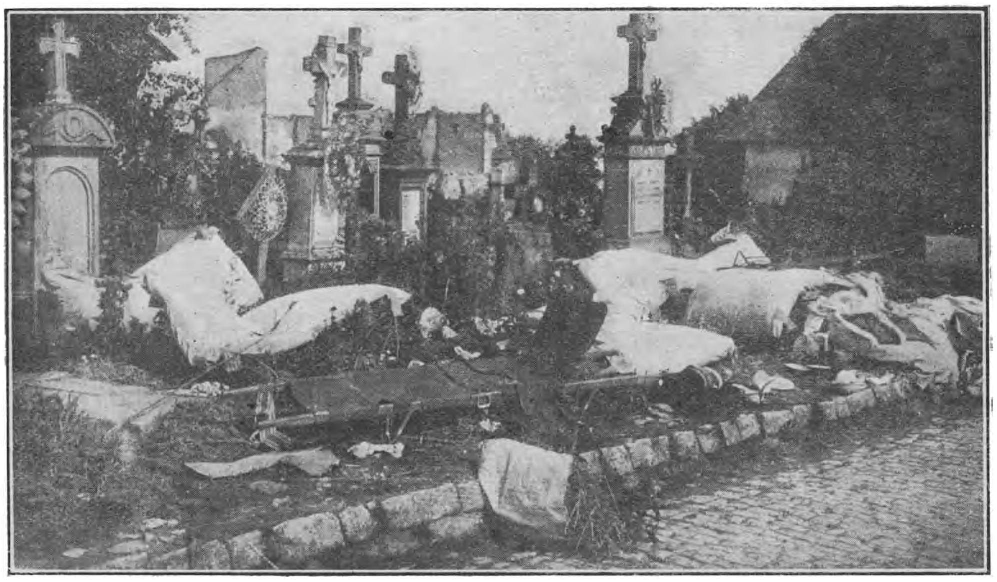

Een Fransch kerkhof, waar een gevecht van man tegen man plaats had.

Alleen het douane-station, uit stevige balken opgetrokken, verdedigde zich nog en moest met de bajonet bestormd en genomen worden. Ook dat geschiedde, waarna de overwinnaars de pashelling aan de Duitsche zijde begonnen af te dalen. Ze slaagden er evenwel niet in veel verder te komen en tot op het einde der periode werd in de nabijheid der Bonhomme-, evenals in die der meer Zuidelijk gelegen Schluchtpas gestreden. Indien de Franschen de vlakte bereikt hadden, waren ze in staat geweest de meer naar het Zuiden bij Sennheim strijdende Duitschers in de flank aan te tasten, waardoor deze stellig haastig hadden moeten aftrekken.

De slotsom is dus, dat de toestand op het Westelijk oorlogsterrein in het einde van Februari zoogoed als niet verschilde van dien in het laatst van December. Beide partijen wogen tegen elkaar op, te

meer daar de sterke stellingen, die aan weerszijden aangelegd waren, en bovendien het slechte winterweer zelfs een overmachtigen aanvaller schaakmat zetten. De lente zou moeten afgewacht worden en zelfs dan nog zou een aanval, op groote schaal ondernomen, bijna tot de onmogelijkheden behooren door de groote verliezen, die hij met zich zou brengen.

Meer en meer dus trad in het Westen een stilstand in, die eerst zou kunnen ophouden, als een der partijen een geweldige macht aan reserve-troepen in het veld kon brengen, of omgekeerd, zijn leger aanmerkelijk zou moeten verzwakken ter wille van z'n positie op andere oorlogstooneelen.

Alleen kan nog opgemerkt worden, dat over het algemeen de positie der Geallieerden gunstiger scheen dan die der Duitschers, waartegenover evenwel stond, dat laatstgenoemden een belangrijk gedeelte van het land hunner vijanden in hun bezit hadden en dus eventueel een achteruitdringen konden verdragen, zonder dat hun eigen vaderland het oorlogstooneel zou worden.

HOOFDSTUK XVII.

De Strijd in het Oosten tot den Val van Przemysl.

In één der vorige hoofdstukken behandelden we den krijg op het Oostelijk oorlogsterrein, dus tusschen de Russen eenerzijds, de Duitschers en Oostenrijkers anderzijds, tot omstreeks het einde van het jaar 1914. Thans komt de voortzetting daarvan aan de beurt, waarvoor we de inname van de vesting Przemysl als eindpunt hebben uitgekozen, daar die gebeurtenis waarschijnlijk gewichtige gevolgen met zich zal slepen.

Ook hier zijn we genoodzaakt — het front toch is nog veel langer dan in het Westen — een verdeeling te maken, waarbij we echter eenvoudiger te werk kunnen gaan. In hoofdzaak toch hebben we slechts drie verschillende frontgedeelten te onderscheiden, n.l.:

A. Het Centrum, d. w. z. het oorlogsterrein ten Westen van den Weichsel.

B. Den Noordelijken vleugel, dus het gebied ten Noorden van den Midden-Weichsel, of kortweg het Oost-Pruisische front.

C. Den Zuidelijken vleugel, het terrein ten Zuiden van den boven-Weichsel, dus in Galicië, in de Karpathen en de Boekowina.

Achtereenvolgens zullen we nu den strijd op elk dezer frontgedeelten gedurende de aangegeven periode behandelen, waarna we kunnen besluiten met:

D. Het beleg en de inname van Przemysl.

A. In het Centrum, het front dus langs Bzura, Rawka, Pilica en Nida, welk gebied in de vorige periode uiterst belangrijk was en waar de verschillende gebeurtenissen de positie der beide vijandelijke legers voortdurend wijzigden, kon gedurende de eerste maanden van 1915 de toestand vergeleken worden met dien op het geheele Westelijke oorlogsterrein. Ook hier n.l. had de strijd het karakter van den vestingkrijg aangenomen, waarin beide partijen zich in hoofdzaak op het defensief ingericht hadden en waar zelfs de meest hevige aanvallen slechts geringe wijzigingen in het gevechtsfront brachten.

In de eerste weken was het nog zeer levendig in het gebied der rivieren Bzura en Rawka. Daar trachtten de Duitschers hun marsch naar Warschau voort te zetten en tot een goed einde te brengen. Hun

HOE EEN ZWAAR KANON GELADEN WORDT.

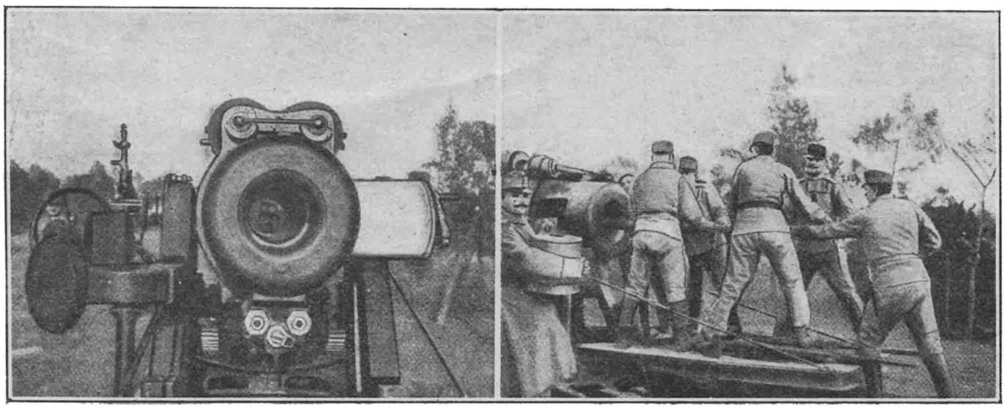

No. 1. Geopend voor de lading. No. 2. De granaat is in het kanon. De soldaat links heeft de metalen kardoes gevuld met kruit, die achter de granaat geschoven moet worden.

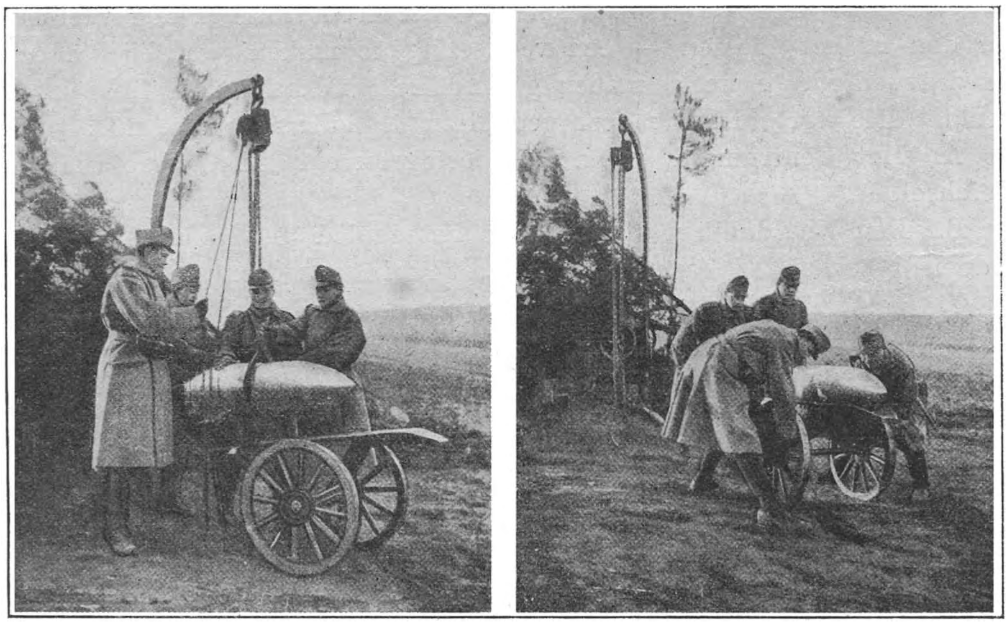

No. 3. De granaat wordt op een karretje geheschen. No. 4. De granaat op weg naar het kanon.

hoofdaanvallen hadden daarom plaats in de omgeving van Sochatsnew, aan den spoorweg Lodz—Lowicz—Warschau, en van Bolimof op de lijn van Skierniwice naar Warschau. Het doel daarvan was in de eerste plaats de twee bovengenoemde riviertjes te overschrijden.

Nadat ze eerst gepoogd hadden langs den Zuidelijken Weichseloever over de Bzura te komen, doch teruggeslagen waren, gedeeltelijk ook door het vuur der Russische kanonnen aan de overzijde der

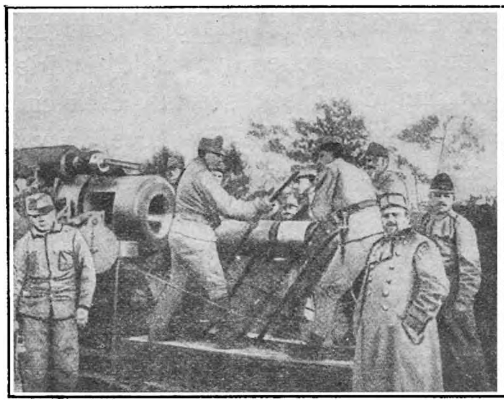

No. 5. De granaat wordt in den loop gebracht.

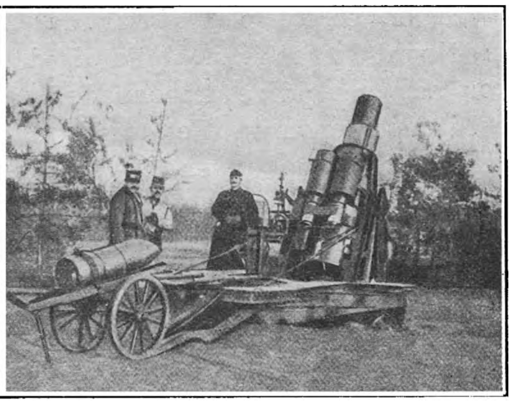

No. 6. Het kanon is gereed om te vuren. Een nieuw projectiel staat reeds gereed.

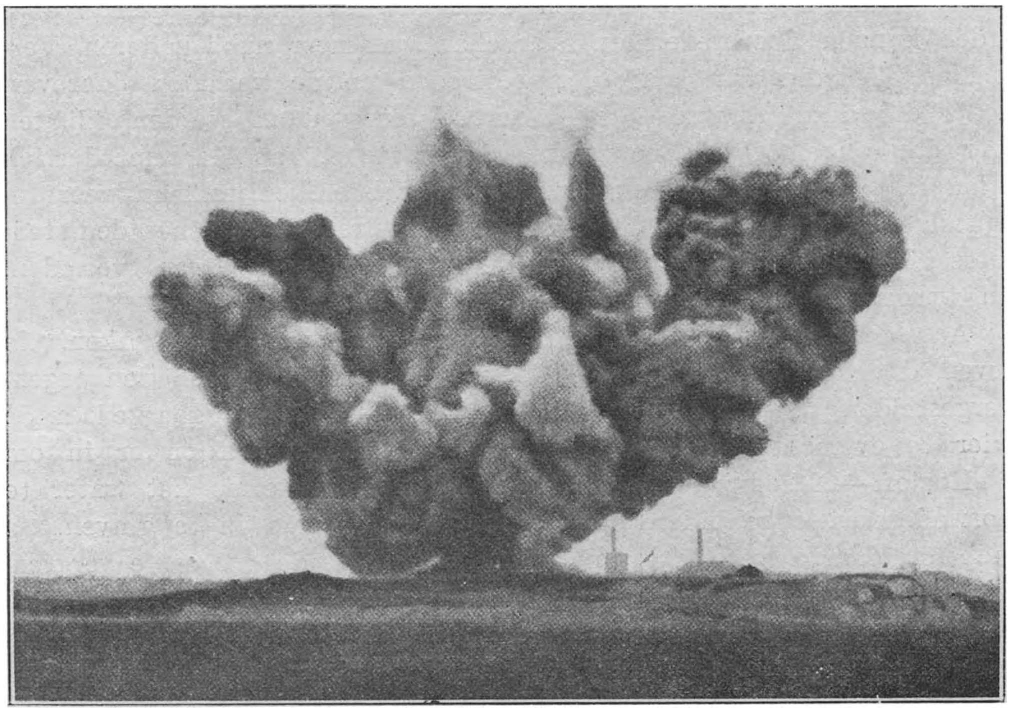

No. 7. De gevolgen van een granaat-ontploffing.

eerstgenoemde rivier bij Wisogrod, richtten de Duitschers hun aanvallen hoofdzakelijk tegen de Rawka-linie, tusschen de steden Rawka en Sochatsnew, meer bepaaldelijk nog op een front van 10 K.M. lengte tusschen de dorpen Moghely en Soekha. Onophoudelijk lieten ze daar

hun stormkolonnes tot den aanval overgaan. De regimenten van een tweetal legercorpsen wisselden elkaar daarbij af en kregen geweldige verliezen, doch slaagden er ten slotte in op enkele punten vasten voet op den Oostelijken oever der Rawka te verkrijgen.

In de eerste plaats was dat het geval bij het dorpje Borzymof ten Noord-Oosten van Bolimof, dat ze eerst geheel vernield hadden door een geweldige kanonnade en daarna door een stormaanval met de bajonet genomen. Het was hun evenwel onmogelijk dit succes te vervolgen, daar de Russen iets verder zeer sterke stellingen hadden ingenomen en versterking kregen.

Op een paar andere punten gebeurde hetzelfde, zoodat de Duitschers hier een stelling konden innemen, die op den Oostelijken oever gelegen ongeveer op een afstand van drie K.M. evenwijdig met het riviertje liep. Dorpen als Moghely, Samice en Soekha, die tusschen beide vijandelijke legers inlagen, waren nu eens in hun handen, dan weer in die der Russen.

Heftige pogingen deed het Duitsche leger om verder door te dringen. Vooral de wouden van Bolimof waren daarbij hun eerste doel. Eenmaal daarin gekomen zouden ze, naar hun meening, gemakkelijk verder kunnen doorbreken en Warschau van meer nabij naderen. Verschrikkelijk werd dan ook hier gestreden en de verhalen daarover, zooals die door gewonden aan journalisten gedaan werden, klinken meer dan ongelooflijk. Zoo zouden de Duitschers op één punt dertien malen in gesloten gelederen aangevallen hebben, en telkens weer teruggeslagen zijn, waarbij de lijken hunner gevallen kameraden tenslotte als het ware een wal voor de Russische loopgraven vormden, van waarachter de bezetting de laatste aanvallen verijdelde.

Aan de Bzura konden de Duitschers geen voortgang maken. Ze bleven daar op den Westelijken oever, terwijl de Russen den tegenovergestelden bezet hielden. Over en weer werden pogingen gedaan de rivier te overschrijden. Zoo slaagde een Duitsch bataljon er in om bij Kozloff—Biskompi onder beschutting der duisternis het water te doorwaden en ongehinderd door hun vijanden, zich in te graven. Ze wachtten daarna versterkingen af om het behaalde succes te vergrooten. Voordat die evenwel aankwamen, werden ze door de Russen ontdekt, die onmiddellijk een overmacht samentrokken en het kleine stukje land, waarop de ettelijke honderden Duitschers zich bevonden, bombardeerden uit een groot aantal kanonnen. Daarna bestormde een Russisch regiment de vijandelijke stellingen, waar reeds een belangrijk aantal der verdedigers door de granaten gedood of gewond was. De overblijvenden, voor wie geen terugtocht meer mogelijk was, verdedigden zich heldhaftig, doch werden weldra door de overmacht overweldigd. De meesten waren gesneveld, slechts enkele tientallen werden krijgsgevangenen gemaakt.

Op dezelfde wijze mislukten verschillende pogingen der Russen om op hun beurt de rivier over te steken. Daar het onmogelijk was op eenzelfde oogenblik een groote troepenmacht over te brengen, moesten steeds de enkele honderden, wier dapperheid en aanvankelijk geluk hen een overwinning hadden doen behalen, het slachtoffer daarvan worden. Slechts zelden werden van zulk een afdeeling meer dan enkele gelukkigen gered.

Dat wil evenwel niet zeggen, dat niet van tijd tot tijd een patrouille door de vijandelijke stellingen wist door te dringen. Daaruit blijkt al dadelijk, dat bij alle overeenkomst hier toch een groot verschil bestond met het Westelijk oorlogstooneel. Daar zou zoo iets

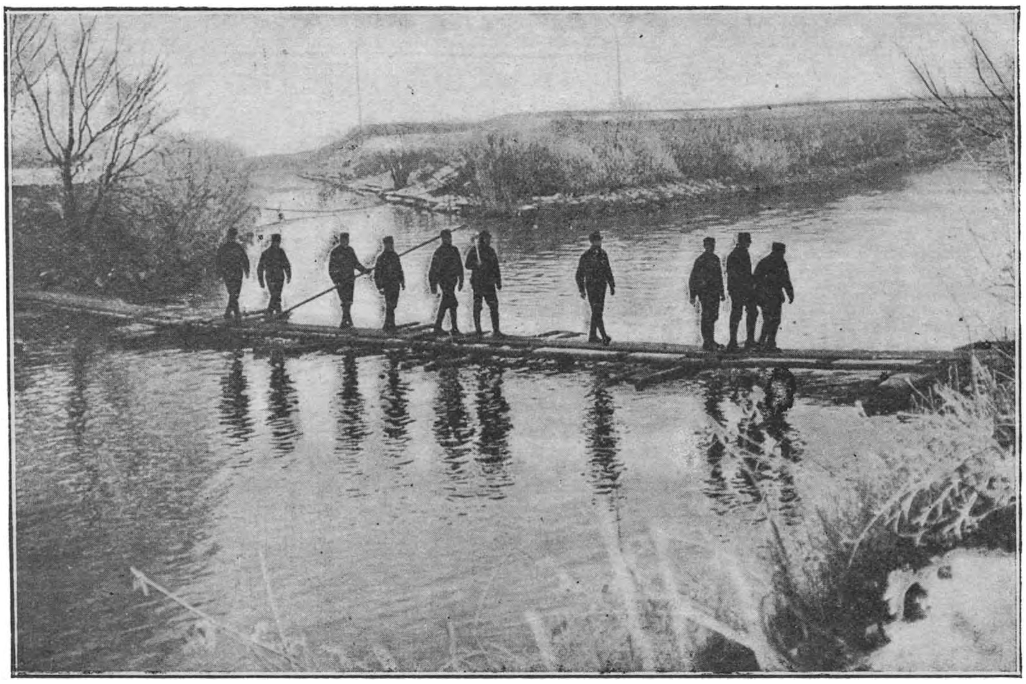

Noodbrug in Oost-Pruisen.

vrijwel een onmogelijkheid geweest zijn. Hier was de uitgestrektheid van het front zóó groot, dat slechts de strategische punten, wegen en dergelijke, bezet konden worden en dat daartusschen groote stukken land lagen, die wel steeds afgepatrouilleerd werden, maar waar het 's nachts nog wel voor kleine troepjes mogelijk was vrij vèr door te dringen. Groot gevaar leverde dat niet op behoudens de omstandigheid, dat telefoondraden doorgesneden werden of een enkele maal ook brand gesticht werd in een plaats, die door vijandelijke troepen bezet was. Na zoo iets volbracht te hebben, moest de patrouille zich haasten om weer naar de eigen linie terug te keeren en liep daarbij groot gevaar te worden afgesneden. Voor grootere afdeelingen was een

dergelijke tocht onmogelijk door het moeilijke terrein en de omstandigheid, dat ze te gauw zouden ontdekt worden.

Een Russisch soldaat vertelt ons van een dergelijke tocht, die succes had. Een patrouille van een veertigtal Siberische soldaten had opdracht gekregen om enkele huizen, op den Westelijken oever der Bzura tegenover Sochadsnew gelegen, in brand te steken, daar de Duitschers die gebruikten als woning en ook als dekking voor hun veldgeschut. In enkele roeibootjes roeiden ze, de riemen met lappen omwikkeld, opdat het plassen daarvan hen niet zou verraden, naar de overzijde. Kruipende en sluipende bereikten ze daarna een bosch, waardoor ze na een paar uren tot in de nabijheid van de bedoelde huizen kwamen. Snel verdeelden ze zich toen in kleine groepen, die elk een bepaald gebouw aangewezen kregen, om het in brand te steken. Spoedig was de opdracht volvoerd en konden de meesten zich op de voorafbepaalde verzamelpaats bij de overigen voegen. De Duitschers wisten niet waar hen te zoeken, doch toen de Russen op hun terugweg langs een alleenstaanden hofstede, waarin een Duitsche wachtpost verblijf hield, slopen werden ze door een schildwacht ontdekt. Deze alarmeerde zijn kameraden, die daarna het vuur op de Russische patrouille openden. Daarvoor was nu nog slechts één mogelijkheid op behoud, n.l. zoo spoedig mogelijk hun vijanden het zwijgen opleggen, d. w. z. ze dooden, opdat hun vervolgers niet den tijd zouden hebben hen geheel te omsingelen.

De aanvoerder, een onderofficier, begreep den toestand, en hij behoefde slechts een paar woorden te fluisteren, en zijn manschappen stormden op de hoeve los. Wel vielen daarbij een twaalftal der hunnen, maar de overigen bereikten het doel en na enkele seconden was de Duitsche bezetting gedood. De sergeant kon nu zijn overblijvende mannen veilig naar de bootjes brengen en ze op den eigen oever in veiligheid stellen.

Na den 15den Januari kwam meer en meer verandering in de strijdwijze op dit gedeelte van het front. De Duitsche aanval verflauwde, de opmarsch naar Warschau was dus voorloopig opgegeven.

Dagen lang vernamen we dan ook geen andere berichten dan over kanonnades, precies zooals in het Westen en zooals het ook, behoudens enkele Oostenrijksche, Duitsche en Russische infanterie-aanvallen, in het gebied van Pilica en Nida reeds van het begin van Januari geweest was. Het zou zoo evenwel niet blijven, daarvoor was dit gebied te belangrijk. De Duitschers moesten, zelfs al gaven ze hun streven om van hieruit Warschau te bereiken op aan Bzura en Rawka een groote troepenmacht laten om mogelijke pogingen der Russen, om op hun beurt aan te vallen en naar Lowicz en Lodz door te breken, te verijdelen. Ja, korten tijd later, tegen het einde der Januarimaand, gingen zij andermaal tot het offensief over. Hun doel was toen echter niet de reeds meermalen genoemde vestingen, maar het

verbergen van hun eigenlijke plannen. De Russen moesten hun reserves bij Warschau laten en zoo mogelijk nog versterken, terwijl hun vijanden zich gereed maakten hun elders een geweldigen klap toe te brengen. Zooals we n.l. later zullen zien, bereidden de Duitschers sinds de laatste dagen van Januari een grooten aanval voor in Oost-Pruisen. Om nu die toebereidselen ongemerkt te kunnen maken, moesten hun vijanden in den waan gebracht worden, dat ze opnieuw wilden trachten aan Bzura en Rawka door te breken. Dat doel nu werd volkomen bereikt.

Sinds den 24sten Januari begonnen de Duitsche aanvallen bij Borzimof in de richting van de wouden van Bolimof, waarbij enkele Russische loopgraven genomen werden, die de overwinnaars door verbindingsgangen met hun vroegere stellingen verbonden. De Russen verzamelden echter een groote troepenmacht en vielen daarmede de Duitschers in den nacht van den 30sten op den 31sten aan, met dit gevolg, dat ze hen uit de veroverde stelling en de genoemde verbindingsloopgraven verdreven.

Daarmede eindigde het evenwel niet. Nauwelijks was na dien nacht de dag aangebroken, of een talrijke Duitsche artillerie opende het vuur op de Russen bij Sochadsnew, bij Bolimof en op een derde plaats iets Zuidelijker. Na een bombardement van een paar uur gingen de Duitschers toen tot een infanterie-aanval over bij Borzimof en op de dorpen Goumine, Bourgade en Mogheli. De eerste pogingen werden bloedig afgeslagen door het Russische geschut en tegenaanvallen met de bajonet. Terwijl verder op den dag bij de drie genoemde plaatsjes het resultaat hetzelfde bleef, slaagden de Duitschers er evenwel om één uur in de voorste rij der Russische loopgraven bij Borzimof te nemen. Een uur later brachten de Russen echter versche troepen in het vuur en deze heroverden het grootste deel van de verloren stelling, zoodat de dag eindigde met groote verliezen aan menschenlevens voor beide partijen en een uiterst geringe terreinwinst voor de Duitschers.

Ook op de volgende dagen, in de eerste week van Februari dus, werden de gebeurtenissen met kracht voortgezet, waarbij de Duitsche troepen er nog in slaagden zich na herhaalde, door de Russen aanvankelijk telkens afgeslagen aanvallen, meester te maken van Goumine, om er evenwel een paar dagen later weer uit verdreven te worden.

Hun doel bereikten ze echter volkomen. Van dag tot dag versterkten de Russen hun legermacht, wat blijkt uit de omstandigheid, dat zij meer en meer de voornaamste aanvallende partij werden en de Duitschers zich tot een verdedigende houding moesten bepalen.

In hoofdzaak richtte het Russische offensief zich meer Noordelijk tusschen Sochadsnew en de plaats waar de Bzura in den Weichsel uitmondt. Daar slaagden zij er zelfs in vasten voet ten Westen van eerstgenoemde rivier te krijgen, zonder evenwel dat succes verder te

kunnen uitbreiden. Om hun evenwel tegen te houden, moesten de Duitschers hun troepen aan het Rawka-front verzwakken. Daarvan maakten hun vijanden weer gebruik door ook daar tot den aanval over te gaan en hen uit het veroverde Goumine te werpen, evenals uit het dorp Voliachiddlowska en eenige loopgraven bij Borzimof.

Zoo was de toestand in de 2de week van Februari dus, dat de Russen over het algemeen een geringe terreinwinst hadden verkregen en zij dóor een geweldige overmacht de Duitschers geheel gedwongen hadden tot het defensief. Verder konden ook zij dat geringe succes evenwel niet benutten, want op den Noordelijken vleugel namen voor hen

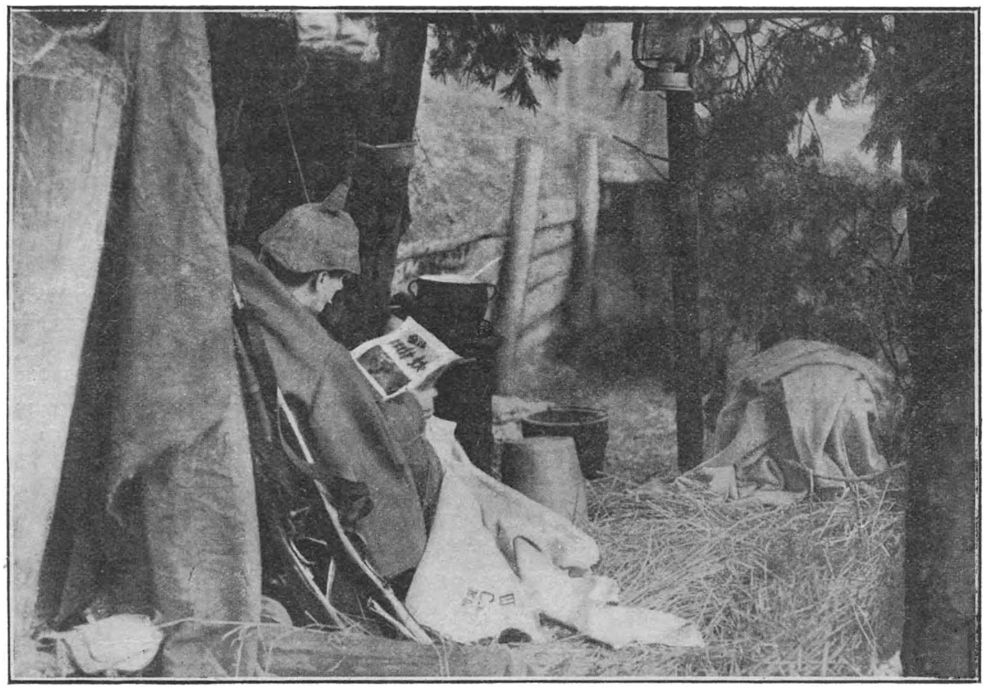

Bomvrije schuilplaats in een loopgravenlinie.

de gebeurtenissen tengevolge van de troepen-concentraties der Duitschers in Oost-Pruisen een hoogst ongunstige wending. Alle beschikbare afdeelingen moesten naar Warschau terug en vandaar naar het Noorden, om een ramp te voorkomen. Daardoor hield de hevige strijd aan Bzura en Rawka op. In het vervolg ook werd hieraan weinig aandacht geschonken. Een loutere vesting-oorlog werd het, met slechts betrekkelijk weinig troepen aan weerskanten.

Slechts een paar malen ontvlamde hier de brand weer met de oude heftigheid. Het was, toen na afloop van den slag aan de Masurische Meeren de Russen in het Noorden tot een tegenaanval overgingen. De Duitschers wilden blijkbaar onderzoeken of hun vijanden daartoe hun

front aan de reeds zoo dikwijls genoemde rivieren hadden moeten verzwakken.

Ze gingen bij Mogheli tot het offensief over op de gewone wijze: eerst kanonnade, dan stormaanval. De laatste mislukte echter. De Russen lieten de aanvallers tot vlak voor hun loopgraven komen, begonnen toen een verschrikkelijk vuur en stormden vervolgens in grooter aantal dan hun vijanden op dezen in. De Duitschers weken spoedig terug, op de hielen gevolgd door de Russen, die vrijwel gelijk met hen in hun stellingen wisten binnen te dringen. Daar volgde toen nog een gevecht van man tegen man, waarvan het resultaat was, dat een paar loopgraven-linies door de Russen veroverd werden en een 400-tal gevangenen gemaakt.

De tweede keer was het in de eerste helft van Maart, toen de strijd in het Noorden zoo goed als afgeloopen was. Beide partijen konden hun reserves weer elders gebruiken en daarom werden pogingen gedaan de sterkte van den vijand op verschillende punten van het front te toetsen. Overal, aan de Nida, in de buurt van Petrowkow, bij de Pilica, bij Rawa en aan de Bzura, werd gestreden. Over de geheele lengte der strijdlinie donderden de kanonnen. Het richten van het geschut werd vergemakkelijkt door het mooie voorjaarsweer, dat het den vliegeniers mogelijk maakte talrijke verkenningstochten te doen. Op allerlei punten hadden ook verwoede aanvallen der infanterie plaats, bij één daarvan vermeldden de Duitschers het gevangen nemen van drieduizend Russen. Daar er evenwel geen aanwijzingen bestaan over een strijd van dusdanige uitgebreidheid, meenen wij de gevoltrekking te moeten maken, dat deze gevangenen zich vrijwillig en zonder strijd hadden overgegeven. Trouwens het groote aantal der krijgsgevangenen Russen doet gemakkelijk bij ons het denkbeeld postvatten, dat er onder de soldaten van den Czaar vrij veel elementen zijn, die niets voelen voor den strijd. De groote meerderheid evenwel schijnt van andere meening te zijn en strijdt met de grootst mogelijke dapperheid en volharding.

De strijd in het centrum was dus niet zoo bijzonder belangrijk geweest en had in geen enkel opzicht een beslissing gegeven. We zullen nu zien, dat aan de beide vleugels uitgebreider en gewichtiger gevechten geleverd worden.

B. Aan den Noordelijken Vleugel:

In de laatste dagen van 1914 waren hier de Russen aan de winnende hand en hadden ze een linie bezet, die van Wysogrod aan den Weichsel naar Ziechanof aan den spoorweg Warschau—Mlawa liep, verder in N. O.-richting, om ten Oosten van Johannisburg de grens te overschrijden en vervolgens langs Lyck, dat door hen bezet was, Lötzen en Darkehmen, waar de Duitschersch zich verdedigden, naar Gum-

binnen aan de Pregel, terwijl kleinere afdeelingen nog verder naar het Noorden bij Pilkallen stonden.

De Duitsche troepen in dit gebied waren in den aanvang van Januari slechts zwak en bestonden grootendeels uit landstorm-afdeelingen, die zich uitsluitend op de verdediging toelegden. Ze waren evenwel genoodzaakt een gedeelte der troepen, die vroeger aan de Bzura gestreden hadden, het 8ste leger, over te brengen naar de streek van Mlawa, waar de Russen in steeds grooter aantal kwamen opdringen. Hierdoor veranderde de toestand evenwel slechts in geringe mate, daar de pogingen, der Duitschers om tot het offensief over te gaan, spoedig verijdeld werden en de Russen zelfs nog konden oprukken naar het dorp Konopki, halverwege tusschen Mlawa en Ziechanof gelegen.

Ook meer naar het Noorden wisten de Russen gedurende de maand Januari den strijd steeds verder Westwaarts te verplaatsen. Zoo bezetten ze Chorzele, dat op de grens ten Oosten van Mlawa ligt, en Johannisburg. Onophoudelijk deden ze aanvallen op de smalle doorgangswegen tusschen de Meren en brachten daartoe op verschillende plaatsen, o.a. voor de vesting Lötzen, zwaar geschut in stelling. Het mocht hun evenwel niet gelukken de verdedigers uit hun door de natuur zoo sterke stellingen te verdrijven. Al hun pogingen faalden door de verdedigingsmiddelen hunner vijanden, die de smalle landtongen door loopgraven en prikkeldraadversperringen ontoegankelijk gemaakt hadden en op de Meren motorbooten met licht geschut en mitrailleurs lieten varen.

Op het einde der maand begonnen de Russen een flankbeweging in het Noorden, door van Pilkallen uit langs het dal van de Inster door te dringen naar Insterburg en zoo in den rug hunner vijanden te komen. Hoewel ze aanvankelijk succes hadden en de stad reeds betrekkelijk van nabij naderden, mislukte de poging ten slotte door haastig toegesnelde Duitsche versterkingen, die waarschijnlijk tot de bezetting van Königsberg behoorden. Deze konden de zwakke Russische krijgsmacht — voor het gebruik maken van grootere troepenmassa's leende zich het moerassige, woudrijke en aan wegen arme terrein niet — gemakkelijk terugwerpen, zonder daarom nog de indringers naar hun eigen land te kunnen drijven.

Waren alzoo in dit gebied de Russen de aanvallers, hun hoofdaanval lag in een andere streek, n.l. in Noord-Polen, tusschen den Weichsel en de grens van West- en Oost-Pruisen. Het doel daarbij was een dubbele bedreiging tegen de verbindingslijnen der Duitschers. In de eerste plaats tegen de spoorlijnen in West-Pruisen, in de tweede tegen den spoorweg van Thorn naar Lodz, die onmisbaar was voor de Duitsche troepen in het gebied van Bzura en Rawka en die bij Wloclawek vlak langs den Weichsel loopt. Van een aanval op de vestingen

Thorn en Graudenz kon door deze streek geen sprake zijn, daar gaan enkele spoorlijn den Russen ten dienste stond, de gewone wegen weinig in aantal en dan nog slecht waren en bovendien het landschap door de moerassigheid van den bodem ongeschikt was voor de bewegingen van groote troepenafdeelingen.

Het waren dan ook in hoofdzaak cavallerie-divisies, die hier optraden, bijgestaan door eenige infanterie-regimenten, wier approviandee-

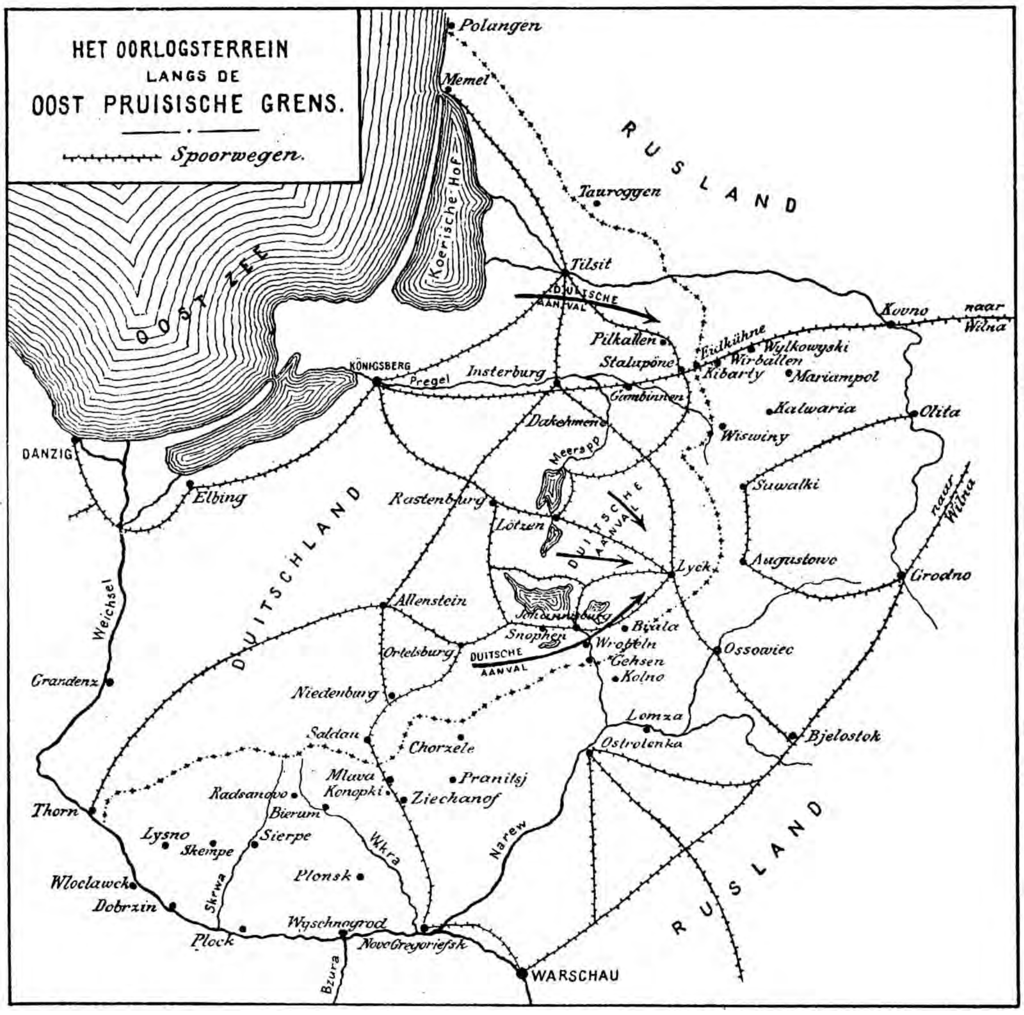

ring groote moeilijkheden opleverde. Alleen een strenge winter had de operaties kunnen bevorderen, doch die bleef dit jaar uit, zoodat slechts zelden de ijsvloer der moerassen sterk genoeg was om lasten te kunnen dragen en bijna voortdurend de wegen op modderpoelen geleken, en dus ongeschikt waren voor het vervoer der legerbehoeften.

Toch wisten de Russen aanmerkelijke vorderingen te maken en de Duitsche ruiterij, die er zich bevond terug te drijven. Wel kreeg de laatste spoedig versterking zoowel uit het Noorden als uit het Zuiden,

doch deze Duitsche troepen konden niet anders doen dan zich ingraven bij Radsanowo en Bierun, aan het riviertje de Wkra, op een 30-tal K.M. van de grens gelegen en verhinderden, dat de Russen verder naar het Noorden doordrongen, terwijl aan den Weichsel bij Dobrzin een bruggehoofd op den Noordelijken oever bezet werd. Tallooze gevechten werden bij de drie genoemde plaatsen geleverd, zonder dat een van beide partijen een noemenswaardig voordeel behaalde.

Ondertusschen drong de Russische voorhoede steeds verder door naar het Westen en bestormde weldra Sierpe, het belangrijkste kruispunt van wegen in dit gebied. De daaruit verdreven Duitschers trachtten daarna nog stand te houden langs de rivier der Skrwa, maar moesten ook die linie opgeven, waarna hun tegenstanders oprukten in de richting van Lipno. Zoo vèr konden ze evenwel niet komen; slechts slaagden ze er in het dorp Skempe, halverwege tusschen Sierpe en Lipno gelegen, te nemen.

In de laatste dagen van Januari naderden de Russen nu ook Wloclawek, maar werden in eenige schermutselingen door de Duitsche troepen, die hierheen van het Zuiden uit gezonden waren, teruggeslagen. Ook meer Noordelijk, in de richting van Rypin, drongen de eerstgenoemden door, tusschen welke plaats en Sierpe tallooze ruiterijgevechten plaats vonden.

Verder konden de Russen evenwel niet voortrukken, daar de omstandigheden voor hen steeds ongunstiger, voor hun vijanden steeds gunstiger zouden zijn geworden. Het resultaat was, dus, dat zij hier een wig gedreven hadden tusschen de Duitsche legers ten Zuiden van den Weichsel en die in Oost-Pruisen. Ze dwongen hen daardoor een sterke macht gereed te houden in den boog van Mlawa over Rypin, Lipno, Wloclawek naar Dobrzin, om te beletten, dat de Russen niet ergens zouden doorbreken en de verbindingslijnen der twee hoofdlegers aantastten.

Opmerkelijk is het feit, dat de Russen langs den Noordelijken Weichsel-oever een groot aantal K.M. stonden achter het Duitsche front ten Zuiden daarvan langs de Bzura. Dat dit geen belangrijke gevolgen had, is toe te schrijven aan de breedte der rivier en de breede moerassige strook langs de oevers, waardoor een overtocht vrijwel tot de onmogelijkheden behoorde. Alleen bij Dobrzin en Wloclawek zou dit mogelijk geweest zijn, doch door die plaatsen bezet te houden, wisten de Duitschers hun achterhoede voor een aanval in den rug te beschermen.

Waarom de Duitsche Generale Staf nu niet overging tot een directe poging om deze Russische wig terug te dringen is te verklaren uit de omstandigheid, dat zij daardoor voor dezelfde moeilijkheid zouden geplaatst worden, die hun tegenstanders het verder voortdringen had verhinderd, n.l. de terreinsgesteldheid.

Hun plan leidde indirect tot hetzelfde doel en met grooter zekerheid. We hebben immers reeds gezien, dat in het einde van Januari maatregelen genomen werden tot het verzamelen van groote legermassa's in Oost-Pruisen, welke gemaskeerd werden door de reeds besproken hernieuwde aanvallen aan de Bzura en de Rawka. Welnu, deze maatregelen hadden ten doel de Russen uit Oost-Pruisen te verdrijven, hen door bedreiging der verbinding met Warschau te dwingen Noord-Polen te ontruimen en ten slotte een aanval te doen op de Russische vestinglinie langs Narew, Bober en Njemen, om ook van deze zijde op Warschau aan te rukken .Dit leidde nu in Februari tot een van de groot-

't Herstellen van een op de Russen veroverde loopgraaf.

ste veldslagen in dezen oorlog: de winterslag bij de Masurische Meeren, een nieuwe schitterende overwinning van von Hindenburg, waardoor evenwel geen beslissende wending aan den krijg gegeven werd.

Reeds een paar maanden had generaal von Below met een betrekkelijk geringe macht, die voor een belangrijk gedeelte uit landstormtroepen bestond, het front der Masurische Meeren verdedigd tegen een Russisch leger (het 10de genaamd), waarvan de sterkte op ongeveer 200.000 man kan geschat worden en dat onder opperbevel van generaal Baron Sievers stond. Met groote moeite had de eerste de verschillende pogingen om door te breken afgeslagen, maar het stond te ver-

wachten, dat dit niet lang meer zou kunnen duren en dan zou geheel Oost-Pruisen door de vijanden overstroomd worden.

Dit moest de Duitsche Generale Staf voorkomen, te meer daar juist in dezen tijd de Duitsche bevolking een opwekking noodig had wegens het uitblijven van nieuwe overwinningen en de economische maatregelen en tevens de staat op het punt stond een groote leening uit te schrijven. De pogingen in Polen waren mislukt en het zag er daar niet naar uit, dat een versterking der strijders verandering in den toestand zou brengen. Bovendien maakte het ontbreken van spoorwegen daar het onmogelijk, snel en ongemerkt een bijzonder groote macht naar het front te voeren en tot den aanval te doen overgaan, voordat de Russen tegenmaatregelen hadden kunnen nemen.

In Oost-Pruisen was dat geheel anders; het dichte spoorwegnet stelde de Duitschers in staat een bijna onbeperkt aantal troepen op elk gewild punt te concentreeren, terwijl de Russen vèr van hun spoorwegen verwijderd stonden en dus met hun tegenmaatregelen te laat zouden komen.

In de eerste week van Februari begonnen de toebereidselen en omstreeks den 6den van die maand stonden vier nieuwe legercorpsen in Oost-Pruisen achter de gevechtslinie gereed om in te grijpen. In hoofdzaak waren ze geconcentreerd op twee punten, n.l. aan de vleugels, en wel de grootste helft in het Zuiden, ten Westen van het Johannesburger woud, de kleinste in het Noorden, tusschen Insterburg en Tilsit. De Russen hadden er waarschijnlijk wel iets van bemerkt, te laat evenwel om de gevolgen te kunnen afweren.

Van waar hadden de Duitschers deze troepen gehaald? Gedeeltelijk waren het nieuwgevormde corpsen en bestonden dus uit manschappen, die tijdens den oorlog waren afgericht, gedeeltelijk ook afdeelingen uit Polen en zelfs van het Westelijk front afkomstig. In het geheel zal het ongeveer een macht van 160.000 à 200.000 man uitgemaakt hebben, even sterk in aantal dus als het geheele Russische leger op het Oost-Pruisisische front, dat evenwel grootendeels tegenover de troepen van generaal von Below in het centrum stond. Op de beide flanken, waar de versche Duitsche troepen tot den aanval zouden overgaan, waren dus de Russen vèr in de minderheid.

Den 7den Februari dan begon het Zuidelijk leger zijn opmarsch. Het ging dwars door de bosschen, over de besneeuwde velden en de toegevroren meeren. De moeilijkheden daarbij waren buitengewoon groot, daar de pasgevallen sneeuw droog en korrelig door de vorst, hier en daar tot groote hoopen opgewaaid was Het vervoer der kanonnen en proviandwagens was daardoor zeer lastig, automobielen waren geheel onbruikbaar. Het legerbevel had evenwel gezorgd voor voldoende warme kleeding, zoodat de manschappen tegen de koude konden, en voor duizenden van sleden. Ongeveer 40 K.M. moest het leger afleggen en

daarna het riviertje de Pisseck overtrekken, alvorens het tegenover de hoofdmacht van den vijand stond. Op den geheelen weg door het Johannisburgerwoud moest de voorhoede zich een weg banen door de versperringen, die de vooruitgeschoven Russische troepen daar aangelegd hadden. Evenwel door de geweldige overmacht was dat een betrekkelijk gemakkelijke taak, zoodat de geheele armee reeds in den laten namiddag en den avond voor de Pisseck-linie aankwam. De linkerhelft, die Snopken bestormde en tegenover Johannisburg stond, was samengesteld uit een legercorps van reeds aan den strijd gewende troepen onder bevel van Genraal von Falck, de rechterhelft uit een corps recruten, aangevoerd door generaal von Litzmann, dezelfde, die indertijd de zoo goed als omsingelde garde-divisie bij Brzini had weten te redden.

Reeds in den nacht wist een klein gedeelte van den rechtervleugel vasten voet te krijgen aan de overzijde der rivier bij Wrobeln. Den volgenden dag volgde de hoofdaanval, waarbij de troepen van generaal Falck Johannisburg bestormden, dat door twee Russische regimenten, de vijandelijke achterhoede, verdedigd werd. Het andere corps overschreed het stroompje bij Wrobeln en Gehsen. De divisie, die bij deze laatste plaats stond, had het niet gemakkelijk, daar ze daarbij in de flank aangevallen werd door een Russische afdeeling, die uit het Zuiden kwam oprukken. Blijkbaar was deze inderhaast afgezonden om de verdedigers der Pisseck-linie te versterken, doch kwam te laat en was bovendien niet sterk genoeg om de kans te doen keeren. De aangevallen Duitsche divisie had geen noemenswaardige vijandelijke macht vóór zich en kon zich dus met volle sterkte werpen op de nieuwe tegenstanders in de flank en die met zware verliezen aan manschappen en materiaal op Kolno terugwerpen.

Op den avond van den 8sten was dus de geheele Pisseck-linie in handen der Duitschers, die volgens hun opgaven ongeveer 3500 gevangenen gemaakt hadden en bovendien een buit, die uit 13 kanonnen, 16 mitrailleurs en een groot aantal munitie- en andere voertuigen bestond.

Den volgenden dag werd de opmarsch voortgezet in N. O. richting, naar Lyck, waarbij geschermutseld moest worden met de achterhoede der terugtrekkende vijanden, o. a. bij het plaatsje Biala, dat door storm genomen werd en waar nog een 300-tal Russen gevangen genomen werden.

Ondertusschen was ook het Noorderleger in beweging gekomen, dat onder opperbevel van den „General Oberst" von Eichhorn stond. Het schijnt, dat deze troepen daar in het Noorden geconcentreerd waren, zonder dat de Russen er iets van gemerkt hadden. Eerst op het allerlaatst, toen den 7den de strijd in het Zuiden begon, werden ze ook opmerkzaam op wat bij Tilsit en Insterburg gebeurde. Dit deed

hen besluiten om reeds den 8sten Februari hun bagage en geschut weg te zenden en verschillende troepenafdeelingen te laten terugtrekken, om verderop betere stellingen te betrekken en versterkingen af te wachten, terwijl hun zwakke achterhoede stellingen bezette in het Schorellerwoud ten Noorden van Pillkallen en verder Zuidwaarts tot een punt ten Westen van Gambinnen.

Gewaarschuwd betreffende de terugtrekkende beweging zijner vijanden, besloot generaal von Eichhorn zijn opmarsch, die aanvankelijk vastgesteld was op den volgenden dag reeds den 8en Februari te beginnen. Na twee dagen strijden waren de Russische stellingen genomen en de verdedigers in Z. O.-richting aan het terugtrekken om den weg

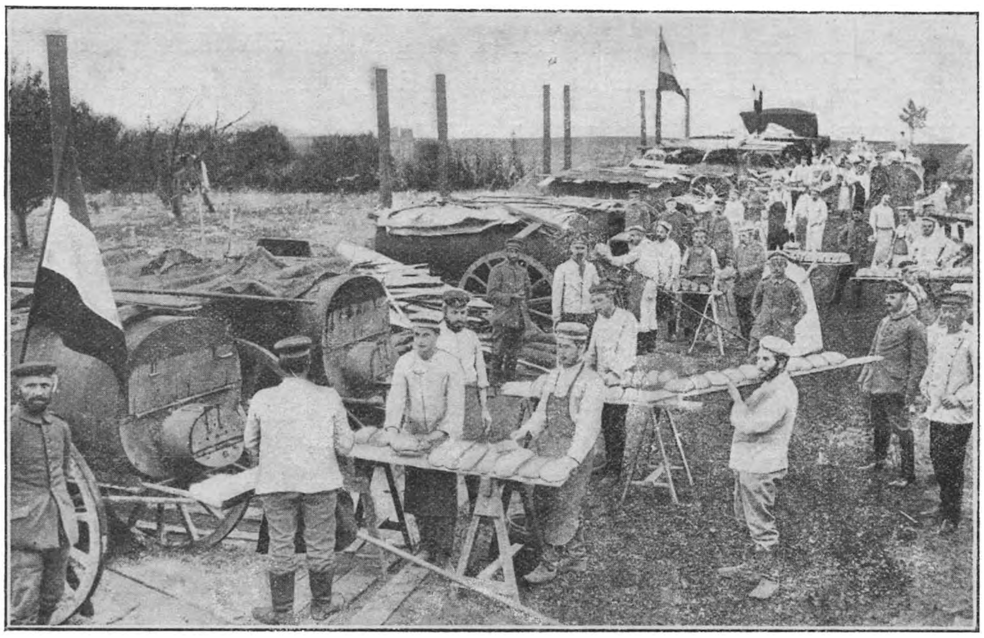

Duitsche veldbakkerij.

naar Kovno te bereiken. In drie afdeelingen zetten de Duitschers de vervolging voort, waarbij vooral hun linkervleugel geweldige marschen maakte, om door het beschrijven van een boog naar het Oosten over Wladislawow de stad Wilkowiski op genoemden weg gelegen, te bereiken, voordat de Russen hun terugtocht daarheen hadden kunnen volbrengen.

En werkelijk gelukte het hun gedeeltelijk. Reeds den 11den was de geheele weg tot Wilkowiski in handen der Duitschers. Een gedeelte der Russische troepen was afgesneden en werd in het stadje Kibarty verrast en tot overgave gedwongen. De rest was of reeds te voren Oostwaarts getrokken of vluchtte verder naar het Zuid-Oosten in de richting van Mariampol en Kalwaria. Een geweldige buit viel den over-

winnaars in handen, n.l. ongeveer 16000 krijgsgevangenen, 10 kanonnen, evenveel mitrailleurs en verder allerlei ander rollend materiaal, waarbij ook een voorraad levensmiddelen, wat hun uitmuntend te stade kwam, daar hun eigen proviand den snellen marsch niet had kunnen volgen.

Den volgenden dag werd de vervolging nog verder voortgezet, waarbij nog meer geschut veroverd werd en ten slotte de linie Wiswiny—Kalwaria—Mariampol, dus geheel op Russischen bodem gelegen, bereikt werd. Hierdoor raakte de Rissische hoofdmacht in groot gevaar te worden omsingeld. De flankbedekking toch was verslagen en gevlucht, zoodat de rechtervleugel van het leger, dat tegenover de Duitschers aan den Angerapp gestaan had, weldra aan drie kanten door vijanden omringd was.

We zeiden „gestaan had", want ook in het centrum was beweging gekomen. De Russen hadden het plan der Duitschers, eerst hun flanken achterwaarts te drukken en dan de hoofdmacht te omsingelen, doorzien en waren den terugtocht op Lyck en Goldap begonnen, achtervolgd door de troepen van Generaal von Below, die tot den aanval op de vijandelijke achterhoede overgingen.

Voor de redding van het terugtrekkende leger was het noodzakelijk, dat de Duitsche rechtervleugel en het centrum het niet snel konden achtervolgen, zoodat het alleen maar rekening te houden zou hebben met de flankaanval van generaal von Eichhorn uit het Noorden. Om dat te bereiken, boden de Russen een hardnekkigen tegenstand, vooral bij Lyck, het voornaamste kruispunt van wegen. Een sterke achterhoede had in de omgeving der stad in een halven cirkel van het Noorden naar het Zuiden postgevat tusschen de tallooze meertjes in. Zelfs waren deze troepen, het waren meest Siberiërs, tot een tegenaanval overgegaan en hadden op den 11den Februari hun stellingen enkele K.M. verder naar het Westen kunnen vooruitbrengen. Den volgenden dag verloren ze die wel is waar, doch in hun oorspronkelijke loopgraven hielden ze stand tegen de geweldige overmacht, die hen aanviel.

Deze bestond n.l. uit het grootste gedeelte van het leger van generaal von Below en het geheele corps von Falck, dat van Biala naderde, terwijl zijn flank tegen aanvallen uit het Zuiden van Kolno en Ossowiec uit beschermd werd door de troepen van generaal von Litzmann.

Twee volle etmalen duurde de strijd, die door Keizer Wilhelm in eigen persoon bijgewoond werd. De einduitslag was niet twijfelachtig, vooral niet toen door de landweertroepen van von Below het dorp Woszczellen bestormd en genomen werd. Den 14den Februari drongen bijna gelijktijdig de beide Duitsche legers, het eene van het Noorden, het andere van het Zuiden, de stad binnen. Het grootste gedeelte der

verdedigers was dood of gewond, of werd krijgsgevangen gemaakt, slechts geringe resten konden de hoofdmacht, die inmiddels een flinken voorsprong gekregen had, achterna vluchten,

Onmiddellijk na de verovering hield de keizer z'n feestelijken intocht te midden zijner troepen in de grootendeels verwoeste stad. Wel was er reden voor feestvieren: Oost-Pruisen was op een klein hoekje in het Noorden na van vijanden bevrijd en nog was het einde van den zegevierenden opmarsch niet daar, want de aftrekkende Russen werden onmiddellijk achtervolgd en weldra, dank zij den slechten toestand der wegen, ingehaald en daardoor tusschen twee vuren geplaatst.

Een loopgraaf bij Darkehmen, na den slag.

Meer speciaal had dit betrekking op het 20ste legercorps, dat den rechtervleugel uitmaakte. Terwijl de andere corpsen, n.l. het 3de Russische, het 3de Siberische en nog een ander vrijwel ongehinderd hun aftocht konden volbrengen, behoudens de reeds te voren geleden verliezen, werd het 20ste gedwongen in Zuid-Oostelijke richting te gaan. Het leger van generaal von Eichhorn toch naderde Soewalki en drong door in het woudgebied ten Oosten van deze plaats en Augustowo. Vele dagen lang wist het zich de aanvallers van het lijf te houden, doch ten slotte, toen de kanonnen en bagagewagens meerendeels verloren gegaan waren, steken gebleven in de sneeuw en den modder, de manschappen uitgeput waren door honger en vermoeidheid, moest het

geheele korps zich overgeven. Alleen enkele afdeelingen slaagden er in te ontsnappen.

Zoo konden de Duitschers, na hun eerste overwinning in Oost-Pruisen nog een tweede vermelden, waarbij gesproken werd over de totale vernietiging van het geheele 10de leger der Russen. Wij hebben evenwel gezien, dat het grootste gedeelte zich wist te redden. Deze drie corpsen concentreerden zich langs de Njemen-vestingen, tusschen Grodno en Olita en werden daar aangevuld.

Van de 200.000 Russen, die aanvankelijk in Oost-Pruisen gestaan hadden, kwam ongeveer de helft terug. De rest was grootendeels (pl.m. 70.000 man) ongewond krijgsgevangen gemaakt, terwijl het aantal dooden en gewonden betrekkelijk gering was, daar de hoofdmacht zoo goed als niet aan den strijd deelgenomen had en er slechts achterhoedegevechten geleverd waren. Om diezelfde reden waren ook de verliezen der Duitschers naar verhouding betrekkelijk gering, daar alleen in de eerste dagen, bij het bestormen van de verschillende geducht versterkte stellingen der Russen, zooals bij Lyck, massa-aanvallen op groote schaal ondernomen werden.

Ondertusschen hadden de Duitschers ook een aanval ondernomen in het gebied tusschen de Zuidgrens van Oost-Pruisen en den Weichsel en daar eveneens door een overmacht hun tegenstanders teruggedrongen. Skempe, Sierpe en Plock werden achtereenvolgens door hen veroverd, zoodat de Russen hier op hun vroegere stellingen teruggeslagen werden, n.l. van een punt aan den Weichsel ten Oosten van Plock naar den spoorweg Warschau—Mlawa tusschen laatstgenoemde plaats en Ziechanof.

Sindsdien, dus na den 20sten Februari, kwam de strijd in een nieuw stadium. De slag aan de Masurische meeren, met de directe gevolgen daarvan, was beëindigd, thans begon een nieuwe, die beslissen moest over de Russische vestinglinie aan Njemen, Bober en Narew. De Duitsche Generale Staf hoopte, dat de geleden nederlaag een zoodanigen invloed op het Russische leger uitgeoefend had, dat de verdediging der linie slechts een zwakke zou zijn.

Evenwel weren de verdedigers, die voornamelijk uit andere troepen bestonden, nog niet verslagen en hielden de vestingen zoowel als de infanteriestellingen daartusschen krachtig bezet, waarbij ze geholpen werden door de terreinsgesteldheid, die een nadering slechts toeliet langs enkele smalle wegen.

Aan de Njemen stonden bovendien de weldra weer geheel gereorganiseerde drie corpsen, die gered waren, terwijl voor de Narew- en Boberlinie bovendien aanwezig waren de troepen, die vroeger van hier uit naar het Noorden waren opgerukt en die vooral in het gebied ten Zuiden van Mlawa zeer talrijk waren.

Behalve deze macht zond de Russische opperbevelhebber hier-

heen een flink aantal versche troepen, n.l. 2de, 13de en 15de corps, een aanzienlijk leger dus. Het doel hiervan was zoo spoedig mogelijk tot het tegenoffensief over te gaan en daardoor te trachten de Duitschers over de grens terug te werpen.

Aanvankelijk bleven de invallers nog in de meerderheid en zij deden hun aanvallen op verschillende punten van de vestinglinie.

Generaal von Below naderde tot dicht bij Ossowiec en begon deze vesting te bombardeeren. Evenmin echter als den eersten keer had dit bombardement thans succes. De kanonnen der vesting bleven het vuur voortdurend beantwoorden en de Russische infanterie liet zich niet uit zijn stellingen voor de forten en langs den hoogen linkeroever der rivier verdrijven, terwijl de Duitschers slechts op enkele plaatsen met een geringe macht den moerassigen rechteroever wisten te bereiken.

Vele weken achtereen bleef de toestand voor Ossowiec dezelfde, evenwel schijnt het, dat de beschieting nooit meer zoo hevig was, en uit zooveel en zoo zware kanonnen, dan in de eerste dagen. Van tijd tot tijd zweeg het Duitsche geschut zelfs geheel, vermoedelijk doordat er gebrek aan ammunitie was, of doordat de Russen de opstelling ontdekt hadden en hun projectielen in gevaarlijke nabijheid er van vielen, zoodat een verplaatsing noodzakelijk geworden was.

Meer Noordelijk ondernamen de Duitschers ook een aanval tegen de Njemen-linie. Daarbij vermeden ze evenwel de vestingen; de afstand was blijkbaar te groot en het terrein te slecht om voldoende geschut aan te voeren. Zoo trachtte dus hun infanterie op verschillende punten tusschen Grodno en Olita over de rivier te komen, waarbij allerlei verbitterde gevechten geleverd werden. Slechts op één punt, n.l. bij Sventajansk slaagde een kleine Duitsche afdeeling er in den Oostelijken oever te bereiken, doch werd spoedig daarop door zulk een overmacht aangevallen, dat slechts weinigen het lot hunner makkers konden rapporteeren.

Het doel van de aanvallen in dit gebied was natuurlijk de zeer belangrijke spoorlijn van Warschau over Bjelostok, Grodno en Wilna naar St. Petersburg, de voornaamste verbinding tusschen de hoofdstad van Polen en de zetel van de Russische regeering, en die bovendien onontbeerlijk was voor de verdediging der rivieren-linie. Tot de pogingen om dezen weg af te snijden behoort ook de tocht van een regiment ulhanen, dat in de dagen toen de vervolging in de wouden van Soewalki nog voortduurde, een gewaagden tocht naar het Oosten maakte. Tusschen Kovno en Olita kwamen de onverschrokken ruiters over de Njemen, maar toen ze reeds op korten afstand van Wilna gekomen waren, werden ze door een overmacht omsingeld en het geheele regiment werd krijgsgevangen gemaakt. De gewichtige spoorwegverbinding bleef dus onbeschadigd en spoedig was alle gevaar daarvoor geweken.

In de laatste dagen van Februari begonnen de Russen hier hun tegenoffensief en na ettelijke gevechten, waarbij zij eenige honderden gevangenen maakten, veroverden zij de heuvels waarop de Duitschers zich in de streek van Grodno verschanst hadden. De laatsten trokken daarop terug en namen nieuwe stellingen in, die ongeveer evenwijdig met hun grens iets ten Oosten van Augustowo, Soewalki, Kalwaria en Mariampol lagen.

Wat de oorzaak daarvan geweest is? Zij zelf zeggen, dat, nu de buit geborgen was, het niet noodig was hun troepen in een gevaarlijke positie aan de aanvallen van een overmachtigen vijand bloot te

Terug van een patrouillegang.

stellen. Meer waarschijnlijk is, dat zij, nu de poging om de Njemen over te trekken, mislukt was en het gevaar dreigde, dat de Russen op een of ander punt met overmacht zouden aanvallen, na de eerste ongelukkige gevechten terugtrokken, nog slechts zwak door den vijand achtervolgd, daar diens toebereidselen tot het offensief nog niet geheel gereed waren.

De hoofdaanval van de Duitschers werd evenwel elders gedaan en wel op de Narew-linie. Hun voornaamste strijdkrachten rukten Zuidwaarts op de wegen, die van Johannisburg, Ortelsburg en Mlawa naar de rivier voerden. Het doel was om langs den kortsen weg

Warschau ook van de Oostzijde aan te vallen en dus zoo goed als geheel in te sluiten. Ja, gelukte hun den overtocht over de Narew, dan werd de toestand van de Russische legers aan Bzura en Rawa zoo ongunstig, dat zij hun stellingen zouden moeten ontruimen en achter den Weichsel wijken, waarbij het den Duitschers dan mogelijk zou zijn de vesting te omsingelen.

Aanvankelijk had de onderneming succes. Van het Noorden, Westen en Oosten drongen de Duitsche corpsen door in de richting van Prasnitsj. De Russen waren hier de minderen in getal en trokken terug, slechts een infanterie-brigade als bezetting achterlatende. Deze verdedigde zich heldhaftig, doch moest ten slotte voor de overmacht bukken en den 27sten Februari namen de Duitschers bezit van het plaatsje en maakten het overschot der verdedigers krijgsgevangenen.

De dappere verdediging evenwel had de Russen in de gelegenheid gesteld hun troepen in dit gebied geducht te versterken en daarna tot een tegenaanval over te gaan. Reeds in den nacht van den 27sten op den 28sten deden ze een poging om het stadje te hernemen, die wel afgeslagen werd, doch spoedig herhaald werd en den 28sten Februari, toen Duitschland nog jubelde over de nieuwe overwinning op den vorigen dag behaald, namen de Russen weer bezit van Praznitsj en wierpen hun tegenstanders terug tot dicht bij Mlawa, Chorzele en Misjinecs bij de grens gelegen. Meer dan 100.000 gevangenen en een groote verdere oorlogsbuit viel daarbij in hun handen.

Sinds dien tijd bleef de strijd op de pasgenoemde linie voortduren, zonder dat een der beide partijen noemenswaardige vorderingen maakte. De omsingeling van Warschau door de Duitschers was mislukt, de geheele vestinglinie der Russen langs Narew, Bober en Njemen ongedeerd gebleven, maar evenmin slaagden de laatsten op hun beurt er in het verloren terrein te herwinnen en dus weer over de grens te komen.

Ook in het Noorden gebeurde dat niet, waar de Russen gelijktijdig tot het offensief weren overgegaan. Hun troepen drongen wel door tot diep in de wouden ten Oosten van Augustowo en Soewalki, maar slaagden er niet in die plaatsen zelf aan te vallen, vooral doordat de Duitschers omstreeks half Maart door een flankbeweging naar het Noorden hun rechtervleugel dwongen naar de Njemen terug te trekken.

Ook hier bleef in de volgende weken de strijd voortduren zonder verandering in de strijdlinie, die ongeveer langs de plaatsen Augustowo, Suwalki, Kalwaria en Mariampol liep, zoodat we de conclusie kunnen trekken, dat het resultaat van de groote Duitsche overwinning niets anders was, dan een verplaatsing van het front en wel in het Noorden ongeveer over een afstand van 80, in het Zuiden van 30 K.M. En verdere kans op groote veranderingen was hier niet meer, daar het voorjaar met zijn dooiweer en hevige regens dit gebied grootendeels

onbegaanbaar maakt en vooral de oevers der reeds zoo dikwijls genoemde rivieren in breede moerassen verandert. Voor den zomer waren hier geen belangrijke gebeurtenissen meer te verwachten.

Alvorens nu tot het derde gedeelte van dit hoofdstuk over te gaan, dient nog in het kort besproken te worden den inval der Russen in het Noordelijkste puntje van Duitschland, n.l. bij Memel.

Reeds in den loop van Februari was gestreden ten Noorden van de rivier de Njemen of, zooals hij in Duitschland heet, de Memel. De Russische patrouilles, die hier telkens over de grens kwamen, werden teruggeworpen en Tauroggen, op Russisch grondgebied gelegen, tijdelijk

Oostenrijksche soldaten, voorzien van ski's (sneeuwschaatsen), welke tevens als geraamte voor tenten dienst kunnen doen.

door de Duitsche ruiterij bezet. Spoedig evenwel moest deze zich weer terugtrekken, waarna weer rust in dit gebied intrad.

Den 18den Maart n.l. rukte een Russische legermacht in hoofdzaak uit landweer en landstorm bestaande en ongeveer 8000 man sterk, over de grens. Bij Tauroggen wierp ze een Duitsche afdeeling terug, terwijl andere groepen langs verschillende wegen op Memel aanrukten. Deze stad is ongeveer 20 K.M. van de grens verwijderd, die ter plaatse een kwart cirkel beschrijft. De Duitsche landstorm, die dit gebied beschermen moest, week voor de overmacht naar de stad en werd tegen den avond ook daaruit verdreven na een straatgevecht, waaraan volgens de Russen ook de inwoners deelnamen.

Den volgenden dag trokken de meeste vijanden weer weg, om de buit in veiligheid te brengen, alleen enkele kleine afdeelingen achterlatende. De Duitsche landstorm, die versterking ontvangen had uit Königsbergen, maakte zich gereed de stad te bevrijden en reeds was hun voorhoede binnengerukt, toen plotseling de hoofdmacht der Russen terugkwam en de Duitschers terugdreef.

Eerst den 22sten Maart, toen zij voldoende in aantal waren geworden, vielen de Duitsche troepen opnieuw aan en het gelukte hun den vijand te verdrijven en zelfs op Russisch gebied te vervolgen, waarbij zij hen een deel van den medegevoerden buit ontnamen en geholpen door eenige oorlogsschepen bij Polangen een aantal gevangenen maakten. Ook bij Tauroggen werd nog wat geschermutseld, waarna in het eind van Maart deze weinig belangrijke oorlogsperiode eindigde met de volledige verdrijving der Russen uit het Duitsche grondgebied.

C.: Het oorlogsterrein in Galicië en de Karpathen.

Bij den aanvang van 1915 volgde het front ongeveer de volgende lijn. Beginnende bij den Weichsel ging het Zuidwaarts langs de Dunajec en daarna langs een zijrivier de Biala, om weldra dit dal te verlaten en ten Noorden van den hoofdketen der Karpathen te loopen tot iets ten Oosten van den Ussok-pas. Vandaar passeerde het dien hoofdketen en volgde ongeveer een rechte lijn, die de bovenloop van de riviertjes Latorcza en Nagy-Ag kruiste om verder Zuid-Oostwaarts weer het gebergte over te gaan naar de Boekowina. Daar volgde het front de dalen van de riviertjes Czeremosz en de Suczawa tot aan de Roemeensche grens.

Het eerste gedeelte van dit oorlogstooneel, dat in de vlakte van West-Galicië gelegen is, bleef gedurende de geheele periode vrijwel hetzelfde. Evenals op het geheele Westelijke front en dat in Polen, was hier de loopgraven-oorlog begonnen. We hoorden voortdurend van heftige artillerie-gevechten, waarbij de zwaarste kanonnen gebruikt werden, en van bajonetaanvallen, waarbij vijandelijke stellingen genomen werden, doch al dat krijgsrumoer vermocht niet verandering te brengen in de plaats waar gevochten werd.

Anders was het over het verdere deel der linie, in de Karpathen en de Boekowina. Hoewel nergens de winter zich zoo deed gelden als hier in het woeste gebergte, waar de temperatuur vele graden onder nul daalde en waar de sneeuw voeten hoog lag, zoodat de wegen onbegaanbaar waren en de afgronden vaak onzichtbaar, werd toch nergens zoo verwoed gestreden als juist in dit gebied. Uit den aard der zaak waren deze gevechten meer het werk van de infanterie, dan van de moeilijk verplaatsbare artillerie. Dikwijls konden slechts mitrailleurs en lichte bergkanonnen door lastdieren op de plaatsen, waar ze noodig waren, gebracht worden. Slechts die partij, die verdedigend optrad

en reeds weken, of liever maanden lang dezelfde stellingen bezet hield, beschikte over zwaarder geschut, dat evenwel verloren ging, zoodra de vijand zegevierend voorwaarts rukte.

Gedurende de eerste drie weken van Januari traden de Russen vrijwel overal aanvallend op en hadden ze daarbij vrij veel succes. Niettegenstaande het moeilijke terrein, waar de soldaten dikwijls tot aan hun middel in de sneeuw zakten, en de zware verliezen, die zij leden, drongen ze de Oostenrijkers terug op twee verschillende plaatsen.

Ten eerste in de Karpathen tusschen de Dukla- en Uzsok-passen, die, zooals we zagen, aanvankelijk beide in handen der Oostenrijkers

Oostenrijksche soldaten in de loopgraven in Galicië.

waren, met een vrij breede strook ten Noorden hiervan. Reeds in de eerste dagen der maand werden deze passen bestormd en veroverd, waarbij tevens vele gevangenen en kanonnen in hun handen vielen, terwijl in de volgende dagen het front langzaam naar het Zuiden verplaatst werd in de richting der Hongaarsche vlakte. De moeilijkheden evenwel, waarmede de legervoorziening der Russen te kampen had, maakten dat deze opmarsch spoedig gestuit werd en dat de Oostenrijkers zich aan den bovenloop der rivieren Ondawa, Laborcza en Ung konden handhaven, evenals dat het geval was meer Oostelijk, waar de invallers reeds eerder het gebergte over getrokken waren. Toch ver-

wekte dit hevige angst in het bedreigde land en vermoedelijk staat de verandering in de Oostenrijksch-Hongaarsche regeering, waarover we reeds gesproken hebben, hiermede in een zeer nauw verband.

Nog meer evenwel werd de aandacht getrokken door den vooruitgang der Russen in de Boekowina, de tweede van de bovenbedoelde plaatsen. De betrekkelijk zwakke verdedigers werden hier vrij snel teruggedreven van hun stellingen aan de Suczawa en weldra was het geheele gewest op een klein hoekje in het uiterste Zuid-Westen na, bij het stadje Dorna Watra, in handen der overwinnaars. Dit wisten de Oostenrijksche troepen, die versterking gekregen hadden, voorloopig te verdedigen, evenals de passen, die over het gebergte naar Hongarije en Zevenburgen leidden.

Herhaaldelijk werden de Russen teruggeslagen, doch ten laatste slaagden ze er in een tweetal belangrijke passen, o.a. die bij Kirlibaba, te bezetten, zoodat de weg zoo goed als open voor hen lag. Aanvankelijk echter moesten ze eerst hun troepenmacht versterken, want eenmaal over het gebergte, zouden ze niet zoo snel meer versterkingen kunnen aanvoeren, terwijl de vijand door zijn spoorwegen daartoe wel in staat was. Bovendien moesten ook de noodige maatregelen genomen worden om het verder oprukkende leger van het noodige te kunnen voorzien.

Van dien tijdelijken stilstand in de krijgsbedrijven maakten de Oost tenrijkers gebruik om een sterke legermacht hierheen te zenden. Zij achtten n.l. een opmarsch der Russen naar Zevenburgen een zeer groot gevaar, met het oog op het nog altijd onzijdige Roemenië. Deze Staat toch had nooit onder stoelen of banken verstoken de begeerte om het genoemde gewest, dat grootendeels door Roemeniërs bewoond wordt, te annexeeren. Ook was het bekend, dat Rusland aan Roemenië voorgesteld had aan zijn zijde te strijden, waarvoor het verlangde gebied dan het loon zou zijn. Door een zegevierenden inval door de Russen alleen zou de Roemeensche regeering, meende men, stellig genoopt worden zijn onzijdigheid prijs te geven en op zijn beurt Zevenbergen bunnen vallen. Een paar honderdduizend soldaten meer te bevechten, zou daarvan het resultaat voor Oostenrijk zijn en dat moest voorkomen worden. Als de Russen teruggeslagen werden zou Roemenië zich nog wel eens bedenken, eer het tot daden overging.

Zoo kwam in het laatst van Januari een volslagen omkeer. De Russen werden over het geheele front tot het defensief gedwongen, terwijl de Oostenrijkers, nu versterkt met een paar Duitsche legercorpsen, overal tot den aanval overgingen en spoedig verschillende successen konden boeken.

De Oostenrijksch-Duitsche hoofdmacht richtte zich daarbij naar de groote spoorwegen, die over de Karpathen gaan en wel:

1ste. Die over den Lupkow-pas naar Sanok en Lisko.

2de. Die over den Uzsok-pas naar Stary Sambor.

3de. Die over den pas van Volovec naar Strijj.

4de. Die langs den Magijarenweg naar Kolomea en Stanislau.

Tegelijkertijd zette de linkervleugel zich in beweging tegen den Dukla-pas en de rechterflank wierp de Russen, die reeds in Zevenburgen waren binnengedrongen, naer de grens bij Kirlibaba terug. Terwijl de eerstgenoemde afdeeling slechts weinig vooruit kwam — het vorderde ongeveer een maand om de Russen van den voornaamsten keten terug te dringen naar een, die slechts weinig ten Noorden daarvan lag — had de laatste groep al dadelijk veel geluk. De Russen bij Kirlibaba n.l.

HET OORLOGSTERREIN IN DE KARPATHEN.

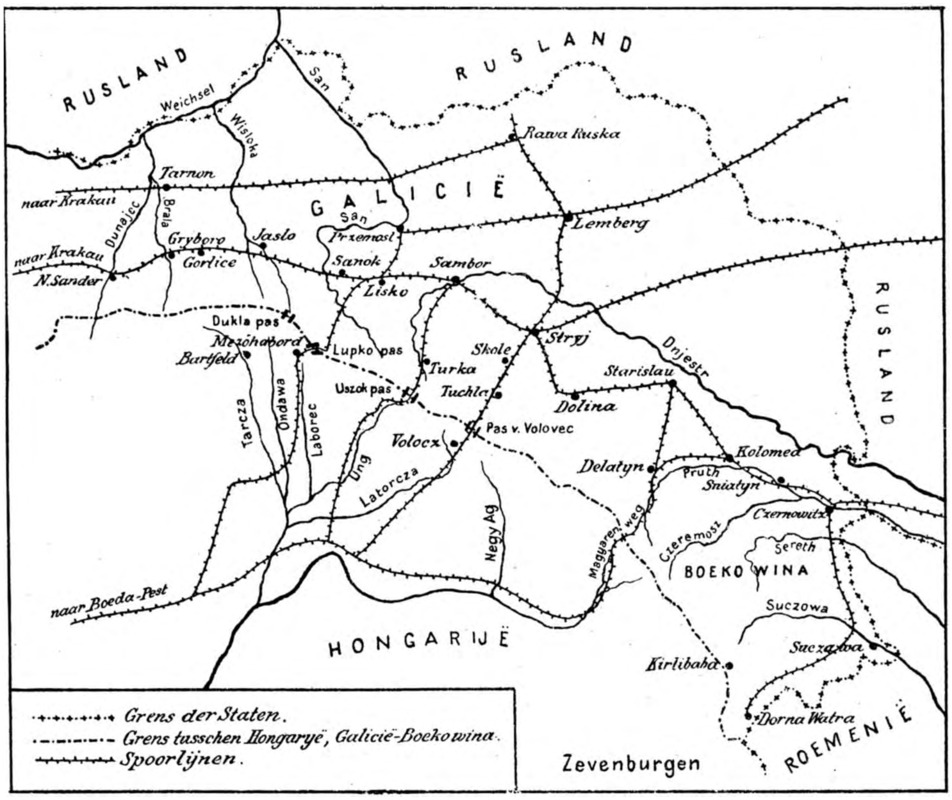

werden verslagen en moesten met verlies van eenige honderden gevangenen terugtrekken op Kimpolung en spoedig nog verder naar het reeds meergenoemde riviertje de Suczawa. Daar slaagden ze er in stand te houden en alle verdere aanvallen der Oostenrijkers waren nutteloos.

Evenwel de hoofdmacht op de 4 vermelde wegen had ook succes. Niet alleen werden de Russen overal uit Hongarije verdreven, dus uit de dalen van Ung, Latorcza en Nagy-Ag, maar tevens van alle pashoogten. Ze waren blijkbaar verrast door de plotselinge aanvallen hunner vijanden en misten de noodige reserves om spoedig en met vrucht daaraan het hoofd te kunnen bieden. We moeten daarbij

er even op wijzen, dat deze gebeurtenissen vrijwel samenvallen met de heftige gevechten aan de Bzura, en voor wat de latere betreft met den Winterslag bij de Masurische Meeren, welke beide de Russen dwongen alle beschikbare troepen naar Warschau en de Narew-Bober-Njemen-linie te zenden.

Zoo konden de Oostenrijkers met hun Duitsche helpers, die ondertusschen tot drie à vier legercorpsen aangegroeid waren, ook aan de Noordzijde van den hoofdketen hun opmarsch voortzetten naar de eindpunten der wegen, die allen gelegen zijn op de spoorlijn van Czernowitch over Stanislau naar Krakau. Daar deze weg evenwijdig loopt met het geheele gebergte en tevens op grooten afstand van Premysl blijft, was hij van onschatbare waarde voor het Russische leger. Ja, verloren zij hem, dan zou het zeer waarschijnlijk zijn, dat ze zich weer geheel zouden moeten terugtrekken achter San en Dnjester en dus Przemysl prijsgeven.

Vandaar een hardnekkige tegenstand, die weldra aan het oprukkende Oostenrijksche leger geboden werd. In het Westen, dus waar de toestand het gevaarlijkst was, door de nabijheid van de belegerde vesting. was dat het sterkst, zoodat de aanvallers elken meter gronds duur moesten betalen en ten slotte slechts eenige K.M. vooruitkwamen, tot ongeveer halverwege tusschen den hoofdketen en den daarmee evenwijdig loopenden spoorweg.

Ook op den weg naar Strijj was hun winst niet bijzonder groot, wat o.a. kan blijken uit de omstandigheid, dat zoowel de Russische als de Oostenrijksche oorlogsberichten steeds bleven spreken van gevechten ten Noorden van Volovec.

Geheel anders was het meer naar het Zuiden, op den vierde der genoemde wegen. Daar gelukte het den Oostenrijkers al spoedig het plaatsje Delatijn te bereiken, het punt, waar den tot nu toe door hen gevolgden weg zich splitst in twee takken, n.l. naar Stanislau en naar Kolomea. In beide richtingen zetten ze vervolgens hun opmarsch voort. In de eerste werd Nadworna door hen veroverd, terwijl ze in de andere zich snel van Kolomea, dat op den linkeroever van de Pruth ligt, dezelfde rivier als waaraan Czernowitz gelegen is, meester maakten. Deze laatste opmarsch dreigde de Russen in de Boekowina van hun land af te snijden en hen daarna over de Roemeensche grens te jagen. Het gevolg was, dat zij hun tot nu toe met succes verdedigde stellingen aan de Suczawa moesten prijsgeven en zich op Czernowitz terugtrekken. De achterhoede, waardoor ze zich daarbij moesten laten beschermen tegen achtervolging, leed aanzienlijke verliezen.

Weldra was het hoekje land vlak bij de grens tusschen Pruth en Dnjester het eenige door de Russen bezette deel van de Boekowina, doch ook dit zouden ze weldra verliezen. Terwijl de Oostenrijkers van Kolomea uit Sniatijn bestormden en naar de Dnjester oprukten, ver-

schenen ze tevens voor Czernowitch, dat daar op den rechteroever van de Pruth ligt, en reeds te voren door de Russen ontruimd was. Aan den overkant had hun achterhoede zich evenwel op een heuvelrug verschanst, om de stad te bombardeeren, zoodra de Oostenrijksche troepen haar binnengetrokken waren. De laatsten bemerkten dit en bleven daarom er buiten, doch trokken over de rivier, met het doel de Russen door een omtrekkende beweging tot den aftocht te dwingen. Dit gelukte en zoodoende was den 17den Februari Czernowitch weer bevrijd.

Deze gebeurtenissen in de Boekowina waren, zooals reeds aangeduid is, minder van militaire dan van politieke beteekenis. Roemenië,

Jeugdige Russische krijgsgevangene.

dat waarschijnlijk op het punt had gestaan zich aan de zijde van Rusland te scharen, bleef neutraal en de pers, die te voren voortdurend geschreven had over de noodzakelijkheid, dat Zevenbergen geannexeerd moest worden, begon nu te wijzen op de Russische provincie Bessarabië, die evengoed als het genoemde Oostenrijksche gebied een Roemeensche bevolking heeft.

In het gebied ten Zuiden van de lijn Stanislau, Dolina, Tuchla werd ondertusschen door groote troepenmachten gestreden. Beide partijen versterkten zich hier voortdurend, zonder dat er een beslissende overmacht kon verkregen worden. Daardoor begon hier tegen het einde

van Februari stilstand te komen, d. w. z. waren de verplaatsingen van het front niettegenstaande de voortdurende gevechten, zoo gering, dat ze op onze gewone kaarten niet na te zoeken zijn.

In Maart gingen de gevechten aanvankelijk in hoofdzaak op dezelfde wijze door als in de voorafgaande maand. Nog steeds probeerden de Oostenrijkers in de richting van Przemysl en den aan de Karpathen evenwijdig loopenden spoorweg op te rukken, doch werden steeds teruggeslagen. Beide partijen zonden daarover overwinningsberichten de wereld in en vermeldden telkens het gevangennemen van ettelijke honderden, soms van eenige duizenden vijanden. Of deze tijdingen waarheid behelzen, is niet na te gaan, doch zoo ja, dan oefende het geen invloed van beteekenis uit, want gedurende de drie eerste weken onderging het front geen noemenswaardige veranderingen.

Alleen ten Westen van de Uszok-pas begonnen zich enkele kenteekenen te vertoonen, die op een mogelijke wijziging in den toestand wezen. De Russen, die te voren steeds gesproken hadden van Oostenrijksche aanvallen, begonnen thans ook, en in steeds toenemende mate, eigen offensief te vermelden, terwijl de Oostenrijkers hoog gingen opgeven van de dapperheid en het uithoudingsvermogen hunner soldaten. Deze toch zouden, niettegenstaande dat ze reeds weken lang onafgebroken gestreden hadden, de telkens en telkens weer met frissche strijdkrachten ondernomen aanvallen hebben afgeslagen.

De toedracht is duidelijk. Het gevaar voor den Duitschen opmarsch naar de Narew-Bober-Njemen-linie was geweken, terwijl ook de poging der Oostenrijkers om Przemysl te ontzetten tot staan gebracht was. De Russen kregen dus de beschikking over de reserves, die vroeger daar noodzakelijk geweest waren en konden die gebruiken voor een tegenoffensief, waarbij ze waarschijnlijk ook reeds rekening hielden met den spoedig te verwachten val der reeds genoemde vesting, waardoor de belegeringstroepen voor andere doeleinden vrij zouden komen.

Deze aanvallen deden ze in het Westelijk gedeelte der Karpathen, dus daar waar hun stellingen het dichtst bij den hoofdketen van dat gebergte gebleven waren. Daar toch konden ze spoediger dan elders de Hongaarsche vlakte bereiken, waardoor de Oostenrijkers, die meer Oostwaarts 't gebergte overgetrokken waren, gedwongen zouden worden, den terugtocht te aanvaarden. Bovendien stond het voorjaar voor de deur, dat door geweldige regens en het ontdooien der dikke sneeuwlagen de bergwegen geheel onbegaanbaar maken zou en de kleine beekjes doen zwellen tot breede, snel stroomende rivieren. Voordat dit gebeurde moesten de Russen vasten voet aan de overzijde verkregen hebben, wilden ze niet voor geruimen tijd tot stilstand gedoemd zijn.

De resultaten waren niet zoo heel schitterend. Wel werden eenige duizenden der Oostenrijkers gevangen genomen, doch slechts enkele kilometers terrein werden gewonnen en alleen de Dukla-pas kon geheel

bezet worden. De andere passen evenwel bleef het Oostenrijksche leger hardnekkig verdedigen, evenals de nevenketens ten Zuiden van den eerstgenoemden.

Zoo naderde de dag van de overgave van Przemysl en het vrijkomen van de troepen die aan het beleg deelgenomen hadden, kon een groote verandering brengen in den verderen strijd, die we daarom in een later hoofdstuk zullen behandelen.

D. Het beleg en de val van Przemysl.

Zooals we gezien hebben was deze belangrijke Galicische vesting aan de San, die drie spoorwegen naar de Karpathen beheerscht, sinds het einde van November 1914 voor de tweede maal door de Russen omsingeld. Een groot leger verschanste zich in een wijden boog er om heen,

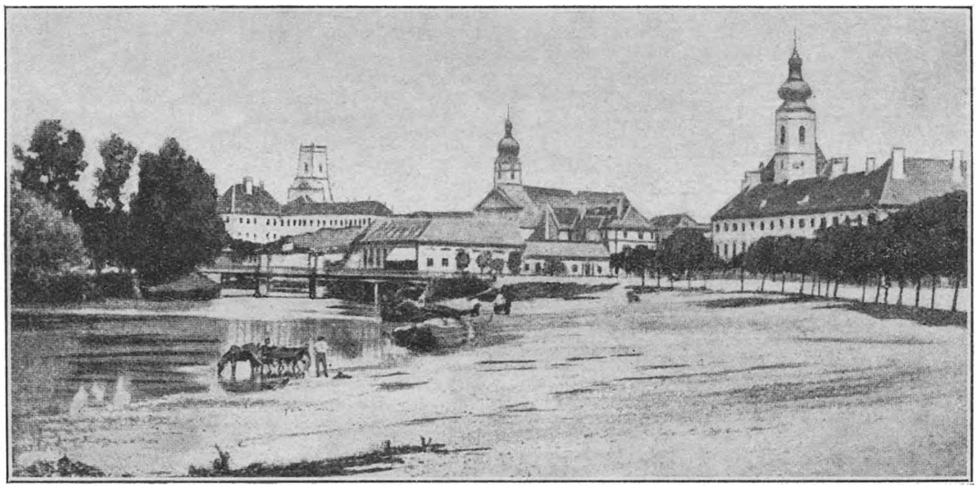

Kijkje op Przemysl.

zonder echter tot groote aanvallen over te gaan. Het plan van den Russischen Generalen Staf was n.l. de vesting niet door stormaanvallen te nemen, maar door uithongering tot overgave te dwingen. De beweegredenen daartoe waren in de eerste plaats de groote verliezen, die tijdens het eerste beleg door de vruchtelooze bestorming geëischt waren, maar bovendien ook de toestand binnen de vesting zelve.

De voorraden toch, der er aanvankelijk opgestapeld waren, hadden tijdens de eerste belegering een geweldige vermindering ondergaan en waren niet aangevuld gedurende de enkele weken van het ontzet. Integendeel, terwijl door de onbegaanbaarheid der wegen slechts kleine transporten er heen gevoerd hadden kunnen worden, was het ontzetleger zelf gedeeltelijk aangewezen geweest op het proviand der vesting. Het was dus te voorzien, dat binnen afzienbaren tijd gebrek zou gaan heerschen.

Dat dit door de Oostenrijkers en Duitschers voorzien werd, blijkt uit de wanhopige pogingen, die door hen aangewend werden om door de Karpathen heen de stad te ontzetten. Daar deze tevergeefsch waren, naderde het oogenblik der overgave met rassche schreden. De belegeraars bemerkten in het begin van Maart reeds een verslapping der verdediging en ze gingen daarom over het geheele front tot aanvallen over, welke leidden tot een vernauwing der omsingeling. Verschillende heuvels en dorpen werden door de Russen bezet, die daardoor in staat waren de forten en het daarachter liggende terrein onder vuur te nemen.

Nog eens werd een groote poging ondernomen om het dreigende noodlot af te wenden. Terwijl de Oostenrijksche aanvallen in het gebergte met grootere heftigheid voortgezet werden, besloot de commandant der vesting, Generaal Kusmanek, tot een uitval, om zich met zijn leger een doortocht te banen. Hij richtte zich daarom den 18den Maart met een proclamatie tot zijn troepen:

De commandant van de vesting Przemysl, veldmaarschalk Von Kusmanek.

„Soldaten. Sedert vele maanden reeds hebben wij, zonen van bijna alle Nationaliteiten van ons dierbaar vaderland, ons tegen den overmachtigen vijand verdedigd. Met Gods hulp en dank zij onze dapperheid, hebben wij de vesting kunnen behouden, trots de vele aanvallen des vijands, de koude en de ontberingen. We hebben ons de erkentelijkheid van den opperbevelhebber, de dankbaarheid des lands en de achting van den vijand verworven. Daar ginds, in ons dierbaar vaderland, kloppen duizenden harten voor ons en wachten duizenden op nieuws van ons.

Helden, ik doe mijn laatste beroep op u. De eer van ons leger en het land eischt het. Ik zal u aanvoeren om met het zwaard den ijzeren ring van vijanden te verbreken en dan verder te marcheeren en alle krachten in te spannen, tot wij ons weer gevoegd hebben bij het hoofdleger, dat, in een hevigen strijd gewikkeld, zich niet vèr van ons bevindt. Wij staan aan den vooravond van een zwaren strijd, want de vijand zal zijn prooi niet willen loslaten, waarop hij reeds zoo lang geloerd heeft.

Verdedigers van Pozemysl, gij weet, dat gij slechts van één gedachte doorrdongen moet zijn: Voorwaarts, steeds voorwaarts. Alles wat u in den weg staat, moet verpletterd worden.

Soldaten. Wij hebben onze laatste proviand verdeeld. De eer van ons land en het eergevoel van elk uwer verbiedt ons, dat wij na deze zware maar tevens roemvolle worsteling bezwijken. Wij moeten ons een weg banen en wij zullen het ook doen."

Zoo geschiedde het, dat den 19den Maart een macht van 20.000 man, na te voren een ruimer rantsoen ontvangen te hebben en voorzien van leeftocht voor 5 dagen, tot een uitval overging. Terwijl de artillerie een geweldig vuur op de Russische stellingen opende, marcheerde het leger in Oostelijke richting, waar men er op rekende, dat de belegeraars het zwakst waren. Doch na enkele uren vechten werden de verzwakte troepen onder hevige verliezen teruggeslagen. Onge-

Oostenrijksche officieren in 't belegerde Przemysl.

veer 4000 man ervan werden door de Russen krijgsgevangen gemaakt. De overwinnaars benutten tevens deze gelegenheid om overal dichter bij de vesting te komen, zonder dat het uitgeputte garnizoen hun veel moeilijkheden in den weg legde.

Het lot der verdedigers was beslist. Duizenden lagen reeds in de verschillende hospitalen, gewond maar meestal ziek. De laatste levensmiddelen werden opgeteerd, de laatste paarden geslacht. Generaal Kusmanek begon toebereidselen te maken tot de overgave. De enkele vliegeniers, die nog bij hem waren, kregen order op te stijgen en de belangrijkste documenten mede te nemen. Zij waren met hun begeleiders de eenigen, die zoodoende aan de gevangenschap ontsnapten.

Daarna begon hij de vestingwerken te vernielen, de kanonnen meerendeels onbruikbaar te maken. De ammunitie werd in de rivier geworpen, terwijl de bruggen opgeblazen werden. Daarna zond hij zijn parlementair naar den Russischen bevelhebber, generaal Seliwanof. Weldra was nu het verdrag der overgave geteekend en in den vroegen morgen van den 22sten Maart trokken enkele automobielen met Russische officieren naar de stad, om het bestuur over te nemen. Spoedig volgden enkele bataillons soldaten om de wachten te betrekken, de gevangenen en den buit te bewaken.

Verschrikkelijk was de toestand . Ongeveer 120.000 officieren en manschappen, waaronder een groot aantal voor schanswerk gebruikte landstormafdeelingen bleken zich in de vesting te bevinden. Levensmiddelen ontbraken geheel, zoodat zoowel onder het garnizoen als onder de pl.m. 20.000 achtergebleven inwoners groote ellende heerschte. Duizenden waren ziek door de ontberingen en de ziekten, die daarvan het gevolg geweest waren.

De eerste taak van den Russischen Generalen Staf was dus in dien nood te voorzien door het aanvoeren van levensmiddelen, waarmede onmiddellijk een begin gemaakt werd, terwijl de krijgsgevangenen zoo spoedig mogelijk in afdeelingen van enkele duizendtallen verdeeld en geleidelijk aan naar Rusland getransporteerd werden. Dit transport duurde natuurlijk vrij lang, daar de spoorwegen in de eerste plaats vrij blijven moesten voor de behoeften van het Russische leger.

Een geweldige vreugde verwekte het nieuws in de Staten der bondgenooten van Rusland en vooral in dat land zelve. Eerst door de verovering der San-vesting was Galicië Russisch bezit geworden en zou de mogelijkheid bestaan, dat bij den vrede dit land geannexeerd werd.

Bij Rusland's bondgenooten werd bovendien gerekend op een beslissenden invloed der vrijkomende belegeringstroepen op den oorlog op het Oostelijk front.

HOOFDSTUK XVIII.

De mislukte Aanval op de Dardanellen.

Reeds in een vorig hoofdstuk is gewezen op de waarschijnlijkheid van een poging der Fransche en Engelsche zeemachten om deze zeestraat te forceeren en een van de redenen daartoe opgegeven. Dat was echter niet het eenige, waarom dit van belang was. Een groote aanval op de kern van het Turksche Rijk toch zou invloed moeten uitoefenen op de houding van enkele neutrale staten. Italië, Griekenland en Bulgarije hadden belangen hetzij in het Europeesche gedeelte van Turkije als op de Westkust van Klein-Azië en de daarvoor liggende eilanden. Als zij nu van deze prachtige gelegenheid gebruik maakten en meewerkten tot de verovering, dan zouden ze groote kans krijgen hun wenschen ingewilligd te zien. Van de zijde der bondgenooten werd dan ook alles aan die Staten voorgespiegeld voor en tijdens den aanval.

Op het bijgevoegde kaartje ziet men, dat de Zwarte Zee met de Middellandsche verbonden is door een lange rij van zeestraten, te weten, van Oost naar West: de Bosporus, waaraan Constantinopel gelegen is, het breedere bekken van de Zee van Marmora, en eindelijk de lange en smalle straat der Dardanellen of Hellespont. Deze laatste is als het ware een met zeewater gevulde kloof tusschen de rotsachtige kusten van Klein-Azië en het schier-eiland Gallipoli. Bij een lengte van ongeveer 60 K.M. heeft de straat een gemiddelde breedte van 4 à 5 K.M., terwijl die zelfs op één punt niet meer dan 1900 meters bedraagt.

Men begrijpt dus, dat een poging om tegen den wil der Turken met schepen naar Constantinopel op te stoomen, een uiterst gevaarlijke onderneming is. Op alle punten van den weg zou zulk een schip van beide zijden onder geschutvuur genomen kunnen worden. Het gevolg was, dat de meening ontstaan is, dat de Dardanellen, mits goed versterkt en van moderne kanonnen en goede bediening voorzien, onneembaar zijn. Daarbij komt nog, dat aan de Europeesche zijde zich het schier-eiland Gallipoli bevindt, dat ten Oosten van de Zeestraat door de slechts enkele K.M. breede landengte van Boulair met het ove-

rige Europa verbonden is. Ook deze landengte is enorm versterkt en daarop stuitten bijv. in 1912 de aanvallen der Bulgaren af.

Slechts door een groote vloot met een sterk landleger zou er kans op een succes bestaan. De vloot zou dan eerst de verdedigingswerken moeten tot zwijgen brengen, terwijl het leger ze dan verder vernielen moest en de beide oevers bezetten om te verhinderen, dat de verdedigers weer nieuwe kanonnen in stelling zouden brengen.

De vestingwerken, die de straat der Dardanellen verdedigen, bestaan uit drie groepen, terwijl elke groep weer forten aan weerszijden van het water bevat. In de eerste plaats aan den Westelijken

OVERZICHTKAARTJE VAN DEN STRIJD BIJ DE DARDENELLEN.

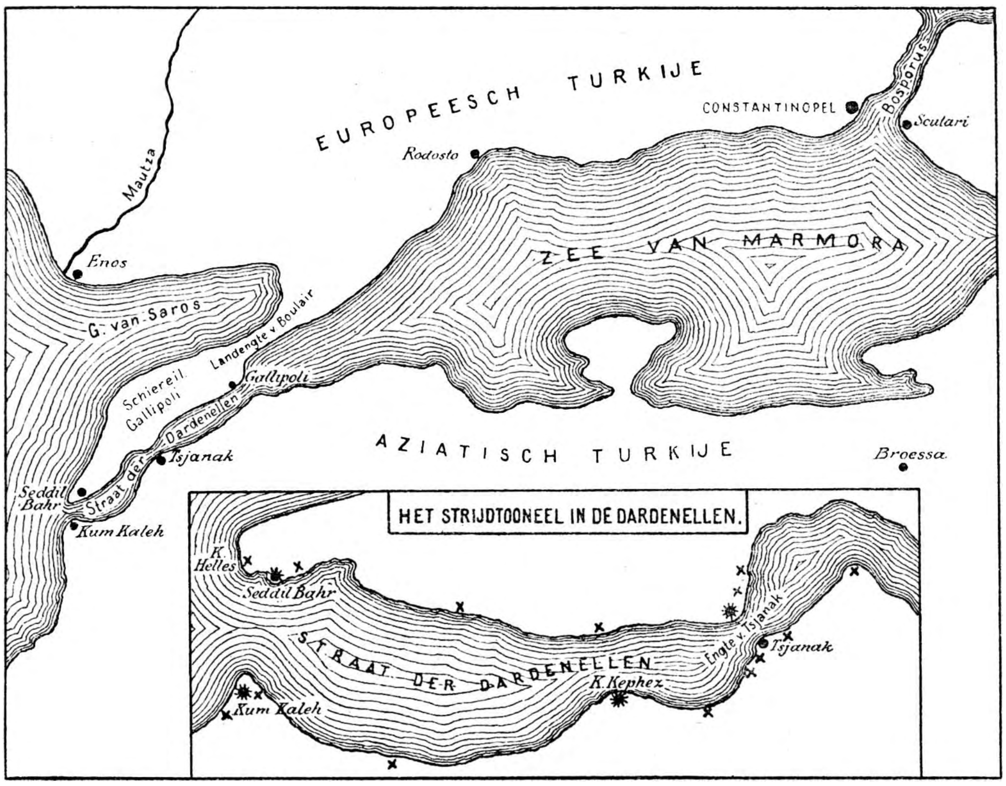

ingang, dus daar waar een van de Middellandsche Zee komende vijand zijn aanval zou moeten beginnen, liggen een viertal forten met verschillende batterijen, n.l. die van Kaap Helles en Seddil-Bar op den Europeeschen, Orkhanieh en Kum Kalessi op den Aziatischen oever.

Ten tweede, 20 K.M. meer naar het Oosten, daar waar de straat het smalst is bij Tsjanak Kalessi, liggen behalve een paar oude forten, verschillende zeer moderne vestingwerken, zooals de forten Hamidie, Medjidie e.a. Ten slotte komen aan het Oostelijke uiteinde bij Gallipoli de laatste versperringen eveneens uit vrij moderne forten bestaande.

Behalve de reeds genoemde verdedigingswerken kunnen natuurlijk overal op de kust veld- en vestingkanonnen verdekt opgesteld worden om den niets vermoedenden vijand te bestoken. Zelfs kunnen hier en daar aan den oever torpedo-lanceerbuizen aangebracht zijn om voorbijgaande schepen te torpedeeren, terwijl ten slotte het geheele vaarwater door mijnen onveilig gemaakt kan worden, waarbij de sterke stroom het mogelijk maakt drijvende mijnen te gebruiken, die langzaam van het Oosten naar het Westen drijven en dus een bij den ingang vertoevende vijandelijke vloot in gevaar brengen.

Reeds sedert verscheidene maanden bevond zich een Engelsch-Fransch eskader in de nabijheid van den ingang der Dardanellen, waarbij gebruik gemaakt werd van enkele kleine aan Griekenland toebehoorende eilandjes. Dat dit oogluikend werd toegelaten, bewijst dat deze Staat op de hand der Geallieerden is. Omstreeks half Februari werd genoemde scheepsmacht nog aanzienlijk versterkt en bestond toen, behalve uit een groot aantal kruisers, torpedojagers, onderzeebooten en transportschepen, vermoedelijk uit 11 Engelsche en 4 Fransche slagschepen.

De Engelsche schepen waren de zeer oude bodems Prins George, Vengeance, Ocean, Albion, Canopus en Irresistible, allen reeds vóór 1900 gebouwd, met een tonnenmaat tusschen 13000 en 15000 ton, verder de Cornwall van 1901, groot 14000 ton, de Triumph en de Swiftsure van 1903, elk groot 11.800, de Agamemnon van 1906, groot 16.500 en de Queen Elisabeth van 1913, groot 27.500 ton. De zeven eerstgenoemde schepen voerden alle als bewapening 4 stukken van 30 c.M., 12 van 15 c.M. en verschillende kleinere. De Triumph en Swiftsure bezaten 4 kanonnen van 25 en 14 van 19 c.M. als hoofdbewapening, de Agamomnon weer 4 van 30 en 10 van 23 c.M., terwijl de laatste Superdreadnought niet minder dan 8 stukken van 38 en 14 van 15 c.M. voerde. Totaal dus, om alleen de voornaamste kanonnen mede te rekenen: 8 stukken van 38 c.M., 32 van 30 c.M., 8 van 25 c.M., 10 van 23 c.M., 28 van 19 c.M. en 98 van 15 c.M.

De Fransche slagschepen, waren de Suffren, de Charlemagne en de Gaulois, die allen, bij een inhoud van pl.m. 12.000 ton, van voor 1900 dateerden en de Bouvet groot 12.200 ton van 1906. Samen voerden zij 14 stukken van 30 c.M., 2 van 27½ c.M., 10 van 16 c.M., 28 van 14 c.M. en 32 van 10 c.M.

Te zamen vormden ze dus een geweldige scheepsmacht, die een aantal drijvende vestingen met een zeer groote massa zwaar geschut geleken. Een reusachtige hoeveelheid staal konden ze in den vorm van granaten van grooten afstand op de forten der verdedigers werpen, die op verre na niet zoo talrijk en zoo zwaar bewapend waren.

Bovendien beschikten de aanvallers over een groot aantal watervliegtuigen, die van een moederschip, de „Ark Royal", zouden afge-

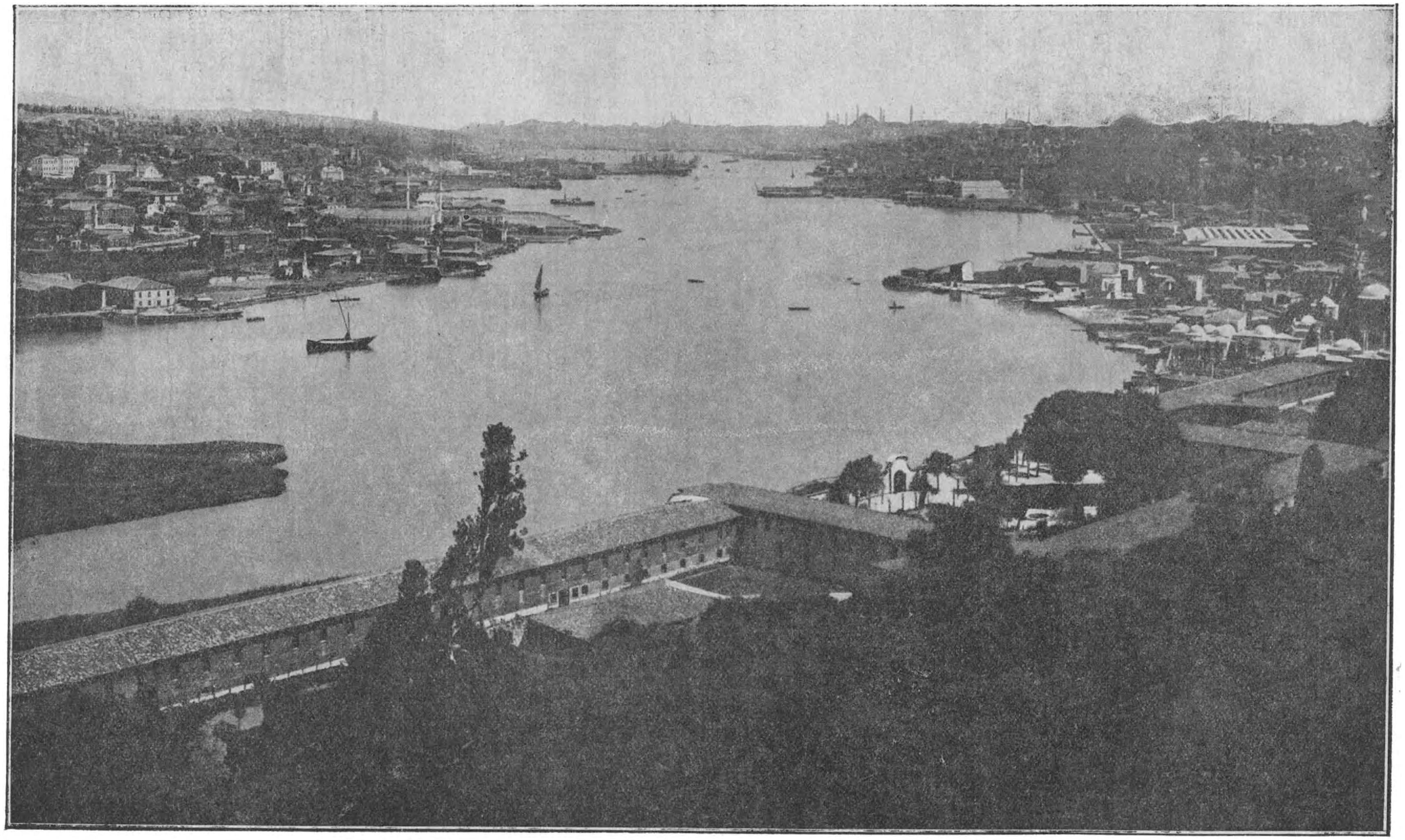

Gezicht op Constantinopel.

zonden worden om verkenningen te doen en het bombardement te leiden.

Den 19den Februari begon de eerste aanval. Op bevel van den opperbevelhebber, den Engelschen Vice-Admiraal Sackville Carden, werd door alle schepen een langzaam bombardement geopend op de vier forten aan den ingang der zeestraat, die door den grooten afstand dit vuur niet konden beantwoorden. Na eenige uren naderden de Vengance, Cornwall, Triumph, Suffren en Gaulois veel dichter bij, om den strijd uit hun talrijke lichtere stukken voort te zetten. Dit duurde tot het invallen der duisternis, toen nog slechts één fort, op den Aziatischen oever, in staat was te antwoorden.

Den volgenden dag werd de aanval hernieuwd, doch moest afgebroken worden alvorens een definitief resultaat verkregen was, tengevolge van den hevigen storm, die het zuiver richten onmogelijk maakte.

Eerst Donderdag den 25sten Februari was de wind minder en de zee kalmer ,zoodat men opnieuw tot den aanval kon overgaan. Het bleek, dat de Turken hun forten weer in staat van tegenweer gebracht hadden. Een hunner granaten raakte bijv. de Agamemnon, die zich op pl.m. 8 K.M. afstand bevond, evenwel zonder veel schade aan te richten. Nadat de forten ernstig beschadigd waren, vooral dat bij Kaap Helles, naderden eerst de Vengeance en Cornwall om die op den Europeeschen oever geheel te vernielen, terwijl daarna de Suffren en de Charlemagne datzelfde deden met die aan de overzijde.

Reeds om kwart over vijf in den middag was dit zoover gevorderd, dat de vloot zich kon terugtrekken uit het door mijnen, die uit de Zeestraat kwamen aandrijven, gevaarlijke gebied, terwijl alleen een drietal het vernielingswerk voltooiden en een aantal torpedojagers en mijnenvegers het vaarwater tot in de straat zuiverden.

Daardoor konden den volgenden dag de Albion en de Vengeance de zeeëngte 6 K.M. vèr opstoomen en de daar opgestelde batterijen onder vuur nemen. Het werd nu voor de verdedigers van den ingang onhoudbaar en ze moesten zich terugtrekken, waarop de landingtroepen der schepen zich naar de forten begaven en ze geheel vernielden. De Turksche troepen, die zich hier en daar verdedigden, werden teruggedreven, doch van een blijvende bezetting was geen sprake. Daartoe waren die landingstroepen niet talrijk genoeg. De aviateurs moesten dus blijven uitkijken naar vijandelijke afdeelingen, die zouden trachten nieuw geschut in stelling te brengen.

De volgende twee dagen zetten de mijnenvisschers en torpedojagers hun gevaarlijk werkje voort en wisselden de groote schepen enkele kanonschoten met de Turken, die hier en daar kanonnen in stelling hadden gebracht. Dit werk moest voorafgaan aan den aanval op de hoofdverdedigingswerken bij de smalste plaats der Dardanellen, de engte van Tsjanak.

Daarvoor echter moesten de grootere slagschepen ook nog verschillende Turksche batterijen tot zwijgen brengen, waarmede den 1sten Maart door de Albion, de Ocean en de Trimuph een begin gemaakt werd, terwijl tegelijkertijd andere bodems de landengte van Boulair onder vuur namen, om het aanvoeren van nieuw geschut en ammunitie naar de verdedigingswerken te belemmeren.

Geleidelijk aan kwamen zoo de aanvallers verder in de Zeestraat.

Vogelvlucht van de Dardanellen.

Reeds in den nacht tusschen den 1sten en den 2den Maart bereikten de mijnenvegers een punt op slechts twee K.M. van Kaap Kephen gelegen en konden ze dus tot daar het vaarwater zuiveren, zoodat de andere schepen konden volgen. Daarbij werden natuurlijk verschillende verliezen geleden, aangezien de kleine schepen vrijwel machteloos waren tegen het Turksche geschut.

Den 6en Maart begon vervolgens de eerste aanval op de engte

van Tsjanak, waarbij van twee kanten geschoten werd. De eene groep n.l. bevond zich in de straat en bombardeerde de batterijen en forten tusschen Kaap Kephen en Tsjanak, terwijl de andere, waaronder de Queen Elisabeth aan de Noordzijde van het schier-eiland Gallipoli gelegen, daarover heen de forten bij Tsjanak beschoot. De richting waarin gevuurd moest worden werd aangegeven door vliegtuigen, die voortdurend over land en zee vlogen en waarvan een tweetal verloren ging.

Ook de volgende dagen werd deze kanonnade nu eens heviger, dan weer minder heftig, voortgezet. Soms moest het tijdelijk gestaakt worden door het ongunstige weer, door de noodzakelijkheid om munitie- en kolenvoorraad aan te vullen of wel doordat de zware scheepskanonnen vervangen moesten worden. Deze toch zijn reeds na een betrekkelijk gering aantal schoten zoo gesleten, dat het schieten niet meer zuiver is.

Toch scheen het opperbevel den indruk gekregen te hebben, dat de ergste tegenstand overwonnen was, want den 18den Maart werd het bevel gegeven tot een algemeenen aanval, waaraan een tiental der slagschepen deelnam, terwijl de andere de landengte van Boulair onder handen namen en eveneens andere belangrijke punten op het schiereiland beschoten.

Tot in den middag duurde dit, waarbij ook de Turken zich niet onbetuigd lieten en geholpen door de talrijke Duitsche officieren, verschillende vijandelijke schepen wisten te treffen. Eén daarvan, de Fransche Gaulois, werd zelfs zóó ernstig getroffen, dat het schip de gevechtslinie moest verlaten en gedurende eenige weken onbruikbaar zijn zou. Waarschijnlijk hadden ook andere schepen schade opgeloopen, althans, het officieele Engelsche verslag vertelt, dat het eskader 's middags terugtrok en door een paar reserve-schepen vervangen werd.

Deze terugtocht werd merkwaardigerwijze zeer noodlottig. Reeds is vermeld, dat de Turken losse mijnen met den stroom af door de Straat naar het Westen lieten drijven en het schijnt, dat ze dit op groote schaal in den morgen van dezen dag gedaan hadden. Bij het naar buiten varen stootte het Fransche slagschip Bouvet, ongeveer halverwege tusschen Kaap Kephen en den ingang op een van die mijnen; deze ontplofte en veroorzaakte tevens een geweldige ontploffing binnen in het schip, dat in drie minuten zoo goed als met man en muis in de diepte verdween.

Een paar uur later, om 5 uur, geschiedde hetzelfde met de Irresistible en om 6 uur met de Ocean, met dit verschil evenwel, dat hierbij geen ontploffing van de eigen ammunitie plaats greep, zoodat het zinken niet zoo snel ging en dus de opvarenden grootendeels gered konden worden.

Een zwaar verlies voor de beide vloten, al waren het dan ook oude schepen, temeer daar er geen voordeelen tegenover stonden. De Turk-

sche forten n.l. bleven nog steeds het vuren onverzwakt beantwoorden, terwijl in plaats van de vernielde kanonnen op allerlei punten nieuw geschut opgesteld werd.

En dat het zoowel door Engeland als door Frankrijk gevoeld werd blijkt uit de omstandigheid, dat wel onmiddellijk een drietal schepen de Fransche Henri IV en de Engelsche Queen en Implacable, gezonden werden om de verloren gegane te vervangen, maar dat van den 18den Maart af aan de aanval verslapte, om weldra zoo goed als geheel op te houden. De eerste poging om de Dardanellen te forceeren was dus geheel mislukt.

Als de reden van die mislukking kan in hoofdzaak aangenomen worden het feit, dat de vloot niet geholpen werd door een talrijk landingsleger. Wel schijnt er een legertje geweest te zijn onder bevel van den Franschen generaal d'Aumade, terwijl tevens nog meerdere troepen in Egypte gereed gehouden werden tot versterking daarvan, maar deze macht was te gering om met kans op succes gebruikt te kunnen worden. We moeten ons daarbij herinneren, dat de Turken stellig een macht van ongeveer 250.000 man in het gebied van Dardanellen en Borsporus hadden, dus veel te veel om met eenige duizenden te kunnen overwinnen.

Waarom zijn de Geallieerden dan toch tot den aanval, waarvan ze wisten, dat hij bijna zeker mislukken moest, overgegaan? Het antwoord is gemakkelijk te geven: ze rekenden op hulp van andere zijde.

In de eerste plaats hoopten ze op een revolutie in Turkije, waartoe hun agenten de vijanden van de bovengenoemde partij der Jong-Turken trachtten op te hitsen. Dit echter mislukte, vermoedelijk doordat het volk wegens den Heiligen Oorlog heftig vijandig jagens Frankrijk, Engeland en Rusland gezind was.

In de tweede plaats werd er op gerekend, dat de aanval op de Dardanellen een geweldige beweging tengevolge zou hebben in Griekenland, Bulgarije en Italië. Deze drie staten vlasten alle op een deel van het Turksche Rijk. Griekenland hunkert naar het bezit van alle Grieksche eilanden en een deel van de door Grieken bewoonde Westkust van Azië. Bulgarije, dat wel meer Duitsch-gezind was, dan op de hand der Geallieerden, hoopt nog steeds vurig op een bezetting van Adrianopel en zoo mogelijk ook van Constantinopel. Italië ten slotte wenscht een deel van Klein-Azië, om daarheen te kunnen richten den stroom van landverhuizers, die tot nu toe jaar in, jaar uit naar Noord- en Zuid-Amerika vertrekt.

Dit laatste land, de vroegere bondgenoot van Oostenrijk en Duitschland, doch sinds het uitbreken van den oorlog neutraal, werd geacht ook nog andere redenen te hebben zich bij de Geallieerden aan te sluiten. Het volk toch, voorzoover het niet principieel tegen elken oorlog was, eischte zulks om de door Italianen bewoonde deelen van Oosten-

rijk te kunnen bevrijden en zou door de mogelijkheid van een vernietiging van Turkije nog meer tot deelname gedreven worden, om een deel van den buit te krijgen.

Evenwel het bleef zijn neutraliteit bewaren. Mogelijk waren de aanbiedingen der Geallieerden niet voldoende, of werd gevreesd voor een oproer der talrijke socialisten, of was het land niet gereed voor een oorlog. Vermoedelijk zal ook wel eenigen invloed uitgeoefend zijn door de onderhandelingen, die de nieuwe Duitsche gezant in Rome, vorst von Bülow, daar met de regeering aanknoopte over de eischen van Italië ten opzichte van Oostenrijk. Dit was dus een leelijke streep door de rekening van Frankrijk en Engeland.

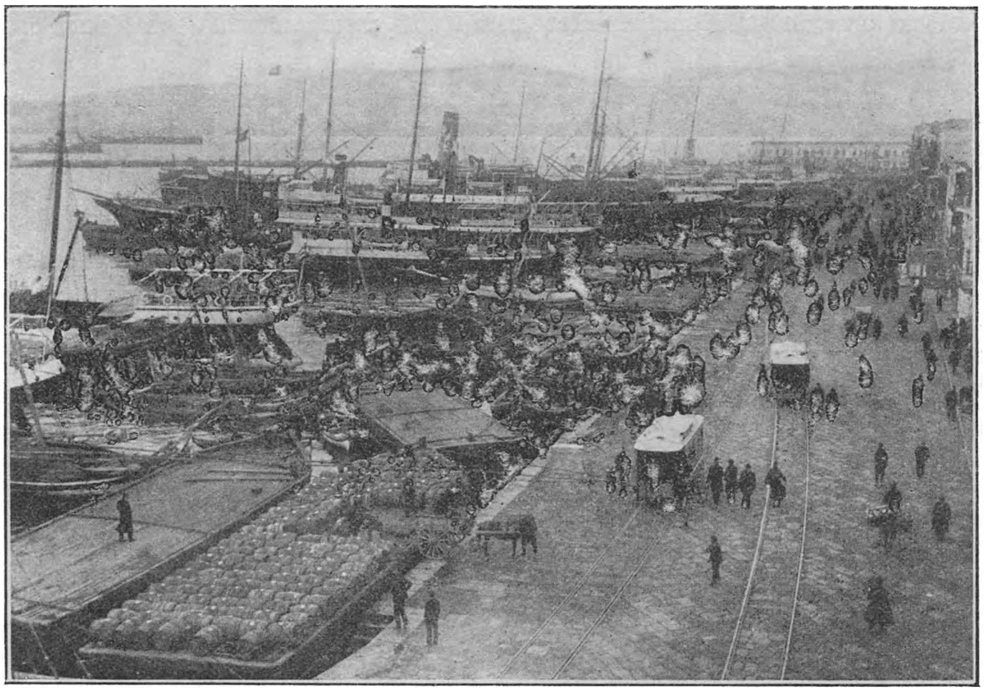

De haven van Smyrna.

Bulgarije, dat zich steeds Duitschgezind betoond had, werd ook bewerkt. Echter hier stuitten de diplomaten op onwilligheid tot verandering der tot nu toe aangenomen houding. De staat ging nog steeds gebukt onder de gevolgen van de twee Balkan-oorlogen en wrokte tegen Griekenland en Servië, die het van een deel der in de eerste daarvan gemaakt veroveringen beroofd hadden. Van een aanval op Servië had het afgezien door de bedreiging van Griekenland, dat het in dat geval niet neutraal blijven zou. Thans vreesde het bovendien, dat Rusland zelf Constantinopel zou willen hebben, waardoor voor goed de mogelijkheid zou verdwijnen, dat deze grootste stad van Zuid-Oost-Europa Bulgaarsch bezit worden zou.

Vermoedelijk dreigde het zelfs Griekenland te zullen aanvallen als dit land partij voor de Geallieerden koos, of, ten minste eischte het dan als loon voor zijn neutraliteit het district Covalla. Van deze zijde was dus niets te hopen.

Blijft over Griekenland. Het volk en de leider der regeering, Venezilos, waren zeer oorlogszuchtig. Thans, meenden zij, was het oogenblik gekomen om alle nog onder Turksch gezag zuchtende stamgenooten te bevrijden. Alleen de dreigende houding van Bulgarije en waarschijnlijk ook de wil van koning Constantijn, een zwager van keizer Wilhelm, hadden het tot dusver in toom gehouden.

De strijd voor de Dardanellen-forten evenwel maakte, dat een beslissing genomen moest worden. Venezilos onderhandelde met de Geallieerden en met Bulgarije. Het resultaat daarvan was een voorloopig verdrag, waarbij aan laatstgenoemd land het begeerde gebied afgestaan werd, doch Griekenland in ruil daarvoor en voor een divisie hulptroepen voor den aanval op Turkije de belofte kreeg, dat het bij den vrede de eilanden en deelen van Klein-Azië zou ontvangen.

Toen hij echter daarmede bij den koning kwam, verzette deze zich. Een Kroonraad werd belegd en deze nam, na lange beraadslagingen, het besluit de voorwaarden niet aan te nemen en de neutraliteit te bewaren. Dit had een ministercrisis tengevolge, want Venezilos kon natuurlijk niet aanblijven. Met groote moeite werd daarop door zijn tegenstander Goenaris een nieuw ministerie samengesteld. Daar evenwel het parlement 140 aanhangers van Venezilos telde tegen slechts 40 van andere partijen, moest dit ontbonden worden en een nieuw verkozen. In afwachting daarvan zouden geen zittingen plaats vinden, zoodat de regeering in dat opzicht geen moeilijkheden te duchten had.

Zoo was ook deze hoop der Geallieerden den bodem ingeslagen en daarmede de kans op slagen van den aanval op de Dardanellen geheel verkeken. Vermoedelijk evenwel zal het daarbij niet blijven. De onderhandelingen bleven doorgaan en de algemeene verwachting is, dat tenslotte zoowel Italië als Griekenland toch nog wel hun neutraliteit zullen prijsgeven.

Intusschen evenwel wees alles er op, dat een tweede poging om de Zeestraat te forceeren voorbereid werd, doch dan met behulp van een talrijk leger, dat zoowel in Zuid-Frankrijk als in Egypte verzameld werd, terwijl allerlei berichten uit Rusland er op duidden, dat deze staat een soortgelijken aanval tegen den Bosporus op het oog had.

HOOFDSTUK XIX.

De Strijd op het Westelijk Oorlogstooneel tot de inmenging van Italië.

Toen in November van het vorige jaar aan weerszijden het gevechtsfront was uitgebreid van de Noordzee tot aan de Zwitsersche grens, heette het, dat de vesting-oorlog wel zou duren tot aan het volgende voorjaar, als de weersgesteldheid en het beschikbaar komen van nieuwe troepen gelegenheid zouden geven tot aanvallen op grooter schaal dan gedurende de wintermaanden.

Meer dan vier maanden was het gevechtsfront vrijwel onveranderd gebleven, slechts lichte bevingen en sidderingen waren hier en daar voorgekomen, doch spoedig daarna was alle beweging weer opgehouden. Maart kwam in het land, doch het voorjaar liet grootendeels op zich wachten. Van groote krijgsbedrijven dus geen sprake. Ja, zelfs in April, toen het lenteweer begon, bleef de oorlog in hetzelfde stadium. De verwachting was dus onjuist gebleken, hoewel het mogelijk is, dat de aanvoer van nieuwe troepenmassa's toen nog niet begonnen of althans niet voltooid was, zoodat de groote aanvallen eerst later zouden plaats vinden.

Dat neemt evenwel niet weg, dat in deze twee maanden de sidderingen talrijker en heviger werden, op sommige plaatsen zelfs zoo hevig, dat het scheen, alsof het front breken zou. Telkens echter verslapte de aanvaller in zijn poging of werd de verdediger versterkt, zoodat dan opnieuw een periode van stilstand intrad.

Gedurende de eerste tien dagen van Maart kwamen niets anders in dan berichten over geschutvuur hier, bajonetaanvallen daar, en tegenoffensief weer elders. We kunnen dus gerust aannemen, dat geen enkele actie van beteekenis plaats vond, met geringe uitzonderingen slechts voor het voortgezette offensief der Franschen in Champagne. bij Perthes, Souain en Le Mesnil, dat echter weldra door tegenaanvallen der met garde-regimenten versterkte Duitsche troepen tot staan gebracht werd, en een aanval der Duitschers op de stellingen der Franschen op den reeds meermalen genoemden Lorette-heuvel, bij Atrecht, die daarbij gedeeltelijk in hun handen viel.

Van meer belang waren de gebeurtenissen op den 10den Maart. De Engelsche opperbevelhebber, Generaal French, had een geduchte macht verzameld achter zijn front tusschen Bethune en Armentières. Op die hoogte vertoonden de Engelsche stellingen een bocht naar het Westen, die dus voor hen gevaarlijk was. Het zal daarom in de bedoeling gelegen hebben door een geweldigen aanval dien boog weg te werken en zoo mogelijk nog verder in de vijandelijke linie door te dringen, in de hoop, die te doorbreken, en zoo het geheele Duitsche leger tot den aftocht te dwingen.

In den morgen van den 10en Maart dan begon een allerhevigst

Aanval der Engelschen te Neuve-Chapelle.

bombardement uit een groot aantal Engelsche en Fransche kanonnen op de Duitsche loopgraven en de huizen van het dorpje Neuve-Chapelle. Gedurende een half uur vielen de granaten daar neer als een dichte hagel, vernielend en doodend. Engelsche soldaten vertelden later, dat zij zich gedurende het bombardement veilig buiten hun verschansingen konden bewegen, daar van den vijand niemand zich buiten de bomvrije schuilplaatsen kon begeven.

Onmiddellijk daarna werd het sein tot den aanval gegeven, die terstond succes had, daar het grootste gedeelte der Duitsche stellingen daarbij genomen werd. De meeste verdedigers waren reeds door de

granaten gedood ,de overigen, grootendeels te verbijsterd om in een gevecht van man tegen man nog weerstand te bieden, werden gevangen genomen. Zoo vielen achtereenvolgens de loopgraven ten Noorden en ten Zuiden van Neuve-Chapelle in handen der aanvallers en spoedig daarop ook het dorp. Alleen op een paar plaatsen, waar de granaten hun werk onvolkomen gedaan hadden en dus het prikkeldraad en de versterkingen niet vernield waren, konden de Duitsche soldaten zich nog enkele uren verdedigen.

Hoewel ze zich echter nog op denzelfden dag moesten overgeven, had hun tegenstand toch belangrijke gevolgen. De overwinnaars waren n.l. al dadelijk na hun eerste succes verder vooruitgegaan, om ook het Bosch van Biez, ten Zuid-Westen van Neuve Chapelle gelegen, te bezetten, en om in N. O. richting door te dringen naar het stadje Aubers en den heuvelrug, waarop dat gelegen is, die den geheelen omtrek beheerscht.

Deze voortgezette aanval werd evenwel belemmerd door de nog niet genomen Duitsche steunpunten in hun rug. Het schijnt, dat zelfs eenige verwarring te constateeren viel. Ontboden versterkingstroepen kwamen te laat. De artillerie bleef plaatsen, die reeds door de eigen infanterie bezet waren, beschieten, tengevolge van het ontbreken van een telefonische gemeenschap, terwijl bovendien het richten van net geschutvuur daardoor vrijwel onmogelijk was.

Dit had tengevolge, dat de doorbraakpoging, die aanvankelijk goed op weg scheen te zijn, moest opgegeven worden en de te vèr voortgedrongen troepenafdeelingen zich moesten terug trekken tot een 2 à 400-tal meters ten Oosten van het veroverde dorp. Dit gaf den Duitschers gelegenheid in allerijl reserve-afdeelingen te ontbieden, om de verliezen aan te vullen en tot een tegenaanval te kunnen overgaan.

Dit geschiedde dan ook reeds op den 11den en de vier volgende dagen. Aan alle kanten verzamelden zich de Duitsche versterkingen, om de verloren stellingen te hernemen, voordat de Engelschen die opnieuw in staat van tegenweer hadden kunnen brengen. De eene stormaanval volgde op de andere, zonder dat dit voorbereid werd door een overstelpend artillerievuur. Dit maakte, dat de aanvaller geweldige verliezen leed, vooral ten Zuiden van Neuve Chapelle, bij den rand van Bosch van Biez.

Te begrijpen is, dat de Engelschen telkens na een afgeslagen vijandelijken aanval tot een contra-offensief overgingen, waarbij zij, die in aantal den Duitschers de baas waren, nog enkele punten aan hun veroveringen wisten toe te voegen, zoo bijv. het gehucht l'Epinette en een huizengroep met een fabriek, Moulin du Piètre genaamd. Daarbij bleef het evenwel. In den loop van den 14den Maart begonnen beide partijen aan elkaar gelijk te worden en waren de manschappen uitgeput, moest ook meerdere spaarzaamheid betracht worden bij het ka-

nonvuur, daar anders de fabrieken in het vaderland niet bij machte zouden zijn aan de behoefte te voldoen.

Het resultaat was dus slechts, dat de Engelschen over een frontlengte van drie K.M. een terreinwinst van 1 à 1½ K.M. gemaakt hadden. Dat was dus zeer weinig en werd bovendien gedeeltelijk te niet gedaan door een verlies, dat zij gelijktijdig iets Noordelijker leden, n.l.

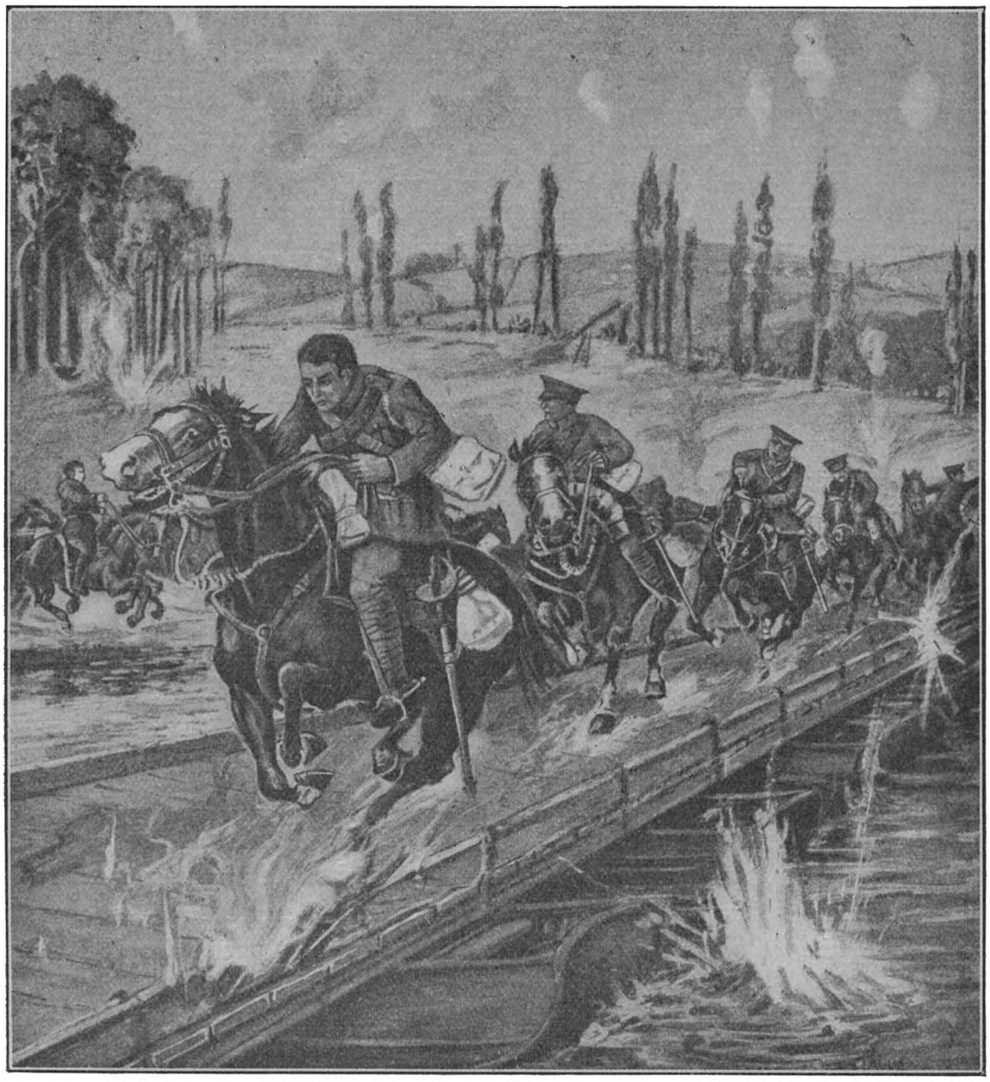

Engelsche cavaleristen rennen onder hevig granaatvuur over een pontbrug.

bij St. Eloy, ten Zuiden van Ieperen. Daar deden de Duitschers n.l. een geweldigen aanval, om den vijand te dwingen zijn reserves gedeeltelijk van de streek van Neuve-Chapelle hierheen te zenden. Dit geschiedde den 14en Maart en werd ingeleid door een krachtig bombardement. De verdedigers werden blijkbaar verrast en beschikten niet over een voldoende reserve. Zoo konden de Duitsche troepen eerst de

Engelsche stellingen ten Zuiden en Zuid-Westen van het dorp bezetten en daarna, na een langen en hardnekkigen strijd ook die ten Zuid-Oosten en Oosten ervan, waarna ook het dorp zelf in hun handen viel. De plaats, waar dit voordeel behaald werd was een hoogst gevaarlijk punt voor de Engelschen, daar hier n.l. hun front een vrijwel rechte hoek maakte en een vooruitdringen van den vijand in N.-Westelijke richting een ernstig gevaar opleveren zou voor de stad Ieperen en de ten Noorden en Oosten daarvan staande troepen.

Te begrijpen dus, dat de Engelschen onmiddellijk hun reserves naar Ieperen zonden en dat reeds den 15den door hen een tegenaanval ondernomen werd, waardoor weliswaar het dorp St. Eloy hernomen werd, doch een belangrijk heuveltje ten Zuid-Oosten daarvan in handen der Duitschers bleef. Hierna trad de rust op dit frontgedeelte weer in. Er was eenige siddering in de slagorde geweest, maar weldra had zich dat weer hersteld. De behaalde voordeelen waren uiterst gering.

Dit was evenwel niet het geval met de geleden verliezen, hoewel die niet nauwkeurig op te geven zijn. In verband met den aard van het geheele gevecht, waarbij de hoofdaanval der Engelschen hun slechts weinig manschappen kostte, kunnen we aannemen, dat zij, als winnende partij, de geringste verliezen geleden hebben. Toch bereikten deze het in onze oogen zeer hooge cijfer van 12000 dooden, gewonden en vermisten te zamen, terwijl die der Duitschers op ongeveer 18.000, waaronder 1700 gevangenen, geschat kunnen worden. Wat een offers voor zulk een klein hoekje gronds.

Dit gebied was ook in het verdere verloop van deze periode het tooneel van tallooze zeer belangrijke gevechten, die echter al evenmin als de reeds besproken gebeurtenissen beslissende resultaten hadden. Om het overzicht te vergemakkelijken zullen we daarom eerst die behandelen en daarbij aan het geheele front van Atrecht tot aan de zee, dus den Westelijken vleugel van het gevechtsfront, onze aandacht schenken, alvorens we ook nog enkele voorvallen op de rest van het oorlogstooneel in Frankrijk zullen vermelden.

Tusschen Nieuwpoort en Dixmuuden werden de operaties nog steeds belemmerd door de inundaties, hoewel de waterstand langzamerhand lager begon te worden. Alleen slaagde het Belgische leger, dat nog steeds hier op het laatste vrije hoekje van het eigen vaderland stand hield er in enkele hoeven te veroveren in het overstroomde gebied en daarbij op sommige plaatsen de Yzer te bereiken en zelfs daarover post te vatten. Van veel beteekenis was dat evenwel niet. Evenmin was belangrijk in z'n gevolgen de beschieting van Duinkerken door de Duitschers, met kanonnen, vermoedelijk opgesteld in de duinen ten Noorden van Nieuwpoort. Als bewijs van de hoogstaande oorlogstechniek is het echter belangwekkend, want de afstand tusschen beide plaatsen bedraagt meer dan 25 K.M., wat veel verder is dan tot nu toe de draag-

kracht was van het zwaarste scheepsgeschut. Waarschijnlijk is daarbij gebruik gemaakt van hetzelfde type kanonnen, die echter onder een hoek van 45 graden naar boven gericht waren.

Hoewel een vrij groot aantal granaten in de vesting viel, richtten ze niet veel schade aan en veroorzaakten ze alleen een paniek onder de bevolking, die zich geheel veilig waande. Dat evenwel de Duitschers het nuttelooze er van inzagen, blijkt uit het spoedig weer staken van de beschieting. Wel geven de Franschen op, dat dit veroorzaakt werd door het vernielen van dit Duitsche geschut door aviateurs, doch dit klinkt wel eenigszins onwaarschijnlijk, te oordeelen naar de geringe resultaten door bommenwerpende vliegeniers tot nu toe verkregen.

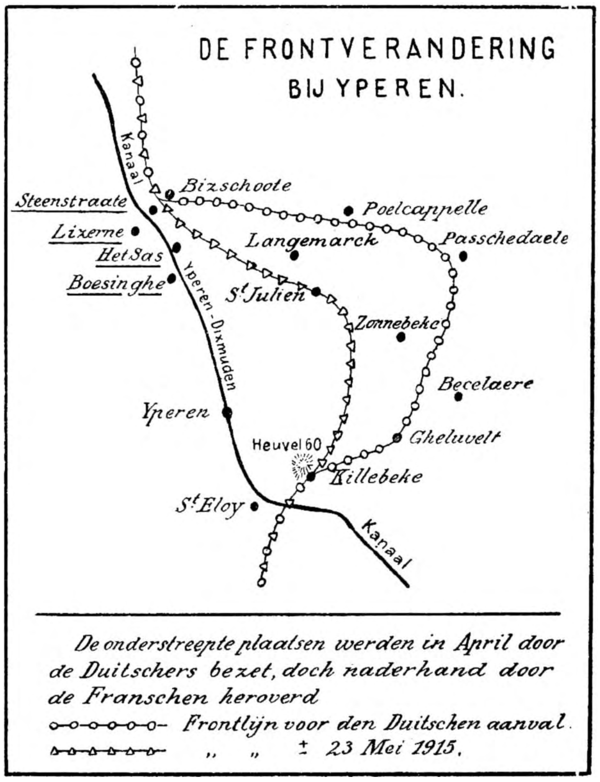

Ten Zuiden van Dixmuiden was het vallen van het water meer merkbaar, vandaar, dat hier de kansen voor een offensief gunstiger waren. Reeds in Maart bezetten de Duitschers het klooster de Hoek, of liever de ruïnen er van, en enkele dagen later, in het begin van April, deden ze een aanval op een gehucht, Driegrachten geheeten, dat aan weerszijden van het kanaal Dixmuiden-Ieperen gelegen is. Ze hadden aanvankelijk succes en bezetten niet alleen het drietal huizen aan de Oostzijde er van, maar slaagden er ook in vasten voet op den Westelijken oever te verkrijgen. De tijding door hen verspreid: „We zijn over de Yzer, verwekte groote vreugde in Duitschland, diepe verslagenheid in België, vooral toen voor het eerst sinds November weer een aantal Belgische soldaten als krijgsgevangenen door de Vlaamsche steden gevoerd werden.

Het succes was echter niet van langen duur, daar het onmogelijk was een grootere macht dan een paar compagnieën over het kanaal te brengen, en deze werden weldra zóó bestookt door de Belgische kanonnen en aangevallen door de infanterie, dat slechts een gering aantal zich een veiligen aftocht kon verzekeren. Zelfs gelukte het den Belgen om weer naar den anderen oever over te steken en het verloren gehucht, een armzaligen puinhoop, te heroveren.

Van meer gewicht waren de latere gebeurtenissen, die meer naar het Zuiden plaats vonden. Gedurende de eerste weken van April hoorden we steeds van drukke troepenverplaatsingen in België. Het gerucht liep, dat de Duitschers belangrijke versterkingen aanvoerden, zoodat het scheen, alsof ze van plan waren een hernieuwde poging te doen om door te breken naar de kanaalhavens Duinkerken en Calais.

In werkelijkheid echter was het aantal der aangevoerde troepen niet zoo bijzonder groot en diende het in hoofdzaak om de aandacht der Geallieerden af te leiden van het onttrekken van belangrijke reserves aan andere plaatsen van het front in Frankrijk, die naar het Oosten gezonden werden tot het ondernemen van een nieuw, geweldig offensief tegen de Russen.

Of dit door de Verbondenen opgemerkt is of niet, kan moeilijk vastgesteld worden, doch in elk geval was het opmerkelijk, dat na den strijd bij Neuve-Chapelle, noch van Engelsche, noch van Fransche zijde iets van belang ten Noorden van Atrecht ondernomen werd. Het ligt dus voor de hand, dat zij in afwachting van den voor de deur staanden Duitschen aanval hun krachten wilden sparen.

Slechts op een klein frontgedeelte had vóór het optreden der Duitsche versterkingen een hevig gevecht plaats, dat we willen vertellen juist om die hevigheid en wegens het verschrikkelijk groot aantal dooden en gewonden, de beperktheid van het slagveld in aanmerking genomen. Reeds vroeger is opgemerkt, dat het front der Geallieerden in een Oostwaartschen boog om Ieperen heen loopt. Het is te begrijpen, dat zij alles in het werk stelden om de koorde daarvan te vergrooten, d. w. z. het Zuidelijkst en het Noordelijkst gedeelte er van verder van de stad af te brengen en omgekeerd trachtten de Duitschers deze bocht op die plaatsen als het ware toe te knijpen. Het reeds vermelde gevecht bij St. Eloy was één dier pogingen.

Den 17den April nu gingen de Engelschen iets ten Noorden van laatstgenoemd dorpje tot een krachtigen aanval over om een klein heuveltje, gewoonlijk aangeduid als „hoogte 60", te veroveren, dat door de Duitschers bezet gehouden werd en zeer lastig was. Reeds dagen te voren was deze aanval voorbereid door het graven van mijngangen, die ten slotte tot in het heuveltje waren doorgedrongen. Op den genoemden datum werden deze mijnen, 7 in aantal, gelijktijdig tot ontploffing gebracht, waardoor een groot gedeelte der Duitsche stelling met de bezetting in de lucht vloog. Onmiddellijk daarna stormde de Engelsche infanterie vooruit en nestelde zich zonder slag of stoot in de kuilen, die door de ontploffing gevormd waren.

In de loopgraven aan weerskanten van- en achter het veroverde terrein vluchtten de Duitsche soldaten hals over kop, daar de meesten slechts militaire werklieden waren, belast met graafwerk en ongewapend. De Engelschen stormden hen achterna, doch werden weldra tot

stilstand gebracht door prikkeldraadversperringen, die door mitrailleurs en scherpschutters verdedigd werden.

Dadelijk daarop begonnen de Duitschers een tegenaanval, om hun tegenstanders niet den tijd te laten zich behoorlijk in te graven. Uit vele kanonnen werd het nauwelijks twee H. A. groote terrein onder

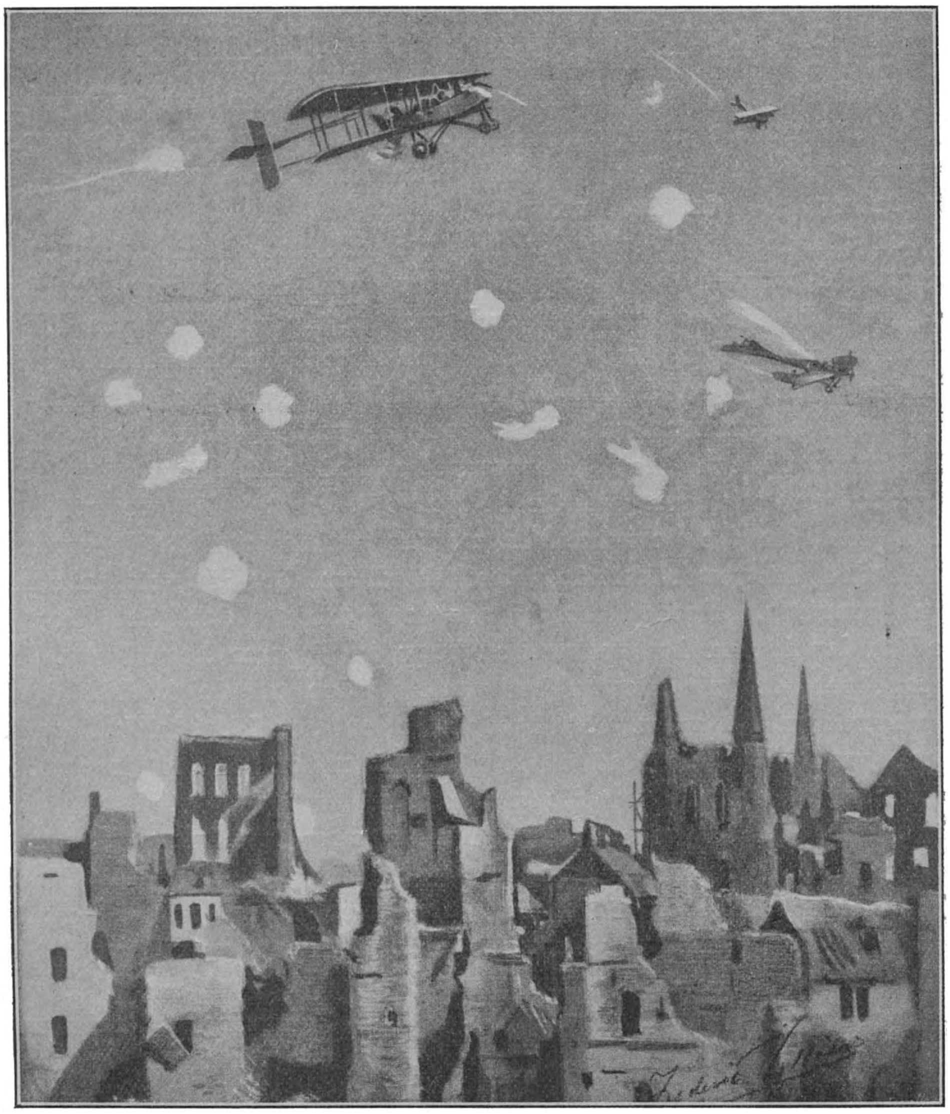

Een Duitsche Taube (benedenrechts) wordt door twee Engelsche vliegmachines gedwongen te dalen.

vuur genomen, wat den met koortsachtige naast gravenden Engelschen ontzaglijke verliezen kostte, die evenwel geregeld aangevuld werden, zoodat zij in staat waren de stormaanvallen der Duitsche infanterie, die op het bombardement volgden, af te slaan. Zoo ging het eenige dagen lang door, waarbij het den Duitschers twee malen gelukte

weer vasten voet op den heuvel te krijgen, om er echter spoedig weer van te worden verdreven. Eerst den 21sten April gaven ze het op en lieten het terrein aan den vijand over. Honderden dooden en nog veel meer gewonden had het kleine stukje gronds aan beide partijen gekost. De Engelsche waren overwinnaars gebleven, doch waarschijnlijk zóó vermoeid, dat ze er niet aan konden denken een poging te doen verder voort te dringen en den volgenden dag waren hun krachten reeds elders noodzakelijk.

Toen n.l. den 22sten April, tegen den avond, begon het offensief der Duitschers, dat we in verband met de groote troepenverplaatsingen reeds aangekondigd hebben. Ten Noorden van Ieperen liep het front van Dixmuiden af recht naar het Zuiden tot Bixschooten, dat door de Duitschers bezet was, boog daarna om naar het Oosten, tusschen Langemarck en Poelcapelle door tot Passchendaele, om daarna weer tot Gheluvelt een Zuidelijke richting aan te nemen. Vandaar weer naar het Westen tot St. Eloy en daarna weer naar het Zuiden. Van halverwege tusschen Dixmuiden en Bixschooten tot iets ten Oosten van Langemarck hadden de Duitschers hier Fransche troepen tegenover zich en verder Engelschen.

Tegen de linies van eerstgenoemden nu richtte zich de bovenbedoelde aanval. Plotseling stegen uit de Duitsche loopgraven dichte geelachtig groene rookwolken op, die door den krachtigen N. O. wind naar de Franschen gedreven werden en daar de gassen blijkbaar veel zwaarder waren dan de lucht, zich niet van de oppervlakte verhieven. Onmiddellijk begon tevens een geweldig bombardement op Ieperen, de Engelsche stellingen en op alle naar het front voerende wegen, om te beletten, dat versterkingen aangevoerd werden.

De uitwerking der gassen bleek verschrikkelijk. Wie niet tijdig wist te ontvluchten stierf den dood door verstikking. Doch dat niet alleen, maar ook zij, die met moeite wisten te ontkomen, na het vergif ingeademd te hebben, stierven grootendeels naderhand tengevolge van longontsteking. Zoo konden de Duitschers, die achter hun rookwolken onzichtbaar oprukten, en zelf door natte wollen doeken voor neus, mond en ooren beschermd waren tegen de uitwerking, tot diep in de vijandelijke stellingen doordringen, zoodat het scheen, alsof die geheel zouden worden doorbroken. De ruïnes van verschillende gehuchtjes en dorpjes, Steenstraate, het Sas, Pilkem, Langemarck en St. Juliën werden achtereenvolgens door hen bezet. Bij de twee eerstgenoemde plaatsjes zelfs wisten ze vasten voet te krijgen op den Westerlijken oever van het kanaal Ieperen-Dixmuiden.

De linkervleugel der Engelsche troepen kwam hierdoor in een zeer gevaarlijke positie, daar de Duitschers dien nu begonnen te omvatten. De Canadeezen, die hier stonden, vochten met den moed der wanhoop, doch waren ook gedwongen terug te trekken, na een verlies

van ongeveer 5000 man aan dooden, gewonden en gevangenen. Spoedig evenwel herstelden ze zich, door de aankomst van versterkingen, te meer, daar de terugtocht der Franschen ook tot stilstand gekomen was.

De Duitschers moesten zich op het veroverde terrein ingraven en konden dus hun hoofddoel, een doorbraak, niet bereiken. Wel slaagden ze er in op de rest van het front het offensief hunner vijanden tot stilstand te brengen, daar hun reserves nu naar Ieperen moesten, om het gevaar, dat de stad en hun troepen ten Oosten daarvan bedreigde, te redden. Zoodoende begonnen reeds den volgenden dag de

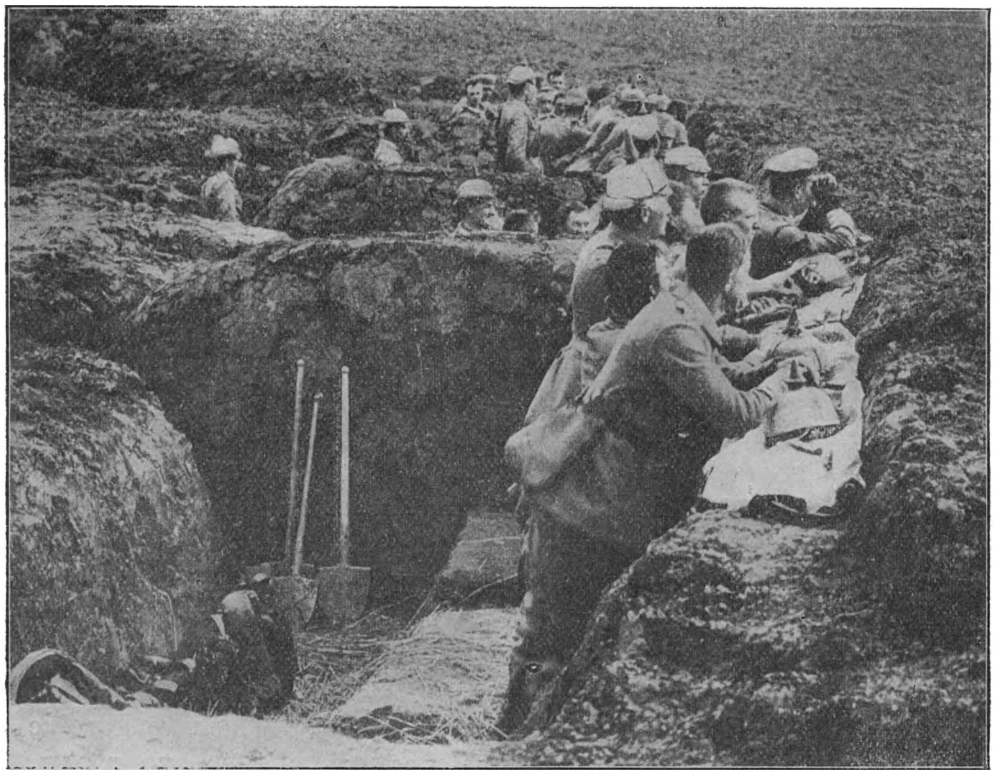

Loopgraven met flankdekkingen.

tegenaanvallen, waarbij wel St. Juliën tijdelijk heroverd werd, maar die verder geen succes hadden. Zelfs konden de Duitschers nog iets verder over het kanaal voortrukken en het gehucht Lizerne bezetten.

De volgende dagen werden de pogingen van Franschen en Engelschen verdubbeld, doch vrijwel zonder succes, alleen moesten de Duitschers den Westelijken oever weer ontruimen, evenals het op den Oostelijken oever gelegen plaatsje het Sas, doch daarmede waren eenige weken gemoeid. Gedurende dien tijd had het Engelsche leger ten Oosten van Ieperen het zwaar te verantwoorden. Al hun verbindingswegen konden door den vijand onder vuur genomen worden, terwijl het ge-

vaar van afgesneden te worden van dag tot dag grooter werd. Om daaraan te ontsnappen was het noodzakelijk eenigszins achteruit te gaan, wat dan ook in de eerste helft van Mei gebeurde. Terwijl de punten vlak ten Zuiden en ten Noorden van Ieperen bezet gehouden werden en daar telkens aanvallen op de Duitschers gedaan werden, trokken de afdeelingen ten Oosten der stad langzaam terug. Elke ruïne werd door hun achterhoede zoolang verdedigd, als de hoofdmacht noodig had om de nieuwe stellingen in staat van verdediging te brengen, waarna de overlevende verdedigers van de duisternis gebruik maakten zichzelf in veiligheid te stellen. Zoo konden de Duitschers hier vrijwel zonder strijd een aanmerkelijk stuk vooruit komen en scheen het, alsof het oude, veelbesproken stadje eveneens in hun handen zou vallen. Zoo vèr kwam het evenwel niet. De nieuwe linie der Engelschen bleek sterk te zijn en alle aanvallen, die er op gedaan werden, leidden tot niets, dan tot groote verliezen aan de zijde der aanvallers.

Op het einde van deze oorlogsperiode waren de rollen hier weer geheel verwisseld. De Duitschers hadden groote moeite zich te verdedigen tegen de aanvallen der Geallieerden, die vooral ten Noorden van Ieperen weer vooruit begonnen te gaan, doch slechts langzaam, om zoo te zeggen stap voor stap.

Thans nog een enkel woord over het gebruik van vergiftige gassen, waaraan de Duitschers hun succes dankten en dat verboden was volgens de internationale overeenkomsten. Een kreet van afgrijzen ging algemeen buiten Duitschland, ook in de neutrale landen, op over het barbaarsche van zulk een strijdmiddel. Zeer zeker is het barbaarsch; maar wat is de oorlog dan anders? Het in de lucht laten springen van een loopgraaf door een mijn, het torpedeeren van een transportschip met honderden soldaten aan boord of van een oorlogsbodem is even verschrikkelijk. Maar die internationale overeenkomsten hebben het verboden, zal men zeggen. Och, die worden in vredestijd gemaakt, als iedereen braaf is en er menschenliefde op na houdt, maar als de oorlog eenmaal verklaard is, dan houdt het recht, het internationale recht, op te bestaan, telkens als het lastig is. Toch blijft het natuurlijk barbaarsch en de staat, die de eerste was om het als strijdmiddel toe te passen, heeft er zich een zware verantwoordelijkheid door op den hals gehaald, evenals door het schenden van de neutraliteit van België en het torpedeeren van vreedzame koopvaardijschepen.

Het gevolg is natuurlijk, dat de tegenstander niet alleen maatregelen neemt om door het aanwenden van natte doeken voor neus en mond het nieuwe oorlogswapen krachteloos te maken, maar ook zelf daarvan gebruik zal gaan maken, waardoor het weldra burgerrecht zal verkrijgen en tevens de poort zijn waardoor nieuwe, nog verschrikkelijker strijdmiddelen zullen binnensluipen.

Terwijl rondom Ieperen de strijd, behoudens de tegenaanvallen der Franschen in het Noorden, langzamerhand weer tot stilstand kwam, begonnen de Geallieerden omstreeks den 9den Mei een nieuw offensief tusschen Atrecht en Armentières, dus aan weerszijden van het kanaal van La Bassee naar Bethune. Sinds de vroegere gevechten in dit gebied vertoonde het Engelsche front twee achterwaartsche bochten, ten Noorden en ten Zuiden van het vroeger veroverde Neuve Chapelle, terwijl bij dat der Franschen ten Noorden van Atrecht eveneens zulk een ongunstige boog bestond. Om die weg te werken en tevens zooveel mogelijk naar het Oosten vooruit te dringen werd den 9den Mei een gewel-

Veld-telefoon-centrale.

dig bombardement op de Duitsche stellingen over de geheele linie geopend, dat in den laten avond gevolgd werd door een stormaanval.

Het schijnt, dat de uitwerking van het Engelsche geschut onvoldoende geweest was, althans hun officieele berichten zeggen, dat hun aanstormende infanterie te staan kwam voor nog onvernielde prikkeldraadversperringen en welbezette loopgraven. Het gevolg was, dat de aanval slechts op enkele punten succes had. Daarbij waren echter de troepen, die stukken van de vijandelijke loopgraven bezet hielden zoodanig blootgesteld aan het geschutvuur en de mitrailleurs der Duitschers, die tevens verhinderden dat versterkingen werden aangevoerd,

dat het grootste gedeelte van het veroverde terrein weer moest worden opgegeven.

De aanval der Franschen, die voornamelijk gericht was op de hoogte van Nôtre Dame de Lorette met zijn uitloopers en de ten Zuiden er van gelegen dorpen Ablain-St. Nazoire, Souchez, Carency, La Targette en Neuville-St. Vaast, had meer succes. Om een denkbeeld te geven van den geweldigen strijd, willen we een overzicht ervan vertellen aan de hand van het officieele rapport van den Franschen Generalen Staf.

De hoogte of liever hoogvlaktevan Nôtre Dame de Lorette is de Oostelijke uitlooper van een heuvelrug, waarop een kapel gebouwd is. De Noordelijke helling is glooiend, naar het Zuiden echter daalt de hoogte steil af, terwijl daar tevens enkele eveneens zeer steile uitloopers aanwezig zijn, zooals van West naar Oost die van Mathis, de Groote uitlooper, die van de Arabieren, die van de Blanche Voye en die van Souchez.

Reeds maanden lang was hier uiterst verbitterd gestreden en met afwisselend succes. Het resultaat daarvan was, dat in de eerste dagen van Mei, de Fransche linie in Noord-Zuid gerichte lijn over de hoogvlakte liep op een afstand van ongeveer 1000 M. ten Westen van de kapel. Ten Zuiden er van week zij terug naar het Westen over de top van de Arabieren-uitlooper, terwijl de beide ten Westen er van gelegen uitloopers geheel in hun handen waren. Verder liep het front in Z.-Oostelijke richting, langs Ablain, Carency en La Targette, die allen aan de Duitschers behoorden, evenals de uitloopers van de Blanche Voye en van Souchez en de kapel op de hoogvlakte zelf, terwijl verder naar het Noorden ook de weg van Souchez naar Aix-Noulette in hun bezit was.

De Franschen hadden langzamerhand de overhand gekregen en bereidden zich voor op een geweldigen aanval op de Duitsche stellingen, die uit vijf of zes achter elkander gelegen rijen loopgraven bestonden, versterkt met zakken zand en cement, prikkeldraadversperringen, Spaansche ruiters enz. Op elke honderd meter bevond zich een bastion met mitrailleurs en mijnenwerpers, terwijl bovendien ten N. O. van de kapel een waar fort was opgeworpen met bomvrije schuilplaatsen. Ten slotte werd deze geduchte stelling nog verdedigd door kanonnen en mitrailleurs opgesteld in de dorpen Ablain en Souchez en het zwaardere geschut, dat zich verder Oostwaarts in Angres en Lièvin bevond. De bezetting bestond uit een Badensche divisie, met de noodige artillerie en genietroepen, terwijl de Franschen een dergelijke macht voor hun aanval bestemden, uit infanterie en jagers bestaande.

Den 9den Mei begon de Fransche artillerie een geweldig bombardement en daarna, om 10 uur in den morgen, bestormde de versterkte bezetting der voorste loopgraven de Duitsche linie. Het resultaat was,

dat op den linkervleugel, op het plateau en de Noordelijke hellingen drie à vier Duitsche loopgraven achtereenvolgens werden genomen. Daarna was de aanval echter tot staan gebracht door het bovenbeschreven fortje, waarvan de verdedigingswerken slechts weinig door het kanonvuur geleden hadden, en door de batterijen in Angres. De manschappen waren gedwongen dekking te zoeken op het veroverde terrein in de overblijfselen der vijandelijke loopgraven en in de kuilen, die door granaatontploffingen ontstaan waren, doch leden daarbij groote verliezen.

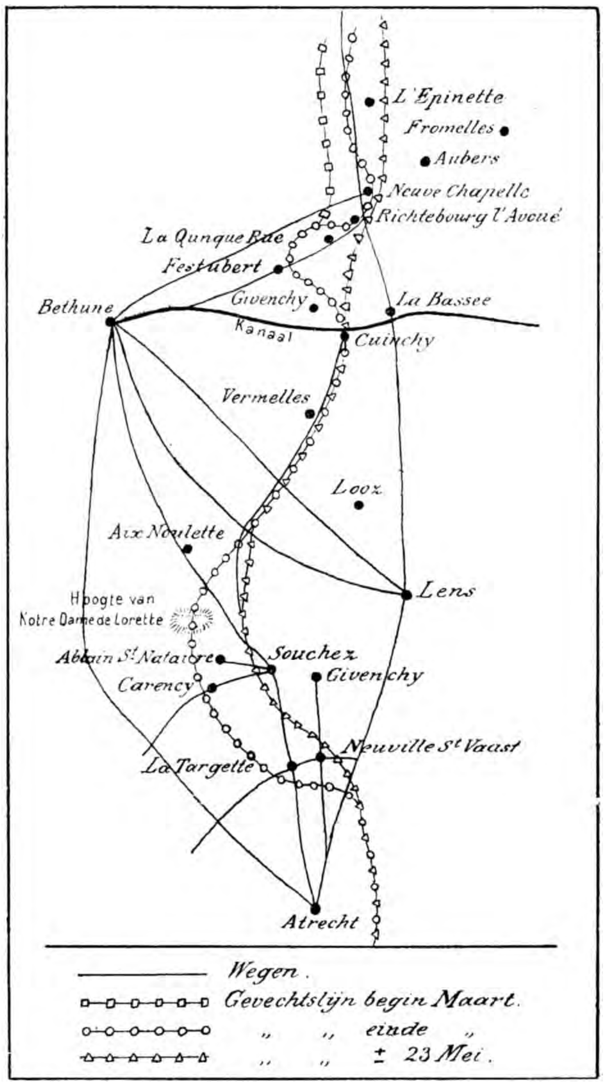

Op de Zuidelijke uitloopers was het niet mogelijk geweest vooruit te komen door het vuur der mitrailleurs voornamelijk van den uitlooper van de Blanche Voye en van het dorp Ablain. Zuidelijker echter waren een viertal loopgraven ten Westen van La Targette veroverd en was in denzelfden stormloop dit dorp geheel bezet, waardoor de Franschen tot aan het Westelijk uiteinde van Neuville-St. Vaast konden doordringen. Daar werden ze echter tot staan gebracht door de sterke bezetting en door een geweldig loopgravenwerk ten Zuiden ervan, de Doolhof genoemd. Echter tegelijkertijd waren de veroveraars van het dorp Noordwaarts opgerukt en wonnen ze terrein in een worsteling in de loopgraven. Hierdoor begonnen ze de Duitschers in Carency en Ablain te bedreigen met een aanval in den rug.

Den 10den Mei werd de aanval, behalve ten Zuiden van Carency, niet voortgezet, daar het gewonnen terrein in staat van verdediging gebracht moest worden met het oog op een verwachten tegenaanval der Duitschers uit de richting Souchez, waarvan echter niets kwam.

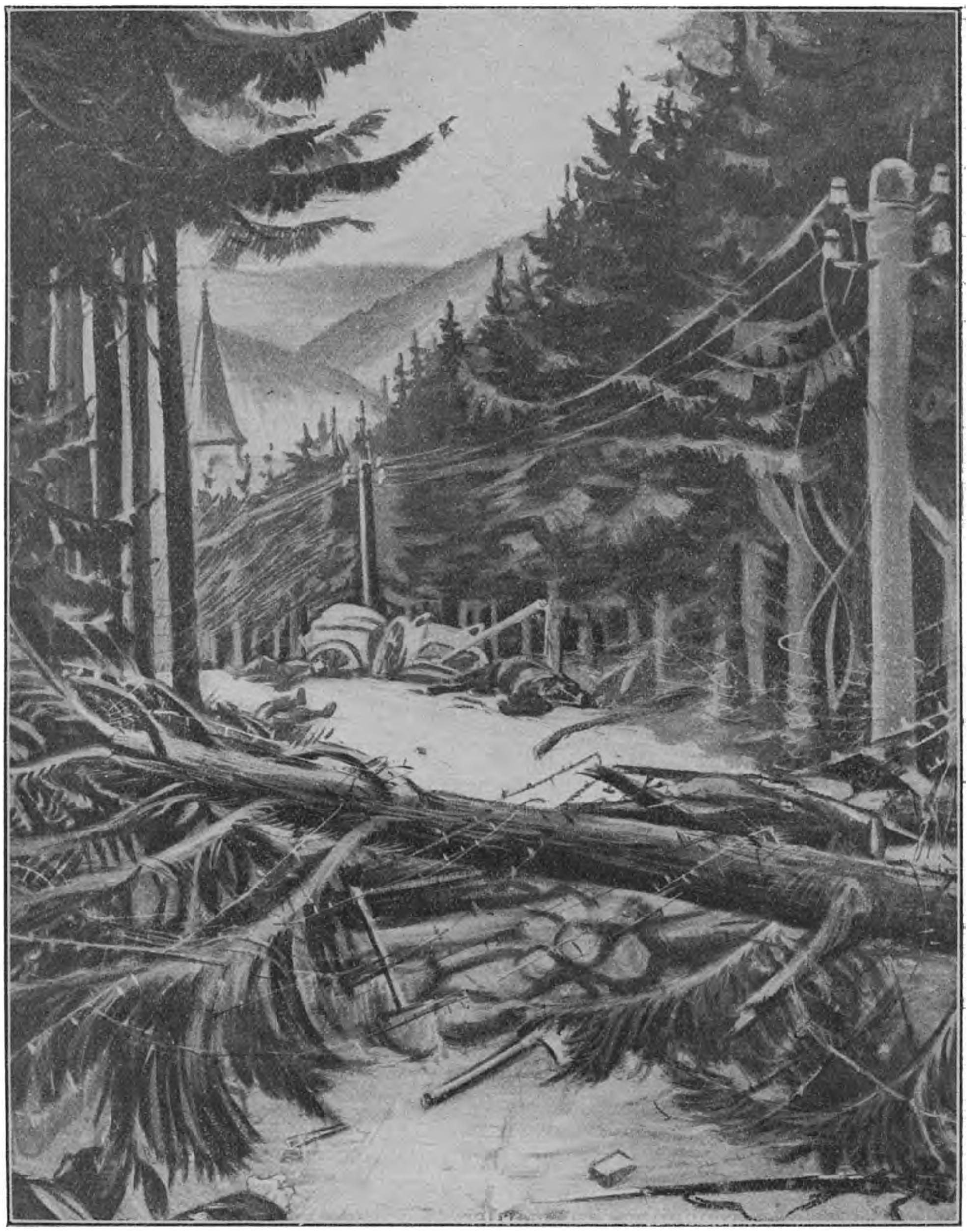

De strijd in de Vogezen: Een door de Franschen opgeworpen versperring.

Den 11den werden maatregelen genomen om den volgenden dag het fort en de kapel te bestormen. Daaronder behoorde het afdringen van den vijand van de hellingen van den uitlooper der Arabieren en het naderen van Carency en Ablain uit het Westen en Zuiden. 's Nachts deden de Duitschers een tegenaanval, die afgeslagen werd en daarna schoten terrein, te midden van pas gesneuvelden en door de granaten. wachtten de Franschen den geheelen dag te midden van het stukge-

blootgewoelde, reeds lang begraven, lijken, het oogenblik af voor den beslissenden aanval .

Die geschiedde in den laten avond van den 12den. Eerst werden de Fransche jagers op een afstand gehouden door de mitrailleurs van het fortje, totdat enkele dapperen er in slaagden kruipende tot aan den voet van de uit zakken zand bestaande verschansing te komen en de schietgaten met weggetrokken zakken dicht te stoppen. Van dat oogenblik van vermindering van het vijandelijk vuur maakten hun kameraden gebruik om den stormloop te doen, waarna zich nog binnen het fort een verbitterd gevecht ontspon.

De laatste verdedigers moesten zich overgeven, terwijl de Franschen nu zonder veel tegenstand enkele hondertallen meters op de hoogvlakte vooruit konden rukken tot vlak bij den uitersten rand.

Daar waren ze echter blootgesteld aan het doodelijk vuur der Duitschers van Blanche Voye, Ablain en Carency en ze zouden weer hebben moeten terugtrekken, als hun uit het Zuiden naderende troepen het den vijand in beide laatstgenoemde dorpen niet zoo gevaarlijk gemaakt hadden, dat zij gedwongen waren die prijs te geven, met achterlating van gevangenen, kanonnen, mitrailleurs en ander materiaal. Slechts de huizen in het Oostelijk en Noord-Oostelijk gedeelte Ablain kon hij nog blijven bezetten.

Onmogelijk echter was het voor de overwinnaars hun succes verder voort te zetten. De geweldig versterkte stelling van Blanche Voye verijdelde elke poging daartoe. Zoo bleef de toestand gedurende de geheele week van 13—20 Mei, waarin aanvallen en tegenaanvallen op kleine schaal elkander afwisselden en de Franschen zich op het veroverde terrein versterkten.

Zonder Blanche Voye was de winst echter niet volkomen, zoodat den 21sten van drie kanten, het Westen, Noorden en Zuiden, tegelijk tot den aanval werd overgegaan. Alle afdeelingen hadden succes, de laatste zelfs zooveel, dat ze er in slaagde zich van het grootste deel van de nog in Duitsche handen zijnde huizen van Ablain meester te maken en daardoor de verbindingslijn van de verdedigers van den uitlooper af te snijden. Spoedig moesten deze zich daarom overgeven.

Nog enkele tegenaanvallen werden den 22sten Mei door de Duitschers ondernomen, doch zonder resultaat. De slag van Nôtre Dame de Lorette was afgeloopen in het voordeel der Franschen , die ondertusschen ook meer Zuidwaarts het eerste succes bij La Targette voortgezet en een gedeelte van Neuville-St. Vaast veroverd hadden. De reeds genoemde „Doolhof” echter hield hen tegen bij de pogingen om verder vooruit te komen. Vermoedelijk echter zouden ze het hier niet opgeven en in een later stadium van den oorlog hun aanvallen voortzetten.

Men zal zich nu afvragen, hoe is 't mogelijk, dat na zulk een suc-

ces de Franschen niet verder doordrongen en bij Souchez de vijandelijke linie geheel doorbraken. Het antwoord kan geen ander zijn, dan dat daar weer nieuwe verdedigingswerken lagen, verdedigd door gedeeltelijk versche troepen en dat ze zelf niet voldoende reserves beschikbaar hadden, om ook die aan te vallen.

Keizer Wilhelm inspecteert een artilleriestelling.

Meer Noordelijk was, waarschijnlijk in verband met het mislukken van den Engelschen aanval, ook die der Franschen, welke de bezetting

van Looz ten doel had, op niets uitgeloopen, volgens de Duitsche berichten, op de bezetting van enkele loopgraven, volgens de Fransche, doch dat komt vrijwel op hetzelfde neer.

Het Engelsche leger evenwel had zich spoedig van den op den 9den Mei ondervonden tegenslag hersteld en ging in den nacht van den 15den op den 16den andermaal tot een aanval over. Thans waren er blijkbaar niet voldoende reserve-troepen achter het Duitsche front en was ook de voorbereiding beter geweest. Op drie plaatsen slaagden de aanvallers er in de loopgravenlinies van den vijand te doorbreken en daar stand te houden. De volgende dagen werd de strijd voortgezet en naderden de vooruitgeschoven afdeelingen elkaar, waarbij de nog niet veroverde tusschenliggende Duitsche loopgraven met de bajonet en handgranaten aangevallen werden.

Terwijl ten Noorden van Neuve Chapelle het dorpje l'Epinette veroverd werd en de bocht daar recht gemaakt, leidde het succes meer naar het Zuiden tot de bezetting van La Quinque Rue op den weg van Festubert naar Richebourg l' Avoué gelegen, welke beide plaatsen reeds in handen der Engelschen waren. Vandaar rukten de Engelschen nog verder vooruit en op het eind der periode waren ze 1 à 2 K.M. vooruit gekomen en was hun front ook hier recht gemaakt, waarbij evenwel hetzelfde kon geconstateerd worden als bij het pas besproken Fransche succes: geleidelijk aan werden de resultaten van den aanval geringer als gevolg van het minder goede weer en de door de Duitschers aangevoerde versterkingen.

Op het tijdstip van het ingrijpen van Italië dus was de toestand op den Westelijken vleugel van Atrecht tot Nieuwpoort slechts weinig veranderd. Hoewel over het algemeen het voordeel aan de Geallieerden was, konden ze toch slechts een geringe terreinwinst boeken, waartegenover dan nog stond de vrij belangrijke strook gronds, die de Duitschers als gevolg van het gebruik maken van vergiftige gassen, rondom Ieperen veroverd hadden. Ook dat evenwel wijst op een verzwakking van het Duitsche leger in Frankrijk en België, daar ze zonder die nieuwigheid niets hadden kunnen winnen.

In het geheele centrum van het gevechtsfront, dus tusschen Atrecht en Verdun, deed zich niet veel van belang voor. Wel werd overal en voortdurend geschermutseld, maar het bleef bij mijnontploffingen en aanvallen op kleine schaal, die in den regel slechts tot een tijdelijk succes leidden. Een enkele maal was zulk een schermutseling van iets uitgebreider omvang, zooals die bij La Ville sur Tourbe in de Argonnen, waar de Duitschers zich door een serie mijnontploffingen en een er op gevolgden infanterie-aanval met eenige compagnieën van een Fransch verdedigingswerk wisten meester te maken. Echter ook hier was dat resultaat niet van blijvenden aard. Blijkbaar was de geheele beschikbare reserve er toe gebruikt, zoodat, toen de Franschen onmiddellijk

daarna tot een tegenaanval overgingen, hun overmacht zoo verpletterend was, dat de veroveraars allen gedood of gevangen genomen werden en de verloren verschansingen hernomen.

Van meer belang waren een paar gedeelten van den Oostelijken vleugel van de strijdlinie (tusschen Verdun en de Zwitsersche grens) en wel in Woeuvre, dus onmiddellijk ten Oosten en Zuid-Oosten van Verdun, en in den Elzas.

In het eerste geval betrof het een krachtigen aanval der Franschen om de basis van den driehoek, waarmede de Duitsche linie ten Zuiden van Verdun in het front binnendrong en waarvan de top bij St. Mihiel lag, toe te knijpen. Reeds in vroegere perioden van den oorlog waren hier verwoede gevechten geleverd met afwisselend succes, doch steeds waren de Duitschers er ten slotte in geslaagd hun hoofdposities te behouden. De nabijheid ook van de vesting Metz, van waaruit steeds in korten tijd versterkingen konden aangevoerd worden, was voor hen van groot voordeel.

In Maart was de strijd hier nog in hevigheid toegenomen, vooral op de Maashoogten bij Les Eparges en Combres, halverwege tusschen Verdun en St. Mihiel en volgens hun eigen berichten zouden de Franschen daarbij terrein gewonnen hebben. Veel kan dat echter niet geweest zijn, want de plaatsnamen bleven steeds dezelfde.

In den aanvang van April nu zonden de Franschen hierheen talrijke versterkingen, volgens de Duitsche berichten een geheel nieuw leger, en deze begonnen, geholpen door een krachtige artillerie, een doortastend offensief, zoowel op het Noord-Zuid als het West-Oost loopende been van den hoek. Aanvankelijk hadden de aanvallers succes en scheen het alsof zij hun doel zouden bereiken. Over de geheele frontlengte toch deden ze verwoede aanvallen en kwamen ook op vele plaatsen flink vooruit.

Daar het te ver zou voeren de verschillende plaatselijke gevechten te beschrijven, zullen we ons vergenoegen met een opsomming van de resultaten, die ten slotte na de aanvallen en tegenaanvallen der Duitschers, bereikt werden:

1ste. Ten Noord-Oosten en ten Oosten van Verdun werd terrein door de Franschen gewonnen in de richting van Etain, dat aan den spoorweg naar Metz gelegen is. Hier werden o.a. de dorpen Gussainville en Fromezy door hen bezet. Vermoedelijk lagen deze plaatsjes te voren tusschen de twee vijandelijke fronten in en had te voren geen van beide partijen zich er kunnen handhaven. De Franschen konden dus wel van een succes spreken, doch de Duitschers tegelijk, dat zij geen terrein verloren hadden.

2de. Op de Maashoogten ten Zuiden van de vesting, waar de Fransche stellingen in een dal lagen en bestreken werden door die der Duitschers op de hoogten bij Les Eparges en Combres, ieder aan een

zijde gelegen, werden de eerstgenoemden door de Franschen veroverd, die hierdoor tot den Oostrand der heuvels voortdrongen. De hoogten van Combres konden ze evenwel niet verkrijgen en zelfs hadden ze groote moeite zich op het veroverde terrein te handhaven. Ook hier spraken beide partijen van overwinningen. De Duitschers bestreden n.l. de Fransche overwinningsberichten; waarschijnlijk bedoelden ze daarmede, dat ze niet het geheele heuvelgebied verloren hadden, want uit de vergelijking van hun vroegere opgaven omtrent de ligging van hun front met de latere blijkt wel degelijk, dat zij hier achteruit gegaan waren.

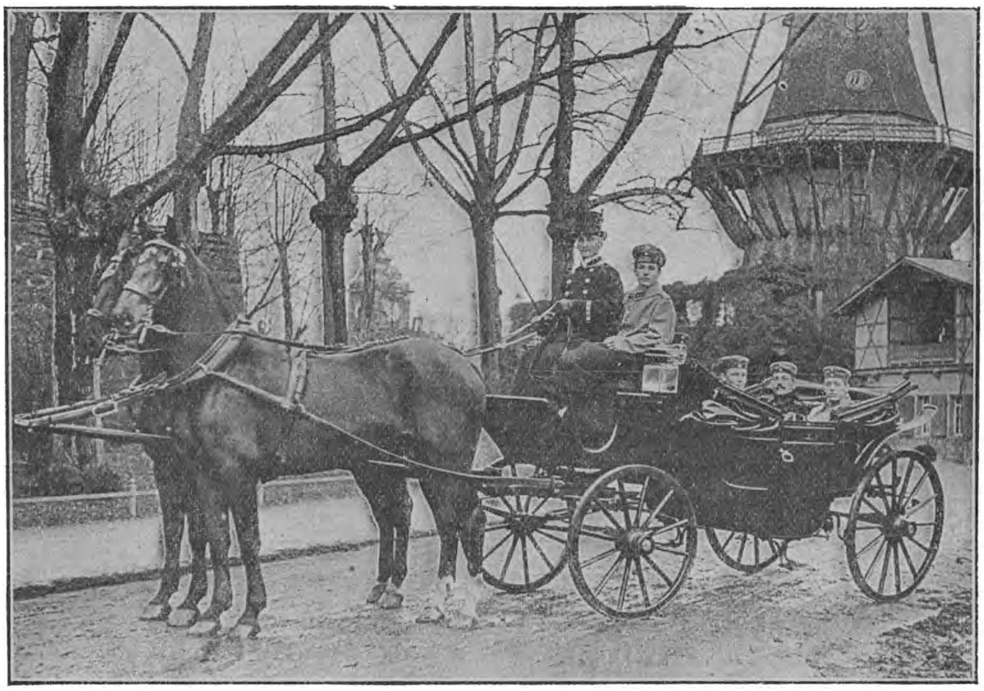

Herstellende Duitsche gewonden in 't park van Sans-Souci, bij Berlijn.

3de. Op het Oost-West gericht front, tusschen St. Mihiel en Pont à Mousson, brachten de Franschen hun geheele linie eenigszins naar het Noorden en wel over afstanden, die tusschen één en drie K.M. wisselden. De bosschen van Ailly, ten Zuid-Oosten van St. Mihiel, die van Mont-Mare en le Prête werden grootendeels door de Duitschers ontruimd, evenals een tweetal dorpjes Regnieville en Fay-enHaye, die blijkbaar ook slechts door voorposten waren bezet geweest.

Alles samengevat was dus het succes der Franschen, de groote troepenmacht, die zij in het vuur gebracht hadden, in aanmerking genomen, niet groot, ja zelfs bitter klein te noemen. Van een ernstige bedreiging der Duitsche stelling bij St. Mihiel was geen sprake, doch

ook de Duitschers hadden een enorme massa reserves in het vuur moeten brengen.

Tot het einde van de periode bleven hier waarschijnlijk zeer sterke legers tegenover elkaar staan, die elkaar echter bij de afwisselende aanvallen en contra-aanvallen geheel in evenwicht hielden. Te verwachten was wel, dat er een tijd zou volgen, waarop de Franschen hun pogingen zouden hernieuwen.

Het tweede der bedoelde gevallen verplaatst ons weer in de Vogezen en wel in het Zuidelijke gedeelte naar den Hartmannsweiler-Kopf en omgeving. Nadat reeds gedurende den geheelen winter voortdurend hardnekkig om het bezit daarvan gestreden was, werd de berg eindelijk den 27sten Maart door de Fransche Alpenjagers bestormd en bezet. Alleen de Oostelijke en Zuid-Oostelijke hellingen bleven nog in handen der Duitschers.

Bijna een maand lang nog bleven de Franschen hun offensief voortzetten, waarbij ze de rest van den berg veroverden en een paar lagere toppen ten Zuid-Oosten er van, terwijl ze tevens meer naar het Noorden, waar ze ook den hoofdkam van de Vogezen overgetrokken waren, een poging deden naar de vlakte door te dringen. Metzeral, een stadje aan de samenvloeiing van het riviertje de Fecht met een van zijn zijriviertjes, waar een spoorlijn begint, die over Münster naar de belangrijke stad Colmar voert, was daarbij het eerste doel. Van twee kanten, n.l. langs de beide daar samenkomende dalen, trachtten zij te naderen, doch ondervonden een heftigen tegenstand van de Duitschers, die de bergtoppen bezet hielden. Stuk voor stuk werden die bestormd en veroverd, echter vlak ten Westen van Metzeral moesten de Franschen hun opmarsch staken en zelfs verloren ze later nog weer terrein.

In de laatste week van April gingen eindelijk de Duitschers in dit gebied tot een krachtig tegenoffensief over, voornamelijk tegen den Hartmannsweiler-Kopf. Een geweldig bombardement schoot de loopgraven op den top en de helling in elkaar, de zware dennen, waarmede de geheele berg begroeid was, werden versplinterd en geknakt als riet. Daarna klauterden de Duitschers, het was op den 25sten April, naar boven en slaagden er in de Fransche stellingen op den vlakken top te nemen, waarbij de overlevende verdedigers gevangen genomen werden. Andere Fransche troepen evenwel bleven loopgraven op slechts een honderdtal meters afstand van het hoogste gedeelte op de Noordelijke en Westelijke hellingen bezet houden en verhinderden de verdere pogingen der Duitschers hen ook vandaar te verdrijven.

Lang waren de veroveraars trouwens niet meester van den top. De Fransche Alpenjagers hadden onmiddellijk versterking gekregen en bestormden op hun beurt de nog onvoltooide verschansingen hunner vijanden. Het resultaat was, dat het grootste gedeelte van den vlakken top weer in handen der Franschen overging, maar dat de Duit-

schers zich konden handhaven op de geheele Oostelijke helling tot vlak daarbij.

Gedurende de latere weken van deze periode bleef de toestand vrijwel dezelfde, zoodat we ten slotte ook van het Centrum en den Oostelijken vleugel van het gevechtsfront in Frankrijk hetzelfde kunnen zeggen als van den Westelijken.

Zou de deelname van Italië verandering in den toestand brengen? Het is moeilijk te zeggen, doch wel eenigszins waarschijnlijk. We weten echter niet of Duitschland en Oostenrijk voldoende reserves hebben om een nieuwe legermacht te vormen tegen den nieuwen vijand, of dat die gedeeltelijk aan de bestaande gevechtsfronten zullen moeten onttrokken worden. In het laatste geval is het nog de vraag of dat in het Westen dan wel in het Oosten zal geschieden. Bovendien is het nog mogelijk, dat Italië troepen naar Frankrijk zal zenden om mede te helpen tot het verdrijven der Duitschers, hoewel dit niet waarschijnlijk is.

Enfin, de tijd zal het leeren.

HOOFDSTUK XX.

Italië kiest partij tegen Duitschland en Oostenrijk.

Reeds eerder in dit boek hebben we moeten wijzen op de algemeene verwachting, dat Italië aan den oorlog zou gaan deelnemen. Thans, nu het eindelijk zoo ver gekomen is, dienen we even in het kort de voorgeschiedenis daarvan te behandelen.

In 1859, '60 en '61 was het koninkrijk Italië gesticht door Victor Emanuel, koning van Sardinië, en de twee vrijheidshelden Cavour en Garribaldi, geholpen door Napoleon III, keizer van Frankrijk. Niet alleen waren verschillende kleine staatjes opgeruimd, maar ook was oorlog gevoerd tegen Oostenrijk, dat de Noordelijke provincies, Lombardije en Venetië, beheerschte. Bij den vrede was het gedwongen eerstgenoemde af te staan, doch het behield Venetië, terwijl aan Frankrijk als loon Savoye en Nizza gegeven werden.

Was dit laatste weinig naar den zin van de Italiaansche patriotten, hun ergernis daarover werd geheel verdrongen door de begeerte om eenmaal een nieuwen krijg tegen Oostenrijk te begninen ter verovering van Venetië. In 1866 kwam de gelegenheid. Italië werd de bondgenoot van Pruisen tegen Oostenrijk en hoewel het zelf verslagen werd, profiteerde het mede van de overwinningen van zijn bondgenoot. Bij den vrede werd Venetië aan het jonge koninkrijk afgestaan. De nationalistische beweging was echter nog niet bevredigd. Gesterkt door het succes, wilde zij nu ook met Italië hereenigen alle stukken, die hoewel geheel of grootendeels door Italianen bewoond, nog onder vreemde heerschappij stonden. „Italia irredenta" was hun streven, dat men daarom de irredentische beweging noemt. Rome, waarover de Paus nog regeerde, Savoye, Nizza en Corsica, die aan Frankrijk behoorden, Malta van Engeland, het Zwitsersche kanton Tessino en de Italiaansche deelen van Oostenrijk, voornamelijk Trente en Triëst, moesten Italiaansch grondgebied worden, het koste wat het wilde.

Toen voor het eerst ontstond eenige verkoeling ten opzichte van Frankrijk, dat de annexatie van Rome, de begeerde hoofdstad, verhinderde, doch dat in 1870, toen het in den oorlog met Pruisen gewik-

keld werd, zijn garnizoen, dat de stad verdedigd had, terugriep, waarop de Italiaansche regeering weer van de gelegenheid gebruik maakte, Rome inlijfde en tot Rijkshoofdstad verhief.

Sindsdien bleef de toestand ongewijzigd, doch ook het nationale streven verzwakte niet, doch richtte zich voornamelijk tegen Oosten-

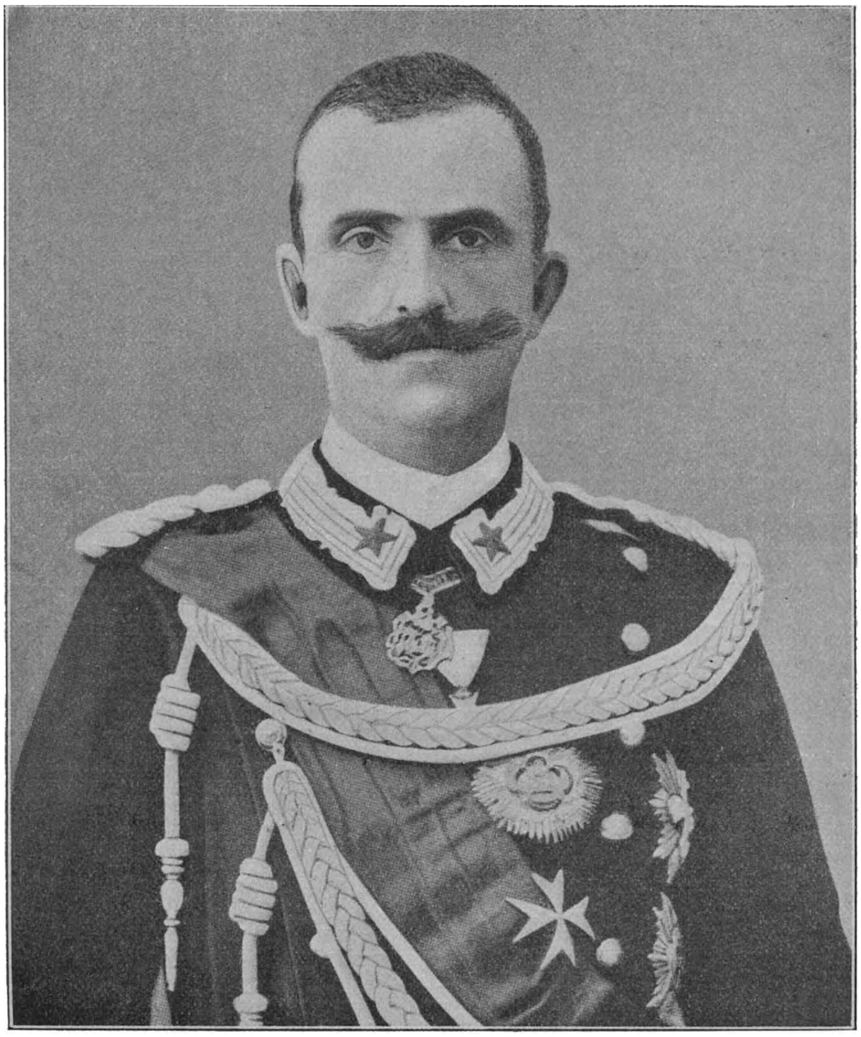

Koning VICTOR EMANUEL II van Italië.

rijk, waar de Italiaansche bevolking tamelijk onderdrukt werd en gevaar liep op den duur door Duitschers en Slaven te worden verdrongen. Door de woelingen der Oostenrijksche Italianen kreeg de beweging in Italië zelf telkens nieuw voedsel, vandaar dat het irredentisme vijandig gezind was jegens Oostenrijk, te meer daar de Italianen onder Engelsche, Fransche en Zwitsersche heerschappij weinig geneigdheid

toonden vrije Italianen te worden. Hun toestand toch zou er eerder op achteruitgaan dan verbeteren.

De regeering bekommerde zich weinig om de wenschen der onderdanen. Zij had een andere eerzucht, n.l. het verkrijgen van koloniaal bezit, liefst aan de kusten der Middellandsche Zee, die moesten dienen tot kolonisatie-gebied voor de duizenden Italianen, die door de overbevolking en de armoede van het vaderland gedwongen waren tot emigratie. In plaats van naar Noord- en Zuid-Amerika te verhuizen, moesten zij gelegenheid hebben zich te vestigen in eigen nieuw grondgebied, opdat zoodoende een grooter Italië zou ontstaan.

Zij had daarvoor het oog laten vallen op Tunis en werd bitter teleurgesteld, toen Frankrijk in 1881 zich daarvan meester maakte. Uit wrok sloot Italië zich in het volgend jaar aan bij Duitschland en dus ook bij het daarmede verbonden Oostenrijk, al waren de relaties tot dit land nog ver van vriendschappelijk. Zoo ontstond de Driebond.

Het tractaat tusschen de drie bondgenooten, dat telkens hernieuwd werd, is steeds geheim gebleven, doch waarschijnlijk hield het o.a. in, dat slechts dan, wanneer een der bondgenooten aangevallen werd, de andere dien te hulp zouden moeten komen. Op grond van deze bepaling had Italië dan ook geen steun gehad in z'n oorlog tegen Turkije om het bezit van Tripolis.

Trouwens, toen was de verhouding tusschen de leden van den Driebond reeds vrij wat minder goed geworden. In de Balkan-politiek stonden Italië en Oostenrijk steeds tegenover elkander, terwijl in de Marokkaansche kwestie, eerstgenoemd land partij koos voor Frankrijk tegen Duitschland. De geest van vijandelijkheid tegen Oostenrijk werd de laatste jaren voortdurend sterker, zoodat het niemand verwonderde, dat, toen in Augustus van het vorige jaar de groote Wereldoorlog uitbrak, Italië zich niet bij zijn officieele bondgenooten aansloot, maar zich aanvankelijk bepaalde tot een soort welwillende neutraliteit. Ter rechtvaardiging van die houding werd den 5den Augustus de volgende verklaring bekend gemaakt:

1ste. De geest van het Driebond-verdrag verbiedt aan de bondgenooten elke afzonderlijke actie, eenzelfde geest beheerscht het Balkan-tractaat tusschen Italië en Oostenrijk-Hongarije;

2de. Het Driebond-verdrag is alleen gesloten voor 't geval, dat een der leden aangevallen wordt;

3de. Oostenrijk is zijn actie tegen Servië begonnen, zonder Italië daarin te kennen;

4de. Van de verdere besluiten en maatregelen der bondgenooten is Italië zoo laat in kennis gesteld, dat het niet de minste voorzorgen kon nemen voor de verzorging en de zekerheid van zijn troepen in de koloniën;

GIOVANNI GIOLITTI, de leider der Italiaansche neutralen.

5de. Derhalve zal Italië voorloopig niet aan den oorlog deelnemen. Het behoudt zich echter 't recht voor, om, ter bescherming van zijn belangen, middelen en wegen te beramen om zijn bondgenooten op vriendschappelijke wijze van nut te kunnen zijn.

Zoo bleef Italië neutraal en hoorde men in de eerste oorlogsmaanden weinig over deze staat. Alleen werd ook daar een gedeelte van het leger gemobiliseerd, zooals overal elders. De pers toonde zich over het algemeen op de hand van Frankrijk en zijn bondgenooten.

Dit laatste, gevoegd bij allerlei bijzondere omstandigheden, maakte dat men overal in Europa met zeer groote belangstelling de eerste Kamerzitting in Rome, die den 3den December zou plaats vinden, tegemoet zag. De minister-president Salandra sprak toen een lange rede uit, waarin hij de houding van Italië nader uiteen zette. De inhoud daarvan was zeer duister en bevatte feitelijk niet veel anders, dan de verklaring, dat Italië gewichtige belangen te verdedigen en aanspraken te handhaven had, waarom het noodig was voortdurend op z'n hoede te blijven om tegen alle mogelijkheden opgewassen te zijn en dat het daarom de eerste zorg der regeering geweest was, leger en vloot volmaakt in gereedheid te brengen.

Feitelijk werd hierdoor niets gezegd, maar allerlei bijzondere omstandigheden in aanmerking genomen, werd toch waarschijnlijk, hoewel zeer vaag, geduid op de mogelijkheid, dat Italië de afstand van het begeerde grondgebied door Oostenrijk zou eischen en dat het bij een weigering die eischen met geweld zou afdwingen.

ANTONIO SALANDRA, de Italiaansche minister van Binnenlandsche Zaken.

Uit een „Groenboek", dat de regeering over de onderhandelingen met Oostenrijk publiceerde, blijkt, dat kort daarna de eerste eischen door Italië gesteld werden. Het was toen in de dagen van den zegevierenden inval der Oostenrijksche troepen in Servië en in verband met de mogelijkheid van annexatie van Servisch grondgebied door den overwinnaar, eischte Italië op grond van het reeds vroeger genoemde Balkan-tractaat compensaties daarvoor, d. w. z. afstand van een stuk van Oostenrijk aan Italië in ruil voor de toestemming tot het vergrooten van eerstgenoemd land.

Aanvankelijk was de Oostenrijksche regeering niet zeer toeschietelijk, doch toen den 15den December de Oostenrijksche troepen, totaal verslagen, Servië ontruimen moesten, toonde zij zich bereid in onderhandeling te treden. De toen gedane aanbiedingen werden door Salandra en z'n minister van Buitenlandsche Zaken Sonnino, als onvoldoende geweigerd, waarna de zaak slepende gehouden werd. Waarschijnlijk werd in Februari bij Oostenrijk aangedrongen op het doen van een nader aanbod, doch werd dit op de lange baan geschoven, althans de Italiaansche gezant te Weenen berichtte den 22sten van die maand aan zijn regeering, dat ze zich geen illusies moest maken.

Kort daarna, in het begin van Maart evenwel, kwam er verandering. De Oostenrijksche minister Burian stemde in principe toe in den afstand van grondgebied aan Italië, doch na den oorlog, waarop de regeering van het laatstgenoemde land aangaf, op welke basis zij de onderhandelingen wilde voortzetten. Hierdoor scheen een spanning te ontstaan, ten minste Duitschland, dat het grootste belang had bij het vredelievend blijven der betrekkingen tusschen beide staten, zond een van zijn beste diplomaten, n.l. vorst von Bülow, naar Rome, om als bemiddelaar op te treden. Waarschijnlijk was Duitschland van plan de Italiaansche eischen zooveel mogelijk te matigen, doch tevens zijn bondgenoot aan te sporen zooveel mogelijk toe te staan. Deze zaak was onmogelijk, daar Italië zich niet wilde intoomen en het niet doenlijk voor Duitschland was Oostenrijk van zich te vervreemden door het tot groote concessies te dwingen.

Op denzelfden dag, n.l. den 20sten Februari, noemde Baron Burian de districten, die hij aan Italië wilde afstaan, waartegenover hij dan eischte, dat Italië verder een welwillende neutraliteit in acht zou nemen, Oostenrijk vrij zou laten in den Balkan en dat de vroeger gemaakte afspraken ten opzichte van Albanië (dit in verband met de bezetting van de Albaneesche stad Valona door Italië) van kracht zouden blijven.

Sonnio stelde toen de eischen van Italië op, die veel verder strekking hadden en liet die den 11den April te Weenen overhandigen. De inhoud was:

1ste. Afstand van geheel Trente, zooals dat vroeger begrensd was

en bovendien van een strook lands in het Noord-Oosten aan de rivier Isonzo, ter verbetering van de grens.

2de. Verandering van Triest met achterland, Capodistria en Pirano, tot een onafhankelijke Vrijstaat.

3de. Afstand van de eilanden Lizza, Lesina, Curzola, Lagosta, Dazzes en Meleda. Dit alles zou terstond moeten plaats vinden, terwijl de manschappen, uit die streken afkomstig, die in het Oostenrijksche leger dienden, onmiddellijk ontslagen zouden moeten worden.

4de. Erkenning van de Italiaansche Soevereiniteit over Valona met achterland en afstand van alle Oostenrijksche aanspraken op Albanië.

5de. In ruil daarvoor betaalt Italië 200.000.000 francs en neemt op zich verder neutraal te blijven. Zoowel in Rome als in Weenen werd druk onderhandeld, doch de Italiaansche gezant in laatstgenoemde stad berichtte weldra, dat hij aan de praat gehouden werd en dat men niet van plan was de eischen in te willigen. Het gevolg was, dat kort daarna de onderhandelingen gestaakt werden en den 4den Mei werd het verbond met Oostenrijk door Italië opgezegd. Het behield zich van toen af aan het recht voor zelfstandig naar de bereiking van zijn doel te streven.

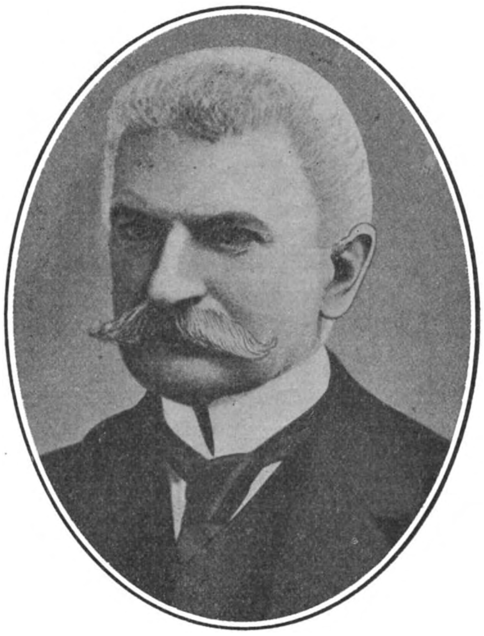

Baron SIDNEY SONNINO, de Italiaansche minister van Buitenlandsche Zaken.

Ondertusschen was er in Italië een geweldige actie vóór en tegen den oorlog. De pers bevatte heftige artikelen voor een interventie tegen Oostenrijk en betoogingen werden door de bevolking op touw gezet om pressie op de regeering uit te oefenen. Daartegenover streed een ander deel der couranten voor de politiek van neutraliteit, die door den vroegeren minister Giolitti voorgestaan werd, terwijl in enkele steden ook tegen den oorlog betoogd werd. Waarschijnlijk was dit alles niet alleen een gevolg van de gezindheid der bevolking, maar hadden agenten, die hetzij door de eene, hetzij door de andere der twee oorlogvoerende partijen betaald werden, daarin een belangrijk aandeel.

Het toppunt bereikt deze beweging bij de feesten ter eere van den vrijheidsheld Garribaldi, waar de schrijver d'Annuncio een zeer

oorlogzuchtige redevoering hield. die met donderend gejuich begroet was, De koning zoowel als de ministers ontbraken bij die gelegenheid, wat zijn oorzaak vond in de omstandigheid, dat men nog geen beslissing omtrent oorlog of vrede wilde nemen en daarom liever geen officieel karakter aan de betoogingen gaf. Vermoedelijk was er in den boezem der regeering zelve nog meeningsverschil en vreesde men voor den invloed en aanhang van Giolitti, den voorstander van het handhaven der neutraliteit.

Geheel vrij was het kabinet Salandra evenwel niet meer, want de onderhandelingen, die het reeds lang voerde met Frankrijk, Engeland en Rusland, hadden reeds tot resultaten geleid, die bindend waren. Trouwens zoowel Salandra als Sonnino wilden den oorlog en toen het bleek, dat Oostenrijk op aandrijven van Duitschland nog verder wilde gaan en behalve den afstand van Zuid-Tirol en het gebied ten Westen van de Isonzo, ook Triëst tot een vrije stad onder direct oppergezag van den Oostenrijkschen keizer wilde maken en de Italiaansche eischen betreffende Albanië inwilligde, ging het kabinet over tot een handige politieke manoeuvre. Reeds was de Kamerzitting uitgesteld van den 12den tot den 20sten Mei, om tijd te winnen en gelegenheid te hebben de oppositie te verslaan.

Tot dat doel verklaarde dan den 13den Mei het kabinet-Salandra, dat het met het oog op de omstandigheid, dat het niet voldoende medewerking der politieke partijen voor de internationale staatkunde ondervond, aan den koning zijn ontslag aanbood. Het woord was dus aan den koning. Door te weigeren, zou hij zich openlijk vóór den oorlog verklaren. Dit deed hij evenwel niet, maar behield zich zijn beslissing voor en begon onmiddellijk verschillende invloedrijke staatslieden te raadplegen. Daaronder behoorden zoowel de voorzitter der Kamer, Marcora, als de leider der oppositie, Giolitti.

Het bericht echter van het aftreden van het ministerie had een geweldig tumult in Italië tengevolge. De voorstanders van den oorlog verdubbelden hun betoogingen. Leden der neutraliteitspartij werden gehoond en bedreigd en het bleek nu ook, dat Giolitti de regeering niet op zich durfde nemen en dat ook Marcora weigerde. Hiermede gaf de neutraliteitspartij te kennen, dat ze er van overtuigd was niet de meerderheid des volks en der Kamerleden achter zich te hebben en dat dus de staatkunde van Salandra in overeenstemming was met de wenschen van de meerderheid.

Een groote overwinning voor Salandra dus, en in verband daarmede besloot de koning dan ook het ontslag van dit ministerie niet te aanvaarden. De teerling was geworpen, Italië zou aan den oorlog mededoen tegen zijn vroegere bondgenooten. Het tijdstip van de oorlogsverklaring was nog wel niet vastgesteld, maar moest met bijna wiskundige zekerheid volgen.

Met spanning wachtte men af de bijeenkomst van Kamer en Senaat op den 20sten en 21sten Mei. De dag brak aan en de leden kwamen in grooten getale bijeen, doch Giolitti, de leider der oppositie, was afwezig. Zijn invloed was gebroken.

De regeering deelde ter rechtvaardiging van de gevolgde staatkunde, het reeds genoemde „Groenboek" uit en stelde een wet voor, waarbij aan de regeering buitengewone volmachten in geval van oorlog verleend werden. In een paar uur was het beslist en de wet aangenomen met 407 stemmen vóór, 74 tegen en één blanco.

De Senaat handelde den volgenden dag evenzoo. Salandra had dus volmacht gekregen zijn tot den oorlog leidende politiek voort te zetten en alle maatregelen, die noodig waren te nemen. De regeering kreeg absolute macht en dus werden beide kamers weer naar huis gezonden.

Thans begon de laatste episode van dit krijgsvoorspel. Den 22sten Mei besloot de Italiaansche regeering tot de algemeene mobilisatie van land- en zeemacht en alles wat daarmede in verband stond. Feitelijk waren dit slechts eindmaatregelen, want reeds vele lichtingen bevonden zich onder de wapenen. Het vervoer van troepen naar de Noord-Oostgrens nam geweldige afmetingen aan. De gezanten maakten zich gereed hun standplaats te verlaten, evenals de wederzijdsche onderdanen, die in het weldra vijandige land verblijf hielden en waarvan velen reeds in de voorafgaande dagen de reis naar het vaderland, of althans naar het neutrale Zwitserland, aanvaard hadden.

Den volgenden dag, den 23sten, overhandigde de Italiaansche gezant in Weenen, Avarna, de officieele oorlogsverklaring zijner regeering, waarvan de inhoud als volgt was:

„Overeenkomstig de bevelen van Z. M. de Koning, zijn doorluchtigen vorst, heeft de ondergeteekende, gezant van Italië, de eer Z. Exc. den Minister van Buitenlandsche Zaken van Oostenrijk-Hnogarije de volgende mededeeling te doen:

Sinds den 4den van deze maand zijn aan de keizerlijke en koninklijke regeering de redenen uiteengezet, om welke Italië, vertrouwende op zijn goed recht, zijn bondsverdrag met Oostenrijk-Hongarije, dat door de keizerlijke en koninklijke regeering geschonden was, vernietigd en waardeloos verklaard heeft en te dien opzichte zijn volkomen vrijheid van handelen terugnam.

De koninklijke regeering, vastbesloten met alle middelen, waarover zij beschikt, te zorgen voor de waarborging der rechten en belangen van Italië, kan niet te kort schieten in haar plicht om tegen iedere bedreiging in het heden en de toekomst maatregelen te nemen, welke de omstandigheden haar voorschrijven.

Ter voldoening aan de nationale verlangens verklaart Z. M. de koning zich van morgen af in staat van oorlog met Oostenrijk-Hongarije.

De ondergeteekende heeft de eer ter zelfdertijd aan den minister van Buitenlandsche Zaken te doen weten, dat heden paspoorten ter beschikking zullen worden gesteld van den keizerlijken en koninklijken gezant te Rome en zou Z. Exc. verplicht zijn, indien hij hem de zijne zou willen doen ter hand stellen."

(w. g. AVARNA.)

Zoo was dan de krijg verklaard en onmiddellijk scheen Duitschland zich bij zijn bondgenoot te zullen voegen. Von Bülow verliet Rome

Italiaansche Infanterie.

gelijktijdig met den Oostenrijkschen gezant. Er werd echter geen officieele oorlogsverklaring ingeleverd, evenmin als tusschen Italië en Turkije, waardoor de eigenaardige toestand geschapen is, dat Italië wel in oorlog is met Oostenrijk, doch officieel in vrede met de beide bondgenooten van dat land, wat evenwel op den duur wel zal veranderen.

Hiermede hebben we trachten te verklaren, waarom en hoe Italië tot dezen oorlog overging. Thans dient nog even gewezen te worden op het bedenkelijke van deze daad, waar het jarenlang de bondgenoot geweest en in naam tot het laatst toe gebleven is van dien staat, dien het nu zal gaan bestrijden. Zijn neutraal blijven was een handelwijze, die iedereen verwacht had, zijn oorlogsverklaring de inleiding tot een rooftocht, die op één lijn te stellen valt met den Duitschen inval in België. Bovendien hoe durft een pers, een regeering de verantwoording op zich nemen om een volk op te zweepen tot een oorlog, waarvan het de vreeselijkheid door en door kent?

Ten slotte, om ons weer bij de nuchtere feiten te bepalen, nog het een en ander over het terrein, waar Italië als oorlogvoerende mogendheid zal optreden en over zijn eigen militaire- en maritieme capaciteiten.

Ter zee ligt het Italiaansche oorlogsgebied in de eerste plaats in de Adriatische Zee en verder in de geheele Middellandsche. Het komt daar de Engelsch-Fransche overmacht geducht versterken, want zijn zeemacht is vrij groot en goed in orde.

Er zijn n.l. vier dreadnoughts, dus nieuwe en zeer groote slagschepen, n.l. de „Conte di Cavour," de „Guilio Cesare", de „Leonardo da Vinci" en de „Dante Aleghieri," allen bewapend met 12 of 13 stukken van 30 c.M., benevens klein geschut. Als de oorlog lang duurt, zullen bovendien nog 6 aanmerkelijk grootere super-dreadnoughts gereed komen, die in het vorig jaar op stapel gezet zijn en waaraan stellig wel hard gewerkt is. Verder zijn er nog ongeveer 22 oudere en kleinere slagschepen met een tonnenmaat, die tusschen 4500 en 13500 variëert en waarvan slechts een tweetal van vóór 1890 dateert.

Er zijn drie nieuwe lichte kruisers en 10 pantserkruisers van verschillenden ouderdom (de oudste is van 1883).

Behalve 8 torpedo-kanonneerbooten, die vooral als mijnenleggers dienst doen, zijn er 33 torpedojagers, meerendeels nieuwe en zeer snelle schepen, 60 groote torpedobooten en 25 kleinere, terwijl er voorts een 30-tal onderzeeërs zijn, waaronder 8, die pas gereed gekomen zijn.

In de Adriatische Zee en bij de Dardanellen (dit laatste als het ook met Turkije in oorlog komt) zal deze marine goede diensten kunnen bewijzen aan de Geallieerden.

Over de landmacht zijn niet zoo gemakkelijke opgaven te doen. In elk geval is iedere Italiaansche burger dienstplichtig van zijn 20ste tot zijn 39ste jaar. Jaarlijks wordt een lichting opgeroepen en blijft dan gedurende twee jaren onder de wapenen. Daarna volgt een diensttijd van 6 jaren bij de reserve, 4 jaar bij de mobile militie en 7 jaar bij de territoriale militie. Niet het geheele contingent wordt evenwel ingelijfd, daar een gedeelte onmiddellijk overgaat tot de territoriale militie, dus evenals in Duitschland de Ersatz-reserve, terwijl bovendien ook de rest slechts gedeeltelijk geoefend wordt; de anderen kunnen echter ten allen tijd, wanneer dat noodig is, onder de wapenen ter oefening worden geroepen.

Geheel gemobiliseerd brengt het in de eerste linie op de been 12 gewone legercorpsen, 2 corpsen Alpentroepen en 3 cavallerie-divisies, alles met bijbehoorende artillerie, cavallerie en genie. Wat het aantal betreft, zal dit niet vèr verwijderd zijn van een totaal van 700.000 man.

Bovendien behooren hierbij de manschappen, die indertijd wel ingeschreven maar niet geoefend zijn, en waarvan waarschijnlijk in het afgeloopen jaar de grootste helft wel onder de wapenen geweest is en

dus thans ook bruikbaar, waardoor het aantal van 700.000 stellig nog met 100.000 à 200.000 vergroot wordt, behalve de evenveel nog niet geoefenden.

De mobile militie, de mannen van 29 tot 32-jarigen leeftijd zijn allen geschikt voor velddienst. Het aantal der geoefenden kan geschat worden op ongeveer 320.000 man, met daarachter stellig nog ongeveer 100.000 ongeoefenden, die eveneens opgeroepen kunnen worden.

De territoriale militie telt zeker een half millioen geoefende manschappen van 33—39-jarigen leeftijd, die dus ook onmiddellijk te ge-

Italiaansche Alpenjagers.

bruiken zijn. Bovendien behooren hiertoe pl.m. 2.000.000 ongeoefenden van verschillenden leeftijd, die naarmate de nood vordert, opgeroepen kunnen worden.

Alles nog eens samen vattende komen we op de volgende cijfers:

Actieve leger op oorlogssterkte:	700.000	reserve pl.m.	300.000
Mobile militie	320.000	reserve pl.m.	100.000
Territoriale reserve	500.000	reserve pl.m.	2.000.000
Totaal geoefenden	1.520.000	ongeoefenden	2.400.000

De bewapening van het leger staat als goed bekend met het Män-

licher-Carcano-geweer van 6.5 m.M. kaliber en de Port-kanonnen van 7.5 c.M., die overeenkomen met het Fransche 7.5 c.M. geschut.

Het terrein, waar dit leger zal strijden zal voornamelijk liggen in de Alpen langs de Noord-Oostgrens van Italië en het lagere, maar toch ook nog bergachtige gebied tusschen de Alpen en de Adriatische Zee, bij het riviertje de Isonzo. Het is evenwel ook mogelijk, dat een expeditie over de zee wordt gezet om de Dalmatische oorlogshavens aan te vallen en dus de Oostenrijksche vloot naar buiten te drijven.

Of ook een expeditie tegen Turkije afgezonden zal worden, om mede te helpen tot de opening der Dardanellen en tot de bezetting van de door Italië begeerde kustgedeelten van Klein-Azië, hangt geheel af van de geheele ontwikkeling der gebeurtenissen.

De slot-conclusie kan dus zijn, dat door het optreden van Italië, Duitschland en Oostenrijk een nieuwen, geenszins te onderschatten tegenstander tegenover zich gekregen hebben, waartegen een aanzienlijke macht in het veld gezonden moet worden.

HOOFDSTUK XXI.

Het groote Duitsch-Oostenrijksche Offensief in het Oosten tot na den Val van Lemberg.

Toen we in een vorig hoofdstuk de gebeurtenissen op het Oostelijk krijgstooneel afbraken bij den val van de vesting Przemysl, spraken we de verwachting uit, dat de hierdoor vrijkomende belegeringstroepen een grooten, zoo niet beslissenden invloed zouden uitoefenen op het Russisch offensief in de Karpathen.

Die verwachting zou echter niet tot werkelijkheid worden. Wel hoorden we al spoedig van het ingrijpen der belegeraars, maar veel resultaten werden daardoor niet verkregen.

Reeds enkele dagen vóór den val van Przmysl waren de Russen hun hoofdaanval begonnen in de Karpathen op 't frontgedeelte aan weerszijden van den Dukla-pas en Oostwaarts daarvan tot aan den Uszok-pas, waarbij vooral 't centrum in de streek van Baligrod en vandaar naar den Lupkow-Pas van belang was. Met groote overmacht, maar gehinderd door de sneeuw en de onbegaanbaarheid der wegen wierpen de Russen zich op de sterke bergstellingen der Oostenrijkers. Op verliezen aan manschappen werd niet gelet en zoo slaagden ze er in terrein te winnen en, terwijl de Uszok-pas in Oostenrijksche handen bleef, zich meester te maken van den kam van het gebergte ten Westen daarvan. Vandaar drongen ze nog enkele K. M. verder door op Hongaarsch gebied. Meer dan 70.000 krijgsgevangenen, een 30-tal kanonnen en veel mitrailleurs vielen hun daarbij in handen.

Niettegenstaande dat echter hielden de Oostenrijkers, steeds meer geholpen door sterke Duitsche afdeelingen, telkens opnieuw in sterke stellingen stand, sloegen tallooze aanvallen af en gingen van tijd tot tijd over tot een contra-offensief, waarbij ze soms de te vèr vooruitgedrongen vijandelijke afdeelingen terugwierpen en op hun beurt gevangenen maakten. Meer naar het Oosten, in Zuid-Oost-Galicië en de Boekowina waren ze zelfs in den regel de aanvallers, zij het dan ook zonder succes.

Toch scheen het niet twijfelachtig of ten langen laatste zouden

de Russen een doortocht door het geheele gebergte geforceerd hebben, als ze niet door allerlei omstandigheden daarin verhinderd waren. De woeste strijd te midden van de sneeuw van het gebergte berokkende hun geweldige verliezen, terwijl de overblijvenden ten slotte zooveel van hun kracht inboetten, dat niet veel meer van hen geëischt kon worden. Wel werden voortdurend versche troepen naar het front gezonden, maar ook daaraan moest zelfs voor Rusland eindelijk een einde komen. Daarbij kwam dan nog, dat de opmarsch door den

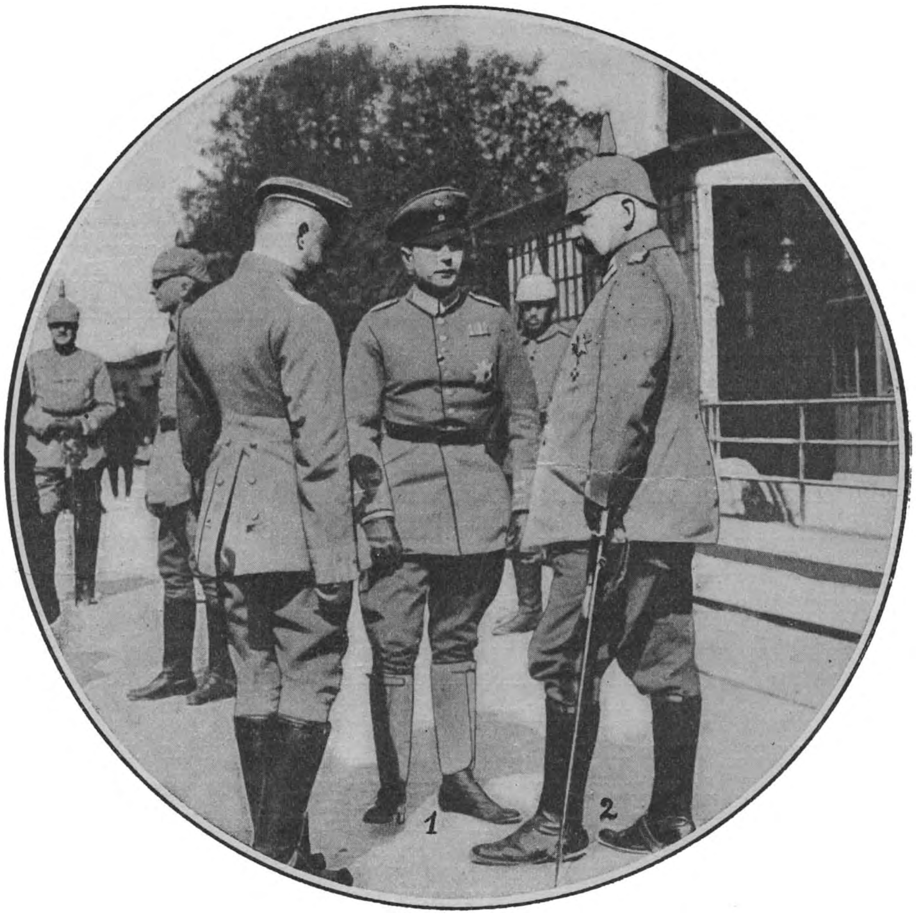

Prins Adalbert van Pruissen (1) in gesprek met Veldmaarschalk von Hindenburg (2).

taaien tegenstand der Oostenrijkers te langzaam gevorderd was om voor het intreden van het dooiweer de Hongaarsche vlakte te bereiken en toen dit tijdstip midden-April begon, was het door de gezwollen bergbeken en het onbegaanbare terrein onmogelijk, voorwaarts te gaan, terwijl de grootste moeilijkheden ontstonden bij het verzorgen van de aan het front strijdende troepen.

In vergelijking met de voorafgaande weken trad dan ook in de laatste helft van April meer en meer stilstand in den strijd in, waarvan

de Oostenrijkers en Duitschers gebruik maakten om hun stellingen te versterken. En daar zij minder last hadden van de terreinsgesteldheid dan de Russen, konden ze er aan gaan denken tot een groot tegenoffensief over te gaan, waartoe geweldige troepenverplaatsingen, grootendeels uit het binnenland, plaats vonden. Dit waren nieuw opgerichte corpsen, gedurende de wintermaanden gedrild en aangevuld met manschappen, die reeds op het Westelijk oorlogsterrein gestreden hadden en daar vervangen waren door recruten.

In afwachting van het gereed komen van al die toebereidselen, thans nog een enkel woord over de gebeurtenissen op andere gedeelten van het Oostelijk front. Van de Karpathen af naar het Noorden, dus in West-Galicië, Polen en Littauwen was de strijd van veel minder beteekenis geweest. Een defensieve loopgraven-oorlog zonder ernstige pogingen tot doorbraak!

Alleen ontstond een nieuwe strijd op een geheel nieuw front. Reeds is gesproken over den inval der Russen in het Noordelijk gedeelte van Oost-Pruisen en het bezetten en weer ontruimen van de stad Memel. Eenigen tijd later probeerden ze iets dergelijks meer Oostelijk, van Tauroggen uit naar Tilsit, doch eveneens zonder succes. Hun strijdkrachten in dit gebied waren blijkbaar slechts zwak en bestonden behalve uit eenige cavallerie-regimenten uit afdeelingen landstorm als grenswacht. De Duitschers daarentegen versterkten in den loop van April hun macht aan den beneden-Memel voortdurend en gingen in het laatst van die maand tot een offensief over in Noordelijke richting en wel van Tilsit uit naar Tauroggen.

De Russen werden door de overmacht gedwongen terug te trekken langs den straatweg naar Riga, aanvankelijk tot de streek ten Zuiden van Schawli, waar de spoorlijn van Libau naar Riga en Dunabrug den genoemden weg kruist. De Duitschers vervolgden hen, terwijl andere afdeelingen zich in Oostelijke richting bewogen langs den rechter-oever van den Memel (of Njemen) en ook naar Rossieny, om de hoofdmacht tegen een flankaanval te beschermen.

Zoo slaagden de Duitschers er reeds den 1sten Mei in, na een treffen bij Schawli, waar de Russen tot den aftocht gedwongen werden, de genoemde spoorlijn te overschrijden en op te breken, waardoor Libau alleen nog maar door een spoorweg naar Mitau in verbinding met het overige Rusland stond. Doch ook die liep weldra gevaar, daar de Duitschers hun opmarsch voortzetten en tot voorbij Janisjki, halverwege tusschen Schawli en Mittau gelegen, doordrongen.

Verder kwamen ze echter niet. De Russen hadden versterkingen ontvangen en in gevechten bij Janisjki werd de Duitsche hoofdmacht teruggeworpen, terwijl de rechterflankbedekkingen eveneens ernstig aangevallen werden. Zoo waren de Duitschers hier tot een defensieve houding gedwongen. Hun opmarsch had echter de positie van Libau ge-

vaarlijk gemaakt. Vrijwel ongehinderd konden legerafdeelingen van Memel uit langs de kust oprukken. Reeds den 7den Mei verschenen ze in de nabijheid der stad, die tegelijkertijd door een aantal oorlogsschepen gebombardeerd werd.

De kleine bezetting ontruimde de stad in den namiddag van den volgenden dag, waarna de Duitschers haar binnenrukten. Uit de zwakke verdediging door de Russen is echter op te maken, dat zij de stad

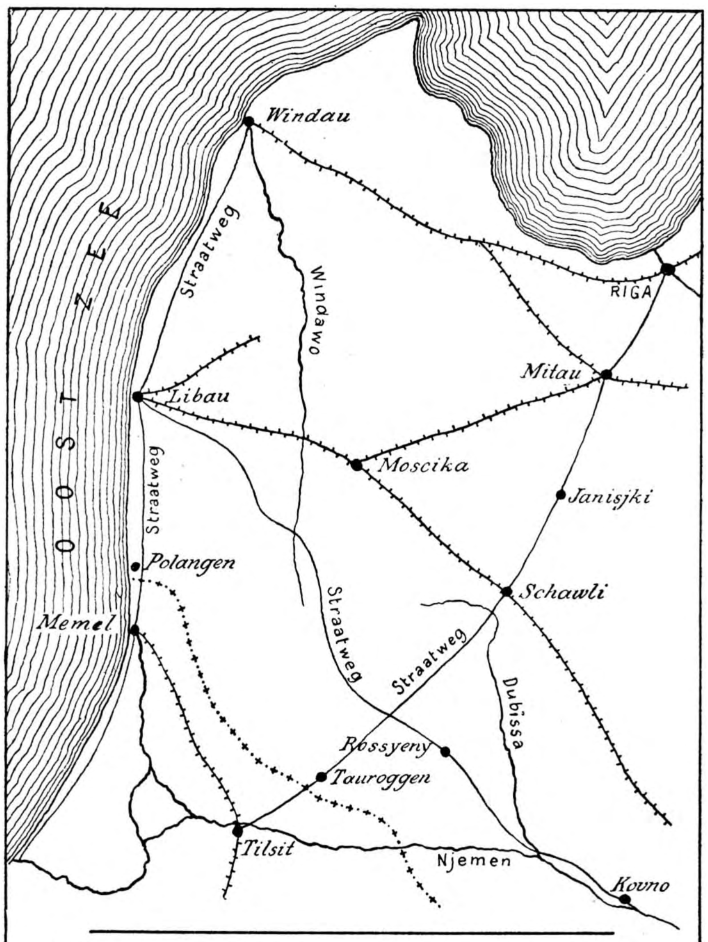

HET OORLOGSGEBIED TEN NOORDEN VAN DE NJEMEN.

niet als zeer belangrijk beschouwden, en dat dus het Duitsche bericht, als zou een groote hoeveelheid oorlogs-materiaal buitgemaakt zijn, niet juist is. Trouwens, later zwijgen de overwinnaars daar ook over.

Van dezen tijd af hadden voortdurend gevechten in dit gebied plaats, waarbij de Russen er in slaagden Schawli opnieuw te bezetten en ook de naar het Oosten opdringende vijandelijke afdeelingen eenigszins terug te dringen. Het gelukte hun evenwel niet de Duitschers geheel te verdrijven, ja van tijd tot tijd konden de laatsten

opnieuw tot het offensief overgaan en weer wat terrein winnen.

Wat kan nu het doel van dezen Duitschen inval geweest zijn, waarbij geen strategische voordeelen te behalen waren? Hoogstwaarschijnlijk was dat doel tweeledig en wel in de eerste plaats zich meester te maken van de voorraden aan levensmiddelen in dit gebied aanwezig, en in de tweede de Russen te dwingen hun troepenmacht hier te versterken, waardoor de elders beschikbare reserves in aantal zouden verminderen. Uit de omstandigheid echter, dat de Russen slechts kleine afdeelingen hierheen zonden, die zich bepaalden tot het verhinderen van een verder voortdringen van den vijand, is het besluit te trekken, dat ze den toeleg doorzagen en hun reserve niet aanspraken.

Ondertusschen had de Duitsche Generale Staf, geholpen door het Oostenrijksche Opperbevel, een zeer groote troepenmacht verzameld achter het front in Galicië en in de Karpathen. Dit front, wat de Russische stellingen betrof, liep van de samenvloeiing van den Dunajec met den Weichsel, langs eerstgenoemde rivier Zuidwaarts, vervolgens langs een boschrijken heuvelrug tusschen Dunajec en Biala, om langzamerhand meer een Zuid-Oostelijke richting aan te nemen, de Karpathen te overschrijden ten Westen van den Dukla-Pas, dan over Zboro en Stropko op Hongaarsch grondgebied tot iets ten Westen van den Uszok-Pas enz. De Russische aanvoerders waren de generaals Imanoff, Radko Dimitrief en Broessilof. De legermacht, die zij onder hun bevelen hadden was wel talrijk, maar grootendeels zeer vermoeid door den zwaren strijd in het gebergte, die tevens de meeste reserves opgeslokt had, terwijl de beschikbare hoeveelheid artillerie en munitie vermoedelijk zeer beperkt was.

Daarentegen had de Oostenrijksche aanvoerder aan den Dunajec, Aartshertog Franz Ferdinand, zijn linie aanmerkelijk kunnen inkrimpen, evenals zijn collega Borovic in de Karpathen, terwijl beide ook nog versche versterkingen gekregen hadden. In de tusschen hen ontstane open ruimte was een sterk Duitsch leger onder generaal von Mackensen verschenen, dus ongeveer van Grybow tot Zboro.

Het krijgsplan hield in, dat, terwijl Borovic en de andere meer Oostwaarts commandeerende generaals door onophoudelijke tegenaanvallen druk uitoefenden op het Russische front tegenover hen, von Mackensen en de Aartshertog den hoofdaanval zouden doen en trachten de Russische linies te doorbreken, daarna Oostwaarts op te rukken en zoodoende den vijand in de Karpathen met omsingeling te bedreigen.

Den 1sten Mei was alles gereed, stonden de troepen op hun post en was de geweldige artillerie, 1500 stukken van allerlei kaliber voor de beide legers samen, in stelling gebracht. Op dienzelfden dag begon reeds een voorspel door een geweldig bombardement, dat echter in hevigheid nog overtroffen werd door dat van den volgenden dag,

toen in een tijdsbestek van nauwelijks vier uren, ongeveer 700.000 granaten, d. w. z. een hoeveelheid waarvan het vervoer meer dan 1000 spoorwagons had noodig gemaakt, naar de Russische loopgraven geslingerd werden. Rekenen we nu, dat dit geschiedde over een front van hoogstens 100 K.M. lengte, en dat de terreinstrook, die bestreken werd, een diepte had van 3½ K.M., dan blijkt hieruit, dat gemiddeld op elke H.A. daarvan 20 projectielen vielen, d. w. z. één op elk stukje gronds van 24 M. in het vierkant. Genoeg was het dus om het geheele terrein om te woelen en natuurlijk werden verschillende gedeelten, speciaal die waar

Het verzamelen van dooden in Oost-Pruisen.

de Russische loopgraven lagen en waarop het Duitsche geschut in de eerste plaats gericht was, totaal vernield.

Toen dan ook de Duitsche infanterie tot den stormaanval overging, kon zij met weinig moeite zich van de opeenvolgende loopgravenliniën meester maken en zoo het Russische front doorbreken. Dit geschiedde door het leger van generaal von Mackensen, die daardoor kon oprukken in de richting van Gorlice, Biecz, Jaslo en Zmigrod. De weinige aan de granaten ontsnapte verdedigers der voorste stellingen werden gemakkelijk overhoop geloopen, gedood of gevangen genomen.

De Russische reserves trokken terug en boden op elk punt hardnek-

kigen weerstand, wat vooral mogelijk werd, doordat het vijandelijke geschut de opmarsch der infanterie en cavallerie niet zoo snel kon volgen. Werd daardoor de voortgang aanmerkelijk vertraagd, het was onmogelijk den aanval te stuiten. Zooals op de vroegere kaarten te zien is, geschiedde het voortrukken in N.O. richting. Het centrum van het leger van von Mackensen n.l. naar Jaslo aan de Wisloka, om na die rivier gepasseerd te hebben naar Rzeszow door te dringen, waardoor de verbindingslijnen van de Russen, die meer Noordelijk tegenover de Oostenrijksche Aartshertog stonden, zouden worden afgesneden. De linkervleugel bewoog zich naar het Noorden om over Gorlice en Biecz dat Russische leger in de flank aan te tasten en zoo als het ware op te rollen, terwijl de rechtervleugel gedeeltelijk voeling trachtte te krijgen met de troepen van generaal Borovic, gedeeltelijk langs de Noordelijke Karpathen-uitloopers in Oostelijke richting ging om het Russische Karpathenleger te verhinderen over Dukla terug te trekken.

Door den dapperen tegenstand der langzaam wijkende Russische afdeelingen werd deze opzet echter gedeeltelijk verhinderd. Bij Jaslo bijv. wisten zij dagen lang stand te houden en daardoor veel te redden. De Russen evenwel, die het meest Westelijk in het gebergte stonden, kwamen in een zeer moeilijke positie. Reeds den 3den Mei begon hun terugtocht, achtervolgd door Duitschers en Oostenrijkers, doch gedeeltelijk was het reeds te laat. Enkele kolonnes n.l. vonden zich bij Dukla den weg versperd, zoodat velen zich moesten overgeven, anderen zich slechts wisten te redden door legertrein en alles, wat niet langs de bergpaden kon meegevoerd worden, in den steek te laten. Hier zal het wel geweest zijn, dat von Mackensen het meerendeel der in de eerste dagen gevangen genomen Russen in handen kreeg.

Ondertusschen had de aanval van het leger van Aartshertog Jozef Ferdinand ook aanmerkelijke vorderingen gemaakt. Geheel in het Noorden, voorbij Tarnow, wisten enkele zijner troepen over den Dunajec te komen en zich te nestelen op den spoorweg van genoemde stad naar Szcucin aan den Weichsel, waardoor de verbinding van de Russen in Galicië met die in Zuid-Polen verbroken, ten minste veel slechter gemaakt werd. Verder kwamen ze echter niet. De achteruitgewekenen herstelden hun front spoedig en wisten zoowel de nadering van den Weichsel door den vijand te verhinderen, als Tarnow voor een flankaanval te beschermen.

Tusschen Dunajec en Biala schoot de aanval slechts langzaam op, doch toen de opmarsch van von Mackensen in Noordelijke richting veld won, moest ook die linie geleidelijk aan worden prijsgegeven. Geleidelijk aan verplaatste dit Russische leger zich dus in N.O. richting, terwijl Tarnow, een zeer gewichtig punt, waar reusachtige voorraden opgestapeld lagen, hardnekkig verdedigd werd, evenals de spoorlijn van daar naar Debica, waarlangs een lange sleep van voertuigen zich naar

het Oosten voortbewoog. Eerst toen de overwinnaars den weg met hun geschut konden bestrijken en dus geen transport meer mogelijk was, gaf de Russische achterhoede, bijna van alle kanten bestookt, zijn verzet op. Van de uit landweer en cavallerie bestaande bezetting van Tarnow moest de eerste zich grootendeels gevangen geven, doch de ruiters konden zich nog redden naar het N. O. Alvorens dit echter in den morgen van den 6den Mei geschiedde, verdeelden de Russen alle levensmiddelen, die ze achter moesten laten, onder de arme bevolking der stad, die hun steeds goed gezind was.

Een veldpredikatie. — Een protestantsch en een roomsch geestelijke op één spreekgestoelte.

De stand van het overwinnend Oostenrijksch-Duitsche leger was toen ongeveer de volgende: Van den mond van den Dunajec in een vrijwel rechte lijn Z. O.-waarts tot Jaslo. Vandaar eerst langs de Jasiolka, een zijrivier van de Wisloka, vervolgens langs de boven-Wsitok, terwijl in de Karpathen ook de Lupkow-pas reeds door hen bezet was en zich de terugtocht der Russen langzamerhand mededeelde aan de ten Oosten daarvan staande afdeelingen.

Voordat ze van hier verder konden oprukken, moesten gedurende den 7den en 8sten Mei weer zware gevechten geleverd worden tegen de

Russen, die een vertwijfelde poging deden om zoo lang mogelijk den overwinnaar ten Westen van Wisloka en Jasiolka te houden, opdat de verdere terugtocht van hun Karpathentroepen en den legertrein ongestoord zou kunnen plaats vinden. Szcucin, Debica, Pilsno, Brzostek en Krosno werden haldhaftig verdedigd, maar ook hier moest ten slotte het verzet opgegeven worden tegen den door zijn geschut overmachtigen vijand.

Eerst in het Zuiden, tusschen Jaslo en Brzostek, daarna ook meer naar het Noorden, werd de Wisloka-linie gepasseerd. Alleen in het gebied van Mielec wisten de Russen zich vooralsnog te handhaven, zoodat de linie gericht bleef van Noord-West naar Zuid-Oost.

Ondertusschen verzamelden de Russische troepen uit het Karpathengebied tusschen de Dukla- en Lupkow-passen zich in de buurt van de aan den boven-San gelegen plaatsen Sanok en Lisko, vanwaar het front verder Zuid-Oostwaarts eveneens die rivier volgde. Hier naderden de overwinnaars dus de nog slechts enkele weken te voren door de Russen veroverde vesting Przmysl. Een poging werd daarom door de verslagenen gedaan om te voorkomen, dat deze te snel zou worden aangevallen, of van het Zuiden uit omsingeld. De reeds tot een geduchte macht samengepakte troepen werden versterkt met een paar versche divisies, die in allerijl uit de vesting werden gezonden. Een tegenaanval werd gedaan, doch zonder veel resultaat. Slechts werd er door bereikt, dat de opmarsch van de Duitsch-Oostenrijksche legers in dit gebied vertraagd werd.

In het Noorden daarentegen duurde de terugtocht der Russen voort. De beneden-Wisloka werd bij Mielec geforceerd, de boven-Wistok bij Krosno. Rzeszow, aan laatstgenoemde rivier gelegen, waar de spoorlijn van Tarnow naar Jaroslaw haar kruist, werd bezet, evenals Dynow aan den San ten N. van Sanok. Het was nu duidelijk. De Russen moesten geheel terugtrekken naar de San-linie en dus zou Przmysl voor de derde maal een aanval te doorstaan hebben, nu echter van de zijde der eigen landgenooten.

Slechts in het Noorden bleef de Russische linie zich handhaven op een lijn, die getrokken kan worden van de monding der Wisloka in den Weichsel en die der Wistok in den San, waardoor aansluiting gevonden werd bij het front in Zuid-Polen, dat onder invl[illegible] gebeurtenissen in Galicië eveneens teruggetrokken wa[illegible] door de Russen ontruimd, doch bleef binnen he[illegible] schut. Hier wisselden beide partijen elkander aanvallen af, zonder dat er merkbare vo[illegible]

Hiermede kunnen we constateere[illegible] licië, ook wel die van Tarnow[illegible] tien dagen, tusschen d[illegible] Oostenrijksche legers [illegible]

teruggeworpen, een groot aantal gevangenen gemaakt (naar de Duitsche opgave pl.m. 150.000), eenige tientallen kanonnen en honderden mitrailleurs, benevens groote voorraden buit gemaakt. Toch was de overwinning niet volkomen, want de Russische slagorde was niet verbroken, doch geheel gebleven. Het verlies aan manschappen werd goed gemaakt door de verkorting van het gevechtsfront en door den aanvoer van reserves. Slechts wat het geschut en de ammunitie betreft, zal het wel moeilijk geweest zijn het verlorene te vervangen. Evenwel in de eerste dagen althans werd aan de Sanlinie, waar nu een nieuwe slag ging beginnen, dit gemis niet zoo gevoeld, daar een groot deel der vijandelijke kanonen, door het vernielen van bruggen, achtergebleven was en eerst na eenigen tijd opnieuw aangevoerd kon worden.

Alvorens nu dezen nieuwen strijd te gaan behandelen, dient nog vermeld te worden een Russische tegenaanval in den tijd van den slag in West-Galicië. Deze n.l. had plaats in de Boekowina en in Zuid-Oost-Galicië en had blijkbaar ten doel den vijand te dwingen zijn aanvalsleger in het Noorden te verzwakken ter wille van de verdediging in het Zuiden. Dit gelukte evenwel niet. Wel echter overschreden de Russen den Dnjester en bereikten ze de Pruth, waar ze verschillende steden. o.a. Sniatyn en Nadworna konden bezetten, doch er niet in slaagden Kolomea, het belangrijkste knooppunt van het spoorwegverkeer, of Czernowitch te veroveren. Het eenige was dus, dat hier een terreinwinst van ongeveer 25 K.M. gemaakt werd, die dus lang niet opwoog tegen het verlies in West-Galicië.

De dagen, die verliepen tusschen den 11den en den 14den Mei waren grootendeels rustig. Slechts kleine gevechten vonden plaats, waarvan de Russen gebruik maakten om hun posities aan den San te versterken. Overal stonden zij tusschen Przmysl en Rudnik op den Oostelijken oever, doch op verschillende punten, o.a. bij Przmysl, bij Jaroslau, Grodzisko en Lezajsk hielden zij zoogenaamde bruggehoofden op den Westelijken oever bezet. In het Noorden daarentegen hielden ze nog stand in den hoek tusschen Weichsel en San, begrensd door de lijn Rudnik-Baranow.

Ten Zuiden van de groote Galicische vesting was de rust niet zoo volkomen. Hier hadden n.l. een groot aantal gevechten plaats. Ten
te in de streek van Sanok en Lisko, waar de Russen tot den aftocht
den in de richting van Dobromil en Stary-Sambor.
r was het noodig ook het front verder Zuidwaarts te-
t thans een nieuw Duitsch-Oostenrijksch leger
inger, aan den algemeenen opmarsch kon
kole konden hier bezet worden, terwijl de
haafden bij Boryslaw, Bolechaw en
Boekowina nog steeds vorderingen
dden ze de Pruth overschreden,

terwijl de Oostenrijksche aanvoerder, generaal von Pflanzer, zich met groote moeite staande hield in Kolomea, waarvan echter de spoorwegverbinding via Delatyn met Hongarije reeds was verbroken.

Op dit front nu begon den 14den een nieuwe groote veldslag, die we voor geëindigd kunnen beschouwen met den val van Przmysl op den 3den Juni.

De strijd van de eerste dagen kan beschouwd worden als een inleiding. In het Noorden, dus tusschen Rudnik en de Noordelijke forten van Przmysl vielen de legers van Aartshertog Jozef Ferdinand en von Mackensen de Russische bruggehoofden aan en bestormden ze, na

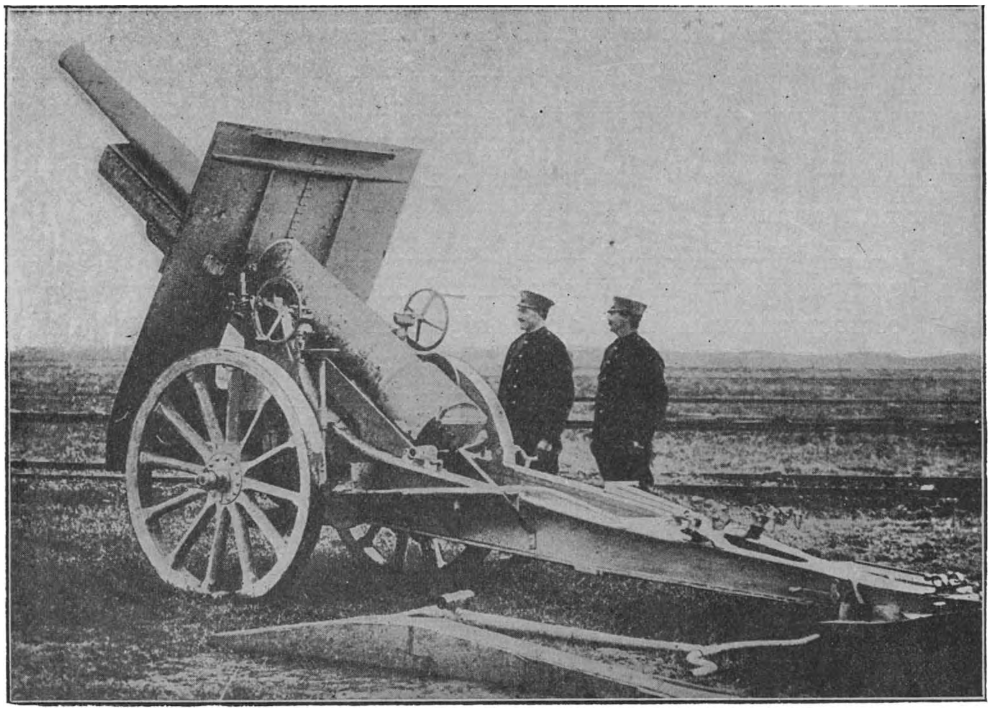

Veroverd Russisch stuk geschut.

eenige voorbereiding door de artillerie. De meesten vielen in hun handen, o.a. het belangrijke Jaroslaw. Bovendien drongen de troepen van den tweeden der bovengenoemde generaals nader tot de Noordelijke forten der vesting, terwijl dat in het Zuiden geschiedde door die van Boroevic. Verschillende dorpen in het voorterrein werden bestormd, doch daarna noodzaakte hen het gebrek aan zware artillerie, die achtergebleven was, de verdere pogingen te staken, daar de forten en tusschenstellingen weer in vrij goeden staat van verdediging gebracht waren, vooral door betonloopgraven.

Zoo bleef rondom Przmysl de toestand ongewijzigd tot het einde der maand. Meer Zuidelijk drongen intusschen de troepen van Böhm-

Ermölli en von Linsinger de Russen verder terug. Dobromyl, Stary-Sambor, Boryslaw en Bolechaw werden bezet, waarna een nieuwe strijd begon om de linie Sambor—Drohobysc—Stryj, terwijl ook Dolina in Russisch bezit bleef. Dit laatste was te danken aan de bestendiging van het succes in de Boekowina.

Keeren we thans naar den San terug, dan zien we, dat von Mackensen er den 16den Mei in slaagde bij Jaroslaw die rivier over te trekken en dus op zijn beurt een bruggehoofd aan de overzijde in te richten als basis voor een verder oprukken. Daartoe evenwel was het nog noodzakelijk een grootere terreinstrook te bezetten en dus meerdere troepen over te brengen.

Ook dit gelukte in de volgende dagen, doch onder zware gevechten tegen de Russen, die op den Westelijken oever der San bleven stand houden ten Noorden van Lezajzk en tusschen Przmysl en de uitmonding der Wisznia. Het tusschen liggende gedeelte viel evenwel geheel in handen der Duitsche en Oostenrijksche troepen, die nu gingen trachten naar het Oosten op te dringen, om de verdere verdediging van Przmysl onmogelijk te maken.

Dit echter konden ze nog niet bereiken. Talrijke Russische tegenaanvallen brachten het vijandelijke offensief omstreeks den 22sten Mei tot staan. Voorloopig kwam hier dus eenige stilstand, evenals dat geschied was langs de Westelijke, N. W. en Z. W. forten van Przmysl, waarvoor slechts een enkel dorpje door de aanvallers bezet kon worden.

Nieuwe versterkingen en zware kanonnen werden door de Duitschers aangevoerd en daarmede begon tegen het einde der maand een nieuw offensief, dat in de eerste plaats de Russen dwong den Westelijken San-oever tusschen de vesting en Jaroslaw geheel te ontruimen, terwijl ook ten Zuiden der fortenlinie vorderingen gemaakt werden. Het gevaar werd thans ernstig, te meer daar ook de artillerie de verschansingen onder vuur begon te nemen.

Nòg één groote poging werd door de Russen ondernomen om het dreigende gevaar af te wenden. Door een sterke troepenmacht werd een groote tegenaanval gedaan, zoowel ten Westen der San in den hoek, die deze rivier met den Weichsel maakt, als ten Oosten er van. Ze konden echter slechts een gedeeltelijk succes behalen. Terwijl n.l. de Duitschers in de Zuidelijke helft van het bedoelde gebied hun stellingen wisten te handhaven, moesten ze in het Noorden hun positie bij Sieniawa prijsgeven en achter de rivier terugwijken, evenals ze in den San-Weichsel-driehoek eenigszins achteruit moesten. Een veertiental kanonnen en eenige duizenden krijgsgevangenen vielen den Russen daarbij in handen. Daarmede kwam echter aan dat tijdelijk succes een einde. Duitsche reserve-afdeelingen slaagden er in hun linkervleugel voor een verder terugbuigen te vrijwaren, zoodat het lot der vesting beslist was. Tegen de zware artillerie der vijanden was het onmogelijk de

slechts gedeeltelijk herstelde forten lang te verdedigen, zoodat de Russen aanstalten maakten al wat vervoerbaar was naar het Oosten weg te brengen. Alle voorraden, een groot gedeelte van het geschut, n.l. dat der aangevallen forten en ook alles, wat er nog van de vroeger gemaakte buit aanwezig was.

Terwijl dat zich achter de strijdlinie afspeelde, had het Oostenrijksche geschut reeds den 29sten Mei het in het Zuid-Westen gelegen fort Pralkovice reddeloos geschoten en was dat door hun infanterie

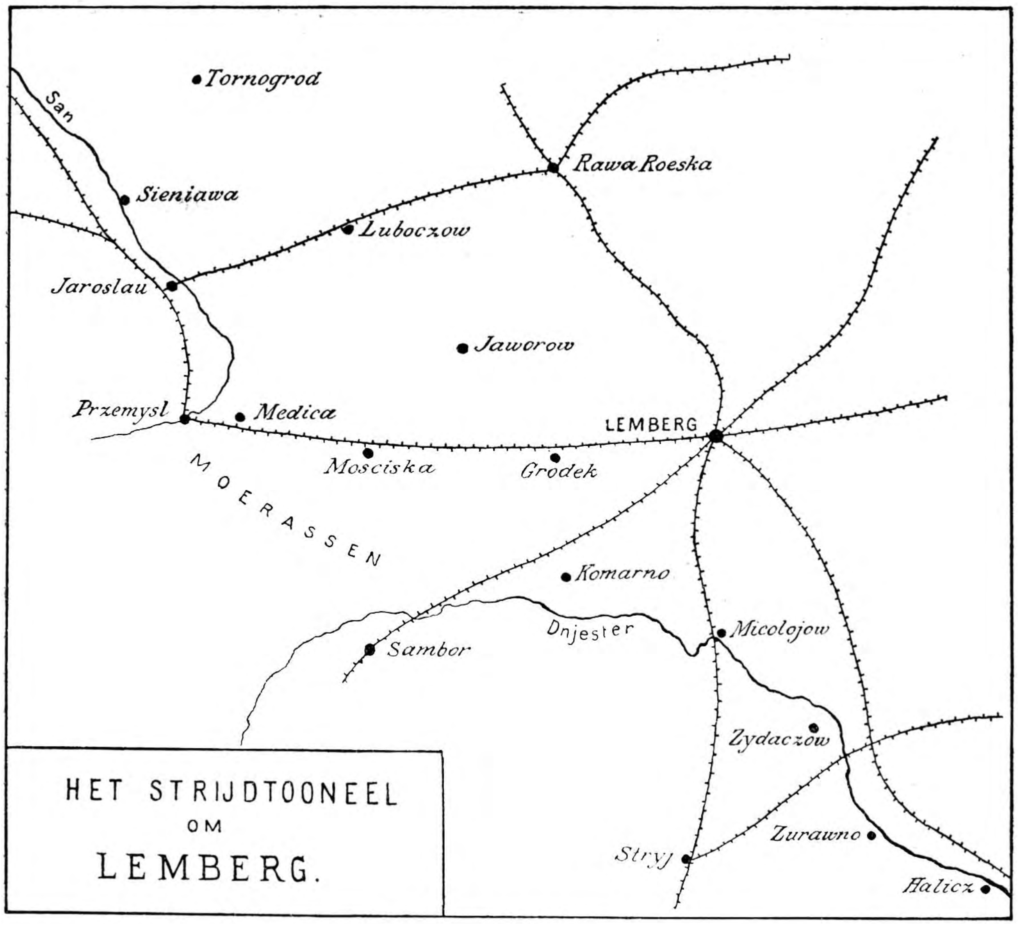

HET STRIJDTOONEEL OM LEMBERG.

bezet. Voor enkele uren evenwel slechts, want de commandant der vesting liet onmiddellijk een aantal zware kanonnen op 't gewonnen terrein richten, waardoor dit weer ontruimd moest worden, zonder dat de Russen het echter hernemen konden. Het werd dus „niemands terrein," tusschen de vijandelijke legers gelegen en door beide gebombardeerd.

Den volgenden dag kon een Duitsche legerafdeeling, vooral uit Beiersche troepen bestaande, de in het W. en N. W. gelegen forten X, XA, XI en XIA onder vuur nemen. Gedurende twee dagen en den tus-

schenliggenden nacht werd dit bombardement uit 30.5 en 42 c.M. houwitzers voortgezet, waarna in den avond van den 31sten Mei vliegeniers konden rapporteeren, dat de beide groote forten X en XI nog bezet gehouden werden, doch de beide andere, veel kleinere door de bezetting verlaten waren.

Onmiddellijk bestormden nu de Beieren deze beide verlaten sterkten, waarna ook spoedig fort XI zich overgaf. Enkele honderden meters daarachter echter hadden de Russen een nieuwe verdedigingslinie aangelegd, die ze hardnekkig verdedigden. Eerst den 2den Juni, toen eindelijk het laatste der vier forten vernield was en het grootste deel der bezetting gevangen genomen, begonnen de verdedigers der vesting langzamerhand den terugtocht. Slechts weinigen, buiten de verdedigers van een paar forten, vielen in handen van den vijand, die den 3den Juni de stad kon binnenrukken en onmiddellijk een begin maken met de achtervolging in de richting van den spoorweg, die over Moscika en Grodek naar Lemberg voert.

Enkele K.M. verder evenwel wisten de Russen stand te houden. Hun vervolgers toch waren niet in staat om voldoende zwaar geschut en ammunitie over den San, waarvan alle bruggen vernield waren, aan te voeren, terwijl bovendien zoowel hun linker- als hun rechterflank gevaar liep, doordat de Russen in het Noorden nog altijd aan en zelfs ten Westen van de genoemde rivier bleven stand houden, evenals ze dat deden in het Zuiden in het Moerassengebied tusschen San en Dnjestr.

Zoo hadden de verbonden Duitsche en Oostenrijksche legers een nieuw succes behaald, de herovering van de pas verloren vesting Przmysl, waarvan het moreele effect stellig zeer gewichtig was, maar hun hoofddoel, de totale nederlaag der Russen, was niet bereikt. Nog altijd vormden de legercorpsen der laatsten een aaneengesloten keten en gaf de hardnekkige tegenstand, waarmede de soldaten elken voet gronds aan den tegenstander betwistten, er blijk van, dat de geest nog ongeschokt was. Ja, dat slechts het gebrek aan voldoende geschut en ammunitie hen dwong te wijken voor hun daarvan zoo ruim voorziene tegenstanders. Daardoor echter ook was het einde van den terugtocht nog niet gekomen.

In het Zuiden was n.l. ondertusschen het leger van von Linsinger in verband met het terrein winnen van von Mackensen aan den San, ook in staat gesteld vooruit te gaan. Na een langen en zwaren strijd bestormde hij de stad Stryj, die hij reeds vóór den val van Przmysl innam, tegelijk met andere plaatsen, waardoor de Russen gedwongen waren zich terug te trekken op den Dnjestr, met hun hoofdmacht op den Oostelijken oever en vooruitgeschoven afdeelingen in zoogenaamde bruggehoofden op den Westelijken.

Van nu af aan gold de verder voortgezette strijd de hoofdstad van

Galicië, Lemberg. De legers van von Mackensen en Böhm Ermolli rukten aan weerszijden van den spoorweg, die van Przmysl daarheen voert, langzaam op. Ze werden daarin niet alleen tegengehouden door de Russen voor hen, maar ook door de flankaanvallen, die de laatsten richtten op Mackensen's linkervleugel en het leger van den Oostenrijkschen Aartshertog, dat daarbij aansloot, en het tegelijkertijd standhouden der Russische afdeelingen in het reeds genoemde moerassen-gebied tusschen San en Dnjester, die weer steunden op hun leger van laatstgenoemde rivier.

Zoo was het voor de Duitschers en Oostenrijkers in de allereerste plaats noodzakelijk om versterkingen naar het Noorden te voeren en de Russen daar te dwingen hun offensief te staken en in de

Duitsche verpleegsters leeren Poolsch om zich in Polen verstaanbaar te kunnen maken.

tweede plaats, dat von Linsinger de Dnjester-linie forceerde. In het eerste slaagden ze spoedig en in verband daarmede kon von Mackensen een aanvang maken met een opmarsch naar het Noord-Oosten in de richting van Rawa Roeska, om zoo Lemberg van uit het Noorden te kunnen aantasten, doch daarover later.

De tweede kostte echter veel meer moeite en was ten slotte, zooals we zien zullen geheel vergeefs. Te begrijpen is tevens, dat de Russen behalve hun verdedigend optreden tegen de beide reeds genoemde vijandelijke legers, hun best deden om door aanvallen in het daar tusschen liggende gebied den opmarsch te beletten en dat zij tevens in het uiterste Zuiden tot een nieuw offensief overgingen in de Boekowina. Daardoor toch zouden ze den rechtervleugel van de krijgsmacht van

von Linsinger in gevaar brengen. Deze beweging had een tijdelijk succes, in zooverre, dat de Pruth bereikt werd en die rivier zelfs overschreden werd tusschen Kolomea en Delatyn, doch daarna keerde de kans en ze moesten van aanvallers weer verdedigers worden en later zelfs eenigszins terugtrekken.

Zoo kon het leger van den laatstgenoemden Duitschen generaal een poging doen om de Russen geheel over den Dnjester te jagen en die zelf te overschrijden. Gelukte dit, dan zou hij in N. O. richting kunnen oprukken en Lemberg van het Zuiden uit bedreigen, benevens alle troepen die nog ten Westen en Zuid-Westen van die stad stand hielden.

Terwijl de Russen nog steeds de legers van Aartshertog Jozef Ferdinand, von Mackensen en Böhm-Ermolli tegenhielden op een lijn, die ongeveer van Sieniawa, aan de San, over Moscika, aan de spoorlijn Przmysl—Lemberg, naar de Dnjester-moerassen liep, viel von Lissingen de betrekkelijk zwakke strijdmacht aan, die zich nog steeds ten Zuiden van den Dnjester bevond. Zijn succes ontwikkelde zich zeer snel, zijn voorhoede bereikte bij Zurawna die rivier en joeg de Russen naar den Noordelijken oever. Na een verbitterden strijd overschreden daarna deze overwinnaars den stroom en begonnen zich daar te ontplooien. Hoewel de Russen zoowel boven- als benedenstrooms van Zurawno dat konden verhinderen en zelfs breede strooken gronds op den Zuidelijken oever bezet hielden, was het voor hen een kritiek oogenblik. Al hun standhouden in het Noorden zou vergeefsch geweest zijn en in een ramp eindigen. Een sterke troepenmacht rukte daarom van Lemberg uit naar de bedreigde plaatsen. De voorhoede van von Linsinger werd bij Zurawno over de rivier teruggeworpen en leed daarbij geweldige verliezen aan manschappen en materiaal, waarvan veel in handen der Russen viel.

Onmiddellijk werd dat succes voortgezet en over de geheele linie van het genoemde stadje tot Mikolajow marcheerden de Russische legercorpsen Zuidwaarts in de richting van Strijj, in de hoop die plaats te bezetten en daardoor een wig te drijven tusschen de legers van von Linsinger en Böhm-Ermolli, zoodat ook de laatstgenoemde zou moeten terugtrekken en daardoor von Mackensen tot hetzelfde noodzaken.

Snel echter zonden de Duitschers en Oostenrijkers versterkingen naar het bedreigde punt en weldra hoorden we van het afslaan van de verdere Russische aanvallen en een paar dagen later zelfs van een tegenoffensief der eerstgenoemden, waardoor de Russen gedwongen werden op de rivier terug te trekken met behoud van sterke bruggehoofden bij Mikolajow, Zydaczow, Zurawno en Halicz. De krachtsinspanning van het Russische leger had dus slechts geleid tot het afwenden van een grooten ramp en den val van Lemberg vertraagd.

Want al was de stad nu van het Zuiden uit veilig, uit het Wes-

ten dreigde het gevaar van dag tot dag meer. Nieuwe aanvallen op het leger van Aartshertog Jozef Ferdinand aan de San hadden geen succes opgeleverd, zoodat deze thans tot tegenaanvallen kon overgeen. Bovendien waren de verbindingswegen achter het Duitsch-Oostenrijksche front weer voldoende hersteld om groote troepenmachten en vooral zwaar geschut met veel ammunitie aan te voeren, terwijl de Russische reserves voor een belangrijk gedeelte gebruikt waren aan den Dnjester.

Het eerste resultaat van een gevecht, dat verscheidene dagen duurde, was de ontruiming van Sieniawa door de Russen, die terugtrokken naar Tarnogrod, dat reeds op hun eigen grondgebied ligt. Lager op hielden ze echter nog aan de San stand, doch meer naar het Zuiden moesten ze eveneens terug. Terwijl sterke achterhoeden den opmarsch van den vijand vertraagden, reti reerde hun hoofdmacht naar een linie die ongeveer loopt van Rawa Roeska over Grodek naar Komarno en den Dnjester. Het Zuidelijk gedeelte van dit front was zeer serk en strekte zich uit langs een riviertje de Wereszyca, dat een reeks van langwerpige meren vormt. Al zeer spoe- Böhm-Ermolli hier tegendig stond het leger van over de Russen, terwijl von Mackensen en de rechtervleugel van Aartshertog Jozef Ferdinand de achterhoede van den vijand verdreven uit Jaworow en Lubaczow. De rest van het leger van den laatstgenoemde begon langzamerhand een naar het Noorden gericht front te verkrijgen, dat zich, naarmate de hoofdmacht verder trok, in Oostelijke richting verlengde.

Door de Oostenrijkers buitgemaakt Russisch loopgraafmortier.

Böhm-Ermolli veroverde na harden strijd Grodek en Komarno, zonder daardoor echter veel te vorderen, daar de eigenlijke verdedigingslinie der Russen niet doorbroken werd. Door tegenaanvallen verhinderden de laatsten bovendien al zijn kracht aan een doorbraak te besteden. Er was n.l. hieraan veel voor hen gelegen. Week toch de verdedigingsmacht van de Grodek-linie, dan zou niet alleen Lemberg vallen, maar ook de verbinding tusschen het leger ten Noorden er van met dat aan den Dnjester verbroken zijn.

Kon hij aldus niet verder komen, toch werd het onmiddellijk doel der aanvallers bereikt. Von Mackensen had zijn opmarsch voltooid en viel den 20sten Juni de Russische hoofdmacht tusschen Grodek en Rawa Roeska aan. Over een breed front had hij succes. De eene Russische loopgraaf naar de andere werd door zijn geschut reddeloos geschoten en dan door zijn infanterie bestormd. Hij bereikte dien zelfden dag reeds Janow, op een kleine 20 K.M. van Lemberg gelegen, en dwong meer Noordwaarts de Russen te wijken tot den spoorweg, die van Lemberg over Zolkiew naar Rawa Roeska loopt.

Daar nu werd den volgenden dag het lot van de Galicische hoofdstad beslist. Zoowel het belangrijke wegenkruispunt Rawa-Roeska als Zolkiew werden door de Duitschers bestormd. Daardoor was Lemberg onhoudbaar geworden. Terwijl een achterhoede de laatste verdedigingslinie rondom de stad nog eenige uren verdedigde, trok de hoofdmacht in Oostelijke richting af naar de Bug een zijrivier van den Weichsel.

De laatste voorraden, want het grootste gedeelte was reeds veel eerder weggezonden, werden medegenomen, evenals de meeste kanonnen. De achterhoede hield slechts weinig geschut over en kon dan ook alleen de vijandelijke voorhoede ophouden. Reeds den 22sten Juni bestormden Duitsche troepen de Russische stellingen in het Noorden, Oostenrijkers die in het Zuiden en Westen en konden daarna zonder slag of stoot de stad binnenrukken.

Wederom luidden de overwinningsklokken in Duitschland en Oostenrijk. Bij het belangrijke nieuws vergat men evenwel, dat er absoluut geen sprake was van eenigen krijgsbuit. Er was een overwinning behaald, maar in hoofdzaak slechts op de vijandelijke achterhoede. De hoofdmacht daarvan trok steeds verder terug, om telkens opnieuw gereed te staan het offensief te hervatten, zoodra de overwinnende partij de overmacht, die vooral in het aantal kanonnen bestond, verloren had, bijv. door wegzending naar andere oorlogstooneelen of door moeilijkheden van het transport langs de lange verbindingslijnen.

We gaven reeds aan, dat de Russen ten Oosten en N. O. van Lemberg terugtrokken op de Bug, wat door de hoofdmacht ongehinderd kon geschieden. Eerst op het einde van de maand kregen zij daar den vijand opnieuw tegenover zich, zonder dat deze nochtans in staat was beslissende aanvallen te doen.

Meer naar het Zuiden hadden de Russische troepen geleidelijk aan de Dnjester-linie moeten ontruimen. Halicz, aan de samenvloeiïng van deze rivier met de Gnita Lipa was daarbij de spil geweest en op het einde van Juni stond het geheele leger langs laatstgenoemd riviertje, waaraan de steden Przemyslany en Rohatyn.

Waarschijnlijk lag het niet in de bedoeling van den Russischen Generalen Staf deze linie te behouden. Althans de gevechten, die hier geleverd werden, hadden geheel den aard van achterhoede-ge-

vechten, zoodat het den aanvaller niet moeilijk viel den overtocht af te dwingen, waarna een nog verder naar het Oosten liggende linie, langs de Zlota Lipa, het gevechtsfront werd, waarop, naar het schijnt, de beide legers in hun geheele sterkte tegenover elkander kwamen te staan.

In het uiterste Zuiden van Galicië had ondertusschen het gevechtsfront heen en weer gegolfd. Na de reeds vermelde poging van de Russen om van den Dnjester naar de Pruth op te rukken en die rivier te overschrijden, waren ze in verband met de gebeurtenissen meer

De paardenarts aan 't werk.

Noordelijk, ook hier gedwongen naar het Oosten terug te trekken. Zoo hield hun leger ten slotte stand langs den Dnjester tusschen de uitmondingen in dien stroom van de zijrivieren Zlota-Lipa en Sereth, (deze laatste zou, wanneer de Russen ook van de Zlota-Lipa moesten wijken, een nieuwe verdedigingslinie vormen) en vandaar over de rivier naar de Pruth, die ongeveer bereikt werd op de plaats, waar hij de grens passeert. Zelfs hadden de Oostenrijksche troepen van generaal Planzer hier een kleinen inval in de Russische provincie Bessarabië gedaan, doch waren spoedig weer teruggedreven.

Dat de Duitsche en Oostenrijksche troepen voorshands niet veel moeite deden om nog verder Oostwaarts op te rukken, is gedeeltelijk ook te verklaren door de omstandigheid, dat hun linkerflank tusschen Bug en San, die onder den Aartshertog en den generaal von Mackensen met het front naar het Noorden gerricht stond, te dicht bij de eigen verbindingslijn stond. Een kleine tegenslag daarvan toch zou het geheele leger in gevaar gebracht hebben. Vandaar dat het in de eerste plaats noodzakelijk was, dat deze vleugel zich in Noordelijke richting verplaatste en zoo mogelijk zich wist meester te maken van den spoorweg, die op Russisch gebied van Ivangorod over Lublin en Cholm evenwijdig langs de grens loopt.

Inderdaad begon reeds in het einde van Juni deze opmarsch, waarbij al spoedig de Tanew, een zijrivier van de San, bereikt werd. Daarna werd die overschreden en werden verschillende plaatsen als Tomaszow, Krasnobrod, Bilgoray en Josefow, aan den Weichsel, door hen bezet.

In verband daarmede moest nu ook het Russisch front ten Westen van laatstgenoemde rivier zich terugtrekken, wilde de verbinding met de andere legers niet verbroken worden. Uiterst kritiek werd hierdoor de geheele positie van de Russen. Het geheele front in Polen, dus het centrum van de ontzaglijke gevechtslijn, lag nu vèr vooruit naar het Westen met naar het Oosten achteruitgebogen vleugels. Bogen die laatsten nog meer terug, dan zou het oogenblik komen, waarbij gedacht moest worden hetzij over een terugtocht van het geheele leger naar het binnenland, hetzij over een verdediging van Warschau, Ivangorod en Novo-Gregoriefsk tegen een vijand, die deze vestingen omsingelde.

Te begrijpen is, dat de Russische Generale Staf om dit af te wenden nog een poging zou doen de troepen van Aartshertog Jozef Ferdinand en von Mackensen terug te werpen. Doch daarover in een volgend hoofdstuk.

HOOFDSTUK XXII.

Het verdere Verloop van den Oorlog ter Zee met de gevolgen er van, benevens de Strijd buiten Europa.

Sinds het begin van den „Duikbootenoorlog” gebeurde er ter zee zeer weinig belangrijks, wat ontmoetingen betreft tusschen vijandelijke oorlogsschepen. Nog meer dan in vroegere oorlogsperioden bleven de groote schepen binnengaats en lieten de zee over aan de kleinere eenheden. Ook die kwamen slechts zelden met elkaar in gevecht. Enkele malen werden Duitsche duikbooten in den grond geboord door Engelsche torpedo-jagers of ook door gewapende koopvaarders en trawlers. Een paar Engelsche torpedo-booten werden getorpedeerd en niet ver van den Scheldemond had een onbeduidend treffen plaats, waarbij eerst twee gewapende trawlers der Engelschen door Duitsche torpedobooten uit Zeebrugge werden tot zinken gebracht, die daarna op hun beurt zelf werden vernietigd door ijlings te hulp gekomen Engelsche torpedo-jagers.

Op den Oceaan geschiedde evenmin iets. De Dresden werd op de kust van Chili tot zinken gebracht, terwijl de laatstovergebleven Duitsche kaperschepen, de hulpkruisers Prinz Eitel Frtz en Kronprinz Wilhelm, die nog enkele Engelsche koopvaarders in den grond geboord hadden, een toevlucht moesten zoeken in den Amerikaanschen haven Newport-News en zich daar laten interneeren, zoodat de scheepvaart op de groote wereldzeeën geheel veilig geworden was.

Geheel anders was dat echter in de Noordzee, de Iersche zee en het Kanaal. Bijna geen dag ging voorbij of er werd een, soms wel meerdere Engelsche schepen, in den grond geboord. Nu eens gebeurde dat na waarschuwing der bemanning, zoodat die het schip kon verlaten, maar dikwijls ook zonder zulke voorzorgen, wat tengevolge had het verlies van talrijke menschenlevens.

Onder de meest afschuwelijke daden, door de Duitsche duikbooten verricht, behoort het torpedeeren van de Lusitania.

Dit reusachtige passagiersschip van de Engelsche Cunard-Lijn, vertrok in het begin van Mei uit New-York met meer dan 2000 menschen

aan boord, n.l. een bemanning van 665 koppen, 290 eerste, 662 tweede en verder derde klasse passagiers, die tot verschillende nationaliteiten behoorden en waaronder zich ook enkele voorname Amerikanen bevonden. Enkelen daarvan hadden te voren een waarschuwing ontvangen, waarin hun afgeraden werd de reis met de Lusitania te maken, daar dit schip getorpedeerd zou worden. Doch niemand had daaraan eenigen aandacht geschonken, meenende dat zoo'n groot schip, met zooveel passagiers, wel ongemoeid zou gelaten worden. Evenmin had men rekening gehouden met een advertentie, die de Duitsche gezant in de New-Yorksche bladen had laten plaatsen met den volgenden inhoud:

„Zij, die van plan zijn een reis te doen over den Atlantischen Oceaan, worden er op gewezen, dat er een staat van oorlog heerscht tus-

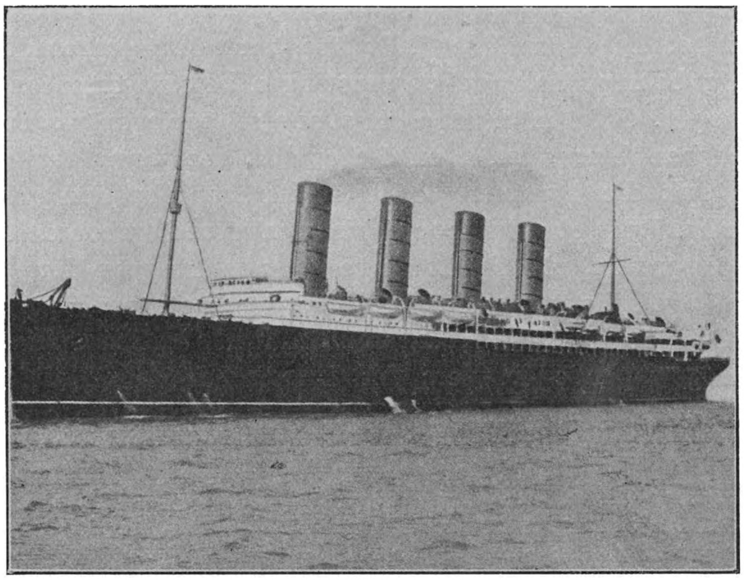

De „Lusitania", de reusachtige Engelsche passagiersboot, die door een Duitschen onderzeeër werd getorpedeerd.

schen Duitschland en zijn Bondgenooten eenerzijds en Engeland met zijn Geallieerden anderzijds; dat het oorlogsgebied omvat de wateren grenzende aan de Britsche eilanden; dat, overeenkomstig het manifest der Duitsche regeering, schepen, die de vlag van Engeland of die van zijn bondgenooten voeren, in deze wateren kunnen vernietigd worden, en dat de passagiers van dergelijke schepen, die zich in dit oorlogsgebied bevinden, het zichzelf te wijten hebben, wanneer zij daarvan het slachtoffer worden."

(w. g. Keizerlijke Duitsche Ambassade.)

In het vaste vertrouwen, dat de Duitsche regeering niet zoo ver gaan zou bij het overtreden van alle internationale overeenkomsten en zelfs

passagiersschepen vernielen, en dat in het ergste geval een zoo groot en snel schip als de Lusitania niet getorpedeerd zou kunnen worden, ging men welgemoed scheep. Zonder incidenten bereikte men de Zuidkust van Ierland, waar om de een of andere reden, waarschijnlijk de mist, de vaart wat verminderd werd.

Een der geredde passagiers vertelde naderhand het volgende:

„Ik wandelde 's middags (Vrijdag 7 Mei) op het dek en had juist het Marconi-dek bereikt en keek toen over het water. Plotseling zag ik een wit lichtende streep door het water op het schip aankomen en onmiddellijk daarna kon ik daarvoor duidelijk de ongeveer 12 voet lange torpedo onderscheiden. Voordat ik tijd had om te beseffen, wat er gebeuren zou, volgde een hevige ontploffing, waarbij het scheen of het geheele' schip opgelicht werd, terwijl een waterzuil tot aan het bruggedek opspoot. Ik werd door den schok neergeworpen en toen ik opstond zag ik het geheele voordek in wolken stoom gehuld, door het springen van een tweetal stoomketels.

Onmiddellijk daarna werden maatregelen genomen voor het reddingswerk. De booten, die den vorigen dag reeds gereed gezet waren, zouden te water gelaten worden. Toen de eerste echter, vol vrouwen en kinderen met een paar matrozen, zou worden neergelaten, brak een touw en allen, die er in zaten, op drie na, stortten in het water en kwamen om. Met andere was men gelukkiger, maar daar het schip, dat reeds begon te zinken, sterk overhelde, was het onmogelijk de booten van bakboordzijde te gebruiken. Ook ik stapte in een boot, nadat ik medegeholpen had om er een aantal vrouwen en kinderen in te plaatsen, maar daar deze overvol werd en ik vreesde, dat het schip zinken zou voor we weg konden varen, sprong ik er uit en zwom zoo snel ik kon weg.

Bijna dadelijk daarop verdween het trotsche zeekasteel, honderden met zich medenemend, waarvan slechts een klein gedeelte weer boven kwam. Tallooze levenden en lijken dreven te midden van allerlei wrakmateriaal. Tot mijn geluk bevond ik me vlak in de nabijheid van een losgeslagen ledige boot, die ik zwemmende wist te bereiken. Toen ik er in geklauterd was, voegden zich weldra nog drie schipbreukelingen bij mij en samen pikten we daarna nog een dertigtal der anderen op en roeiden in de richting der kust.

Voor de anderen kwam nu weldra ook hulp opdagen, n.l. de trawler Peel XII, die zich in de nabijheid bevonden had, en er in slaagde ongeveer 110 drenkelingen te redden. Ook andere schepen kwamen opdagen en deden ook hun best. Zoodoende kwamen ten slotte pl.m. 650 geredden aan wal, maar ongeveer 1500 waren omgekomen. Het was dus een massa-moord, die Duitschland begaan had in koelen bloede en die onmogelijk goed gepraat kan worden door het feit, dat het schip eenige ammunitie vervoerde. Wat dat laatste betreft, is het een groote

verantwoordelijkheid der Engelsche regeering om dat door een passagiersschip te laten doen, maar zelfs dat in aanmerking nemende, blijft de daad een ergerlijke misdaad, die trouwens doelloos was, want de ammunitie-voorraad aan boord was slechts klein, terwijl veel grootere voorraden behouden in Engelsche havens aankwamen.

Het gevolg was, erg genoeg, een gejubel in de Duitsche en Oostenrijksche pers. Men durfde zelfs de hoop uitspreken, dat dit geval het eerste zou zijn in een lange reeks. Wat doet een oorlog de menschen toch wreed worden.

In Engeland en zijn koloniën werkte het uit, dat het gepeupel zijn wrok ging koelen op al wat Duitsch was. In Londen, Liverpool en elders werden Duitsche winkels vernield en waren de daar nog steeds wonende Duitschers hun leven niet zeker. De Engelsche regeering ging

Vernielde Duitsche winkel te Liverpool, als wraakneming voor het torpedeeren der „Lusitania."

dan ook over tot een algemeene interneering van allen. Het ergst waren deze bewegingen wel in Zuid-Afrika, vooral in Johannesburg. Een Duitsch klinkende naam was al voldoende om het volk er toe te brengen, niet alleen de ruiten in te werpen, maar alle inboedels en magazijnvoorraden te vernielen. In Durban was daarvan de Nederlandsche consul een onschuldig slachtoffer.

In Amerika was de verontwaardiging niet minder groot. De Amerikaansche handel werd door zoo iets ernstig benadeeld en een aantal Amerikanen hadden er het leven bij verloren en dat, terwijl tusschen de Duitsche en de Amerikaansche regeeringen reeds eenige nota's gewisseld waren over vroegere minder ernstige voorvallen. Te begrijpen is, dat ditmaal een zeer krachtig protest door President Wilson tegen Duitschland werd gericht. Reeds enkele dagen na de droeve onder-

gang der Lusitania, waarbij 139 Amerikaansche staatsburgers waren omgekomen, werd dit verzonden. De inhoud was ongeveer als volgt:

1e. De Vereenigde Staten dringen aan op opheldering over de incidenten, die zich sinds de bepaling van de duikbootenzône hebben voorgedaan.

2de. Dat het torpedeeren van verschillende Amerikaansche schepen, als de Cushing en de Gulflight, en van Engelsche passagiersbodems, waarbij Amerikanen het leven verloren, als de Falaba en de Lusitania, een geest van opgewonden verontwaardiging in de Unie had veroorzaakt.

3de. De Vereenigde Staten eischen, dat Duitschland zal vasthouden aan de bepalingen, die over den zeeoorlog bestaan. Wilson vraagt de verzekering en waarborgen, dat ongewapende schepen, die non-combattanten vervoeren, doorzocht en dat passagiers en bemanning in veiligheid gebracht zullen worden, alvorens een prijsverklaard schip vernietigd wordt.

4de. De president wijst er op, dat omstandigheden, die onafhankelijk zijn van den wil der Vereenigde Staten, een krachtige actie noodzakelijk kunnen maken.

Met spanning wachtte men in Europa, zoowel in Engeland en de daarmede verbonden Staten als in de neutrale landen het antwoord van Duitschland. Heel vaag werd de hoop gekoesterd, dat een einde zou komen aan den duikbooten-oorlog tegen handelsschepen. Die hoop echter bleek ijdel te zijn, want het antwoord der Duitsche regeering, dat in het einde van Mei gepubliceerd werd, hield geen enkele belofte in; slechts werd het volgende gezegd:

1ste. Van den aanvang af waren bevelen gegeven de neutrale schepen niet aan te vallen. Dat dit toch enkele malen gebeurde, was de schuld van Engeland, dat dikwijls zijn schepen neutrale vlaggen deed voeren, of van verdachte handelwijzen der betrokken neutrale kapiteins. Alle schade aan zulke schepen of hun ladingen toegebracht, zou volkomen vergoed worden. De gevallen van de „Cushing” en de „Gulflight” waren in onderzoek, waarvan het resultaat medegedeeld zou worden.

2de. In zake de „Falaba” werd alle verantwoordelijkheid op den kapitein geschoven, die niet gehoorzaamde aan het bevel tot stoppen. Toch werd ruim 20 minuten gewacht met het afschieten der torpedo.

3de. Wat betreft de „Lusitania” betreurde de Duitsche regeering het omkomen van zooveel onderdanen van neutrale Staten. Zij brengt echter onder den aandacht van het Amerikaansche Gouvernement, dat het schip als hulpkruiser te boek stond en bewapend was met verborgen kanonnen, waarvoor speicale kannoniers en ammunitie aan boord waren. Dat het bovendien ammunitie en soldaten voor de Engelsche regeering vervoerde, o.a. 5400 kisten geweerpatronen, aan de ontplof-

fing waarvan de snelle ondergang toe te schrijven was. Dat ten slotte een waarschuwing van het schip gevaarlijk was voor de duikboot in verband met de snelheid en de bewapening der Lusitania en het bevel door de Engelsche regeering gegeven, om in voorkomende gevallen te trachten duikbooten te rammen.

4de. De Duitsche regeering wacht een nadere nota van de Unie af, nadat de aangegeven punten onderzocht zullen zijn.

Dit antwoord deed de gemoederen in Amerika nog meer verontwaardigd worden. Regeering, pers en bevolking betoonden zich feitelijk uiterst vijandig tegen Duitschland en er werd gesproken over een nieuwe nota, die eenigszins de aard zou hebben van een ultimatum. Hoewel dit nu wel niet het geval was, hadden de daarover gevoerde besprekingen tegenvolge, dat de minister van Buitenlandsche Zaken,

Vernielde Duitsche winkel te Liverpool, als wraakneming voor het torpedeeren der „Lusitania".

die elke kans op onaangenaamheden met Duitschland, die tot een oorlog zouden kunnen leiden, wilde vermijden, zijn ontslag nam. Een oogenblik wekte dit de verwachting op, dat een nieuwe oorlogsverklaring voor de deur stond, wat echter te voorbarig bleek.

Den 9den Juni werd het nieuwe protest van President Wilson verzonden, met den volgenden inhoud:

1ste. Dankbaar wordt nota genomen van de Duitsche toezegging betreffende de „Cushing" en de „Gulflight".

2de. Inzake de „Falaba" werd het Amerikaansche standpunt gehandhaafd, terwijl de Duitsche verklaring alleen beschouwd werd als een soort verontschuldiging voor den gezagvoerder der duikboot.

3de. Uitdrukkelijk werd verklaard, dat de Lusitania onbewapend was en geen ongeoorloofde lading aan boord had. Wel geweer-ammunitie,

doch zulks was altijd toegestaan. De beschuldiging van Duitschland, dat zulks wel het geval was, is feitelijk een beleediging voor Amerika, daar dit land dan zijn plicht als neutrale mogendheid zou verzuimd hebben, wat de regeering evenwel ten sterkste ontkent.

4de. Het torpedeeren van de Lusatania is een schromelijke overtreding van alle wetten der humaniteit en daartegen protesteert de Unie op de meest krachtigste wijze.

5de. Alle eischen, vervat in de nota van 15 Mei worden nogmaals herhaald.

6de. De Amerikaansche regeering kan niet toegeven, dat door de proclamatie van een oorlogszône ter zee, de rechten van Amerikaansche scheepseigenaars of van Amerikaansche burgers op handelsschepen van een oorlogvoerende mogendheid beperkt worden.

Zij meent tevens, dat de Duitsche regeering onvoorwaardelijk het beginsel aanvaardt, dat de levens van non-combattanten op alle manieren ontzien moeten worden en de verplichting om bij elken koopvaarder eerst nauwkeurig te onderzoeken of het een vijandelijk schip is, oorlogscontrabande vervoert, of wel een neutrale bodem, of niet geladen met ocntrabande.

Zij meent te mogen verwachten, dat de Keizerlijke Duitsche regeering de noodige maatregelen zal nemen, om deze beginselen ten opzichte van beveiliging van Amerikaansche menschenlevens en Amerikaansche schepen, ten uitvoer te brengen en vraagt om de verzekering, dat dit zal geschieden.

Zooals men ziet, was het vertoog wel kalm en had het niet de aard van een ultimatum, maar evenmin was het geschikt om de verhouding tusschen Amerika en Duitschland te verbeteren. In verband daarmede was het waarschijnlijk wel, dat de speciale Duitsche gezant Dernburg in deze dagen Amerika verliet en dat een tocht van de Amerikaansche vloot naar San Francisco afgelast werd.

In beide landen werd de pers van dag tot dag scherper en werd feitelijk op een oorlogsverklaring aangedrongen. Deze zou echter aan de toestand weinig veranderen. Amerika toch bezit geen leger van beteekenis en de soldaten die het heeft zijn noodig op de Mexicaansche grenzen. Langzamerhand bedaarde de storm dan ook en, daar ondertusschen de houding van de Engelsche regeering inzake den uitvoer van katoen uit Amerika of elders naar Duitschland en de neutrale landen, die daaraan grenzen, nogal wat ontevredenheid in Amerika verwekte, verdween de kans op een oorlogsverklaring geheel.

Het Duitsche antwoord op de Amerikaansche nota, dat den 8sten Juli overhandigd werd en in het geheel geen positieve toezeggingen bevatte, wat betreft het principieele gedeelte van de kwestie, verwekte dan ook geen nieuwen storm. Dit antwoord bevatte als eenige concessie, dat de Amerikaansche regeering het recht had een bepaald aan-

tal goed kenbaar gemaakte en te voren aangekondigde passagiersschepen onder Amerikaansche vlag op Engeland te laten varen, die dan door de Duitsche duikbooten volkomen geëerbiedigd zouden worden. Waren er geen eigen schepen in voldoende aantal aanwezig, dan zouden daartoe die van andere neutrale mogendheden gecharteerd kunnen worden en zelfs werd toegestaan een viertal vijandelijke bodems daartoe te gebruiken, mits waarborgen gegeven werden, dat daardoor geen contrabande zou vervoerd worden. *)

Vermoedelijk zou men later nog we hierop terugkomen, vooral ook in verband met een aanbod van president Wilson om door zijn bemiddeling een wijziging van den geheelen zeeoorlog (blokkade van Duitschland door Engeland, en duikbooten-oorlog) tot stand te brengen. Of dit succes hebben zou, viel evenwel zeer te betwijfelen.

Ook andere neutrale mogendheden hadden groote schade door het optreden der Duitsche duikbooten. Vooral veel Noorsche schepen waren daarvan het slachtoffer. Ook Nederland leed daaronder, hoewel in mindere mate. De meest opzienbarende gebeurtenissen in dat opzicht waren het opbrengen van een tweetal Nederlandsche schepen, de Zaanstroom en de „Batavier V" naar Zeebrugge, in Maart, en het torpedeeren van de „Katwijk" op den 15den April. Beide eerstgenoemde vaartuigen waren op weg naar Engeland en hoofdzakelijk geladen met allerlei levensmiddelen en stukgoederen. Protesteeren hielp niet: de zaak kwam voor het Hamburgsche prijsgerecht, dat ten slotte de volgende uitspraak deed: de contrabande in de lading aanwezig wordt verbeurd verklaard, evenals het schip „de Zaanstroom". Dit laatste berustte op de omstandigheid, dat het grootste gedeelte der lading uit contrabande bestond, wat met de „Batavier V" niet het geval was, waarom deze bodem in de 2de helft van Juli verlof kreeg de haven van Zeebrugge te verlaten en naar Rotterdam te varen.

Veel erger was het geval van de „Katwijk", die met graan voor de Regeering uit Amerika onderweg was en tegen het vallen van den avond voor anker ging bij het lichtschip Noord-Hinder. Zonder eenige voorafgaande waarschuwing werd het schip toen plotseling getroffen door een torpedo van een onderzeeboot. De bemanning wist zich gelukkig te redden. De ontsteltenis in den lande was vrijwel algemeen en de regeering richtte een krachtig protest tegen de Duitsche, die onmiddellijk ten antwoord gaf, dat ze het geval zou onderzoeken en bereid was eventueel volkomen schadevergoeding te geven. Na eenige

---

*) Inmiddels verscheen einde Juli 19.5 een nienw vertoog van de Amerikaansche regeering, waarbij alle protesten gehandhaafd werden. Het Duitsche aanbod werd geweigerd, terwijl aan het slot de mededeeling gedaan werd, dat voortaan het torpedeeren van een Amerikaansch schip of ander vaartuig met Amerikanen aan boord, zou opgevat worden als een onvriendelijke (lees: vijandige) daad.

weken wachtens bracht dit aan het licht, dat de Duitsche commandant der onderzeeboot de nationaliteitskenmerken van de „Katwijk" niet opgemerkt had, daar de duisternis ingevallen was en het schip nog niet alle lichten aan had. Verontschuldigingen werden aangeboden en de schadevergoeding ten volle toegestaan, waarmede het incident gesloten was.

In het algemeen kunnen we van de duikbooten-oorlog verklaren, dat er veel ,zeer veel schade door toegebracht werd aan den Engelsche handel, doch niet zooveel, dat die er door tot stilstand gedoemd zou worden. Integendeel, het aantal schepen, dat dagelijks de havens van onze Westelijke naburen binnenviel en uitvoer was geenszins klei-

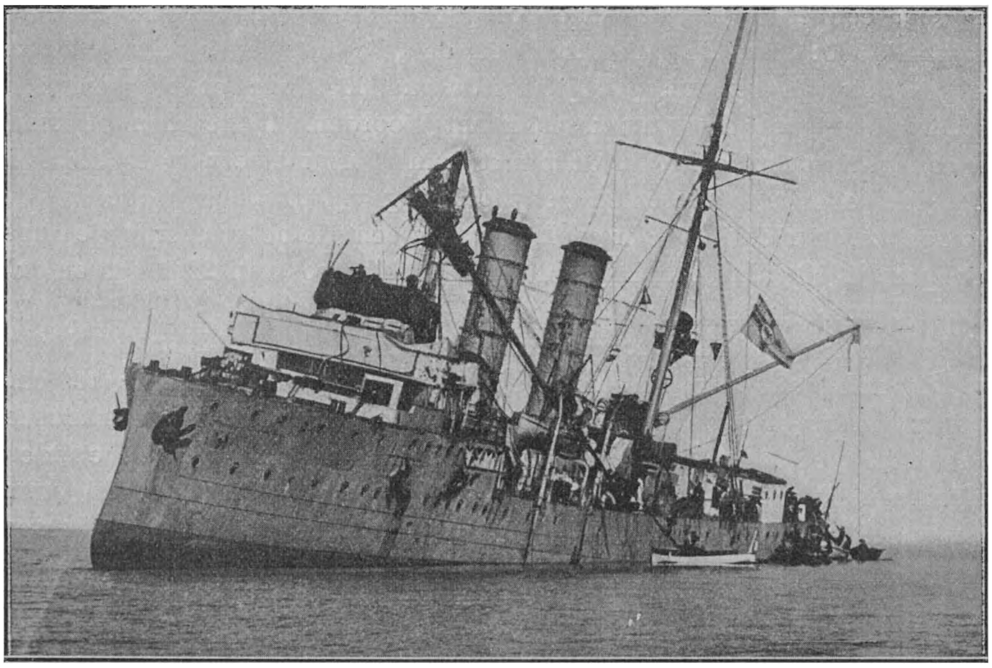

De Duitsche mijnenkruiser „Albatros", die in den zeeslag bij Gotland buiten gevecht werd gesteld.

ner dan in vroeger tijd. Op den eigenlijk gezegden oorlog oefenen de duikbooten in de Noordzee geen invloed uit. De Engelsche soldaten- en ammunitie-transporten gingen ongestoord hun gang.

Ten slotte dient hier nog vermeld te worden een mislukte poging van de Engelschen, om door middel van vliegmachines een aanval te doen op de Duitsche marine-stelling achter Helgoland. Daartoe kwamen den 4den Juli een aantal zoogenaamde moederschepen (d. w. z. vaartuigen, van waar de machines opstijgen en waardoor ze weer opgepikt worden) begeleid door lichte kruisers en torpedojagers op de hoogte van Terschelling. Hun nadering was echter niet geheim gebleven en weldra werden ze aangevallen door Duitsche luchtschepen,

vliegmachines, duikbooten en andere oorlogsbodems, met dit resultaat, dat de Engelschen moesten afdeinzen en dus hun plan verijdeld zagen.

In de Oostzee gebeurde langen tijd niets buiten het vergaan van enkele koopvaarders door torpedo's of mijnen. In Juni en Juli echter kwam er meerdere levendigheid. Toen vernamen we telkens van kruistochten van Duitsche- en Russische lichte eskaders. Ook Engelsche duikbooten verschenen in deze wateren en van Russische zijde werd ons gemeld, dat een daarvan den 2en Juli het geluk had een groot Duitsch oorlogsschip, waarschijnlijk de „Pommern", in den grond te booren. De juistheid van dit bericht was niet te controleeren, daar het niet door de Duitsche autoriteiten bevestigd werd, evenmin echter tegengesproken.

Ter zelfder tijd gebeurde meer Noordelijk iets anders. Den 1sten Juli voer een eskader Russische oologsbodems, bestaande uit de „Rurik" van 15000 ton, de „Makarof" en de „Bajan", ieder van 7750 ton en de „Bogatijn" en de „Oleg", beide van 6650 ton, en begeleid door torpedojagers, van het Zuiden naar het Noorden. Zij keerden blijkbaar van een kruistocht terug. In de buurt van Gotland, een aan Zweden behoorend eiland, ontmoetten ze plotseling vijf Duitsche schepen, die in omgekeerde richting voeren. Het waren een kleine kruiser, type Augsburg, van 4350 ton, een mijnenlegger de Albatros van 2200 ton en drie torpedojagers.

De zwakke Duitsche scheepsmacht, die denkelijk door het heiige weer de nabijheid der Russen te laat gemerkt had, trachtte te ontsnappen, maar slaagde daarin niet. Ze werden krachtig aangevallen met dit resultaat, dat de Albatros in de steek gelaten moest worden. De andere kruiser vluchtte eenigszins beschadigd weg, terwijl de torpedo-jagers door voortdurende aanvallen de Russen in de vervolging verhinderden. De mist maakte de vluchteling spoedig onzichtbaar, zoodat deze kon ontsnappen. Niet alzoo de Albatros. Hierop concentreerde zich het vuur van het geheele Russische eskader, waardoor het schip spoedig reddeloos geschoten werd. De nabijheid van het Zweedsche eiland stelde den commandant nog in staat zijn schip op het strand te zetten en zoodoende zijn bemanning te ontrukken aan een wissen dood in de golven of aan de Russische krijgsgevangenschap.

Het schijnt, dat de Russen nog eenige schoten gelost hebben, toen hun prooi zich reeds in de Zweedsche wateren bevond en daardoor de neutraliteit van dat land geschonden hebben. Zweden protesteerde ten sterkste daartegen met dit gevolg, dat de Russische regeering verontschuldigingen aanbood en verklaarde, dat het mistige weer belet had de kust vroeg genoeg waar te nemen.

Met dit gevecht was het echter nog niet geëindigd. De ontsnapte Duitsche schepen waren naar het Oosten gevlucht, waarschijnlijk wetende, dat zich daar krachtige helpers bevonden. Toen dat ook het Russische eskader de wateren van Gotland verlaten had en verder naar

het Noorden stoomde, ontdekte het in den vroegen morgen een nieuwe Duitsche scheepsmacht, bestaande uit den zelfden kleinen kruiser van den vorigen dag met een tot vier vermeerderd aantal torpedojagers en bovendien een grooten kruiser, type „Rhoon", van 9500 ton, en een kleinen, type „Bremen", van 3250 ton. Er volgde een kort gevecht, waarin de sterkere Russen de overhand behielden. De Duitschers weken langzaam in Oostelijke richting, terwijl eenige hunner onderzeeërs een vergeefschen aanval op de Russen deden.

De „Rurik" kreeg toen bevel een aanval op den wijkenden vijand te doen. In het hieruit voortgesproten gevecht was dit schip met zijn 4 kanonnen vna 25 en 8 van 20 c.M. vèr in het voordeel boven de twee

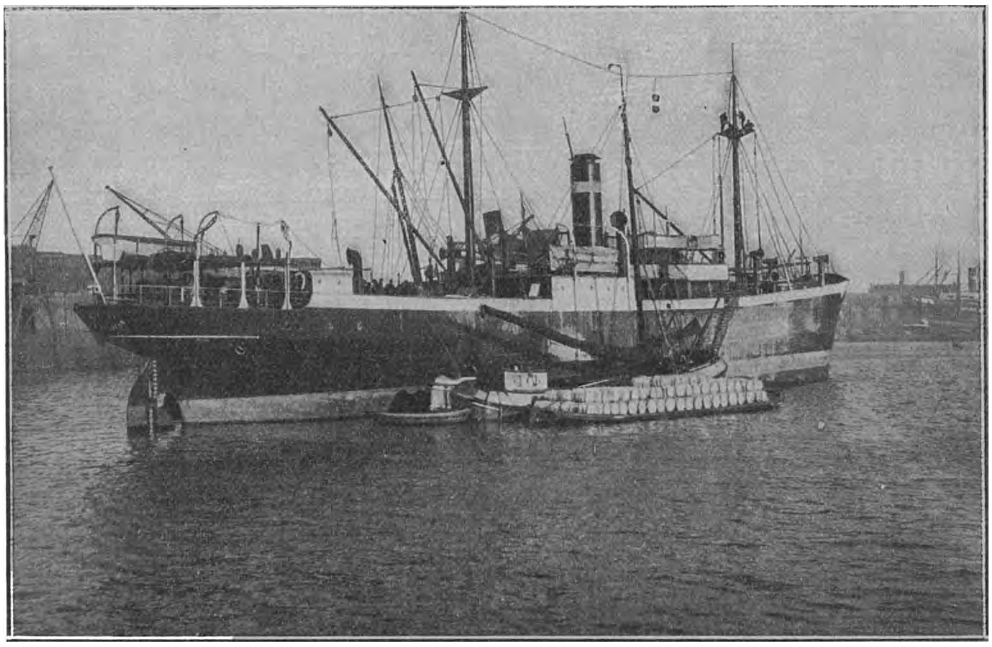

Het Nederlandsche s.s. „Medea", dat door een Duitsche duikboot werd getorpedeerd.

laatstgenoemde schepen der Duitschers, die samen slechts 4 stukken van 20 c.M. behalve eenige van 15 en van 10 c.M. bezaten. Het schip van het „Rhoon"-type kreeg ernstige averij en beide vluchtten zoo spoedig mogelijk, een eindweegs achtervolgd door de Rurik. Daar echter vermoed werd, dat een talrijke Duitsche scheepsmacht in aantocht was, werd spoedig de vervolging gestaakt en de steven naar het N. O. gericht, waarbij het eskader weldra eenige Russische linieschepen ontmoette, die voor mogelijke gevallen te hulp gezonden waren. Op weg naar de haven werd deze macht nog even aangevallen door Duitsche onderzeeërs, wat echter door de torpedo-jagers gemakkelijk belet werd. Vermoed werd, dat daarbij een der duikbooten geramd werd door den tor-

pedojager Vnimatelny, die daartoe een poging gedaan had en later een beschadigden voorsteven aan het gedeelte onder de waterlijn bleek te bezitten.

In de Middellandsche Zee verschenen in dezen tijd ook een paar Duitsche duikbooten, tot groot gevaar voor de Engelsche en Fransche slagschepen bij den ingang der Dardanellen. Hier n.l. waren de inmiddertijd gestaakte aanvallen hervat en ditmaal niet meer alleen door de vloot, maar ook door een landingsleger, dat daartoe aangevoerd was uit alle streken der wereld, vooral Engelschen, Australiërs, Britsch-Indiërs en gekleurde Fransche troepen uit Afrika.

Het was een zeer moeilijke onderneming, want de Turken hadden volop tijd gehad het geheele schiereiland Gallipoli in een geduchten staat van tegenweer te brengen en hadden zich, geholpen door de Duitsche officieren, die in hun leger dienden, dien tijd goed ten nutte gemaakt.

Het eilandje Tenedos was tot de operatie-basis gemaakt en vandaar richtten zich de oorlogsbodems en transportschepen in den nacht van den 24sten op den 25sten April naar verschillende punten der kust, n.l. naar 5 plaatsen op het schiereiland Gallipoli en naar een op den Aziatischen oever. Aan de hand van een beschrijving door een correspondent van de „Times" gegeven, willen we hier de geschiedenis der landing vertellen.

Daar de kust grootendeels rotsachtig is, waren vijf plaatsen uitgekozen waar de klippenreeks afgebroken werd door kleine kustvlakten. Twee daarvan lagen op de Westkust. Op de meest Noordelijke daarvan konden door de hulp van een drietal oorlogsschepen ruim twee bataillons zonder veel tegenstand aan wal gezet worden, doch toen ze een poging deden landwaarts op te rukken, stuitten ze op krachtigen tegenstand, leden zeer zware verliezen en moesten zich weer naar de kust terugtrekken. De poging werd toen opgegeven en den volgenden morgen scheepte het overschot zich weer in.

Meer succes had de landing op het tweede punt, dat iets ten Noorden van Kaap Tekeh gelegen was. Hier naderden de schepen den oever zeer dicht en bombardeerden de Turksche stellingen zoo geducht, dat een sterke macht aan land gezet kon worden. Een gedeelte daarvan groef zich in, terwijl anderen naar het binnenland oprukten en daarin aanvankelijk slaagden. Op een K.M. van de kust gekomen, kwamen ze echter onder het vuur van een vijandelijke batterij bij het dorp Krithia en werden ze tevens door een sterke overmacht aangevallen. Zoolang het dag was, konden ze zich handhaven door de hulp van het scheepsgeschut, doch toen de duisternis ingevallen was en het richten van de kanonnen moeilijker geworden, werden ze langzamerhand teruggedrongen. Den volgenden morgen konden ze dat verloren terrein evenwel weer heroveren, waarbij ze toen konden samenwerken met de troe-

pen, die geland waren op de derde plaats, n.l. tusschen de Kapen Tekeh en Hellas.

Met acht sleepbooten werd daar op drie plaatsen een troepenmacht naar de kust gebracht, nadat de scheepskanonnen zooveel mogelijk hun werk gedaan hadden. Zes daarvan konden hun opvarenden zonder veel

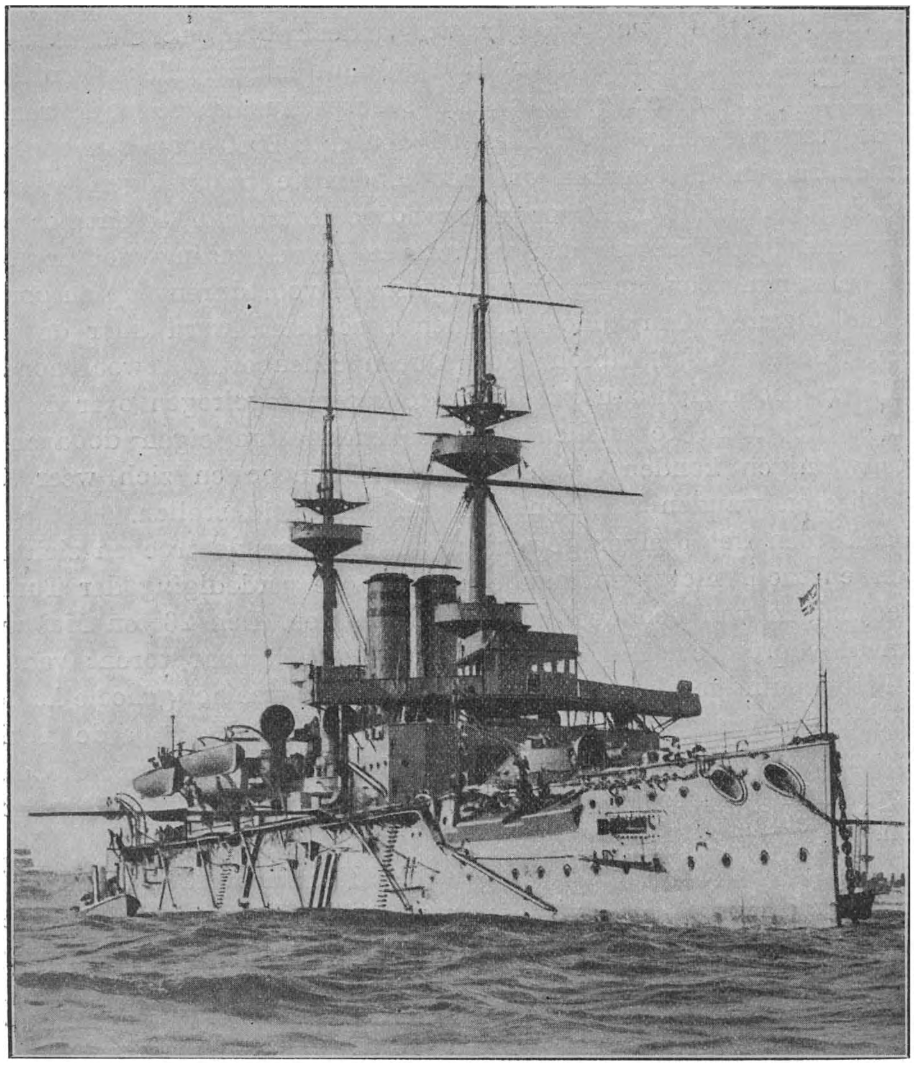

De „Majestic", een der groote Engelsche slagkruisers, welke bij de Dardanellen verloren ging.

moeite ontschepen, doch deze waren daarna gedwongen op de plaats zelve te blijven. De twee andere booten, in het centrum evenwel werden zoo door de Turksche mitrailleurs ontvangen, dat ze zich moesten terugtrekken. Versterkingen, die naar de flanken gezonden werden, ter sterkte van een regiment, slaagden er in de Turken te verdrijven, waarna ook het centrum aan land gezet kon worden. Evenals in het

andere geval, stonden de Engelschen ook hier 's nachts aan hevige aanvallen bloot, waartegen ze zich echter wisten te handhaven, waarna ze den volgenden morgen, zooals boven reeds gezegd is, in samenwerking met de ten Noorden van Kaap Tekeh gelande troepen konden oprukken.

De vierde landingsplaats lag tusschen Kaap Hellas en het fort Seddil Bahr. Dit nu was vroeger wel gedeeltelijk vernield, maar de Turken waren toch geslaagd er licht geschut en mitrailleurs verdekt in op te stellen en er een groot aantal scherpschutters te posteeren.

Het transportschip de „River Clyde", met 2000 man aan boord en groote deuren in de boorden om het landen te bespoedigen, stoomde met geringe snelheid recht op het zandige strand aan, totdat het vastliep, waarna twee lichters den voorsteven in verbinding met het land konden brengen. Een hagel van kogels viel voortdurend op en om het schip, dat tegen de Turksche kanonnen beschermd werd door de slagschepen „Cornwallis, „Albion" en „Queen Elisabeth". Twee honderd vrijwilligers boden zich aan om dwars door den kogelregen over de lichters naar het land te snellen. Zij teekenden hun eigen doodvonnis; slechts weinigen konden het er levend afbrengen en zich weer binnen de ijzeren wanden van hun schip in veiligheid stellen.

Eerst toen het donker geworden was, konden de troepen zich ontschepen en zich, niettegenstaande de dappere verdediging der Turken, meester maken van een deel der vestingwerken. Den 26sten Mei werd de aanval voortgezet, nadat die „Cornwallis" een paar torens van het kasteel tot puin geschoten had. Om twaalf uur was het geheele kasteel, het tot een ruïne geworden dorp en een heuvel, die door de Turken in een ware vesting veranderd was, in handen der aanvallers, die daardoor verbinding gekregen hadden met de op punten 2 en 3 gelande troepen.

Op het vijfde punt, ten Oosten van Seddil Bahr werden eveneens 700 man aan land gezet, die wel niet verder dan de kust konden komen, doch er in slaagden zich te handhaven, totdat ze afgelost werden door de Fransche troepen, die te voren een andere opdracht vervuld hadden. Ze hadden n.l. een landing gedaan op den Aziatischen oever bij Kum Kaleh, met het doel de Turken te dwingen hun macht te verdeelen. Het kasteel en het dorp van dien naam werden beide door hen veroverd en vernield, waarna ze het terrein nog een paar dagen bleven bezet houden en zich daarna terugtrokken. Het bezit van den Aziatischen oever had n.l. geen waarde, daar die bestreken werd door den Europeeschen en dus de Geallieerden, eenmaal meester van het schiereiland Gallipoli, elke poging van de de Turken om op den Aziatischen oever kanonnen op te stellen, ten einde de scheepvaart door de Dardanellen onmogelijk te maken, konden verhinderen.

De eerste stap tot het forceeren van de zeestraat was gedaan.

maar nog lang niet was de geheele weg daartoe afgelegd. Vele dagen lang moesten de Engelschen en Franschen zich bepalen tot verdediging van het veroverde terrein en het aan land brengen van versterkingen, geschut, ammunitie en levensmiddelen. Dat ging met de grootste moeilijkheden gepaard, want de geheele kust kon nog bestreken

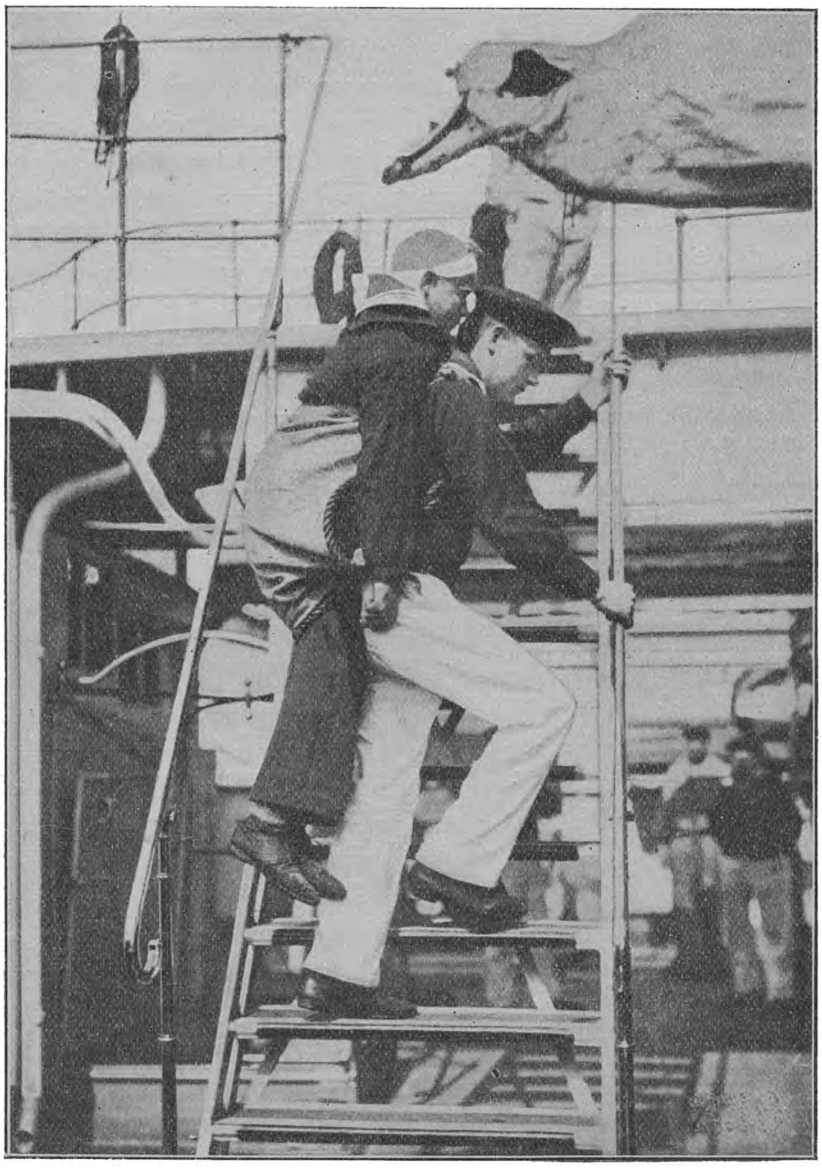

Gewonden-transport aan boord van een oorlogsschip in de Dardanellen.

worden door het Turksche geschut, terwijl havens ten eenen male ontbraken. Langzamerhand evenwel slaagden ze er in een geduchte legermacht op de Zuidpunt van het schiereiland te concentreeren en bovendien nog een tweetal andere afdeelingen op twee plaatsen van de Westkust, in de omgeving van Gaba Tepe aan land te zetten.

Toen ving de strijd in volle hevigheid aan. Engelschen, Australiërs, Nieuw-Zeelanders en Franschen trachtten het door hen bezette gebied te vergrooten, doch slaagden daarin slechts in zeer geringe mate. Nog minder succes hadden de Turken met hun tegenaanvallen, die ten doel hadden den vijand te verdrijven en in zee te werpen.

Ook dit kleine oorlogsterrein kostte het leven en de gezondheid van vele duizendtallen dappere, kloeke mannen. Tallooze hospitaalschepen met hun droeve lading mocsten koers zetten naar Egypte, Malta, Algiers of Zuid-Frankrijk, waar getracht werd de gewonden te herstellen of ten minste in het leven te behouden, het leven, dat voor zoo velen, voor goed verminkten slechts weinig waarde meer had, gedoemd als ze voortaan zouden zijn om afhankelijk te zijn van een staatspensioen of de liefdadigheid van verwanten en vreemden.

Tijdens den strijd te land moest de oorlogsvloot voortdurend in actie blijven, om de transportschepen te beschermen of wel om de vijandelijke stellingen te bombardeeren. De groote bodems waren dan een gemakkelijke prooi voor torpedobooten en onderzeeërs. Een van eerstgenoemde soort, een zeer kleine Turksche, slaagde er in veilig door de Dardanellen naar buiten te varen en een aanval te doen op een transportvaartuig, dat wel getorpedeerd werd, doch nog in een haven kon gesleept worden. Een andere bracht het Engelsche slagschip Goliath tot zinken.

Daar de Turken niet over duikbooten beschikten, zond de Duitsche Admiraliteit een paar der grootste en nieuwste door de straat van Gibraltar naar de Middellandsche Zee. Een waagstuk was het, doch het werd volbracht en ze konden hun werkzaamheden beginnen, waarbij ze door allerlei kleine, meest Grieksche kustvaarders, van de noodige brandstof. voorzien werden. Het resultaat van hun optreden, speciaal van dat der „U. 51", was, dat twee Engelsche slagschepen, de „Triumph" en de „Majestic", in den grond geboord werden, benevens een transportschip. Gelukkig kon een groot deel der bemanning van de snelzinkende vaartuigen gered worden. Het gevolg was een grootere voorzichtigheid der Engelsche en Fransche admiraals, die daardoor evenwel niet zoo krachtig konden meewerken in den strijd te land. Verdere verliezen werden daardoor voorkomen, waartoe ook kan bijgedragen hebben het jachtmaken door torpedojagers op de duikbooten zelf en vooral op hun helpers, die hen van benzine moesten voorzien.

Ook Engelsche onderzeeërs traden bij de Dardanellen op en wisten een paar malen zelfs door de zeestraat in de Zee van Mormora door te dringen en daar Turksche transportvaartuigen in den grond te boren. Een paar er van echter werden zelf het slachtoffer van hun gevaarlijke onderneming.

Thans, nu de geheele oorlog een jaar geduurd heeft en die op het oorlogstooneel reeds vier maanden, kunnen we met voldoende zekerheid

vaststellen, dat de eenige mogelijkheid tot het spoedig openen der Dardanellen zal zijn, of het ingrijpen van Bulgarije ten gunste der Geallieerden, waartoe voortdurend onderhandelingen te Sophia, de hoofdstad van dat land, gevoerd worden, of het gebrek aan ammunitie, dat de Turken zonder twijfel zullen krijgen, aangezien alle aanvoer van grondstoffen over de Zwarte Zee onmogelijk gemaakt wordt door de Russische vloot, die een steeds grootere meerderheid toont boven de Turksche, terwijl Roemenië zich verzet tegen den doorvoer van oorlogsmateriaal uit Duitschland en Oostenrijk naar Constantinopel.

Op de verdere Turksche oorlogsterreinen gebeurde in de laatste maanden van het eerste oorlogsjaar slechts weinig van beteekenis. Vermeld zij hier alleen nog maar het volgende:

Aan het Suez-kanaal verschenen een paar maal Turksche patrouilles, doch een aanval werd niet meer ondernomen; we kunnen dan ook gerust vaststellen, dat dit hoogst belangrijke vaarwater ook in het verdere verloop van den oorlog geheel vrij zal zijn.

Aan den Euphraat, waar, zooals we zagen de Engelsch-Indische troepen het mondingsgebied bezet hadden, werd voortdurend geschermutseld, zonder veel resultaten. In het laatste gedeelte van onze periode werden we echter eensklaps verrast door een Turksch bericht over een groote overwinning der Turken. Het algemeen wantrouwen, dat tegen zulke berichten bestaat, maakte dat men nieuwsgierig was naar verdere berichten en die kwamen weldra. Een week later werd de Turksche legermacht eenige K.M. verder naar het Noorden gedreven, waaruit voldoende blijkt, dat de zoogenaamde overwinning slechts bestond in het afslaan van een eersten aanval der Engelschen, die daardoor echter zoo weinig verzwakt waren, dat ze onmiddellijk daarop hun opmarsch konden hervatten en ditmaal met meer succes.

In het Kaukasusgebied ging de strijd sinds de Russische overwinningen in den winter, geregeld door en wel bleef het voordeel over het algemeen aan de Russen, die speciaal in het Oostelijke gedeelte en vooral van uit het opnieuw door hen bezette Noord-Perzië ver in het Turksche gebied wisten door te dringen en het Wan-meer bereikten.

Overigens krijgen we den indruk, dat beide partijen hier hun legermacht verzwakt hebben ten bate van den strijd in meer belangrijke streken.

In de Adriatische Zee, waar tot aan de oorlogsverklaring der Italianen aan Oostenrijk Fransche oorlogsschepen de marine van Duitschland's bondgenoot in bedwang hielden, had gedurende dien tijd slechts één gebeurtenis plaats, die vermeld dient te worden, n.l. het torpedeeren van den Franschen kruiser „Leon Gambetta" door een Oostenrijksche duikboot, waarbij een vrij groot gedeelte der opvarenden in de golven omkwam. Hier bleven de Oostenrijksche slagschepen en kruisers, evenals in de Noordzee die der Duitschers binnengaats en daardoor waren

ze veilig voor vijandelijke aanvallen, terwijl de Fransche schepen, die noodzakelijkerwijze de zee moesten bewaken, telkens bloot stonden aan overvallen van Oostenrijksche onderzeeërs.

Met het uitbreken van den oorlog tusschen Italië en Oostenrijk kwam er eenige verandering. Onmiddellijk voeren Oostenrijksche eskaders, uit kruisers en torpedojagers bestaande, naar verschillende punten der Italiaansche kust, met het doel de spoorlijn daarlangs, die de voornaamste van het land is, te vernielen. Veel succes had dit echter niet. In een paar gevallen kwam het daarbij tot kleine gevechten met soortgelijke Italiaansche schepen en werden aan weerszijden één of twee bodems vernield.

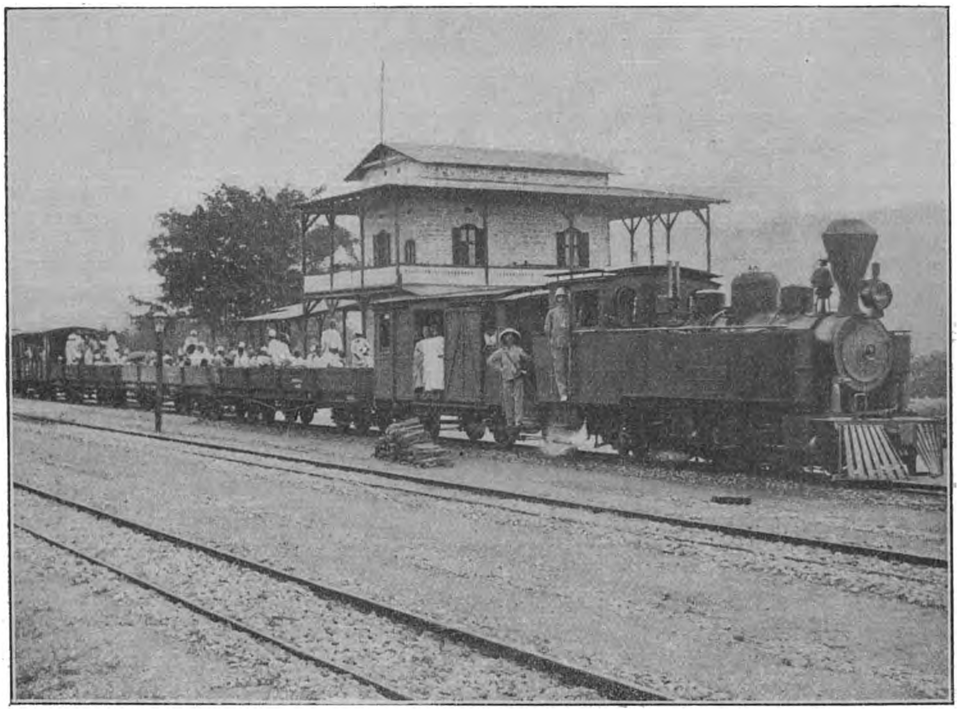

Duitsch troepenvervoer in Zuid-Afrika.

Later kreeg de Italiaansche marine, waaraan Frankrijk nu geheel de bewaking der Oostenrijksche had overgelaten, meer en meer de overhand en bleef de laatstgenoemde onder bescherming der mijnen en forten. Alleen zijn duikbooten waagden het, tochten in volle zee te maken om de handelsscheepvaart van den vijand te verhinderen en zoo mogelijk ook zijn kruisers aan te valllen. Eens gelukte dit laatste en werd de oude Italiaansche kruiser „Guiseppe Garribaldi", van 7400 ton en gebouwd in 1899, getorpedeerd. De bemanning werd grootendeels gered, gedeeltelijk door eigen schepen, gedeeltelijk door Oostenrijkers en dus krijgsgevangen gemaakt.

In de laatste dagen van het eerste oorlogsjaar was van groote be-

teekenis de aanval der Italianen, geholpen ditmaal door Fransche torpedojagers, op de eilanden Pelagosa en Lagosta. Beiden behooren tot de Dalmatische archipel, zijn Oostenrijksch grondgebied en liggen vrij vèr van den vasten wal verwijderd. Door die ligging werden ze gebruikt als approviandeeringstation voor onderzeeërs en vliegmachines en daar ze door telegraafkabels met den wal verbonden waren, kon de bezetting voortdurend zeer waardevolle inlichtingen over de bewegingen der Italiaansche marine overseinen. Het resultaat van den aanval was de bezetting van Pelagosa en de vernietiging van den telegraafkabel en de verschillende inrichtingen op het andere eiland. Dit laatst was gedeeltelijk door het scheepsgeschut bewerkstelligd, doch werd voltooid door een landingsdetachement.

Als weerwraak hiervoor kan beschouwd worden de tocht van eenige snelvarende Oostenrijksche schepen naar Ancona, dat gebombardeerd werd, doch met even weinig resultaat als bereikt werd met zooveel andere bombardementen gedurende dezen oorlog. Tevens werd geprobeerd om de Italianen van het veroverde eiland te verdrijven, wat niet gelukte.

Dat in de toekomst gebeurtenissen van meer beteekenis in de Adriatische Zee zullen plaats vinden, is niet te verwachten, tenzij de Italianen er in zouden slagen de verschillende oorlogshavens der Oostenrijkers van de landzijde te bedreigen, zoodat de vloot der laatstgenoemden voor de keuze geplaatst zou worden tusschen een nuttelooze vernietiging of overgave, o feen laatste wanhopige poging zich er door te slaan naar een Duitsche of desnoods een neutrale haven.

De koloniale oorlog was in deze maanden geheel beperkt tot het werelddeel Afrika. Daar toch had de Duitsche macht zich gedurende de krijgsmaanden in 1914 weten staande te houden. Wel was Togoland en een deel van Kameroen verloren gegaan, maar zoowel Duitsch Oost-, als Duitsch Zuid-West-Afrika waren nog volkomen in hun bezit.

Gedurende de zeven eerste maanden van 1915 kwam er eenige verandering te dien opzichte. Zuid-West-Afrika werd door de troepen der Zuid-Afrikaansche Unie onder Generaal Louis Botha geheel veroverd. In Kameroen drongen de Engelsche en Fransche troepen steeds verder door, zoodat de overgave van het overschot der verdedigers binnenkort te verwachten is. Slechts Duitsch Oost-Afrika bleef nog steeds vrijwel onaangevochten in handen der bezitters.

De hoogst merkwaardige veldtocht in Duitsch Zuid-West-Afrika willen we hier in korte trekken beschrijven. In een der vorige hoofdstukken behandelden wij de eerste schermutselingen op de grenzen en vooral de opstand van een deel der Afrikaanders tegen de Unie-regeering. Deze opstand was op het einde van 1914 geheel gedempt en de beide leiders waren gevangen genomen, behalve generaal Maritz, die zich bij de Duitschers bevond.

Van dit oogenblik af begon Botha de organisatie van zijn veldtocht, terwijl ondertusschen de rechters zich gingen bezig houden met de zaak der gevangen rebellen. Dit laatste geschiedde met groote zachtmoedigheid. Niemand werd meer ter dood veroordeeld. De Wet, de voornaamste der opstandelingen, werd veroordeeld tot 6 jaar gevangenisstraf en tot het betalen van een boete; Kemp, die met de Duitschers had samengewerkt, tot 7 jaar. Over het algemeen wekte deze clementie veel aandoening, hoewel toch het grootste gedeelte der Hollandsche Afrikaanders bleef pleiten voor een algeheele vrijspraak. Vermoedelijk zal later ook daarin wel worden tegemoet gekomen.

Duitsche cavalerie in Zuid-Afrika.

Voor zijn veldtocht verzamelde Botha een zeer groote troepenmacht, om in staat te zijn van alle kanten het uitgestrekte land te kunnen binnentrekken, zonder dat daarbij de Duitschers gelegenheid zouden krijgen een der afdeelingen te overvleugelen. Elk daarvan zou aanvankelijk geheel afzonderlijk moeten optreden. Bovendien was een groote legertrein noodig in dit uiterst dun bevolkte gebied. Er moest op gerekend worden, dat zoo goed als alle levensmiddelen medegenomen moesten worden, evenals in sommige gevallen ook het drinkwater.

In het begin van December plaatste Botha zelf zich aan het hoofd der troepen en kort daarna begon de opmarsch. Van de zeezijde werd op den 25sten de Walvischbaai bezet, de beste haven, die altijd Engelsch

bezit geweest was, doch tijdens den oorlog door de Duitschers veroverd. Van dat punt uit werd nu geopereerd in Oostelijke en Noordelijke richting, waarbij weldra een groote terreinstrook van vijanden gezuiverd werd en den 14den Januari konden de Unie-troepen zich meester maken van Swakopmund, het beginpunt van den naar het binnenland loopenden spoorweg.

Tegelijkertijd drongen twee andere afdeelingen het land binnen, een in het Zuiden over de Oranje-rivier en een in het woestijnachtige Oosten. Na een lange reeks van min of meer belangrijke schermutselingen trokken de Duitschers zich terug naar het centrum des lands, waar de hoofdstad „Windhoek" gelegen is. Daar hadden ze hun betrekkelijk geringe voorraden levensmiddelen en krijgsmateriaal opgestapeld en konden ze gebruik maken van verschillende spoorlijntjes. Geleidelijk aan werd de halve cirkel, die de Unie-troepen bezig waren om de Duitschers heen te trekken, kleiner. Achtereenvolgens werden verschillende plaatsjes zooals Garub, Aus, Kalkfontein, Seeheim, Keetmanshoop, Kubas en Karibib bezet. Op enkele punten hadden de Duitschers hardnekkig tegenstand geboden, waardoor heftige gevechten geleverd moesten worden, o.a. in Maart bij Pforteberg en in het eind van April bij Trekkopjes en bij Gibeon. Steeds moesten de verdedigers het veld ruimen voor den in getalsterkte zeer overmachtigen aanvaller.

Zoo was dan ook de hoofdstad Windhoek niet langer veilig. Wat vervoerd kon worden werd overgebracht naar Groot-Fontein, waarheen troepen en ambtenaren zich terug trokken, zoodat Botha den 12den Mei zonder slag of stoot de stad, die geen schade geleden had, kon binnenrukken. De buit was aanzienlijk, doch het voornaamste was, dat thans de Duitschers de beschikking misten over het daar gelegen station voor draadlooze telegrafie, dat een der krachtigste der wereld was en waardoor ze in staat geweest waren zich van tijd tot tijd in verbinding te stellen met neutrale stations, met die in Duitsch-Oost-Afrika en met Duitsche schepen.

Thans bleef voor Botha nog slechts het laatste gedeelte van zijn campagne te volvoeren, waartoe hij niet zooveel troepen meer noodig had. Weldra zond hij dan ook een deel van zijn ruiterij huistoe, daar het voetvolk het verder wel afkon.

Lang werd in Windhoek niet rust gehouden. De troepenmacht werd nieuw ingedeeld en weldra begon de vervolging der langzamerhand wijkende Duitschers opnieuw. Steeds meer materiaal viel daarbij in handen der Unie-troepen, terwijl het aantal gevangenen geregeld toenam. Uitputting door vermoeienissen en gebrek begon bij de Duitsche soldaten te heerschen, die voortdurend en van alle kanten aan aanvallen bloot stonden. De vroeger zelf verloren krijgsgevangenen werden bevrijd, waarschijnlijk kon de Duitsche bevelhebber hen niet langer voeden en waren ze hem ook anderszins tot last. Eindelijk, den 8sten Juli, nadat

het plaatsje Tsjumeb door Botha's troepen bezet was, gaf de gouverneur van de geheele Duitsche kolonie, ds. Seitz, zich over te zamen met den commandant der troepenmacht, luitenant-kolonel Francke, en alle manschappen en materiaal.

Enkele dagen later werd hem toegestaan door bemiddeling van het Amerikaansche gezantschap het volgende telegram aan den keizer te zenden:

„Wij melden Uwe Majesteit onderdanig, dat wij gedwongen waren,

Gewond.

de rest van de Duitsche troepen, die ten getale van 3400 man bij Korab, tusschen Otavi en Tsumeb, door een numeriek veel sterkeren vijand omsingeld waren, aan Botha over te geven. Ieder vooruitzicht op een gelukkigen tegenstand was uitgesloten, daar achtereenvolgens de plaatsen Otavi, Garib, Groot-Fontein, Tsumeb en Numutoni door den vijand genomen waren en wij van onzen voorraden-basis waren afgesneden en iedere poging om door de vijandelijke linie heen te breken, gezien den toestand der paarden, waarvoor sedert maanden geen haver meer aanwezig was, onmogelijk bleek.

Alle personen, die voor verlof in aanmerking kwamen en alle manschappen van den landstorm, ook zij, die als krijgsgevangenen in Zuid-Afrika vertoefden, kunnen naar hun boerderijen en hun bezigheden terugkeeren.

De officieren behouden hun wapens en paarden en kunnen op hun eerewoord vrij in het gebied blijven vertoeven.

De actieve troepen, die nog circa 1300 man sterk zijn, behouden hun geweren en worden op bepaalde plaatsen in het gebied geconcentreerd."

Zoo was dan Duitschland zijn grootste en misschien meest belovende kolonie kwijt. Slechts de opstandeling Maritz was nog voortvluchtig met een handjevol manschappen. Waarschijnlijk wilde hij trachten zijn leven te redden door een tocht dwars door het werelddeel naar Duitsch-Oost-Afrika en zoo noodig van daar naar een neutraal gebied als Abessinië of door zich tot den vrede schuil te houden in het onmetelijke binnenland. *)

Spoedig werd nu de expeditiemacht teruggezonden en Botha met de andere ministers der Zuid-Afrikaansche Unie kondigden aan, dat zij nooit zouden gedoogen, dat het veroverde gebied, dat zij onmiddellijk openstelden voor kolonisatie, weerprijsgegeven zou worden.

Feitelijk was hiermede het aandeel, dat Zuid-Afrika aan den oorlog had, afgeloopen, doch terstond werd door de regeering besloten de wapens nog niet neer te leggen. De geheele zware artillerie zou naar Europa gezonden worden, terwijl vrijwilligers opgeroepen worden uitgerust om tegen Duitsch-Oost-Afrika op te trekken, doch daarvan was toen nog niets bekend.

Hiermede kunnen we voorloopig weer afscheid nemen van dit gedeelte van den oorlog en ons weer gaan bezighouden met den strijd in Europa te land op de drie belangrijkste oorlogstooneelen, daar het vierde, het Servisch-Montenegrijnsche niets te beteekenen had in deze periode. Alleen gingen deze beide staten zich bemoeien met Albanië, waar Montenegro het gebied van Scutari en Servië dat van Durazzo bezette.

---

*) Die poging mislukte evenwel. Hij werd enkele weken later door de Portugeezen in hun kolonie Angola gearresteerd,

HOOFDSTUK XXIII.

De laatste Weken van het Eerste Oorlogsjaar op het Westelijk Front.

In een der vorige hoofdstukken braken we den strijd op het Westelijk front af op het tijdstip van de oorlogsverklaring van Italië aan Oostenrijk. We meenden toen, en dat was de verwachting van bijna iedereen, dat die gebeurtenis een groote verandering zou brengen in den toestand op het oorlogsterrein in Frankrijk en België. En toch vergisten we ons. Thans, nu meer dan twee manden verloopen zijn en het eerste oorlogsjaar achter ons ligt, valt het krijgsbedrijf in het Westen nog altijd onder den naam positie-oorlog, d. w. z. beide legers liggen nog altijd op dezelfde plaats tegenover elkander. Van groote aanvallen is nog altijd geen sprake, slechts hier en daar vond een min of meer uitgebreid plaatselijk offensief, nu door de eene dan door de andere partij ondernomen, plaats; overigens was de houding der beide vijandelijke legers zuiver defensief.

De geweldige menigte der kanonnen bleven hun zware stemmen doen hooren over de geheele linie, de pionniers volhardden in net graven van „sappen", d. z. zigzagloopende loopgraven in de richting der vijandelijke stelling, en in het aanleggen en doen springen van mijnen. De infanterie bleef de loopgraven bezet houden en stormde soms vooruit om een door een mijnontploffing ontstaan gat te bezetten of ook een geheele, pas door het geschut onhoudbaar gemaakte vijandelijke loopgraaf. Daarbij bleef het geheel.

Kwamen in het vorige tijdperk nog enkele meer belangrijke gebeurtenissen voor, van de laatste twee maanden kunnen we zulks niet zeggen. Het bloedige slagveld van Souchez en omgeving was nog slechts getuige van het naspel van den grooten strijd te voren, zonder dat nog noemenswaardige veranderingen zich voordeden.

Het gebied van Yperen, waar ook zooveel gestreden werd in vroegere periodes, kenmerkte zich door een zeer groote mate van rust. Slechts zelden nog kwamen de namen Yperen, de Yzer, Dixmuiden en Nieuwpoort in de telegrammen voor, alsof ze behoorden aan punten, die

vèr van de strijdlinie gelegen waren. Slechts een enkele maal hoorden we hier van kleine gevechten, vooral ten Oosten der zwaar geteisterde stad, waar de Engelschen zich meester wisten te maken van een Duitsche stelling bij het verwoeste kasteel „Hooge", doch naderhand weer uit een gedeelte daarvan verdreven werden.

Meer beweging, of liever minder rust heerschte in de Oostelijke helft van het Westelijk front. In het Argonnerwoud trachtte de Duitsche kroonprins lauweren te behalen. Het schijnt n.l. dat hij met een groote troepenmacht een poging heeft willen doen de Fransche stelling te doorbreken. Alle hulpmiddelen, een talrijke artillerie, mijnontploffingen, brandende vloeistoffen en verstikkende gassen werden daarbij gebruikt.

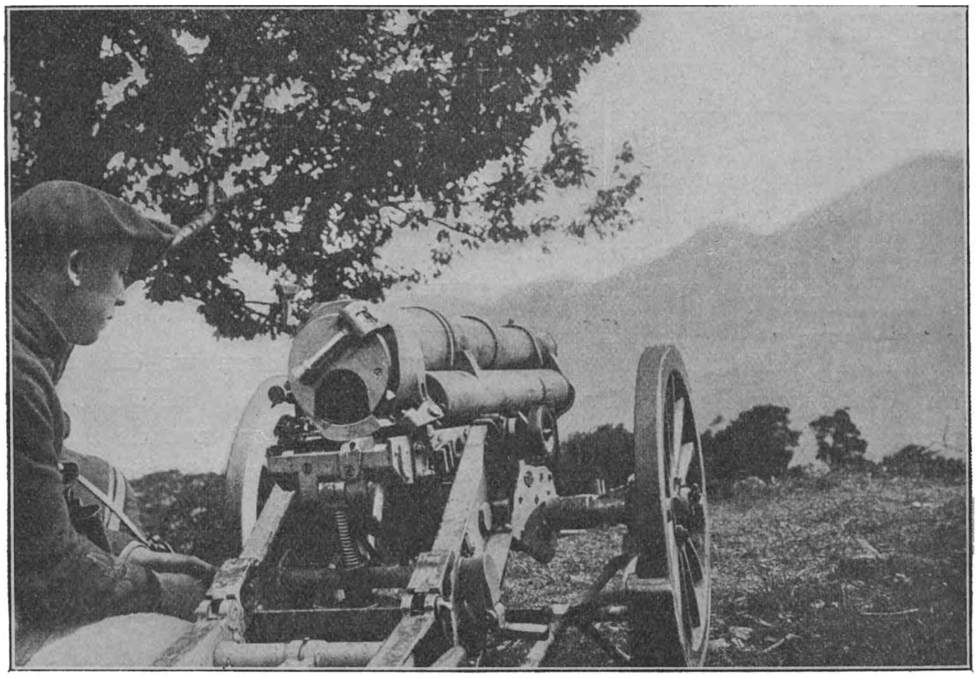

Fransche Alpentroepen met berggeschut in de Vogezen.

En het resultaat? Een terreinwinst van enkele honderdtallen meter over een breedte van een paar K.M., een aantal krijgsgevangenen, dat door de Duitschers als veel hooger opgegeven wordt, dan de Franschen zeggen te hebben verloren. De Fransche opperbevelhebber liet n.l. een officieel bericht verspreiden, waarin opgegeven werd, dat het totale verlies, dus aan dooden, gewonden en krijgsgevangenen, ongeveer overeenstemde met het aantal der laatsten, dat de Duitschers beweerden gemaakt te hebben. En daar we tot nu toe algemeen hebben hooren roemen over de soberheid der Fransche berichten, zijn we geneigd te gelooven, dat de Duitschers eenvoudigweg alle gewonden en dooden, op het veroverde terrein gevonden, hebben medegeteld, om daardoor een grooteren indruk op de bevolking van hun land te maken, die eindelijk

ook wel eens wil hooren van overwinningen in het Westen, in de hoop, dat daardoor het einde van het bloedig bedrijf spoediger zou komen.

Het minst rustig was het in de Vogezen, het hoogste gedeelte van het Westelijk oorlogsterrein. Daar konden we in de vorige periode een belangrijken vooruitgang der Franschen opmerken, die opnieuw zich wilden meester maken van den Elzas. Zij slaagden er toen in het plaatsje Metzeral te bezetten. Dat succes nu werd in de laatste weken van het eerste oorlogsjaar voortgezet met het resultaat, dat ze ten slotte stellingen konden veroveren, op den Lingekopf en andere daarbijliggende hoogten, vanwaaruit ze de belangrijke plaats Münster bedreigden .In allerijl aangevoerde Duitsche versterkingen slaagden er evenwel in het gevaar af te wenden, hoewel ze de genoemde stellingen niet konden heroveren.

Meer Noordelijk, maar ook nog in hetzelfde gebergte, woedde telkens een geduchte kamp in het gebied van Ban le Sapt. Daar waren de Duitschers de aanvallers en veroverden ze een paar dorpjes en maakten ze een vrij groot aantal gevangenen, waarvan door de Franschen echter hetzelfde beweerd werd als bij de gevechten in het Argonnerwoud. Daarna evenwel ondernamen de Fransche troepen krachtige tegenaanvallen, waardoor ze het verloren terrein zoo goed als geheel heroverden.

Aan het einde van het eerste oorlogsjaar kunnen we dus constateeren, dat de strijdlijn in Frankrijk en Vlaanderen nog vrijwel dezelfde gebleven is sinds November 1914, toen het front tot aan de zee werd uitgestrekt en het gevaar voor een bezwijken der Yzer-linie geweken was.

De meest interessante verandering vond plaats in de strijdwijze. Was aanvankelijk de ruiterij, geholpen door wielrijders en automobielen een belangrijk wapen door de snelle verplaatsbaarheid en kon daarnaast de infanterie en veld-artillerie door lange marschen groote resultaten bereiken, weldra was het uit. Ruiters, wielrijders en auto's verdwenen van het front, de infanterie bleef weken, maanden lang op dezelfde plaats ingegraven evenals de kanonnen der veldartillerie, die daardoor als het ware de rol van vestinggeschut gingen spelen en daarbij krachtig gesteund werden door zware stukken en ook door de reeds vroeger beschreven loopgraafmortieren.

Maar in de laatste maanden komt het ons voor, dat het leeuwenaandeel in den strijd genomen wordt door de genie, de pionniers. Niet zooals wij hen in den regel voorstellen als bouwers van bruggen en herstellers van wegen, doch als mijnwerkers.

Verandering in dit alles zal misschien komen, wanneer de Engelschen gereed zijn met hun toebereidselen voor de vervaardiging van enorme hoeveelheden ammunitie, of als de Duitschers een deel van hun leger uit Rusland terug kunnen roepen.